

NICOLAE COSTIN

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI,
de la zidirea lumii pînă la 1601 ;
LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI,
de la 1709 la 1711 ;

O P E R E

NICOLAE COSTIN

LETOPISEȚUL
ȚĂRII MOLDOVEI
de la zidirea lumii pînă la
1601 și de la 1709 la 1711;

Ediție cu un studiu introductiv,
note, comentarii, indice și glosar
de
CONST. A. STOIDE și I. LĂZĂRESCU
cu prefață de G. IVĂNESCU

OPERE

EDITURA JUNIMEA

IAȘI • 1976

2229

112

Coperta de arh. VASILE BUJDEI

Redactor : ELENA CHIRIAC
Tehnoredactor : MIHAI BUJDEI
și DUMITRU ZAHARIA

*Apărut 1976. Format 61×86/16, Coli tipo 29.
Bun de tipar la 1.IV.1976. Tiraaj 1950 exemplare.
Editura Junimea, str. Gheorghi Dimitrov nr. 1.
IAȘI — ROMÂNIA*

Tiparul executat la întreprinderea
poligrafică Bacău, str. Eliberării,
nr. 63, sub comanda nr. 5164/975.

OPERE

I

1. <i>Prefață</i>	VII
2. <i>Studiu introductiv</i>	XV
3. <i>Notă asupra ediției</i>	CVI
4. <i>Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pină la 1601</i>	1
5. <i>Letopisețul Țării Moldovei 1709—1711</i>	287

PREFAȚĂ

Ne-am obișnuit de multă vreme să credem că literatura românească veche prezintă puține opere care să reziste astăzi unei lecturi curente, puține opere care să intereseze și să satisfacă pe cititorul modern. De pe la 1900, cînd N. Iorga a studiat pentru prima oară amănunțit literatura românească veche, și pînă astăzi, se crede că singurele opere din literatura românească veche care constituie o lectură agreabilă sau cel puțin interesantă sînt cronicile moldovenești și operele istorice ale lui D. Cantemir, acestea din urmă fiind apreciate ca avînd o valoare excepțională. Concepția la care ne referim a fost impusă chiar de către N. Iorga, prin cercetările sale asupra literaturii românești vechi, publicate la începutul secolului nostru și apărute într-o nouă ediție, la un sfert de veac după aceea. Se considerau nereușite opere ca *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir și *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, care sînt totuși niște realizări valoroase chiar în cadrul literaturii europene și orientale. Pe de altă parte, o serie de opere de istorie, anume cronicile muntene, erau considerate ca opere de a doua mînă și nu se mai publicau în ediții noi. Epoca noastră, cu mult mai comprehensivă decît prima jumătate a secolului nostru, a început să revizuiască aceste păreri. S-a înțeles că traducerea lui Dosoftei este o valoroasă operă poetică (și Iorga a văzut cel dintîi acest lucru); s-a înțeles că *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir este, cu toate defectele ei, una din marile opere literare și istorice ale epocii și se înscrie în istoria literaturii noastre ca primul roman românesc. Astfel, în vremea noastră, literatura românească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și din primele decenii ale secolului al XVIII-lea ne apare ca însumînd o serie de realizări de seamă, adevărate vîrfuri ale literaturii române din toate epocile. Ce s-a scris atunci în română nu este o literatură de pur tip feudal, fără interes pentru epoca noastră, nu este

expresia unor idei depășite, iar forma acestor opere nu trebuie considerată ca nereușită, deși este adesea greoaie. Avem a face cu o literatură de prim ordin, străbătută de ideile înnoitoare, moderne ale Renașterii și Umanismului, și chiar ale Clasicismului, idei ajunse atît de tîrziu la noi.

Dar seria scriitorilor din această epocă, a căror moștenire culturală este mai valoroasă decît s-a crezut, nu se încheie cu scriitorii pomeniți mai sus. Printre ei se înscrie și N. Costin, al cărui rol în literatura noastră a fost mereu minimalizat pînă astăzi, deși efortul său literar și lingvistic trebuie considerat drept unul dintre cele mai remarcabile din epoca sa. Criticile formulate de mai toți istoricii literari români la adresa lui N. Costin, fie pentru unele goluri din informația sa, fie pentru modul de utilizare a izvoarelor, fie pentru limba greoaie sau ne semnificativă a operelor sale, au avut o fatală influență asupra editării operei sale : timp îndelungat după editarea parțială a operei sale istorice, de către M. Kogălniceanu, în 1845-1852 și 1872, timp de peste 70 de ani, pînă în 1942, nu s-a mai editat nimic din opera istorică a lui N. Costin. Abia în 1942 s-a tipărit integral *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*. În această lungă perioadă nu s-au publicat decît cîteva fragmente din *Ceasornicul Domnilor*, unele editate în mod cu totul neștiințific. În schimb, o parte din operă, care-i aparținea, a fost publicată sub numele lui Miron Costin.

În vederea înlăturării acestui gol din cultura românească, doi entuziaști cercetători ai trecutului politic și cultural al Moldovei, C. A. Stoide și I. Lăzărescu au pregătit ediția integrală a operelor lui N. Costin, în două volume : primul volum cuprinzînd *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601* și *Letopisețul 1709-1711*, iar al doilea, *Ceasornicul Domnilor*. Este de asemenea meritul editorilor de a fi văzut importanța literară, culturală și lingvistică a operei lui N. Costin și de a o fi pus într-o nouă lumină prin studii introductiv al prezentei ediții. N. Costin stă în această privință alături de Constantin Cantacuzino și este întrecut numai de D. Cantemir. Lecturile sale în domeniul istoriei și literaturii latine a epocii erau foarte întinse și l-au dus la descoperirea unor noi informații despre trecutul românilor. De aceea nu este de mirare că N. Costin a avut ambiții mari, pe care numai în parte le-a realizat, soarta fiind vitregă cu el. A ambiționat să dea în românește o istorie a Moldovei de la începutul lumii, cum se spunea atunci, în lumea ortodoxă, o istorie care urca dincolo de perioada romană a istoriei românilor. Și el a realizat acest ambițios plan, dîndu-ne o operă care constituie, sub raportul concepției și informării, un progres față de letopisețele anterioare ale Moldovei, ce

nu urcau dincolo de epoca romană. În parte; opera aceasta este și o istorie a țărilor vecine, cu care se întrețese istoria moldovenilor.

C. A. Stoide și I. Lăzărescu ne propun o altă imagine decît cea tradițională despre această operă a lui N. Costin și credem că au măcar în parte dreptate. Această operă de compilație, de mari proporții, a fost considerată pe nedrept ca o operă ștearsă, făcîndu-se comparația cu operele, în mare parte de caracter memorialistic, ale lui Miron Costin și Ioan Neculce, care jucaseră un rol important în evenimentele narate și le puteau povesti deci mai viu. Editorii au dreptate cînd afirmă că s-a trecut în chip nedrept, peste efortul de informare, în domeniul istoric, deus de N. Costin, efort atins pînă atunci numai de contemporanul său din Țara Românească, stolnicul Constantin Cantacuzino. Acest cronograf este o încercare îndrăzneală și meritorie, de creare a unei opere de istorie universală pentru români și de pe pozițiile românești. Încercarea lui N. Costin de înglobare a istoriei românești în istoria universală a fost desconsiderată : s-a ignorat meritul principal al autorului, de a fi dat acestei lucrări o solidă construcție arhitectonică, precum și de a fi urmat o metodă strict științifică ; căci el a citat mereu izvoarele utilizate, lucru neîndestulător făcut de alți autori din epocă, și a adus la cunoștința conașionalilor săi operele de istorie ale vecinilor noștri, opere care cuprindeau și substanțiale capitole referitoare la trecutul românesc. Printr-o asemenea operă, N. Costin a anticipat, după cei doi editori, împreună cu stolnicul Constantin Cantacuzino, pe mai norocosul în această privință, Dimitrie Cantemir.

Atitudinea lui N. Costin față de evenimentele dintre anii 1709 și 1711, despre care scria, a fost poate greu de înțeles de unii ; dar s-a uitat că N. Costin a trăit într-o epocă care cu greu îi permitea să-și formeze o judecată dreaptă despre evenimentele mai importante petrecute atunci, ca de exemplu alianța lui D. Cantemir cu Petru cel Mare : căci alianța aceasta, deși pe linia marilor aspirații ale poporului român, nu putea fi prețuită atunci decît după rezultatele ei imediate, care au fost catastrofale ; iar azeziunea cronicarului la politica lui N. Mavrocordat își găsește justificarea tocmai în faptul că principele fanariot reprezenta în politica românească, întocmai ca și D. Cantemir, o nouă concepție de guvernămînt, aceea a domniei luminate, raționale, care va stăpîni secolul al XVIII-lea european. Cronica lui N. Costin este semnificativă în această privință, chiar dacă a fost cerută sau inspirată de voievodul însuși, și dovedește și ea un spirit nou în cultura și politica românească, de luptă împotriva exceselor aristocrației, de simpatie pentru masele asuprite.

Dar N. Costin a fost preocupat și de alte probleme decît cele istorice ; anume de cele morale și în special de știința conducerii statului,

atît de strîns legată de altfel de știința istorică. Era firese aceasta pentru un reprezentant al unui nou spirit politic, cel al monarhiei luminate, și de altfel preocuparea aceasta o vom întîlni și la voievodul fanariot, care, poate, i-a cerut lui N. Costin să traducă în românește o operă de educare a principilor în acest nou spirit.

S-a considerat și pînă astăzi, de către unii istorici literari români, că meritul cel mai mare al lui N. Costin este acela de a fi tradus și prelucrat în românește opera lui Antonio de Guevara (1480-1548) — episcop spaniol, istoric și scriitor de seamă al Renașterii —, intitulată *Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el reloj de los principes*, publicată la Sevilla în 1528 sau la Valladolid în 1529, tradusă în franțuzește la 1531 de Berthault de Lagrisse, sub titlul *Livre d'oré de Marc Aurel*, și la 1555 de Herberay des Essars, sub titlul *Horloge des Princes*, apoi în latină de Johann Wankel (Wankelius), sub titlul : *Horologium Principum sive de vita Marci Aurelii Imperatoris*, Torgau, 1601. Opera lui de Guevara este un fel de roman de idei, în special morale, în care se face viața romanțată a principelui celui mai perfect, întruchipat în persoana lui Marcus Aurelius, pentru a-i servi ca model lui Carol al V-lea, regele Spaniei și împăratul Germaniei, al cărui predicator era autorul. Sensul cuvîntului spaniol *relox*, latinește *horologium*, românește *ceasornic*, este aici simbolic : el înseamnă „călăuză“, „îndreptar“.

N. Costin este primul scriitor român care traduce o operă din literatura modernă a Occidentului în limba noastră, primul care a deschis un drum spre noua literatură a Occidentului, în speță spre literatura Renașterii. Avem a face cu o scriere din genul numit „ogînda principilor“, cum au apărut atîtea în evul mediu și în epoca modernă ; dar opera scriitorului spaniol este poate cea mai interesantă dintre toate aceste scrieri prin structura ei și prin concepția despre conducătorii de popoare. Alcătuită în aceeași vreme în care se alcătuiu în Apus *Principiele* lui Machiavelli, iar la noi *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul Teodosie*, ea se deosebește radical de cea dintîi prin înalta moralitate a modelului propus (de Guevara se gîndea de altfel, nu ca gînditorul italian, la un principe care să realizeze cu orice mijloace unitatea statală a unui popor și libertatea lui națională, ci la un conducător care nu avea de rezolvat asemenea probleme), iar de cea de a doua, prin viziunea lui modernă, descătușată de concepțiile religioase medievale, viziune obținută prin cunoașterea profundă a lumii antice grecoromane și a ideilor ei. Pentru un asemenea cunoscător al anti-chității era firesc ca el să ia drept model al conducătorului perfect pe împăratul filozof Marcus Aurelius și să dea în parte o pseudoautobio-

grafie a împăratului roman.¹ El imită în această privință pe Marcus Aurelius însuși, care ne-a lăsat acea splendidă povestire autobiografică : *Asupra lui însuși*.

Propunînd o imagine morală a principelui, de Guevara nu da ascultare numai legilor morale propovăduite de creștinism, dar și tendințelor lumii moderne a Renașterii, care cerea conducătorilor de popoare să fie dreptți și înțelepți, și trebuie să recunoaștem că aceasta este imaginea conducătorului pe care și după aceea marii gânditori politici au propus-o pînă astăzi. Socotim că pe nedrept cartea lui Antonio de Guevara a fost considerată ca mai puțin semnificativă pentru spiritul Renașterii decît aceea a lui Machiavelli ; ea constituie și astăzi o lectură interesantă, pe care intelectualitatea din toate țările n-o poate realiza numai din lipsa traducerilor în limbile moderne. Faptul că autorul e împotriva războaielor ne-o spune îndestul. Cititorul român dispune acum de această prelucrare românească, făcută la începutul secolului al XVII-lea de N. Costin. Căci învățatul român pomenit nu s-a mulțumit cu o simplă traducere a operei scriitorului spaniol, ci i-a adus acesteia modificări destul de importante : a omis unele părți, reducînd mult numărul capitolelor, a orînduit unele capitole altfel, a făcut adaosuri capitolelor acceptate de el.

Traducerea sau mai bine zis prelucrarea lui N. Costin este, cu rare excepții, cursivă și clară. Ea ne permite azi să luăm cunoștință de opera unui scriitor spaniol de mare valoare, total necunoscut la noi și necitit azi nici în Apus. Antonio de Guevara ne-a dat o operă de curaj, ca atîtea altele din epoca Renașterii, în care principii erau criticați pentru greșelile lor. Și opera aceasta nu este, de fapt, numai un tratat de educație morală pentru principii ; ea a devenit o adevărată enciclopedie a antichității. Ca să dăm cîteva exemple, ea cuprinde un fel de introducere în istoria filozofiei morale a vechilor greci și în retorica antică ; ea este și un manual de antichități, dînd unele informații asupra felului de viață al oamenilor din antichitate ; în ea se vorbește pînă și de crearea alfabetului. Nu fără dreptate socotesc editorii operei că traducerea aceasta, care era o adaptare la realitățile noastre, a făcut cunoscute intelectualității moldovenești și muntenești ideile etico-filozofice ale antichității și în general lumea greco-romană, așa cum le vedea un gânditor occidental din epoca Renașterii, și că acest rol al lui N. Costin n-a fost scos decît rar în evidență. Avem a face cu o operă din epoca

1 Acest procedeu literar este cultivat și astăzi, și publicul cult românesc a avut ocazia de a citi o presupusă spovedanie a lui Iuliu Caesar, făcută în ultima noapte a vieții lui, de fapt o lungă pseudo-autobiografie a lui Caesar, alcătuită de scriitorul englez Rex Warner, cu titlul *Iulius Caesar* (traducerea românească, București, 1972).

clasică a literaturii românești, care începe în așa-zisa perioadă veche. Cum s-a mai atras atenția câteodată, trebuie să spunem că epoca clasicismului românesc nu începe la 1780, cu reprezentanții Școlii ardelenе, sau spre această dată, ci cu mult mai înainte, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, și că ea a avut reprezentanți remarcabili și în primele decenii ale secolului al XVIII-lea.

Dar opera lui de Guevara în prelucrare românească nu prezintă numai acest interes. Publicarea ei integrală aduce reale servicii și lingvisticii române, căci în această operă apar o mulțime de fapte de limbă care n-au fost înregistrate și studiate de lingviștii noștri, și, printre ele, multe neologisme, care rămân să fie studiate. Vom găsi, firește, și șovăielile de limbă caracteristice epocii. Lectura operei este, desigur, mai grea decît a unei cărți din epoca modernă a literaturii noastre ; de altfel acesta e în genere cazul cu lectura multor cărți din epoca veche a literaturii noastre. Dar efortul făcut de cititor va fi răsplătit din plin, prin conținutul extrem de interesant al cărții și prin limba traducătorului român. Desigur, opera lui de Guevara, în original și traducerea și prelucrarea lui N. Costin, are și unele defecte, ca insistența asupra unor idei, lungimea prea mare a unor pasaje. Dar oare asemenea defecte, care par să se explice prin epocă, nu se găsesc și la mulți scriitori moderni, străini și români ? Ele nu trebuie să ne împiedice de a vedea valoarea remarcabilă a operei.

Astfel, N. Costin ni se revelă astăzi, prin efortul unor cercetători contemporani, între care trebuie să integrăm și pe C. A. Stoide și I. Lăzărescu, drept unul din personajele cele mai interesante din epoca la care ne-am referit : jumătatea a doua a secolului al XVII-lea și primele decenii ale secolului al XVIII-lea. El ne apare astăzi, ca și tatăl său, M. Costin, și ca și C. Cantacuzino și D. Cantemir, drept un strălucit reprezentant al Renașterii române și al Umanismului român. Numai moartea sa relativ timpurie, la vîrsta de 51—52 de ani, l-a împiedecat de a ne da și o cronică amplă a Moldovei, povestind evenimentele din secolul al XVII-lea și din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, și de a fi realizat și alte opere. Căci trebuie să spunem : spre deosebire de D. Cantemir, el s-a consacrat tîrziu activității cronicărești și în genere literare.

Ediția de față este precedată de un studiu introductiv, în care sînt tratate viața și opera cronicarului, împlețite cu tot ce se poate cunoaște asupra epocii în care a trăit el, ca și înaintașii săi. La editarea operei lui N. Costin, în lipsa manuscriselor autografe, care nu se mai păstrează astăzi, editorii au folosit manuscrisele ce transmit textul operei cit mai apropiat de redacția autorului. Lipsurile din aceste manuscrise, precum și unii termeni și expresii transmise greșit, au fost completate cu aju-

torul altor manuscrise, care cuprindeau pasaje mai bine păstrate, și cu ajutorul traducerii franceze din 1555. Completările făcute, ca și alte intervenții în textul editat, au fost semnalate în notele din josul paginilor. Studiul introductiv se încheie cu o notă despre ediție, în care sînt arătate, după un scurt istoric al moștenirii literare a lui N. Costin, felul în care s-a înțeles să se alcătuiască ediția de față, manuscrisele folosite, ca și problemele puse de transpunerea textului chirilic în alfabetul latin. Editorii au crezut de datoria lor să pună la contribuție lucrările înaintașilor, chiar și ale aceluia care au adus o contribuție mai modestă la cunoașterea operei și vieții cronicarului și înaintașilor săi.

G. IVĂNESCU

STUDIU INTRODUCŢIV

VIATA ŞI OPERA LUI NICOLAE COSTIN

Cum apare Nicolae Costin în operele istoricilor literari mai vechi

*În Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*¹, N. Iorga supune unei analize atente *Letopiseţul Ţării Moldovii de la Ştefan sin Vasile Vodă*, pe care el, ca şi alţi învăţaţi ai timpului, îl socotea scris de Nicolae Costin². Cum în această cronică se cuprind atacuri violente la adresa lui Gheorghe Duca Vodă şi a lui Constantin Duca Vodă, părintele, respectiv fraatele soţiei presupusului autor, iar tristul incident al uciderii, din ordinul lui Constantin Vodă Cantemir, a fraţilor Miron şi Velicico Costin nu numai că nu e blamat în nici un fel, dar e redat cu totală indiferenţă, Iorga trăgea concluzii severe asupra trăsăturilor cronicarului³. Mai mult decât atât, Iorga observă că domnului, care ordonase moartea, i se face în cronică un cald panegiric. Acestea toate presupuneau din partea lui N. Costin — dacă în adevăr ar fi fost el autorul *Letopiseţului* — un act de neîngăduită renunţare la orice gest de protest, act pe care N. Iorga se credea în drept să-l vestejească⁴: „Con-

1 *Volumul I, Epoca lui Dimitrie Cantemir, Epoca lui Chesarie de Rîmnic*, Bucureşti, 1901, p. 62-129.

2 *Op. cit.*, p. 98 : „Întii e sigur că această cronică a fost scrisă de dînsul şi cea mai bună dovadă vom avea-o, cercetînd îndată spiritul în care e redactată, sentimentele pe care le manifestă cu toată discreţia şi paza autorului, înălţimea culturală a lui şi natura ideilor de care e stăpînit“ etc.

3 „Dar Nicolae Costin era aşa de prevăzător, aşa de binecrescut şi de rezervat ! Vom vedea şi în cronica lui, unde trebuie să vorbească, cît de mult se dezbracă de sentimentele sale proprii, cît se sfieşte să judece“, *op. cit.*, p. 70.

4 „Nicolae e un pedant rece, măsurat, un compilator prin vocaţie, mîndru că merge pe urme străine, iar politica sa e făcută toată din iertare, abdicăţie, resignare“. În contrast cu dînsul e prezentat

știința sa, sau lipsa de inteligență“, spunea Iorga, ar fi fost „așa de mare încît copie de bună credință, fără a îndulci și drege prin rezervele sale atacurile cele mai înverșunate împotriva familiei sale“⁵. Așadar, N. Iorga a tras o serie de concluzii, nu tocmai măgulitoare, în legătură cu caracterul presupusului autor al cronicii, vorbind chiar de lipsa lui de inteligență, de unde apoi și concluzia în legătură cu întregul fel de a concepe istoria a celui astfel caracterizat⁶. Aceste aprecieri față de cronicar N. Iorga le-a menținut și după ce C. Giurescu a dovedit, fără nici o urmă de îndoială, că *Letopisețul Țării Moldovii din 1661—1709* nu este opera lui⁷. Căci aprecierile nedrepte și nejustificate — credem noi — la adresa cronicarului au trecut și în ediția din 1926 a *Istoriei literaturii românești* a aceluiași istoric⁸. Ele apar, cu puține rețușări, și în lucrările unor isto-

tatăl său : „pe cît e de simpatic cel dintii (Miron), în greșelile lui chiar, pe atît acesta de al doilea (Nicolae) nu atrage nici prin însușirile pe care le are“. (*Op. cit.*, p. 78).

5 N. Iorga, *op. cit.*, p. 108.

6 „Nicolae Costin... niciodată... n-ar fi fost în stare să se ridice la înălțimea unor vederi personale în orice materie... cugetarea sa e sau banală sau plină de contradicții“ (N. Iorga, *op. cit.*, p. 78). Opera e „redată într-o formă greoaie, orînduită fără pricepere critică, lipsită de claritate, de măsură și de independență“ (*Ibidem*, p. 76).

7 C. Giurescu, *Contribuții la studiul cronicilor moldovenești*, în „An. Acad. Rom., Mem. Secț. Istorice“, seria II, tom. XXX, 1907, p. 273-309.

8 N. Iorga, *Istoria literaturii românești, II, de la 1688-1750*, ed. a II-a revăzută și întregită, București, 1926. Unele aprecieri din vechea Operă, Iorga le reproduce, ad litteram, în cea nouă : „Nicolae e un pedant rece, prudent, măsurat, un compilator prin vocație, mîndru că merge pe urme străine, iar politica sa e făcută toată din iertare, abdicăție și resignare“ (p. 108). „Nicolae Costin pare să nu fi avut dușmani strașnici nici ca om politic macar și, poate, nici ca om privat“. (p. 109). „Neștiind să aleagă faptele, fiindcă nu era în stare să le judece, să le aprecieze, Nicolae Costin face o lucrare *monstruoasă, diformă*, în care materia străină în blocuri grosolane izolează fragmentele subiectului risipit“ (*op. cit.*, p. 116). Iată și portretul atît de adînc săpat în liniile lui nedrepte pe care Iorga îl face lui N. Costin : „Cărturarul sec, viermele de carte, pisarul erudit cu călimările în briu și volumele subțioară. În inima de pergament a acestui erudit nu răsună nimic din marea, veșnica lume vie ; ochii lui seci vedeau numai litere și forme, iar nu idei și sentimente ; inteligența lui fără aripi se țira în nestrăbătutul tufiș al contrazicrilor mărunte, din care nu se putea descurca. Trecutul îl eticheta, pentru prezent n-avea nici un interes, iar viitorul nu putea să-l vadă“ (*op. cit.*, p. 119).

rici literari de mai tirziu⁹. Pentru înțelegerea operei acestui cronicar moldovean e necesară o cunoaștere cât mai aprofundată a vieții autorului ei, ca și a epocii în care acesta a trăit și și-a desfășurat activitatea. Numai în urma acestor cercetări se va putea spune dacă în adevăr „Nicolae Costin e un pedant rece, măsurat, prudent, un compilator prin vocație, mîndru că merge pe urme străine“.

Și vom căuta să vedem și dacă o altă afirmație a lui Iorga, că „politica sa e făcută din iertare, abdicăție și resignare“¹⁰ este justă.

Anticipînd de pe acum rezultatele cercetărilor noastre : după noi N. Costin a fost un cărturar și om politic al vremii întru nimic mai prejos decît înaintașul și părintele său logofătul Miron Costin și decît contemporanul său, vornicul Ioan Neculce. Dar pentru înțelegerea mai adîncă a acestei personalități a culturii românești din epoca feudală, vom da și unele indicații asupra înaintașilor săi și asupra fraților săi, căci numai aceasta ne va da posibilitatea de a constata moștenirea de fapte și de tradiții cu care Nicolae Costin venea pe lume și care i-a determinat în parte viața ; dacă el a fost un om care să renunțe la anumite convingeri sau dacă el și frații săi au urmărit constant aceeași linie politică, care era linia părintelui său, mort în condiții atît de dramatice.

Și în ce privește operele principale ale celor doi Costinești, Miron și Nicolae, ca și opera lui Neculce, sînt de spus unele lucruri noi, care rezultă din considerarea situațiilor diverse în

9 S. Pușcariu, *Istoria literaturii române, epoca veche*, București, 1930, p. 144. Se găsește aici aprecierea că : „Dl. Iorga — deși exagerează defectele lui Nicolae Costin, atribuindu-i și slăbiciuni de caracter pe care nu pare a le fi avut, are dreptate să scrie...“ Totuși și Pușcariu găsește că „așa cum e stilul său, așa e și omul, veșnic preocupat a-și afișa cu toată ocazia cunoștințele, care toate sînt culese din cărți. La el nu întîlnim expresia credinței sale intime, reflecxiuni proprii asupra lucrurilor văzute în viață, ci reproducerea a ceea ce a citit la alții“. Pușcariu reproduce antiteza făcută de Iorga între tată și fiu, care culminează cu atît de cunoscutul portret al cărturarului sec, „vierme de carte“ (Pușcariu, *op. cit.*, p. 144-145). La Pușcariu s-a strecurat și o confuzie asupra operei lui N. Costin : „O moarte timpurie îl răpuse, lăsînd neterminată și *Cartea pentru descălecatul dintăi a țării Moldovei*, cu care ajunge pînă la anul 1601“ (*Ibidem*, p. 146).

10 N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ediția I, 1901, p. 78 și ediția a II-a, 1926, p. 108.

care se găseau ei: vom căuta să stabilim întrucît, prin forța lucrurilor, se cuvenea să existe o distincție de tratare între opera de compilație a lui Nicolae Costin, care este *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, și opera mai mult cu caracter memorialistic a tatălui său, Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, și cea a lui Ioan Neculce, aceasta fără a nega diferențele temperamentale dintre ei.

Cei mai vechi Costinești

Dacă ar fi să credem pe domnitorul istoric Dimitrie Cantemir, Costineștii ar fi de origine sud-dunăreană, și anume sîrbi¹¹. Dimitrie Cantemir, născut în 1673, fiu al unui părinte mult timp pribeag de țară, el însuși petrecîndu-și cea mai mare parte din tinerețe la Constantinopol și restul vieții în imperiul moscovit, n-a putut însă cunoaște mărturii orale asupra Costineștilor anteriori lui Ion Costin hatmanul și poate nici asupra acestuia. Așa credem noi că trebuie explicată lacuna din informația lui Dimitrie Cantemir asupra înaintașilor celor doi mari cronicari moldoveni, ale căror opere, de altfel, el le-a cunoscut numai parțial.

După cît se pare, obîrșia neamului Costineștilor trebuie căutată în partea de nord a țării, și nu în sud, în ținuturile Tecuci, Putna și Covurlui, acolo unde apar ei cu proprietăți încă din primele decade ale secolului al XVII-lea¹². Cel mai vechi dintre Costinești, care se întilnește în documentele cunoscute nouă, este, după cît se pare, un „Costin miedarul“, trăitor prin a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Dintr-un act cu data de 14 februarie 1582 (7090), se vede că acest Costin miedarul (în act s-a citit greșit Miedov) era fiul unui Ioan Ciudinschi și are ca frați pe Tiron și Toader. Împreună cu alții stăpînea părți din satele Horodnic de Sus și Horodnic de Jos din ținutul Sucevei. Întrucît uricele pe care le avusese de la Ștefan Vodă arseseră, „Ianou Sasu le dă întăriri“¹³. Același

11 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducerea G. Pascu, p. 200. Poate aceasta să fie în legătură cu stăpînirea Costineștilor asupra satului Sîrbii din Putna.

12 A se vedea mai departe actele citate în legătură cu vînzări și întăriri de proprietăți Costineștilor din prima și a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

13 T. Balan, *Documente bucovinene*, II, Cernăuți, 1934, p. 22-24.

Costin miedar stăpînea și părți din Cămîrzeni în același ținut ¹⁴. În iulie 1597, proprietarii satelor Horodnic de Sus și de Jos, și între ei „Magdalena și Marica, fiicele lui Costin miedar“, își vînd părțile ce le aparțineau lui Ieremia Vodă Movilă ¹⁵. În octombrie 1600, vinde și „Dumitru, fiul lui Costin miedar“ părțile sale din Cămîrzeni ¹⁶. După cît rezultă din actele cercetate, Costin miedarul a fost la origine un moldovean ridicat dintre curteni, mică nobilime moldovenească, proprietari de pămînturi în devălmășie și deținători de mici dregătorii ținutale, cunoscuți mai ales prin obligațiile ostășești, ca formînd un sîmbure de oaste cvasipermanentă. Anticipînd, subliniem că membrii destul de numeroși ai familiei, în tot cursul secolului al XVII-lea și în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, au deținut înalte sarcini cu caracter ostășesc, pe care le vom sublinia la fiecare în parte. Din actele cercetate am luat cunoștință despre înaintașii, colateralii și urmașii lui Costin miedarul : tatăl Ion Ciudinschi, frații Tiron și Toader, fiicele Magdalena și Marica, un fiu Dumitru și un altul mai mic Iancu, care se întîlnește mult mai tîrziu în acte. Cît timp Dumitru sau Dumitrașcu, care a ajuns pînă la dregătoria de postelnic mic, e cunoscut mai ales sub numele de „Dumitrașcu Drăguțescu“, după numele de familie al mamei sale, celălalt fiu al lui Costin miedarul, Ion sau Iancu Costin, s-a numit în mod constant, de la moartea tatălui său înainte, numai *Costin* ; acesta a ajuns pînă la treapta de hatman și pîrcălab de Suceava.

În octombrie 1600 (7109), Dumitrașcu, fiul lui Costin miedarul, vinde părțile sale de ocină din Cămîrzeni lui Petrașcu, mare logofăt, pentru suma de 300 de taleri ¹⁷. După cît se pare,

14 Zapis din 22 octombrie 1600 (7109), în *Documente privind istoria României*, secolul XVI, A. Moldova, IV, p. 300, document 367 ; sursă citată mai departe *D.P.I.R.*

15 T. Balan, *Documente bucovinene*, II, p. 51-53.

16 *D.P.I.R.*, loc. cit. Asupra semnificației de *miedar*, mic dregător de ținut, însărcinat cu strîngerea impunerilor pentru fabricarea miedului, și asupra ierarhiei sale între alți dregători de ținuturi, a se vedea un document din 20 iunie 1603 (7111), de la Ieremia Vodă Movilă, în care se arată că Mălai Grozav portar a venit la domn, cerînd să i se întărească cumpărăturile de moșie după zapis „de la Dan Bolea vornic și de la Dumitru uricar și de la Sava pivnicier și Cîrstian miedar“ (*D.P.I.R.*, vol. V, p. 107, document nr. 152).

17 *D.P.I.R.*, vol. IV, p. 300, document nr. 367.

„Costin miedarul“, cițiva ani mai tîrziu, e ureadnic¹⁸. Cumpărătorul, Petrașco mare logofăt, era un Bașotă, familie cu care Costineștii se înrudeau și căreia mai tîrziu aceștia îi vor vinde și alte ocine¹⁹. După cît se vede, acest „Costin miedarul“ a fost căsătorit cu o fiică a lui Drăguțul Bogdan, staroste de Putna²⁰. O altă fiică a starostelui Drăguțul Bogdan a fost căsătorită cu Gavril Bîrlădeanu²¹, înaintașul viitorului mare logofăt Solomon Bîrlădeanu. Evident, cel mai mare dintre frați a fost Dumitru, care apare în acte cu mult înaintea fratelui Iancu. După cît se pare, Costin miedarul a murit la puțin timp după 1603. El a jucat în istoria țării un rol prea modest, așa încît Miron Costin, care vorbește destul de des în cronica sa despre sine și membrii familiei sale²², nu-și va fi putut pomeni în ea bunicul, bineînțeles după amintiri și tradiții transmise prin tatăl și frații săi mai mari. Dumitrașcu Drăguțescu, fiul cel mai mare al lui Costin miedarul, a făcut o carieră publică destul de modestă, ajungînd numai pînă la dregătoria de postelnic mic²³. A fost căsătorit cu o Alexandra, care mai trăia²⁴, prin martie 1653 (7161). Din această căsătorie a rezultat o fiică Grăjdana, căsă-

18 Act din 7 februarie 1603 (7111), „Costin biv ureadnic“, în Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, XVI, p. 8. Se citează mai departe : Ghibănescu, *Surete*.

19 Act din 18 iunie 1644 (7152) de la Vasile Lupu. O pricină mai veche de judecată între jupîneasa lui Iurașcu Bașotă și Costin hatmanul, pentru satele Brănișteri și Schelăuți (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II, 2, p. 67). Se citează mai departe : Ghibănescu, *Ispisoace*.

20 Într-un document de cumpărături, în Stroești și Sîrbii de Jos, al lui Dabița, Alexandru Costin, fiul lui Costin hatmanul, e numit nepot al Drăguțului, iar Drăguțul e numit moș al lui Alexandru Costin. Document de la Eustratie Dabița, în „Arhiva genealogică“, II, aprilie-iunie 1913, p. 60. Prin 1617 (7125) februarie 10, Drăguțul Bogdan staroste, cu giupîneasa Cacica, fata lui Dîmbravă vornic, primește întăriri în Țigănești (Acad. Rom., „Creșterea colecțiilor“, 1905, p. 100).

21 *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. II, București, 1959, p. 363, document nr. 1842.

22 Asupra datelor din *Letopisețul* lui Miron Costin, în legătură cu membrii familiei sale, a se vedea mai departe.

23 Document din 19 iunie 1665 (7173), Înaintea divanului vine Cocială cu femeia lui Grăjdana, fata lui Dumitru postelnicul, fratele lui Costin hatmanul și vînd lui Dabița Vodă satul Borisăștii (V. A. Urechia, *Miron Costin, Opere complete* I, București, 1886, p. 96-97). În continuare se citează : V. A. Urechia, *Miron Costin I*, p. . . .

24 Act din 13 martie 1653 (7161), Acad. Rom., „Creșterea colecțiilor“, 1908, p. 69.

torită cu un Cocială²⁵, amintită în acte de vânzare de ocine ale altor rude²⁶, și Dumitru Drăguleșcu, fost pircălab de Suceava, mort în septembrie 1661, în împrejurările expediției făcute de Ștefan Lupu la Tighina, de aceeași boală și în același timp cu domnul²⁷. Miron Costin, în *Letopisețul* său, amintește în cuvinte elogioase despre această rudă moartă la Tighina²⁸.

Fii ai lui Dumitrașcu Drăguleșcu sînt boierii tineri care apar într-un zăpis de prin 1667, pentru o cumpărătură în Oidești a stolnicului Nacul. Ei poartă numele de Ilieș și Alexandru și sînt numiți simplu „feciorii Drăguleșcului“. Înaintea lor semnează : „Irimia, vornicul de poartă, Dubău și frate-său și Ionașcu Balș“ ; în urma lor semnează „Ștefan Brăescu“²⁹. Erau toți, în afara vornicului de poartă, om desigur matur, tineri fii de boieri cu mici dregătorii la ținut sau numai vecini de moșie. Dintre acești fii ai Drăguleșcului, Ilie, cel mai mare, a făcut carieră publică, ajungînd pînă la treapta de serdar. În aprilie 1686 (7194) el era fost serdar ; acum vinde lui Vasile Bainschi părțile sale de moșie din Mile și Putila³⁰. Prin 1687—1688, pribeag în Țara Românească, cu alți cîțiva boieri care făceau opoziție lui Constantin Vodă Cantemir, a fost desemnat de Șerban Cantacuzino să fie ales domn în Moldova. După Neculce, care raportează acestea, lucrurile s-ar fi oprit aici prin moartea lui Șerban Vodă, care ar fi fost dispus să cheltuiască pentru numirea lui Drăguleșcu în locul lui Cantemir³¹.

Iancu Costin. Acela dintre fiii lui Costin miedarul, care va face cea mai strălucită carieră publică și care, ajutat, desigur, de calitățile sale personale, a izbutit să treacă de la treapta de curtean la aceea de mare boier, e Iancu Costin. Ca și părintele său, Costin miedarul, ca și fratele Dumitru postelnicul, mult timp, Iancu Costin nu poate fi întîlnit în

25 Act din 19 iunie 1665 (7173), V. A. Urechia, *Miron Costin I*, p. 96-97.

26 *Ibidem*.

27 C. I. Andreescu și C. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, Domn al Moldovei*, București, 1938, p. 167.

28 „De aceie boală au murit tot acolo și Dumitrașco Drăguleșcul de la Suceava, om cunoscut și ales la toată curtea“ (Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 201).

29 Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 120.

30 T. Balan, *Documente bucovinene*, III, p. 78.

31 I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. a II-a, Iordan, p. 102, București, 1959. În continuare se citează : I. Neculce, *Letopisețul*, ed. a II-a, Iordan.

actele epocii. Este acesta un indiciu al situației lui obscure de mic boier de ținut ; desigur, tranzacțiile particulare, pe care le-a încheiat cu contemporanii, au fost, pentru mult timp, cu totul modeste, încît n-au fost cuprinse decît în zapise, acte cu caracter efemer, care, în cele mai dese cazuri, nu se păstrau decît un timp determinat. De tînăr se vede a fi îmbrățișat cariera armelor. În 1617 se găsește la Orhei cu dregătoria de vătaf de hînsari ; într-o mărturie pentru o tranzacție de pămînt, apare înconjurat de unii dregători ținutali și ostași³². După cît se poate deduce din unele acte găsite mai tîrziu Iancu Costin a fost căsătorit în două rînduri. Din prima căsătorie, cu o jupîneasă, al cărei nume nu ni s-a păstrat, el a avut pe fiul Alexandru³³, cum și o fiică, Velica³⁴. Din căsătoria cu Safta, fiica lui Ionașco Scoartăș³⁵, nepoata lui Miron Vodă Barnovschi³⁶, a avut alți nouă copii și anume pe băieții Miron, Potomir, Iancu, Vasile, Velicico, și pe fetele Marghita, Sărbea, Tudosca și Elena³⁷. Ordinea în care i-am citat e, după cît se poate deduce din actele folosite, aceea a nașterii copiilor lui Iancu Costin.

Iancu Costin a avut, în domnia lui Radu Mihnea, rangul de postelnic al doilea. În epoca aceasta era desigur ajuns la maturitate (în jurul vîrstei de 30 de ani). Actele epocii, puține cite ni s-au păstrat, nu-l amintesc în această calitate. Îl amintește însă cronica fiului său Miron, scoțîndu-l în evidență din puzderia de mici dregători moldoveni, care în anul 1626 au însoțit convoiul

32 D.P.I.R., veacul XVII-lea, A. Moldova, vol. IV (1616-1620), p. 195-196, 198-199.

33 Alexandru Costin era născut cu mult înaintea lui Miron și celorlalți frați, existînd între dîșii o mare diferență de vîrstă. În 1641, cînd Miron Costin avea abia opt ani (născut în 1633), fratele său Alexandru era căsătorit (act din 22 octombrie 1641 (7150), în V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 82-83). O altă mărturie că Alexandru ar fi din altă căsătorie a lui Iancu Costin e împrejurarea că într-un act cu data 1657, în care sînt alese ocine ale Costineștilor, apar toți cei opt frați Costinești, cu excepția lui Alexandru și a Velicăi, care, desigur, nu aveau drept la acele ocine.

34 Pentru Velica Costin a se vedea Sever Zotta, *O soră necunoscută a lui Miron Costin*, în „Revista istorică“, XII, nr. 4-6, p. 104-106.

35 Zapis (din 29 septembrie 1630 (7139), Hîrlău) al lui Costin postelnicul cu „giupăneasa mea Safta“, în „Revista Miron Costin“, III, p. 50-1.

36 Testamentul lui M. Barnovschi, în Hasdeu, „Arhiva istorică“, tom. I, pt. 2, București, 1865, p. 187-190 „dau și dăruiesc coconilor surorii mele Scripcăi și coconilor nepoatei noastre Safta, jupăneasa lui Costin“.

37 Zapisul Costineștilor din 10 iulie 1657 (7165), inedit, Arhivele Statului Iași, pachet 419/230.

de boieri ce duceau rămășițele pămîntești ale lui Radu Vodă : „oasele Radului Vodă cu cinste mare s-au pornit de la Hirlău în Țara Muntenescă, la mănăstirea făcută de dinsul în București, cu Hrizea visternicul și cu Trufanda postelnicul și cu Costin postelnicul al doile pe acele vremi“³⁸.

La venirea în domnie a lui Miron Vodă Barnovschi, cu care Iancu Costin se înrudea, a fost făcut mare postelnic³⁹. Miron Costin nu are prilej să vorbească în *Letopiseș* despre vreo acțiune a tatălui său în această domnie, dar subliniază cu lux de amănunte „bivșugul“ la care a venit țara în domnia rudei și binefăcătorului familiei sale : „Ce cum floarea și pomeții și toată verdiața pămîntului stau ovilite de brumă cădută peste vreme și apoi, după lină căldură soarelui, vin iară la fire și la frimșetele sale cele împiedecate de răceala brumei ; așa și țara, după greutățile ce era la Radul Vodă... au venit fără zabavă țara la hirea sa“⁴⁰. E amintită și măsura luată de domn în folosul curtenilor⁴¹. Nu avem indicații că ar fi fost menținut în dregătorii sub domniile următoare ale lui Alexandru Coconu și Moise Movilă⁴². În septembrie 1630 (7139) „Costin postelnicu“ cu giupîneasa lui, Safta, fata lui Ionașco Scoarțăș, dau un act prin care se împacă cu „fratele“ Gheorghe Bașotă vistiernicul și cu giupîneasa lui, Nastasia, cu care el era văr, în privința stăpînirii asupra satelor Brănișteni și Schelăuți, pe care el le cîștigase într-un proces la divanul lui Barnovschi⁴³. Din acest act aflăm că postelnicul Iancu Costin nu știa să scrie și că, după „invă-

38 Miron Costin, *Letopiseșul*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 92.

39 Act din 9 decembrie 1627 (7136), D. Dan, *Cronica episcopiei Rădăușilor*, p. 202-208, și T. Balan, *Documente bucovinene*, I, Cernăuți, 1933, p. 197-200. Zapis din noiembrie 1628 (7137), Clerul și divaniștii, între ei și „Costin vel postelnic“. V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 74-75.

40 Miron Costin, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 93.

41 M. Costin, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 93-94 : „Făcuse Barnovschi Vodă mare volnicie curții, să dea numai la bir, o dată într-un an, și oricine den curteni de nevoie au răsăritu de la ocina sa, ori la satul boierescu, ori la sat domnesc, pre toți i-au adus la breslele sale și la locul său“.

42 Zapis de invoială între „Costin postelnicul“ și giupîneasa sa Safta, cu Gheorghe Bașotă vistiernic, din 29 septembrie 1630 (7139), în „Revista Miron Costin“, III, p. 50-51. Indicația îl arată ca *fost postelnic*. Totuși la 23 martie 1631 (7139) sub Moise Vodă Movilă, Costin e „vel postelnic“ (Document din 23 martie 1631 (7139), în T. Codrescu, *Uricariul*, II, p. 50-52).

43 „Revista Miron Costin“, III, p. 50-51.

țătura“ lui, zapisul a fost scris de Ștefan biv logofăt⁴⁴. După spusa fiului său Miron, Costin postelnicul a făcut parte din grupul de boieri „până la 50 de capite numai de boieri, fără alte capite de țară“, care au mers la Constantinopol pentru a combate domnia lui Alexandru Iliăș⁴⁵. Era o acțiune de opoziție, organizată de partizanii lui Moise Movilă și ai lui Lupu vornicul, viitorul Vasile Vodă, încă de pe atunci pretendent la tron. Neizbutind, boierii au trebuit, de bine de rău, să se împace cu domnia lui Alexandru Vodă Iliăș, pînă la „dezvăluirea“ făcută de Constantin Asani a intenției domnului de a suprima pe conducătorii opoziției. Anterior izbucnirii conflictului dintre domn și boierime, după spusa aceluiași cronicar, Iancu Costin, care trăia ca „mazil la țară“, ar fi fost chemat de domn spre a fi făcut hatman⁴⁶. Lucrul e posibil, dată fiind firea acomodantă a acestuia. Dar știrea nu e confirmată de documentele epocii⁴⁷. De altfel, la izbucnirea crizei dintre domn și boierime, noul „hatman“ se găsea tot la țară și, la trecerea domnului mazil spre Galați, i-ar fi ieșit înainte, propunîndu-i chiar să medieze o împăcare, ceea ce Alexandru Iliăș n-ar fi primit⁴⁸. Costin l-a petrecut „cu cinste și cu conace“ pînă la Galați⁴⁹. Aserțiunea unei încercări de mediere poate să fie exactă, dacă ținem seama de legăturile de mai tîrziu dintre familia lui Costin postelnicul și urmașul lui Alexandru Iliăș, adică Iliăș Alexandru, domnul de mai tîrziu al Moldovei⁵⁰.

Partizan al domniei lui Miron Barnovschi, va fi fost și el între boierii care l-au îndemnat să vină în țară după refugiul de la Ustia. A mers împreună cu alții la Țarigrad, să-i sprijine domnia, fiind și el închis, cînd domnul a fost condamnat și exe-

44 *Ibidem*.

45 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 96.

46 M. Costin, *loc. cit.*, p. 98

47 De altfel fiul său în cronică îi spune Costin postelnicul.

48 M. Costin, *loc. cit.*, p. 10.

49 M. Costin, *loc. cit.*, p. 10.

50 Iliăș Alexandru Voievod, domnul din 1666-1668, a avut îndeaproape pe fiii lui Costin hatmanul ; lui Miron Costin mare vornic de Țarade-Sus îi botează un copil, se pare pe Pătrașco, cu care ocazie îi și dăruiește moșiile Trileștii și Măleștii, în ținutul Iașilor, cumpărate de la nepoții Ciogoleștilor. Cartea marilor boieri din Iași, noiembrie 1666 (7175), (rezumat Acad. Rom., „Creșterea colecțiilor“, 1909, octombrie-decembrie, p. 191). În anii următori, 1667 iunie 27 și 29, și 1668 august 28 și septembrie 3, Miron Costin, mare vornic al Țării de Jos, cum-pără alte părți din Trilești și Mălești („Creșterea colecțiilor“, loc. cit.).

cutat ⁵¹. Împreună cu ruda sa Gavrilaş logofătul, a fost lăsat de Barnovschi executor testamentar ⁵². Din însărcinarea vizirului, Costin postelnicul a luat „oasele“ domnului ucis, de dinaintea curții împărătești, și le-a „astrucat“, „pre scurt, pre cit au lăsat vremea de atunci“, spune fiul Miron în cronică ⁵³. A fost dus apoi înaintea vizirului, în spaimele ideii „că-l duc noaptea să-l înece“; a aflat curind că acesta nu avea gânduri rele cu dînsul, ci voia doar să-i facă cunoscută porunca sultanului de a-și alege domn ⁵⁴. Alegerea boierilor a căzut asupra lui Moise Movilă ⁵⁵. Acum Costin e promovat hatman și pîrcălab de Suceava ⁵⁶.

Urca pe tron în august 1633 ⁵⁷, Moise Movilă a trebuit să meargă, la 7 octombrie același an, împreună cu Abaza pașa de Silistra, în contra polonilor ⁵⁸. Aici Miron Costin nu uită să specifice că „dentr-acesta anū sintū începute dzilele vieții mele“ ⁵⁹. Partea aceasta a cronicii lui Miron e alcătuită și cu ajutorul amintirilor diferitelor personaje care au avut un rol conducător în epocă; între acestea sînt de mare importanță amintirile tatălui său, Costin hatmanul. Un episod interesant e cel în legătură cu intenția lui Abaza pașa, după războiul cu polonii, de a tăia pe boieri, probabil din bănuială de înțelegere cu dușmanul. Dar, ne spune autorul, „un turcū orbū de un ochiū, prieten lui Costin hatmanul, au descoperit gîndul lui Abăza pașea și au fugit boierii, în ceiași noapte den Iași, de au agiunsu până în dzuoă la Pobrata mănăstirea“ ⁶⁰.

După ce turcii au mazilit pe Moise Movilă și au dat domnia lui Vasile Vodă, „Moysei Vodă strînsū cu casa lui și cu Costin hatmanulū den boieri, au trecut în Țara Leșască“ ⁶¹. Despre petrecerea lui Iancu Costin în Polonia, ca și despre sfîrșitul lui,

51 M. Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 103-104.

52 Testamentul lui Miron Vodă Barnovschi, în Hasdeu „Arhiva istorică“, *loc. cit.*

53 M. Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 104.

54 M. Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 104.

55 *Ibidem.*

56 Zapis din 28 februarie 1634 (7142) pentru Teodosia Mihăileasa; divaniștii, între care „Costin hatman și pîrcălab Sucevii“, în V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 78-79.

57 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 105.

58 *Ibidem.*

59 *Ibidem.*

60 *Ibidem*, p. 107.

61 *Ibidem*, p. 108.

cronicarul Miron nu spune nimic. Nu cunoaștem prea bine împrejurările în care Costin hatmanul a trăit în Polonia. Se vede că și-a arendat unele domenii, pentru trai, domenii care, după moartea lui, au trecut pe numele fiului Miron ⁶². Ținea legături strânse cu domnul pribeag Moise Vodă, care, probabil, mai avea speranțe de revenire.

În 1638, Iancu Costin împreună cu fiii Alexandru, Miron și Potomir au primit indigenatul și înobilarea polonă ⁶³. Se pare că și Potomir, cel de-al treilea fiu al lui Iancu Costin, s-a născut tot în Moldova și că numai Vasile, Iancu și Velicico s-au născut în Polonia; probabil chiar după 1638. Costin hatmanul a murit prin 1650 ⁶⁴. Încă din 1641, găsim pe Alexandru, cel mai mare dintre fiii săi, reîntors în țară și căsătorit ⁶⁵, indiciu că era destul de înaintat în vîrstă, fiind născut, probabil, înainte de 1620 ⁶⁶. La 19 septembrie 1641 (7150), Păscălina Iacomeasa, văduva fără copii a unui Iacomî, ia ca „fiu“ de suflet pe Alexandru, fiul lui Costin hatmanul și ca fiică de suflet pe nepoata sa Safta ⁶⁷, și le dă bunuri funciare și casa sa. Actul, un zapis, se încheie înaintea marilor boieri din divan, în frunte cu Gavril Mateiaș vel logofăt ⁶⁸, și e întărit prin hrisovul lui Vasile Vodă Lupu cu aceeași dată ⁶⁹. Sub ocrotirea acestor Iacomești, care erau agreeți de domn, a putut Alexandru, fiul unui pribeag care sprijinea pretențiile la domnie ale lui Moise Movilă, să vină în țară. Mai târziu, în martie 1653, cînd Vasile Lupu a trimis pe Iacomî vătaful de aprozi „cu carte“, să aducă la curte pe Ștefan Gheorghe logofătul viclean, îl însoțea și Alexandru Costin, care, scăpînd de „străjile“ ungurești trecute în țară, a putut aduce domnului știri despre această năvală de oști străine și despre

62 Sever Zotta, *Știri despre Costinești*, în „Revista istorică“, XI, p. 73-76.

63 P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, „An. Acad. Rom. Mem. Secț. Istorice“, Seria III, Tom. IV, Mem. 4, p. 107.

64 Sever Zotta, *loc. cit.*

65 V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 82-83.

66 S. Zotta (*loc. cit.*) presupune pe Costin hatmanul căsătorit numai din 1623 înainte. Ținîndu-se seama că în septembrie 1641 se căsătorise și fiul său Alexandru, trebuie să deducem că fostul hatman fusese căsătorit chiar cu cîțiva ani mai înainte de 1620.

67 V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 82-83.

68 Actele cu data de 19 septembrie 1641 (7150) la V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 82-83.

69 *Ibidem.*

moartea vătafului ⁷⁰. Și această informație întărește presupunerea că Alexandru Costin a trăit în tinerețe sub protecția rudelor soției sale, Safta, nepoata Iacomesei. Este interesant de urmărit cariera publică a acestui fiu de pribeag în domnia lui Vasile Lupu. La început, desigur, a fost folosit în diverse mici dregătorii ținutale în Putna, unde se găseau moșiile familiei sale. Timp de 7—8 ani, el apare în acte cu totul sporadic ⁷¹. În iulie 1651 (7159) era staroste în același ținut ; se întâlnește scriind o mărturie de cumpărături a lui Iordachi Cantacuzino vel vistiernic în Clicești ⁷². E de presupus că această mică dregătorie ținutală a păstrat-o Alexandru Costin până la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu. Socotit ca partizan al acestuia din urmă și incitator al unei mișcări din care a rezultat pieirea unor ostași unguri, trimiși de George Rakoczy contra lui Vasile Lupu, după ridicarea ca domn a lui Gheorghe Ștefan, Alexandru Costin a fost dus ca prins în Transilvania și ținut „un an încheiat în temniță la Făgăraș, în obedzi“ ⁷³. În iulie 1654, era reîntors în țară, dar se pare că nu avea nici o dregătorie, căci un act de la Gheorghe Ștefan Vodă, care judecă o pricină a sa cu călugării de la Galata pentru satul Clicicăuții, găsește că Alexandru și Mironaș Costin, fiii lui Costin hatmanul, au adus un hrisov fals și deci pierd procesul ⁷⁴. Este și aceasta o consecință a felului în care erau priviți Costineștii de către noul domn. Totuși, spre jumătatea domniei lui Gheorghe Ștefan, Alexandru Costin este făcut vornic de gloate ⁷⁵, dregătorie pe care o păstrează până la căderea acestui domn ⁷⁶. În domnia lui Ștefan Lupu, e făcut mare pitar ⁷⁷.

70 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 138, 139.

71 Act din 11 ianuar 1646 (7154), în *Catalogul doc. moldovenești*, vol. II, București 1959, p. 363, documentul nr. 1842.

72 Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 3.

73 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 148.

74 Act din Iași, 3 iulie 1654 (7162), în „*Revista Societății arheologice bisericesti*“, an. XX, p. 136-137.

75 Act din Iași, 17 iulie 1656 (7164), în „*Revista istorică*“, (1920), VI, p. 85-86.

76 Act din 18 februarie 1658 (7166). Vânzare de ocine de către Ramandi, fost vistier, cu fiii, către Ionașco Rusu vel logofăt ; între martori : Beldiman și Alexandru Costin vornici de poartă (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 86-87).

77 Act din 10 august 1661 (7169), prin care Toader Ciohodarul vinde două pământuri „în frunte“, din sat din Stroiști, lui Dabija, mare vornic, și jupinesei sale Dafina. Între martori : „Alexandru Costin

Moșiile Costineștilor se mărgineau cu acelea ale altui boier putnean, Eustratie Dabija, vornicul de Țara de Sus. Alexandru Costin, probabil spre a se pune sub protecția acestuia, i-a cedat sub formă de vânzare o parte din ocinile și proprietățile sale, care constau din vii și părți din sate⁷⁸. Se pare, cum s-a mai arătat, că Eustratie Dabija, încă din timpul domniei lui Ștefan Lupu, era un fel de „designatus“ ca viitor domn, poate scontându-se și starea de debilitate a tînărului domn. În special Dafina-Ecaterina, jupîneasa lui Dabija, întreținea legături cu boierimea și cu cercurile financiare din țară⁷⁹, în vederea eventualei candidaturi a soțului ei la tron. Alexandru Costin, mare pitar, a fost socotit dintre aceștia, „din casa lui Dabija vornicul“. El a fost trimis de către boieri, împreună cu „Chiriță Draco Ruset“ să dea știre la împărăție „de moartea lui Ștefăniță Vodă și să arate mare rugămîntea țării pentru domn de țară și să pomenească îndată de Dabija vornicul“⁸⁰. După urcarea pe tron a lui Dabija, finul diplomat care era Alexandru Costin, a fost făcut mare postelnic⁸¹. Alexandru Costin n-a avut parte să se bucure prea mult de înalta situație în care l-a promovat Dabija, căci în curînd moare. Ultimul act care-l arată în această dregătorie poartă data de 22 martie 1662. La 21 aprilie 1662, el fusese deja înlocuit cu Duca, viitorul domn⁸². Păreră exprimată de

pitarul“. (Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 315). Se citează mai departe : Iorga, *St. și doc...* În această chestiune a se vedea și C. I. Andreescu și C. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovii*, p. 73.

78 Pentru cumpărături ale lui Dabija vornicul, de la Alexandru Costin, vezi Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 318, nota 1.

79 C. A. Stoide, *Însemnări despre meșterii și bănăria lui Eustratie Dabija Vodă*, Extras din „Anuarul Institutului de istorie și arheologie“, I, 1964, p. 5/149, nota 35.

80 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 201.

81 Act din 3 ianuarie 1662 (7170) din Iași. Divaniștii, între ei și Alexandru Costin vel postelnic, întăresc o cumpărătură a lui Dabija Vodă, în Contești — Putna, de la egumenul de Cașin (Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 307). Alte acte care-l atestă pe Alexandru Costin ca mare postelnic sînt din 16 martie 1662 (7170) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, București, 1888, p. 517-518).

82 Cel din urmă act cunoscut nouă, care-l arată pe Alexandru Costin ca postelnic, poartă data de 22 martie 1662 (7170) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 90-91). La 21 aprilie, o lună mai tîrziu, apare ca mare postelnic Duca, viitorul domn (Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 201-202). Deci, după 22 martie și înainte de 21 aprilie 1662, Alexandru Costin murise. În iulie 1663 (7171), Safta, giupîneasa sa, se învoiește cu răzășii din Mishănești asupra hotarelor acestui sat (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 696).

P. P. Panaitescu, că Alexandru Costin ar fi fost postelnic pînă în 1675 (7183)⁸³, nu poate fi susținută. Alexandru postelnicul din 1675 a fost în mod eronat identificat cu Alexandru Costin ; este vorba aici despre postelnicul Alexandru Ramandi⁸⁴. Alexandru Costin, marele postelnic, a avut din căsătoria cu jupîneasa Safta doi copii : un fiu, Dumitrașcu, și o fiică, Măriuța, ambii morți înainte de 31 mai 1674⁸⁵.

Despre „jupîneasa Velica, fata lui Costin hatmanul din Moldova“, nu se cunosc prea multe lucruri. A fost căsătorită cu Mihul Dediul spătarul⁸⁶. Acesta este întilnit semnînd unele acte de tranzacții între Costinești⁸⁷. Un biograf al său îl crede originar din Țara Românească. Se vede însă că a avut dregătorii și în Moldova⁸⁸.

Miron Costin. Viața Costineștilor în Polonia e puțin cunoscută. În afară de actul din 1638, care atestă indigenatul și innobilarea lui Iancu Costin, fost hatman și a fiilor

83 P. P. Panaitescu, *Știri noi despre Miron Costin și familia lui*, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, p. 280, nota 1. (În continuare se citează : Panaitescu, *Știri noi despre M. Costin*). Această părere a adoptat-o Panaitescu din Gh. Ghibănescu, *Divanurile domnești din secolul XVII*, în „Arhiva“, XXIX (1922), p. 40-41 ; el o menține și în studiile următoare (M. Costin, *Opere*, 1958, p. 7), unde se citează în sprijinul acestei afirmații și actul păstrat în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România nr. LXI/97, cu data de 31 mai 1674 (7182). Actul citat însă nu poate fi în nici un fel determinant în ce privește data morții postelnicului Alexandru Costin. Din el se poate vedea numai că la 31 mai 1674 (7182), Safta, văduva sa, după moartea celor doi copii, fiindcă nu mai avea cine s-o „caute“ la boală și bătrînețe, dă cumnatului ei Gavriiliță Costache, fost vornic, care era și „omul“ ei, toate bunurile pe care le avea de la „mama“ ei Păscălina Iacomeasa.

84 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. II, Iordan, p. 65.

85 Academia Republicii Socialiste România LXI/97 ; pentru împrejurările de viață ale Saftei, soția lui Alexandru Costin, de după moartea postelnicului, a se vedea și C. A. Stoide și D. L. Stahiescu, *Vornicenii*, extras din revista „Orizonturi“, Galați, 1941, ca și actul din 31 mai 1674 (7182), Academia Republicii Socialiste România, *loc cit.*

86 S. Zotta, *O soră necunoscută a lui Miron Costin*, în „Revista istorică“, an. XII, nr. 4-6, april-iunie 1926, p. 104-106.

87 Act din 22 aprilie 1664 (7172), prin care Potomir Costin, fost stolnic, vinde părțile sale din Vertipotoh lui Stamați, marele postelnic. Între semnături : și „az Mihul Dediul, biv spatar, iscal“. (Inedit, Academia Republicii Socialiste România, nr. LXI/72).

88 Sever Zotta, *loc. cit.* Este unul dintre boierii închiși în decembrie 1691, după executarea fraților Costinești. Relatări elogioase pentru acesta în Neculce, *op. cit.*, p. 111-112.

Alexandru, Miron și Potomir⁸⁹, și de asemenea unele date despre Miron Costin ca arendaș în Nova Selița⁹⁰, cunoaștem doar ce a dat însuși cronicarul în opera sa : o relatare destul de sumară despre studiile făcute de el acolo⁹¹ și despre participarea sa la lupta de la Beresteczko dintre poloni și cazaci din 1651⁹².

E de presupus că toți fiii hatmanului, în vîrstă de școală, aflați în Polonia, își vor fi făcut studiile acolo. Miron, în *Cronică*, o spune numai pentru sine, și în mod cu totul incidental. Alexandru care la pribegire trecuse de vîrsta școlarității, se va fi mulțumit cu ce a învățat în țară și se găsea pe lingă tatăl său, ocupat, desigur, cu conducerea treburilor familiei. Cîțiva ani după indigenat, oricum înainte de septembrie 1641, Alexandru, probabil în urma stăruințelor rudelor sale după mamă, a revenit în țară ; pe lingă tatăl său au rămas ceilalți fii, dintre care Miron era cel mai în vîrstă. La moartea hatmanului, în 1650, treburile familiei trec asupra lui Miron, în vîrstă de 17 ani. Pe numele lui se face în acel an arendarea moșiei Nova Selița⁹³. După moartea tatălui, rămînerea fiilor hatmanului în Polonia, nu-și mai avea rostul. Între timp sau anterior murise și mama. Neîndoios că și situația lor bănească lăsa mult de dorit. Acte de mai tîrziu arată că pentru înmormîntarea părinților s-a făcut o datorie de 333 de taleri, care va fi acoperită mai tîrziu de ruda și protectorul lor, Iordache Cantacuzino vistiernicul, și pentru care acesta își va opri una dintre proprietățile hatmanului⁹⁴. Prin stăruința lui Iordache Cantacuzino, foarte influent la curtea lui Vasile Lupu, fiilor lui Costin hatmanul li s-a îngăduit să se întorcă în țară în 1652. Sub aripa lui ocrotitoare, s-au putut dezvolta⁹⁵.

89 P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, în „Anal. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.“ Seria III, Tom. IV, Mem. IV, p. 107. În continuare se citează Panaitescu, *Influența polonă*.

90 A se vedea mai departe.

91 M. Costin, *Letopisețul*, în P. P. Panaitescu, *Opere*, 1958, p. 166.

92 *Ibidem*, p. 134, 166.

93 S. Zotta, *Știri despre Costinești*, în „Revista istorică“, XI, p. 73-76.

94 Act din 13 martie 1663 (7171), N. Grigoraș, *Știri noi despre viața și familia lui Miron Costin*, în „Studii și cercetări științifice, Istorie“, VII, 2, 1956, p. 187-188.

95 *Ibidem*. „După moartea lui Costin hatmanul și a giupănesei lui, rămas-au toți feciorii lui în Țara Leșească, iar dumnealui fratele nostru Iorgachi spătar făcut-au pomană și milă de i-au scos pre toți pre feciorii lui Costin din țară streină și i-au strinsu la dumnea-

Între știrile documentare în legătură cu Miron Costin, cea mai veche care se cunoaște pînă astăzi pare a fi actul din 3 iulie 1654 ; o carte a lui Gheorghe Ștefan Vodă, care vorbește despre judecata dintre călugării de la Galata cu „Alexandru și Mironașco, fiii lui Costin hatmanul“, pentru Chicicăuți. Costineștii pretindeau c-ar fi luat satul, pentru 1000 de galbeni, de la Tudori vameșul, din vremea lui Barnovschi Vodă. Judecata lui Gheorghe Ștefan găsește că hrisovul Costineștilor e fals și ei pierd judecata⁹⁶. Era în adevăr actul prezentat de tinerii boieri un act apocrif sau, dat fiind rolul politic jucat de ei în epoca aceasta de pătimase frământări, trebuie să vedem în hotărîrea divanului din iulie 1654 un reflex al nemulțumirilor domnului și ale celor mai apropiați partizani ai săi, față de oamenii Cantacuzinilor și ai lui Vasile Vodă Lupu ? Miron Costin însuși a vorbit în *Cronică* despre „mila“ pe care ar fi avut-o de la Gheorghe Ștefan⁹⁷. Dar sîntem dispuși să credem că, pentru început, va fi stăruit mai mult în amintirea noului domn, atît de vindicativ, nemulțumirile recente față de purtarea Costineștilor⁹⁸. Mai târziu apoi, frații Costinești, și în primul rînd Miron, se vor fi făcut necesari noii domnii⁹⁹. După relațiile ce le posedăm, se pare că prima dregătorie a avut-o Miron Costin în domnia lui Gheorghe Ștefan. Într-un zăpis din domnia acestuia, cu data de 16 februarie 1658 (7166), cu privire la vînzarea care o face Vasile Ceauru hatman, între mărturii apar și acelea ale lui „Miron Costin pîrcălabul“ și „Alexandru Costandin (sic) vornic“¹⁰⁰. Un document din martie același an ar atesta că pîrcălăbia pe care a deținut-o acum Miron Costin ar fi cea de Hotin¹⁰¹. Lucrul nu pare probabil, date fiind și tinerețea lui și deci lipsa de experiență, ca și faptul că după deținerea acestei pîrcălăbii el apare

lui și i-au crescut împreună cu fiii dumisale, fiindu-le ca un părinte și fetele li-au măritat și li-au înzestrat și au făcut multă cheltuială cu dînsule“ etc.

96 L. T. Boga, *Documente din secolul XVII*, în „Revista Societății arh. biseric.“, an XX, p. 136-137.

97 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 157.

98 *Ibidem*, p. 142, 156.

99 Pentru rolul lui Miron Costin în domnia lui Gheorghe Ștefan, *Letopisețul*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 179 și sublinierea editorului din studiul său, p. 9.

100 Zăpis din 16 februarie 1658 (7166), T. Codrescu, *Uricariul*, XI, p. 209.

101 Iorga, *St. și doc.*, XXII, p. 353-354. Greșită trebuie să fie și citirea datei documentului din „Creșterea colecțiilor“, 1908, p. 69 ; în nici un caz nu poate fi această dată 13 martie 1654 (7162), la care Miron Costin e pîrcălab de Hotin.

cităț și fără de titlu. Ar urma că a fost pîrcălab al unui ținut mai puțin important ; deoarece i se spune uneori și staroste ¹⁰², e de presupus că această pîrcălăbie era de Putna, unde-și avea cele mai multe moșii și unde a funcționat și fratele său Alexandru. În cazul acesta trebuie să socotim ca rău citită data de martie 1658, a documentului în care se găsește menționat ca pîrcălab de Hotin ¹⁰³, mai ales că în acest document e arătat ca fiind căsătorit cu domnița Ilinca, fiica lui Ion Movilă Vodă, ale cărei moșii le scoate cu ajutorul lui Contăș treti logofăt, căruia, pentru aceasta, îi dăruiește un sat ¹⁰⁴.

Se pare că sub Gheorghe Ghica, cu începere din mai 1658, Miron este făcut sulger ¹⁰⁵. A fost însă sulger al doilea sau al treilea. Sub Ștefan Lupu nu pare a fi fost utilizat ¹⁰⁶ ; în această

102 Document în Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 178.

103 Iorga, *St. și doc.*, XXII, p. 353-354.

104 *Ibidem*.

105 N. Iorga, *St. și doc.*, IV., p. 270. Documentul din 26 mai 1658 (7166) ; astfel trebuie citită data de an, și nu 7165, cum se reproduce în Iorga, după condica lui Const. Mavrocordat. Ultimul act din domnia lui Gheorghe Ștefan e din 8 ianuarie 1658 (7166), (Ghibănescu, *Ispisoace* III, 1, p. 92-93). La 29 aprilie 1658 (7166), Gheorghe Ghica era instalat în Iași (Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 94-95). Documente de la același din 8 și 12 iunie 1658 (7166) (Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 96-98). Nu se poate primi aserțiunea lui I. Minea, (*Despre Miron Costin*, în „Cercetări istorice“, an. XIII-XVI, nr. 1-2, p. 656), făcută după V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 303 „că Miron Costin în 1657 era sulger“. Aserțiunea aceasta a trecut și la P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 9. Sulger în 1657 e Coste Moțoc (C. I. Andreescu și C. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu domnul Moldovii*, p. 102). Ultimul document pentru Coste Moțoc ca sulger e din 25 februarie 1657 (7165) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 84-85). La 25 martie 1658 (7166), tot în domnia lui Gheorghe Ștefan (ordinul de mazilire se dase la 12 martie, C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, 1, p. 132, dar în țară n-avusese timp să sosească) mare sulger e Ion Prăjescu (N. Iorga, *St. și doc.*, XXII, p. 353-354).

106 De altfel documentele din această epocă în legătură cu Miron Costin sînt cu totul contradictorii — dovadă că citirea datei lor e greșită ; și ne gîndim atît la copiștii acestor acte, atunci cînd ele s-au păstrat în copii și regeste, cît și la editorii moderni, cînd e vorba despre „originale“. Astfel într-un document datat 20 ianuarie 1661 (7169), e menționat „Miron Costin biv pîrcălab“ (T. Codrescu, *Uricariul*, XXV, p. 45) ; într-un document datat „ante iunie 1661 (7169)“, el iscălește „Miron Costin biv paharnic“. (Iorga, *St. și doc.*, V, p. 35, și Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 178) și în alt act, cu data de 17 iunie același an, este arătat ca „staroste“ (Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 1, p. 178). Evident, că astfel de schimbări în cariera lui Miron Costin într-o perioadă atît de scurtă nu sînt posibile.

din urmă domnie, se face rar amintire despre dînsul și numai cu mențiunea de fost pîrcălab ¹⁰⁷ și chiar sub numele de „Miron sin Costin hatmanul“ ¹⁰⁸.

Adevărata carieră publică a lui Costin începe cu domnia lui Eustratie Dabija, care era, se pare, legat prin înrudire cu Costinești ¹⁰⁹ (aceștia făceau parte din „casa“ lui) și la a cărui ridicare pe tron avusese un rol și Alexandru, fratele cronicarului. Miron Costin e făcut acum pîrcălab de Hotin ¹¹⁰. Prima știre despre această dregătorie a lui Miron are data de 22 ianuarie 1662 ¹¹¹; cu siguranță însă că promovarea sa ca pîrcălab de Hotin a avut loc încă din decembrie 1661, odată cu venirea lui Dabija în țară, cu caftan de domnie. Miron Costin rămase pîrcălab de Hotin pînă după februarie 1664¹¹², după care dată e făcut mare comis ¹¹³. Ridicarea în această dregătorie s-a făcut în cursul lunii aprilie 1664 (7172). La 20 aprilie este pomenit înțîia dată ca mare comis ¹¹⁴ și rămîne în funcție și în cursul anului 1665, pînă la moartea lui Dabija ¹¹⁵. La urcarea pe tron a lui Gheorghe Duca, spre sfîrșitul lui noiembrie 1665 (7174)

107 T. Codrescu, *Uricariul*, XXV, p. 45.

108 Act din 10 mai 1661 (7169). *Ibidem*, p. 53-54.

109 Aceasta o atestă și frecventele cumpărături de ocine ale Costineștilor de către Dabija.

110 Zapis din 22 ianuarie 1662 (7170), în V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 86-87.

111 *Ibidem*.

112 Cumpărătură a lui Miron Costin, pîrcălab de Hotin, în Cîrstești, de la o Tudosia, zapis din 3 aprilie 1662 (7170), în „Ion Neculce“, VIII, p. 49; uric de la Eustratie Dabija din 7 ianuarie 1663 (7171), pentru m-rea Homor; între divaniști „Miron Costin, pîrcălab de Hotin“, în Iorga, *Legăturile românilor cu rușii apuseni*, în „Anal. Acad. Rom. Mem. sect. istorice“, Seria II, Tom. XXXVIII, p. 790; Cartea lui Eustratie Dabija din 9 aprilie 1663 (7171) „Miron și Moțoc pîrcălabi de Hotin“, în Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 187; Zapis din 12 februarie 1664 (7172), în Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 2, p. 4.

113 Prima mențiune de mare comis e din aprilie 1664 (7172) (Iorga, *St. și doc.*, V, p. 87).

114 *Ibidem*.

115 Zapis din 1 februarie 1665 (7173, datat greșit 7123), „Buletinul comis. istorice“, VII, p. 67; zapis din 23 februarie 1665 (7173), inedit, Arh. St. Iași, pachet 98, p. 275; cartea divaniștilor din 25 februarie 1665 (7173), Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 253; zapis din 29 aprilie 1665 (7173), în Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 2, p. 11, 13; zapis din 3 august 1665 (7173), în T. Codrescu, *Uricariul*, X, p. 230-232. Mărturia divaniștilor din 8 septembrie 1665 (7174) în C. A. Stoide, *Documente și regeste nemțene de la Dabija Vodă*, Piatra Neamț, 1936, p. 30.

când Duca era instalat în scaun ¹¹⁶, făcându-se o largă primenire în Divan, o parte dintre boierii bătrâni sînt scoși, și Miron Costin a fost făcut mare ceașnic (paharnic). Acte care să-i ateste ridicarea în slujba de mare ceașnic se găsesc chiar de la începutul domniei lui Duca ¹¹⁷. E menționat în această dregătorie pînă la sfîrșitul lui mai 1666 (7174), dată care înseamnă și sfîrșitul domniei lui Gheorghe Duca ¹¹⁸. Favorabilă carierei lui Miron Costin a fost și domnia lui Iliăș Alexandru, domn al cărui părinte a avut legături atît de strînse cu hatmanul Costin ¹¹⁹. Se știe că Iliăș Alexandru a botezat pe unul dintre fiii lui Miron Costin și că i-a dăruit cu acest prilej părți de moșie în satele Trilești și Mălești ¹²⁰. Dar mai ales acest domn a favorizat cariera publică a lui Miron Costin. El l-a făcut, după cît se pare, chiar de la începutul domniei, mare vornic de Țara de Sus, la vîrsta de numai 33 de ani. Încă de la 2 august 1666 (7174), Miron Costin se întîmpină în acte ca vornic de Țara de Sus ¹²¹. Pentru această dregătorie a lui, s-au păstrat un număr apreciabil de acte ¹²². După mai puțin de un an, la 9 martie 1667 (7175), Iliăș Alexandru îl face mare vornic al Țării de Jos ¹²³. Afecțiu-

116 Pentru începuturile domniei dintîi a lui Gheorghe Duca a se vedea C. A. Stoide, *Prima domnie moldovenească a lui Gheorghe Duca*, extras din „Revista istorică română“, București, 1945, p. 45-47.

117 Duca Vodă pentru Ioan Pisoschi, document din 25 noiembrie st. v. 1665 (7174), în L. T. Boga, *Documente basarabene*, vol. XI, p. 22; Duca Vodă pentru mănăstirea Aron Vodă, document din 28 noiembrie st. v. 1665 (7174), inedit, Acad. Rom. pachet LXXVII, doc. 16; zăpis din 12 ianuarie 1666 (7174), V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 219; zăpis din 9 martie 1666 (7174), Ghibănescu, *Surete*, XXV, p. 13-14; zăpis din 21 martie 1666 (7174), Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 261.

118 C. A. Stoide, *Prima domnie moldovenească a lui Gheorghe Duca*, p. 68-72.

119 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 98, 100.

120 Acad. Rom., „Creșterea colecțiilor“, 1909, p. 191.

121 N. Iorga, *St. și doc.*, V, p. 88. Pentru aceasta și documentul din noiembrie 1666 (7175), „Creșterea colecțiilor“, an. XIII, 1909, octombrie-decembrie, p. 191.

122 Zăpis din 21 ianuarie 1667 (7175), T. Codrescu, *Uricariul*, VIII, p. 13; mărturia divaniștilor din 2 februarie 1667 (7175), în Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 267; act din 2 martie 1667 (7175), „Miron Costin, vornic de Țara de Sus“, iar Solomon Bîrlădeanu e vornic de Țara de Jos (Ghibănescu, *Surete*, VIII, p. 114; zăpis din 7 martie 1667 (7175), în „Revista istorică“, an. X, nr. 4-6, p. 110.

123 Document din 9 martie 1667 (7175), „Buletinul Comisiei istorice“, VIII, p. 45-47; document din 14 martie 1667 (7175), „Bulet. Com. ist.“, VII, p. 7; zăpis din 20 aprilie 1667 (7175), în „Revista istorică“, an. X, p. 119.

nea și interesul pe care i l-a arătat Iliș Alexandru, n-a împiedecat pe Miron Costin să caute a fi în grațiile lui Gheorghe Duca, domnul care urmează în 1668 ¹²⁴. În toată domnia a doua a lui Duca, Miron Costin e mare vornic de Țara de Jos. El a luat partea domnului cu ocazia răscoalei orheiilor și lăpușenilor ; l-a urmat în retragerea din țară și a revenit cu el după noua înscăunare ¹²⁵. E natural să-l găsim ca mazil în domnia lui Ștefan Petriceicu, domnie care a însemnat, în mare parte, o reacție contra metodelor și oamenilor prin care condusesese Duca. Un document din 20 iunie 1673 îl arată ca fost vornic ¹²⁶. Dar a fost pentru dînsul o împrejurare fericită, căci politica de atunci a lui Ștefan Petriceicu, pe care de altfel Miron Costin n-o împăr-

124 Cel din urmă act din domnia lui Iliș Alexandru Vodă poartă data de 8/18 noiembrie 1668 (7177) (C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, partea I, București, 1942, p. 140). Cu începere din 1669 se găsesc documente care atestă pe Miron Costin ca vornic al Țării de Jos, în noua domnie ; Cartea lui Duca Vodă din 23 ianuarie 1669 (7177), (în V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 108-109) ; zapis din 12 martie 1669 (7177) (T. Codrescu, *Uricariul*, IX, p. 145-147) ; document din 5 mai 1669 (7177) (Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 58) ; cartea lui Duca Vodă din 16 mai 1669 (7177) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 110-111) ; zapis din 22 mai 1669 (7177) (în Ghibănescu, *Surete*, XXV, p. 16-17) ; document din 1 iulie 1669 (7177) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 114-115) ; cartea lui Duca Vodă din 15 iulie 1669 (7177) (Urechia, *Miron Costin*, I, p. 116-117) ; cartea lui Duca Vodă din 20 iulie 1669 (7177) (în Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 2, p. 88-89) ; zapis din 27 noiembrie 1669 (7178) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 120-121) ; cartea lui Duca Vodă din 12 decembrie 1669 (7178) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 122-123). Pentru 1670 : zapis din 21 februarie 1670 (7178) (Iorga, *St. și doc.*, IV, p. 275) ; zapis din 12 martie 1670 (7178) (Urechia, *Miron Costin*, II, p. 523) ; mărturia divaniștilor din 12 iulie 1670 (7178) (Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 205) ; pentru 1671 : mărturia din 3 ianuarie 1671 (7179) (Urechia, *Miron Costin*, I, p. 124) ; zapis din 6 februarie 1671 (7179) (Urechia, *Miron Costin*, I, p. 124-125) ; zapis din 13 aprilie 1671 (7179) (Urechia, *op. cit.*, p. 130-131) ; zapis din 6 mai 1671 (7179) (Urechia *op. cit.*, p. 128-129) ; cartea lui Duca Vodă din 7 mai 1671 (7179) (Urechia, *loc. cit.*, p. 134-135) ; și zapisul lui Miron Costin „vel vornic nijnei zemli“ din 1 iunie 1671 (7179) (Ghibănescu, *Surete*, IV, p. 211) ; zapisul din 10 iulie 1671 (7179) (Urechia, *loc. cit.*, p. 134-135).

125 C. A. Stoide, *Un episod din domnia lui Gheorghe Duca*, Extras din „Arhiva“, nr. 1-2, 1936, p. 77/24.

126 Document din Hotin, 20 iunie 1673 (7181), mărturie pentru m-rea Secu de la marii boieri și clerici ; între boieri și „Miron Costin biv vel vornic“ (Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 367).

tășea, a avut urmări dezastruoase ¹²⁷. Dumitrașcu Cantacuzino, l-a reintegrat în dregătorie ¹²⁸ și l-a utilizat în delicate chestiuni diplomatice. Încă de la Galați, înainte de a intra în țară, Dumitrașcu Cantacuzino, care avea însărcinări din partea Porții, de a trata cu hatmanul Sobieschi, trimisese pe Miron Costin în misiune diplomatică la acesta din urmă ¹²⁹. La 19 ianuar 1674 (7182), din Iași, Dumitrașcu Vodă scrie lui Mihai Apafi, „craiful” Ardealului, cerîndu-i vești despre trimisul său Miron Costin, în Polonia ¹³⁰. Acesta probabil trecuse la data aceea prin Ardeal în Polonia. Spre sfîrșitul domniei, înainte de octombrie 1675, Dumitrașcu Cantacuzino a făcut pe Miron Costin mare logofăt ¹³¹. Rămîne în această dregătorie și în prima parte a domniei lui Antonie Ruset, care începea în decembrie 1675 ¹³². Mai târziu, bănuît de intrigi politice, pe care contemporanii pretind că le și făcea în folosul lui Gheorghe Duca, domnul Țării Românești, care ar fi urmat să revină în Moldova ¹³³, Miron Costin a fost înlocuit de Antonie Ruset în 1677 ¹³⁴, în dregătoria de mare logofăt, cu Nicolae Racoviță ¹³⁵. Acum, izvoarele istorice

127 A se vedea în Neculce (*Letopisețul*, ed. II, Iordan, p. 53), dîrza atitudine a lui Miron Costin la pretenția lui Petriceicu de a-l urma în pribegie.

128 Printre cele din urmă acte în legătură cu vornicia Țării de Jos a lui Miron Costin sub Dumitrașcu Cantacuzino, actul din 9 april 1675 (7183) (Ghibănescu, *Surete*, V, p. 70).

129 Soliile lui Miron Costin — inclusiv cele în Polonia sub Dumitrașcu Cantacuzino — au fost tratate pe larg în P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, p. 9.

130 *Ibidem*.

131 Act din 4 octombrie 1675 (7184), în C. Solomon și C. A. Stoide, *Documente tecucene*, III, Bîrlad, 1941, p. 22.

132 Document din 29 decembrie 1675 (7184) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 136-137). Alte acte din vremea lui Antonie Ruset Vodă, în legătură cu marea logofeție a lui Miron Costin din 1676 : document din 6 iulie 1676 (7184) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 525) ; din 8 iulie 1676 (7184) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 138-139) ; din 30 decembrie 1676 (7185), (Solomon-Stoide, *Documente tecucene*, I, Bîrlad, 1938, p. 32).

133 Pentru intrigile lui Duca și ale partizanilor săi, spre sfîrșitul domniei lui Antonie Ruset, a se vedea *Letopisețul* atribuit lui N. Costin, în Kogălniceanu, *Cronicele Romaniei sau letopisețele Moldovei și Valahiei*, a doua edițiune, tom. II, București, 1872, p. 16.

134 Între cele din urmă documente din domnia lui Antonie Ruset, în care Miron Costin e mare logofăt : act din 31 mai 1677 (7185) (în V. A. Urechia, *Miron Costin, Opere complete*, II, București, 1888, p. 526. În continuare se citează : V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p...).

135 Documentele de la Antonie Vodă din 12 ianuar, 8 februarie și 22 mar-

atribuie lui Miron Costin un rol însemnat în pîra la turci a lui Antonie Ruset ; pîra aceasta a adus înlocuirea domnului cu Gheorghe Duca Vodă și grele „munci“ din partea turcilor pentru a-l sili să-și vădească comorile ascunse sau numai presupuse ¹³⁶. Într-un izvod de cronică, evident favorabil lui Ruset, se face o aluzie destul de străvezie la acest amestec al lui Miron în drama ce se desfășura la Constantinopol. Izvodul, (Cronica) ne spune cu privire la faptele petrecute după mazi-lirea domnului, socotit ca bun și înțelegător pentru țară : „atunci la întoarcerea vezirului, au început unii din boieri a amesteca și a pîri pre Antonie Vodă, din care era unul Buhuș hatmanul și altul încă pre care treacă-l condeii meu, ce i-am văzut osînda, perind nevinovat de alți domni“ ¹³⁷. Această pîră a lui Miron Costin, a lui Buhuș hatmanul și a altor partizani duculești contra lui Antonie Ruset, care a avut drept rezultat mazilirea și muncirea fostului domn și, evident, a nepoților săi Iordachi Ruset și frații, a fost începutul urei dintre Costinești și Rusetesti și prigonirii Costineștilor sub diferite domnii.

În domnia a treia a lui Gheorghe Duca Vodă, Miron Costin e din nou mare logofăt ¹³⁸. În epoca aceasta el a jucat rolul cel mai important în conducerea țării. În 1679, în perioada iunie-iulie, în care domnul a luat parte la expediția turcească de la Dohan Ghecet, Miron Costin, mare logofăt, a fost instituit căimăcam, împreună cu fostul mare logofăt Nicolae Racoviță și cu vornicul Gavriliță Costache ¹³⁹, cumnatul său. În octombrie 1679, cu ocazia încercării neizbutite de revoltă a lui Vasile Gheuca, Miron Costin va fi fost printre divaniștii care au determinat pe Duca la moderație, recomandînd cruțarea celorlalți participanți la complot, între care se număra și cumnatul său Gavriliță Costache, mare vornic, mărginindu-se la execuția lui Gheuca, Bogdan și Lupu ¹⁴⁰. În fine, el va însoți pe Duca în

tie 1678 (7186) arată mare logofăt pe Nicolae Racoviță (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 156-157). Pentru Miron Costin ca „fost mare logofăt“, act din 20 aprilie 1678 (7186) (Ghibănescu, *Surete*, VIII, p. 319).

136 Cronica atribuită lui Nicolae Costin, în Kogălniceanu, *loc. cit.*

137 *Ibidem.*

138 Document din 15 ianuar 1679, Urechia, *Miron Costin*, I, p. 132-133 și II, p. 526.

139 Document din 25 iunie 1679 (7187), în T. Balan, *Documente bucovinene*, III, p. 70, și document din 17 iulie 1679 (7187), inedit, Arh. St. Iași, *Condica de anaforale* 32, f. 171.

140 Ample relații în Cronica atribuită lui N. Costin, *loc. cit.*, p. 20. Comentarii la C. A. Stoide, *Izvodul Costăchesc*, extras din „Studii și

campania Vienei ¹⁴¹, în 1683 și, la întorsul acasă, va fi printre boierii care-l vor îndemna să nu-l dea înapoi în fața atacului oastei de strânsură a lui Ștefan Petriceicu ; cu ocazia aceasta i se atribuie cuvintele : „Ce putere au ei să vie asupra măriei tale ? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu singele moșilor și a strămoșilor noștri“ ¹⁴². Dregătoria de mare logofăt o ține Miron Costin până la 25 decembrie 1683, când este prins la Domnești împreună cu Duca Vodă și dus în captivitate în Polonia. Acolo el petrece în tot cursul anului 1684 și până după septembrie 1685 ¹⁴³. În legătură cu prinderea lui Duca Vodă și a boierilor Miron Costin și Constantin Ciobanu la Domnești și ducerea lor în captivitate în Polonia, s-au făcut în istoriografia noastră mai veche unele afirmații neîntemeiate, care și-au găsit loc și în scrieri mai recente. N. Iorga a afirmat pur și simplu că „Miron Costin a predat pe Duca“ polonilor ¹⁴⁴. Unii dintre istoricii literari mai noi, după cât se pare, tot influențați de opera lui N. Iorga, au văzut în petrecerea lui Miron Costin în Polonia o „priebegire“, un exil consimțit ¹⁴⁵. I s-a atribuit chiar un rol în redactarea unor memorii în legătură cu statutul care ar fi avut să fie acordat boierimii moldovene, în cazul unei „uniri“ a Moldovei cu Polonia ¹⁴⁶. Totul se bazează pe o neînțelegere și pe o cunoaștere incompletă a evenimentelor și împrejurărilor din Moldova acelei epoci. Ion Neculce singur, care-și scrie *Letopisețul* la mai bine de cincizeci de ani după evenimente, afirmă că între boierii care au plecat în Polonia cu

articole de istorie“, VI, București, 1964, p. 21-23, unde s-a arătat amestecul în complot a o parte din marea boierime moldovenească din epocă, și împrejurările care au determinat pe Gheorghe Duca să nu-i vădească.

141 Pentru campania Vienei, a se vedea N. Iorga, *Studii și doc.*, XI, București, 1906, p. 132-147.

142 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. II, Iordan, p. 77.

143 Vezi Czesław Chowanec, *Miron Costin en Pologne*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 121 ; și discuția faptului la P. P. Panaitescu ; Miron Costin, *Opere*, p. 12. După Chowanec, Miron îndemnat de fratele său Velico să se întoarcă (scrisoare din septembrie 1685), ar fi putut reveni în țară în decembrie același an ; și P. P. Panaitescu, *op. cit.*

144 N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, București, 1926, p. 129 și 134.

145 I. Șt. Petre, *Nicolae Costin, Viața și opera*, p. 12.

146 P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, ed. 1958, p. 11. Părerea că Miron Costin ar fi autorul acestui memoriu a exprimat-o întâi Czesław Chowanec, *Miron Costin en Pologne*, în *Închinare lui N. Iorga*, p. 114.

Petriceicu se afla și Miron Costin ¹⁴⁷, ceea ce e cu totul fals. El nu a plecat, ci a fost dus în Polonia, ca prins politic, după 25 decembrie 1683, cel mai târziu în primele zile ale lui ianuarie 1684, împreună cu Duca Vodă și cu Constantin postelnicul Ciobanul ¹⁴⁸. Unul dintre noi a arătat într-o lucrare tipărită mai de mult, sensul afirmațiilor din *Letopisețul Moldovenesc* (pseudonimul Neculai Costin), care a fost atitudinea boierimii moldovene în împrejurările de la 25 decembrie 1683, și anume care a fost atitudinea lui Miron Costin și ce se ascundea sub pretinsa încercare a vornicului Gavriiliță Costache de a determina pe domn să treacă la munteni ¹⁴⁹. Subliniem și acum legătura strânsă dintre Duca și Miron Costin și dintre cele două familii, legătură ce va fi, mai târziu, pecetluită prin căsătoria lui Nicolae, fiul lui Miron Costin, cu fiica lui Gheorghe Duca. După ducerea lor în Polonia, Miron Costin care știa că, îndată ce Gheorghe Duca va fi eliberat de poloni, va fi din nou domn, nu s-a gândit nici un moment să revină în țară fără el. Numai după moartea lui Duca, care a avut loc la 31 martie 1685 ¹⁵⁰, Miron Costin a acceptat să se facă demersuri pentru repatrierea sa. Fratele său, Velicico, a obținut aprobarea noului domn, Constantin Cantemir, și poate și a turcilor ¹⁵¹. După aceea, în septembrie același an, s-au făcut intervenții pentru eliberarea lui de către Sobieschi ¹⁵². O altă problemă ce s-a discutat e aceea relativă la rolul atribuit lui Miron Costin în legătură cu memoriul redactat de către unii moldoveni din Polonia. Pentru elucidarea acestei chestiuni e necesar să se facă și precizări cu privire la legăturile lui Miron Costin cu Polonia. Trebuie spus că, ori câte legături avea Miron Costin cu diferite personalități din lumea politică poloneză, el, nici un moment, nu s-a gândit că e posibilă o închinare a Moldovei către poloni. Miron Costin era îndeajuns de bun cunoscător al lucrurilor din Polonia și un realist scrupulos al situației politice generale, ca să-și dea seama, fără a iubi cituși de puțin pe turci, că polonii nu ar fi putut, cu armele, apăra Moldova față de turci. Aceștia erau capabili să câștige o victorie, dar nu să susțină un război de durată în afara granițelor lor. Nu aveau nici posibilitățile materiale, și nici organizarea de stat polo-

147 Neculce, *Letopisețul*, ed. II, Iordan, p. 83.

148 Pseudo Nicolae Costin, *Letopisețul*, în Kogălniceanu, II, p. 30/31.

149 C. A. Stoide, *Izvodul Costăchesc*, p. 23-26.

150 Pseudo Nicolae Costin, în Kogălniceanu, *Letopisețe*, II, p. 32.

151 Czeslaw Chowanec, *Miron Costin en Pologne, loc. cit.*, p. 121.

152 *Ibidem*. În decembrie 1685, pare a fi revenit în țară.

neză — cu largile libertăți ale șleahțicilor — nu ar fi permis aceasta. Crezul său politic, și l-a afirmat prin cuvintele pe care le atribuie lui Petriceicu vornicul în 1646, când, în urma unei solii poloneze de alianță contra turcilor, Vasile Lupu, cu îndemnul unor boieri din sfatul domnesc ar fi refuzat plata birului : „spun să hie dzis Petriceico vornicul de Țara de Sus, pre carile îl ținea ei mai prostateg dentr-alții în sfatu : „Eu ași dzice să nu oprim noi birul, pân nu om vedea că trec leși Dunărea“ ¹⁵³. Și Vasile Lupu, urmînd acest sfat, a și trimis pe urmele agăi care venise pentru bir ; ajungîndu-l la Galați, l-au oprit, „până au gătit birul“ ¹⁵⁴.

Punctul de vedere în această chestiune de politică externă, atît de importantă pentru Moldova, și de condamnare a atitudinii lui Ștefan Petriceicu și l-a arătat Miron Costin și mai direct în cronică : „De laudă este hie la care domnū să hie spre partea creștinească... însă cu înțelepciune, nu fără socoteală și fără temei, în loc de folosul țării să-i aducă perire, cum s-au prilejit amu și în vremile noastre în cîteva rînduri de adusesă a mulți nesocoteala și nebulnia, mare cumpănă acestui pămînt“ ¹⁵⁵.

Cuvintele atribuite de Miron Costin în 1673, unei observații anterioare a lui Petriceico vornicul, în divanul lui Vasile vodă și apoi pasajul mai direct de recomandare a numitei politici, constituiau o condamnare a politicii din acel an a voievodului Ștefan Petriceicu, fiul vornicului „prostateg“ la sfat, din 1646, cît și contra unei aplecări spre aventură a altora. Realistul om politic Miron Costin nu putea decît să aprobe atitudinea realistă în politica externă, a lui Gheorghe Duca Vodă. Să nu uităm că în 1673, sub Dumitrașco Cantacuzino, cînd s-a pus problema dacă e necesar sau nu să fie aduși tătarii să ierneze în țară pentru a o apăra contra năvalei podghiazurilor leșești, după izvoarele narrative ale epocii, Miron Costin a fost acela care a îndemnat pe domn la acest lucru ¹⁵⁶.

Cînd Duca, în decembrie 1683, se pregătea să dea înapoi față de atacurile podghiazurilor polone și ale partizanilor lui Petriceicu, Miron Costin l-a îmbărbătat la rezistență, prin cunoscutele cuvinte : „Ce putere au ei să vie asupra Mării-Tale ?

153 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. Panaitescu, 1958, p. 122.

154 *Ibidem*.

155 *Ibidem*, p. 66-67, și sublinierea istoricului editor, în studiul introductiv, p. 14.

156 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. II, Iordan, p. 56.

Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu singele moșilor și strămoșilor noștri“¹⁵⁷. Putem să-i bănuim lui Miron Costin o atitudine de duplicitate, care să-l fi făcut ca, pe de o parte, să mențină legăturile cu domnul captiv, iar pe de altă parte, să fi complotat cu fugarii din 1672 și 1673, cu care el fusese în conflict? Desigur că nu! Concluzia care se desprinde din aceste date e că, deoarece Miron Costin nu a crezut nici un moment în capacitatea polonilor de a apăra țara de turci, el nu poate fi autorul memoriului amintit. Acest memoriu însă a putut fi opera unuia dintre boierii cărturari, amestecați în revolta lui Hîncu și Durac și retrași în Polonia, după înăbușirea revoltei, sau a celor din 1673, de după fuga lui Ștefan Petriceicu, retrași tot în Polonia. Numai acești boieri puteau profesa ideile cuprinse în memoriul amintit — idei care n-ar fi putut fi acceptate de nici unul dintre domnii sau pretenzenții la tronul Moldovei prin poloni, fie acesta chiar Ștefan Vodă Petriceicu. Astfel de idei, privitoare la rolul micii boierimi în stat, își aveau cursul în Polonia și nu erau cîtuși de puțin profesate de boierul mare Miron Costin. Ele se văd însă a fi fost scumpe unui personaj care a jucat oarecare rol în epocă, Savin Zmucilă, fost ban, amestecat în diverse tulburări, adesea pribeag. Semnificativă în această privință este arătarea lui I. Neculce, în legătură cu pretențiile lui Savin Zmucilă, manifestate cu ocazia pribegirii în 1711 la Moscova: „Atunce s-au sculat Savin Zmucilă banul și mult l-au amestecat (pe Dumitrașco Vodă) la Șeremet, dzicînd că: „eu cînd ne-am închinat la leși, cu Petriceicu Vodă, ave cînstă și boierii ca și domnul“¹⁵⁸.

O altă concluzie nejustă, care și-a făcut loc în opera lui N. Iorga, este aceea a raporturilor dintre Miron Costin și Dumitrașcu Vodă Cantacuzino. Și această concluzie se datorează, principial, unei erori de atribuire a cunoscutei cronici moldovenești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, lui N. Costin. De remarcat că și în acest caz, chiar după ce C. Giurescu a demonstrat concludent netemeinicia acestei atribuirii, Iorga a crezut că o legătură ar fi totuși între această cronică și Costinești, prin faptul că autorul ar fi folosit în redactarea ei însemnările lui Miron Costin, extinzînd cu mult citatul din opera atribuită lui „Miron logofătul“ în cronică¹⁵⁹. Consecvent

157 *Ibidem*, p. 77.

158 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 258.

159 N. Iorga, *Istoria literaturii*, II, București, 1926, p. 134-136.

acestei greșite atribuirii, N. Iorga crede că lui Miron Costin i se datoresc toate pasajele din cronică ofensatoare pentru Dumitrașcu Vodă. Concluzia la care ajunge N. Iorga în *Istoria literaturii românești* e că „nimeni n-a urit mai mult decât Miron Costin pe Dumitrașcu Vodă Cantacuzino“¹⁶⁰. Trebuie să spunem că și această concluzie e nefondată. Miron Costin, din ce se poate cunoaște astăzi, nu s-a exprimat niciodată nefavorabil despre Dumitrașcu Vodă. Este drept că nu cunoaștem nici vreo apreciere favorabilă a lui privind această domnie. Dar din faptul că Dumitrașcu Vodă l-a cooptat în divan încă de la începutul domniei, că l-a folosit în două rânduri în misiuni diplomatice în Polonia și că aproape de sfârșitul domniei, pe care Dumitrașcu nu și-l cunoștea, l-a făcut mare logofăt, reiese că domnul l-a apreciat în mod deosebit. Nu trebuie să uităm apoi faptul de a-l fi consultat și a-i fi urmat îndeaproape recomandările. De notorietate este cazul cu iernatul tătarilor în țară. De reamintit apoi că Dumitrașcu Cantacuzino era nepotul lui Iordache și al lui Toma Cantacuzino, boieri pentru care Miron Costin avea cea mai mare prețuire ; aceștia i-au călăuzit primii pași politici, înrudindu-se, de altfel, cu dînșii. Faptul că în 1684-1685, în a doua domnie a lui Dumitrașcu Vodă, Miron Costin n-a venit în țară, își găsește explicația în aceea că el n-a socotit că trebuie să părăsească pe Duca Vodă ; de altfel chiar dacă ar fi voit să vină regele Ioan Sobieschi, nu i-ar fi dat așa de ușor drumul. Dar în domnia a doua a lui Dumitrașcu Vodă, vistiernicul Todirașcu Cantacuzino, ruda lui Miron Costin, a fost „alfa și omega“¹⁶¹. Apoi nu e de îndoit că în prima domnie a lui Dumitrașcu Cantacuzino (1673—1674) același rol l-a avut Miron Costin, pe care, repetăm, Dumitrașcu Vodă spre sfârșitul domniei l-a făcut și mare logofăt.

Cît despre regimul la care a fost supus Miron Costin în Polonia, neîndoios, a fost un regim de prizonier politic, ceva mai liber ; deși era adăpostit la castelul de la Dașov, totuși el nu putea părăsi țara fără voia regelui.

În ce privește soția și fiii săi, dacă au trecut în adevăr în Polonia, au făcut-o fără îndoială de bună voie și ca atare vor fi avut cu totul alt regim. Ei puteau oricînd părăsi țara. Starea de tulburări din Moldova anului 1684, cu consecințele ei, lipsa de legături de natură administrativă, nu ne permite să spunem

160 *Ibidem*, p. 129.

161 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 90.

în mod sigur, dacă și cît au petrecut Costineștii, soția și fiii lui Miron, în Polonia. Frații în viață ai lui Miron, Vasile și Veli-cico, se aflau însă în țară și în cursul anului 1685, Vasile a și murit. Nu putem spune ceva sigur despre petrecerea în Polonia a fiilor lui Miron, care totuși vor fi trecut din cînd în cînd în țară, în legătură cu administrarea bunurilor pe care le avea familia și, desigur, și în anumite misiuni politice, legate de captivitatea lui Duca și a lui Miron Costin.

Neîndoios e că încă de la începutul lui ianuarie 1686, poate chiar dinaintea venirii lui Miron Costin în țară, se găsea aicea fiul său mai mare Ion Costin, fost postelnic al doilea¹⁶². Reîn-tors, după spusa cronicilor, „scăpătat“¹⁶³, el încearcă să se acomodeze cu domnia lui Constantin Vodă, la care aveau mare trecere Gavriliță Costache vornicul, Iordache Ruset, și Lupu Bogdan; acesta din urmă, ginere al lui Cantemir. Atitudine binevoitoare față de Miron a avut numai Gavriliță Costache, fostul său cumnat, care, desigur, a și determinat pe domn să nu se opună reîntoarcerii lui Miron în țară. În schimb îl dușmăneau atît Iordache Ruset, cît și Lupu Bogdan: Ruset, încă din 1678, de la mazierea lui Antonie Vodă, și Lupu Bogdan, din 1679, de lauciderea tatălui său. De o promovare a lui Miron în funcția de mare logofăt, nu mai putea fi vorba. Mare logofăt al domniei lui Constantin Cantemir va fi Tudose Dubău¹⁶⁴. Miron a fost făcut numai „staroste de Putna“¹⁶⁵, cu însărcinarea expresă de a stîrpi tîlhăriile care se încuibaseră în țară, ca o consecință a împrejurărilor din 1683—1685¹⁶⁶. În calitatea aceasta Miron Costin s-a arătat un zelos apărător al ordinii¹⁶⁷.

În acte, acum, el apare rar de tot, mai ales în diferite însărcinări de ordin administrativ sau ca mărturie în tranzacții de ocine¹⁶⁸. În schimb, fiii săi au fost bine primiți de Constantin

162 Act din 22 ianuar 1686 (7194), cumpărătură a lui Ion Costin fost postelnic, în Românești (Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 17).

163 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 94.

164 C. Giurescu, *Izvoadele lui Tudose Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian*, în „Buletinul Comisiei istorice“, vol. I, București, 1915, p. 187.

165 În acte se întîlnește în această calitate numai din 1688 înainte. Act din 11 iunie 1688 (7196), în V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 164-166.

166 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 99.

167 *Ibidem*.

168 Document din 4 iunie 1686 (7194) (în Ghibănescu, *Surete*, VII, p. 135); act din 30 iulie 1687 (7195) (Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 322); act din 25 iunie 1688 (7196) (în Iorga, *St. și doc.*, VI, p. 36); act din 1 iunie 1689 (7197) (în V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 531) etc.

Vodă, care, vom vedea mai departe, intenționa să se încuscrească cu bătrînul boier de țară. În aceste împrejurări l-au surprins evenimentele din decembrie 1691¹⁶⁹, și el a fost jertfit, se pare, numai ambițiilor și comportărilor necugetate ale fratelui său Velicico¹⁷⁰. Mormîntul lui Miron Costin se găsește la biserica din Dulcești, ținutul Roman¹⁷¹.

Potomir Costin, fost stolnic. După actul din 1638, este cel de al treilea fiu al lui Iancu Costin. El se născuse deci după 1633 și înainte de 1638, data indigenatului său. Presupunînd că între dînsul și Miron nu s-a născut nici una dintre fiicele lui Iancu Costin, ar urma ca Potomir să se fi născut prin 1635. În 1652, la revenirea fraților Costinești în țară, el va fi avut vîrsta de circa 17 ani. În actele păstrate apare căsătorit cu o jupîneasă Nastasia, despre care nu știm a cui fiică a fost¹⁷². N-a fost prea mult amestecat în treburile publice moldovenești, deoarece în afară de funcția de stolnic al doilea sau al treilea deținută ceva mai înainte de aprilie 1664¹⁷³, el pare să mai fi avut numai pentru scurt timp o dregătorie similară. A fost totuși folosit în mici însărcinări cu caracter administrativ fiscal pe la ținuturi, despre care nu putem lua cunoștință decît cu totul întîmplător. În schimb s-au păstrat în legătură cu dînsul o serie de acte, prin care-și vinde ocinile și moșiile; astfel la 22 aprilie 1664 (7172) el vinde lui Stamate, marele postelnic, a șasea parte din Vertipotoc ce se cheamă și Cucitrova, la ținutul Hotinului, pe care o avea danie de la Iordache vel spătar. La încheierea actului participă toți cei care ar fi putut ridica în vreun fel pretenții: fratele Miron Costin, vel comis, Toderașcu Cantacuzino biv comis, fiul lui Iordache spătarul, Mihul Dediu, fost spătar, soțul Velicăi Costin, Vasile Costin și alții¹⁷⁴. La 24 februarie 1671 (7179), Potomir Costin, biv stolnic, cu soția sa Nastasia, dau zapis lui

169 I. Tanoviceanu, *Marele spătar Ilie Țifescu și omorîrea lui Miron și Velicico Costin*, „Anal. Acad. Mem. sect. ist.“, Seria II, Tom. XXIII, p. 807-844.

170 I. Tanoviceanu, *Ibidem*.

171 V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 601.

172 Act din 24 februarie 1673 (7181), în Ghibănescu, *Surete*, V, p. 186.

173 Act din 22 aprilie 1664 (7172), la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, pachet 66, document 72.

174 Zapisul de vînzare al lui Potomir Costin, fost stolnic, din 22 aprilie 1664 (7172) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, pachet 66, document 72) și cartea lui Eustratie Dabija Voievod din

Dumitrașco, pitarul cel mare, că au luat de la el 200 de lei bătuți cu vadea „de la 24 zile a lui februarie pînă la sf. Dimitrie“, „pentru care pun zălog jumătate din satul Jurcăuții“. Dacă nu restituia datoria la zi, Jurcăuții aveau să revie pitarului, numai diferența de preț care va fi socotită de „feciori de boieri“ urmînd să-i fie plătită ¹⁷⁵. În aprilie 1673 (7181) Potomir Costin vinde lui Gavriliță Costache, fost mare vornic, și „soțiii sale Tudosca, sora lui Potomir“, jumătate din satul Ruginții, pe care-l stăpîneau împreună ¹⁷⁶. După cît reiese din actele păstrate, Potomir a deținut și dregătoria de paharnic; probabil tot paharnic mic, căci într-un act din martie 1680 (7188), prin care Safta, jupîneasa lui Alexandru Costin, face danii în satul Rușii lui Gavriliță Costache, fost vornic, se dă și mărturia lui după un zăpis mai vechi, „Potomir Costin ce-au fost paharnic“ ¹⁷⁷. Se pare că și el a murit la scurt timp după 1680. Nu i se cunosc data și locul de înmormîntare.

Iancu Costin, cel de al patrulea fiu al lui Costin hatmanul. S-a născut, după toate probabilitățile, după 1638, data indigenatului și înnobilării lui Costin hatmanul. Deci el era din naștere nobil polon. Nu s-au păstrat sau nu s-au dat pînă acum la iveală acte din prima lui tinerețe, în afară de actul din 10 iulie 1657, de împărțeală între frații Costinești ¹⁷⁸. În iunie 1661, Ștefan Vodă Lupu îi întărește stăpînirea din Zarujeni, în ținutul Hotin. I se spune „Iancu, fiul lui Costin hatmanul“, dovadă că nu avea vreo dregătorie ¹⁷⁹. La 20 septembrie 1663 (7172), Iancu Costin a fost făcut pîrcălab ¹⁸⁰. În cea dintîi domnie a lui Gheorghe Duca apare ca fost pîrcălab ¹⁸¹. Iliăș Alexandru îl repune în slujba de pîrcălab,

2 mai 1664 (7172) pentru această vînzare. (Ibidem, pachet 69, document nr. 79).

175 Zăpis din 24 februarie 1671 (7179) în Ghibănescu, *Surete*, V, p. 186.

176 Inedit, Arh. St. Iași, pachet 589/22, rezumat. Se pare că tot cu acest zăpis a vîndut Potomir Costin surorii sale Tudosca și cumnatului Gavriliță Costache și părți din satul Cipilăuții, pe Racovățul uscat (Arh. St. Iași, pachet 419/230).

177 Inedit. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, pachet 61, document 111, act de la Duca Vodă din Iași, 24 martie 1680 (7188).

178 Act din 10 iulie 1657 (7165), inedit, Arh. St. Iași, pachet 419/30.

179 Inedit, Arh. St. Iași, pachet 609/19.

180 Ghibănescu, *Surete*, IX, p. 156-157.

181 Zăpis din 20 mai 1666 (7174) în „Revista ist.“ (1920), VI, nr. 3-6, p. 77.

dregătorie în care-l întâlnim prin iunie 1668 (7176)¹⁸². E interesant de subliniat că la această dată el se găsea în conflict cu marele stolnic Ilie Sturdza, pentru satul Petreștii la Dorohoi¹⁸³. Era un motiv în plus de neînțelegere între Costi-nești, susținătorii de mai târziu ai lui Duca Vodă, și șeful mișcării de opoziție, care va patrona din umbră revolta din 1671—1672¹⁸⁴. În împrejurările acestei revolte, nu întâmplător, bunurile și chiar mănăstirea de la Hotin ale lui Iancu pîrcălabul au fost pustiite¹⁸⁵.

În decembrie 1669 (7177), el cumpără de la un Alexandru sin Avrămesii o bucată de loc de casă¹⁸⁶. În iunie 1670, se pare că se găsea tot în prosperitate, deoarece făcea cumpărături de ocine de la un Mălai, din ținutul Hârlău¹⁸⁷. În mai 1671 (7179), el era din nou fost pîrcălab de Hotin¹⁸⁸. Puțin după această dată va fi mare armaș¹⁸⁹. În revolta din 1672, ca partizan duculesc și, după cum am văzut, și în conflict cu Ilie Sturdza pentru proprietăți, i-au fost distruse și prădate bunurile de către revoltați. Între acestea : și mănăstirea pe care a făcut-o în apropiere de Hotin¹⁹⁰. Probabil că a avut să sufere și altfel decît numai în bunuri, din cauza revoltei din 1671—1672. Orișicum, la 22 iulie același an, Iancu Costin își face diata, prin care, în lipsă de moștenitori direcți, lasă o parte din avere nepotului Nicolae, fiul lui Miron Costin și alte părți surorilor Marghita, Sîrbca și fratelui Vasile. Lui Potomir îi iartă o dato-

182 Act din 17 iunie 1668 (7176). Iliș Alexandru Vodă poruncește lui David de Zaluca ca să meargă la satul Petreștii din ținutul Dorohoiului și să împiedice pe oamenii lui Ilie Sturzea, marele stolnic, să opri pe Iancu Costin, pîrcălab de Hotin, să țină jumătate de sat. Iancu Costin cumpăraseră satul „pe foamete”, în domnia lui Ștefan Vodă (Lupul), de la Irimia Roșca („Creșterea colecțiilor”, (1911), p. 122).

183 *Ibidem*.

184 Pentru revolta din 1671-1672, a se vedea C. A. Stoide, *Un episod din domnia lui Gheorghe Duca*, Iași, 1936.

185 C. Turcu, *Mănăstirea lui Iancu Costin de la Hotin*, 1941.

186 Zapis din 9 decembrie 1668 (7177), în D. Dan, *Comuna Putna*, București, 1905, p. 221.

187 Inedit, Arh. Stat. Iași, pachet 259/3.

188 Document din 20 mai 1671 (7179), în „Bulet. Comis. ist.” VII, p. 13-14.

189 Act de la N. Costin vornic de Țara-de-Jos, din 22 iulie 1705 (7213), pentru satul Boianciuc de la Cernăuți, pe care-l avea de la unchiul său Iancu (Costin) mare armaș (Iorga, *St. și doc.*, V, p. 406/7).

190 P. P. Panaitescu, *Știri noi despre Miron Costin și familia lui*, în *Omagiu lui Ioan Bianu*, București, 1927, p. 280-284.

rie de bani ¹⁹¹. Puțin după această dată va fi murit. La 8 august 1679 (7187), Miron Costin, împreună cu jupineasa Ileana, dăruiau mănăstirii Neamțu unele bunuri din moștenirea lui Iancu Costin. El era mort de mult ¹⁹².

Vasile Costin, cel de al cincilea fiu al hatmanului. N-a avut nici o dregătorie în tot cursul vieții. E probabil să fi fost și el folosit în diverse însărcinări de ordin administrativ și anume fiscal, pe la ținuturi, după cum apare și dînd mărturie în zapisele epocii. A avut și cîteva proprietăți ¹⁹³. În acte apare destul de rar. E și el amintit în zăpisiul din 10 iulie 1657 (7165), de împărțeală între frații Costinești ¹⁹⁴. La 22 aprilie 1664 (7172) semnează alături de ceilalți frați și rude zăpisiul lui Potomir stolnicul, de vînzare către Stamatî mare postelnic, în Vertipotoc ¹⁹⁵. La 8 iulie 1669 (7177), dă mărturie alături de Constantin armașul și Cantemir armașul, cu ocazia alcătuirii zăpisiului de danie pe care-l face preotul Statie către Gavriliță Costache, spătarul cel mare. Își spune simplu „Vasile Costin“ ¹⁹⁶. Se întilnește ca martor și într-un zăpisi din 31 mai 1674 (7182) ¹⁹⁷. În septembrie 1674 (7183), Vasile Costin se judecă înaintea lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino cu Simion Erhile și alți răzăși din Brănișteni pentru hotare ¹⁹⁸. Prin anul 1676, el își împarte satele de moștenire împreună cu sora sa Tudosca și cumnatul Gavriliță Costache vornicul ¹⁹⁹. În martie 1680 (7188) Duca Vodă dă carte lui Vasile și Simeon Purice să-și ție părțile din Mircești, de la Neamț, pe care li le vînduse Prăjescu, urmînd ca Vasile Costin să-și primească banii ²⁰⁰. Este acesta un caz de reîntoarcere a unei ocine vîndută unui răzăș cu mai puține legături de moșie, cum era cazul și cu Vasile Costin față de frații Purice. La 20 februarie 1685 (7193), pe

191 L. T. Boga, *Documente basarabene*, vol. III, p. 1, și act din 22 iulie 1705 (7213), în Iorga, *St. și doc.*, V, p. 406-407.

192 Inedit. Arh. St. Iași, pachet nr. 248/21.

193 Între altele și dania în Bosanciu, făcută de fratele Iancu, în L. T. Boga, *loc. cit.*

194 Act din 10 iulie 1657 (7165). Inedit. Arh. St. Iași, pachet 419/238.

195 Inedit, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, pachet 66/72.

196 Gh. Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 2, p. 86-87.

197 V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 523.

198 *Ibidem*.

199 Rezumat inedit, Arh. St. Iași, pachet 836/52.

200 V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 527.

cînd Miron Costin se afla încă în Polonia, Vasile Costin moare și e înmormîntat la biserica sa din Brănișteni. Piatra de mormînt i-o pune Velicico, fratele său²⁰¹, singurul, care alături de Miron, dintre frații Costinești era încă în viață.

Velicico Costin. Este cel mai mic dintre fiii lui Costin hatmanul. Cea mai veche amintire despre dînsul se află în actul de împărțeală între frați, din 10 iulie 1657 (7165)²⁰². S-a găsit și el, ca și ceilalți frați Costinești, mult timp sub protecția lui Iordache Cantacuzino. În ianuarie 1664 (7172), cu ocazia cumpărăturii unei prisăci în Horlești, a lui Iordache, pe acea vreme mare spătar, mărturisesc în zăpis, după Miron Costin pîrcălab de Hotin, un șir de boieri și de tineri feciori de boieri; banii se dau însă „în mîna lui Velicico Costin“²⁰³. În aprilie 1665 (7173), din nou se întîlnește Velicico într-un zăpis de cumpărare al lui Ion Racoviță paharnic. Mărturisesc, după ordinea din act: „Andronic, vtorii comis, Ștefan Cerchezul trei comis și Velicico Costin, postelnic“²⁰⁴, care la vremea aceea nu putea fi decît postelnic al treilea. Dregătoria amintită era de tot lipsită de interes în acea epocă, încît în actele ulterioare, fie că o mai păstra fie că nu, i se spune simplu Velicico Costin²⁰⁵. În aprilie 1670, el este făcut spătar al doilea²⁰⁶. Dregătorie în care se afla și prin februarie 1674²⁰⁷. În septembrie 1674 (7183), e făcut mare comis²⁰⁸. În această dregătorie se întîlnește pînă prin 1683²⁰⁹. Se pare însă că în perioada dintre 1677 și 1680, a fost scos din dregătoria de mare comis, primind însărcinarea de vornic de Cîmpulung²¹⁰. La Crăciunul anului 1683, Velicico nu se afla la Domnești, alături de Duca și de

201 *Ibidem*, p. 601.

202 Arhivele St. Iași, pachet 419/230.

203 N. Iorga, *St. și doc.*, VI, p. 85.

204 Ghibănescu, *Surete*, XVI, p. 90-91.

205 Act din 5 octombrie 1666 (7175), în Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 2, p. 38-39 și act din 8 iulie 1669 (7177), Ghibănescu, *op. cit.*, p. 87-88.

206 Act din 7 april 1670 (7178), „Miron Costin vornic de Țara de Jos și Velicico Costin, spatar al doilea“ (V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 523).

207 Act din 24 februarie 1674 (7182), Ghibănescu, *Ispisoace* III, 2, p. 154.

208 *Ibidem*, p. 158-159.

209 Acte din 23 iulie 1680 (7188), V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 528 și octombrie 1680 (7189), Ghibănescu, *Ispisoace*, IV, 1, p. 48-49.

210 Act din 1677-1680, Velicico Costin, comis, vornic de Cîmpulung, către Imbrea Marton, birăul de Bistrița, în Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, partea II, București, 1899, p. 27.

fratele său Miron logofătul. El nu se găsește printre boierii care au fost prinși de oștenii lui Petriceicu și duși în captivitate în Polonia, dar nici nu s-a raliat acestuia, ci a sprijinit domnia impusă de turci a lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino. Acum el este făcut mare spătar²¹¹. Cu venirea la tron a lui Constantin Cantemir, Velico trece hatman și portar de Suceava²¹².

Mai târziu este promovat la treapta de mare vornic de Țara de Sus²¹³ și chiar dăruit în mod deosebit de Constantin Cantemir²¹⁴. Schimbarea din dregătoria de hatman a lui Velico Costin a fost pusă de unele izvoare cronicărești la baza nemulțumirii și opoziției pe care acesta a făcut-o bătrînului voievod și anturajului său. Se pare însă că lucrurile stau cu totul altfel. În jurul domnului, boier de țară „din proști“, mai ales după moartea vornicului Gavriliță Costache, se urzise o puternică opoziție, care avea în fruntea ei pe Velico Costin, dar la care aderase, evident, și fratele său Miron, fiii acestuia, apoi Gavrilițeștii, între care Vasile Costache, vornic de Țara de Jos. Domnul se legase, prin forța lucrurilor, de ginerele său Lupu Bogdan, de Rusetеști și de Ștefan Cerchez, comisul. E neîndoios că Velico Costin a urmărit domnia, cu sprijinul lui Brîncoveanu. La un moment dat, domnul e nu numai izolat, dar într-o largă măsură și la dispoziția opoziției, care avea și cea mai mare parte din forța militară a țării în mînă. Foarte probabil însuși Miron Costin, care, în calitate de staroste de Putna, organizase unele contingente de oșteni, — el urmărise și distrusese cu dinsele cetele de țilhari și podghiazurile leșești —

211 Act din 24 mai 1685 (7193), marii boieri mărturisesc pentru Zosim Bașotă, hatman, între ei și „Velico Costin, mare spătar“, Ghibănescu, *Ispisoace*, IV, 1, p. 91.

212 Act din 25 august 1685 (7193) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 529) ; alte acte pentru hătmănia lui Velico : din 14 ianuar 1686 (7194) (Ghibănescu, *Ispisoace*, IV, I, p. 104-105), din 1 mai 1688 (7196) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 530), din 10 iunie 1689 (7197) (Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 17-18) și din august 1689 (7197) (V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 220).

213 Document din 2 mai 1690 (7198), în V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 531.

214 Act din 1 august 1702 (7210), de la Constantin Duca Vodă, în care se vorbește despre moșia Giulești, „care acea ocină anume Giuleștii mai dinainte vreme au fost danie și miluit Constantin Cantemir Vodă la Velico Costin“ „ce au fost vornic mare“ pe urmă pentru „o greșală despre domnie i s-au fost luat acea danie“ (Iorga, *Procesul călugărilor de la Sînt Ilie*, în „Anal. Acad. Rom.“, Seria III, „Mem. Secț. Ist.“, Tom. IV, p. 6.

mai deținea legături cu acești oșteni ²¹⁵. Velicico era hatman și pircălab de Suceava, iar Ion Costin, fiul mai mare al lui Miron, era serdar, deci comandantul oștirii din partea de răsărit a țării. Fără îndoială că Iordache Ruset, „matca tuturor răutăților“, care va fi pindit și iscodit toate mișcările acestei facțiuni, a atras atenția domnului și a celorlalți credincioși cantemirești asupra acestei situații și va fi determinat scoaterea lui Velicico din hătmănie și trecerea sa în dregătoria de vornic al Țării de Sus. Această dregătorie, din punct de vedere al arhondologiei țării, era superioară aceleia de hatman, dar Velicico, care înțelegea unde vizau măsurile luate de domn și își vedea dejucate planurile, a fost nemulțumit. De aici opoziția zgomotoasă și grosolană pe care o făcea domnului ²¹⁶ și ginerelui domnesc Lupu Bogdan, care-i luase locul ²¹⁷. Evident, Iordache Ruset, care era vistiier și care determinase schimbarea, și-a avut partea la invecivele violentului boier ²¹⁸. O stare de tensiune în creștere, aștitată de partizanii din ambele părți s-a instaurat între cele două tabere. Nu putem ști cu siguranță dacă a fost în adevăr o încercare de răsturnare care a determinat pe domn să reacționeze, cum insinuează Dimitrie Cantemir ²¹⁹, sau numai o măsură de prevenire a unui complot, pusă la cale de Lupu Bogdan și Iordache Ruset. Poate concluzia din urmă este cea adevărată. Oricum ar fi, drama s-a produs și, fără îndoială, rolul jucat aici de Iordache Ruset nu poate fi negat.

Velicico Costin n-a avut urmași. Avera lui a trecut parte la urmașii fratelui și surorilor sale, parte a fost luată de domn ²²⁰ sau de creditorii reali ori fictivi, iviți după moartea lui năprasnică ; între aceștia : și vistiernicul Iordache Ruset ²²¹.

Dacă ne orientăm după faptul că, în actul cu data de 10 iulie 1657 (7165) ²²², ordinea în care sînt pomeniți fiii lui Costin

215 În această privință a se vedea în I. Neculce, cazul căpitanului Cernat, care era „de casa Mironeștilor“ (I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 136).

216 Ion Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 101.

217 *Ibidem*.

218 *Ibidem*.

219 D. Cantemir, *Viața lui Constantin Vodă Cantemir*, traducere de N. Iorga, Ed. Scrisul românesc, Craiova, p. 115-121.

220 Act din 1 august 1702 (7210), în N. Iorga, *Procesul călugărilor de la St. Ilie*, loc. cit.

221 N. Grigoraș, *Știri noi despre viața și familia lui Miron Costin*, loc. cit., p. 189-190.

222 Actul din 10 iulie 1657 (7165), Arh. St. Iași, pachet 419/230.

hatmanul e aceea a anului nașterii lor, ar trebui să admitem că și ordinea în care sînt enumerate fetele e aceea a nașterii lor, cu restricția numai că s-ar putea ca unele dintre fete să se fi născut înaintea unora dintre frații lor, căci e știut că, în acele vechi, redîndu-se, după cît se pare, ordinea dreptului de moștenire, care era preferențială pentru băieți, aceștia sînt menționați înaintea fetelor. Deci vom socoti și noi ordinea în care apar fetele în actul amintit, ca aceea a nașterii lor : Marghita, Sîrbca, Tudosca și Elena²²³. Nu cunoaștem pe toți soții acestora, în afară de Tudosca, ce a fost căsătorită cu Gavriliță Costache²²⁴. Putem însă deduce cu cine au fost căsătorite din unele acte rămase din epocă. Astfel, în zăpasil din 22 aprilie 1664 (7172), prin care Potomir Costin, biv stolnic, vinde părțile sale din Vertipotoc lui Stamati, mare postelnic, actul e întărit de frați, și de cumnatul Mihul Dediu, fost spătar, dar și de : Caracaș, ftoi sulger, Andronic, ftoi armaș, și Constantin sulgerul²²⁵. Deoarece prezența acestor boieri în actul de vînzare avea semnificația unei renunțări a lor la dreptul de cumpărare, trebuie dedus că aceștia sînt cumnații lui Potomir stolnicul, deci soții surorilor sale : Marghita, Sîrbca, Tudosca și Elena²²⁶.

Conform celor constatate în privința părintelui, a fraților mai mari și a vărului, Miron Costin, în opera sa cronicărească, menționează și pe aceia dintre cumnații săi, care au avut vreun rol cît de mic în evenimentele epocii. Dintre aceștia, cel mai însemnat prin rolul jucat în cea de a doua jumătate a secolului a fost Gavriliță Costache. El e amintit în două rînduri : o dată ca agă de darabani, luînd parte la lupta contra lui Gheorghe Ștefan, alături de noul domn numit de turci, Gheorghe Ghica vodă, cînd a și fost rănit la mîină și la cap²²⁷ ; a doua oară cu ocazia năvalei în Moldova a lui Constantin Șerban, cînd Gavriliță Costache, jitnicer mare, împreună cu alți boieri tineri, au fost „prinși“ de oștile uzurpatorului, pe care acesta „îndată i-au pus iară la boierii și slobodzi, fără nici o

223 *Ibidem*.

224 C. A. Stoide, *Izvodul Costăchesc*, loc. cit., p. 12-13.

225 Original, Biblioteca Acad. Rom., pachet LXVI, document 72.

226 Inedit, Arh. St. Iași, pachet 419/230.

227 Miron Costin, *Letopiseșul*, în P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, ed. 1958, p. 183 și C. I. Andreescu și C. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovii*, București, 1938, p. 24.

pază²²⁸. Un altul dintre cumnații lui Miron Costin, amintiți în cronica lui, cu vreun rol în epocă, e desigur acel „Andronic al doilea armaș“, din 1664²²⁹. El se vede a fi trecut de partea lui Gheorghe Ștefan Vodă încă de la începutul răscoalei și, serdar mic, luptă în oastea acestuia în bătălia de la Faraoni²³⁰. Alături de Gheorghe Ștefan, Miron Costin amintește și alți boieri tineri, apropiați ai săi : Darie Spătarul și Antiohie aga²³¹, fratele lui Gavriliță Costache. Prin 1668 (7176), Andronic e comis mic²³². Nu pare a fi trecut vreodată între boierii divaniști.

Fiii lui Miron Costin Logofătul²³³

Dintre cei șase fii ai lui Costin hatmanul, cronicarul Miron a fost singurul care a lăsat urmași : trei băieți, Ioan, Nicolae și Pătrașco și trei fete, Maria, Tudosca și Safta²³⁴. Pe cât a fost de liniștită viața fiilor lui Costin hatmanul, după întoarcerea lor în Moldova în 1652 (cu excepția închisorii lui Alexandru Costin la Făgăraș), și pînă la 1683, anul ducerii în captivitate polonă al lui Miron, anunțator al zbuciumului în care au trăit ceilalți frați în evenimentele din 1684-1685, pe atît a fost de zbuciumată și nesigură epoca de tinerețe și maturitate a fiilor săi, mai ales cu începere din decembrie 1691, anul morții lui Miron Costin : pribegiri, agitații, nesiguranța vieții, închisori. Dotați cu un suflet aprig, care s-a manifestat din plin

228 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 189 și Andreescu-Stoide, *loc. cit.*

229 Zapis, Acad. Rom., pachet LXV, document 72.

230 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 156.

231 *Ibidem*.

232 Act din 15 februarie 1668 (7176) din Iași, în Ghibănescu, *Ispisoace*, III, 2, p. 58-59.

233 Biografiile fiilor lui Miron Costin au fost tratate cu o informație destul de bine pusă la punct, de către Ioan Șt. Petre, autorul studiilor *N. Costin, Vieața și Opera*, București (f. a.), și N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, București, 1942. S-au strecurat totuși în aceste studii unele greșeli de interpretare și unele date greșite, care fac necesară o nouă privire critică a vieții acestora. Pe aceste motive se dau schițele de biografii care urmează mai departe.

234 Safta, fiica lui Miron Costin, a fost botezată de doamna Safta, văduva lui Gheorghe Ștefan Vodă (Academia Republicii Socialiste România, document LVIII/83 din 4 iunie 1678, la P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, ed. cit., p. 8).

mai ales la unchiul lor Velicico Costin, fără însă a fi lipsit și lui Miron Costin, fiii acestuia i-au moștenit temperamentul ; timp de două decenii au trăit din plin zbuciumul epocii, fără a se fi resignat vreodată la o acceptare a unei situații de compromis, care le-ar fi adus desigur liniștea și bunăstarea.

Ion Costin. Născut, după cât se pare, anterior anului 1660 (mai probabil prin 1659 sau chiar 1658), el apare în actele interne încă din octombrie 1675 (7184), în calitate de beneficiar al unei danii făcute de niște răzeși ai tatălui său din Opișești, ținutul Tecuci²³⁵; avea, probabil, vîrsta de 16-17 ani. După această dată se întâlnește constant în acte, fie ca beneficiar de danii²³⁶, sau cumpărător de ocine²³⁷, fie numai ca martor. Timp de cîțiva ani, el apare fără nici o dregătorie, deși e de presupus că va fi fost întrebuințat în unele însărcinări mai mărunte, ca de exemplu aceea de postelnicel, într-o vreme de atotputernicie politică a tatălui său, unul dintre stîlpii pe care se sprijinea domnia lui Gheorghe Duca Vodă. Prin 1681, el apare prin acte cu dregătoria de postelnic²³⁸; încă de atunci e postelnic al doilea, situație în care l-au surprins evenimentele din toamna și iarna anului 1683. N-a luat parte la expediția Vienei, ci a rămas în țară, alături de doamna și caimacami care fuseseră lăsați de voievod. La 1 octombrie 1683 (7192), din Iași, semnează în urma caimacamilor Neoulai Racoviță, logofăt, Teodor Paladi, mare spătar, și Toader Iordachi, vel vistiernic, împreună cu o serie de boieri tineri de al doilea rang, actul prin care Ursache, fost vistier (?) dăruiește „mitropoliei ce se pomenește biserica Albă“ a șasea parte din casele de piatră și cu pivniță²³⁹. După trecerea lui Miron Costin în captivitatea

235 C. Solomon și C. A. Stoide, *Documente tecucene*, vol. III, Bîrlad, 1941, p. 22.

236 Act din 14 ian. 1676 (7184) (Solomon-Stoide, *op. cit.*, p. 22) ; document din 29 oct. 1676 (7185) (Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 10-11) ; act din 1677 (7185), februarie 16 (Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 13).

237 Act din 25 martie 1677 (7185) ; Antonie Vodă Ruset întărește cumpărăturile (din Opișești) ale lui Ioniță, fecior logofătului Miron Costin, (Solomon-Stoide, *op. cit.*, p. 23) ; act din 22 ian. 1686 (7194) (Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 17).

238 Inedit din 24 decembrie 1681 (7190) : „Ion Costin vtori postelnic“, Arh. St. Iași, *Condica Mitropoliei*, p. 27 ; acte din 21 și 25 octombrie 1682 (7191), Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 16 și *Surete*, V, p. 47.

239 După caimacami vin în ordine : „Ion Costin vtori postelnic, Vasile Costachi vtori comis, Ilie Stamati vtori polcovnic“. Inedit. Arh. St. Iași, *Condica* 360, p. 77.

polonă, care a ținut cam doi ani de zile, anii 1684 și 1685, se pare că familia cronicarului l-a urmat, căci numai astfel se explică împrejurarea că nu întâlnim în actele din această perioadă pe nici unul din fiii săi în țară. Trebuie subliniat faptul că Miron Costin nu s-a exilat în Polonia, cum s-a spus în unele studii asupra vieții sale, ci că a fost dus acolo ca prizonier politic și a fost menținut, fără voia lui, cel puțin pînă la moartea lui Gheorghe Duca, căci domniile următoare ale lui Dumitrașcu Cantacuzino și Constantin Cantemir nu aveau de ce opune un veto revenirii sale în țară.

După revenirea din Polonia, cîtva timp, Ion Costin este ținut în afara vreunei dregătorii, întâlnindu-se tot în situația de fost postelnic²⁴⁰. Neculce, vorbind despre revenirea lui Miron din Polonia, amintește de buna primire pe care i-ar fi făcut-o domnul și despre boierirea celor trei feciori : a lui Ion ca serdar, a lui Nicolae, treti logofăt, și a lui Pătrașco de cămăraș²⁴¹. Se vede însă că această „milă“ a lui Cantemir pentru „casa“ lui Miron Costin s-a produs mult mai tîrziu, după reîntoarcere. Cele dintîi acte care atestă trecerea lui Ion Costin ca serdar încep abia de prin iunie 1689²⁴². Se pare că Ion Costin se menține în dregătoria de serdar numai pînă în ianuarie 1691 (7199)²⁴³. Deși cu ocazia dezvăluirii complotului din decembrie 1691 Constantin Cantemir a impus la grele obligații bănești pe complotiștii partizani ai lui Velicico, pe fiii lui Miron Costin nu i-a obligat la nimic. S-a mulțumit să le ia „chezași“ și apoi i-a „slobozit“²⁴⁴, dar, evident, n-au mai fost menținuți în slujbele pe care le avuseseră anterior. După venirea lui Constantin Duca ca domn, Ioniță Costin nu mai era

240 Act din 22 ianuarie 1686 (7194), vînzare în Românești către „Ion sîn Miron Logofătul“ (Ghibănescu, *Surete*, V, p. 48-49).

241 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 94.

242 N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XVIII* vol, I, București, 1901, p. 63.

243 Act din 26 ianuar 1691 (7199), I. Șt. Petre, *N. Costin, Vieța și Opera*, p. 10. Trebuie însă să precizăm că documentul din 7 noiembrie (7199) și cel din 30 noiembrie același an „de la facerea lumii“, în care Ion Costin apare ca serdar, sînt emanate în anii erei noi 1690, iar nu în anul 1691, cum crede I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 10. N-ar fi exclus ca în adevăr Ion Costin să fi fost „serdar“ și în cursul anului 1691, pînă aproape de decembrie, însă pînă acum, din actele cunoscute, nu reiese aceasta.

244 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 112.

serdar²⁴⁵. La mazilirea acestuia, el fuge din nou la munteni²⁴⁶, pentru a reveni în urma unor angajamente luate de noul domn Antioh Cantemir și de o parte dintre boierii lui²⁴⁷. În iunie 1699 (7207), Antioh Vodă întărește lui Ion Costin, fost serdar, toate cumpărăturile din Românești²⁴⁸. În a doua domnie a lui Constantin Duca e făcut hatman²⁴⁹. Fiind socotit de boierii de opoziție, pribegi în Țara Românească, drept un om „cinsteș“, pe cuvîntul căruia se putea pune bază, el a fost acceptat pentru negocierile de înțelegere cu domnul. În acest scop, el a fost delegat de Constantin Duca Vodă să meargă la Focșani, împreună cu mitropolitul Misail, și să dea chezășie cu jurămint pribegilor pentru întoarcerea în țară²⁵⁰. Moare, nu se știe în ce împrejurări, în domnia lui Mihail Racoviță și a fost înmormîntat la mănăstirea Barnovschi²⁵¹, socotită ctitorie a familiei.

Din datele care s-au păstrat se vede că Ion Costin a fost căsătorit cu o jupîneasă de țară, sora soției lui Panaioti Morona, care va ajunge la treapta de mare postelnic și care, de asemenea, legat de domnia lui Constantin Duca Vodă, a fost sugrumat din ordinul lui Mihail Racoviță, la domnia a doua a acestuia²⁵². Neculce, care îl cunoaște bine, dă multe amănunte despre dînsul, subliniindu-i atît priceperea în trebile turcești, cît și firea de „grec“ intrigant²⁵³. Morona, care era și el partizan al lui Constantin Duca²⁵⁴, s-a împăcat bine cu frații Costinești și, într-un act de danie, îi spune lui Ion Costin „frate“, în sensul de cumnat²⁵⁵. N. Costin în *Letopisețul țării*

245 Deși Neculce afirmă că ar fi fost din nou serdar (*loc. cit.*, p. 129), dintr-un act din 1 iulie 1695, în care fratele său Nicolae Costin e hatman și Pătrașco Costin trei logofăt, se vede că serdar era Gheorghiuță Apostol (I. Antonovici, *Doc. bîrlădene*, IV, p. 151-152).

246 Mențiuni despre fuga lui Nicolae Costin hatman și Ioniță Costin serdar, la mazilirea lui Constantin Duca Vodă, în Neculce, *loc. cit.*, p. 129.

247 Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 152.

248 Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 18-19.

249 Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 156 și N. Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 105.

250 Neculce, *op. cit.*

251 I. Șt. Petre, *Neculai Costin, Vieța și Opera*, p. 11.

252 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 183-184.

253 *Ibidem*, ed. cit., p. 59, 125, 154, 168, 177-178, 179, 183-184.

254 „Numai mai aleși din toți era la sfat (la Constantin Duca) Panaite Morona postelnicul, că să potrive cu stăpînu său la o fire“, Neculce, *op. cit.*, p. 154.

255 Act din 21 octombrie 1682 (7191), Iași; Panaite ușărul cel mare, dăruiește „fratelui nostru dumisale lui Ion Costin, postelnic al doi-

Moldovii de la zidirea lumii vorbește elogios despre acest „Panaiotachi postelnicul“, cumnatul fratelui său ²⁵⁶.

Ion Costin, este singurul dintre fiii lui Miron, care a avut urmași; pe Nicolae Costin, care a fost vtori logofăt ²⁵⁷, și pe Miron Mutul, sau Mutenco, care n-a făcut carieră publică din cauza defectului de vorbire pe care-l avea ²⁵⁸, și o fată, Ilinca, căsătorită cu Miron Cuza, fost logofăt al doilea ²⁵⁹.

Pătrașco Costin a fost cel de al treilea fiu al cronicarului Miron. Este mai puțin cunoscut decât frații săi mai mari. Pare a se fi născut în cursul anului 1666, căci, după cât se vede, despre dînsul e vorba în dania pe care o face Iliăș Alexandru vodă lui Miron Costin vornicul, în satele Mălești și Trilești, „acum cînd i-a botezat coconul“ ²⁶⁰. Și-a completat învățătura în Polonia ²⁶¹; studios ²⁶², dar poate aplesat spre unele greșeli tinerești, care mîhneau pe părinți ²⁶³, a fost totuși un tînr promițător, deoarece Constantin Vodă Cantemir și l-ar fi vrut ginere pentru domnița Safta ²⁶⁴. După reîntoarcerea lui Miron Costin din Polonia, cam prin 1687, a fost spătar mic ²⁶⁵, pentru ca mai tîrziu să fie făcut cămăraș ²⁶⁶. În această calitate l-au găsit evenimentele din 1691. Pribeag, către sfîrșitul domniei lui Constantin Cantemir, la munteni, alături de frații săi,

lea“, părți din Românești (Ghibănescu, *Surete*, XIII, p. 16) ; *Ibidem*, act din 25 octombrie 1682 (7191) (Ghibănescu, *Surete*, V, p. 47).

256 Manuscrisul 238, f. 33^v.

257 Act din 25 ianuarie 1730, în *Documente privind relațiile agrare*, II, *Moldova*, București, 1966, p. 175.

258 Iorga, *St. și doc.*, V, p. 424.

259. Act din 25 ian. 1730, în *Documente privind relațiile agrare*, loc. cit.

260 „Cresterea colecțiilor“, 1909, p. 191.

261 În februarie 1687 e membru al asociației de clerici și mireni ortodocși de pe lîngă școala slavo-greacă latină (P. P. Panaitescu, *Știri noi despre Miron Costin*, în *Omagiu lui I. Bianu*, p. 281).

262 Însemnarea făcută de diacul Ștefan Pădure pe o carte polonă care a aparținut lui Pătrașco Costin „cînd au fost dumnilui spatar, în zilele lui Costandin Vodă“, la 22 februarie 1687 (7195); inscripție reprodusă în facsimil de V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 560 (planșa) și în Bianu-Cartojan, *Pagini de veche scriere românească*, București, 1921, p. 22.

263 Hurmuzaki, *Documente, Supliment*, II, 3, p. 187, apud N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XVIII*, I, București, 1901, p. 65 și nota 3.

264 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 94.

265 V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 560 și Bianu-Cartojan, loc. cit.

266 I. Neculce, loc. cit.

s-a bucurat și el de liniște în scurta domnie a lui Constantin Duca, ajungînd logofăt al treilea ²⁶⁷. La venirea lui Antioh Cantemir la tron, apucă din nou calea pribegiei ²⁶⁸. Moare în Țara Românească înainte de septembrie 1700 (7209), începutul celei de a doua domnii a lui Constantin Vodă Duca ²⁶⁹, la o vîrstă destul de tînără.

Nicolae Costin, fiul al doilea al lui Miron Costin. S-a născut prin 1660. A avut un destin asemănător celui al părintelui său prin importanta carieră publică pe care a făcut-o, prin căsătoria cu o fiică de domn cît și prin bogata și variata lui operă literară. Dar, cît timp Miron Costin a murit de moarte silnică la vîrsta de 58 de ani trecuți și deci mai putea trăi mult timp, Nicolae Costin a murit de moarte naturală la vîrsta de numai 52 de ani. De asemenea, pe cînd Miron Costin a dus o viață de relativă liniște și bunăstare, de la reîntoarcerea sa în Moldova din 1652 și pînă în 1683, adică treizeci de ani încheiați, N. Costin a avut o viață de zbuclum și pribegiri.

Cea mai veche amintire păstrată în legătură cu viața lui Nicolae Costin pare a fi cea din diata unchiului său Iancu Costin din iulie 1672, prin care-i lasă la moarte o parte din averea sa ²⁷⁰. Se găsea atunci în vîrsta copilăriei, avînd, poate, mai puțin de 12 ani. Și-a făcut studiile în țară, după moda timpului; primele cunoștințe le va fi primit, împreună cu frații săi, de la vreun dascăl de țară, pentru ca, mai tîrziu, să frecven-teze colegiul iezeit din Iași ²⁷¹ și, poate, și școala domnească.

267 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 129; act din 11 iulie 1695 (7203), clerul și veliții, între ei și Pătrașco Costin, trei logofăt (I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, IV, Bîrlad, 1924, p. 151-152).

268 Neculce, *Letopisețul*, loc. cit.

269 Act de danie a lui Nicolae Costin hatman și pîrcălab de Suceava, din 14 februarie 1703, către mănăstirea Barnovschi. Îi dă satul Volcineț, în ținutul Sucevii, pe apa Siretului „care sat au fost dat de părinții mei ca ocină fraților mei (sic) Pătrașco logofăt, pe care însă l-a aflat moartea în Valahia Mare și neavînd fii, ne-a rămas numitul sat nouă doi frați“; după aceea „a murit și frate meu Ioan hatman și s-a îngropat trupul în sf. mănăstire Barnovschi“ (T. Balan, *Documente bucovinene*, III, Cernăuți, 1937, p. 116-117).

270 L. T. Boga, *Documente basarabene*, vol. III, p. 1 și I. Șt. Petre, *N. Costin, Viața și Opera*, București, p. 11-12.

271 Vl. I. Ghica, *Spicuri istorice*, seria I, Iași, 1936, *Cîteva documente despre Costini aflate în arhivele romane*, p. 36.

A trecut apoi la colegiul din Lemberg²⁷². Este neîndoios că Nicolae Costin, ca și frații săi, n-a frecventat în Polonia o „academie“, așa că el rămîne, ca formație cărturărească, mai mult un autodidact, însă cu bune cunoștințe de limbile latină, polonă și slava veche; va fi avut și ceva cunoștințe de greacă și chiar de franceză, italiană și spaniolă²⁷³. S-au păstrat și cîteva cărți care au aparținut fraților Costinești, atît manuale de școală²⁷⁴, cît și opere de erudiție²⁷⁵. S-au semnalat și cărți de ritual, donate de N. Costin la ctitoria familiei²⁷⁶. Aceste cărți, tratate de istorie polonă, prețuite în timp și probabil recomandate de profesorii colegiului, erau cunoscute, de Miron Costin și unele din ele au și fost folosite de cronicar în opera sa²⁷⁷. Despre alte opere citite și folosite de Nicolae Costin în lucrările sale, dă el însuși prețioase indicații, fie în introducerea bibliografică la *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, fie în cuprinsul lor²⁷⁸. Nu trebuie să ne închipuim însă că tot ce a citat și chiar reprodus fragmentar N. Costin în operele sale a și folosit în original sau direct. Cea mai mare parte din

272 N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XVIII*, vol. I, București, 1901, p. 64 și P. P. Panaitescu, *Știri noi despre Miron Costin*, loc. cit., p. 281.

273 După cît se pare, a căpătat ceva cunoștințe de limba greacă, la școala Frației din Lemberg, care era „o școală slavo-greco-latină vestită“ (P. P. Panaitescu, loc. cit.). Cît privește cunoștințele de limba franceză, pentru ele a opinat și N. Iorga (*Istoria literaturii române*, loc. cit., p. 67). Însă cea mai bună dovadă a cunoștințelor lui N. Costin de limbile neolatine, franceza, italiana și spaniola este faptul că a tradus adagiile care se găsesc pe marginea ediției latine a lui Wankelius, a *Ceasornicului domnilor* în aceste limbi. Pentru aceasta a se vedea mai departe.

274 Manualul de retorică *Publicum aerarium regiae eloquentiae, ad usum sarmaticae iuventutis Leopoli reservatum*, ...1664. V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 151-152.

275 V. A. Urechia, op. cit., p. 557 și următoarele, se amintesc din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cărțile: nr. 2232, *Cronica* lui Stricowschi, ed. 1582; nr. 2231, în folio cu *Cronica* lui Cromer și traducerea lui Guagnini de Paszkowski etc.

276 *Evangelia greco-română* donată în 1694 bisericii sf. Ioan din Măji (V. A. Urechia, *Miron Costin, Opere*, I, p. 222-223 și Iorga, op. cit., p. 66).

277 V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 185 și 557-562. Pentru folosirea de către Miron Costin, în opera sa, a *Cronicii* lui A. Guagnini în traducerea Paszkowski, a se vedea P. P. Panaitescu, *Influența polonă*, loc. cit., p. 89.

278 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovii, Izvodire de istorici*, Manuscrisul 238, f. 8.

aceste citate el le-a scos din alte opere și uneori din antologiile și florilegiile care circulau, atât în Polonia, scrise în special în limba latină, cât și la noi, în originale grecești sau în traduceri slavonești și românești ²⁷⁹.

S-au păstrat sub numele fraților Costinești câteva exerciții de retorică ²⁸⁰, discursuri scrise de tatăl lor Miron sau de vreun dascăl și ținute de către fiii lui Miron Costin, mai probabil de Nicolae. Sînt felicitări adresate lui Antonie Vodă Ruset pentru încheierea păcii dintre turci și poloni de la Zuravno (27 octombrie 1676), la care domnul contribuise ²⁸¹, sau cu ocazia sărbătorii Crăciunului din același an ²⁸²; un altul e adresat lui Gheorghe Hmilnițchi, cu ocazia trecerii de la Constantinopol în patrie, după ce fusese întărit de turci ca hatman al Ucrainei ²⁸³.

Avut-a Nicolae Costin vreo dregătorie mică înaintea ducerii tatălui său în Polonia? Actele vremii n-o atestă sau poate faptul n-a fost încă identificat. E însă posibil ca și el să fi făcut parte, după reîntoarcerea de la studii din Lemberg, dintre tinerii diaci de logofeție sau tinerii postelnicei care își făceau ucenicia politico-administrativă pe lângă cancelaria sau curtea domnească. Ținînd seama de epoca pe care a tratat-o Nicolae Costin, e firesc ca el să nu fi vorbit despre aceasta în opera pe care ne-a lăsat-o.

În 1690, la cîțiva ani după reîntoarcerea din Polonia, Nicolae Costin apare ca logofăt al treilea ²⁸⁴. După Neculce, el se pregătea, în ajunul asasinării tatălui, să se căsătorească cu Ileana, fiica lui Gheorghe Duca și sora viitorului domn Constantin Duca ²⁸⁵. Că proiectul acesta de căsătorie se făcuse la acea dată, e probabil; poate el dănuia din timpul vieții lui Gheorghe Duca și fusese amînat numai din cauza tinereții mirilor. Momentul căsătoriei însă, după toate probabilitățile, nu fusese chiar atunci ales, deoarece jupîneasa Ileana, soția lui

279 N. Iorga, *Istoria literaturii române*, I, București, 1901, p. 65.

280 Discursurile s-au păstrat copiate în manuscrisul care cuprinde *Publicum aerarium* (V. A. Urechia, *Miron Costin*, II, p. 153-155 și P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere, ed. cit.*, p. 441-442).

281 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 441-442.

282 *Ibidem*.

283 *Ibidem*.

284 Document din 20 iunie 1690 (7198), Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, LVIII/87, apud N. Iorga, *Istoria literaturii române*, I, București, 1901, p. 65-66.

285 I. Neculce, *Letopisețul, ed. cit.*, p. 111.

Miron Costin, după spusele aceluiași cronicar, tocmai atunci murise²⁸⁶. După moartea tatălui său, Nicolae Costin a suferit în domnia lui Constantin Cantemir aceleași rigori, ca și frații săi. În 1693, în ajunul morții domnului, la încercarea dejucată de a pribegi, împreună cu rudele Cantacuzinești, a fost nevoit să se refugieze la comandantul polon de la Cetatea Neamțului²⁸⁷. În iunie 1693, Constantin Duca, cu sprijinul socrului său, Constantin Vodă Brîncoveanu, domnul Țării Românești, e numit de la Constantinopol domn al Moldovii. A fost o domnie de revanșă pentru Costinești și rudele lor Costăchești, Cantacuzini și altele²⁸⁸. Acum Nicolae Costin a fost făcut hatman²⁸⁹. Activitatea lui în această perioadă s-a împărțit între diferite sarcini cu caracter administrativ²⁹⁰ sau diplomatic²⁹¹ și chestiunile lui private. În cursul anului 1693, el s-a căsătorit cu domnița Ileana, sora domnului²⁹². S-au păstrat și câteva acte de achiziționări de bunuri ale lui Nicolae Costin²⁹³, ca și de danii la ctitoriile de familie²⁹⁴. Prețuit pentru spiritul lui drept și legat de membrii clerului catolic prin studiile făcute în colegiul lor, el i-a sprijinit și ajutat în diverse împrejurări. A fost chiar chemat să-și spună cuvîntul într-un proces al preotului Francisc Renzi, în conflict cu comunitatea²⁹⁵. De altfel, spirit tolerant și conștient de cît de mult contau bunele legături cu membrii clerului catolic, Nicolae Costin făcea danii episco-

286 *Ibidem*, p. 110.

287 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 114.

288 Divanul lui Constantin Duca vodă în prima domnie, la I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 132.

289 Neculce, *Letopisețul*, ed. și loc. cit.

290 Vezi I. Șt. Petre, *N. Costin, Viața și opera*, p. 15.

291 Socotit credincios ca rudă și prețuit pentru frumoasa lui cultură, și desigur și pentru ținuta lui îngrijită, Nicolae Costin părea că s-a născut pentru solii. Duca l-a folosit în diferite chestiuni de reprezentare și aparat. La fel și domnii următori, Antioh Cantemir și Nicolae Mavrocordat. Una dintre aceste solii, sub Duca, a fost chiar la curtea lui Brîncoveanu, cu care solul era în dublă rudenie — prin soția sa, cumnata doamnei lui Constantin Duca, și prin nepoata sa Balașa, fiica lui Ilie Cantacuzino și a Mariei Costin, nora domnului Țării Românești — solie ce a fost consemnată în condica vistieriei acestuia (*Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei*, în „Revista Istorică a Arhivelor României“, București, 1878, p. 30).

292 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 119.

293 I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 15.

294 *Ibidem*.

295 Vl. I. Ghica, *Spicuri istorice*, p. 37-39 și 40-42.

piei catolice din Iași ²⁹⁶ și primea din partea unor membri ai clerului ieșean elogioase recomandări către mai marii lor ²⁹⁷, lucru ce a făcut pe zeelusul neofit catolic Vladimir Ghica să vadă în aceasta o adeziune a lui N. Costin la credința catolică ²⁹⁸, teorie care a sedus și pe un alt cercetător ²⁹⁹.

Aproape de sfârșitul domniei lui Constantin Duca, Nicolae Costin, după spusa cronicarului Neculce, a fost scos din hătmănie, pe chestiunea uciderii „la gazda“ sa din Iași, a unui capigibașa turc, venit, se pare, să spioneze pe domn. Cel ce l-ar fi ucis sau numai prins era serdarul Moisi, pribeag în slujba polonilor și ocupant în acel moment al cetății Neamțului ³⁰⁰. La mazilirea lui Duca, N. Costin împreună cu frații săi și ceilalți boieri duculești au fost nevoiți să pribegească la munteni ³⁰¹. Când s-a făcut împăcarea dintre Antioh Cantemir și pribegi, singurul care n-a acceptat compromisul a fost Nicolae Costin. Neculce crede că acest lucru s-a întâmplat pentru că „era cumnat cu Constantin Duca Vodă“ și „n-avea la ce veni“ ³⁰².

La a doua venire în domnie a lui Duca, pînă la sosirea lui în Iași, domnul a trimis să îngrijească de treburile țării pe caimacamii : „Antioh biv hatman, Neculai Costin [biv hatman] și Dimitrie biv vistiernic ³⁰³. După cît vom vedea mai departe, Nicolae Costin, din motive pe care nu le cunoaștem, rămîne în afara divanului domnesc în primii doi ani ai noii domnii a lui Constantin Duca ³⁰⁴. Și în perioada aceasta apare ca îndeplinind diverse sarcini publice ³⁰⁵, face danii bisericii catolice ³⁰⁶, dar

296 N. Iorga, *St. și doc.*, I, p. 62, 64 și I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 18.

297 Vl. I. Ghica, *op. cit.*, p. 39-40.

298 *Ibidem*, p. 45.

299 I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 15, 29.

300 I. Neculce, *loc. cit.*, p. 126-127.

301 *Ibidem*, p. 129.

302 *Ibidem*, p. 149.

303 Act din 28 octombrie 1700 (7209), cartea caimacamilor Antiohie biv hatman, Nicolae Costin și Dimitrie biv vistiernic; scuteli pentru o circiumă din Iași „a părinților iazoviților“, Ghibănescu, *Surete*, XXII, p. 56-57.

304 Act din 26 iulie 1702 (7210), Constantin Duca Vodă către „Neculai Costin biv hatman“, I. Șt. Petre, *Neculai Costin, Vieața și opera*, p. 276.

305 Misiunea lui N. Costin în Țara Românească în 1701, pentru a trata cu Brîncoveanu reîntoarcerea unor pribegi, I. Șt. Petre, *N. Costin, Vieața și opera*, p. 18.

306 N. Iorga, *St. și doc.*, I, p. 62 și 64.

și ctitoriei de la Barnovschi ³⁰⁷. Începînd din 14 februarie 1703, Nicolae Costin e din nou hatman și pîrcălab de Suceava ³⁰⁸; el ocupă dregătoria pînă la sfîrșitul acestei domnii. La mazilirea voievodului a mers și el la Constantinopol cu domneasca sa rudă, probabil cu intenția de a cîștiga pe boierii pribegi pentru a treia domnie a cumnatului său ³⁰⁹. Neizbutind în acest plan, el a putut totuși veni în țară sub domnia lui Mihail Racoviță, ocrotit de Brîncoveanu, cu care N. Costin ținea bune legături; n-a făcut parte din divanul noului voievod moldovean ³¹⁰. S-au păstrat o serie de acte provenite din activitatea lui N. Costin din această epocă ³¹¹. Se pare însă că cea mai mare parte din timp și-a petrecut-o ca particular, împărțindu-se între administrația întinselor sale domenii și opera literară, care, cum vom vedea, a fost elaborată mai ales în această perioadă.

La mazilirea lui Racoviță, venind vești despre o nouă domnie a lui Antioh Cantemir, N. Costin se retrage, de la început la Hangu, cu intenția de a trece în Transilvania, căci drumul direct spre Țara Românească era închis ³¹². În perioada de după căderea lui Constantin Duca și a doua domnie a lui Antioh Cantemir, se produsese o schimbare în partida cantemirească, determinată de atitudinea lui Brîncoveanu față de fostul său ginere și mai ales față de Iordache Ruset. Între Brîncoveanu și Constantin Duca raporturile se răciseră, în schimb se făcuse pace între dînsul și Iordache Ruset. Prin intermediul abilului boier, Brîncoveanu consimțise să sprijine la domnie pe Mihalache Racoviță, care a și domnit, cum am văzut, cu începere din septembrie 1703, „un an și giumătate“ ³¹³. Această „dezertțiune“ a lui Iordache Ruset, „matca tuturor răutăților“, din tabăra cantemirească, a ușurat înțelegerea dintre Antioh Cantemir și Nicolae Costin, mai ales că

307 Act din 14 februarie 1703 (7211), în T. Balan, *Documente bucovinene*, III, p. 116-117.

308 Act din 22 mai 1703, Neculai Costin hatman și pîrcălab Sucevii, I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 18.

309 Pseudo N. Costin, *Letopiseșul*, în Kogălniceanu, *Cronicile României*, II, București, 1872, p. 48-49.

310 Act din Iași, 12 septembrie 1704 (7213), Clerul și marii boieri pentru mănăstirile închinat; între boieri și „Neculai Costin biv vel hatman“, T. Codrescu, *Uricariul*, II, p. 106-114.

311 Acte din 7 august 1704 (7212), în Iorga, *Șt. și doc.*, V, p. 406.

312 I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 174.

313 *Ibidem*, p. 172.

fostul hatman al lui Constantin Duca fusese un mazil în domnia lui Mihail Racoviță. Prin intermediul unor boieri, rude și prieteni³¹⁴, Nicolae Costin a fost determinat să se întoarcă de la Hangu și să se împace cu noul domn³¹⁵, care mai târziu l-a făcut mare vornic de Țara de Jos³¹⁶. Este interesant de observat că mai ales anii aceștia din domnia lui Antioh Cantemir sînt ani de rodnică activitate pentru N. Costin. În calitate de vornic de Țara de Jos, el îndeplinește o serie de acte, cu caracter juridic-administrativ³¹⁷, adesea înlocuind și pe marele logofăt în probleme cu caracter agrar³¹⁸. La căderea lui Antioh Cantemir și odată cu noua înscăunare a lui Mihail Racoviță, a cărui domnie era patronată de Iordache Ruset, fost ațîțător al lui Constantin Cantemir lauciderea Costineștilor, N. Costin e din nou scos din dregătoria de mare vornic al Țării de Jos³¹⁹. Locul său îl ia Lupu Costache³²⁰. Îndeplinește acum unele însărcinări cu caracter administrativ-juridic³²¹ sau e folosit în chestiuni diplomatice, în delicata problemă a petrecerii în țară a curuților lui Francisc Rakoczy, cu care, la un moment dat, N. Costin intră în corespondență, evident, din însărcinarea lui M. Racoviță³²². Mazilirea lui Mihail Racoviță la 14 octombrie 1709, găsește pe N. Costin „ședzîndu la casa lui“, de unde este che-

314 I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 174.

315 *Ibidem*, p. 174. Intervenția se făcuse, desigur, prin vornicul Lupu Costache, vărul său, care împreună cu Antiohie Jora logofătul și Lupu Bogdan hatmanul, erau caimacamii lui Antioh Cantemir (Act din Iași, 18 martie 1705 (7213), *Documente privind relațiile agrare*, vol. II, Moldova 1966, p. 104).

316 Act din 22 iulie 1705 (7213), pentru Costașco Turcu vel medelnicer ; boierii, între ei și Nicolae Costin vel vornic de Țara de Jos (N. Iorga, *St. și doc.*, V, p. 406). Document Iași, din 30 iulie 1705 (7213) — Divaniștii pentru Postolache, feciorul lui Ștefan Clinte ; între ei și „Neculai Costin vel dvornic Nijnei zemli“ (Țării de Jos) (În *Documente privind relațiile agrare*, II, p. 108-109). Deci Neculce era informat greșit cînd afirma că Antioh Vodă Cantemir, la venirea în domnie, ar fi făcut „pe Neculai Costin, biv hatman, vel vornic de Țara de Sus“. *Letopiseșul*, (ed. II, Iordan, p. 176).

317 Act din Iași, 7 iunie 1706 (7214) (în *Documente privind relațiile agrare*, loc. cit., p. 115, document nr. 30 ; act din 4 august 1706 (7214) (în Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 108).

318 *Ibidem*.

319 I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 184.

320 *Ibidem*.

321 Acte din 20 februarie 1708 (7216) (I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 21) și din 15 aprilie 1708 (7216) (*Ibidem*, p. 22).

322 *Ibidem*.

mat la Iași de boierii prieteni, scontându-se pe o nouă numire a lui Constantin Duca sau Antioh Cantemir³²³. Se vede însă că anumite considerente de politică externă turcească au determinat numirea lui Nicolae Mavrocordat, fiul Exaporitului. Cu acesta din urmă, de altfel, Nicolae Costin, legat prin soția sa de înaltele cercuri constantinopolitane, era în bune relații și ținea corespondență³²⁴. Până la sosirea domnului de la Țarigrad, Costin a fost numit caimacam, împreună cu rudele sale Ion Buhuș logofătul și Antioh Jora hatmanul³²⁵. După venirea domnului în țară, 25 ianuarie 1710, Nicolae Costin a fost din nou făcut mare vornic al Țării de Jos³²⁶. Între altele, din epoca aceasta, fiind socotit de Mavrocordat ca cel mai cărturar boier al țării și bun cunoscător de limbi străine, a fost folosit mai ales în chestiuni diplomatice. El singur menționează folosirea sa de către domn în relațiile cu solul francez Desalleurs, trecut pe la noi spre Constantinopol³²⁷. De asemenea, la venirea lui Iosif Potocki, „voivodul ce să chiamă de Chiov“, Mavrocordat a trimis pe vornicul N. Costin să-l întâmpine „cu închinăciune și cercetarea venirii lui“³²⁸. Pentru bunele lui cunoștințe de limba polonă, vornicul N. Costin a avut să mai joace un rol aparte. Din cauză că în cursul anului 1710 a trebuit ca trupele numeroase ale lui Potocki, partizan al regelui Stanislav Leszczyński, să rămână mai mult timp în țară, și pentru că se produceau dese conflicte cu localnicii, a fost alcătuită o comisie moldo-polonă de judecată, pentru rezolvarea acestor conflicte. Din partea Moldovei a fost ales N. Costin, vornic al Țării de Jos „pentru limba leșească“³²⁹. Domnia lui N. Mavrocordat a fost de scurtă durată. La 13 noiembrie 1710, el a fost mazilit și înlocuit cu Dimitrie Cantemir, care, la 10 decembrie a intrat

323 N. Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru Voevod*, Manuscrisul II — 22, f. 167 v.

324 N. Cartojan, *Ceasornicul domnilor*, București, 1941, p. 4 și nota 1.

325 N. Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru Vodă*. Manuscrisul II — 22, f. 166 r; act din Iași, 13 decembrie 1709 (7218) de la caimacamii Ion Buhuș logofăt, Antioh Jora logofăt și Neculai Costin vornic. Arh. St. Iași, 417/32.

326 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 195.

327 N. Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru Vodă*. Manuscrisul II — 22, f. 176 v.

328 N. Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru Vodă*, Manuscrisul II — 22, f. 177 r, 178 v.

329 *Ibidem*, f. 178 v.

în Iași³³⁰. În domnia lui Dimitrie Cantemir, N. Costin a fost făcut mare logofăt³³¹, deși după spusa lui Neculce, nu el era boierul cel mai prețuit³³². N-a cunoscut la început proiectul de alianță al lui Cantemir cu țarul rus Petru cel Mare³³³. Totuși, pus în fața faptului împlinit, a trebuit să aprobe politica domnului³³⁴, fără însă să semneze și el „universalul“, proclamația, prin care domnul făcea cunoscut țării lupta antiotomană alături de ruși³³⁵. După înfrângerea de la Stănilești și retragerea lui Cantemir în Rusia și după scurta căimăcămie de 40 de zile a lui Lupu Costache, cu revenirea ca domn a lui Nicolae Mavrocordat, Nicolae Costin a fost făcut din nou mare logofăt³³⁶. Moartea l-a surprins în toamna anului 1712, (septembrie), pe când se găsea la una din moșiile sale³³⁷.

Trebuie subliniat că îndelungata opoziție pe care au făcut-o frații Costinești, și în special Nicolae Costin, domnilor de după Constantin Cantemir, l-au silit la o lungă petrecere ca pribeag dincolo de hotarele țării. Acest lucru a determinat irosirea frumoasei sale averi, pe lângă împrejurarea că a fost nevoit să facă dese împrumuturi la diferiți boieri și oameni de afaceri, negustori și zarafi, cu care putea veni în contact, atît în pribegia în Țara Românească sau în Transilvania, cît și la Constantinopol. Lucrul acesta se va vedea mai ales după moartea prematură și, desigur, neașteptată a sa, cînd toți cei cărora le datora bani au căutat, într-un fel sau altul, să se despăgubească. De aici numeroase procese cu doamna Ileana și urmașii ei, cît și cu copiii și nepoții fratelui său Ioan³³⁸.

330 N. Costin, *De domnia lui Dumitrașcu Vodă Cantemir, vleit*, 7219, Manuscrisul II — 22, f. 206 v, act din 18 decembrie 1710 (7219). Academia Republicii Socialiste România, p. X/6.

331 Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 205.

332 *Ibidem*, p. 205.

333 *Ibidem*, p. 211.

334 *Ibidem*, p. 219.

335 P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, p. 108-109. Afirmarea contrară a lui I. Șt. Petre, în *N. Costin, Vieața...* p. 24, are la bază o lectură greșită din N. Iorga, *Ist. lit. rom. din secolul XVIII*, vol. 2, 1926, p. 154, unde e vorba despre Iordache Ruset, care, în adevăr, semnează proclamația.

336 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 267.

337 Cel din urmă act cunoscut de la dînsul, cu data de 1 august 1712 (7220), la Academia Republicii Socialiste România, 51/10; apud I. Șt. Petre, *N. Costin. Vieața...*, p. 25.

338 N. Iorga, *Ist. lit. rom. din secolul XVIII*, Tabla numelor, București, 1901, p. 48-49 și I. Șt. Petre, *N. Costin, Vieața...*, p. 25-27.

Consecința vieții zbuciumate a fraților Costinești a fost moartea prematură a tuturor : Pătrașco la circa treizeci și patru de ani ; Ion nu cu mult trecut de patruzeci de ani, și Nicolae la cincizeci și doi de ani. N-a avut urmași direcți. Averea a fost moștenită de fiii fratelui său Ion și de nepoții doamnei Ileana ³³⁹.

Pentru a se înțelege mai bine concepția de care era călăuzit Nicolae Costin în viața de toate zilele, în cea publică și în opera sa, nu e lipsit de interes să se cunoască și ceva din viața soro-rilor sale și a soților acestora. Cea mai mare dintre ele, se pare, Maria, a fost căsătorită cu Ilie Cantacuzino vistier mare ³⁴⁰, om mîndru, „perifan“ după Neculce ³⁴¹, și foarte influent, care apare amestecat adesea în viața cumnaților săi, se pare, șeful facțiunii care a sprijinit un timp pe Constantin Duca și care, după ce Duca a pierdut șansele de a mai veni ca domn, a aspirat el singur la domnie ³⁴². Maria și Ilie Cantacuzino au avut o fiică, Balașa, căsătorită cu Ștefan, fiul lui Constantin Brîncoveanu. Moartă prematur, o parte din zestrea Balașei a fost dăruită de mama ei, după moartea lui Ilie Cantacuzino, nepotului soțului ei, Iordachi Cantacuzino Deleanu ³⁴³. Tudosca, altă fiică a lui Miron Costin, a fost căsătorită cu Grigoraș Zmucilă, fost spătar. În aprilie 1714 era văduvă și vindea „satul întreg Bărbeștii și parte din Cristești“, ce le avea zestre de la părintele ei Miron Costin, lui Lupu Costache, vel vornic de Țara de Jos, vărul ei ³⁴⁴. În fine a treia fiică, „Safta stolniceasa“, a fost căsătorită cu Pătrașco Zosin Bașotă, fost stolnic ³⁴⁵. Aceasta a avut o viață mai îndelungată și mai mulți urmași. În iulie 1732 (7240) ea se împărțea cu fiii și fiicele : lui Ion îi lăsa satul Bălășeni, rămas de la tatăl său Pătrașco stolnicul ; lui Nicolae, Cărăimăneștii și Zmulții ; unei fete, Aniței, satul Cosenița și celeilalte, Maria, Cîrpiții și Socii ³⁴⁶.

339 N. Iorga, *Ist. lit. rom.*, loc. cit. ; I. Șt. Petre, *N. Costin, Vieța*, *ibidem*.

340 Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 215 ; *Letopisețul Țerei Moldovei de la Ștefanu sin Vasilie vodă*, în Kogălniceanu, *Cronicile Romaniei*, II, p. 71.

341 Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 183.

342 *Ibidem*, p. 178-179.

343 N. Iorga, *St. și doc.*, V, p. 80.

344 M. Costăchescu, *Cristeștii*, în „Ion Neculce“, VIII, p. 55.

345 N. Iorga, *St. și doc.*, VII, p. 340.

346 *Ibidem*.

Opera lui Nicolae Costin

Opera principală a lui Nicolae Costin o formează lucrările *Ceasornicul domnilor*, traducere și adaptare după A. de Guevara³⁴⁷; compilația *Letopisețul Țării Moldovii de la zidirea lumii și Letopisețul*, perioada 1709—1711³⁴⁸. Paternitatea sa asupra acestor opere nu a fost contestată. Cu totul altfel se prezintă problema în privința aportului adus de Nicolae Costin la opera *De neamul moldovenilor*, a tatălui său. Opera, însoțită de un documentat studiu introductiv, a fost editată de C. Giurescu³⁴⁹. Concluziile autorului, susținute și într-o polemică cu N. Iorga³⁵⁰, erau că această scriere a lui Miron Costin nu constituia o lucrare definitivă, făcută după reînțoararea sa din Polonia (1686), ci numai „o simplă schiță“, alcătuită „la începutul activității sale istorice“ și destinată să formeze „cartea întâia“ sau „începătura“ unui „letopiseț general“, pe care autorul n-a mai apucat să-l scrie. Scrierea, păstrată între hîrțile cronicarului a fost copiată de unul dintre fiii săi, probabil de Nicolae, care i-a modificat unele pasaje și a completat-o cu informații proprii. După moartea lui N. Costin, cînd manuscrisele lui au fost cercetate și copiate din ordinul lui N. Mavrocordat, au fost găsite cele două redacții ale operei lui :

347 *Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el Relox de principis* (1529). Opera a fost redactată în limba spaniolă și, după cum a dovedit-o Cartoian (*Ceasornicul domnilor de N. Costin și originalul spaniol al lui Guevara*, București 1941), prelucrarea lui N. Costin s-a făcut după traducerea în latinește a lui I. Wanckelius, sub titlul *Horologium Principum*, tipărită încă din 1601 la Torgau.

348 Pe lîngă aceste opere de o mai mare extindere și importanță, sînt de pus în discuție și scurtele discursuri păstrate în manuscris în opera *Publicum aerarium*, despre care s-a opinat, desigur în mod temeinic, că se datorează lui Miron Costin însuși. În nota care le însoțește se spune că au fost rostite de către „magnifici Costyni“, după toate probabilitățile de Nicolae sau Pătrașco Costin, în epoca aceasta învățacei (P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, ed. cit., p. 441-442). Ion, fratele lor mai mare, prin 1676-1677, cînd au fost pronunțate discursurile, intrase în viața practică : primește danii de ocine sau face cumpărături.

349 Miron Costin, *De neamul moldovenilor din ce țară au eșit strămoșii lor*. Ed. C. Giurescu, București, 1914.

350 N. Iorga, recenzie la M. Costin, *De neamul moldovenilor*, ed. C. Giurescu, în „Revista istorică“ I, București 1915, nr. 1, p. 4-9 ; C. Ciurescu, *Interpolările și data scrierii De neamul moldovenilor*, etc., în „Buletinul Comisiei istorice a României“, vol. 2, București 1916, p. 103-132.

cea „originală“ a lui Miron, în cinci capitole și cea interpolată, în șapte capitole. Giurescu a editat versiunea în „cinci capitole“, pe care o socotea autentică.

În timpul din urmă aceste concluzii ale lui C. Giurescu au fost combătute de către istoricul P. P. Panaitescu, care le-a opus unele concluzii noi, apropiate de concluziile exprimate de N. Iorga în recenzia amintită³⁵¹. În ce ne privește, nu vom relua discuția acestei probleme. Oricare ar fi aportul adus de N. Costin la opera *De neamul moldovenilor*, el se găsește inserat și în *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, așa încît o reeditare a acestor capitole nu o credem necesară. În ce privește discuția asupra chestiunii controversate, în legătură cu capitolele 5-7 din operă, sperăm s-o abordăm cu altă ocazie.

Pentru o parte din opera lui N. Costin și anume pentru *Ceasornic* și pentru *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, problema principală care se pune e aceea a datei elaborării lor. Această problemă e de cel mai mare interes pentru a cunoaște și a putea înțelege condițiile de lucru ale lui N. Costin și formarea sa ca istoric; ea n-a fost pusă decît cu totul vag și incidental, fără a se stărui asupra unor argumente, în legătură cu o datare sau alta. În ce privește *Letopisețul* anilor 1709—1711, care cuprinde o perioadă de numai doi ani și care va fi fost început numai cu puțin timp înainte de moartea autorului, chestiunea datării acestei opere nu mai comportă discuții. Problema care trebuie discutată aici e următoarea: dacă opera de istorie contemporană care i se cunoaște a fost sau nu scrisă din însărcinarea lui N. Mavrocordat; cu alte cuvinte, dacă N. Costin a fost sau nu un cronicar de curte. Date fiind împrejurările în care ni s-a păstrat opera, — se știe că după moartea cronicarului, Axinte Uricariul a primit însărcinarea să-i continue opera și acesta a făcut-o, este cazul să ne întrebăm numai dacă Axinte a trebuit să elimine sau să introducă ceva deosebit în această operă. Este problema care se cere neapărat rezolvată, pentru că ea ne ajută să prezentăm pe N. Costin așa cum a fost în realitate, nu cum apare în lumina unor lucrări pe nedrept atribuite lui, sau în lumina unei opere modificate și potrivite unui anume scop.

351 P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere*, ed. cit., p. 396-401, *Problema celor trei capitole*.

Dar să revenim la problema primă a acestei cercetări : aceea a stabilirii ordinii în care au fost elaborate celelalte două lucrări ale lui N. Costin : *Ceasornicul* și *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*. Din faptul că pasaje din *Ceasornic* au intrat în compunerea *Letopisețului* — și vom vedea cum și în ce măsură s-a petrecut acest lucru și felul în care au intrat — urmează că traducerea *Ceasornicului* a precedat *Letopisețul*. E de folos această precizare deoarece numai din *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii* se pot scoate unele concluzii asupra datei la care opera a putut fi elaborată. Cît privește scrierea *Ceasornicul domnilor*, e necesar să i se urmărească circulația între cărturarii români, mai întâi în traducerea latină, accesibilă acestora, apoi în prelucrarea lui N. Costin. Se cuvine să se arate și în ce măsură cartea a fost receptată de intelectualitatea moldovenească a epocii și a avut o influență în formarea vechii noastre culturi. După unele criterii interne vom încerca să precizăm mai îndeaproape data „ante quem” scrierea a fost alcătuită.

Data elaborării *Ceasornicului domnilor*. Traducerea și adaptarea lui N. Costin după opera lui Antonio de Guevara, după cum se știe, a fost studiată cu toată competența de către N. Cartoian³⁵². Totuși au mai rămas de făcut unele precizări și unele puneri la punct. Pentru cine studiază cu atenție această operă se desprinde concluzia că traducerea cărturarului moldovean, așa cum ni s-a transmis, cuprinde în oarecare măsură o serie de completări și de adăugiri și chiar de adaptări în spiritul limbii și al concepției de viață moldovenești. Apoi opera, cum se știe, cuprinde un mare număr de note originale alcătuite din expresii aforistice, scoase din autori antici și moderni profani, precum și din Biblie și cărțile patristice. Traducerea și uneori și adaptarea acestor adagii la spiritul limbii române a cerut, desigur, un timp îndelungat din partea lui N. Costin. În rîndul întii se cuvine să se țină seama de faptul că în traducerea lui Wankelius aceste adagii se găsesc în limba originalului diferiților autori, care este cea grecească, latinească, franțuzească, italiană și spaniolă. Deoarece N. Costin a selectat și tradus adagii din toate aceste limbi, reiese că el, în oarecare măsură, le cunoștea. Nu e mai puțin adevărat însă că traducerea operei a cerut un efort îndelungat și susținut în

352 N. Cartoian, *Ceasornicul domnilor*, loc. cit.

timp, ca și procurarea unor lucrări : dicționare, gramatici și opere cu caracter enciclopedic și chiar ajutorul, pentru traducerea unora din ele, a unor personalități care aveau cunoștințe suficiente în materie. Toate acestea traducătorul nu le-a putut avea decât într-o perioadă în care se găsea mai liber și într-o țară cu posibilități mai largi de informare, el totuși găsimu-se și într-o oarecare stare de maturitate a gândirii și cunoștințelor. Aceasta însă nu se putea petrece decât în timpul pribegiei în Polonia, în anii 1684—1685³⁵³. Deci în perioada aceasta destul de îndelungată, pe care N. Costin a petrecut-o în Polonia, dedat studiilor și meditațiilor, el s-a întors la cartea lui Antonio de Guevara, în traducerea latinească a lui I. Wanckelius, pe care, probabil, o cunoștea din biblioteca tatălui său³⁵⁴. Citind-o cu interes, meditănd mai adânc asupra adevărilor cuprinse în ea, adevăruri ce se raportau la întreaga viață și dădeau răs-

353 Acestea sînt concluziile la care am ajuns noi. N. Iorga credea că „*Ceasornicul* a fost scris pe vremea cînd autorul era logofăt mare, deci între anii 1710 spre sfîrșit și 1712 septembrie“ (Iorga, *Istoria literaturii*, vol. I, București, p. 69). La concluzia aceasta ajunge pe considerentul : „Predosloviei“ către Măria sa Vodă“, semnată ca „mare logofăt“, ca și cum „Predoslovie n-ar fi putut fi scrisă mai tîrziu decît opera însăși. Cartoian, *Ceasornicul*, loc. cit., p. 17, admite că opera a fost scrisă anterior primei domnii a lui N. Mavrocordat, deoarece din prefață nu reiese că scrierea s-a făcut cu îndemnul acestuia ; admite și el că la data la care-și redacta *Letopiseșul Țării Moldovii de la zidirea lumii*, Nicolae Costin cunoștea pe A. de Guevara (*Ibidem*, p. 15-16).

354 N. Cartoian a ajuns la concluzia că N. Costin și-a tradus opera din latinește, după una din edițiile lui Wanckelius, pe considerentul, probabil, că traducătorul român nu știa francezește. Din confruntarea traducerii lui N. Costin cu versiunea Wanckelius, reiese însă că N. Costin știa ceva francezește. Argumentul hotărîtor în ce privește limba din care a tradus scriitorul român rămîn adagiile și notele marginale cu care este completată opera scriitorului spaniol. Aceste adagii și note se găsesc în originalul lui A. de Guevara, nu însă în unele traduceri, cum este cea francezească : *L'Horologe des princes avec le tres renommé livre de Marc Aurelio*, Paris, 1588. Trebuie să adăugăm că chiar traducerile lui Wanckelius nu sînt identice în ce privește aceste adagii. Noi am controlat cele trei exemplare din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România : ediția I. Torgau 1601 și edițiile a IV-a, Lipsca 1615 și a V-a, Lipsca 1624. Se constată că ediția din 1601 cuprinde cu mult mai puține adagii decît ediția a IV-a (1615) și că, deoarece în traducerea lui N. Costin se găsesc adagii și sentințe care lipsesc în cea a lui Wanckelius din 1601, concluzia care se desprinde e că el nu și-a putut traduce opera după această ediție, ci a tradus-o, după toate probabilitățile, după una din edițiile următoare.

punsuri la toate întrebările pe care și le putea pune un om care cunoscuse cele mai înalte onoruri și cea mai tristă cădere a soartei, — a crezut că se cuvine să o traducă pentru a o pune la dispoziția conașionalilor săi.

Este necesar să se scoată în evidență și adaptările operate de N. Costin în textul lui A. de Guevara, ca și unele intervenții ale sale pentru a reliefa stări de lucruri de la noi în paralelă cu cele din *Ceasornic*.

O problemă, nu din cele mai puțin interesante în studiul *Ceasornicului* din versiunea românească, este aceea a rolului pe care l-a avut în opera de motivare etico-filozofică din diverse acte cu caracter de așezăminte din epocă.

E de subliniat din capul locului că *Libro aureo* nu e unica operă a scriitorului spaniol. Acestuia i se datorează încă alte trei opere, care, fără să fi avut influența *Ceasornicului*, au circulat totuși între cărturarii români ³⁵⁵.

Ceasornicul domnilor în literatura românească. Din faptul că opera lui A. de Guevara se păstrează astăzi în numeroase

355 Cea dintâi operă datorită lui A. de Guevara este cunoscută sub numele *De monospecie de la corte y alabanza de la aldea* (fără dată, în 8°), tradusă în franțuzește sub titlul *Le mépri de la cour avec la vie rustique* (Lyon, 1542 în 8°); el a publicat apoi *Libro aureo del grand emperador Marco Aurelio con el relox de principes* (1529); după care urmează un volum de predici, *Sermones*, și în fine două volume de *Epistolas familiares* (Valladolid, 1539-1545). (G. Vapereau, *Dictionnaire Universel des Littératures*, Paris, 1876, p. 950). *Scrisorile familiare* e o operă de „scrisori“ imaginare atribuite de autor unor personaje istorice sau inventate de el și o serie de „scrisori“ pe care autorul pretinde a le fi adresat el însuși unor contemporani, dar care, desigur, nu sînt altceva decît un artificiu obișnuit în epocă, de a pune în discuție probleme curente de interes moral sau politic. De subliniat că parte din aceste scrisori reproduc „scrisori“ cuprinse în *Ceasornic*, sau redau sub formă de scrisori unele capitole narate în această operă. A se vedea, de pildă, aceea privitoare la atît de prelucratul în literatură universală „Țăran de la Dunărea“ (*Epistolas familiares*), Valladolid 1539-1545, 2 vol. in folio. Noi folosim versiunea în latinește: R. P. D. Antonii de Guevara, *Epistolarum ac dissertationem* pentru „Sermo pagani cuiusdam“ pars secunda Possonii, anno MDCCXLIV, p. 29-31, 31-33, 33-35. Alte pasaje atît în „pars prima“. *Epistolae*, Possonii MDCCXLIV și în „pars tertia“ Possonii MDCCXLV.

Dintre operele lui A. de Guevara, *Sermones* nu par a fi fost folosite de către cei interesați de astfel de lucruri de la noi. În schimb, opera *De monospecie de la corte* se vede a fi circulat între cărturarii români în traduceri franceze. Ea se păstrează atît în

ediții în bibliotecile noastre ³⁵⁶, e de presupus că ele au circulat la noi dintr-o epocă mai veche și că nu singur Nicolae Costin le-a cunoscut. Dacă am fi reduși numai la aceste date, concluziile noastre în privința circulației cărții anterior traducerii lui N. Costin ar fi de natură mai mult ipotetică. Din fericeire însă, pe lângă aceste mărturii generale s-au păstrat și câteva atestări directe. O notă de pe traducerea făcută de Wanckelius, din opera lui A. de Guevara, ediția din 1601 ³⁵⁷, arată că exemplarul a fost cumpărat, împreună cu alte cărți de boierul Matei Crețulescu din Țara Românească, cu ocazia cunoscutei sale călătorii la Viena ³⁵⁸. Nota are următorul cuprins în limba grecească : Κάy τοθε ταυτάς αλλοκς ματεια κρεξολεσκοου εκ Vιεννα ³⁵⁹. Cărțile fuseseră cumpărate de acest boier cărturar, cunoscător de latinește și italienește, pentru învățătura celor doi copii ai săi „Iordăchiță și Mătiaș“, dar, evident,

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, în traducerea din 1543, cit și în Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu“ din Iași, în traducerea din 1605. Cum s-a văzut mai sus, *Epistolae familiares* se găsește în Biblioteca universitară din Iași în versiunea în latinește editată la Possoni (1744-1745), în trei volume. De remarcat că unele din aceste *Epistolae* au trecut, prin traducere, în literatura românească mai nouă, pătrunzând și în manualele școlare, cum e acea cunoscută povestire *Androcle și leul*, prezentă aici sub titlul „Ad Don Inigum Mauriques Epistola in qua mira hominis et leonis historia narratur“. Androcles din versiunea românească, apare aici sub numele de „Homo Androdus“. (Guevara, *Epistolae*, pars prima, Possonii, MDCCXLIV, p. 31-32).

E neîndoios că opera, deși intrată în literatura didactică românească la o dată relativ recentă, probabil chiar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a fost gustată de cititorii români pentru „morală“ pe care o cuprinde.

- 356 În Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România se păstrează un număr de trei exemplare din traducerea Wanckelius a *Ceasornicului*: ediția I, Torgau, 1601; ediția a IV-a, Lipsca, 1615 și ediția a V-a, Lipsca, 1624. În afară de acestea, o traducere în limba maghiară după textul lui Wanckelius. La Cluj se păstrează de asemenea o ediție din traducerea lui Wanckelius (Cartoian, *Ceasornicul*, loc. cit., p. 6). La Biblioteca Arhivelor din Brașov există o ediție în limba spaniolă, iar în Biblioteca universitară „M. Eminescu“ din Iași — ediția din Paris, 1588, a traducerii franceze a lui Herberay des Essars și o traducere în limba rusă, după versiunea latinească a lui Wanckelius. Ediția în limba rusă e tipărită la Sankt Petersburg în 1774.
- 357 Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, II, 453-680, foaia 11 nepaginată.
- 358 N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 43-44.
- 359 Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, loc. cit. Traducerea: Și aceasta dintre ale lui Matei Crețulescu din Viena.

și pentru propriile-i lecturi³⁶⁰. Mai interesant e faptul care rezultă din cercetarea operelor lui Miron Costin că acest învățat boier moldovean a cunoscut el însuși *Ceasornicul*, desigur tot într-o ediție a traducerii lui Wanckelius, dacă nu cumva exemplarul, de pe care va face traducerea Nicolae, îl avea de la tatăl său. Oricum ar fi, încorporarea unor pasaje din *Ceasornicul* lui A. de Guevara în opera lui Miron Costin, o atestă adagiul din *Ceasornic*: „Nu lucrurilor vremile, ci lucrurile vremilor slujesc, zice Dion“³⁶¹ este izvodul de pe care a scos Miron Costin atât de cunoscuta și discutata cugetare referitoare la împrejurările de viață din Țările Românești în a doua jumătate a sec. al XVII-lea: „Nu sîntu vremile supt cîrma omului, ci bietul om supt vremi“³⁶². Aceeași sursă par a avea și alte expresii aforistice aflate în opera cronicarului: „În mică cumpănă stau lucrurile omenеști și răsipile a mare case și domnii și bine a dzis un dascal că lucrurile războaielor în clipa ochiului stau“³⁶³ și de asemenea: „zice că hărnicia împăraților și domnilor mai multu se înțalege din cuvintele lor și sfaturi grăite de dinșii, care cum și păn încît au fost, decît den războaiele făcute de dinșii; că războaiele avuția și prilejul vremii face mai de multe ori. Iară cuvîntul și sfat înțeleptu din singură hirea izvorăște“³⁶⁴.

La datele furnizate de N. Cartoian asupra manuscriselor păstrate pînă azi ale traducerii lui N. Costin a operei lui A. de Guevara, nu se poate adăuga nimic. În perioada de peste treizeci de ani de cînd a fost scrisă lucrarea, nu au mai ieșit la iveală alte manuscrise. E greu de spus dacă în viitor s-ar mai putea descoperi alte manuscrise față de cele deja cunoscute; cel mult dacă se mai poate spera să se găsească vreo mențiune prin cataloagele necercetate ale bibliotecilor unor mănăstiri, despre vreun manuscris care a aparținut odată acestora și care, în împrejurările vitrege din trecut, s-a pierdut. Trebuie să spunem însă că în studiul lui Cartoian nu s-au făcut unele identificări în privința apartenenței manuscriselor existente și că, de asemenea, s-au strecurat unele greșeli de datare, deși cercetătorul bucureștean încerca o îndreptare a unui „calcul [al]

360 N. Iorga, *loc. cit.*

361 N. Costin, *Ceasornicul domnilor*, manuscrisul nr. VI—1, f. 13/18, între rîndurile 7-9.

362 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 144.

363 *Ibidem*, p. 164.

364 *Ibidem*, p. 89.

anilor“, pe care îl găsește „evident greșit“³⁶⁵. În adevăr, în manuscrisul A 204 (VI—I) s-a făcut o omisiune chiar la copierea lui ; este arătat ca „scris în Iași, în anul de la zidirea lumii 7222, iară de la nașterea lui Hristos 1700 (în urmă ștearsă data aceasta), în al treilea an din a doua domnie a măriei sale, în luna octombrie dzi 1“³⁶⁶. Cartojan însă crede că 7222 de la facerea lumii ar reveni în anii erei noi 1714³⁶⁷ — socotind că pentru aceasta trebuie reduși anii de la facerea lumii cu 5508 ; dar pentru lunile septembrie decembrie, după stilul de la septembrie, care era atunci folosit în Moldova, trebuie scăzută cifra 5509 — deci data exactă e 1 octombrie 1713. Cea de a doua greșeală este făcută în legătură cu manuscrisul 295 din biblioteca Universității din Iași, în momentul de față catalogat sub cota VI—29. Autorul afirmă că acest manuscris este „o copie din 1731“³⁶⁸. Dar în foaia de titlu a manuscrisului se spune că „s-a scris în zilele... luminatului domn Io Grigore Ghica Voivod... la vlt 7238 (1731) (transpus de Cartojan), iulie 15“. Dar 7238, iulie 15, anii de la facerea lumii, fac *exact* 1730 *iulie 15* în anii erei noastre. În ce privește manuscrisul C. 3440, transcris în 1736 (7244), nu s-a observat că el a aparținut cronicarului Ion Neculce. În adevăr, coperta manuscrisului cuprinde următorul titlu : *Ceasornicul domnilor, viața împăratului Marco Aurelie* etc., „scoasă din cărți elinești și letinești pre limba românească de Nicolae Costin, biv vel logofăt, iar acum de pe aceiaș izvor de dumnilui... vornic de Țara de Sus ; pus-am nevoința de s-au prescris de pe izvod în zilele măriei sale Grigore Voivod, domnul Țării Moldovii, în anii de la zidirea lumii 7244 (1736) aavgust 3, cu mâna lui Ion gramaticul de vamă, sin Pavel cămărașul³⁶⁹. Dar „vornic al Țării de Sus“ în domnia lui Grigore Ghica, încă din decembrie 1735 (7244) era Ion Neculce. Numele său, nu putem spune din ce motive, a fost șters ulterior de pe foaia de titlu a manuscrisului, poate aceasta s-a făcut de cineva care și-a însușit manuscrisul în mod nedrept. Că Neculce a fost vornic în perioada aceasta, o spune el însuși în *Letopiseș* : „Iară cînd au fost a patra dzi (după 15 decembrie 1735), după ce au șădzut în scaun (Ghica vodă) au

365 N. Cartojan, *Ceasornicul domnilor, loc. cit.*, p. 19.

366 N. Cartojan, *loc. cit.*

367 *Ibidem.*

368 *Ibidem.*

369 N. Cartojan, *loc. cit.*

boierit boierii după obicei... și pi mine Ioan Neculce, iarăși vel vornic di Țara-di-Sus“³⁷⁰. E interesant de urmărit dacă a folosit sau nu Neculce în opera lui considerațiile morale din opera parenetică a lui Antonio de Guevara, el care la tot pasul „face morală“, dar care, în mod obișnuit nu citează izvoarele folosite.

Cartoian, în studiul său, a scos în evidență în mod deosebit de pregnant felul în care a înțeles Nicolae Costin să adapteze opera lui de Guevara, care avea și un pronunțat caracter de moralizare religioasă și chiar de apologie catolică, la gusturile și preferințele societății moldovenești din epoca sa³⁷¹. Totodată el a arătat și felul în care N. Costin a contopit și redus opera cam deslănată a scriitorului spaniol³⁷², dându-i astfel o mai mare unitate și făcând dintr-însa un tot mai lizibil³⁷³. N. Iorga, în prima ediție a *Istoriei literaturii române*, socotea că lucrarea lui N. Costin e o adaptare cu aspecte originale, căutând chiar să tragă din această lucrare unele concluzii asupra felului în care viețuia societatea înaltă moldovenească în a doua jumătate a secolului al XVII-lea³⁷⁴. Cercetările făcute „la Cluj“³⁷⁵, l-au convins însă că „lucrarea n-avea pic de originalitate“, că Nicolae Costin nu face altceva decât să reproducă servil textul pe care-l traduce³⁷⁶. În încheierea studiului pe care l-a închinat operei lui N. Costin, N. Cartoian găsește și el că N. Costin „nu a adăugat nimic de la sine“, că „nu are nici o picătură de originalitate“³⁷⁷. Cercetându-se cu atenție, paralel, originalul lui A. de Guevara cu traducerea lui N. Costin, se poate totuși observa, cum de altfel e și firesc, că traducătorul a introdus pe ici pe colo și reflecții personale și chiar aluzii și indicații despre stări de lucruri din Moldova sa; cite un adagiu din opera lui A. de Guevara, care nu putea fi tradus ad litteram, menținându-se spiritul limbii noastre, e schimbat și înlocuit cu un altul corespunzător, dar mai apropiat de noi.

370 Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovii*, ed. II, I. Iordan, 1959, p. 335.

371 N. Cartoian, *Ceasornicul domnilor*, București, 1941, p. 32-39.

372 N. Cartoian, *op. cit.*, p. 31. „Se știe că unul din defectele principale ale operei lui Guevara este lipsa de unitate“.

373 *Ibidem*, p. 31-39.

374 N. Iorga, *Istoria literaturii românești din secolul XVIII*, vol. I, București, 1901, p. 68-76.

375 N. Iorga, *Istoria literaturii românești, din secolul XVIII*, vol. II, București, 1926 : „pagini de simplă tălmăcire“, p. 103.

376 N. Iorga, *loc. cit.*

377 N. Cartoian, *Ceasornicul domnilor*, *op. cit.*, p. 39.

În privința aceasta cităm câteva pasaje din N. Costin, dînd în notă textul lui de Guevara în traducerea franceză a lui Herberay des Essars, în care am subliniat ceea ce se vede a fi adaosul cărturarului moldovean : „Dintre cele ce-s datori domnii să le păzească întru ispravniciei săi și întru giudecători și aceasta sînt datori a păzi că nici un mijloc să nu strice cele vechi așezate giudecăți întru stăpînire de obște (*însă nu acele ce le fac de la o vreme rele, cum de 50 de ani vecinul lipsind de la un stăpîn la altul, să rămînă în veci vecin aceleia*) și nici în locul acelor obiceiuri vechi ce le strică să pue altele streine, nu știu de unde“³⁷⁸. După cît se pare, partea subliniată reprezintă o stare de lucruri din Moldova, cunoscută lui N. Costin, și cu care el nu se putea împăca³⁷⁹. O altă aluzie, destul de evidentă se află în pasajul : „Și așa se tîmplă de să clătește domnul de mânia și se tulbură cu inima, luînd veste pentru rocoșirea vre unei țări sau de vr-un ciambur a altui domn în țara lui, asupra căruia treabă cerînd sfat, sînt unii sfetnici așa de fără socoteală cît îndată părerea sa spre vrajbă, stricînd toate ale păcii, așa ca cînd ar sta alții cu socoteală spre hotărîrea războiului“³⁸⁰. După cît se vede, pasajul a fost adaptat de N. Costin după opera tatălui său *Letopisețul Țării Moldovii*, în legătură cu atacul de la Brătulenii asupra unui ciambur tătăresc în trecere prin Moldova, cu pradă polonă³⁸¹. Și un pasaj din „Învățătura pentru viață și chiverniseala domnilor“, din *Ceasornic*, a fost scos de N. Costin din opera părintelui său : „nici vreme, nici gîndul nu mă lasă, aflîndu-ne la vremi cumplite și de primejdii pămîntului nostru ; care Dumnezeu să le

378 N. Costin, *Ceasornicul domnilor*, manuscrisul 204, (VI—1), f. 40-45. La Antonio de Guevara, *L'Horloge*, trad. franceză, p. 212, „L'une des choses en quoi doivent pourvoir les princes aveques leurs juges et gouverneurs c'est qu'ancienement ne consent qu'en leurs Republiques se rompent leurs lois et coustumes anciennes, et qu'en leur lieux s'introduissent aucunes coutumes peregrines pour que le vulgaire étant“ etc.

379 Nu se cunoaște un așezămînt asupra veciniei din Moldova în acest sens. Chestiunea rămîne de studiat.

380 N. Costin, *Ceasornicul* ms. (VI—1), 204, f. 77/82. Traducerea franceză din A. de Guevara (p. 278) cuprinde : „ou quelque autre prince est entré en sa terre et comme le cas soit mis au conseil, y a aucunes tant temerraires conseillers, qui il opinent autant facilement qu'a à la paix se rompre incontinent, come les autres opineront qu'il en donne fin à la guerre“.

381 Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovii*, ed. P. P. Panaitescu, în *Opere*, p. 122 și 131.

mute și să le prefacă într-altele vremi mai bune și mai norocoase“³⁸². În legătură cu un pretins dialog între Traian și Decebal, se face identificarea „Dachiei“ ; („unde este acmu Moldova și Bugiacul și Țara Românească“) ³⁸³. Iată acum și un proverb românesc introdus în operă în locul unui proverb dat de autor, dar pe care Costin l-a socotit mai puțin potrivit pentru mentalitatea moldovenească : „iară cum zice o poveste : găina nu părăsește întâiu cu picioarele sale de scurmat în gunoi, până nu-și scoate ochii“ ³⁸⁴. Evident, în cuprinsul operei de traducere a lui N. Costin se găesc încă alte intervenții personale, ca și acestea, de mai mică întindere, dar care, totuși, dau acestei traduceri o coloratură proprie.

Cum se reflectă opera lui de Guevara în scrierile lui N. Costin.

Că N. Costin a folosit, în opera sa istorică, *Ceasornicul*, ne-o arată singur, în precizarea pe care o face în legătură cu moartea lui Decebal, în *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*³⁸⁵. Trebuie să subliniem însă că N. Costin nu combate cu acest citat vechile teorii asupra morții lui Decebal, ci numai amintește despre cele cuprinse în opera lui A. de Guevara. Se pare de altfel, din felul cum procedează cu această operă că n-o socotește ca pe o operă pur istorică. Dovadă despre aceasta este că în câteva cazuri, în *Letopisețul de la zidirea lumii*, când e adus să trateze lucruri similare cu cele din *Ceasornic*, el nu folosește *Ceasornicul*, ci opere cu caracter științific. Așa procedează el la capitolul „Pentru zidirea lumii“, în care citează, — e drept alături de Ovidiu, *Metamorfoze*, și de Omer, *Iliada*,

382 N. Costin, *Ceasornicul*, manuscrisul VI-1 (204), f. 23 v/28 v. De comparat acest pasaj cu următorul din Miron Costin, *Letopisețul*, ed. cit., p. 42 ; „Iară noi privim cumpănite vremuri și cumpănă mare pământului nostru și nouă“.

383 N. Costin, *Ceasornicul*, manuscrisul VI-1 (204), f. 236 v/241 v.

384 N. Costin, *Ceasornicul*, manuscrisul VI-1 (207), f. 9/14). Introducere la traducerea latină a lui Wanckelius, ed. I. Torgau, 1601, textul are următorul cuprins : Saepe enim (quod pro verbis dicitur) non ante scolpurare unguis gallina in sterquilino desint, quam cultrum, qua juguletur, eruat“ (foaia 7 v, nepaginată).

385 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 30 v. „Iară eu am cetit cartea lui Marco Aurelio, împăratul Rîmului, pre urma lui Traian, al patrulea împărat în anii de la Hristos 161, și scrie cum să-l fi dus la Rîm pe Decebal craiu, dimpreună cu un ficior a lui, arătîndu-se Traian împărat biruitor asupra lui“.

— pe filozofii antici ale căror concepții le rezumă : pe Thales din Milet, care „socotea cu dovadă că toate lucrurile sînt făcute din apă“ ; pe Hiparh și pe „Iraclit Efisianul“, care „socotea a fi din foc și din apă lumea făcută“ și apoi pe „Empidocli, Epicur Dimocrat (sic)“³⁸⁶. Nici o corespondență nu există între acest capitol și cel datorat lui A. de Guevara.

Nu la fel se petrec lucrurile cînd e vorba despre unele considerații cu caracter etic, pe care le sugerează anume evenimente din trecut. În cazurile acestea, N. Costin, care e și el un „moralist“, ca și alți cronicari, inclusiv Ureche, Miron Costin și Neculce, ca să nu vorbim decît despre cei mai mari, merge la izvorul de învățătură, care pentru dînsul e A. de Guevara, nu însă în exclusivitate. Atunci el introduce printre rîndurile unei povestiri de un dramatism puternic, cum e aceea relativă la actele de cruzime săvîrșite de Ștefăniță Vodă asupra lui Arbore hatmanul și a fiilor săi, și cîteva sentințe din filozofii vechi : „zice Plutarh filosoful, că domnii cei buni din cei răi cu aceasta se desparte, că celui rău domn, numai ascultare, iară celui bun, și ascultare și dragoste i se arată“³⁸⁷. Pasajul se găsește în traducerea *Ceasornicului*, puțin diferit : „d_zice Plutarhu, cartea 2 *Pentru republică*, că domnii cei buni de cei răi cu aceasta se despartu, că celui rău domn numai ascultare, iară celui bun și ascultare slujba și dragoste i se arată“³⁸⁸. În același pasaj din *Letopiseș* se găsesc reproduse și alte sentințe de ale filozofilor, care se văd, cel puțin în parte, a fi scoase dintre adagiile reproduse de N. Costin după A. de Guevara. Astfel, în *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, în același pasaj care tratează despre actele de „tiranie“ ale lui Ștefăniță Vodă, se găsește și această sentință : „Zice Sineca, filosoful, că tiranii numai pricină au de pedeapsit, iară mijloc nu“³⁸⁹. În manuscrisul VI—I al *Ceasornicului* se găsește reprodus acest dicton, puțin deosebit în termeni : „Tiranii cumpliți, numai pricini au de pedeapsă, iară mijloc nu“, zice Seneca³⁹⁰.

386 N. Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 9 r.

387 N. Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 93 v.

388 *Ceasornicul domnilor*, manuscrisul VI—1 (204), f. 37/42.

389 N. Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 93 v.

390 *Ceasornicul domnilor*, manuscrisul VI—1, fila 56/61, rîndul 18-20.

Dacă atît Nicolae Costin, cît și alții după dînsul, n-au căutat erudiție în opera lui A. de Guevara, ea a constituit însă un izvor nesecat de învățături morale și pilde de urmat în viața publică și în cea particulară. Sub această formă ea a fost folosită în diverse feluri, de la reproducerea integrală a diverselor capitole, mai dezvoltate sau mai reduse, pînă la folosirea de scurte pasaje, sau numai și în formă aforistică pentru ilustrarea unor situații. În felul acesta traducerea lui N. Costin din opera lui de Guevara a alcătuit cu timpul unul din elementele constitutive în opera de formare a unei etici naționale aparte. Vom urmări și aceste manifestări ale scrierii *Ceasornicul*.

Ceasornicul domnilor în operele contemporanilor lui Nicolae Costin și celor care i-au urmat. Problema influenței cărții *Ceasornicul domnilor* în operele scriitorilor contemporani sau următorii lui N. Costin n-a fost deplin elucidată. Lucrul era anevoios în lipsa unei ediții a acestei opere; apoi rezolvarea problemei necesita un studiu comparativ a cărții lui de Guevara cu operele unei lungi serii de cărturari români pe un spațiu de mai bine de un secol, neomițîndu-se să se cerceteze și materialele cu caracter diplomatic, diverse așezăminte în al căror preambul necesar se cuprind și considerații cu caracter parenetic. Mai mult decît atîta, s-a observat că începuturile acestei influențe s-au manifestat, ce-i drept ceva mai sporadic, în lucrări apărute uneori în decenii anterior punerii în circulație a traducerii lui N. Costin, unde se cuvine să fie căutate.

În rîndurile care urmează noi nu facem altceva decît să atragem atenția asupra folosirii unor pasaje sau idei din *Ceasornic* în diverse opere cu caracter literar sau acte diplomatice, evident pornind de la observațiile cercetătorilor de mai înainte. N. Cartoian în studiul său amintește, după indicațiile lui P. P. Panaitescu, citatul pe care-l făcea însuși N. Costin din operă, în legătură cu pretinsa ducere a lui Decebal, de către împăratul Traian, ca prizonier de război la Roma și moartea lui acolo³⁹¹. Tot N. Cartoian, în aceeași operă, a amintit și faptul de a se fi găsit într-un calendar pe 140 de ani, copiat de un Petrachi Isăcescu, alături de materialele calendaristice populare, de texte apocrif, de rugăciuni la grindină etc., transcrise și *Pilde filozofești* scoase din *Ceasornicul domnilor*³⁹².

391 N. Cartoian, *Ceasornicul domnilor*, p. 16.

392 *Ibidem*, p. 21.

Mai mult nu a dat nici I. Șt. Petre, autorul unei teze de doctorat despre Nicolae Costin³⁹³. Acesta a identificat un pasaj din *Ceasornic* în *Cronica* atribuită lui N. Muste, și anume acela care poartă și titlul unui capitol al operei de adaptare a lui N. Costin³⁹⁴. Alte pasaje din aceeași operă au rămas neidentificate de acest cercetător. În schimb el a atribuit unele pasaje cu caracter moralizator sau sentențios din *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, ca fiind scoase de N. Costin din *Ceasornic*. I. Șt. Petre nu a căutat să identifice aceste pasaje din *Letopisețul*, cu textele din *Ceasornic*, ci s-a mulțumit doar să arate că e în ele : „ceva asemănător cu titlurile capitolelor din *Ceasornicul domnilor*“³⁹⁵, sau : „Filozofia despre moarte și sfatul către domni își au izvorul în *Ceasornicul domnilor*, în care se află multe capitole în acest sens“³⁹⁶, și : „citatele despre domni, precum și acele din Țițero sînt din *Ceasornicul domnilor*“³⁹⁷. Trebuie menționat însă că nu toate aceste considerații morale din *Letopisețul* își au izvorul în *Ceasornic*. Ceea ce le dă oarecum un aer comun cu sentințele și considerațiile morale din adaptarea după Guevara e stilul și felul de a gândi al lui N. Costin. După cît se vede, el a folosit în redactarea *Letopisețului* și alte opere cu caracter parenetic decît pe de Guevara.

Nu se vede a fi scoasă din *Ceasornic* expresia : „Blîndețele domnilor pătrund inimile noroadelor“. E aici ceva din cunoscuta considerație morală, cuprinsă în Miron Costin : „Milele domnilor pot aședza țările, nemilele și lăcomia fac răsipă țarilor“³⁹⁸, de care N. Costin a fost influențat. De asemenea capitolul : „Moartea, hotarul vieții omului, hotărăște lucrurile și ațîță ori binele de cel bun, ori răul de cel rău“³⁹⁹ etc. Capitolul : „că domnilor buni și înțelepți oglindă trebuie să fie faptele a trecuților domni, cele bune și de laudă să urmeze, iar

393 Ion Șt. Petre, *Neculai Costin, Vieața și opera*, București, 1939.

394 Ion Șt. Petre, *Introducere*, la N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, p. 9, nota 2.

395 Ion Șt. Petre, *Neculai Costin, Vieața și opera*, p. 191, nota 1 și p. 201, nota 4.

396 *Ibidem*, p. 186, nota 3.

397 *Ibidem*, p. 211, nota 4.

398 Miron Costin, *Letopisețul*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 93.

399 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 87 v.

cele rele și de hulă departe să fie“ etc.⁴⁰⁰, care este numai o parafrază a „Predosloviei“ lui Grigore Ureche, la letopisețul său : „Mulți scriitori au nevoit de au scris rîndul și poveste țarilor, de-au lăsat izvod pă urmă și bune și răle, să rămîie feciorilor și nepoților să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească și să se socotească, iar despre cele bune să urmeze și să se învețe și să se îndrepteze“⁴⁰¹. Pasajul mai dezvoltat, introdus de N. Costin în legătură cu actele de tiranie ale lui Alexandru Lăpușneanu : „Ia aminte ce liac scrie Țîțero de tirani“⁴⁰² etc. n-a putut fi identificat de noi în *Ceasornic*. Probabil este scos de N. Costin din vreuna dintre operele lui Cicero sau din vreun tratat care-i atribuia scriitorului latin acest pasaj. Cîteva dintre pasaje presupuse de către I. Șt. Petre că aparțin *Ceasornicului*, au putut fi identificate ca atare. Alți cercetători n-au mai abordat această chestiune, situația rămînînd în stadiul în care se găsea la publicarea tezei lui I. Șt. Petre.

În cercetarea de față vom încerca să supunem unei cît mai atente examinări cîteva din operele contemporanilor și ale scriitorilor de după N. Costin, în care avem motive să credem că au putut intra pasaje din acest scriitor. Începutul îl vom face cu însuși Pseudo Muste, cronicarul care — după cunoștința noastră — a folosit cel mai larg opera parenetică, tradusă și adaptată de învățatul boier moldovean. Trebuie subliniat însă că, deși pasaje parenetice din *Ceasornic* sînt destul de abil sudate în opera cronicărească propriu-zisă, ele nu se datorează autorului acestei opere, ci sînt doar adaose, interpolări de mai tîrziu, care se găsesc numai în versiunea acestui letopiseț publicată de N. Bălcescu⁴⁰³. Pasaje date în note de Kogălniceanu⁴⁰⁴, cum arată și el, sînt scoase din versiunea Bălcescu.

În Cronica atribuită lui Mustea se mai găsesc intercalate cîteva pasaje din *Ceasornic* și de asemenea cîteva citate din „maximile“ unor filozofi, scoase tot de aici. Parte din ele se află chiar în ambele versiuni ale *Letopisețului*.

400 I. Șt. Petre, *Neculai Costin, Vieța și opera*, p. 201 și N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 115 v.

401 Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. a II-a, P. P. Panaitescu, p. 63.

402 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 130 v.

403 „Magazin istoric pentru Dacia“, III, București, 1846, p. 27.

404 Kogălniceanu, *Cronicile Romaniei*, ed. a II-a, vol. III, p. 15-18.

Cum s-a văzut, pasajul cel mai dezvoltat se referă la aventurile sentimentale ale lui Dumitrașcu Cantacuzino. Se urmăresc mai departe în chip evolutiv pasajele cu caracter etico-moral, cuprinse în cronică atribuită lui N. Muste, identificându-le cu unele pasaje din opera lui de Guevara. La sfârșitul cercetării, vom căuta să stabilim dacă aceste pasaje sînt scoase în adevăr din „traducerea“ lui N. Costin, și, în cazul din urmă, din care serie de manuscrise. În pasajul din *Cronică*, în care se vorbește despre moartea lui Miron și a lui Velicico Costin, în legătură cu atît de cunoscutele „ieșiri“ critice ale lui Velicico și ale lui Miron față de conducerea fiscală a bătrînului Cantemir⁴⁰⁵, Pseudo Muste spune, împrumutînd din opera lui Guevara: „zice că voroava blindă toată pornirea îmblînzește, iară cea aprigă și pre cel slab ațîță la minie și, iarăși, greșala necertată fără hotar depinde a crește“⁴⁰⁶. Deci autorul dezaprobă atitudinea Costineștilor, recomandînd chiar măsuri de luat pentru ca „greșala necertată“ să nu crească „fără hotar“. Dar, în același timp, el blamează modul arbitrar în care cei doi boieri au fost executați fără a se fi dezbătut în divan vina lor: „așa au deprins di-nceputul lumii, pizma și zavistia și nu părăsește a mușca pre toți și nime de dintele ei a se feri nu poate“⁴⁰⁷. Iată veștejită și atitudinea arbitrară a lui Constantin Duca față de boieri. Să nu uităm că scriitorul e un partizan al domniei lui Mihail Racoviță și privește evenimentele prin prizma intereselor acestei domnii: „că aducătoare de mare ciură este puterea a putea strica“⁴⁰⁸. Găsim acolo și o justificare a boierilor care uneltesc și pribegesc în domnia lui Constantin Duca Vodă: „zice că ura, zavistia și frica nasc vicleșug“⁴⁰⁹; și mai departe: „lățindu-se răutățile la fieștecare, de aproape șagu și atingîndu-se vatămă“⁴¹⁰. Pentru Mihail Racoviță, domn pe gustul cronicarului, care „tuturor era cu fața veselă“, el are numai cuvinte de cea mai caldă apreciere, constatînd că „blîndețele domnilor pătrund inimile norodului“⁴¹¹. În contrast cu această domnie „blindă“, iată-l acum încondeiat pe Antioh Vodă Cantemir, om bine intențio-

405 „Magazin istoric pentru Dacia“, III, p. 59.

406 *Ibidem*, p. 59.

407 *Ibidem*, p. 60.

408 *Ibidem*, p. 70.

409 *Ibidem*.

410 *Ibidem*, p. 71.

411 *Ibidem*, p. 75.

nat, cinstit, dar fără prea mari complicații sufletești, care câteodată, din motive întemeiate, „răstit grăia de multe ori la divanuri și buzduganul apuca să dea în cei pe care se minia, și era cu groază tuturor, numai îndată se întorcea iarăși“⁴¹². Povestind de aceste izbucniri ale lui Antioh Vodă, cronicarul, prin opera lui de Guevara, amintește ca : „Domnul precum la toate este cinstesi, așa și la cuvente ca mai cinstesi să fie, nu numai către boieri, ce către toți, cit nime, nici dentru boieri, nice din cei mai proști să nu-l poată însămnă în vr-o răutate, că nu să cade de acolo să să nască strâmbătăți, de unde se nasc giudecățile. Domnii într-un chip să arate dreptatea cum celui ce este pururea către sene, așa celui ce vine den țară de departe, că mai bine să-și împartă domnul toată avuția sa ispravnicilor, decit giudecata să o tăgăduiască lor. Domnul pururea să fie iubitor adevărului și viața domnului iscălitură este, și aceasta vecinică ; să se ferească de voroavă, să nu fie deșirat, că domnul la cuvint nestătător și la făgăduința pentru slujbe, cu credință îndoită, așa prietenii îl vor părăsi, cum neprietenii îl vor batjocori. La petrecării blind și la milă pentru slujbe să fie sîrguitor. Domnul precum nu i se cade a grăi lucruri ușoare, așa spre ascultarea celor ușoare să nu fie ușor. Nu într-alt chip, ci ca pre ciuma de pregiur sine, giambașii și îmbunătorii să-i isgonească, că unii ca aceia cu răutatea vieții lor, orașul vor turbura și cu îmbunătățirile sale, vestea și numele domnului vor spurca. De acestea nemărui cu bănat să nu fie, că pentru învățătură și aducerea aminte s-au scris aicea“⁴¹³.

La domnia lui N. Mavrocordat, vorbind despre atitudinea rece și neîncrezătoare a domnului față de boierii de țară, Pseudo-Muste afirmă : „Pe nime din boieri nu credea ; ușa lui închisă“ ; iar mai departe : „Unde domnii închid ușile supușilor săi, acolo și supușii închidu inimile domnilor“⁴¹⁴. Un alt pasaj, ceva mai dezvoltat, este acela, foarte semnificativ pentru opera lui A. de Guevara, relativ la pace, introdus de cronicar cînd vorbește de încercarea lui Vasile Ceaurul din 1717 — ajutat de catanele austriace și de rebeli — de a prinde pe Mihail Racoviță voievod. „Tiranul moare să apuce cele străine, eară domnul, întru bunătate desăvîrșită, să apere ale sale, pune

412 *Ibidem*, p. 80.

413 *Ibidem*, p. 75.

414 *Ibidem*, p. 354.

nevoință. Mîntuitorul lumii Hristos, vrînd să se ducă din lumea aceasta, n-au dzis : război las vouă, ce au dzisu : pace lasu vouă ; pacea mea dau vouă. De unde se vede. că creștinului adevărat mai multu este a păzi pacea, pe care au lăsat-o Hristos, decît a rădica război pentru răscumpărarea strîmbătăților ce am avea“⁴¹⁵. În versiunea editată de Kogălniceanu a cronicii atribuite lui Muste, se reproduc în note și trei maxime, toate relative la păcatele erotice ale bătrînilor : două sînt scoase de Guevara din Sf. Augustin⁴¹⁶, iar una din Plutarh⁴¹⁷.

Este de observat că unele considerații etico-filozofice din opera lui A. de Guevara, în traducerea lui N. Costin, au intrat și în preamburile unor „așezăminte“ domnești. Pentru ilustrare servește preambulul din actul lui Alexandru Vodă Mavrocordat, domnul Moldovei, din 20 iunie 1785, relativ la dotarea școlii domnești din Iași, a școlilor de la ținuturi și a celor de la Botoșani și a episcopoiilor de Roman și Huși. Dăm mai jos preambulul acestui act, de altfel destul de dezvoltat, urmat de pasaje din *Ceasornic*.

Preambulul actului de la Alexandru Vodă Mavrocordat.

....„În vremile vechi cînd numile elinilor (în toată lumea) era vestit pentru a lor învățături și științe și pravile și arme (a căror slavă și laudă nici un veac nu o va șterge), după ce toate celelalte le-au pierdut, cît astăzi în vreme de acum alt semn n-au rămas, fără numai niște rămășiți de zidiri, ca în loc

415 „Magazin Istoric“, III, p. 371 ; și Kogălniceanu, *Cronicele*, III, p. 59 ; *Ceasornicul domnilor*, Manuscrisul VI—1 (204), f. 83/88.

416 „Va să fie frumos și să fie și bătrîn, aceste două fapte nu se toc-mesc ; de vei fi bătrîn, nu vei fi frumos, Augustin 22“. (Kogălniceanu, *Cronicele*, III, p. 17, Manuscrisul VI—1, f. 98 v/103 v ; „Bătrînețele toți le poftesc pînă a nu veni, eară dacă sosesc, toți cîrtescu, Augustin“ (Kogălniceanu, *op. cit.* ; *Ceasornicul domnilor*, Manuscris VI—1, f. 97 v/102 v). Deoarece între textul reproduș în Kogălniceanu și cel din manuscrisul VI—1, e oarecare diferență, îl reproducem și pe acesta din urmă : „că tiranul moare să apuce cele străine, iară domnul bun pentru să apere ale sale pune nevoință. Mîntuitorul lumii, vrînd să se ducă din lumea aceasta și să sui în ceriu n-au dzis război vă las vouă, războiul meu vă dau vouă, ce pacea vă las voao, pacea mea dau voao. De unde se vede că a creștinului adevărat mai mult este a păzi pacea ce o au lăsat Hristos, decît războiul [a] face pentru răscumpărarea strîmbătăților care au avut“.

417 „Așa este de vrednică bătrînețea de nuntă, ca bruma de seceră (?), Plutarh“. (Kogălniceanu, *Cronicele*, p. 17 ; *Ceasornicul domnilor*, Manuscrisul VI—29, f. 64, rîndurile 13-15).

de mirare, să îndemne spre lacrimi pre luătorii aminte, și să facă să înțeleagă că afară de înțelepciune toate celelalte vremelnice fiind, atîrnă spre stricăciune și ajungu la neființă. Aceia nu voia pentru altă ceva a fi lăudați, fără numai pentru înțelepciunea lor. Pentru că foarte bine au cunoscut că și pravelile și puterea și alt lucru bun, au începerea lor de la înțelepciune. Aceasta vrea ei să arate cînd zicea : ori carele nu este elin este varvar, cu care zisă și pre sineși lăuda și pe alții îndemna la înțelepciune și la învățătură, după cum și fapta o arăta, căci ori unde vrea să întindă stăpînirea cu armele, să sîrguea să înmulțască și înțelepciunile lor, și priimea cu bine pe toți străinii cîți pentru învățătură mergea la Elada, după cum au priimit și pe acel tatar Anaharsisu. Măcar la aceasta să fi voit a le urma, căroră ei însuși grecii au închinat avuțiile înțelepciunii lor, ca să se păzească și să se împartă neamului omenesc. Pentru aceasta dar, unii din cei înțelepți, sau din cei cu amăruntul știutori învățăturii care avea dragoste curată, la locurile Țării Românești și Moldovii“ etc. ⁴¹⁸.

A. de Guevara — N. Costin : „Aicea să va arăta precum au avut mare desfătare Creon, împăratul lidilor, de cei învățați ; așijderea cartea lui către Anaharsi filosoful și acestuiași filosof răspunsu la cartea lui Cres“... „Era pre aceia vreme Anaharsie filosoful prea vestit și prea ales, carele între tatari fu cunoscut și hrănit, lăcuia la Atena, că la școala Athinei nu pre care era varvari, ce pre carii era răi îi gonă“ ⁴¹⁹.

În același scop, fără a încerca însă o identificare cu textul din *Ceasornic*, reproducem în cele ce urmează și o parte din preambulul hrisovului dat de Mihail Sutzu Voievod, la 30 septembrie 1793, școlilor din Moldova :

„Neamurile carele numea, acei vechi elini, varvari, acum le vedem cele mai împodobite, și cine vrea să cerceteze pricina iscusirii lor, altă nu va găsi, numai însuși pe învățătură ; *învățătura este pricinuitoare a tuturor bunătăților, ea împodobește*

418 Hrisovul lui Alexandru Ioan Mavrocordat VV., din 20 iunie 1785, în T. Codrescu, *Uricariul II*, ed. a II-a, Iași, 1889, p. 266-272. Deși se cunoaște că abatele Barthélemy, literator francez, a scris o operă clasicizantă : *Le voyage du jeune Anaharsis* în 4 volume, operă care a circulat și pe la noi, în original și în traduceri grecești și românești, în hrisov însă nu putea fi vorba despre opera abatelui, *apărută numai în 1788*.

419 „*Ceasornicul domnilor*“, Manuscrisul VI—1, f. 156-161.

pe trup, ea luminează pe suflet, ea este nălțimea stăpînitorilor și ridicarea smeriților, ea este podoaba fericitilor și scăparea saracilor, ea este comoara bogaților și ajutorul scăpătaților, ea este înfrînarea poftilor, ea păzește bogăția și micșuriază sărăcia, ea este cetatea orașilor și întemeerea caselor, toaiga bătrînelor și povățuirea tineretilor; pentru aceasta și Solomon cel înțelept nimică alta n-au cerut de la prea înaltul Dumnezeu, fără numai pe înțelepciune și învățătură, de care învrednicindu-să zice: Venitu-mi-au împreună cu dînsa toate bunătățile și de la mîna ei am găsit bogăție și slăvire“⁴²⁰.

Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601

Data elaborării. Data la care a început să fie scrisă această operă poate fi stabilită cu ajutorul unor indicații interne ale operei, care au în ele și o doză de vag, ceea ce face deducția oarecum ipotetică. Neîndoios e faptul că prezența în operă a unor pasaje cu aprecieri nefavorabile grecilor în genere⁴²¹, sau numai aluzii la unele lipsuri morale, după opinia curentă, caracteristice acestora, impune concluzia că ele au fost scrise anterior primei domnii a lui Nicolae Mavrocordat, deci înainte de 1709. Deoarece ele se găsesc și în versiunea cu „Predoslovia“ adresată către domn⁴²² e de presupus că și noua redacție e anterioară domniei lui N. Mavrocordat și n-a venit din îndemnul acestuia.

Mergînd mai departe în direcția aceasta, constatăm dintr-un alt pasaj din cronică: anume aluzie la un fapt petrecut „în zilele lui Constantin Duca Vodă“⁴²³, că, ulterior primei domnii a lui Duca⁴²⁴, opera fusese începută chiar de curînd,

420 T. Codrescu, *Uricariul*, II, ed. cit., p. 54.

421 N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, București, 1926, p. 119 și notele. N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuserisul 238, f. 115 v, 118 r, 118 v, 122 v.

422 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, ed. I. Șt. Petre, București, 1942, p. 80, 269, 438, 455.

423 Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuserisul 238, f. 34 v.

424 Autorul, care citise el singur inscripția, a precizat data în felul următor: „în zilele lui Constantin Duca Vodă“, referindu-se la prima domnie a lui Duca, după care a venit aceea a lui Antioh Cantemir, în timpul căreia își scrie opera. Dacă ar fi fost vorba despre cea de

pentru că autorul ajunsese cu tratarea ei numai pînă la războaiele lui Traian cu dacii⁴²⁵. Deci opera aceasta fusese începută de Nicolae Costin după 12 decembrie 1695, în timpul pe care i-l lăsa liber situația sa de pribeag în Țara Românească. Era cunoscut și chiar rudă prin alianță cu stolnicul Constantin Cantacuzino, care-și petrecuse ani de pribegie în Moldova, unde avea moșii și de unde, se pare, era și soția sa, jupîneasa Maria⁴²⁶. De altfel Constantin Cantacuzino, stolnicul de mai tîrziu, fiind văr cu Cantacuzinii moldoveni, atît de legați de Costinești, trebuie să presupunem că primul contact al său cu Costineștii va fi avut loc încă de pe atunci. Este de altfel de presupus că stolnicul a trăit în Moldova și mai tîrziu și că a avut ocazie să aprecieze cunoștințele și calitățile lui Nicolae, tînărul fiu al învățatului mare logofăt Miron Costin. Legăturile dintre ei vor fi reluate și adîncite în timpul domniei lui Constantin Duca, cu ocazia căsătoriei domnului cu fiica lui Brîncoveanu, pe care o aduce în Moldova unchiul ei. Cunoaște *Cronica* lui Ureche în versiunea lui Simion Dascălul, și a și pus pe cineva s-o transcrie pentru dînsul⁴²⁷. La fel ca Miron Costin, vorbește și el cu dispreț despre „cea Alexandrie, ce-i zic“, și de „alte cărțului, ce să văd pe la unii și pe la alții

a doua domnie a lui Duca, despărțită de cea dintîi printr-o perioadă de aproape cinci ani, și de domnia lui Antioh, e neîndoios că el ar fi precizat: „la a doua domnie a lui Constantin Duca Vodă“. La aceeași dată a începerii redactării *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii*, duce și indicația referitoare la unele informații despre Cetatea Chilia, primite de N. Costin de la Panaiotachi Morona: „Numai înțelesu de Panaiotachie, ce era postelnic mare aicea la noi în țară, om ales la trebile Porții pre atunce, cum den afară de cetatea cea mare a Chiliei, este alta mai mică“ etc. (*Letopisețul...*, Manuscrisul 238, f. 34^v). Se știe că Panaiotachi Morona, ruda prin alianță a lui N. Costin, a fost postelnic în prima domnie a lui Duca. În 1707, la a doua domnie a lui Mihail Racoviță, el a fost sugrumat, sub cuvînt că pîrăște pe toți domnii (I. Neculce, *Letopisețul*, ed. a II-a, Iordan, p. 183-184). Dacă scrierea *Letopisețului* ar fi avut loc după uciderea lui Panaiotachi, N. Costin ar fi spus-o în vreun fel.

425 *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 34^r, 34^v.

426 Astfel numită în *Genealogia Cantacuzinilor*. Ar fi fost o fiică a lui Alexandru Buhuș hatmanul (vezi Șt. Meteș, *Contribuții nouă, privitoare la familia Buhuș din Moldova*, în „An. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist.“, Seria III, Tom. VII, p. 321/37.).

427 C. Giurescu, *Nouii contribuțiuni la studiul cronicilor moldovenesti*, București, 1908, p. 49-50.

aici în țară și mai multe în Moldova⁴²⁸. De altfel se pot stabili unele corespondențe între opera lui Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, și opera stolnicului muntean *Istoria Țării Românești*. După cât se vede, însăși atitudinea disprețuitoare față de Alexandria, o va fi luat stolnicul din opera cronicarului moldovean⁴²⁹. Dar Constantin Cantacuzino începuse încă înainte de 1694 opera care trata despre *Istoria Țării Românești*⁴³⁰. E neîndoios că cei doi învățați au discutat probleme de istorie românească. Din studiul comparativ al operelor lor se poate observa oarecare similitudine în problemele tratate și în felul de a le privi. După cum trebuie dedus că stolnicul Constantin Cantacuzino a cunoscut opera lui Miron Costin *De neamul Moldovenilor* și a urmat-o în linii mari⁴³¹, de asemenea trebuie dedus că Nicolae Costin, la rîndul său, a fost influențat de Stolnic; începîndu-și, în anii petrecuți în Țara Românească (1696-1700), opera *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, se va fi servit într-o largă măsură, dacă nu de opera, cel puțin de unele sugestii ale prietenului și rudei sale mai vîrstnice.

Cum se reflectă trecutul Moldovei în această operă a lui N. Costin. Și această operă de compilație a lui Nicolae Costin a fost supusă unui studiu atent și foarte adîncit de N. Iorga, în cele două ediții ale cărții sale de *Istoria literaturii române vechi*. Ca și aprecierile făcute asupra unei opere care nu apar-

428 *Istoria Țării Românești* de stolnicul Constantin Cantacuzino, în *Cronicarii Munteni*, ed. M. Gregorian, vol. I, București, 1961, p. 7.

429 „Dachii... Pomenește de dîșșii Cvint Curțius istoricul de faptele lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandrie minoinoasă, care ieste pre limba noastră, plină de basne)“, (Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 254). De aici și reproducerea în N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 22 v.

430 Data e fixată de G. Pascu (*Influența cronicarilor moldoveni asupra celor munteni din secolul XVII*, în „Arhiva“, anul 29 (1922) p. 94); plecînd de la corespondența stolnicului cu Marsigli, E. Stănescu (în *Valoarea istorică și literară a cronicelor muntene*, studiu introdusiv la *Cronicarii Munteni*, ed. cit., p. VII) o fixează „spre sfîrșitul veacului al XVII-lea“.

431 Pentru aceasta a se vedea și studiul mai vechi al lui G. Pascu, *Influența cronicarilor moldoveni*, loc. cit. N. Cartoian, comparînd într-un cadru larg opera Stolnicului cu cea a lui Miron Costin, e preocupat mai ales de amănunțele care deosebesc pe cei doi istorici. El respinge teza lui G. Pascu, fără a analiza argumentele aduse în sprijinul ei. (N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, volumul III, București, 1945, p. 268-271 și 272).

ținea lui N. Costin⁴³², și acelea făcute asupra *Letopisețului Țării Moldovii de la zidirea lumii*, sînt cu totul defavorabile cronicarului. Întreaga lucrare este tratată cu o deosebită neîncredere din partea istoricului, care merge de la contestarea oricăror calități de stil, la persiflarea metodei și concepției care au stat la baza acestei lucrări. Trecîndu-se cu vederea că opera a fost scrisă cu două secole și jumătate mai înainte, N. Iorga pretinde autorului o concepție modernă în ce privește atitudinea și felul de a trata istoria. Și aici atitudinea acestui istoric modern e dictată de antipatia pe care i-a provocat-o falsa impresie că întreaga operă a autorului ar fi denotînd „renunțare” și nu știi ce obiectivism, care l-ar pune în situația de a-și silui cele mai legitime sentimente. Altfel — ca și alte opere ale marelui istoric —, și aceste capitole de istorie literară, care tratează despre *Letopiseț*, cuprind multe observații de cel mai mare interes, caracterizări scilicitoare, date inedite etc. Trebuie să precizăm că, în mare parte, acestei „antipatii” a lui N. Iorga față de N. Costin — antipatie care s-a manifestat prin scrierile citate și a avut, la vremea lor, o largă influență asupra lumii științifice de la noi — îi urmează faptul că opera lui N. Costin a fost în genere trecută cu vederea ca material informativ, deși uneori cuprinde și unele știri necunoscute în alte izvoare, sau unele știri scoase din publicații mai greu accesibile (foarte probabil aceste aprecieri au avut ca rezultat întîrzierea editării operei lui N. Costin o vreme atît de îndelungată). Socotit un compilator lipsit de interes, cronicarul a fost cu totul ignorat. Ceea ce pentru alți cronicari ai epocii, dacă nu în aceeași măsură, dar în mod fatal și „compilatori”, cum au fost Ureche, Miron Costin, Neculce (parțial), Constantin Cantacuzino stolnicul, Dimitrie Cantemir, (*Istoria imperiului otoman*), Radu Popescu etc., era un lucru acceptat, operele lor fiind socotite valabile și în orice caz privite cu toată înțelegerea cerută de epoca și împrejurările în care au fost elaborate, singur pentru N. Costin, care făcuse operă similară, însă de mai mari proporții și cu o mai accentuată intenție de a se integra istoria Moldovei în istoria universală, a fost un lucru neacceptat, privit cu un dispreț suveran. Și cît de frumos și de judicios știe autorul singur să explice și să justifice pro-

432 Vezi studiul de față, p. XV-XVIII, discuția noastră despre analiza la care a supus N. Iorga *Letopisețul Țerei Moldovei de la Ștefan sin Vasilie Vodă*.

cedeele sale ! Cînd dă relații mai largi asupra altor popoare, care nu au o legătură prea strînsă cu epoca tratată, în cazul cuceririi Daciei de către Traian, el spune : „aceasta pomenindu-se pentru deschisul minții, să să înțăliagă statul lumii“⁴³³ ; „de aice ne întorcem la rîndul istoriei noastre pentru mai bună deschiderea minții cetitorului“⁴³⁴ ; „și pre rînd ce au lucrat acei crijaci și asupra Litvei, cetește pre Alexandru Gvagnin“... „Iară noi cît am socotit să fie pentru deschisul voroavei și științei noastre, am scris pînă aice“⁴³⁵. Iată și cum justifică el faptul de a nu fi utilizat unele izvoare autohtone, arătînd în același timp ce crede despre istorie : „iară a pomeni de niște letopisețe scrisă de o samă de boieri de țară, nu socotesc altă, fără cît ocară li se face la vecii viitori de i-ași pomeni ; că și la istorii, *a le scrie deplin și pre largu, trebuie și învățătură și știința altor țări*, cari aceie nu o au avut...“ ; „Așa ce am putut, nu cu puțină osteneală, ce cițiva ani am împreunat toate și den toate unul acesta letopiseț...“ ; „vei cunoaște pre larg osteneala noastră și ca pintr-o oglindă vei prăvi și a megieșilor lucruri“⁴³⁶.

Iorga găsea că N. Costin ar fi fost indiferent față de cunoscutele pasaje defăimătoare, în legătură cu originea românilor, ale unor compilatori ai operei lui Gr. Ureche. El afirma : „abia se ocupă de interpolatorii din secolul XVII, față de care n-are nici o dușmănie, fiindcă moralistul Nicolae Costin pare a nu fi avut dușmani strașnici, nici ca om politic măcar și poate nici ca om privat. Pe urmă procesul lor fusese făcut acum de părintele său, și a reveni asupra lor, nu i se părea necesar“⁴³⁷. Așa să fie oare ? Nu l-a preocupat pe Nicolae Costin atitudinea interpolatorilor ? Să vedem ce spune opera sa. N. Costin discută originea numelui românilor, dat de alte popoare, acela de vlah, constatînd o similitudine de numire de către popoarele străine între români și italieni — vlah și vloh⁴³⁸ ; el se ridică apoi contra afirmațiilor lui Aeneas Silvius Piccolomini, care,

433 *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 33r.

434 *Ibidem*, f. 43 v.

435 *Ibidem*, f. 57 r.

436 *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 8 r.

437 N. Iorga, *Istoria literaturii românești, II, de la 1688 la 1750*, București, 1926, p. 109-110.

438 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 27 v și 28 r.

interpretind greșit un fragment dintr-o poezie a lui Ovidiu, credea că numele acesta vine de la „Flac, hatmanul rimlienesc“. N. Costin argumentează că această derivație nu poate avea loc, deoarece „acel Fliac, de au bătut războaie cu tătari (adică cu sciții) pre Dunăre, iară la descălecatul țărilor acestora nici o treabă nu are, că tîrziu după Fliacu sintu descălecate de Traian, împăratul Rîmului den țările Vlohului, adecă Italiei“⁴³⁹. N. Costin combate cu argumente puternice și cu invective de același fel ca și antecesorii și contemporanii săi cunoscutele aserțiuni puse în circulație de Simion Dascălul și Misail Călugărul, se pare, după izvodul de cronică al lui Istratie Logofătul. Redăm și pasajele din *Letopiseț* în care sînt combătute aceste aserțiuni, pentru a nu mai rămîne nici o îndoială asupra atitudinii pe care a avut-o N. Costin și în această chestiune : „De ar fi acum Istratie Logofătul și Simion Dascălul și Misail Călugărul, cum s-ar apuca pentru această poveste cu basnele lor ce au scris, că rădăcina acestui neam, care iaste acum pre aceste locuri, au fost den temnițele Rîmului de Laslău Craiu. Adevărat, că Trăian împăratul de la Rîm au adus și căsași, adică de la Italia ; și așaia iaste, căsași au adus, iară nu den temnițele Rîmului, ce orășeni, căsași, săteni și slujitori așezați ; și casă de domni au așezat aicea pre la cetăți“⁴⁴⁰. El combate și aserțiunea după care acei tîlhari de la Rîm să fi fost trimiși în ajutorul lui Laslău Craiu, arătînd cel dintîi că „între Traian și între Laslău craiu sînt ani 800. Și au scris acești istorici mincinoși Istratie Logofăt, Simion Dascal și Misail Călugărul, că acel Laslău, craiul unguresc, au cerșut de la Rîm oameni de oaste într-agiutoriu. Și neamul românilor acum trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dincoace, iară cei dincolo despre munteni, pre lingă apa Oltului. Vezi aicea basnele lor, ce au scris, ce nu să prinde, cum zie mano țigănește“⁴⁴¹. După ce discută cu toată atenția izvoarele în legătură cu războaiele dacice, cucerirea Daciei, organizarea și colonizarea ei de către romani, el încheie : „Așaia este descălecatul acestor țări, cum s-au pomenit pre largu, iară nu den tîlhari, cum au scris basne Misail Călugărul și Istratie Logofătul“⁴⁴². Aceeași indignare îi provoacă și părerea exprimată de

4. p. 261
N. Costin
P. P. Panty
1958

439 *Ibidem*, Manuscrisul 238, f. 28 r.

440 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovii de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 32 r.

441 N. Costin, Manuscrisul 238, f. 32 r.

442 *Ibidem*, Manuscrisul 238, f. 36 v.

către interpolatorii amintiți, că Dragoș ar fi fost „păstor“ de la Maramureș : „cum și lui Dragoș Vodă, mare năpaste-i faci ce dzic, că au fost păstoriu ; ce pre mărturiia maramureșenilor, cum scrie Miron, ce au fost logofătu mare, în izvoadele sale, că au audzit cu urechile sale, să fie fostu ficior de domn“⁴⁴³.

O altă obiecție adusă de N. Iorga operei lui Nicolae Costin e aceea că autorul ei ar fi acceptat informația fără nici o critică ; că el nu știa „să aleagă faptele, fiindcă nu era în stare să le judece, să le aprecieze“⁴⁴⁴, și că „niciodată... n-ar fi fost în stare să se ridice la înălțimea unor vederi personale în orice materie“⁴⁴⁵. Nici aceste obiecțiuni ale marelui istoric, confruntate cu opera cronicarului, nu pot rezista. Fără a căuta să facem o cercetare mai adâncită asupra felului în care N. Costin a folosit izvoarele, vom menționa câteva cazuri din care reiese contrariul celor susținute de N. Iorga.

S-a arătat mai sus punctul de vedere al lui N. Costin față de aserțiunile lui Aeneas Silvius Piccolomini, după care numele de „valah“ ar fi venit de la „Flac hatmanul rimlienesc“ ; el observă că „tîrziu după Flac sînt descălecate de Traian împăratul Rîmului“, țările noastre⁴⁴⁶. Atunci cînd N. Costin a fost obligat să se pronunțe cu privire la acel pasaj din interpolările lui Simion Dascălul care tratează despre pretinsa origine a moldovenilor din tilharii scoși de împăratul Traian din temnițele Rîmului și trimiși în ajutorul lui Laslău craiul, el arată absurditatea afirmației, subliniind între altele și faptul că „între Traian și Laslău craiu sînt ani 800“⁴⁴⁷.

În continuare este de observat nedumerirea critică a lui N. Costin cînd e adus să se pronunțe asupra pasajului din cronica lui Anton Bonfinius în care este vorba despre războiul lui „Jicmontu, craiul unguresc“... „asupra lui Ștefan Vodă domnul muntenesc“⁴⁴⁸, care „după moartea lui Ludovic craiu

443 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, Manuscrisul 238, f. 32 r.

444 N. Iorga, *Istoria literaturii românești, II, de la 1688-1750*, București, 1926, p. 108.

445 N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1901, p. 78.

446 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*. Manuscrisul 238, f. 28 r.

447 *Ibidem*, Manuscrisul 238, f. 32 r.

448 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*. Manuscrisul 238, f. 51 r, 51 v.

(1382)“ „s-au dezbătut de sub crăia ungurească, împreună cu alte țări“⁴⁴⁹. Pe bună dreptate el se îndoiește că în acest pasaj ar fi altceva decât o confuzie a lui Bonfinius : „aice stau de mă mir ce Ștefan Vodă au fost acela, că letopisățile leșești pomenesc de Pătru Vodă în Moldova și de Mircea Vodă în Țara Muntenească“⁴⁵⁰. În fine el supune unei critici întemeiate și pasajul din *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, al lui Miron Costin, în care se vorbește despre un „Ștefan Radul vornicul“, cu care Sigismund Bathori ar fi înlocuit pe Aron Vodă în domnia Moldovei⁴⁵¹. Cu toată justetea el spune : „de unde au luat Miron logofătul de scrie în Letopisățul său de Ștefan Radul vornicul, să-l fi pus domn țării în locul lui Aron Vodă, eu nu poci afla ; nici iaste alt Ștefan, fără Ștefan Răzvan Vodă, că și cronicarii străini, Nicolaie Isfanfii și Wolfgang de Betleen, carii în istoriile sale pomenesc de domniile Moldovei, scriu că pe urma lui Aron Vodă au stătut Ștefan Răzvan, pus de Bathor Jicmontu“⁴⁵². Este, credem, îndreptățită concluzia că Nicolae Costin și-a privit izvoarele în mod critic și că, atunci când a crezut că e cazul, a luat atitudine față de afirmațiile care i se păreau că nu corespund realității.

Letopisețul Țării Moldovei, care cuprinde domnia a doua a lui Nicolae Mavrocordat și domnia lui Dimitrie Cantemir (1709-1711)

Ceasornicul domnilor era numai o traducere a lui N. Costin, după opera lui A. de Guevara, cu oarecare adaptări, iar *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii* era numai o operă de compilație, pentru o perioadă veche ; dar *Letopisețul domniilor lui Mavrocordat și Cantemir* povestește despre o perioadă contemporană cronicarului ; aici N. Costin este chemat pe de o parte să creeze o operă originală în care să nareze episoade și să caracterizeze oameni și situații, și, pe de altă parte, să-și arate sentimentele și resentimentele față de contemporani, domnii sau boierii cu care trăise împreună și cu

449 *Ibidem*.

450 *Ibidem*.

451 Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovii de la Aron Vodă încoace*, ed. P. P. Panaitescu, p. 43-44, 46.

452 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*. Manuscrisul 238, f. 159 v.

care familia sa și el însuși avusese legături de prietenie sau dusesse lupte politice. Într-un cuvânt : o operă care reprezintă cel mai mult pe adevăratul Nicolae Costin. Indiscutabil, ceva despre felul în care înțelege N. Costin „istoria“ și pe „istoric“ se vedește și în *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii* ; dar cele expuse acolo se referă mai ales la cultura și pregătirea unui istoric care avea să opereze asupra unei perioade vechi. Aici sîntem chemați să luăm cunoștință despre felul în care înțelege N. Costin să trateze „istoria“ trăită de el.

Trebuie subliniat, dintru început, că acest fragment de cronică poartă un puternic caracter memorialistic ; despre sine însă vorbește la persoana a treia. Autorul, mare boier amestecat în frământările vremii, povestind aceste întâmplări, le leagă de oamenii cu care el a avut strînse legături, prieteni și mai ales rude. Între aceștia, locul întii îl ocupă, cit trăiește, cumnatul său, vistiernicul Ilie Cantacuzino. E relatată cu multe amănunte pribegirea partizanilor lui Mihail Vodă Racoviță de teama unei domnii a lui Antioh Cantemir : Lupul Costache, vornicul de Țara de Jos, și acesta rudă a sa, Manolache Ruset, vornicul de Țara de Sus, și alții în Țara Leșească ; apoi de pribegirea lui Dumitru Racoviță, fratele lui Mihail Vodă la cuscrul său Mihail Cantacuzino ; vorbește și despre fuga, la 15 octombrie 1709, „încă nepornit Mihai Vodă“, a lui Iordachi Rusët, ce fusese mai înainte vornic mare, „matca tuturor răutăților“, în Țara Leșească ⁴⁵³. Se pare că acest epitet aplicat lui Iordachi, epitet care revine și în opera altor cronicari ai epocii, i se datorește lui N. Costin. Este epitetul cu care cronicarul a crezut că trebuie să fixeze în posteritate pe acela care, credea el, are cea mai mare vină în uciderea părintelui său ⁴⁵⁴. Cu oarecare amănunte este povestită revenirea în țară a lui Ilie Cantacuzino și Ilie Catargiu și graba de a aresta, din ordinul lui Antioh Vodă, pe unii „greci“, foști partizani racovițești. Față însă de întîrzierea sosirii veștii caftanului de domnie al lui Antioh, Ilie Cantacuzino nu îndrăznește a merge la Iași, ci stă la moșia sa din Neamț, Șerbeștii, din preajma hotarului Transilvaniei. De aceea cerea vești politice din Țara Românească și dirija acțiunea de urmărire a partizanilor racovițești. „Iară avînd grije de Constantin Duca Vodă, aflindu-se și el din

453 N. Costin, *De domnia lui Neculaie Alexandru Vodă*, ms. II—22 (fost 6), Biblioteca universitară M. Eminescu, Iași, f. 162^r—162^v
454 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 152.

domnii mazili la Țarigrad, să nu ia domnia, poftit-au pre Neculai Costin vornicul, fiindu-i cumnat și cumnat și lui Constantin Duca Vodă, de au venit la Eși, pentru ca de s-ar țimpla domnia țării dată lui Constantin Vodă, să-i facă știre, să nu-lu apuce oamenii lui Constantin Vodă aice în țară, și să aibă și de grijă lui Ilie Catargiu“⁴⁵⁵. Deoarece nu venea nici o știre sigură asupra noii domnii, sîntem avizați că Nicolae vornicul (Costin) „au purces la casa sa, neștiindu-să nemică de domnie nouă cui s-au datu“, cu toate că de la Ilie Cantacuzino îi veneau scrisori cu veste despre domnia lui Antioh Vodă⁴⁵⁶.

Intorsătura pe care o iau lucrurile, prin numirea neașteptată și nedorită de nici o facțiune politică din Moldova, a lui Nicolae Mavrocordat, îi dă cronicarului prilej de filozofare : „Depărtate-s lucrurile lui Dumnezeu de a bietului om“⁴⁵⁷.

Cărțile noului domn au adus și știrea de numirea în căimăcămie a boierilor : Ion Buhuș logofătul, Antiohie Jora hatmanul și Mitrea vornicul. Acesta din urmă tocmai atunci moare. La vestea noii domnii, Ilie Catargiu pleacă din Iași, iar Ilie Cantacuzino de la Șerbești se îndreaptă spre Țara Românească, după ce „au mers pe la cumnatul său Nicolae vornicul (Costin) de s-au împreunat“⁴⁵⁸. „Iară Nicolae Costin vornicul sezînd la casa lui,... i-a venit și lui carte de la Nicolae Vodă să se afle și el caimacam la Eși“⁴⁵⁹. Nicolae Mavrocordat, după ce îmbrăcase caftan de domn, la 29 noiembrie, și luase și cuca, „după obicei“, este silit să întîrzie cîtva timp venirea în țară, din cauza morții tatălui său „Alexandru, marele tainic și cel din lontru la împărăție“⁴⁶⁰. Trimite însă știre căimăcămilor că „nice rămășiță, nice un feliu de dare în țară să nu iasă și cum că nu-i trebuie să-i trimiță din țară nice bani, nice alta nemică“⁴⁶¹.

Urmează un lung pasaj asupra meritelor lui Alexandru Mavrocordat ca terziman, în special la încheierea păcii de la Carlovăț, și despre folosul pe care l-a adus țării această pace,

455 N. Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru Vodă*. Manuscrisul II—22 (fost 6), f. 164 r.

456 *Ibidem*, f. 165 v.

457 *Ibidem*.

458 *Ibidem*, f. 166 v.

459 *Ibidem*, f. 167 v.

460 *Ibidem*, f. 168 r.

461 *Ibidem*, f. 168 r.

prin „pontu“ care stipula că „turci sau tătari în Țara Moldovei niciodată să nu se lățască cu stăpînirea, ce tot domni trimiși de împărăție“⁴⁶². Se continuă cu povestirea legăturilor de familie dintre acest Alexandru Terzimanul și vechii domni de țară și împrejurările în care a ajuns terziman⁴⁶³. Acest din urmă pasaj, în care se dau în mod disproporționat știri laudative despre părintele domnului, contrastează și prin cuprins și ca ton cu cele relatate anterior și mai ales cu cele ce urmează, în care este vorba despre unele încurcături financiare, care au urmat domniei lui Mihai Vodă Racoviță. Evident, domnia acestuia este atacată, găsindu-i-se vina de a fi căutat „să-și plinească lăcomia cea nesație“; este firesc acest lucru pentru cineva care fusese mazil în domnia patronată de Iordachi Ruset. Tot atît de firesc poate părea și blamul pe care-l aruncă îl asupra altor „boieri caimacami“, care, nesocotind porunca domnului de a nu se trimite „nici un ban la Țarigrad“, „au poroncit pe la zlotășii să arunce năpăști și pecetluituri albe nescrise fața omului“⁴⁶⁴. Erau, fără îndoială, boierii cu care Nicolae Costin nu se avea de bine. Ceea ce-l supără și-l neliniștește pe cronicar, e că domnul, la venirea în țară, a poroncit ca zlotășii să întoarcă sumele încasate, neținînd seamă de faptul că „era și cîțva boeri carii cheltuise în dzilile lui Mihai Vodă, unii la visterie, alții la sulgerie, alții la jicniță, alții cu împrumutele, care lua bieții boeri cu poruncă domnească de la negușitor turci“⁴⁶⁵; datorii care rămăseseră asupra boierilor „de au venitu casele boerești la mare datorii și răsipă cu împrumutele“⁴⁶⁶. Deși Mihai Vodă orînduise cîte o sumă de bani din acele „pecetluituri“ pentru bani ce dase la „acele împrumute“, a venit poruncă de la Nicolae Vodă, „încă nesosit în scaun“, „să se lase năpăștile, să nu dea oamenilor“ și să li se întoarcă și ce li se luase. După sosirea în Iași a lui Nicolae Vodă, „au avut boerii mare scîrbă pentru nesocoteala a o samă de boeri“⁴⁶⁷, deși mai pe urmă ei ar fi înțeles că acestea au venit din intrigile lui Iordachi Ruset, care, măcar că nu primise nici

462 *Ibidem*, f. 169 r.

463 *Ibidem*, f. 169 v — 170 r.

464 *Ibidem*, f. 168 r.

465 *Ibidem*, f. 172 v.

466 *Ibidem*, f. 172 v.

467 *Ibidem*, f. 173 r.

o „diregătorie la curte“, iară „la visterie“ și „la socotelile țării“ [era] „deatocma cu ceilalți boeri“, ba încă „din porunca lui Nicolaie Vodă se afla mai înaintea altor boeri cu diregătorii“⁴⁶⁸. Mai departe se povestesc împrejurările în care, în această domnie, boierii Ioan Sturza vornicul, Ilie Catargi spatarul cel mare și Ilie Cantacuzino vistirul, au fost băgați la închisoare și li s-au luat „și o somă de bani la visterie împrumut“. Mai târziu banii li s-ar fi restituit, însă „nu odată, ce pe rînd“⁴⁶⁹. Se dau explicații pentru actele de represiune săvîrșite asupra acestor boieri : pe Ioan Sturza vornicul l-ar fi pîrit la domn Iordachi Ruset sub cuvînt că „este pricitoriu și să pricește și se pune împotriva domnilor, cum făcea la Mihai Vodă“⁴⁷⁰. Se dau relații și asupra motivelor care au determinat pe domn să închidă pe Ilie Cantacuzino și pe Ilie Catargiu ; aceștia „închisesese fără poroncă și luase și bani de la slujitorii de Focșani“⁴⁷¹, deci pentru acte săvîrșite în calitate pe care singuri și-o atribuiseră de caimacami în interregnul dintre domnia lui Mihail Racoviță și a lui Nicolae Mavrocordat. Un lucru nu-l spune Nicolae Costin : că lui Mavrocordat îi va fi suflat în urechi Iordachi și ceva în legătură cu intrigile pentru domnie ale lui Ilie Cantacuzino⁴⁷² și că măsurile luate fuseseră mai ales în legătură cu această chestiune, care mai mult decît toate îl neliniștează. Aceste lucruri le acoperă Nicolae Costin, atît în ce privește pe cumnatul său Ilie Cantacuzino în 1710, cît și pe vărul său Lupu Costache în 1711.

Pînă la urmă, Ilie Cantacuzino s-a înțeles atît de bine cu noul domn, încît a fost făcut mare vistiernic. N. Costin ne arată apoi cu compasiune că „n-au apucat a intra săracul în visterie, că după ce l-au boerit, a doua dzi au și cădzut în dzăcare de boală, din care la săptămîna au și murit“⁴⁷³. Urmează apoi un pasaj disproporționat ca extindere față de cuprinsul cronicii, în legătură cu trecerea prin țară a solului francez, „anume marchez Dezalor“, „înaintea căruia din porunca lui Nicolai Vodă i-au eșit Neculai vornicul cel mare de Țara de Gios și

468 *Ibidem*, f. 174 r.

469 *Ibidem*, f. 175 r, 175 v.

470 *Ibidem*, f. 174 r.

471 *Ibidem*, f. 174 v.

472 I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 178-179.

473 N. Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru Vodă*. Manuscrisul II—22, f. 176 r.

pentru limba lătimească“⁴⁷⁴. De asemenea, Nicolae Costin este trimis să întîmpine și pe Iosif Potocki, voievodul de Haliciu, „pentru limba lătimească, cu închinăciune și cercetarea venirii lui“⁴⁷⁵. Cu ocazia intrării în țară și stăruirea aici a unui corp de oaste leșească dintre partizanii lui Stanislav Leszczynski, constituindu-se o curte de judecată care avea să dezbata liti- giile dintre aceștia și pămînteni, din partea moldovenească a fost rînduit de domn „Nicolae vornicul de Țara de Gios, știind limba leșească“⁴⁷⁶.

Dacă acțiunile proprii și acele ale prietenilor și rudelor sale sînt tratate de Nicolae Costin în felul cel mai amănunțit, scoțîndu-se în evidență, desigur, numai partea pozitivă, în schimb acțiunile lui Iordachi Ruset, ultimul supraviețuitor al celor ce aduseseră moartea tatălui său, și a unchiului său, sînt prezentate într-o lumină cu totul nefavorabilă. Cu o cruzime distilată, sub forma unui obiectivism, care ar putea înșela, acțiunile acestuia ca și insinuările altora în privința sa, sînt etalate pe mai multe pagini, așa că cealaltă jumătate a acestei părți din cronică este ocupată cu nararea isprăvilor și pățanii- lor dușmanului familiei sale. Pe larg este relatat procesul lui Iordachi Ruset, care se judecă în divan, înaintea boierilor, dar, interesant de menționat, în lipsa celui învinuit, acestuia comu- nicîndu-i-se în închisoare învinuirile ce i s-au adus.

Domnul „dezvăluie“ pe larg, în fața boierilor adunați, cele ce spusesese despre fiecare dintre ei Iordache în „voroavele“ pe care le avuseseră împreună. Evident, acest procedeu era în intenția lui Mavrocordat un mijloc de-a înstrăina pe boieri de cel acuzat. Ni se spune că el ar fi îndemnat pe turcii „carvasa- ragii“ să meargă la Poartă, să pîrască pe Nicolae Vodă că li-ar face mari nedreptăți cu datornicii lor „de nu va să lase să li se plinească datoriile“⁴⁷⁷. Pribegiile unei părți dintre boieri s-ar fi făcut din îndemnul acestuia, cu cheltuiala lui, „și el sta în Iași, făcîndu-să că n-ar ști nemică“. S-ar fi găsit la dînsul corespondența cu „Basarab Vodă“ și „cărțile lui Mihai Vodă mazilul și a frățîne-său lui Scarlatache, scriind Scarlatachi pre- cum el nu doarme, ce îmblă tare, pentru să să mazilească Nicolae Vodă“⁴⁷⁸. Procesul a luat o mare amploare ; la început

474 *Ibidem*, f. 176 v.

475 *Ibidem*, f. 178 v.

476 *Ibidem*, Manuscrisul II—22, f. 180 v

477 *Ibidem*, f. 190 r.

478 *Ibidem*, f. 190 v — 191 r.

„eșit-au lucrurile asupra lui Iordachie de-odată în spătărie ; iară pe urmă în divanul cel mic, cu piră de la țară asupra lui Iordache vornicul, fiind și țara cîta se tîmplase la divan, de s-au citit asupra lui *carte iscălită de toți*. Scria în carte cu jalobă, cum fiind Iordachie vornicul străinu cu frații lui, cu vreme au supus toate casele boerești și au stînsu cîteva case boerești ; fiind frații lui capuchihăi la Poartă atîta vreme și elu vreme îndelungată puternic aice în țară, învrăjbitor de domni, de nu să mai satură de domni“. „De cunoaște pe vreun domn că nu-i îmbla în toate nevoia și plăcerea lui, cerca mijloace de se mazilia domnii aceia, de alegea pre alții să-i intre în voia lui și să fie toată puterea în mîna lui, și acele să făcia cu mare cheltuele țarei și cu răsipa tuturor“. Cele constatate ar fi adus atîta indignare, încît pină la urmă „și boerii sta să nu iasă cu dzile Iordachi vornicul“⁴⁷⁹. Nu ni se spune însă care boieri în afară de autorul cronicii, au cerut moartea lui Iordache.

Întrebat și mitropolitul asupra acestor pîri, ar fi declarat că, dacă sînt adevărate, i se cuvine lui Iordachi vornicul moarte. Cînd acuzele au fost aduse la cunoștința celui învinuit, acesta, în loc să fi răspuns cu „blîndețe“, „au răspuns împotriva cu semeție, dzicînd că-s minciuni acele toate“. Aceasta ar fi înfuriat în așa măsură pe domn, încît a chemat pe un bașbulucbașa, poruncindu-i „să-i tae limba“, lucru care s-ar fi făcut, fără intervenția boierilor. Urmează episodul în legătură cu „căpitanul Horopcianul“, care ar fi amenințat cu uciderea lui Iordachi ; apoi episodul în legătură cu „scatulca“ cu odoare, incredințată de soția lui Iordachi fostului mitropolit de Ohrida, care a dat-o domnului. „Vădirea“ făcută de mitropolit e însă blamată de N. Costin ca un sacrilegiu⁴⁸⁰. În altă ordine de idei, se narează mișcarea pusă la cale de către un Paraschiv bașbulucbaș de seimeni, ceea ce i-a adus moartea⁴⁸¹ apoi înlăturarea, neplăcută pentru cronicar, a lui Gheorghită Apostol⁴⁸², din vistierie.

Cu multe amănunte se relatează măsura luată de domn de a nu se mai da moșii din vatra tîrgurilor boierilor, căci acest lucru aducea „împușinarea locurilor tîrgurilor domnești“ ; dar

479 *Ibidem*, Manuscrisul II—22, f. 191 r — 191 v, 193 r.

480 *Ibidem*, f. 192 r, 192 v, 193 r.

481 *Ibidem*, f. 194 r, 194 v.

482 *Ibidem*, f. 195 v, 196 r.

aceasta e în legătură cu restituirea către târgul Scheia și satul Draganul a unor moșii pe care Iordache Ruset le avea date de domnii de mai înainte. Fiind în cauză și alți boieri, pînă la urmă, Mavrocordat „au părăsit“ măsura luată, poruncind „să nu să mai ivască acele cărți“⁴⁸³. În fine, pentru liniștirea sufletească a naratorului, Iordache Ruset a fost închis „pînă la mazilirea“ domnului, bineînțeles, după ce i s-au luat 12 pungi de bani⁴⁸⁴. Cînd o parte dintre boieri pribegesc în Țara Ungurească sau la Brașov, cronica nu omite să sublinieze că aceasta s-a făcut „mai mult pentru închisoarea lui Iordache vornicul“⁴⁸⁵.

La venirea în domnie a lui Dumitrașcu Vodă Cantemir, Ruset este scos din închisoare în condițiile cunoscute⁴⁸⁶, pe cînd Nicolae Mavrocordat se afla în divan „giudecînd“. Cel urgisit de Mavrocordat a și fost numit caimacam al noii domnii. Cu ocazia aceasta ar fi îndemnat pe celălalt caimacam „Dabija cel Negru“, paharnicul, ca să se ducă „la odaia“ cămărașului celui mare, să ia banii aflați. Deoarece Nicolae Vodă a încercat un gest pripit de împotrivire „cu buzduganul“, intervine postelnicul cel mare „la ceilalți caimacami“, dintre care unul era însă Iordache Ruset. „Dabija paharnicul s-a întors din calea sa“⁴⁸⁷. Înainte de purcesul lui Nicolae Vodă spre Țari-grad, Iordache vornicul s-au gîlcevit cu el înaintea agăi venit cu mazilirea. „Care lucru nu-i va lăuda nime“, ne asigură Nicolae Costin, „a supăra pe domn la mazilire“⁴⁸⁸. Pînă la urmă ar fi vrut și Iordache să-l conducă pe cel mazilit. Fiind însă slab de picioare, s-a suit în „leftică“, dar aga i-a spus să-și meargă „la gazdă“, din care autorul cronicii cunoaște că Nicolae Vodă „nice petrecerea lui n-au vrut să primască“⁴⁸⁹.

Ultimele pasaje din narațiunea asupra domniei lui Nicolae Vodă cuprind laude la adresa domnului, laude care n-au nici o legătură cu restul cronicii și care contrastează cu întregul ei cuprins. Aceasta denotă, ca și pentru pasajele din cronica asu-

483 *Ibidem*, f. 196 r — 197 v.

484 *Ibidem*, f. 194 r

485 *Ibidem*, f. 197 v — 198 r

486 I. Neculce, *Letopisețul*, ed. cit., p. 204.

487 N. Costin, *De domnia lui Neculai Alexandru Vodă*. Manuscrisul II—22, f. 200 r.

488 *Ibidem*.

489 N. Costin, *De domnia lui Neculai Alexandru Vodă*. Manuscrisul II—22, f. 200 r.

pra lui Alexandru Exaporitul, că sînt adaose mai tîrziu, și după toate indicațiile, se datoresc chiar altcuiva decît lui N. Costin, adică lui Axinte Uricariul.

Domnia lui Dimitrie Cantemir, este descrisă mai obiectiv. Abia în cîteva locuri, aruncă săgeți împotriva lui Dimitrie Vodă. Politica de cooperare a voievodului cu rușii, evident că n-o poate aproba acum N. Costin. Sînt scoase în evidență și unele situații comice, ca acea panică provocată de domnul tînăr și neexperimentat, care se achită în mod jalnic de rolul de complotist. Altfel se dau multe amănunte asupra evenimentelor, cu încercarea de a disculpa pe Lupu Costache, între altele și de bănuiala că ar fi aspirat la domnie. Și aici se află pasaje cu acuze aduse acestui boier, pasaje datorate de asemenea altcuiva decît lui N. Costin ⁴⁹⁰.

Deoarece Nicolae Costin a fost mare logofăt al lui Dimitrie Vodă Cantemir, evident, ca o proprie disculpă se găsește și acuza adusă domnului, că s-ar fi sfătuit întotdeauna numai cu boierii cei tineri, anume cu Ion Neculce, pe care l-a făcut și hatman, cu Ștefan Luca postelnic și cu Constantin Ruset. Cît despre Iordachi Ruset, care avusese o politică de opoziție la alianța domnului cu rușii, — din această cauză și fusese închis de ruși, evident, după recomandările lui Cantemir, — totuși autorul nu arată nici o compasiune pentru el și, la retragerea muscalilor din țară, cînd și Iordachi este dus de la Soroca, unde fusese închis, „tocmai la Chiov și tot în pază” ⁴⁹¹, el nu uită să sublinieze cu satisfacție: „și mira-te-vei di a mai vedea Țara Moldovii” ⁴⁹². Numai că, după cum filozofa și N. Costin în cronică, „depărtate-s lucrurile lui Dumnezeu de a bietului om” ⁴⁹³. Căci Iordache Ruset, după o petrecere de doi ani în închisorile rusești, a putut, cu ajutorul lui Brîncoveanu, să se reîntoarcă în țară ⁴⁹⁴, pe cînd Nicolae Costin a murit în septembrie 1712.

Fără îndoială, N. Costin a fost, ca și tatăl său, Miron, și ca și Neculce, un om al vremii sale, legat de privilegiile de castă

490 În această privință a se vedea și C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul Cronicilor moldovene*, loc. cit., p. 295 și C. A. Stoide, *Izvodul Costăchesc*, București, 1964, p. 42/36.

491 N. Costin, *De domnia lui Dumitrașcu Vodă Cantemir*, Manuscrisul II—22, f. 236 r — 236 v.

492 *Ibidem*, f. 165 v.

493 N. Costin, *De domnia lui Neculai Alexandru Vodă*, Manuscrisul II—22, f. 165 v.

494 I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 229.

și cu atitudine de dispreț față de cei din treptele inferioare, ca și față de cei pe care politica unor domni, cum au fost „cantemireștii“, au încercat să-i promoveze în rîndurile marii boierimi. Ciocirlan, făcut caimacam la schimbarea din domnie a lui Mihail Racoviță, „e de neam prost“, făcut de Constantin Vodă mai înainte, vornic de Țara de Sus⁴⁹⁵; „țărani și slujitorii“ sînt amintiți numai cînd pîrăsc pe un domn pentru care cronicarul avea aversiune; îndată ce acțiunea lor este îndreptată contra unor boieri — chiar dacă aceștia au făcut nedreptăți — cronicarul îi blamează: „Se invitau acum țărani de veniau la divan cu pîră asupra zloțașilor că li-au luat atîtea năpăști“; și măsura domnului este reprobata: „ce îndată o poroncă eșia, și cu mare scîrbă asupra acelor zloțași care n-ar întoarce banii oamenilor, ce le-au luat pentru năpăști“⁴⁹⁶.

Din cele relatate se poate vedea că Nicolae Costin în fragmentul de *Letopiseț*, perioada 1709-1711, se dovedește un om tot atît de pasionat ca și alți contemporani, urmărindu-și dușmanii cu o implacabilă ură, dar care, spre deosebire de autorul *Letopisețului din 1661-1709*, atribuit lui pe nedrept, și chiar spre deosebire de I. Neculce, nu folosește epitete injurioase și invective; el însă își prezintă victima în situații din care cititorii să-și facă cea mai rea părere asupra comportării celui invectivat. Iordachi Ruset, în prezentarea lui N. Costin, este încondeiat ca un intrigant sinistru ce-și primește plata; Dumitrașcu Vodă Cantemir apare în postura unui tînăr neexperimentat, pierzîndu-și capul la cea dintîi situație neprevăzută. Dacă, în adevăr, mai ales stilul *Ceasornicului* prezintă unele exprimări greoaie și chiar obscurități, aceasta se datorește nu numai faptului că lucrarea este fruct al preocupărilor sale de tinerete, dar și împrejurării că autorul a avut să transpună din topica latină în cea românească unele abstracții din textul străin și să găsească termeni echivalenți pentru ele. Nu trebuie să uităm apoi că unele obscurități se datoresc și greșelilor diversilor copişti care au transcris opera. În schimb, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii* și, mai ales, fragmentul de *Letopiseț* din perioada 1709-1711, au o limbă clară și de multe ori și frumoasă, nu lipsită de caracterizări personale.

495 N. Costin, *De domnia lui Neculai Alexandru Vodă*, Manuscrisul II—22, f. 162 v.

496 *Ibidem*, Manuscrisul II—22, f. 173 r.

O altă chestiune care se pune este aceea de a se arăta, în cunoștință de cauză, raporturile dintre Nicolae Costin și domnitorul N. Mavrocordat și anume dacă, în adevăr, N. Costin a scris cronica din însărcinarea acestuia. În ce privește *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, istoricii literari mai vechi, constatând unele „atacuri“ împotriva „grecilor“, au opinat pentru părerea că această operă ar fi fost scrisă anterior domniei primului fanariot. Concluzia avea în vedere numai cuvântul către „cetitori“, socotindu-se totuși că prefața către „domn“ ar fi fost revăzută, pentru a fi închinată noului domn. Se poate însă observa că și această prefață, cuprinzând în ea toate aluziile și atacurile contra grecilor în genere, a fost revăzută tot anterior domniei lui Mavrocordat. În ce privește *Letopisețul* din 1709-1711, s-a afirmat că a fost scris din însărcinarea lui N. Mavrocordat, văzându-se în N. Costin un cronicar de curte în genul lui Stoica Ludescu, al lui Radu Popescu și al lui Radu Greceanu din Țara Românească sau chiar al lui Axinte Uricariul din Moldova. La concluzia aceasta s-a ajuns, pornindu-se tot de la părerea greșită că N. Costin ar fi fost autorul *Letopisețului* din 1661-1709. Astăzi știm cu siguranță că N. Costin nu este autorul acestui *Letopiseț*. S-a arătat și mai înainte că *Letopisețul* din 1709-1711 cuprinde unele pasaje care nu i se datorează⁴⁹⁷. O analiză atentă a textului păstrat duce, cum s-a văzut, la concluzia, că opera cronicarului a suferit numeroase intervenții din partea aceluiași personaj care a fost însărcinat de Mavrocordat să revadă hîrțile rămase după moartea lui N. Costin. Trebuie să subliniem aici că, după cele ce se cunosc pînă astăzi, N. Mavrocordat a intrat în posesia operei postume a cronicarului fără vreun mandat al acestuia. De altă parte, nu avem nici o indicație precisă, care să ne ateste că el a primit o însărcinare din partea domnului ca să scrie cronica domniei lui. N. Costin a elaborat o operă independentă, iar, la moartea lui, domnul a intrat în stăpînirea ei prin săvîrșirea unui abuz de putere⁴⁹⁸. N. Mavrocordat a confiscat în septembrie 1712 biblioteca lui N. Costin, cum va face mai tîr-

497 C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, loc. cit., p. 295; C. A. Stoide, *Izvodul Costăchesc*, loc. cit., p. 42/36.

498 El a „confiscat“ atît biblioteca lui N. Costin, cît și hîrțile sale. Asupra bibliotecii, a se vedea și cazul cu acel *Publicum aerarium* trecut de la N. Costin la Mavrocordat și, de la acesta, prin Hrisant Notara, la școala domnească (N. Iorga, *Istoria literaturii române*, în secolul XVIII, vol. I, ed. 1901, p. 65, nota 1).

ziu cu biblioteca Cantacuzinilor din Țara Românească ⁴⁹⁹. Dar el a confiscat și moștenirea literară a lui N. Costin și a dat însărcinare lui Axinte Uricariul, desigur personaj de oarecare talent și cultură, dar lipsit de suprafață politică și deci de independență, să transforme opera lui N. Costin într-o cronică de curte — în folosul lui Nicolae Vodă. De aici pasajul întreg despre Alexandru Mavrocordat, care nu concordă cu restul operei, de aici nedibacele încercări de a drege unele pasaje în care N. Costin își arată nemulțumirea sa cu politica lui Mavrocordat față de boieri, de aici atitudinea encomiastică față de domn din capitolul care tratează sfârșitul domniei acestuia, de aici, cum s-a arătat mai înainte, și acel pasaj de la sfârșitul *Letopisețului*, privind anul 1711 : „Acesta bine au agonisit țării Dumitrașco Vodă cu socoteala lui cea grabnică, de nu să va îndrepta mai în veci“ ⁵⁰⁰.

Nicolae Costin a scris în limba literară uzitată în Moldova și stilul din veacul al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Mai puțin conservatoare și mai puțin încătușată de tradiție decât limba scrierilor religioase, limba lui Nicolae Costin este mai apropiată de limba populară.

Înfeudat intereselor clasei sale, cronicarul are un anumit stil : un stil al exteriorului, legat de viziunea și tendințele mediului său social. Dintre caracteristicile mentalității de clasă la Nicolae Costin relevăm : moralismul, impresionabilitatea și paseismul. Adesea cronicarul stăruie asupra unor motivări morale : „care socoteală a lui Nicolae Vodă, pentru nevoința să nu să pîrască domnii, nu socotim să o hulească cineva, ce mai mult să o laude“ (p. 418) ; „se pricepe la aceasta Iordache vornicul să bage pre alții în nevoe, și să fie numai el slobod“ (p. 417). „Să îngrijase Nicolae Vodă, vădzind atîția slujitori cu beldii, care ar fi putut mai cu cale să fie mers fără bețe înaintea domnului“ (p. 425). „Veniau bieții oameni cei arși și jăcuiți, aice la Nicolae Vodă, cu jalobă asupra oamenilor muntenești ; ce să facă alta Nicolae Vodă, nevrînd să vatâme pe Constantin Băsărab Vodă, scria la dînsul, și de acolo iar scrisori pe scri-soare venia“ (p. 425).

499 „Cele mai multe cărți din biblioteca de la Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino postelnicul s-au ridicat de Nicolae Vodă și le-au dus la vivliotechi al său...“ (Cf. N. Iorga, *St. și doc.*, III, p. 56, nota 1).

500 N. Costin, *De domnia lui Dumitrașco Vodă Cantemir*, Manuscrisul II—22, f. 250 r.

„Care lucru nu-i va lăuda nime, a supăra pre domn la mazilie“ (p. 429). „Și el, bată-l Dumnedzău, singur au dat țara în pradă“ ! (p. 474).

Cînd e moralist, N. Costin întrebuintează procedeele stilului oral, care este retoric, demonstrativ. După fiecare acțiune urmează motivarea ei. Combătînd pe Dimitrie Cantemir, care concepusese planuri pe care nu le-a putut aduce la îndeplinire, Nicolae Costin a recurs de-a dreptul la preceptele moralei creștine : „Și nu-și aduce aminte cum a fi sfîrșitul, și cum grăește prorocul David la Psalomul 21 : (Eu, dară sint vierme, iară nu om. Ocara oamenilor și defăimarea norodului). Că numai sfinția sa Dumnedzău este veșnic ; iară tu, ome, astăzi ești, iară mîne nu ești, și rămii defăimat“ (p. 454). Impresionabilitatea la Nicolae Costin este consecința moralismului său, iar paseismul lui rezultă din atitudinea de rezervă față de prezent. Întrucît Dumitrașcu Vodă făcea „taine numai cu sfinții săi cei tineri ca și dînsul“ (p. 450), cronicarului nu-i rămîne decît să se refugieze cu sufletul și cu mintea în trecut. Caracteristică în această privință este reflecția pe care Nicolae Costin o face atunci cînd compară situația boierilor din vremea lui Alexandru cel Bun cu aceea a boierilor din vremea sa : „Însă numai pe aceste vremi umbra au rămas, acelor vechi dregători ! Caută, ce nu strămută vremea ! precum să află și pînă astăzi aici în țară la noi“⁵⁰¹. Reflecția figurează numai în redacția către domn. Tratînd conflicte economice, sociale și politice complexe, în opera sa, astăzi Nicolae Costin nu mai poate fi considerat un scriitor slugarnic al lui N. Mavrocordat, ci un susținător abil al intereselor propriei sale clase boierești. Remarcabil este caracterul antitetic și reflexiv al acestui scriitor.

501 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, ed. I. Șt. Petre, București, 1942, p. 194.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față cuprinde întreaga operă literară a lui Nicolae Costin, atât cea de traducător, cât și cea originală¹ și apare în două volume : volumul întâi cuprinde un *Studiu introductiv*, care se ocupă de viața cronicarului și a strămoșilor și rudelor lui și de opera lui *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601* și *Letopisețul Țării Moldovei 1709-1711*, care tratează *De domnia lui Nicolae Alexandru Vodă, vleit 7218* și *De domnia lui Dumitrașco Vodă Cantemir 7219* : volumul al II-lea cuprinde *Ceasornicul domnilor*, traducerea operei lui A. de Guevara (*Relox de Principes*), apoi un *Glosar* al tuturor textelor editate și *Indicele de nume*. În ambele volume se dau, în afară de text, un număr de reproduceri facsimilate de pe manuscrise, documente care cuprind texte și semnătura cronicarului, portrete etc.

Ediția pregătită de noi este destinată atât specialiștilor cât și publicului cititor care dorește să cunoască opera lui N. Costin. Ea a fost elaborată prin alegerea manuscriselor unanim recunoscute ca fiind cele care transmit textele cele mai apropiate de opera cronicarului. Golurile existente în aceste manuscrise au fost înlocuite cu pasajele corespunzătoare din manuscrisele mai puțin fidele ; la fel s-a procedat și în privința unor termeni care apar corupți în manuscrisul de bază. La

1 S-au exceptat pasajele inserate de autor în scrierea lui Miron Costin *De neamul Moldovenilor*, cap. 5-7, asupra cărora cercetători mai noi au ajuns la concluzia „că nu pot fi socotite în întregime interpolării [ale lui N. Costin], ci formează un text al autorului [M. Costin] în care s-au intercalat unele adaosuri“ (P. P. Panaitescu, *Problema celor trei capitole în Miron Costin, (Opere)*, București, 1958, p. 396-401).

stabilirea textului *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ne-am servit și de ediția lui Ioan Șt. Petre.

Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601, a fost cunoscut mult timp numai din ediții fragmentare. Prima tipărire a unor fragmente din *Letopiseț* s-a făcut în traducerea franceză de către Hase, după un manuscris datorat lui Al. Amiras, la Paris în 1827. El conține cinci capitole din *Letopisețul* lui N. Costin². Fragmentar l-a publicat și M. Kogălniceanu în cele două ediții ale cronicelor³. De asemenea numai 18 capitole din *Letopiseț* a tipărit G. Ioanid în cartea dată la lumină la mai bine de un deceniu după apariția primei ediții a lui Kogălniceanu⁴. V. A. Urechia a cuprins, în ediția sa de *Opere* ale lui Miron Costin, vol. II, în capitolul intitulat *Fragmente, o serie de pasaje din Letopisețul Țării Moldovii de la zidirea lumii*, pe care el le socotea ca opere ale acestuia⁵. Se observă că V. A. Urechia cel dintîi a urmărit în istoricii și cronicarii străini pasajele citate de N. Costin, arătînd în subsolul paginilor în care se reproduceau fragmente din cronicarul moldovean, împrumuturile sale⁶.

2 I. Bianu-N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 530-531, și I. Șt. Petre, Introducere, p. 15, la Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*.

3 Pasajele identificate în I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriu*, p. 96.

4 G. Ioanid, *Istoria Moldo-României*, București, 1858, pasajele din N. Costin, *Letopisețul de la zidirea lumii*, identificate în I. Crăciun și A. Ilieș, *op. cit.*, p. 96.

5 V. A. Urechia, *Miron Costin, Opere complete*, tom. II, București, 1888, p. 168-417, 418-426. V. A. Urechia credea că aceste fragmente fac parte dintr-o operă a lui Miron Costin (*op. cit.*, p. 166). El era atît de convins că pasajele în cauză se datorează lui M. Costin, încît angajează o discuție cu M. Kogălniceanu, care pe drept le atribuia lui N. Costin : „aici M. Costin intercalează, apropos de alegerea lui Alexandru ca rege al Poloniei, un capitol (zaceala 20—22 inclusiv), în care descrie modul de încoronare a regilor poloni. D. M. Kogălniceanu atribuie și această materie lui Nicolae Costin, dar nime mai bine ca Miron, care a „dvorit la curția polonă“ nu putea să scrie asupra acestei materii“. Uită însă V. A. Urechia că pasajul în cauză e o simplă traducere dintr-o operă poloneză, cum o dovedește el singur, dînd în subsol textul latinesc al lui Guagnin.

6 În felul acesta procedează în opera citată, reproducînd pasajele corespunzătoare din : Bonfinius (p. 180-182, 211-213) ; din Stricovski (p. 192, 193-194, 198-199, 220-221, 225-226) ; Cromer (p. 196-197, 203-204, 214, 216, 224-225, 231-232, 247, 249) ; Dlugos, (p. 202, 215-216, 217) ; Istvanfy (p. 213) ; Miechowie (p. 214, 215) ; Guagnin (p. 250-255), și alții.

În 1939, cercetătorul Ioan Șt. Petre a prezentat într-o teză de doctorat pe Nicolae Costin, *Vieața și opera*⁷. În special capitolul despre *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii* s-a bucurat de o deosebită grijă din partea autorului tezei. Manuscrisele acestei opere a lui N. Costin, în număr de 48, cunoscute atunci, au fost studiate cu atenție și clasate în șase grupe, denumite după cele șase prime litere ale alfabetului⁸. Pentru identificarea împrumuturilor și precizarea metodei de lucru a lui N. Costin, Ioan Șt. Petre a reluat, după V. A. Urechia, studiul acestora, procedînd în mod sistematic la identificarea pasajelor scoase din operele străine, de altfel citate de el. Se dau astfel în teza lui Ioan Șt. Petre ample reproduceri atît din textul lui N. Costin, cit și din operele folosite⁹. Cîteva manuscrise din opera cronicarului, descoperite mai tîrziu sau neluate în seamă la elaborarea studiului despre N. Costin, *Vieața și opera*, le-a studiat și clasificat Ioan Șt. Petre în *Introducerea* la ediția *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii*¹⁰. Manuscrisele din *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, studiate și clasate de Ioan Șt. Petre, sînt după fonduri : în număr de 48 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România¹¹ și în număr de 5 din Biblioteca Universitară Iași¹². Astfel pregătît, Ioan Șt. Petre a putut să dea în 1942 o ediție completă a *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii*, care cuprinde în paralel ambele versiuni ale operei lui N. Costin. Partea superioară a foii reproduce versiunea adresată „cetitorului“, după manuscrisul 238, urmărindu-se îndeaproape și corelația cu manuscrisul 115 ; ambele manuscrise sînt datorate aceluiași copist, Grigoraș Urica-

7 Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin, Vieața și opera*, București, (f. a).

8 *Ibidem*, p. 38-91.

9 *Ibidem*, p. 91-228.

10 Ioan Șt. Petre, *Studiul introductiv la Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, București, 1942, p. 16-29.

11 Din Biblioteca Academiei, Ioan Șt. Petre a studiat în N. Costin, *Vieața și opera*, manuscrisele : 53, 59, 104, 115, 120, 123, 125, 168, 232, 236, 238, 240, 252, 253, 254, 256, 266, 268, 290, 338, 340, 352, 353, 354, 400, 401, 492, 503, 580, 601, 731, 932, 1298, 1665, 2305, 2575, 2690, 2715, 3056, 3057, 3410, 3439, 4161, 4456, 4797 ; în studiul introductiv la *Letopisețul Țării Moldovei* (p. 16-17) a studiat manuscrisele 2591, 2601 și 3039.

12 Din Biblioteca universitară Iași au fost studiate manuscrisele 70 (în momentul de față Manuscrisul V—25), 75 (VI—34), 88 (VI—30), 91 (VI—41) și 116 (V—2).

riu ; în partea de jos a paginii, s-a tipărit „ca aparat“ versiunea cu *Predoslovie* adresată domnitorului, operă refăcută de autor ; aici s-a folosit manuscrisul 2715, pe care editorul l-a „comparat unde a fost nevoie cu manuscrisul 580“. Trebuie spus însă că și aceste lucrări ale lui Ioan Șt. Petre, ca și ediția M. Costin, *Letopisețul Țării Moldovii* (București, 1943), suferă de anume lipsuri, parte datorate unor cauze obiective (editorul n-a putut să urmărească tipărirea ediției)¹³, parte datorate unor insuficiențe în pregătirea sa de editor de texte¹⁴. Cu toate aceste lipsuri, publicațiile lui Ioan Șt. Petre constituie un bun câștigat și un mare pas înainte în cunoașterea operei lui N. Costin.

În anii din urmă Academia Republicii Socialiste România, prin cercetătorii I. Crăciun și A. Ilieș, a procedat la o cercetare sistematică a manuscriselor de cronici de pe teritoriul țării¹⁵. Studiind și versiunile existente ale operei lui N. Costin, autorii, care au folosit în largă măsură publicațiile lui Ioan Șt. Petre, au putut duce mai departe rezultatele obținute de înaintașul lor, prin depistarea și studierea a încă unui număr apreciabil de manuscrise. Copiile din *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, „necunoscute lucrărilor lui Ioan Șt. Petre sînt : 7 manuscrise din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România¹⁶ ; 3 manuscrise din Biblioteca Aca-

13 Regretabile greșeli de tipar s-au strecurat în pasajele în care autorul discută filiația manuscriselor. Vezi astfel de greșeli în *N. Costin, Viața și opera*, p. 80, cap. III, „Clasificarea manuscriselor“. În grupa A, la început sînt citate 11 manuscrise, pentru ca mai jos să fie citate 13 ; aceeași inadvertență la p. 82, grupa B și p. 83 grupa C. Ca o lipsă a studiului a fost socotită, pe drept, gruparea manuscriselor făcută după „criteriu metric, neținîndu-se seama de texte“, „în identificarea omisiunilor, adaosurilor și a erorilor“ (C. Grecescu, *N. Costin, Letopisețul...* în „Hrisovul“, II, 1942, p. 228).

14 A se vedea în acest sens dările de seamă făcute de C. Grecescu, *Nicolae Costin, Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii, pînă la 1601*, în „Hrisovul“, II, 1942, p. 227-229 ; Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, în „Revista istorică română“, vol. XIV, fasc. II, București, p. 235-236.

15 *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, secolul XV-XVIII, privind istoria României*, întocmit de I. Crăciun și A. Ilieș, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.

16 Crăciun și Ilieș, *op. cit.*, p. 80-92, semnalează în plus manuscrisele din Biblioteca Academiei, nr. 233, 912, 1416, 2117, 2690 și 4800 ; tot acolo sînt menționate și descrise manuscrisele nr. 235, în traducere grecească și manuscrisul 140 în traducere franceză.

demiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj-Napoca¹⁷; 2 manuscrise aflate în Biblioteca Centrală a Universității Cluj-Napoca¹⁸; 2 la Arhivele Statului Iași¹⁹; 2 la Arhivele Statului Brașov²⁰ și 1 la Biblioteca Drobeta Turnu-Severin²¹.

De curînd au mai intrat în depozitele publice din Iași două copii manuscrise de pe opera lui N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, și anume: la Arhivele Statului din Iași, manuscrisul 1794, copiat se pare în prima jumătate a secolului al XVIII; manuscrisul cuprinde textul prescurtat al *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii*; se termină în 1594 și are lipsuri atît la început cît și la sfîrșit²²; el e continuat cu opera lui Miron Costin *Letopisețul Țării Moldovii de la Aron Vodă*²³. Biblioteca Muzeului literaturii române din Iași a achiziționat recent un manuscris care cuprinde opera lui N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovii de la zidirea lumii*. Este un in-folio cu 428 pagini (numerotare modernă), copie de a doua mîină după copia făcută de Alecu Beldiman în 1825²⁴.

17 La Filiala Cluj-Napoca a Academiei, manuscrisele nr. 13, 57 și 241 (Crăciun-Ilieș, *op. cit.*, p. 91-92).

18 La Biblioteca Centrală a Universității din Cluj-Napoca, manuscrisele nr. 1/1924 și 25/1955. *Ibidem*, p. 92).

19 La Arhivele Statului Iași, manuscrisele 1644 și 1733 (*Ibidem*, p. 95).

20 La Arhivele Statului Brașov, manuscrisul U. 804 și Inventar 30914 (*Ibidem*, p. 95).

21 La Biblioteca din Drobeta Turnu-Severin — exemplar fără număr de inventar (*Ibidem*, p. 96).

22 În folio, legat în carton, paginație modernă, 173 file. Incipit: „Pentru zidirea lumii și pentru împărțirea lumii“. Fila 1: „De zidirea lumii sau făpturii multe dovezi și păreri a filosofilor și a poeticii păgînești era, că unii socotia a fi zidită lumea de haos“. Finit, fila 111: „a doua domnie a lui Aron Vodă cel cumplit... s-au apucat și au făcut mănăstire în țarina Iașilor, ce să chiamă pre numele domnului său, Aron Vodă, unde este hramul sf. Nicolae, let 7102“.

23 Fila 111 [*Letopisețul Țării Moldovii de la Aron Vodă încoace*] a lui Miron Costin. Nu se dă însă nici o indicație asupra autorului, lipsește de asemenea titlul, cu scurta introducere bibliografică a lui, de asemenea „Predoslovie“, adecă voroavă către cititoriul“. Stihuri de descălecatul Țării. Al doilea titlu și incipit I. Incipit fila 111: „Domnia lui Aron Vodă cu cali i-au dzis c-au fost cumplită, că așa au fost desfrînată și foarte nedreaptă...“ Finit: fila 173 v: „Și în șes dincoace de pod eșisă cîte 5 cîte 6 la un loc și apucaseră și cîteva casă în Broșteni și da în tatar cu sinețile, dar pre nime nu rânia, fără numai“.

24 A se vedea descrierea manuscrisului Beldiman la Crăciun-Ilieș, *Repertoriul manuscriselor*, p. 95, Manuscrisul VI—34 la Biblioteca

Ediția de față folosește ca text de bază manuscrisul 238 de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, socotit de cercetători drept acela care transmite, în modul cel mai complet, versiunea „Către cetitori“ a *Letopisețului Țării Moldovii de la zidirea lumii pînă la 1601*. Pentru corectarea termenilor corupți și completarea lipsurilor constatate în el, am folosit manuscrisul VI—41 de la Biblioteca Centrală universitară din Iași și manuscrisul 1794 de la Arhivele Statului din același oraș, manuscrise care prezintă adesea texte și lecturi mai bune. În unele cazuri s-a făcut apel și la ediția lui Ioan Șt. Petre. Toate completările la textul manuscrisului 238 au fost consemnate cu atenție în subsolul paginii.

Letopisețul Țării Moldovii 1709-1711 se editează după manuscrisul II—22 (fost 6) din Biblioteca universitară Iași. În partea care cuprinde opera lui N. Costin, acest manuscris se datorează uricariului Axinte, care, după cum se știe, a primit însărcinare din partea domnitorului să transcrie și să-i continue opera. Este versiunea operei cronicarului, din care au derivat toate celelalte copii manuscrise²⁵. Asupra felului în care au fost date publicității textele lui N. Costin de către Axinte Uricariul, noi am exprimat unele rezerve în studiul de față.

Manuscrisele care ne-au rămas, ale acestei opere a lui Nicolae Costin, au fost descrise și clasate de I. Șt. Petre în lucrarea lui des citată²⁶. I. Șt. Petre a cunoscut și studiat, în 1939, un număr de 9 manuscrise păstrate în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România²⁷ și 3 manuscrise păstrate

Centrală a Universității Iași. Manuscrisul de la Muzeul literaturii române e înregistrat sub cota manuscrisul 4556 K. Reproduce cu toată fidelitatea manuscrisul lui Beldiman. Ca și acesta, cuprinde o *Predoslovie* (nepaginată) a lui Al. Beldiman, apoi la p. 1-2 „Parte din Predoslovie a istoriografului“, cu subscrierea: „De bine voitor Neculai Costin vel logofăt“, p. 3, „Cap. 1 Pentru zidirea lumii“... ; finit, p. 289 : „Iară Baște Giurge purcegînd de la Dobricini au tăbărit la Maetin, făcînd împrejur șanț“. Urmează indicația : „Pără aice merge după Letopisețul lui Neculai Costin vel logofăt, iar de aice după a lui Miron Costin logofăt“ (p. 289) : Incipit : „Batoresții mult silință după isprăvile lor au dat lui Baște Giurge...“ ; finit : p. 428... „trecînd Nistrul pre la Belanici, au venit și l-au îngropat în mănăstirea zidită de tatăl său Vasile Vodă, care să numește Trei Sfetitele“. Urmează o însemnare a prescriitorului : „Au luat sfîrșit de scris *Letopisețul Țării Moldovii*, la anul 1828, avgust 7“.

25 I. Șt. Petre, N. Costin, *Vieața și opera*, p. 240-241.

26 *Ibidem*, p. 231-241.

27 *Ibidem*, manuscrisele 37, 56, 58, 239, 241, 1299, 3532, 4225, 5367.

în Biblioteca universității Iași²⁸. Repertoriul Crăciun-Ilieș crește numărul copiilor manuscrise ale acestei opere a lui N. Costin cu o achiziție de după 1939 la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România²⁹ și de asemenea cu una la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Republicii Socialiste România³⁰.

Ceasornicul domnilor este publicat după Manuscrisul VI—1, care se păstrează în Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu” din Iași, incontestabil cel mai bine transmis dintre manuscrisele acestei scrieri, nu însă lipsit de unele lacune, cum e cazul cu pasajul din fila 112^v/117^v, și lacuna de la sfârșit, care cuprinde nu mai puțin decât 19 file³². Pentru completarea golurilor existente în cuprinsul acestui manuscris, ca și pentru corectarea termenilor transcriși greșit, am utilizat Manuscrisul VI—29³³, care se păstrează în aceeași bibliotecă. Pentru a lămuri anume pasaje mai puțin clare din traducerea lui N. Costin, ne-am văzut nevoiți să recurgem câteodată la traducerea latină a lui Vankelius și, mai adesea, fiindcă n-am avut la Iași această traducere, să recurgem și la traducerea în franțuzește publicată sub numele lui Herberay des Essars, în 1588.

Manuscrisele *Ceasornicului domnilor*, (în număr de cinci), cunoscute istoriografiei noastre pînă în 1941, dintre care patru păstrate în depozite publice, iar al cincilea păstrat pe atunci la un colecționar (G. Kirileanu), au fost studiate de N. Cartoian³⁴, care a dat cea mai completă privire asupra operei lui

28 I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 236-239, 240-241 : manuscrisul 6 (acum II—22), 132 (acum III—62), 123 (acum III—20).

29 I. Crăciun-A. Ilieș, *Repertoriul*, p. 98-100. Se dă în plus descrierea manuscrisului 5952, care provine la Academie din Biblioteca G. Kirileanu (*Repertoriu*, p. 98). De remarcant că *Repertoriul*, fără a discuta cele afirmate de I. Șt. Petre, nu enumeră între manuscrisele acestei opere a lui N. Costin și manuscrisul nr. 5367 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, despre care acesta din urmă afirma : „Manuscrisul cuprinde o compilație de cronici moldovene și muntene, între care și cronica lui N. Costin” (*N. Costin, Vieța și opera*, p. 239). Manuscrisul este descris ca operă a unui anonim, care tratează o *Istorie paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, sau *Letopisețul Țării Românești și a Moldovei (1634-1724)* (*Repertoriul*, p. 118).

30 *Repertoriul*, p. 98 „manuscrisul fond Blaj, nr. 81”.

32 Fila 278^v/283^v a Manuscrisului VI—1.

33 Textul scos din Manuscrisul VI—29, se cuprinde între filele 187^v — 206^v ale acestui manuscris.

34 N. Cartoian, *Ceasornicul Domnilor*, București, 1941. Observăm că

Guevara în literatura română³⁵. Ulterior se pare că a mai fost descoperit și achiziționat un manuscris³⁶ și de asemenea a fost depistat într-un codice miscelaneu un fragment din *Ceasornic*³⁷.

La cele scrise de N. Cartoian în legătură cu manuscrisele existente se poate adăuga că Manuscrisul VI—1 de la Biblioteca centrală universitară din Iași nu numai că prezintă lacunele semnalate³⁸, dar are și finalul complet pierdut³⁹. Scara de la început (f. 1^v—5) a fost alcătuită ulterior transcrierii manuscrisului și e datorată altcuiva decât copistului manuscrisului⁴⁰. Ea a fost pusă (probabil) la al doilea legat al manuscrisului, care încă de atunci prezenta lacuna finală, despre care am arătat mai sus. Predoslovia care se găsește în fruntea Manuscrisului VI—29 nu este scrisă de N. Costin, ea e de fapt

placheta din 1941 este alcătuită din două articole publicate la o dată anterioară, cel dintâi publicat în „Revista istorică română”, vol. III (1933) și cel de al doilea în „Cercetări literare” IV, 1940. Manuscrisele studiate de Cartoian sînt: Manuscrisul 204 (acum VI—1), păstrat în Biblioteca centrală universitară Iași și Manuscrisul 295 (acum VI—29) păstrat în aceeași bibliotecă; și Manuscrisele 3440 și 757, și de asemenea Manuscrisul fost în proprietatea lui G. Kirileanu, acum păstrat în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. (N. Cartoian, *Ceasornicul domnilor*, p. 18-20). În afara acestor copii existente astăzi, au mai fost depistate alte trei copii, dispărute (Cartoian, *op. cit.*, p. 20-29). Urmărind îndeaproape studiul lui Cartoian publicat în „Revista istorică română” (1933), dar și cu unele observații proprii, a dat Ioan Șt. Petre (în lucrarea sa *N. Costin, Viața și opera*, p. 249-260, o descriere a manuscriselor, minus acela aflat pe atunci în Biblioteca Kirileanu.

35 N. Cartoian, *Ceasornicul*, p. 14-27. Aicea se dă bibliografia problemei la zi (1940).

36 Manuscrisul 1700 al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România (Al. Duțu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, 1972, p. 83). Dacă nu cumva e vorba despre Manuscrisul Kirileanu, care a intrat, după moartea colecționarului, între fondurile Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

37 Al. Duțu, *loc. cit.*, „un capitol al XII-lea, inclus în manuscrisul 3614”.

38 N. Cartoian, *Ceasornicul*, p. 27.

39 Manuscrisul VI—1 se întrerupe la f. 278^v/283^v; textul ediției de față continuă pasajul aflat în Manuscrisul VI—29, f. 187^v pînă la 206^v.

40 O dovadă în acest sens o constituie, în afară de scrisul de altă mină decât a restului manuscrisului, și felul în care sînt ortografiate unele cuvinte. Astfel, cît timp în manuscrisul propriu-zis al traducerii avem în mod constant ortografiat *giudecător*, *giudecă*, în scară se scrie *judecător*, *judecă*, *judeş*; în manuscrisul *Ceasornicului* se scrie

un fragment din capitolul întâi al manuscrisului VI—1⁴¹ și începe în acest din urmă manuscris cu cuvintele : „așijderea bună este agonisita celor bogați“⁴², și se termină cu cuvintele : „Plecaț mă rog, rugînd pre milostivul Dumnedzău ca să fie vieții măriilor voastre învățături și norodului de folos amin“⁴³. Se adaugă în plus numai semnătura : „Robul măriei voastre Nicolae Costin, vel logofăt“⁴⁴. Din opera lui A. de Guevara în traducerea lui N. Costin, au fost publicate anterior numai câteva fragmente. M. Gaster a dat în cartea *Literatura populară română*⁴⁵, capitolul „Voroava a prea înțeleptului Garamanților (Brahmanilor) către marele Alexandru, în care dovedește că mai mult pot cei care cu măsură socotesc de sine și moștenesc puțin, decît Alexandru care moștenește multe și cu mîndrie socotește de sine și că pre mare nebunie este a-și vrea a stăpîni lung și lat, care are scurtă căruță a vieții sale“⁴⁶. Același a tipărit în a sa *Crestomathie română*⁴⁷ și fragmentele : „Predoslovie către măria sa vodă“, începînd de la : „Dintr-a căroră rod și această carte, care s-au scris întru prea luminat numele și norocirea mării tale“⁴⁸ și sfîrșind cu : „într-acest ceasornic, îl închinăm mării tale, prea care să-l primești cu ochii milostivi, cu plecăciune mă rog“⁴⁹ ; „cap. VI“,

constant *giupîneasa*, iar în scară *jupîneasa* (a se vedea ediția de față). Scara se încheie cu „cap. 10“. „Pentru moartea lui Marco Avrălie împăratul și cite de puțini priatini sint carii s-ar îndrăzni a grăi cele adevărate bolnavilor, list 276“ ; pasajele care lipsesc în manuscrisul VI—1 sint însă rezumate în *Predoslovie* — ceea ce atestă că manuscrisul le cuprindea la definitivarea și prezentarea lui către domn : „Și aproape de moarte ce voroavă au avut către sfetnicul său Panusie și pe urmă cătră feciorul său Comod, și ce testament i-au lăsat la moartea sa. Acestea dară toate închizîndu-să într-acest *Cesornic* îl închinăm mării tale, pre care să-l primești cu ochi milostivi, cu plecăciune mă rog“.

41 Titlul acestui capitol este : „Învățătura pentru viață și chivernisala domnilor, scoasă din cărți streine pre limba moldovenească“ (f. 11). El însă a constituit în originalul lui A. de Guevara și în traduceri (Wanckelius și D'Essars), introducerea propriu-zisă.

42. Manuscrisul VI—1, fila 8/13, rînd 16.

43 *Ibidem*, fila 24^v/29^v, rînd 2.

44 *Ibidem*.

45 București, 1883.

46 *Ibidem*, p. 559-570. Manuscrisul pe care l-a folosit Gaster, manuscris 204 al Bibliotecii din Iași, este Manuscrisul VI—1 de astăzi.

47 M. Gaster, *Crestomathie română*, vol. II, Leipzig — București, 1891, p. 8-14.

48 Manuscrisul VI—1 (fost 204), f. 2^v/7^v, r. 23.

49 *Ibidem*, f. 5/10, r. 14.

„Despre lăcomie“, cap. al șaselea, „Se arată zice câte de multe face lacomul fără cale“. Acest capitol începe : „Cu ce lucru să arată dumnezeiasca prevedere ; mijlocul otcîrmuirii sale, nouă necunoscut este“⁵⁰ ; el se sfîrșește astfel : „decit să-i cinstească așa cu limba ari pofti“⁵¹. Un al treilea fragment din „Cap. XX, De 12 întrebări ce s-au pus lui Thales și răspunsurile ce au dat“. „Cap. K de 12 întrebări ce s-au zis de domnul și ce au răspuns la toate“. Incipit : „Fost-au acest filosof ca o oglindă între toți ai țării grecești, cei prea înțelepți“⁵² ; sfîrșit... „căria de tot să cade și trebuie să fie între domni și între republica“⁵³. Publicistul Emil C. Grigoraș a tipărit după manuscrisul 757 de la Biblioteca Academiei, sub titulatura „Țăranul de la Dunărea“⁵⁴, un fragment din *Ceasornic*, care în traducerea lui N. Costin (versiunea din manuscrisul 757) se intitulează : 10 „Voroava unui lăcuiitoriu de la apa Dunării“, etc.⁵⁵. Fragmente din aceleași capitole, în parte manuscrisul 757 din Biblioteca Academiei, dar și din celelalte fragmente de manuscrise, a dat N. Cartoian în lucrarea citată⁵⁶.

Transcrierea textelor

Textele urmează îndeaproape manuscrisele de bază. Ca și în alte ediții de texte vechi românești, „în utilizarea majusculilor, punctuației și în despărțirea cuvintelor și frazelor s-a adoptat ortografia actuală a limbii române“⁵⁷. Acest lucru

⁵⁰ *Ibidem*, f. 52/57, r. 7.

⁵¹ *Ibidem*, f. 53 v/58 v, r. 27.

⁵² Manuscrisul VI—1, f. 123/128, r. 16.

⁵³ *Ibidem*, f. 124/129, r. 29.

⁵⁴ „Convorbiri literare“, iulie-august 1930, p. 753-767. Vezi și N. Cartoian, *Ceasornicul domnilor*, p. 5-6, și p. 9, nota 1.

⁵⁵ I. Bianu, G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscrisurilor românești*, tom. III, Craiova 1931, descrierea manuscrisului 757, locul indicat, p. 22.

⁵⁶ N. Cartoian, p. 9-10, 19-20, 23-24, 26-27 și 30. În ce privește manuscrisele de care s-a servit N. Cartoian în reproducerea textelor în care nu se arată acest lucru, a se vedea manuscrisele 757 a cărui scară a fost publicată în I. Bianu, G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscrisurilor*, *loc. cit.*, în comparație cu datele din Cartoian, *loc. cit.*, p. 9-10 (f. 47 v — 54 v) ; de semnalat că manuscrisul 3440 de la Biblioteca Academiei, cuprinde aceleași capitole între foile 42 v — 49.

⁵⁷ P. P. Panaitescu, *Miron Costin, Opere, Transcrierea textelor*, p. 35, București, 1958.

a fost cu deosebire necesar pentru textul operei *Ceasornicul domnilor*, care, acum, se tipărește integral, pentru întâia dată.

Au fost întregite în mod tacit abreviațiunile din text; pretutindeni unde am întâlnit: вода, вора, хат, Ис. Хс. цра, свѣта le-am redat prin *vodă, vornic, hatman, Isus Hristos, țara, svîntă*. Transpunerea semnelor grafice chirilice în alfabet latin s-a făcut după metoda interpretativă, ținându-se seama în largă măsură de pronunția obișnuită actuală în Moldova.

Semnul E a fost redat prin *ε* inclusiv la începutul cuvintelor — *este, ești* etc. S-a făcut distincția între S (dzealo), redat totdeauna prin *dz*, și З (zemle), redat prin *z*; semnul Ч a fost redat după caz prin *ce*: часорникѣа домнилор = *Ceasornicul domnilor* sau prin *ci*: порѣнчаскѣ бѣрбатѣа мѣарѣи = *porunciască bărbatul muerii*; semnul Ъ a fost de asemenea după caz redat prin *ă*: сѣа сокотѣскѣж = *să-l socotească*, și prin *i*: маи проастѣ пѣне ши пѣкѣ = *mai proastă pîne și pleve*; semnul К s-a transcris în genere prin *e*: кѣасвѣтничлор сѣи = *cu a svetnicilor săi*; dar uneori prin *ea*: сѣа сокотѣскѣж = *să-l socotească*; semnul Ы a fost redat prin *ă*: ярь = *iară*; semnul Ж a fost transpus cînd prin *i*, cînd prin *ă*: лѣс ѣчис ла вѣнат кѣ сѣѣата ден тѣжмларѣ = *l-au ucis la vînat cu săgiata den timpłare*; semnul Л a fost redat prin *e*: ачелор прѣ вѣтажи = *acelor prea viteji*; prin *ie*: лѣкрѣ аѣкѣ = *lucru aieve* și prin *ia* la sfîrșitul cuvintelor: пентрѣ ачѣа карѣ = *pentru aceia cari*; semnul Т a fost redat prin *i*: тѣи сѣи мѣерѣа = *ii dzic muere*; prin *in*: нице ѣи лѣкрѣ пѣи тѣкарѣ ари арѣта мѣерѣа = *nice un lucru nă-i în care ari arăta mueria*; și prin *im*: ши тѣбѣ сѣ исѣа домнѣ = *și imblă să iasă domnu*.

NICOLAE COSTIN

OPERE

I

1. Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601
2. Letopisețul țării Moldovei 1709-1711

PREDOSLOVIE LETOPISEȚULUI

Nime mai bine și mai pre scurt toată desfătarea istoriei n-au cuprinsu, iubite cetitoriule, decît acela domnul voroavei râmlenești, Țițero, carele o au numit otcîrmuire vieții ; că cu aceia voroavă a lui toată roada a tuturor bunătăților și a învățăturilor cuprindzind-o, au deșteptat viața oamenilor cătră giudecățile istoriei a le tixi. Întru aciasta părere fost-au și Tucidades, carele pre istorie o numește a fi cel mai ales și mai mare a vieții omeneshi visteriu ; mărturisînd dzice, cum că nici odănoară să nu fie istoriia osebită den minule stăpînitorilor și a sfetnicilor țărîlor, ca o înfrînare celor desfrînați, agiutorîndu-să cu cetirea ei, să poată isprăvi trebuințali, și a să feri de tîmplările primejdioasă, cînd să privăd pricini ca acelea. Că nice o înțălepciune omeniască altă nu-i, decît luarea aminte primejdiilor și lucrurilor viitoare, dentru cele trecute, ca dentr-un izvôr scoasă știința ; care singura istorie mai mult decît alte știință să socotește a fi ; că istoriia, precum pre toate științele cu nemurire împodobește cu înțălepciunea sa : așa pre cei tineri întru otcîrmuire îi înțăleptește ; dreptul cu cei bătrîni îi potrivește ; iară pre cei bătrîni întru ispita tîmplărilor și vremilor de primejdii, cu dovadă întărește-i, și pre cei neînțălepti cu cunoștința vremilor celor primejdioasă trecute, la cele ce-s de față, mai treji îi face.

Că norocit să socotește acela, pre carele îl fac primejdiile streine triaz. Vede-să dar ispita istoriei, așa întru școale de sfat, cum întru lucrurile și isprăvile / războaelor, că poate mai mult adeverit lucru este, decît o mie de întrebări soficești.

Istoriia întii învață pre sfetnicul cum să sfătuiască binele de obște, cu urmarea acelor de mai nainte trecute giudecăți,

obiceiurile, primejdiile și învățăturile, care aduc mare folos cătră părerile sale, și orice greutate întru ale giudețelor și alegera sfatului a dezlega poate.

Așijderea pre otcircumitorii oștilor, în războaie tari și norociți îi face cu pildele și ispitele timplărilor și vremilor trecute, agiutorindu-i de vreme ce, ca pe o tablă zugrăvită, acelor prea puternici împărați, acelor prea viteji hatmani și a multelor năroade, izvorul și lucrurile isprăvite, mutările, stăpîniile răsipite cu tăria și viclesugul vrăjmașilor, oștile meștersuguite, mijloacele meștersugurilor, viclesugurile, aflările, înșălăciunile vrăjmașilor, dobînda orașelor și a cetăților, istoriia dă socotială.

Așijderea a nedejdii, a nu să teme și pre norocul — carele nicăieri multă șădere la un loc nu are — cum să mută, biruitoriul cum să veselește de izbîndă, gonind pre cei biruiți pre urmă cîia ce fug, cum să fac biruitori asupra acelor biruitori mai întîii, cum bucuria de sirgu să întoarce în scîrbă, și scîrba în bucurie. Toate acestea dentru cetiala istoriei să cunoscă. Marco Lucul, neștiind nice un meștersug a războaelor, fără numai dentru singura cetială nepărăsită a istoriilor, așa de mare hatman a romanilor au eșit, cît aceluia prea puternic Mitridat a Asiei, și a Mării Albe, și a lui Tigranes țărilor armenesti împărați, oștile cu sabie și cu foame de istov le-au stînsu, și pre singur Mitridat, stăpînind niamuri 22, a căror și limbili știia, l-au izgonit de la marea și den Asia și den țările armenilor, supuindu-le locul supt stăpîniia Rămului.

Uite-să toți oștașii cu căpeteniile lor la istorii, și / să-să aducă amînte de acei vestiți oarecînd hatmani și oșteni, să să deștepte cu oarecare nevoiță a laudelor celor trecuți, și cu veste a numelui nemuritoriu; că istoriia deștiaptă și pre cei leneși și neștiuți spre mare lucruri, și pre cei răi și făcători de rău, cu certări și cu griji a numelui celui rău, îi oprește istoriia de răutăți; iară celor blagorodnici, pintini le dă istoriia; și că pildele acelor vechi și de demult cetiți, mai de folos sintu spre a-i deștepta, a-i pleca, și a le aprinde inimile, decît pravilele lui Solon și a lui Licurgu.

Că toți ne tragem după nevoița laudei și a numelui celui bun și vecinic și fiecare mai bun, după laudă să povățuește; precum și acela Alexandru Machedonianul, cînd s-au tăbărit la Sighet, la mormîntul lui Ahilevsu, fiindu aprinsu de lauda aceluia răsunat la lume pre acele vacuri, Ahilevsu, suspinînd den peptu, să fie strigat Alexandru dzicînd: „O nărocite, tînu-

rii, care a virtuților tale crainic și martor ai aflat pre Omirul!“ De nu ar hi fostu Omirul, mormintul acela, care cu trupul și facteli și numele nu numai a lui Ahilevsu, ce a tuturor grecilor și a vitejilor elenilor, de tot li-ar fi îngropat și astupat cu țărna; a cărora bunătățile, virtuțile, cu scrisorile Omirului și a altora, sintu apărate de uitare; precum dzice oarecare Lacon : „O sfântă și mare a proorocilor ostensială ! Toate cu sorti le apuci și dăruiești oamenilor muritori văcuire“.

De ar stînge cineva numai istoriia a lucrurilor făcute, și fapte la cele arătate de toți cei muritori oameni, abia de s-ar cunoaște viața oamenilor den dobitoace. Că, de nu ar fi istoriia, mare greșală și întunerec a tuturor lucrurilor ar fi în lume și în vacul acesta, și viața oamenilor puțin s-ar despărți de dobitocul cel mut; cu care și nemurirea oamenilor s-ar stînge, de nu am avea în cuget / lucrurile trecute și cele viitoare cu socotială întriagă, și de cei mai bătrîni cu pildele de nu i-am socoti, așa mare și nespusă greșală ni-ar căuta a avea. Așa de zidirea lumii și a omului celui dentii, a strămoșului nostru Adam, și de Dumnedzău și de poroncile lui, și de învățătura mîntuirii noastre, nice o știință nu am avea, de nu ni-ar fi descoperit și arătat noaă Moisiu den Duhul Sfint, Istoriia sfînta, Bibliia. Și pre urmă Ezdra și alți proroci de nu ar fi lăsat vecilor următori, și mai pre urmă de aciia, de minunată și de mirată întrupare a Domnului și Dumndzăului nostru Is[us] H[risto]s și de patima și lăudata Înviere den morți, și alte prea slăvite lucruri mîntuitoare, cine dentru noi ar avea știință de nu ni-ar fi scris istoriia de acestea cei patru evanghelisti ? Cine ar ști faptele troadenilor și a grecilor, de nu ar fi scris Omirul cu stihuri nemuritoare ? Cine îndrăznirea lui Iraclie, cine vitejia a marelui Alexandru întru stăpînirea lumii ar ține minte ? Cine ar ști astăzi a hatmanilor romanilor vestite războaie, și de otrîmuirea ei cea de obște și de altor împărați, și de căderile împărățiilor și de strămutarea vremilor ? Adevărat, toate aceste odoară și științele s-ar fi stînsu la acești veci de pre urmă de nu ar fi istoriia. Să ar fi cutedzat acela Tarovinie, craiul al cincele a romanilor, dzecoe milioane de galbeni de aur, nu trei sute, a da pre cărțile Sivillii Cumea, care cărți li-au aruncat Sivila Cumea în foc de au arsu, vădzînd că pentru mare ostensială ei, au luat plată de la Tarovinie cu preț numai de 300 ughi. De ar fi știut Tarovinie ce taine să închidea în cartea aceia a Sivillii Cumei, care mai pre urmă într-alte cărți cunoscîndu-să, li-au plătit cu mare jeale a sa

și a toatei republicii a romanilor ; și pre noi cu neîndemînă / ni-au făcut, căci acolo în cartea Sivilii era prorocie scrisă de păgîni, precum Fiiul lui Dumnedzău era să să intrupedză, și scriia de căderile și schimbările stăpîniei cei de obște a romanilor. Sivila aceia den Duhul Sfînt prea de-amănuntul și pre orînduială au fostu scris. Care carte pre urmă cu mare cinste era ținută în visterile Rămului. Că adevărat nu numai cu mare pilde și de cinste, ce deosăbit den suflarea Duhului Sfînt era povățuiți a vacului celui vechiu. Oamenii cei învățați și mai pre urmă fămeile și multe fecioare, lucrurile și faptele a strămoșilor săi, așa a războaie arătate, cum la pace au scris cu mare socotială și tocmală.

Aciastă dără, singură nemurire de lauda lui Iraclie, a lui Ahileu, a lui Chir, a lui Filip, a lui Alexandru, a lui Themistocles, a lui Leonid, a lui Alțibiad, a lui Epaminend, a Estipionilor, a lui Anibal, a lui Marie, a Siliei, a lui Pompeiu cel Mare, a lui Iulie Chesarului — scrisă cu mari cărți faptele războaelor, de unde și astădzi, nu așa dentru biruințele adese a lor, cum dentru scrisori le cunoaștem — au ațitat la mari și cinștește lucruri și pe alții mulți, pre urma acelora nenumărați și îndrăzneți bărbați, carii s-au împinsu la mari hărnicii și laude, a căror pomenire nice odănoară vechitura vremilor nu o va stînge den cărțile vieții. Că acei bătrîni și vechi oameni, în vredniciile sale de s-ar fi îndoit cu nepomenirea lor în vecii cești viitori, nu ș-ar fi lăsat viața sa întru atîtea primejdii și griji și cu cumpăna vieții lor. Ce era încredințați și întăriți, că după ostenele și arătare faptelor vrednice de laudă și bine menite ale sale, vor lua roadă dentru scrisoarea a oameni învățați, cu pomenire de dînșii la vecii viitori, precum nu s-au înșălat în socotelele lor.

Să pomeneste în istoriile ungurești, cu mare laudă, Măttiaș Huniiad, craiul ungurescu, să fie avut acestu obicei la / ospetăle sale : după ce părăsiia de oștit, avînd oameni învățați, le asculta voroavele, și mai multu pre ciia ce era prea știuți întru istorii ; făcea voroave ou acia de lucrurile împăraților și altor oameni aleși și vrednici ; sau poronciia cîntăreților de cînta în canoane faptele a oameni bine-numiți și îndrăzneți la războaie cu turcii, în stihuri, scrisă pe limba a lor de moșie. Care obicei și în Italia, și la turci, și în Țara Sîrbască, și în alte țări, și aicea în țară la noi, vedem și până astădzi, la mesăli domnilor, cîntînd lăutarii cîntecele domnilor trecuți : cu nume bun și cu laudă celor buni, iară ou ocară

celor răi și cumpliți. Aceasta și Ahilevsu avea obicei, ședzînd supt cortu, fără altă zăbavă, cînta în cobuz faptele a oamenilor viteji.

De vreme dară dacă am arătat lauda și rodul istoriei, socotit-am, iubite cetitoriule, că și aicea în țara noastră mai multu folos va face letopisățul țării noastre, arătînd descălecarea țării noastre de cine-i descălecată, și pe ce vreme au vinit Traian, împăratul Romei, întru aceste părți de loc, și den ce pricină și cum o au așezat-o ?

Așijderea avum să arătăm : mai nainte de vinirea lui Traian împăratul, ce niam au lăcuit pre aceste locuri și ce nume au avut, și de unde au nemerit pre aceste locuri ? Cu care vom arăta sămînțiile și altor năroade, începînd de după potop, și vom arăta și ce stimă au avut țara încă de mai întii venirea lui Traian, măcar că mai pre scurt de cum ar fi datorii să scriem ; că nu puțină ostentală este a lua de cîteva sute de ani trecuți peste mie. În care ani nime n-au amelîțat cu scrisoarea, fără o samă de basne a unui Misail Călugăr, și a unui Simion, de pre carii s-au fostu lunecat și răposatul Grigorie Ureche vornicul ; iară mai pre urmă, tatăl nostru, Miron Costin, logofătul, cu multă ostentală și în oarecîți ani au început a scrie descălecarea țării de Traian ; iară mai pre scurtu de cum vei afla acestu letopisățu al nostru, / căci vremea nu l-au lăsat a-l scrie mai pre largu. Însă de la dînsul avăm începătură, și lui i-au fostu milă, a arăta ocărăle și basnele a lui Misail Călugăr și a lui Simion. Și după ce vom arăta descălecarea țării noastre, cum s-au pomenit mai sus, arăta-vom pre urmă cîtă vreme au trăit pre aicea descălecarea lui Traian și pre urmă cine o au pustiit și pre ce vreme, și de au mai trăit pre aceste locuri vreun niam, după ce s-au pustiit ? Pre urmă vom scrie și descălecarea țării cu Dragoș vodă pe ce vreme s-au tîmplat, încheind și letopisățul scris de Ureche vornicul până la domnia lui Aron Vodă ; însă mai pre largu vom scrie, pomenind și alte stăpînii megieșe și ce s-au lucrat în părțile megieșilor noștri ; și de la Aron vodă, de unde au început a scrie Miron Logofătul, până unde ne va lungi Dumnedzău vremea și viața.

Iară a pomeni de niște letopisățe pre urmă scrise de o samă de boeri de țară, nu socotescu altă, fără cît ocară li să face la vecii viitori de i-aș pomeni ; că și la istorii a le scrie deplin și pre largu, trebuie și învățatura și știința altor țări, care acia nu o au avut.

Așea ce am putut, nu cu puțină ostentală, ce câțva ani am împreunat toate, și den toate unul acesta letopisătu.

Nice să socotiască oricine că este puțin lucru a scrie și a lăsa în veci scrisoare cu faptele a stăpîniilor. Și de vei citi letopisățile altora și uitîndu-te și la acesta unul și întru unul toate, vei cunoaște pre largu ostentală noastră, și ca pentr-o oglindă vei prăvi și a megieșilor lucruri.

Primește, dar, iubite cetitoriule, și aceasta a noastră ostentală, care o închin cu bună priință și voe plecată ; pre lîngă care, rog pre Dumnedzău, să-ț dăruiască cuget bun, să o cetești cu inimă bună și cu îndemnare, prăvind ca pren oglindă viața a domnilor trecuți, și a noastră trudă neuitînd-o pururea. Amin.

De bine voituriu, iubitului cetitoriu

NICOLAE COSTIN VEL LOGOFĂTU

8 v

IZVODIRE DE ISTORICI

pre carii punem marturi letopisățului „Descălecatul țării dentii și de neamul dachilor pre aceste locuri“, cum și de a doa descălecare de Dragoș vodă : Berosie *De niamuri*, Dion *Învățătura lui Traian*, Evtropii, Iulii Capitol, Bernand, Bomfin, Topeltin, Ian cel Mare, Istavanfie, Cromer, Stricovschii, Baronie, Carion, Cavațius, Dlușoș liah, Belschii, Mehovie, Vapovschii, și alții câțva, pre carii nu-i pomenim, pentru că numai ce au amelîțat.

CAP I

Pentru zidirea lumii

De zidirea sau făptura lumii, multe păreri și do-
văzi a filosofilor și a poeticilor păgânești era. Că unii socotia
a fi zidită lumea din haos, adică din amestecarea lucrurilor
și a stihilor, între cari și părerea poeticului Ovidie au fost,
unde dzice în stihurile sale, *De metamorfos*, I, acestea : „Main-
te de marea și de pământ și cât acopere ceriul, un chip era
a firii în toată lumea, cărui chip i-au dzis haos, groasă și
neamistuită mamină, iproci“. Iară Thales Milisie, care să nu-
măra între cei 7 prea înțelepți greci, socotia cu dovadă că
toate lucrurile sint făcute din apă, urmînd întru această
părere a sa pre Omir cel vechiu, aflătoriul a toatei filosofiei,
careli la XVI cap, *Iliad* au scornit începătura a tuturor lucru-
rilor a fi oceanul, marea ce încungiuură pământul. Iară Hiparh
pre urmă și Iraclit Efisianul într-altu chip : socotia a fi din
foc și din apă lumea făcută. Empidoclei, Epicur, Dimocrat,
Dioghen Libertan¹, Zeno, Pithagora și alți greci, lăsindu-să
pre mari mințile sale, feliuri de feliuri și multe începături a
lumii a fi socotia. Pre urma lor Aristotel, Țițero, Xenofan,
(sic) iproci, socotia lumea a fi vecinică, fără început și fără
sfîrșit. Iară după ce să prichia aceștia toți cu mințile mari între
sîne, (cum mărturisăse), Ținsorin și Cornilie Agrippa *De deșe-
rtaea științei* la cap. LI : Oare oaăle au pasările s-au făcut
întîi, de vreme ce nice oaăle fără pasiri, nice pasările fără oaă
a să naște nu poate ; după multe și îndelungate întrebări între
dîns, neputîndu-să de ou și de / pasări toemi, au întărit această
părere a sa, precum lumea și toată zidirea este fără început

9

9 v

¹ Corectat după Ms. 1794, f. 1 v ,rînd 3 (Arhivele Statului Iași) ; în
Ms. 238 : „Dio Libertan“.

și trăesc în veci. Împotriva cărora păreri era alții. Ce toți, cu atît mai adîncu vrea să-și arete părerile sale, cu atîta mai oțărîți au greșit, (fiind fără știința de atot puterniciei lui Dumnedzău, ceta ce toate den nemic și den deșert, pline au făcut). Unul numai dintre dînșii, Plato, cum socotese unii că au cetit Svînta *Biblie*, ori că au avut den Dumnedzăiască suflare, deschis dzice întru o carte a sa, ce să chiamă *Timeo*, cum lumea este făcută de Dumnedzău, și a toate altor zidiri, pricina a lui Dumnedzău bunătate și putere pune că este ; pentru ce i-au dzis acestui Plato, dumnedzăescul filosof. Că și Ovidie pre semne dentru acest Plato au luat, cînd dzice : „Fost-au om născut ; pre acesta ori den sămînța dumnedzăiască l-au făcut acela meșterul lucrurilor, a lumii cei mai bune, izvorul, iproci“. Și așea să mai apropie de adevăr, măcar că era păgîni, mărturisind pre Dumnedzău a fi zîditoriul și începătura a tuturor lucrurilor, pre semne urmînd *Scriptura* a lui Moiseiu.

Pentru aceia și noi mai adevărat și mai dovedit temeiu a începăturilor, a dovedirilor și a orînduirii istoriei noastre, în care arătăm cu alte niamuri și niamul dachilor, cu mare ostentală, cu lungă nevointă și cu mare oserdie vecilor viitori, de aiurea nu am putut cunoaște fără dentru *Svînta Scriptură*, ca dentru o fîntînă și izvor științii și învățatura de Dumnedzău, carele este zîditoriul, otcîrmuitoriul, înmulțitoriul și începătoriul tuturor lucrurilor. Și iată așea ne învață *Scriptura* a Duhului Svînt, pren Moiseiu întîi, și cu aceste cuvinte toate den istorii începe : den început au făcut Dumnedzău ceriul și pămîntul, soarele, luna, stelele și toate alte zidiri în văzduh, în mare și pre pămînt viețuind, iproci.

Apoi a șease dzi, den lut, den pămîntu, au făcutu pre om după asămănarea sa, cu obrazul spre ceriu innălțat, și-n suflarea Duhului său l-au inviat și l-au însuflețit, viețuind și în veci / nemuritoriu, cu înțelegere, cu înțelepciune, și cu alte daruri dumnedzăiești decît toate alte zidiri deplin împodobit. Precum și Mancineglu carte IV slăvește, dzicînd : „Și fieștecine este pilda lui Dumnedzău întru chip mic, iproci“.

Dat-au Dumnedzău lui Adam și soție de asemenea pre Evva, den coasta a trupului lui Adam făcută de Dumnedzău ; cu aceiaș suflare a sa însuflețind-o ; i-au sălășluit pre amîndoi în raiu, într-o priință împreună moștenitori și petrecători desfătărilor raiului ; pentru că fiind ei decît toate alte zidiri innălțați, slobodzi de păcate și de moarte ; iară după călcarea poroncii, date lor de Dumnedzău, dentru svatul viclianului, îndată

rămasără păcatului și morții supuși, de care avăm în Svînta *Biblie* deșchisă mărturie și învățătură. Nu voiu să zăbăvăscu pre cetitoriul cu lungă voroavă, fără cît să știe că lumea aceasta lată s-au început și s-au înmulțit dentru aceste începături, și că Adam și Eva sint de Dumnedzău făcuți ; carii amîndoi sint sămînța și temeiul înmulțirii tuturor năroadelor și niamurilor omenesti, oriunde viețuitori supt soare, în lume, precum vei videa mai gios dovada de ficiorii lui Noe.

Așijderea îndată la începutul zidirii lumii, Dumnedzău cel prea puternic, ca un prea înțelept întru orînduiala sa, căsași au aședzat căpetenie și orînduială puterii, cînd au dat lui Adam putere de stăpînit toate zidirile pre pămîntu și în mare, să le păzască toate aceste lucruri, și să aședză bună rînduială între dînesele. Și această poroncă a lui Dumnedzău este: cea întii începătura a giudecăților și a legilor orînduite, și a toată stăpînirea den afară a monarșilor, a crailor, a domnilor și a altor deregătorii duhovnicești și lumesti, pentru aședzarea adevăratei laude lui Dumnedzău, a orînduelei tuturor lucrurilor, certării și aședzămîntului dreptății lui Dumnedzău, întru ce toate pentru poronca date lui Adam, Dumnedzău foarte iu-bește.

De aicea și beserica lui Dumnedzău cea de obște adevărată au luat începătură atunce, că / îndată fu poroncă lui Adam și Evei, cum ari păzi și ar arăta frica și credința lor înaintea lui Dumnedzău. Iară după ce greșiră, li-au arătat Dumnedzău moarte vecinică. Însă îndată împotriva morții, dentru milo-serdia sa dumnedzăiască, au făgăduit mîntuitoare solie : adecă precum era să vie Hristos Mesia să zdrobască capul șarpelui, supt care era diavolul, ce au înșălat în raiu pre Evva, și pre noi să ne mîntuiască den păcat și den moarte vecinică. Cu nedejde ca aceia, Adam și Evva s-au mîngîiat întru scîrba lor, fiind urgisiți și scoși den raiu, ca de o veselă și mîntuitoare prorocie de la singur Dumnedzău dată, de vinirea domnului Hristos. Și așea de atunce-ș întru această doadă chipuri s-au început beserica cea adevărată, întii, precum svîntul Epifanie, episcopul de Chipru, aave dovedește împotriva ereticilor la carte I, *Tim.* I.

Așijderea ne mărturisește *Svînta Scriptură*, precum Cain, feciorul lui Adam, pentru zavistie și răutatea sa den fire, au ucis pre Avel, frate-său, om bun și temătoriu de Dumnedzău, nu pentru altă, ce pentru bunătatea și dreptatea lui ce avea Avel cătră Dumnedzău, căriia au zavistuit Cain că jărtvele ce

10 v

jărtviia Avel dentru agonisita sa, den oi și dentru alte dobitoaci, le primiiia Dumnedzău ; că den ce era mai bune și mai grasă dobitoace giunghia și aprindea pre jărtăvnic și să înălța sfara dreptu la ceriu, și primiiia Dumnedzău jărtva lui Avel. Iar Cain era den fire rău și den roada țarinii sale ce era mai proastă pine și pleave aprindea și jărtviia lui Dumnedzău, și fumul nu să suia spre ceriu, ce să tindea gios pre pământ ; și de aice întii, dentru îndemnarea diavolului începutu-s-au goana asupra besericii cei de obște.

Cain apoi, precum mărturisește Filon, de 15 ani, îndoindu-să de miloserdiia lui Dumnedzău, povățuit fiind de cunoștința sa cea rea, fugit-au de la fața tătine-său, lui Adam, spre răsărit, unde clen soru-sa, anume Temeh, ce-i era fămee, au născut fecior anume pre Enoh. Pre numele aceleuia făcut-au / cetate mare și ce au numit Enohia, subt muntele Livan ; de care Berosie la carte I, Iosif și Moisaïu prorocul svînt, mai pre largu mărturisăscu. Iară Filon jidovul scrie că acest Cain au făcut orașe de toate, carele să chiamă : Enoc, Mavli, Leed, Tehe, Țelez, Iebbat, care li-au răsipit potopul.

Pre urmă pre Cain, al șeaptele urmaș lui, sau strănepot den săminția lui Lameh Orbul, feciorul lui Mathusal, l-au ucis la vînat cu săgiata, den tîmplare, neștiind de dînsul, precum în Biblie mai pre largu scrie. Și așa Cain fu omorît, precum și el au omorît pre frate-său Avel. Viețuit-au Cain ani 730 ; iară tot au aflat Cain lăudorii săi și urmași den povățuirea diavolului, că au fost eretici spurcați, carii îl măriia pre Cain de petriarh lor și dzicea că cu cale au omorît Cain pre frate-său, iproci ; de care cetește pe Epifanie la carte I, *Tim.* 3 împotriva Cainenilor 38 iereticie.

Iară ficiorii lui Cain și strănepoții lui, ficiorii lui Lameh Orbului, au aflat întii toate meștersugurile : Toval / au izvodit a face corturi și toată agonisita căsăilor cu arătură și cu dobitoace, ce fac agonisită la casă ; Ioal au izvoditu mussichiia și tot feliiul de cîntări². Toval = Cain s-au făcut meșter de hier, lăcățuș, potcovar și zlătariu, zugrav, și toate lucrurile ce trebuie oștenilor. Noema, strănepoata lui Cain, fata lui Lameh, au deprinsu toate torcăturile de lînă, de în, țăsătura și altu lucru tot în casă fămeesc : a : strînge brîndză și untu, iproci.

Acelaș Lameh Orbul, al șeasele săminție a lui Cain, feciorul lui Mathusal, au avut 77 săminții den doaa mueri : den

2 În Ms. 238 loc gol. Completat după Ms. 1794, f. 4, rînd 17-18.

Ada și den Sela, carii toți de .năboiul potopului celui mare au perit, pentru mari răutățile lor, cît tot niamul Caimilor (sic) cel oțărît să stînsă den temelie ; în care niam s-au arătat întii răscumpărarea lui Dumnedzău cia driaptă pentru vărsarea de sînge nevinovat a lui Avel, în al treile și a patra săminție, cercînd răscumpărare nedreptății.

Născutu-s-au pre urmă lui Adam, de la zidirea lumii în ani 230, al treile ficior, anume Sith, în locul lui Avel dreptului celui ucis, și în locul lui Cain ucigașului. Acesta Sith, petrecîndu-ș / viața întru dumnedzărie și săminția sa, pre urmă patriarșii, din carii după trup au purces Domnul H[risto]ls, întru aceleaș obiciaiuri a să teme de Dumnedzău i-au învățat, și lauda lui Dumnedzău cea adevărată au înmulțit-o și au lătit-o.

11 v

Scrie Iosif istoricul în istoriile cele vechi jidovești, precum Adam și fiu-său Sith, fiind cu prea înțălepciune și știința a lucrurilor cerești luminați, au făcut doi stîlpi, au săpat slove : voia lui Dumnedzău și învățătura lui și prorociile prin care să păzește cuvîntul lui Dumnedzău. Și pentru aceia au făcut doi stîlpi, unul de piatră și altul de cărămidă, prevăzînd den cursul ceresc, că era Dumnedzău să certe lumea cu doă certyări : cu apă și cu foc. Ce nu știa, care urgie era să vie întii. Pentru aceia au pus stîlpu de piatră, ca, de va trimite Dumnedzău urgiia sa în lume pen apă, să rămîie stîlpul cel de piatră ; iară de va trimite prin foc, să va topi stîlpul cel de piatră și a rămîie cel de cărămidă, de pomenire întru sămnul vechiu și a săminții sale.

Așijderea scrie, precum acești doi patriarși au împărțit cu orînduială anul în 12 luni și de mirare cursurile ceriurilor, și virtejiturile lor întii den suflarea Duhului Svînt aflat, și pre urmă săminția sa, dentru aceleaș învățături i-au învățat, că neputincios lucru să poată a cuprinde și a scorni singur mintea omenească lucruri supt ceriu și înalte și de mirat ca acelea, a ști crîngurile și virtejăle cerești, de nu li-ar fi lor descoperit și arătat singur Dumnedzău. Și așa și învățătura și știința de Dumnedzău, și scornitura slovelor la scrisoare, și toate învățăturile, oricîte sint, întii de la Dumnedzău, apoi de la Adam și de la Sith fiu-său că sint să credem ; de care avăm mărturii multe la greceștii istorici, că scriptura și învățăturile de la patriarșii jidovești toate s-au aflat, precum și Irodot scrie în cartea a cincea, precum grecii toate învățăturile / și slovele au

12

luat de la finichi, cari sint și acia de neamul jidovăscu, măcar că grecii după basnele sale, deprinși să numere multe, dzicind că ari avea acestea ce am dzis mai sus, de la Cadmosul lor și de la alții. Iară Berosie la carte I, *De lucrurile vechi*, la începutul ostenelei sale cu dovadă scrie, precum haldeii mai înainte de potop, cu scrisoare haldeiască, pre stâlpi de piatră au scris urgiile ce era să fie în lume, și îngrozia pre oamenii cei răi, pre urieși, săminția lui Cain, trăgindu-i de la răutățile lor; den ce să vede precum scrisoarea haldeilor, sau mai întâi de cea jidovască, sau tot pe o vreme că s-au aflat.

Trăit-au Sith, feciorul lui Adam, ani 912, precum mărturisește Toliman Stela Signianul; iară după ce au născut pre feciorul său Enos, era de 105 ani.

Adam, vădzându-să îmbătrinit, și prevădzându-ș, den arătarea lui Dumnedzău, sfârșitul său, chematu-ș-au muerea și feciorii și toată săminția sa și i-au învățat, aducindu-le aminte, să aibă frică de Dumnedzău și i-au îngrozit cu doaă urgii a lui Dumnedzău, ce era să vie în lume: una cu apă și alta cu foc, pentru oțările răutățile omenești. Și așea, tuturor dîndu-le blagoslovenia sa cea de apoi, au murit, viețuind ani 930, înainte de la nașterea lui Noe cu 120 ani.

Enos, ficiorul lui Sith, nepot lui Adam, au slujit deplin inaintea lui Dumnedzău, întru ruga sa și întru nepărăsitate jirtve, în care bunătăți învățat-au pre ficiorii și pre nepoții săi; de a căruie săminție și a fieștecăruia vac, cu mare ostentală de noi vei afla scris, până la sămenția lui Noe patriarhului și a ficiorilor lui, ce dentr-înșii toate niamurile omenești în lume s-au înmulțit.

Murit-au Enoch patriarhul, viețuind 905 ani. Și aicea trec istoriile jidovești, care fiecine poate să vadză, cetind la *Biblie* și la Iosif jidovul *De lucrurile vechi jidovești*, căci nu să atingu de istoria și lucrul nostru.

12 v Iară avăm în *Svînta Scriptură* lui Moiseiu, și la Beros, Iosif, / și la Filon, precum Dumnedzău au certat toată lumea cu potopul, în anul de la zidirea lumii 1656; căci tot trupul s-au fost strîcat și rătăcit den calea sa pre pămînt. Și acele păcate mai mari ce vătămășă pre Dumnedzău, *Svînta Scriptură* le numără: întâi, urîciunea de Dumnedzău ziditoriul său, - desfirmarea, curviia, preacurviia, asupreale și tirăniile acelor mai puternici spre cei mai slabi, spre cei mai săraci și nepu-

pământ. Iară până a sosi potopul, au arătat lui Noe ce era de 500 ani pre atunci de vîrstă, și fu plăcut lui Dumnedzău, ca să înfrîndeze pe urieși de răutățile lor, și le aducea aminte să să întoarcă.

Și au dzis Dumnedzău lui Noe să facă corabie, până întru o sută de ani, și să să întoarcă oamenii de la păcat; iară istoricul Iosif pune 120 ani. Ce n-au ascultat oamenii să să întoarcă de la răutățile lor; ce încă își batgiocuria de Noe, de ce făcea corabie în munte.

Iară Noe, după vreme arătată de Dumnedzău, intră în corabie cu fâmeia sa și cu trei ficiori ai săi: Sim, Ham și Afet și cu fâmeile ficiorilor săi: Tetia³, Pandora, Noegla; așa scrie Berosie. Și au luat Noe în corabie den toate dobitoacele și hiarăle pământului și pasiri zburătoare de cele curate cîte șapte părechi, și de cele necurate cîte dooă perechi, parte bărbătiască și fâmeiască, pentru să să plodiască pre pământ după potop. Și la anii de la zîdirea lumii 1656, în luna lui Prier, în 7 dzile, s-au deșchis gaurile oceanelui celui adîncu, și toate prăpăștile izvorînd năprasnic. Așijderea nuorii, peste măsură plade slobodziră 40 de dzile și 40 de nopți nepărăsit, și adăogîndu-să apa, au înecat tot pământul cu toți oamenii și cu toate cîte era pre pământu.

Numai Noe cu ai săi rămasă ferit în corabie, plutind pe diasupra naltilor munți, tocma 13 luni, că au stătut în măsura sa apa, dzile 150.

Iară după ce începură a să arăta virvurile munților și scădzînd apa, au / stătut corabiia în Țara Armeniască, pe munte naltu, anume Tavrus, iară după mărturiia lui Berosie, pe muntele ce să chiamă Gordeiu; iară Svîntul Epifanie, c-au stătut corabiia în Țara Candiei, pe muntele Ararat și Lubar, unde să arată une semne de acea corabie.

Iară, după ce s-au uscat pământul, au poroncit Dumnedzău lui Noe de au eșit den corabie, și atunci Dumnedzău, ca cum de al doile rînd au aședzat lumea; că întii au blagolslovit pre Noe și pre feciorii lui, și s-au făgăduit ca să nu mai fie potop pre pământ, precum au pus semn de întărirea păcii, ca un zălog vecinic curcubău pre ceriu în cîteva vapsele: roșie, verde, albastră, care și acmu de pururea mainte de plade și după

3 Corectat după Ms. 1794, f. 5 v, rînd 12. În Ms. 238 dat greșit: „Tetia, Pandora, Noegla și Noegla“.

ploae, pen nuori să vede. Iară, după ce s-au făgăduit Dumnedzău așea lui Noe, cum nu va mai certa lumea cu potop, nice pre săminția omeniască nu o va mai pierde așea cumplit cu apă, au mai adaos această tocmală, precum scrie Filon în cărțile *De bibliete vechi*, cum : de vor greși oamenii în lume trăind, îi voi certa cu foame sau cu armă, și cu foc, cu moarte sau cu ciume, și cu cutremur de pământ, iproci ; iară, dacă să vor plini anii vecilor, atunce va părăsi lumina, și va pieri întunerecul, și voi învie morții, și voi rădica pre cei adormiți den pământ, și va întoarce iadul datorii sa, și pierdzarea va întoarce partea sa, ca și eu, dzice Domnul, să dau fieștecărue după faptele sale, și după roada cugetelor lor, până cînd voi giudeca între suflet și între trup, și să vor părăsi vecii, și să va stînge moartea și iadul iș va închide gura sa, și va fi alt pământ și alt ceriu, lăcașul celor drepti în veci.

Aici să vede, că au propoveduit Dumnedzău lui Noe de dzua giudețului și de învierea morților.

Slobodzit-au Dumnedzău lui Noe și sămenții lui să mănince carne de fiară și de dobitoc, și alte mîncări, care mai nainte de potop, oamenii nu le știa, nice le mînca, că de să zăbăviia după vînat, numai pentru piei⁴ să zăbăviia.

13 v Aședzat-au Dumnedzău atunce giudecata ca cei ucigași de oameni, / cu aceiaș moarte să să pedepsască, cu care au omorît și ei pre alții, den socotiala giudețului, și acelor vărsători de sînge, așijderea să li să verse sîngele, de vreme ce omul este în chipul lui Dumnedzău făcut.

Îndată s-au apucat Noe a lucra pământul, fiind însuș stăpîn a tot pământul, și au răsădit vie. Și întii bătrînul Noe s-au îmbătat de vin, cît dzăcea ca un mortu și s-au golit. Și vădzînd Ham, feciorul cel mai micu, goliciunea tătîne-său au rîs arătînd celorlalți frați. Scrie Berosie la carte I, precum acesta Ham s-au apucat de învățaturi diavolești și farnece, pentru ce i-au zis Zoroastel, precum anume au fărmațat el pre tatu-său bat, cît au rămas Noe ca un famăn, de n-au mai avut de atunce-ș roadă a face copii.

Iară Sim și Afet, frații lui Ham, fiind clătiți cu dragoste spre tatăl lor, abătîndu-ș ochii de cătră goliciunea tătîne-său, luînd haină, au acoperit pre tată-său. Iară, trezîndu-să Noe și oblicînd fapta feciorilor celor ce-au avut dragoste adevărată

4 Corectat după Ms. 1794, f. 6 v, rînd 8 ; în Ms. 238 : „piii“.

spre însu, i-au blagoslovit, iară pe săminția lui Ham o au blăstămat, dzicind : Inmulțește, Dumnedzăule, pre Sim și lățește pre Afet și pre săminția lor în veci, iară Ham să fie rob lor, cu săminția lui în veci !

De atunce-ș îndată au însămnat a trei ficiori ai săi trei deregătorii, sau trei orinduele și ascultare, pentru ca fiecare de înșii statul și chemarea sa să păzască și să viețuiască, cînd au dzis cătră înșii : Sim, tu să jărtvești, rogu-te, și să zăbăvești cu *Svînta Scriptură* ca un preot ! Ham, tu ară pămîntul și păzește căsniciia și alte meștersuguri trebuitoare fă, ca un țaran ! Iară tu, Afet, otcîrmuește și apără pre acești doi, ca un împărat și nemîș și hotarale lor le lărgeste ! Că Afet să întălege lărgime sau lățime.

Și așa Noe aceste trei deregătorii între trei ficiori ai săi au ales, și au așezat deplin tot lucrul de obște, cu orinduală întemeind, fără care nice o stăpînie, nice împărăție, nice domnie a sta îndelungu / nu poate de vor eși aceste trei staturi den hotarale sale, (precum astăzi vedem în Țara Leșască).

14

Învățat-au Noe pre ficiorii săi și pre săminția sa bogoslovia și învățături întru lucrurile dumnedzăești, precum scrie Berosie, și le-au lăsat lor cărți întru carele mari taine de firile lucrurilor au scris. Așijdirea i-au învățat și imbletul ceriului, și au împărțit anul după curgerea soarelui și a 12 luni, și dentru acele învățături le spunea lor, ce să întîmpla în tot anul.

Și plinindu-să după potopu lui Noe ani 350, iară de la nașterea lui viețuind ani 950, au murit, vâdzindu-ș nepoții și strănepoții și feciorii den strănepoții săi, cari toți era 24.000 și 100 bărbați vîrstnici, fără mueri și fără copii lor, carii pre atîția era ; că precum scrie Berosie carte III, că tot de gemeni să năștea, parte bărbătiescă și fămeiască. Așijdirea și copiii aceia, după ce viniia în vîrsta ailor săi și să însura tot de gemeni era roada sau plodul dentr-înșii. Așa scrie Berosie, că niceodată Dumnedzău sau firea n-au avut lipsă în trebuința lucrurilor, care rădzima de bișugul și implutura lumii, iproci. Și ficiorii niceodată nu muriia înainte sau mainte de părinții lor ; ce, după moartea părinților lor, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma, fără numai Avel, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma, fără numai Avel, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma, fără numai Avel, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma, și aceasta blagoslovenie au trăit, precum scrie Epifanie, 3332 ani, cît niceun fecior nu muriia mainte de părinții săi, fără unul, ficiorul lui Aran, au murit în viderea tătine-său — Thara — pentru lauda

idoliască, carele însuș cu mintea sa au aflat de au sleit bozi, chipuri și bozoae sau Dumnădzăițe de lut.

14 v Fost-au și alte potopuri, care vărsa pre unele locuri de pământu, iar nu au înecat tot pământul deodată, ca în vremea lui Noe. Xenofon *De potrivirea glasurilor* și alte potopuri pune că dzice și le numără așa : Potopuri multe au fostu : cel întâi cu vărsarea de ape pre pământu, care au trăit 9 luni pe vremea lui Ghighes celui vechiu, de demult. Și pre acesta pre semne pre Noe, ca un păgîn / îl socotește a fi, că mai sus în cartea lui, pre cel întâi lui Ghighes strămoș lui Noe îl chiamă, carele au păzit niamul omenesc în corabie de potop, măcar că *Svînta Scriptură* mărturisește că Noe au fost 13 luni în corabie.

Al doile potop au fost pe vremea lui Inaclie și a lui Promitheu, care au trăit o lună. [Al treile potop, 2 luni, au fostu în dzilele lui Oghighes Athinianul. Al patrule potop, în Ahii, trei luni]⁵. Al cincile potop, a Thesaliei pe vremea lui Devcalion, împăratul Thesaliei, feciorul lui Promitheu, mai înainte de nașterea lui Hristos Domnul nostru cu 1540 de ani, după cum numără Carion și alții ; pe care vreme toată Țara Grecească au fostu vărsată de ape, cît multe cetăți și orașe au înecat cu oameni, cu dobitoace, fără ciia ce au fugit cu împăratul lor Deucalion în munți, pentru ce Ovidie, la carte I, *Metamorfosius*, scrie precum întru aceia vreme toată lumea fu stricată de potop, pentru răutățile oamenilor ; iară Deucalion cu muerea sa Pirtha, numai amîndoi au scăpat de acea pediapsă, pentru bunătatea lor și pre urmă au înmulțit niamul omenesc și că era prea îmbătrîniți, că Deucalion era de 82 ani. Să-i fie învățat pre dînșii Themes bozoaia ca să arunce înainte oasăle mîne-sa, și dentr-acele oasă vor naște și vor crește feciori, feți și fete. Deci, fiind ascuțit la minte Deucalion, au socotit pământul a fi mumă-sa, iară pietrile a fi oasăle ei ; pentru aceia cari pietri arunca Deucalion înaintea sa să făcea bărbat, iară cari pietri arunca Pirha muerea lui, să făcea mueri. Și de aice niamul cel împietrit și îndărăptnic s-au înmulțit, ce să dzice niam împietrit, rău și îndărăptnic.

Al șeasele potop au fost atunci, cînd au răpit Paris pre Elena de la Lachedemonie și au fugit la Troada.

5 Vezi aceeași pagină, nota marginală. În Ms. 1794, f. 7 v, rînd 6-7 : „Al triile potop au fost două luni, în dzilele lui Oghighes Athinianul ; al patrule potop au fostu în Ahie trei luni“.

Al șaptelele potop au fostu, cînd au vărsat Faros toată Țara Eghiptului. Și de la potopul a toată lumea, ci-au fostu în dzilele lui Noe, până la nașterea lui Deucalion, acestaș Xenofont numără ani 700, de care scrie cu greșală. Pomeneste și Plato / în carte *De fire*, în orașul Eghiptului, care să chiamă ciumulitura sau gîcitura lui Solon⁶ celui înțelept, cu preotul cel bătrîn al Eghiptului, care aruncă lene historiilor grecești, căci numai un potop țin minte, de vreme ce multe potopuri au fostu, dzicînd : O Solon, Solon ! Grecii, copii pururea sînteți ! Și nime den Țara Grecească nu-i bătrîn, căci tinără purure este mintea voastră, întru care nu-i nice o știință cărunță, iproci.

CAP II

Pentru împărțirea limbilor cînd să zidiia turnul la Vavilon și de înmulțirea a multe năroade den trei ficiori a lui Noe, anul de la potop 131, pre mărturiia lui Berosie iară de la zidirea lumii după cum numără Jidovii 1787 ; iară alții scriu aducînd mărturie pre Iosif Jidovul 2243

În a cincea săminție după strașnicul potop, în anul 131, după mărturiia lui Berosie, a lui Iosif și a lui Epifanie, cînd s-au înmulțit rodul omenesc, den trei ficiori a lui Noe, și toți oamenii o limbă avea, și o limbă știia a grăi, îndată domnii și oțîrmuitorii lor, cari era 72 mai bătrîni, clătindu-să de la muntele Liubar și den hotarele armeneste, unde să chema hotarăle Ararat, s-au așezat toți în cîmpii Senaar, ce ș-au ales mai desfătate de traiul lor. Și acești cîmpii și acmu cu acel nume sînt în Persiia. Acolo au început turnul Vavilonului, vrînd acolo să-și aședză scaonul crăiei sale, și să supue și alte năroade supt stăpîniia lor, și vîrvul turnului să agiungă până la ceriu, pentru să să numască vavilonenii a fi cei mai de frunte și întii întru niamurile omenești, și împărăție peste

⁶ În Ms. VI-41, f. 12^v, rînd 13 : Solomon.

toate împărățiile ; și să să poată apăra de Dumnădzău den-
t-acel turn, de ar mai fi vr-un potop.

15 v Așijdirea au vrut, precum mărturisește Filon în carte *De
lucrurile vechi*, să-ș facă nume și laudă vecinică în lume, scri-
indu-și și săpindu-și toți numerele sale pe petri și pe cără-
midzi ; că dentru acea materie socotisă să-ș zidiască turnul, /
a căruia vîrvul și ștresinile să agiungă la ceriu. Însă această
trufașă și de mirat soctială a lor, Dumnădzău o au strămutat
și o au întorsu în nemic, precum mărturisește *Svînta Scrip-
tură*, că, după ce începură den temei a zidi turnul, în sus înăl-
țîndu-l, fiind toți în limba lor de naștere jidovește sau după
mărturiia altora, haldeește, de la Adam cel întii patriarh gră-
ia, îndată li s-au schimbat graiul cel de naștere. Că fiecare
de înși într-alte limbi începură a grăi, ales cei 72 căpeteni
mai bătrîni, ce era învățători și svetnici pregiur turnu a să
zîdi. Îndată, dintr-o limbă ce avea, să schimbară și să făcură
72 limbi, și nu înțălegea unul altuia ce grăia, și rămasă lucrul
lor neisprăvit.

X Scrie Epifanie carte I, tom I că și turnul l-au răsăpit
Dumnedzău den temelie cu năvarnice vînturi.

U Iară ficiorii și sămințiaa lui Noe să împraștiară unii în
stînga, alții în driapta, tot niamul după limba ce li s-au schim-
bat, cu căpeteniile sale, căroră încă Noe patriarhul în viața
sa li-au împărțit lumea în trei părți, precum scrie Berosie :
Asia, Africa și Evropa. Și acestea sintu începăturili și dovă-
dzile săminției și a norodului despărțite a trei ficiori a lui Noe :
Sim, Ham și Afet în lume înmulțită.

Sim cel mai mare, dentru a căruj ghenealoghie Domnul
Hristos Mîntuitoriul nostru de mai nainte de veci, la plinirea
vremii, om adevărat s-au născut, au stăpînit părțile la răsărita
soarelui, stînd pre lîngă apa Efraft, și toată Sîriia Răsăritului
cu sămințiaa sa o au așezat.

*Aicea am socotit a fi cu cale să însămnăm de acel de mirat
turn de la Vavilon ce l-au făcut după potop cu a căruia răsipă
și împărțirea limbilor că s-au făcut precum am arătat mai sus.*

Nevrod, ficiorul lui Hus, nepot răului Ham, au făcut acel
de mirare turnu la Vavilon, precum scrie în *Cartea Facerii*,
cap XI, stih 3, 4.

16 Acesta turn în patru chipuri să socotește : întii rădăcina
sau pricina socotindu-să, adecă cei întii meșterii, carii era /

cei mai mulți den feciorii și nepoții lui Noe, între carii Nevrod, cap și domnu sau cum dzic grecii εὐροδοκῆς a tot lucrul au fost. A doa, den care să făcea acel lucru era cărămidzile și cleiul în loc de var : așa scrie Strabo carte V file 705. În Vavilon mult clei să face, de care stringu grămădzi ca niște stînci, pentru triaba zîdiurilor, ce să fac de cărămidzi. A triia după chip, că așa socotisă meșterii cei de frunte cu mintea lor, să facă acest turn așa de înalt, cît să agiungă la ceriu. A patra și pentru care hotar și firșit au vrut să facă acel turn, în trei feliuri să întălege : întii iconomus, poletic și besăricesc ; hotarul sau sfirșitul au fostu, pentru să aibă Nevrod cetate împărătiască, întru care să petriacă cu mare veste și laudă, precum să vede den cuvintele meșterilor, scrisă la *Facerea*, cap XI : Hotarul poletic pentru să-ș adaogă noaă stăpînire Nevrod pre pămînt, și să aibă prea tare apărare despre vrăjmașii săi, că era tiran și să teme de neprietini ; că tiranii den firea lor sintu fricoși ; precum dzice prorocul : Acolo avea frică, unde nu era frică ; că pre tiran și cunoștința lui cea den lontru îl face de să teme, și a avea grijă de fugă, nime gonindu-l, ce să-i goniască pre înșii sunetul frundzător sunătoare ; cum scrie la *Liviticon* cap VI : Hotarul besăricesc au fost ca să aședze Nevrod temeinică slujbă idolilor, să să lățască în lume ; pentru aceia au trebuit să fie acel turn ca o mirare lumii, unde să să adune năroadele den lume, ca la un scaon al lui Dumnedzău. Iară Dumnădzău cum ș-au batgiocurit de deșarta socotială a lui Nevrod cu a celorlalți, am dzis mai sus.

Și atita ne agiunge pentru mai deșchisul minții la rindul istoriei noastre.

CAP III

Pentru săminția și niamul lui Sim și de cinci ficii a lui

Elam, feciorul cel mai mare a lui Sim, den care au purces elamitenii și persii, niam cu bărbăție și cu stăpînie vestită. / Pomeneste de săminția niamului elamitilor, Xenofont, în cărțile sale, în care scrie pentru Chir împărat ; fiind

16 v

monarha persilor și împărat mai a toată lumea, au stăpinit, după mărturiia cronicarilor de obște, în anul de la zidirea lumii 4441. Elam să înțelege după mărturiia sau tălmăcirea jidovască : tînăr, copilandru, crescînd întru anii ; den ce socotesc că și astăzi persii, cum scrie Strikovschii, că au audzit cu urechile sale fiind în părțile persilor în anul de la Hristos 1574, că strigă la¹ rugile sale persii : Hala elam sau Hala huhali, cum s-ar înțelege : Doamne Hali, sau Elam patriarhul nostru. Ce, ori pre Elam, feciorul lui Sim, pomenesc, ori pre Hali, ginirile lui Mehmet, carele au scornit legea turciască. Că și turcii Halaha Mehmet, și persii, cari au puțină despărțire de legea lui Mehmet : Halaha hali strigă. Ce aceasta-i ade-vărat, că turcii de la Elam, ficiorul lui Sim, și nepotul lui Noe, au sămînție.

Iară Assur, al doilea fecior a lui Sim, să înțelege binecu-vîntat, după mărturiia lui Teliman Stela ; iară Rimighie, episcopul antisidorenilor, tălmăcește acestu nume Assur : înălțat. Pentru aceia dzice Dumnedzău la prorocul Isaiia : Toiagul mîinii mele, Assur. Dintre acesta Assur sîntu asirienii. Acesta au făcut vestit orașul Nineva în Asiriia, la care oraș fu trimis Iona prorocul. Nineva să înțelege casa ninevilor ; iară Nin să înțelege fiiu, de care vei afla la Isaiia 14.

Iară al treilea ficior a lui Sim, Aran, care să înțelege de-a-firea și naltu. De la acesta s-au început sirienii și damaschinenii ; și scaonul, orașul Sirii este Damascul, cătră care mergînd svîntul Pavel Apostol, fu întorsu la credință, precum scrie în *Faptele Apostolilor*, IX. La 7 Isaiia este scris : „Capul aramlenilor, Damascul cetatea“. Feciorii lui Aram, precum este scris la *Facerea*, X, au fost 4 ; anume : Messe, Ghetter, Hus și Hul. De la Mes și Ghetter, precum sună numele, împreunate amîndoaă la un loc au eșit masaghetii, niam mare și vestit, deasupra Mării Caspiei, în gura apei Volgăi, unde sînt acmu oardele Astrahanului, supt stăpîniia Moscului, / de cari Irodot în istoriia *De Chir*, și Cvint Curtii *De Alexandru Machedon* pe largu și ades scriu ; așijdirea și Ptolomeiu și Enea Silvie.

Al patruze ficior a lui Sim, Arfaran, să înțelege : însănătoșat sau răsipă. De la acesta au începătură haldeii, și de la nepotul lui, Ever, sau Evra, ficiorul lui Solomon, care au făcut Ierusalimul, au eșit evreii, adecă înstreinații, sau rătăciții pe

¹ Completat după Ms. VI—41, f. 15, rîndurile 17-18. Același pasaj și în Ms. 1794, f. 10, rînd 5-7 ; în Ms. 238 acest pasaj lipsește.

în multe țări. Dintre acestea sămînție, au eșit Avram, tatul și începătura a toți jidovii, precum scrie la *Biblie* în *Cartea Facerii XI*. Este dar lucru aievea, că Hristos Domnul nostru este de niamul lui Arfaran, și de la Sim, ficiorul cel întâi a lui Noe, măcar că au fostu și al cincele ficior a lui Sim, den care, dzic unii, că s-au plodit niamurili lidienilor în Asia.

CAP IV

Pentru sămînția lui Ham

Ham, ficiorul cel mijlociu a lui Noe, au stăpinit acele locuri ce sint în Africa, spre amiadzăzi, Eghiptul și țările murinilor.

Hus, ficiorul întâi a lui Ham, au înmulțit niamurile murinilor, la hotarale Africai, de unde să începe vestită apa Nilul, precum scrie în *Cartea Facerii XI*. Pentru aceia și Ptolomeiu, care au scris *Toată lumea*, niamurile husitienilor le pune în țările de mijloc a livienilor.

Feciorii lui Hus, Saba și Zevila; den Saba au eșit arapii și sabinii, a căror crăiasă aceia Sava au mersu la Solomon, să asculte înțelepciunea lui. Iară den Zevila, une niamuri și ostroavele Indiei în lat înșirate spre apusul soarelui și spre miadzăzi s-au înmulțit. Nembrut sau Nemrot, ce să înțelege: iute și strașnic stăpîn, pre carele Berosie îl numește cel întâi Saturn a Vavilonului, ficior lui Hus, de niamul urieșilor, strănepot lui Noe. Acesta în Vavilon întâi au început a stăpîni strașnic, cît au silit cu putere de au supus niamurile de pen pregiur supt stăpîniia sa, și pre toți / i-au împreunat supt o stăpînie cum ar fi supt un trup a stăpîniei sale. De la acest Nemrot s-au început cea întâi stăpînie a Vavilonului a unuia în lume, anul, după cum scrie Berosie, de la potop 131. Pentru aceia *Svînta Scriptură* pe Nemrot îl numește tare și nepregeduitoriu, venitoriu înaintea lui Dumnedzäu; iară venitor, cum tălmăcesc unii dintre dascalii svinți, să înțelege aice: cu putere și cu război silnic, sau silind pre oameni la ascultare. Că Dumnedzäu i-au dat putere ca aceia, cum dzice Daniil proroc: „Că Dumnedzäu mută și iară întărește și întemeiază împărățiile“.

17 v

Mesraim, al doile fecior a lui Ham, au stăpînit locurile pe Marea Roșie și pe Marea Albă, ce să chiamă marea den mijloc de pămîntu, pre lîngă apa Nilului, care pre urmă i-au dzis Eghiptul, de pe Eghip craiul, carele gonînd pre frate-său Danaa, au stăpînit în Eghipt ani 68 ; și craii Eghiptului s-au numit faraon, precum mărturisește prea vechiul istoric Manetan, în cartea *De craii Eghiptului*. Iară căci au stăpînit întii părțile Eghiptului Mesraim, ficiorul lui Ham, și astădzi turcii dzic acii pășii Mesraim, sau Misir, iară jidovii : Mecraim, iproci.

Laabim, al treile fecior a lui Ham, de la care s-au chemat Livia în Africa.

Afud, al patrule fecior a lui Ham, de la carele sînt înmulțite niamurile murinilor, ce să chiamă aphudim, în partea Africăii la apus. Enanin sau Ananim, feciorul lui Mesraim, nepot lui Ham, să înțalege : puț sau izvor de ape ; acela au aședzat parte în Eghipet, care să chiamă Țirenu, și acolo au făcut oraș Țirene, de unde sîntu eșiți țigani ; și aceasta parte este în stăpîniia Eghipetului mai cu bișug. Lăsăm pre alții a lui Mesraim a-i pomeni pen scurtarea voroavei, că au avut 10 ficiori. Ludin, de la care sînt lidienii.

Al cincile fecior a lui Ham : Hanaan, care să tilcuiește neguțitoriu.

Acesta au aședzat acele locuri în Siria, pe Marea Albă, unde este Tirul și Sidonul, că sidonenii și tirenii erau mai vestiți neguțitori.

18

Hamon au fost craiu / livienilor. Hiteu, ficiorul lui Hanaan, au făcut cetatea Hevron, den care sînt hitienii, unde au lăcuit Avraam. Evusău, al doile fecior a lui Hanaan, au stăpînit în Ierusalim și în Gava, den care sînt numiți gavaonitenii, iproci.

Așea să știi, cetitoriule, că Sim cu săminția sa spre răsărit, în Asiia cea mare, s-au înmulțit și au întemeiat lăcașurile sale, unde sînt astădzi perșii, și asirienii. Iară săminția a doa a lui Assamof, ficiorul lui Ioctan, nepot lui Hever, strănepot Salii și prea strănepot a lui Arfaran, ficiorului lui Sim, au făcut și au înmulțit mari și late niamuri a sarmotenilor, a căroro nume să chiamă în istorii sarmati, și supt acest nume să închid : știttii, moscalii, sirbii, leșii, rusii, litva, zmuzzii, pomeranii, volinii și alții.

Iară săminția lui Ham au ținut cîtăva vreme Țara Hana-neilor, Eghiptul, Ethiopia sau țările murinilor și Livii.

Iară săminția lui Afet s-au împrăștiat și s-au sămănat prin toată Asiia cea mai mică, și pre urmă lățindu-să lăcașurile sali la miadzănoapte, în Evropa, și mai toată Evropa.

CAP V

Niamul lui Afet

De săminția și niamul lui Afet, al treile ficior a lui Noe. Afet să înțelege după jidovie : lățit sau lățire, și frumos. Acest Afet mai mic au fostu den ficiorii lui Noe, măcar că cum scrie Berosie : după potop au născut Noe pre Ionic, iproci, pre carii îi trecem a-i pomenire aicea.

Avut-au Afet, ficiorul lui Noe, șeapte ficiori, anume : Gomer, Magor, Madian sau Madaim, Tuval, Tiras, Iavan și Mosoh sau Mesca.

Cum scrie Filon, Gomer să tilcuește hotărînd sau obîrșind ; de la acesta Gomer să trag țimbrii. Dentr-acestaș Gomer și niamul țimbrilor, au eșit nemții. Iară de la Tevcon Craiul, s-au schimbat numele nemților, de le-au dzis tevtoni și tudeschi. Așijdirea gotii, polevți, Litva, z mudzii, iatvedzii, prusii cei vechi, curianii, dancianii, șfedzii și filandii tot dentru /

18 v

Magog, care să tilcuiască negru, trăind supt cort sau streășină, [că gog să înțelege cortu sau streășină].¹ Dentr-acesta Magog au eșit niamul șțiților sau tătarii toți. Iară den tătari, turcii, precum și Berosie scrie la carte V, că Magog au aședzat crăiele Asiei, unde turcii stăpînesc ; măcar că și den săminția lui Ham s-au înmulțit une oarde. Dentr-acestaș, ungunii sau hugrii ; de pe apa Huga sau Iuga, care stă în ținuturile moschicești, au eșit ungunii, și trecînd peste apa Volga, au bătut pre goti sau pre polovți, ce era lăcuind pre apa Donului, care să numește la istorici Tanais, și la Marea Niagră, care să chiamă Palus Meotidis, pre strămoșii Litvei.

1 Notă marginală în Ms. 238. În Ms. VI—41, f. 19, rînd 8, pasajul acesta se găsește în text. La fel în Ms. 1794, f. 12, rînd 15.

Madiam, al treile fecior a lui Afet ; dentr-acesta suntu plodiț midii, cari stăpînesc la răsărit.

Iavan sau Eon ; dentru acesta sint eșiț tot niamul grecilor. Iară Iavan, de pe jidovie, să înțalege : amăgitoriu sau vicle-nitor. Pentru aceia grecii sint de niamul lor vicleni și amăgei ; și pre acest Iavan, grecii și latinii îl numiia Ianuș, și-l zugră-viia cu doăă frunți și cu doăă obraze : unul den dos, altul den față. Acesta, dar, Ianuș, i-au plodit și au înmulțit pe greci, precum avăm temeinică mărturie la prorocia lui Daniil, carele prin acest cuvîntu Eon, înțalege și închide pe toți grecii ; că pre răsturnătoriu și răsipitoriu monarh a stăpîniei Persului, așa il numește : Iavan, împăratul grecesc și machidonesc, care au fost Alexandru Machedon ; că acesta au bătut pre Darie, marele monarhu a persilor, și au stăpînit Țara Persilor și Vavilonul, de care pvsint Curtius, carte IV și V, *De lucrurile lui Alexandru cel Mare* și Iustin carte XVIII, Diodor Sicul II, Erodit, scriu pe largu. De la acest Ian să numește marea, ce-i zic Iornăut.

19 Feciorii lui Ioan sau Iavan ; aceștea sîntu întii Chetim, adecă bătînd, den cari au eșit machidonenii ; prea ne arată deșchis cărțile Macaveilor, că mai de mult, precum scrie și Ștefan Historicul, și Carion carte I, / nu i-au chemat machidoneni, ce mahetini, jidovește, iară grecește macheti ; iară cu vreme s-au chemat Machedon sau Machedon.

Al doile fecior al lui Iavan, Elessa, den care au purces Eolii în Asia cea Mică ; aceștea sint grecii cei mai aleși.

Al treile ficior Tarsus, care au făcut oraș mare în Chili-chiia, Tarsul ; și chilichienii au plodit niamul Asiei.

Al patrule fecior a lui Iavan, Dodanen, au plodit în Epir pre dadenieneni ; și dentru acest Epir au fost acel vestit Pir, împăratul epirotilor, care au fost râmnenilor puternic. Arbă-nașii Epirotis suntu. Așijdirea de acolo au fost și Scanderbec Castriot, răsipitoriu puterii turcești. Și astădzi turcii dentru acel Epir fac ostași mai războinici. Dentr-aceștia dodoneni au stăpînit ostrovul Rodosul și multe limanuri sau scale, în Asia, în Evropa și în Italia, den carii sint chiprienii, critenii, calabrienii, sițilenii, massilienii, iprocii ; și s-au înmulțit cu niamul grecesc.

Toval, ficiorul lui Afet, din care s-au plodit halibienii ; și acea parte de loc a halebienilor iaste numită în Asiia, de pe orașul ce să chiamă Halep, unde sint vestiți munți pentru

argint și heru. Pentru aceia și la *Facere IV*, pomenește Moisei : Toval ce au fostu întâi meșter de heru, cu megieșie aproape de halepieni.

Iverii den Asiia, carii au în țările lor de agiunsu de toate mademurile, și cu acelea toți să zăbăvăscu ; pentru aceia au și porecla, că iveri, să înțeleg, de pre lătinie, săpători. Acește toți pe urmă, iverii cu domnul lor Iraclie, precum mărturisăscu unii, au mărșu cu vasă pre Marea Adriei și pre Marea Albă, den Asiia, pen Țara Grecească la Ișpania, unde au pus Iraclie la strimtorile mării doi stâlpi, care despartu Ișpaniia de Mavritaniia și Africa. Și vădzînd iverii în Ișpaniia, ca și în țara lor, mulți² bogați de mademuri : aur și argintu și hier, precum scrie Iustin carte XLIV, s-au aședzat acolo ; și aceia parte / a Ișpanii o au numit Iveria, pre numele lor. Acestea, pre urmă împreunîndu-să cu franțozii, ce să chema mainte galateni și țelteni, făcîndu-să și împreunîndu-să den două niamuri unul, adecă tot un niam, li-au dzis țilteberi, cum s-ar dzice țilti și iveri ; și așa iverii den Asiia, și den Ișpaniia țil-tiberi să chiamă ; den Toval, ficiorul lui Afet să trag.

19 v

Aședzatu-s-au pre urmă multe niamuri în Ișpaniia, cum era în vremile vechi, de-ș căuta oamenii locuri mai bune de traiu, de să muta dentr-un loc la altul. Că africanii, arapii, mavritanii, cartaghenii, râmlenii, frîncii, gotii, ghepidii, franțozii, țimbrii, humnii sau ungurii, vandalii, elanii și alți strămoși a franțozilor, nemților, slavacilor și litveni, ades să rîdica^x de mergea într-acele părți a apusului, ca la locuri calde și bogate și de odihnă. Și care niam era mai puternic, acela să așadza. Că așa era de cinste bișugul acelor locuri, pentru mademurile aurului, argintului în Ișpaniia, cît Hanibal Carthaghenul, până au stăpînit acolo, în tot anul lua cîte 12 buți de aur venit dentr-acei munți, precum mărturisăscu de acestea Plinie și Iustin.

Mosoh sau Meseh se înțelege de pe jidovie pe lătinie : trăgînd la arcu, sau cum țilcuiește Teliman Stela : lătînd sau împrăștiind. Al șeasele fecior al lui Afet, sau de pe trasul arcului, au lătîndu-să în hotar departe, să numește ; acesta este moșul și patriarhul a tot niamul moscalilor, a rușilor și a leșilor, a volinilor, a cehilor, a mazurilor, a bulgarilor, a sîr-

2 Recte „munți“ cum se găsește în redacția către domn, vezi I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 82.

bilor, a horvaților, a tuturor năroadelor, care grăesc slovenește.

20 Teras, al șaptezece ficior a lui Afet, să înțeleagă : stricătoriu, răsipitoriu ; acesta au înmulțit niamul trachilor, pe cari o samă de scriitori de pământ, tirighetii le dzic. Acmu toate acele năroade le stăpinesc turcii. Lăcuiitorii acia grăesc grecește, turcește, / slovenește și pre la orașale ce-s prea mare, grăescu și italienește. Oraș mai ales acolo în Trația Vizantiia este, ce să dzice acmu Țarigrad, sau cetatea lui Costantin ; Pera, ce-i dzic Galata, Silivriia, Nicopoe, Odriul și altele.

✓ Așijdirea scrie Berosie cu dovadă la carte V, precum Teras, făcînd Tirul, au aședzat limanurile, scalele mării, și au aședzat pe trachi de pre numele său pe vremea Belii, al doile ficior a lui Nemrot, craiului de la Vavilon. Iară ce scriu unii, aleși Stela Teliman Signianul, precum de pre numele acestui Tiras s-au dzis apeii Nistrului Tiras, ce acestui lucru noi stăm împotriva ; că măcar că Nistrul, apa care să chiamă la istorii Tiras, să începe den munții rusăști departe de Trachia, iară cade în Dunăre Nistrul aproape de Trachia. Iară mai multu socotesc că ghenovedzii, carii lăcuia în Crîm, carii și cetății ce-s pre locul Moldovei le-au făcut sau de alții de mai nainte făcute, și ei le-au stăpînit, și pentru mare repegiune a Nistrului, i-au dzis ghenovedzii Tiras ; că italienește tirar sau tirari să înțeleagă săgetare, și aceasta apă Nistrul, unde aliargă pentre stînci așea de iute, ca o săgiată den arcu.

✕ Ficiorii lui Gomor, acelui mai mare ficior a lui Afet, au fostu trei : Ascanes, pre care îl numește Moisi la cartea *Faceirii* X : Ascenet, Rifaz și Gomor. De la Ascanes, precum toți istoricii jidovești într-un chip mărturisăsc, au eșit toate niamurile nemțăști, carii întii să chema ascani. Pe urmă, adăogînd de pe nemție, le-au dzis descanii ; mai pre urmă dvisconii și tevtoni. Pomeneste și Omir pre Ascanie și Țara Ascania la sfîrșitul a doaa cărți, *Iliad*, între alți domni ci-au fost vinit

♯ într-agiutoriu împotriva grecilor la Troada.

Deci, precum s-au pomenit de niamuri și năroade, că să muta în alte părți de loc, și-ș schimba locurile unul cu altul, sau îi scotea den hotară mai bune, așea și ascanenii, urmașii lui Ascanie, s-au mutat în alte locuri ; sau cercînd locuri mai

20 v bune sau neputînd / trăi de asuprială altor niamuri, părăsindu-ș-au moșiile sale. Că Savelic și Irodot, cu vestiți vechi istorici, scriu cu dovadă de urmașii acestui Ascanes, că țimbrii urmașii lui

Gomer, den carii era și acest Ascanes, fost-au izgoniți den Asiia cea Mică de Aliat, craiul lidilor ; ce mai curund de bună voe s-au mutat, pe semne den locurile sale, și nu numai țimbrii și ascanii sau tevtoni, nemți, ce și sarmații, și setei³, dații⁴, unde sîntem noi moldovenii acmu, alanii, ghepidii, strămoșii litvinilor, sasii sau sacii, și hinitianii, toți dentru niam, dentru amîndoi ficiorii lui Afet ; unii den Gomor, alții den Mosoh plodiți, împreunîndu-se cu puterile lor la un loc, den Aziia ră[să]ritului, spre miadzănoapte trăgînd, întii s-au așezat diasupra Mării Negre, care să chiamă Meotes, în care cade apa Donului den părțile moschicești, la Azac întră în mare. De a căror aședzare la un loc, pe aceli vremi, frumos au scris în stihuri grecește vechiul Dionisie poiaticul, care așa să înțăleg pre românie :

*Multe niamuri să ating
De locurile ce-s pe lîngă Meotid
Și nemții și ghetti
Și sarmati și bastarti
Scaunul daților
Și puternice piepturi a lui Alan.*

Arătau dar până aicea, cu multe niamuri, de unde au eșit și dații, care au descălecat locurile Țării Moldovii și a Țării Munteneste de la părțile țărilor despre răsărit spre miadzănoapte. Iară vom mai scrie de dați, și de alte niamuri, ce-au eșit tot dentru o săminție.

Den Gomor, al treile fecior a lui Gomer, nepot lui Afet, strănepot lui Noe, gotii cei războinici, soții țimbrilor, și megiașii lor : iatvejii, alanii, polovcii, peicinghii ; era numărul lor cu Togormu cniadzul lor 14.000, precum scrie Filo, și acestea în trei sute de ai după potop. După amestecarea limbilor la turnul Vavilonului, dacă să înmulțiră sămențiile, au tras în părțile spre miadzănoapte den Asiriia, până cît după cîtăva vreme au vinit în cîmpii ce să află / la Marea Niagră și Moar- 21
tă, căriia îi dzic istoricii Meotidis, precum scrie în scrisorile vechi : Pontum Euxenum și Palis Meotidis ; acestu nume are

3 Recte „ghetei“, cum se găsește în redacția către domn, c. I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 86.

4 Notă marginală între rîndurile 7-9 a Ms. 238, f. 20 v : „Aicea vedzi cum au nimerit dații la aceste locuri unde-i acmu Moldova și Țara Muntenescă și Ardialul“.

Marea Niagră. Acolo într-acei cîmpi, îndelungate vremi petrecînd sămînţia şi urmaşii lui Gomer şi a lui Togomer, strîmturile Mării Negre, unde cade Iazerul Meotidului într-însa, i-au dzis Gomerium Bosforos ; şi pre urmă, după greceie : Chimerium şi Ţimirium. De pre numele său i-au numit pre urmă acia sînguri Ţimirii, şi pe urmă cu vreme Ţimbri s-au chemat. Iară pe urmă, neputînd încăpea, că să înmulţisă de nu mai încăpea într-acei cîmpi, s-au imprăştiet, cineş cu povăţuitorii săi, în alte părţi de lume. Unii au tras la apus şi s-au aşedzat deasupra Prepontului, pre malul Asii, unde cade Marea Niagră la Helespont, Marea Trachiej, la Ţarigrad, la Galata şi la Halchidon. Alţii s-au aşedzat în Tavrica, unde sintu acmu tătarii Perecopului şi Mancop şi Chefea şi Crîmul, vestite oraşe. Alţii în Trachia au trecut şi în DaŢia, unde sintem noi moldovenii şi Ţara Munteniască. Şi de acei Ţimbri, căci au fostu aproape de greci şi avînd îndelungate războaie cu înşii, Omir întru *Iiadele* sale şi Apolonie şi alţii în stihuri greceşte şi lătineşte, scriu pre largu. Alţii pre apa Donului şi pre apa Volgăi în cîmpi a trăi ş-au ales. Alţii pe apa Buhului, căriia îi dzic că să chema apa Buhului, Hipanes, precum dzice Ptolomeiu şi Solin, şi pre Nipru, pe Desna, pe Sosa, iproci, s-au lăţit. Iară alţii au rămas pe loc, unde şădzusă dentii, ales cei mai bătrîni, cari nu putea, nice li să cădea să imble, rătăcind den loc în loc, tot pre lîngă Maria Niagră şi pe iazerul ei. Şi acia toţi rămăsese goti, ghepidi, pivceni şi pecinghi şi polovţi de pre vînătorie sau de pe prada oştască s-au numit. Pe urmă alţii şi mai departe, spre miadzănoapte trăgînd, s-au aşedzat unde-i acmu Volinul, Podol şi Litva. Alţii spre marea, căriia îi zic Marea Balticum şi Venedecum şi Marea Prusască s-au lăţit pre acele locuri unde-s

21 v acmu filandii, svedzii, litva, / zmuzzii, cursii, prusacii vechi şi danenii, carii toţi den Afet şi den Gomer, feciorul său, au eşit, schimbaţi cu limba de la turnul Vavilonului.

— Aşea vom dar să arătăm niamul daŢilor, carii au eşit la locul acesta a Moldovei şi a Ţării Româneşti ; de unde şi cum au nemerit pre aceste locuri, ni-au căutat şi pentru alte niamuri, de începutul lor a scrie cu zăbavă cetitorului ; socotim că de aicea ne va agiunge a scrie pe rînd mai mult pentru dachi, ce niam au fostu, că ni să pare că am scris deplin, care nice la un letopisăţ a Ţării noastre, nime n-au amelîţat măcar cît de puţin de acestea ce am scris noi, cu multă ostentială, den oare cite cărţi streine.

X

CAP VI

Pentru dați

Iară la ce an s-ar fi așezat dații pre aceste locuri de la zidirea lumii, cu greu este a să adeveri, de vreme ce nime ales văleturile n-au scris; de au și scris, încă nu să tocmăscu: cîndu într-un chip grecii, într-altu chip rimlenii socotesc amii de la zidirea lumii; iară, cît am putut afla, nu am lăsat să nu scriem.

Pomenit-am mai sus, că înmulțindu-să niamurile în cîmpii despre Marea Niagră, cît nu încăpea în locurile acelea, s-au rășchirat. Iară gheții, dații, căroră le zice Curțius, scriitoriu luei Alexandru Machidon: dahi, sahi, gheti, massagheti, fiindu cursul ailor de la zidirea lumii 5400, au nemerit pre aceste locuri. Iară de unde li s-au dat acestu nume dați acestor niamuri, ci-au descălecat pre aceste locuri, scrie Strabo historicul dzicînd: Niamurile despre răsărit, mai vechi decît cele despre apus. Scriu unii, precum aceste niamuri ce au nemerit într-aceste părți, li s-au dzis dați și davi, ce să înțalege de pre limba greciască dais, adecă războiu, că era acest niam al daților foarte războinic; precum și ghetilor de pre ghesi, care să înțalege paliță lungă, că gheșis, precum au scris Criton, este bîrnă lungă sau paliță lungă. Și odată cu dații s-au așezat / spre aceste locuri și gheții, însă ei mai spre răsărit, unde este Crîmul acmu; iară dații mai spre Dunăre, și mai spre Țara Nemțască, precum mărturisăsc și cetățile sau orașele lor, care să hotărăscu tot în slovele dava, cumu-i Serghi-dava, Deți-dava, Marti-dava, adecă dava lui Serghie, dava lui Dație, dava lui Marco, iproci. Iară gheții era mai cunoscuți grecilor, decît dații pre atunce, căci gheții mai adese trecînd scursurile Dunării în Dobrogea, făcea mari prădzi, și în Trachia, în Țara Grecească. Dion Prusău Sofista, prea învățat, au nemerit în părțile acelea, unde era așezată gheții, precum mărturisește Filostrat, ce au scris istoria *De lucrurile gheților*. Niamul acesta, vechii dați sau rămășița gotilor; că totodată sintu știuți: dații, gheții, și gotii, mărturisește Tolpentin (sic) din Dion, la viața lui Domic, iproci.

Iară hotarale Dației despre răsărit era apa Nistrul, ce să chema Tiras; despre miadzădzi Maria Niagră și Dunărea;

22 r

despre apus Panoniia, unde-i acmu Buda ; despre miadzănoapte Morava și Podoliia în crăia leșască, unde este și Camenița. Sintu oarecare istorici, carii dau și Podoliia și cîmpii peste Nistru până în Buh, și peste Dunăre Misiile amîndoaă, unde dzicem acmu Dobrogea și o parte de Iliric, să fie tot de Dațiia.

Pre un niam ce le dzice boei, tavristi și scorditii, ce au eșit den sămințiia franțozilor, și trăia pe lîngă apa Sava și Drava ; împotriva acestora s-au rîdicat dații și i-au supus ; ce pre urmă, împărțindu-să, scordestii s-au împrietenit cu dații și prăda în Dobrogea și în părțile Panoniei, unde-i acmu Țara Unguriască ; de aceste mărturisește Bonfin. De acești dați pomenește Cvint Curtius, istoricul de faptele lui Alexandru Machedon, cum am scris mai sus, însă nu aceia Alexandrie minciunoasă, ce-i pre limba româniască plină de basne. El scrie că sintu viniț sahi, dahi, gheti, massagheti, tot un niam, / cînd încă lumea toată eră mai rară în oameni. Și dentr-aceștie dahi, noi dzicem dachi, precum dzic și grecii ; iară latinii și leșii dzic dați, den care niam sint sasii den Ardial. Și era și aicea în țară la noi sasi, până nu demultu ; iară la satele cele hănești în Bugiac, și acmu sint de le dzic testabani, că să trag de acel niam, și au mari istorici marturi. Limba lor iară așea veche era, de la împărțirea limbilor de la zidirea turnului la Vavilon. Au price sasii cu nemții : carii sintu mai vechi de dînșii ? Sasii dzic că nemții au luat limba de la dînșii, iară nemții dzic că sasii de la dînși au eșit den Saxonia ; ce aceste prici le lăsăm la dînșii ; noi numai pomemim cît slujește rîndului nostru la scrisoarea letopisățului nostru.

Acești dați sau dachi, cum am arătat mai sus, cu 400 de ani mai nainte de nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru Isus Hristos, s-au aședzat pre aceste locuri, și avînd megiași pe gheți, împreunîndu-să la un loc, trecea Dunărea, și multe prădzi și stricăciuni făcea în părțile stăpînirii Râmului, că să făcea cu toții ca la doaă sute de mii de oaste.

Iară Avgust Chesariu, întiul împărat a Râmului și a toată lumea, după ce s-au strîcat și s-au mutat stăpîniia Râmului cea de obște, pe a căruia vreme au născut Domnul nostru Isus Hristos, precum cîntă beserica noastră în sara născutului : **АВГУСТЪ ЕДИНО НАБЛАСТЕЮЩЪ НА ЗЕМЛИ** adecă : Avgust însuși stăpînind pre pămîntu ; acest împărat, Avgust Chesariu, au pornit împotriva dachilor oaste 50.000 cu oamenii săi Curio

și pre urmă cu Lucul, carii au străbătut cu oștile rămlenești până la marginile Donului și la Marea Niagră și abia au supus pre dachi supt ascultarea împărății Râmului, de au căutat dații a dare bir la visteriia împărății Râmului.

Iară scrie Ioan cel Mare în *Istoriia den năroade* dzicînd : gottii la ostrovul Scandanavii sau Scandiia, curund după potop s-au așezat.

Iară Ammiia Marchel, la carte XXVII, cu socotiala a tuturor / scriitorilor ailor, precum dații sintu mai vechi decît unгурii, veniți la Ardeal și în locurile acestea unde sintem noi ; că, în vremea ce vinisă dații pe aicea, nū era Țara Unguriască niceun ungur ; iară dații cu cîteva sute de ai mai nainte de Hristos, cum am scris mai sus, au ținut aceste locuri până la Traian, împăratul Râmului, precum vom scrie la rindul său. Și Filip, tatul lui Alexandru Machedon, precum mărturisește Iornand, legînd pace cu gotii, și-au luat și fămeie pre Scodopa, fata lui Gotil, craiul gotilor, cum cu legătura aceia să-ș întăriască împărăția Machedoniei. Iară Dația, dzice Iornandu, Dația cea veche, care o stăpînesc acmu și năroadele ghepidilor, care loc stă în vedere Misii, ce-i dzicem Dobrogea acmu, peste Dunăre, ca cu un brîu impregiurată, doăă căi numai avînd, aceste locuri că s-au chemat unde-i acmu Moldova, Țara Munteniască și Ardialul ; care și Iulie Capitol la *Viața lui Maxim* și Elie Spartu întru *Viața lui Antonin* împăraților Râmului, și Filip Melanhtu, tot așa mărturisăsc de dzic : Dații era unde sintu acmu 7 cetăți ; cu carii și Martin Ieziler dzicînd : (Să socotesc ardelenii de războinici Evropii aceștia, cu moldovenii și cu muntenii sintu vechi dați). Mărturisește și Ieronim Canin *De dați*, dzicînd : gheții sau dații tot locul au stăpînit, care închide astădzi Ardialul, Țara Munteniască și Țara Moldovii.

Iară nu multă vreme trecînd după moarte lui Avgustu Chersariu și altor împărați rămlenești, în anul de la Hristos 88, în dzilele lui Domentian împărat, s-au rocoșit dații asupra împărăției Râmului ; trecînd Dunărea, lovit-au cu oștile în Dobrogea, unde era Ulpus Sabinul deregătoriu de la împărăția Râmului de pază despre dați și prădară Dobrogea peste tot, și omorîră și pre acel deregătoriu, ce era de pază, cum s-au pomenit ; iară craiu daților era anume Decheval. Iară înțelegînd Domentian, împăratul Râmului, de rocoșirea daților cu craiul lor, socoti să nu rămîie în ocară numele său de dați, fiind bir-

23

23 v

23 v nici lui, și au purces cu oști asupra daților, avînd hatman oștilor sale pre Avriliu Fescu. / Și sosind la Iliric, îndată făcură pod de vasă, legate cu coșuri pline de piatră, peste Dunăre, și de sirgu trecu cu oștile sale și Fescu și Domentian. Iară dachii cu craiul său Decheval, încă fiind gata, la Dunăre li-au eșit înainte râmleilor; și dînd războiu de îmbe părțile, cu multă vărsare de singe, rămas-au izbînda la dați, și luară toată tabăra râmleilor; și s-au întors Domentian împărat cu multă rușine la Râm.

Scriu unii de zic că Domentian, vrînd să-și acopără ocară și să dzică că el au biruit pre dați, poroncit-au să-i iasă în tîmpinare tot orașul Râmului, ca unui biruitoriu să-i facă cinste; ce mai mare ocară și batgiocură au adus asupra sa Domentian împărat cu cea fală a lui minciunoasă.

X N-au mai cutedzat apoi Domentian a face război cu dații, ce încă au legat de a le da și bir daților; și au luat bir în 20 de ani și mai bine dații de la râmleii până au stătut Traian împărat Râmului, de au bătut și au spartu pre dați de pre aceste locuri, că prăda dații țările ce era închinat la împărăția Râmului. Pentru aceia au luat bir, precum și leșii și moscalii până nu demultu, ce acmu în dzilele noastre, da cojoace tatarilor, să nu le prade țările, scrie Topeltin.

Iară pecetea daților era doi lei cu gurile căscate unul spre altul, și diasupra lor era coroane.

Trăit-au dații pre aceste locuri cinci sute și mai bine de ani. Deci s-au răsipit dații de pre aceste locuri de puterea lui Traian ce-au vinit asupra lor.

CAP VII

Pentru împărăția Râmului și hotarali ei

24 Împărăția Râmului, căriia în putere și lățime n-au fost nicio împărăție de cînd este lumea, citește istoriile Râmului și a lumii și vei afla de mărimea ei, și altă mai mare împărăție decît aceasta n-au fost. De această împărăție afla-vei și la proci, ales la Daniil cu dezlegarea visului / lui Navohodonosor, împăratul Asirii. De aceasta împărăție afla-vei că cîntă și

svînta beserica a noastră, în sara Nașterii Domnului și Dumnedzăului nostru Isusu Hristos : **ВЕРСЕТЪ ДАНО НАЧАЛСТЕСЮИШ НА ЗЕМАН** adică : Avgust singur domniia pre pămînt, iproci.

Acest Avgust, împărat Râmului, au stătut cel întii după stăpîniia cea de obște, de sfătuia Râmul cu obște. În zilele acestuia, au născut Hristos Mintuitorul lumii den Prea curata Fecioară Mariia.

Numele său să trage de pre orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș este în Italia, pe apa Tivrului. Iară începutul împărăției aceștia este den Troada, care o au răsipit-o elenii, avînd multă vreme războiu cu troadenii, pentru răpirea Elenii, fâmeii lui Menelau, de Alexandru, ficiorul lui Priam, împăratul Troadei ; pentru care fâmee să o întoarcă domnu-său, de unde o răpisă, pururea svătuia doi domni de Troada, anume Antenor și Enea, ce mazănd pre alți domni svetnici feciorul lui Priam, să nu dea pre Elena, s-au trăgănat zvada până la stîngerea de tot a Troadei. Și n-au hălăduit nime altul, nice în cetate, nice în olatele ei, fără acești doi, ce s-au pomenit, Antenor și Enea cu gloatele lor ; ori că știa grecii sau elenii că acești doi domni svătuia spre bine pe troadeni, și i-au lăsat de nu i-au gonit, ori ei, cunoscînd la ce trage lucrul, s-au păzit de vreme ; și au eșit cu oamenii săi, și s-au încărcat în vase, și s-au dus în lume. Deci Antenor au descălecat Veneția pre pămîntul Italii. Iară Eneas pogorînd mai gios, au abătut la marginea iar a Italii, unde domniia Latin craiul o parte din Italiia. Îndemnat și de prorocii lor păgînești, au început svadă cu acel craiu anume Latin, după a căruia nume să numește limba lătiniască.

Nu era acele locuri, pre atunci, cu oameni deși așezate, și singur craiul îmbătrînit de dzili, numai o fată den trupul său avea și era logodită după un domnu de Italia, anume Turnus, / și era mulți domni de Italiia / nepriiatini ; pre acia i-au tras Enea în partea sa împotriva lui Turnus, și a lui Latin craiu, și cu războae, cu multă vărsare de sînge, au biruit pre Turnus, până au și perit Turnus în războiu. Deci au căutat lui Latin craiu, a priimi pe troadeni în țara sa, în Italia, și pre Enea ginire în locul lui Turnus, că lui Enea îi murisă fâmeia de groază cînd au vădzut ardzînd de toate părțile cetatea Troada. Și s-au făcut troadenii moșeni Italii așezați și legați între sine, să trăiască troadenii pre limba și pravila de giudeț

24 v

a italienilor și italienii să primască bodzii și rugile, și obicia-
iurile de beserică a troadenilor.

Deci den Enea și den fata lui Latin craiu, este den sămin-
ție în săminție născuți doi frați, anume : Romul și Rem. Aceș-
tia au urdzit orașul Râmul, pre giământate Romul și pre giună-
tate Rem. Și încă neînălțate fiind zidiurile, au vinit într-o dzi
Rem să vadză sporiul lucrului frăține-său, dencătro zidiia Ro-
mul, și vrînd să facă șagă, au sărit peste zidiul frăține-său ; iară
frate-său, în loc luînd sâmnu și piedzi răi orașului, apucă un
fuște, și lovi pre frate-său Rem prin mijlocul trupului, și căzu
mortu la pămîntu.

Iară Romul, stînd diasupra trupului, i-au dzis : Așea să
petriacă toți carii ar vrea să sae zidiurile acestea. Și au rămas
singur Romul urzitoriu orașului și crăiei, după a căruie nume
este orașul Roma sau Râmul, cum dzicem noi, și după oraș
și numele împărăției.

Fost-au această împărăție de începutul ei supt craiu Romul,
craiul cel dentii, până la Tarcvinie Superbus, adecă mîndrul.
Iară un ficior acelu Tarcvinie Mîndrul, au făcut silă unii
doamne, la casa ei, nefiind domnu-său acasă. Și după aceia
silă, acea doamnă, anume Lucreția, den pat nu s-au sculat,
ce de sirgu au scris la bărbatul ei, unde era, și la un unchiu
al său, ce era vestit svetnic la Râm, anume Brut, să vie cum
mai de sirgu la dînsa, că i-i despre moarte. Și dacă vîniră și
intrară în casă unchiul acei fâmei și bărbatul ei, / iară ea au
dzis : Nu vă apropieți de patul meu, spurcat de ficiorul lui
Tarcvinie ; ce, de este trupul silit, nevinovății mele, moartea
mea va fi martur. Și scoasă un cuțit de sub perină ce-l gătisă
de aceia triabă, și s-au lovit în inemă și după cîteva ciasuri
au murit ; că n-au gîndit de moarte ca aceia nice bărbatul,
nice unchiu-său, ce până a năvăli să apuce cuțitul, ea s-au
giunghiat.

Făcutu-s-au o zarvă mare în tot orașul de fapta aceia,
arătînd tuturor cuțitul cruntu de singele nevinovatei fâmei și
silă, și stătu tot Râmul și olatele de au giurat cu Brut, ca să
nu mai sufără crai peste înși mai mare. Iară Tarcvinie împă-
ratul, urît și părăsit de toți svetnicii și slujitorii lui, pentru
spurcata faptă, au fugit la franțozii. Și de la aceia luînd agiu-
toriu, s-au ispitit cu silă să apuce împărăția Râmului, ce tot
în deșertu s-au întorsu, gonit și răsipit și n-au mai dobîndit

ce-au pierdut în viața lui, nice el, nice altul. Și de atunce s-au cîrmuit acea împărăție tot cu sfatul sinatorilor, până la Avgust chesariu, cinci sute și mai bine de ani.

De mirat lucru că aceasta împărăție, la statul și lățimea ei cit au venit tot într-acele cinci sute de ani den cirna svetnicilor. Și alegea ei cu svatul, den an în an, cite doi mai mari, căroro le dzicea consuli, adecă capetele svatului ; și mai mare era acestu nume consuli decît împărațor ; că acestu nume împărațor era a hatmanilor, carii mergea în vr-o parte cu oștile. Iară, dacă să întorcea den oști acasă, nu să mai chema împărațori, ce iară pre numele lui să numiia ; imperator să dzice poroncitoriu. Iară pe urmă, pentru izbîndzi ce făcea acei imperatori, s-au numit împărații, și au eșit mai mare și mai de cinste numele împăraților decît a crailor.

Hotarăle aceștii împărații a Râmului, mai necuprînsă sintu, că nu cu munți sau cu ape curgătoare, cum vedem acmu, că despartu crăii de crăii și împărații de împărații, ce den toate / părți au fostu hotarul marea, ocehanul, care încungiură pămîntul. Începînd den părțile despre miadzănoapte, ochianul 25 v
cela ce încungiură Englitera, și tot acela ocehan și despre apus și despre Hispaniia și Portugaliia, și despre apus să trage tot acela ochian, încungiurînd tot pămîntul spre amiadzădzi, pe după Africa, noi zicem barbaredzii, până vine la Marea Roșie, care este între Eghipt și Araviia. Cîte împărații, crăii, domnii și țări sintu de le încungiură ochianul, precum s-au pomienit mai sus, toate supt ascultarea împărații Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roșie, de la ochianul de amiadzădzi, tăind pre uscat : Araviia, Asiriia, până la muntele Caucas, între hindii și parthii, și până în Marea Caspiia, cu Armeniile amîndoaă, și cîte țări sintu între Marea Caspii și Marea Niagră : ghiurgii, mengrili, cerchezii și alte țări, și de acolo apa Donul și Volha, toate supt ascultarea Râmului au fostu ! Și de la Tartariia cea mare, ce să dzice acmu Iuzbec, hanii cei mari de la Râm lua stiag de hănie. Numai cu Hindii n-au încheiat lumea toată despre răsărit. Și viniia și de acolo multe țări să se închine ; ce de la o vreme nice și-ii mai primiia de la locuri așe depărtate. Și unghiul cestalaltu la ochian, unde sintu acmu șvedzii și Daniia, și unghiul spre apa Renului, pre aceste țări nemțști, că și șvedzii și daniii tot nemți sintu, și un

niam nu i-au putut supune nice într-un chip râmlenii până la îndreptatul acei împărății în multe părți. Și cită oaste au pierdut cu nemții, bătînd războaie, cu cea parte de lume, nu o ar fi pierdut. Însă numai o parte de nemți supuși nu au fostu, iară cît ține Renul apa și acele ce sintu piste apa Renului, multe locuri au fostu supus, cum și Englitera, franțozii și toată Hișpania.

26 Caută acmu cu cugetul întru atîta mulțime și lățime de lume, cîte mari / împărății sintu acmu, cum este : Englitera, franțozul, Hișpania, nemții până la Renu, Africa, Fesul, Afri, Liviia, iproci, tot Eghiptul, habeșii și împărăția Assiriei, Persul, Armeniile, Capadochiia, toată Greția, și Machedonia, Iliria, Dachiia, unde sintem noi acmu, și alte țări și ostroave, și pre ochian, și pre Marea Albă și pre Maria Niagră, și pre Marea Caspia, la toate acestea eșia pași de la Râm, la unele pe un an, la altele pe trei ani, mai mulți, care nu-i mai pomenim anume țările și olatele. Pași eșia și la Ierusalim, la țările jidovești tot de la aceasta împărăție, cum scrie și la Svînta Evanghelie. O samă de țări mai departe, supt crai birnici îi lăsa pre unii, ales la Africa, Eghiptul, Armenia, iară celelalte cum este Hișpania, Englitera, franțozii, nemții până la apa Renului, Italiia, țările grecești, țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele toate, cu senatorii, sveticii Râmului, să otcîrmuia, pentru ce au dzis un filosof a lui Pir, craiului epiroților, sau arbănașilor, cînd li-au trimis în solie la Râm, că au vădzut svatul lor de împărați adunat. Ce cît ne-trebuie la rîndul istoriiei noastre, ne agiunge atîta și de împărăția Râmului.

CAP VIII

Pentru Italiia de unde au eșit niamul moldovenescu după risipa dachilor den locurili acestea

Toate lucrurile, cînd să spun de la începutul lor, să înțăleg lesne, cum și de niamul moldovenesc a pomeni ne vine rîndul aicea.

Țara Italiei este dreptu spre apus, cum să prinde de aicea de la noi, nice așa departe de țara noastră, că de la Beligradul

de la Dunăre, mergînd (30 de)¹ dzile, cum mergu negușitorii, agiungu la Veneție, care este pe locul Italiei.

În statul său este între mări ca și Greția, că dencoace despre noi să închide cu o limbă de mare, ce esă den Marea Albă, ce să chiamă acea apă colfo de Veneția, cum dzic venețienii, / și să chiamă cu altu nume : Marea de Adria ; iară mării den care esă acea limbă îi dzic latinii : Marea Mediteranium, adecă marea den mijlocul pămîntului ; iară alții și noi dzicem Marea Albă. Iară despre ceialaltă parte, despre apus, izbucnește iarăș dentr-aceiaș Mare Albă un unghiu de mare, însă nu cu atîta lungime, cum este limba ceastalaltă despre noi ; și pre acela unghiu dentr-acolo este Enuu, noi dzicem enovedzii ; însă dentre aceste doă limbi esă Italia, și în dricul pămîntului spre miadzănoapte, de acolo până la hotarul franțozilor.

26 v

Hotarile ei despre răsărit, cum s-au dzis despre noi, limba de mare, și apoi țările împărăției nemțasti : Stiria, Carintia, Avstria ; despre miadzănoapte, franțozii ; despre apus, Hispania ; iară despre miadzădzi să închide cu Marea Albă, și tot aceia este care să întinde până la Țarigrad, Marea Albă.

Are Italia domnii împărțite pe locurile ei, cum avea și Greția într-o vreme, a căror domnii și țări sint numerile acestea : Liguria, Tuscana, Umbria, Sabina, Lațium, de unde este limba lătiniască și de la Latin craiu ; Neapolis crăie supt craii Hispanii, Calambria (sic), Apulia, Romania, Istria, Hetru-ria, Campania, iproci, care le trec cu condeiu nostru pentru zăbava.

Iaste Țara Italiei plină, cum să dzice, ca o rodie de cetății și de orașe iscusite ; mulțime și desime de oameni, cu bișug de tot feliul de roadă și iscusenii ; pentru aceia i-au dzis (raiul pămîntului, Italiei). A căruia pămîntu, orașale, grădinile, tocmelele la casă, cu mare desfătare traiului omenescu, cît nu-i în toată lumea supt ceriu, blîndu, voios și sănătos, nice căldură mare vară, nice erni greli. De grîu, de vin bun și ușor, de untdelemn, mare bișug ; poame de tot feliul : chitre, naramdză, alămii, dzahar.

Oameni iscusii peste toate niamurile, stătători la cuvîntu, neamăgei, blîndzi, și cu oamenii nemernici îndată să prietesc, cum ar fi / de ai săi, cu mare omenie ; pentru aceia le

27

¹ Loc gol în Ms. 238. Completat după I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 106.

dzic gintiloni, cum zic grecii, celebii ; iară și în războaie neînfrinți într-o vreme, cum vei ceti de dinșii la istoriile Râmului.

Aceia țară este acmu scaon și cuib a toată dăscăliia și învățătura ; cum era într-o vreme Athina la greci, acmu Padova în Italiia, așa de iscusită și trufașă meștersuguri. Este Italiia mai veche decît Râmul adecă Roma, și decît împărăția Râmului, ce s-au zidit în Țara Italiei, de acei domni den Troada : Antenor și Enea, cum s-au pomenit mai sus ; Antenor Venetia cu olatele ei, iară Enea Râmului și împărăției lui începătoriu și rădăcină-i este.

CAP IX

Pentru numele moldovenilor și a muntenilor după ce au descălecat Traian

λ
x
f

Numele Italiia este vechiu la toate istoriile cele vechi lătinești, de pe Ital craiul lor, nemții italianului îi dzic valleos, și noă moldovenilor și muntenilor iară așa ne dzic valleos. Franțuzii italianului dzic valașos. Leșii italianului dzic vloh și noă franțuzii valașos, și leșii voloșin ne dzic ; iară muntenilor de la o vreme au luat leșii de le dzic moltan adecă oltian. Ungurii italianului dzic olaș, iară moldovanului și muntianului, olah. Și Țării Italiei leșii dzic : Vloșca Zemea, adecă Țara Vlohului, iară țării noastre dzic Volosca Zemea.

Caută-te acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă, și prăvește de unde ești, lepădînd de la tine toate celelalte basne, cite unii au însămnat de tine, den neștiință rătăciți, alții den zavistie, care în lume dentre niamuri n-au lipsit niceodată ; alții de buiguite scornituri și deșerte.

27 v

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțales că este tot unul la toate țările, și al tău, și a Italiei, precum vei înțalege și mai pre largu, osăbit de numele acestor țări, că și / grecii și turcii ne dzic vlah, ce și dentru altele te vei cunoaște : obiceiuri, hirea, graiul, până astădzi, că ești dreptu vloh, adecă italian și râmlian.

Multe obiciae sint a italienilor și trăescu până astăzi ; așa den ospețe nemăreți, voiși și libovnici ; așa la petrecării, la întrebare unii pre alții de viață, firea, clătirea. Cine au fostu la Italiia să vadză pre italian, să ia aminte ; nu va trebui mai bună dovadă că criadză, că un niam sintu cu moldovenii.

Înțelege-vii și den capul, care să va scrie de graiul acestor țări, că și limba este dovadă, că în graiul nostru până astăzi sint cuvintele unele lătinești, altele itălienești. Să miră un istoric anume Cavații dzicînd : De mirat este că limba moldovenilor și a muntenilor, mai multe cuvinte are întru sine râmlenești decît italiinești, măcar că italianul tot pre un loc cu râmleonii. Ce aceia nu-i divă, că italienii tirdziu ș-au scornit limba den lătiniască, așa de iscusită și dezmiardată, cît că este limbă ingeriască, îi dzic, și întru unele peste samă își răduce ¹ cu a noastră.

Un istoric, anume Enea Silvie, și alții pe urma și pre cărarea lui, au scrisu în istoriia sa, cum moldovenii, ce lăcuiescu pe pământul Dachii cei de Sus, și muntenii în Dachii cea de Gios, acestu nume vlah să trage de pe Fliac, hatmanul râmlesc. Și această părere a lui Enea, nu este de aiurea ; numai au cetit niște stihuri a unui dascal, anume Ovidius, pre care l-au trimis în urgie în Cetatea Albă Avgust, Chesariul Râmului, pentru niște scrisori în stihuri, ci-au fostu scris de dragoste, de să împlusă Râmul de curvii, den scrisorile și cîntecetele lui. Acel Ovidius au scris cîteva cărți în Cetatea Albă, fiind închis, urgisit, tot în stihuri, și acolo și-au sfîrșit și viața. Pre numele lui este balta Vidovul la Cetatea Albă. Una den cărțile lui ce are nume de *Pontu*, scrie la un prietin / al său la Râmu, anume Grețin, aceste stihuri, precum le scriem aicea pre limba noastră de pre lătinie :

*Gheții ținea într-o vreme, acmu Flacus ține,
Rîpa scump-a Dunării, el singur cu sine :
El au ținut Misia în pace, cu credință,
Pre greci (sic) ² i-au scos de aicea el, cu biruință.*

Așa însămniază aceste stihuri, pomenind pre acel Fliac, cărui numele la istoriile Râmului este Fulvie Fliac consul,

1 „Își aduce“ după Ms. VI—41, f. 44, rînd 16. La fel în Ms. 1794, f. 23, rînd 13.

2 Așa în textul Ms. 238 ; în Ms. 1794, f. 23 v, rînd 5 : „giți“.

precum să numii pre acele vremi hătmăniile lor. Și de aceste stihuri s-au legat întâi acela Enea Silvie, și după dînsul și alții. Întru acia aflu și pre Ureche. Vornicul următoriu, să fie numele țărilor acestora vlah, de pre numele acela a lui Fliac, hatmanul Râmului, cărui lucru, Carion istoricul stă împotrivă, și cu acela și Topelîn de Mediași, anume dzic că cei ci-au scris, cum numele vlah, acestui niam, moldovenilor și muntenilor, îi de pe Fliac hatmanul, basne sînt. Cu acești doi și alții mulți istorici, cu carii, și eu ceiu partea mea, țiu pentru aceste dovădzi, care deșchis ț-am scris, cum toată lumea dzice italianului așa cu un nume și noaă până astădzi. Și acel Fliac, de au bătut războaie cu tătarii pre Dunăre, iară la descălecatul țărilor acestora nice o triabă nu are, că tîrdziu după Fliac sîntu descălecate de Traian, împăratul Râmului, den țările Vlohului, adecă Italiei. Fără cine doar va dzice că italienii acestu nume vlah au dobîndit de la Fliac, care lucru n-am cetit nice la o istorie a Râmului și de Italiia. Alte chipuri și capete au avut Italia, mai vestite și mai vechi decît acel Fliac. Cum ar fi luat Italiia nume de la acela ? Ce de la Italia atîta agiunge istoriei noastre, cît am arătat cu mărturiile și a istoricilor și a numelui ce avem de la alte niamuri ; să pășim de aicea la altele pre rîndu.

CAP X

Traian împărat au vinit cu oști asupra daților. Pentru Traian împăratul Râmului și pentru oștili lui ci-au venit asupra lui Decheval craiul dachilor și la ce vreme

x Traian, împăratul Râmului, al șeptele după Avgust Chesariu, la începutul împărăției lui, era al doilea vac după Hristos, fiind papă Anaclit, cum scrie Varonie, anii 103. Traian de niamul său era șpaniol sau hișpan ; luat-au scaunul împărăției după Nerva, și Nerva după Domintian. Și vâdzînd la siăbiciune împărăția sosită, dentru rea și desfrînată cîrma împăraților răi și turbați, (că și Dioclitiiian și cela a lumii ocară și tiran Nero tot mainte de Traian au fost,) întâi au tocmit

împărăția în ce era stricată și viniturile ei, apoi s-au apucat de oști împotriva tuturor carii eșisă de supt ascultarea împărății, țări și întii asupra daților, țiitorii acestor părți.

Că așa să întărisă dații asupra împărății Râmului, cît și bir lua den visteriia Râmului, în dzilele lui Domintian și a Nervii, în doadzăci și mai bine de ani, precum scrie Topeltin, să nu prade țările ce era supt împărăția Râmului, cum s-au scris mai sus, că și până la Italiia nu hălăduia de ciambulurile ce slobodzia cu călărimea lor. Cum am vădzut în dzilele noastre pe tătarii Crîmului, fiind mai puțin decît oștile moschi-cești și leșești, și de la amîndoi lua daruri, să nu le strîce țările cu ciambulurile lor.

Întii dar Traian, marele împărat, la al doile vac a lui Hristos după întrupare, plinindu-să vacul întii anii 100, rădicat-au oaste împotriva nemților, cum scrie Dion și alți istorici după acela, și izbîndind, s-au întorsu și s-au apucat a găti oști asupra daților.

Războiul lui Traian împăratul Râmului cu Decheval craiu daților

Cum scrie istoriia *De patru monarhii a lumii* de clătirea aceștii împărății de la Râm spre aceste părți, ca pe la 120 ani / după Hristos, iară cum scrie Varonie ca la 103 au fostu, că la al patrulă an a împărății sale, au purces Traian asupra daților. Împotriva căruia nice Decheval craiu fără războiu nu s-au lăsat, ce trecînd Dunărea cu oștile sale, au stătut împotriva lui Traian cu războiu în țările Misii, ce să chiamă Dobrogea. Stătu un războiu mare și nu cu puțină vărsare de singe.

Însă pre acele vremi, în toată lumea, nu era altă oaste nice mai temeinică, nice mai stătătoare și neînfrîntă ca oștenii Râmului, cu tocmală oștilor lor, cum vedem acum la nemți, tot bulucuri, și pentre bulucuri locuri deșchisă, să aibă loc deșchis a da ajutoriu bulucurile cele odihnite celor înfrînti sau oboșiți, ce stau înainte de să bat. Niceodată toate bulucurile nu încep războiul, ce numai cele den frunte; iară alte bulucuri cu mare tocmală stau de paza celor ce fac războiu. Și așa, luptîndu-să o parte de oaste, iară altă parte stă gata netrudită, că oastea netrudită pre lesne înfrînge pre ceia oaste ce-ș varsă focul sau virtutea toată odată; că oastea ce sare toată odată,

toată să și răsipește îndată. Și cu tocmala oștilor sale, rămlienii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrîntă avea și oastea machidonenilor, ales tocmala pedestrimii ce să dzicea : filandră (sic) ; însă era prea strînsă acea filantră și la greu să lega pedestraș de pedestrași. Cu mare greu să rumpea acee oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machedon tot răsăritul. Însă pe urmă, dacă au început machedonenii a bate războaie cu rămlienii, perdea războiul machidonenii, cum va vide cine va ceti războiul lui Persăv, împăratul machidonenilor cu Filip, hatmanul romanilor.

Audzit-am pre mulți dînd vina aceasta, cum că și leșii și moscalii și alte oști creștinești, nu sar toți deodată la războiu ; nu știu ce dzic unii ca acia !

29 v Oștile temeince, cu multe ciasuri, cu multe dzile bat un războiu, și știu aceasta, că întii leșii și moscalii de ar slobodzi toată oastea odată, niceun războiu / n-ar mai izbîndi, ce toate le-ar pierde. Așea dar Decheval, craiul dachilor, luptîndu cîteva dzile să oprască oștile lui Traian, n-au mai putut birui, ce au purces oștile lui den războiu în răsipă.

Traian împăratul, după izbînda de întii asupra daților, venit-au la apa Dunării, și stînd cu oștile, adus-au meșteri de prin olatele acelea și au zidit pod de piatră peste apa Dunării, cù mare minune vecilor viitori, care să pomenește și pînă astăzi Turnul — Săverinul în Țara Munteniască. Iară mărirea podului au fostu, cum mărturisește Bonfim din Dion istoricul, 50 de stîlpi de piatră, înalți cîte de 150 de coți, fără temeliia ce era pe dînșii ; iară de lat, podul era de 60 coți.

X După ce au gătit, trecut-au Traian cu toate oștile sale peste Dunăre, în cursul ailor de la zidirea lumii [5613]¹, iară de la Hristos 105, în ceasta parte, unde este acmu Țara Munteniască, unde și Decheval, craiul daților, au eșit cu oștile sale, la al doile războiu, stînd dații tare, cu singur craiul lór. Și craiul lor au perit în războiu și toată oastea lor s-au întorsu în răsipă.

Dzic că înfrîngîndu-i în războiu rămlienii, au dat dos Decheval, craiul dachilor, spre munte, și l-au agiunsu Longhin în goană cu o samă de oști rămlenești. Scrie Bonfin, și l-au prinsu viu și l-au dus la Traian împăratul. Dzic unii, că după

1 După I. Șt. Petre, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii...*, p. 119.

ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur, pentru să nu cadză în ocară râmleilor ; iară mai mulți scriu, că aducîndu-l viu înaintea împăratului, și după multă muștrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorît. Iară eu am cetit cartea lui Marco Avriile, împăratul Râmului, pre urma lui Traian al patrule împărat, în anii de la Hristos 161, și scrie cum să-l fie dus la Râm pe Decheval craiu împreună cu un ficior a lui, arătîndu-să Traian împărat biruitor asupra lui.

Alții scriu că în doaa rînduri au avut războiu dații cu Traian împărat, și rămîind biruit Decheval craiu den războiul de întii, s-au plecat cu rugăminte, și s-au făcut pace, și priimindu-l, / Traian l-au ertat ; și pe urmă el iară s-au rocoșit asupra lui Traian, și viind Traian al doile rînd cu oști, cum scrie Dion și alți istorici pre urma lui, să fie avut Traian împărat oaste șease sute de mii numai de războiu, fără altă mulțime ce să trag după oștile mari.

30

Și pierdzîndu războiul dații și peirea craiului lor, s-au dus tot niamul lor în răsipă de pre aceste locuri ; iară cîți au și rămas prostime, țărani, pe toți i-au scos Traian împărat de pe aceste locuri peste munți la Țara Unguriască ; și în locul lor aicea în țară și unde este Țara Munteniască, din Dunăre până supt munți și până în Marea Niagră, și până în apa Nistrului, tot locul au împlut de oamenii săi, râmleii căsași, și mai mulți oșteni, precum dzic ei colonia romana, adecă descălecarea Râmului.

Deci așea să află că este descălecarea cea de întii pre aceste locuri cu râmleii. Cine ar vrea să vadză și cu ochii marturi, citiască pre istoricul Dion, carele au scris *Viața lui Traian împăratul* și pre Evtropii carele au scris *Viața lui Adriian împăratul Râmului* și pre Bonfin, istoricul ungur, și alți istorici anume : Cavații, Carion, Silvie, Cromver liav, Piaseșchi, Gvagnin, iprocii, și mai ales den cești mai de curund pe Topel-tin de Mediași, iscusit istoric, carele de-a-măruntul din Dion scrie de niamurile țărilor acestora și ales de descălecatul cel dentii întru aceste părți de lume, de Traian împăratul.

Măcar că căpeteniile daților, domni cu casăle lor, s-au dus toți peste munți în Ardial, și de acolo cu toții s-au închinat lui Traian împăratului, tot nu i-au credzut, ce și acolo pentre dînșii, în Ardial, au descălecat râmleii pentru să nu mai poată a-și rîdica cap dații împotriva râmleilor. Carii să vad și până astăzi în tot Ardialul și în țările unguerești de sus români mai

Y

30 v în giumătate cu unguri, de lăcuescu până astăzi, tot den descălecarea lui Traian împăratul Râmului, de să chiamă români, / adecă râmleni.

Averea craiului Decheval încă au aflat-o Traian, aproape de apa ce să chiamă Sargheția, într-un ostrov, cum dzic unii den unguri strog, iară mai nainte să numiia Sarveția despre Ardial, spre amiadzăzi. Mărturisăscu de aceste Zambuc și Lazie, cum toată averea lui Decheval o au aflat într-acei loc săpindu și abătind apa pe alte locuri, până au dat de avere.

f Era acest obicei la împărăția Râmului : dacă să imple Italia, în dricul împărăției de lăcuiitori, de nu le mai agiungea loc de hrană, scotea cu sorți căsași de pen orașă și de pen sate, și-i muta la alte țări, unde era oameni mai puțini, sau unde vedea că să rădica de supt ascultarea împărăției vr-o țară. Și acolo cu sutele de mii de casă muta, și le împărția locuri, și să dzicea acea descălecătură colonia romana, adecă descălecarea Râmului ; de care colonii a lor este plină lumea : și la Asiia, adecă la Anadol, și la Africa, căriia dzicem noi barbarezii, și la Hispaniia, și pre apa Renului la nemți, și la franțozii, și la Rumele, în țările grecești, un niam ce să chiamă Coțovlahi, colonia Râmului.

Litva în crăiia leșască drepti râmleni sintu ; însă acest niam a Litvii, nu de râmleni sintu aduși pre acele locuri unde lăcuiesc acmu ; ce, de tirăniia lui Nero, împăratul Râmului multe casă mari cu gloatele sale, cu domnul lor Livon fugind la nemți, și de acolo, cumpărindu-și vasă de mare, au ședzut în vasă și au mersu pre marea, ce lovește la Gdansca, până la Liflantu, o țară ; și de acolo descălecind malul, s-au lățit până unde este Litva acmu. Sau mai de credzut a fi, precum scrie Stricovschii la cărțile II a istoriiei sale, cap V, *De Litva*, aducind martur istoriiei sali pe Dlușoș și pe Cromver la carte III, file 61 ; precum în vremea ce s-au întăritat vrajbă între doi domni a Râmului, mai nainte de Nașterea lui Hristos, anume : între Iulie Chesar și între Pompeiu cel Mare, adunindu-să cîteva rudenii râmleni, de / frica lui Iulie Chesariu, ce stătusă biruitoriu asupra lui Pompei, lăsindu-ș țara și moșiile, au intrat în vasă ; pre mare mergind cîtăva vreme, s-au aședzat diasupra Mării Prusilor, și acolo au făcut oraș ; și avea cîrmuitoriu Livon, unde sint acmu zmudzii și Livoniia și Litviniia sau Litva, și de pre numele acelu cîrmuitoriu Livon să chiamă Livoniia sau Litva, țărîlor acelora ; și pune dovadă și apa ce

31 r

să chiumă Livii sau Liva, și tîrșorul diasupra acei coadă de mare, ce cade în Marea Balticum sau Marea Prusilor. Aduce pentru aceasta și mărturiile istoricilor : a lui Livie și a lui Flor, carii scriu de lucrurile râmleilor. Și așea scie și părerea sa Stricovschii : După ce au răsîpit Iulie Chesariu oastea lui Pompeiu și pre Pompeiu ce scăpasă la craiul Eghiptului, i-au tăiat capul lui Pompeiu, și cercînd pre hatmanii lui și tovarășii lui Pompeiu, între care era și acestu Libo, pre carele îl numește Flor : Publius Livo, fiindu hatman pe mare lui Pompeiu împotiva lui Iulie Chesariu ; după ce înțaleasă de răsipa și peirea lui Pompeiu, s-au tras pe mare cu vasăle ce-i era pre mîină, spre părți pustii și locuri mai fără oameni ; avînd grij să să poată așádza mai lîngă Italia, au nemerit în părțile acelea, cum s-au pomenit mai sus, unde sint astăzi : zmodzii, prusii, Litva, livonii și în Țara Curlandiia, au făcut tîrgu, pre numele său Liva, și i-au dzis și Remnove ; și astăzi să chiumă acel tîrgu Remove. Iară cu vremea s-au lățit acei râmleii până unde este acmu Litva. Mulți ai supt ascultarea rusilor au fostu ; și înmulțindu-să den an în an, au supus ei pe rusi, de le sintu vecini rusii, toți dintr-ăcea țară.

De ari întreba oarecine : atîtea colonii în lume, de unde atîta mulțime de oameni ? Numai în Italia, să iasă atîtea țări descălecate dentr-însa ? Trebuie să știe că într-ăcea țară au fostu pe aceli vremi scaunul / împărăției orașul Râmul, care oraș, nu cum sintu acmu împărățiile, ce au ținut toată lumea, de la apus până aproape și tot răsăritul, fără puține împărății la răsărit. Cum s-au dzis mai sus, izvorîia den toată lumea la Italiia, pentru să fie în volniciia Italiei, șpan, adecă, nemis, cum dzic leșii șlehtici. Și a doa, că în toată lumea nu este necăiuri pămîntu ca Italia, de toate bișug și dezmiardăciune, și bine i-au dzis raiul pămîntului. A triia, că râmleii den toate olatele și țările lor, lua a dzecea den oameni tineri ; dzicea râmleii acelor oameni obsidis adecă [zalog de credință țării lor, și pre aceia îi punea de învăța oștenia]² ca în școale. Și carii era pe la școale încă supt stiaguri le dzicea tironis ; iară, dacă să învăța bine, cum va purta sulîța, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războae, și cu vreme den tironi eșia de le dzicea viteranii, adică slujitorii vechi bătrîni. Pre acei viterani apoi, îmbătrîniți în slujbe vestite, îi scotea de

31 v

² Loc gol în Ms. 238, completat după Ms. VI—41, f. 44, rîndurile 6, 7, 8. La fel în Ms. 1794, f. 26, rîndurile 18-19.

supt stiağuri și le da locuri pre la sate, pre la orașe, de casă, de vii, de grădini, de pământuri, și așa să împlea Italia cu mulțime de oameni, cît nu-i cuprindea pământul.

Multe obiciauri de a râmleților sint acmu la turci, ca acestea: ce[iau]³ și ei de a dzecea den oameni și iar așa îi împart pre la grădini, apoi în ceata enicerilor; și fac și ei den slujitori bătrîni oturaci, iproci. Și nu-i divă că la turci videm obiciae ca acelea ce au fostu și la împărăția Râmului; căci și Țarigradul și cite țări țin turcii într-această parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de împărăția Râmului este.

Alexandru Machidon, în vremea împărăției sale, încă au făcut pre numele său colonii, și întii la Eghipet, acel vestit oraș Alexandria, unde să scură apa Nilului în mare; iară și pe apa Donului și pe apa Hindului, și la persi au descălecat orașe și olate pre numele său.

32 x De ari fi acmu Istratie Logofătu și Simion Dascal și Misail Călugărul, cum s-ari apuca pentru aceasta poveste cu banele lor ce au scris, că rădăcina acestui niam / care este acmu pre aceste locuri, au fostu den temnițele Râmului de la Laslou craiul. Adevărat, că Traian împăratul de la Râm au adus și căsași, adecă de la Italia; și așa este, căsași au adus, iară nu den temnițele Râmului, ce orașeni, căsași, săteni, și slujitori aședzați; și casă de domni au aședzat aice pre la cetăți. Cum și lui Dragoș Vodă mare năpastă-i fac ciia ce dzic, că au fostu păstoriu; ce pre mărturiia maramoroșenilor, cum scrie Miron ci-au fostu logofăt mare, în izvoadele sale, că au audzit cu urechile sale, să fie fostu ficior de domn a unui Bogdan vodă, născut în Maramoriș. După ce i-au scos de pre aicea mulțime de tătără, năbușiți și cu bolgarii de la Volga, apoi și Atila cu ungurii, dar den temniță cu sutele de mii de oameni, unde s-ari afla, și apoi fămei iară atîtea tilhăriță? Deci unde este, și cît vac este cînd au vinit Traian, împăratul Râmului, pre aceste locuri, la anii de la Hristos 103, sau cum scriu alții 120, și cînd s-au bătut Laslo, craiul ungueresc, cu tătarii? Între Traian și între Laslo craiu sint ani 800. Și au scris acești istorici minciunoși Istratie Logofăt, Simion Dascal și Misail Călugărul, că acela Laslou, craiul ungueresc, au cerșut de la Râm oameni de oaste într-agiutoriu. Și niamul românilor acmu trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dencoace, iară cei dencolo despre munteni, pre lîngă apa Oltului.

3 Completat după Ms. VI—41, f. 44, rînd 16.

Vedzi aicea basnele lor, ce au scris ; ce nu să prinde, cum dzic mano țigănește.

Aședzat-au Traian împăratul și domni pre la cetăți, cum dzic la leși caștalian, cineș cu olatul său, și în toate locuri și marginile oșteni, cu nume pre atunce țărilor acestora, unde-i țara noastră și Țara Munteniască, Dația de Gios ; iară Ardialului și părților celor de sus, cum s-au pomenit, să chema Dachia de Sus. Și au trăit tot cu acest nume țările acestea până la a doa descălecare cu Dragoș vodă, și acmu mulți ne dzic și noaă și muntenilor, streinii : Dația. Însă nărodul, / niamul lăcuiitorilor, nu ș-au schimbat numele său, ce tot romanii, apoi cu vreme întru îndelungați veci, români până astăzi ! Și țările megieșe știindu-ne de unde am eșit, adecă de la Italia, căriia-i dzic streinii vlah, vloh, valleos și ulah, de pre vloh, adecă italian, au dzis vlah, și latinii Vlahia mai tîrdziu. Așijdirea și ispravnici și diregători acestor țări, ce am putut afla că au fostu, scrie Bomfin istoricul, ce au putut afla de pre stîlpii de piatră, ce avea obiceiul cei vechi râmieni întru vecinica pomenire a lor, de rîdica stîlpi de piatră, în Țara Ardialului, ce să chema Dația de Sus, cu slove lătinești săpate în stîlpi, așa sunînd : Antonie Friar acelui întii deregătorului a darcomanilor (sic), ulpiianilor, a lui Traian, a sarmaților, oroșan, Sabinul, purtătoriu a treisprădzece polcure, au viețuit ani 30, iproci. Așijdirea mai încolo, lui Peurie Saturnin, solului împărătescu și ispravnicului, socotitoriul descălecării Dației, Sarmației, iproci. Acest Antonie și Peurie Saturnic, dentru acea scrisoare, să văd că au fostu domni și otcărnuitori, puși de împărății Râmului, ori pe urma lui Traian la aceste țări.

32 v

De numerele ⁴ ci-au avut apele acestea și de patru părți a lumii : Aziia, Africa, Evropa și America

După aședzarea cu râmieni pe locurile acestea, purces-au Traian împăratul cu oștile sale în gios pe lîngă Dunăre, cum să pomeneste den vechi istorici că șease sute de mii de oșteni numai de războiu au avut, și trecînd apa Siretiul, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul și Donul, care aceste toate cu alt nume s-au fostu numînd : Siretiul să chema Halum, și acmu în istoriile vechi să chiamă așa : Prutul Hierazus, Nistrul Tiras ;

4 În Ms. VI—41, f. 46, rînd 16 : „De numirile...”

33 Buhul Hipan, Niprul Boristenes, Donul Tanais ; și această apă Donul desparte Aziia de la Evropa, curî și la Țarigrad, Boazul mării, între Țarigrad și între Skiuder desparte Aziia de Evropa ; Țarigradul și / Galata de Evropa, iară Skiuderiul, dencolo de Boaz, Anadolul, ce-i dzic istoricii Aziia.

Iară părțile despre amiadzăzi, cite țări sintu să chiamă Africa. Părțile despre apus și spre miadzănoapte să chiamă Evropa. Iară a patra parte este America și este depărtată și vine supt noi, cum ar fi statul ei, și după imbletele soarelui, și altor lumini cerești ; cîndu-i pre aicea dzuă, iară la America este noapte, și cîndu-i aicea noapte, acolo-i dzuă. Că, fiindu pămîntul rătund, așa vinu locurile în staturile sale după rătundzirea pămîntului, cum ar fi împotriva noastră supt noi este acia parte de lume.

Deci aceste doaa părți de lume Evropa și Aziia la părțile despre miadzănoapte le desparte Donul, cum s-au scris mai sus ; iară dentr-acoaci le împarte Marea Niagră și până unde cade apa Nilul în Marea Albă ; iară Nilul desparte Aziia de Africa.

De la Nil să începe Africa și acmu Eghiptul nu-i de Aziia ce este de Africa cu toate țările cite sintu den malul Nilului, până unde să închide cu marea ochianului, care încungiură pămîntul, alătura cu Marea Albă, până unde cură și Marea Albă în ochian, la Ișpaniia. Dencolo, Africa ; dencoace Evropa ; Ișpaniia, de Evropa ; Fesul dencolo de Marea Albă, de Africa.

Acestea pomenindu-să pentru deșchisul minții, să să înțeliagă statul lumii, ne întorcem la istoriia pentru Traian, împăratul Rămului.

Pentru Traian împărat cite părți de lume au imblat cu oștile sali după ce au descălicat locurile acestea cu oamenii săi și pentru Troianul cel pe din sus de Gălați de cine s-au făcut

33 v Cum nu s-au indestulat cu atîta parte de lume, cît au călcat cu oștile sale, de au trecut toată Evropa până la apa Donului, care apă esă den inima țărilor moschicești și dă în Marea Niagră la Crîm, ce trecînd peste Don, Traian împărat au călcat și Aziia, lovînd pe la Iuzbec mari țări tătărăști, și de la Iuzbec pre la Marea Caspiia, unde să desparte / Cazanul și Astrahanul de Țările Persului, pe la Bahtri, și de acolo prin Țările Persului și prin Siriia.

De acest vestit împărat, avăm și șanțul, săpat de oștenii lui în vecinică pomenire, începînd den Țara Munteniască peste toate apele acestea, până la Don, tot acestu șanțu, care îl vedem aicea la noi.

Scrie Miron Logofătul în izvoadele sale, să fie trecut singur peste acest șanț, aproape de Nipru, pre la un tirgu, anume Vcioraşnoe ; nu departe de Chioy, mai sus. Să află, de dzic unii, că este săpat pentru sprejeniala despre Tătar, închidînd locul despre cîmpi, în care era și răpăosatul Panaetachi, tergimanul cel mare și vestit la Poarta împărăției turcești ; unde și la ce istoric ar fi cetit ?

Scrie în izvoadele sale Miron logofătul, cum la voroava cu Panaetachi, pentru acesta șanțu, ce-i dzicem troian, au dzis Panaiote, că istoricul Bonfin ungur pomenește de șanțul acesta. Și scrie dzicînd că cine atîta loc de lume ar fi putut apăra și ține ? Că de au fostu aicea țara descălecată cu mulțime de oameni de Traian împărat cît este între aceste ape den Prut până în Nistru, și den Nistru până la Nipru, și den Nipru până la apa Donului ! Așea să fie răspunsu Miron logofătul și lui Panaetachi, la ce nu au mai știut ce ar mai răspunde.

Așea dzic și altora' cîți au scris, așea și lui Bomfin, de au scris așea, cum să fie săpat șanțul acesta de vr-o sprijenială despre tătară. Iară mai de credzut sint ceia ce țin, că Traian împărat au pus de au săpat acestu șanțu în vecinică pomenire a sa și veste, și să știe șleahul oștii, de ciia ce vin după oști mari și neguțitorii, și oștenii, cum fac și acmu turcii pre șliavul oștilor lor movile, pentru vestea și pentru îndreptarea celor ce vin pe urmă : oșteni, sau olăcari, sau neguțitori.

Nice să te miri, că ar fi putut săpa un șanțu mare ca acesta ; ce să socotești mulțimea de șease sute de mii de oaste numai slujitori, fără de altă adunătură de oameni ; / că întru o dzi să să înșire o sută de mii de oameni unul lîngă altul, să arunce lutul cine împotriva sa, cît loc pot cuprinde ? Prea ușoară socotială : loc de doaă sau de trei mile mari ; și la șease sute de mii de oameni să vine a șease dzi într-o săptămînă, o dzi unui om la săpat rîndul, fără altă adunătură.

Scrie Dion istoricul, care au scris viața și faptele acestui împărat, și Evtropi istoricul care au scris de viața lui Andriian împărat — acesta au făcut Odriiul pe numele său, pe pămîntul Trachiei — de mulțimea oștilor lui Traian, cum s-au pomenit

mai sus. Cu aceste oști, Traian, a căruia nume în visteriile⁵ Râmului, Ulpus Traianus, au călcat această parte de lume, ce-i călcată și de mai înainte de dînsul cu oști, de Pompeiu cel Mare și de Iulie Chesariu și de Avgust chesariu, împărații Râmului; însă nu pe aceste locuri, ce pe la perși. Iară Traian pre aicea au vinit și au călcat această parte de lume, cum s-au pomenit, și el au așezat niamul și săminția care trăește până astăzi în Moldova, în Țara Munteniască și în Ardial, cu acest nume români.

Scrie Bomfin că, după ce s-au întorsu Traian în Râm, cu izbîndă de pre dați, au poroncit de au făcut un stîlpu de marmure în Râm, întru pomenirea acei biruință asupra daților. Și au fostu de lat (sic) acel stîlpu de 128 coți, și avea scări 184; iară ferestri 43, după potrivirea mării stîlpului, și în vîrful stîlpului scrise slove săpate, toată istoria daților, atunce scrisă cu slove; Calimpiarii apoi cu cheltuială lui Filip al doile, craiu a Ispanii, săpate slovele, și pe urmă cu meștersug de Alfonsu Țicaon tipograful, au făcut table 131, scrisă acea istorie și le-au trimis pentr-alte țări întru pomenirea lui Traian Hișpanul, împăratul Râmului.

34 v Aflatu-s-au și aicea în țară la noi o piatră de marmure, care au adus-o în curțile domnești în Eși, în dzilele lui Costantin Ducăi vodă, cu slove săpate lătinești, care le-am cetit eu, așa sunînd: / Împăratului, chesarului, bunului, fiiului a Nervii, lui Traian, fericitului, a Țării Nemțăști și a Dachii, preutului celui mare, polcovnicului al șesăsprădzecele, împăratului al șeasele, părintele patriei.

CAP XI

Aice ne vine rîndul să pomenim și pentru cetățile ce să află aice în țară la noi

Cu anevoe este a scrie de cetățile țării, de vreme ce cîteva sute de ai peste mie trecînd, necăiuri nu să află scris, fără cit răposatul Grigore Ureche vornicul scrie în istoriia sa,

⁵ Corectat după Ms. VI—41, f. 49, rînd 4 și după Ms. 1794, f. 29, rînd 4; în Ms. 238: „istoriile“.

adecă în letopisățul țării, de cetatea Chilia, precum că în anul 6973 că au dobândit-o Ștefan vodă de la turci, și apoi în anul 6986, iuni 22, dzice, că au început Ștefan Vodă a zidi cetatea Chilia și o au săvârșit într-acelaș an; ce nu știm, cum poate să fie acestu lucru, că întâi scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoe de turci, și apoi să o zidiască ?

Numai înțăleșu de Panaiotachie, ce era postelnic mare aicea la noi în țară, om ales la trebile Porții pre atunce, cum denafară de cetatea cea mare a Chiliei, este alta mai mică care să o fie zidit Ștefan vodă cel Bun, ca o strajă cetății cei mari. Aciastă cetate Chilia are nume la istorici de-i dzic Ahellia.

Cetește gheografiile ceste mai de curund și vei afla și în istoriile Țarigradului, că împrumutînd cu bani ianovedzii pre împăratul Țarigradului, să facă oști împotriva turcilor, le-au pus zălog Crîmul, să-l ție ianovedzii, care să chema pre atunci grecește Hersonesul, și la istorii tot acela nume are Crîmul, și aciasta parte, unghiul mării cu scaleli lui, unde-i acmu Bucia-gul, și pre atunce ianovedzii au zidit Chilia ce să chema Ahellia, pe Dunăre, și Chefea pe malul mării în Crîm, ce să chema Theodosia la istorii.

Să află și de greci făcute cetăți, cum este Turnul Neoptolimul, în gura Nistrului, făcut de Neoptolim, feciorul lui Mitridat, carele vara / în vasă pe mare, și iarna pre uscat cu călărime, au bătut pre tătari. Și pentru să împiedice calea gheților, au făcut acea cetate în gura Nistrului ce să chema Turnul Neoptolim.

În izvoadele răposatului Miron logofătul, aflu dzicînd pe părere, să fie pe Cogîlnic, în Bucia-g, această cetate, care să chiamă la tătari Tatar Bunari; ce acel turnu a lui Neoptolim este pe Nistru, făcut de Neoptolim, feciorul lui Mitridat, nu pe vremea cînd împărăția grecii Țarigradul, ce cu mult mai înainte. Iară pre Cogîlnic, de este altă cetățue, poate tot de ianovedzi să fie făcută.

Iară Cetatea Albă este mai veche decît acestea, făcută ori de dachi, ori de râmleni.

Scrie Bonfin, istoricul ungar, în carte X, decad II *De lucrurile ungarilor* că Ludovic, craiul unguresc, pentru să poată stăpîni fără de grijă pe munteni, pus-au de au zidit cetatea Severinul, care era răsipită. Așijdirea și pe apa Prutului, căriia să dzicea Hierassis, (că așa să chiamă Prutul la istorii),

să fie făcut o cetate ce să numiia Terh ; ce cetate ar fi fostu aceia și în ce loc la Prut, nu putem ști ; iară agiunge cît să cunoaște. Pe urmă craii megieși și domniii țării au făcut cetăți aice în țară.

CAP XII

Pentru numele niamului acestor țări și pentru portul lor și pentru graiul sau limba lor

Mare dovadă niamurilor den ce rădăcină și izvor sint, numele ce au, și între sine și de la streini, și măcar că niceun neam nu este în toată lumea să aibă numai un nume ; ce unele de pre capetele cele dentii vreunui nărod stăpînitoare, alte nume sint de pre locuri, de unde sint începute ; multe de pre cetăți mari, multe de pre ape, multe cu îndelungate vremi strămutate numerile de pre stăpîinii, cum am arătat mai sus, și arătăm și aice.

35 v Că vedem niamul nemțascu supt aceste numere : întii și mai ales și mai de cinste : Alaman ; / și așea le dzic istoriile cele vechi și mai pre urmă și turcii. Al doile nume, le dzic ghermani, adecă doi frați, lătinește ghermanus. O samă de istorii le dzic tevtonis, de pre căpeteniia lor Tevton ; italienii le dzic tudesco ; leșii, moscalii, noi le dzicem nemți.

Mai apoi alte numere, despărțite ca crengili dentr-un copaciu : svedzii, danii, saxonii, franțozii, belgii, batavii și alte țări mai mici, tot den rădăcina cea veche a alamanilor sint. Așea Ișpania, iverii, țiltiverii, portogalii, tot un niam sintu. Turcii, de pre locul lor Turhistan, și de pre căpeteniia lor oel dentii : Osmangic, Otoman, Osmanli. Moscalii, rusii, bolgarii, sîrbii, horvații, slovenii, bohemia, tații, leșii, tot un niam sint, fără alte numere ce au streinești, adecă la streini. Că întii acestui niam, grecii li-au dzis savromati de pe ochi mierii-albeneți, adecă ochi de șopîrlă, că grecește savros să chiamă șopîrla, iară mati, ochiul.

Tătarii, de pre apa Tartara ; schitii de pre sălbătăcie, iproci.

Așea toate niamurile sint cu multe numere, după vreme toate sintu ; numai unele dentr-însele și li-am însămnat, pentru înțălesul numerelor, mai lesne niamului țărilor acestora : Moldovei, Țării Muntenesti și românilor den Ardial.

Așea și niamul acesta, ce scriem țărilor acestora, nume dreptu și mai vechiu este român, adecă râmlian de la Roma. Acest nume, den descălecatul lor de Traian, și cît au trăit în munți, în Maramoroș și pe Oltu, tot acest nume au ținut și țin și până astăzi ; și încă mai bine muntenii decît moldovenii ; că ei și acmu dzic și scriu Țara Româniască, și românii acei de Ardial, iară streinii den pregiur le dzic vlah, de pe vloh, cum s-au pomenit. Tot de la streini sintu aceste nume de pre Italia, căroa dzic vloh. Apoi mai tîrdziu turcii, după numele domnilor ci-au închinat țara la turci, dzic Moldovii Bogdan, iară muntenilor Caravlah. / Grecii dzic Bogdano—Vlahia, iară muntenilor vlahos. Iară acestu nume Moldov este de pe apa Moldova, după al doile descălecarea țării de Dragoș Vodă. Iară muntenilor, ori de pre munte, ori de pre Olt, olteni ; leșii dzic molteni.

Măcar că și la istoricii și la graiul streinilor, și între sine, cu vreme, cu vacuri, cu primenele, iau și dobîndesc și alte numere, iară acela ce este vechiu nume, stă neclătit român !

Iară cum să fie acestu nume vlah, de pe numele lui Fliac, hatmanul Râmului, precum scriu unii în letopisățele sale aicea în țară, basne sintu.

Și așea, dovedind numele niamului acestuia dentr-aceste țări, cum să vede den istorici mari și marturi țărilor impregiur, ne trage rîndul a pomeni de portul, care acmu portul stătătoriu, ca numele și ca limba, nu este, ce cu vremea iau portul niam de la niam, unde și locul aduce de le caută lăcuitorilor a-ș face haine îmbrăcăminte trupului, cum este firea ceriului și pusoarea vreunii părți de loc. Că partea despre miadzănoapte, unde trăiescu : moscalii, rusii, tătarii, este foarte rece, cu erni grele, și măcar cum sintu și pre la noi erni mari, iară la Țara Italiei, erni ca acestea niceodată nu sint, ce foarte blînde erni ; nice vara călduri așea mari. Le-au căutat dar acestor oameni, mutați pre aceste locuri, a-ș schimba și portul haineilor, după vremea acestui loc.

Cătră acestea, să cauți ce scrie iscusit istoric Laurentie Topeltin den Mediiashi. Cuvintele lui și le izvodesc : românii de Ardial ai noștri, poartă haine lungi îmbrăcat tot trupul ; ne

36 v fac mare învățătură portului den vecii de demultu, care au ținut părțile acestea de la septentrion — (adecă părțile care sintu apropiate spre miadzănoapte) —, care haine pomeneste un dascal, anume Martiales, că să chema endromida, portu vechiu, nemândru, iară bun de luna lui dechemvrie. Șlice / au de pișlă, pe limba noastră guglă, care spun că și boerii aicea în țară mai demultu purta chivere ca acelea. Iară pentru încălțăminte dzice tot acestu istoric Topeltin, și nu de la sine, ce pune cuvintele altor istorici mai vechi decît dînsul, anume : Alfonsu și Plaftu și Aghel, carii au scris cărți de portul cel vechiu a limbilor : feliul încălțămintelor românilor este piele crudă de dobitoc, învălit piciorul bine, în obiele de lînă încălțați, legat cu curele peste picior de la degete până supt gleznă, și acesta este portul râmleilor celor vechi, strămoșilor lor, carii purta în oști. Acest fel de încălțăminte¹ a slujitorilor oșteni era la râmleii ; numai atîta osebite vedem, precum cetim la istoriile cele vechi, că oștenii Râmului nu învăliia în obiele, ce gol piciorul încălța cu piele și cu legături în cruciș.

↳ Așea este descălecatul acestor țări de râmleii, cum s-au pomenit pre largu, iară nu den tîlhari, cum au scris basne Misail Călugărul și Istratie logofătul.

După aciasta am socotit a fi cu cale să scriem împărații Râmului. mai întii, până unde și la ce împărați au năbușit pre aceste locuri volgarii, și mai pre urmă Atila, care să scrie Biciul lui Dumnedzău, cu ungunii, tătari, de au pustiit aceste țări.

37 După ce s-au întorsu Traian, al șeaptele an a împărații sale, aflat-au în Râm sol de la India venit, și acolo au poruncit de au făcut acel stîlpu de minune, în pomenire ce au bătut pre dați. Mai pre urmă, viind Costantin cel Mare împărat în Râm cum scrie un istoric anume Amianu, s-au mirat de făptura acelu stîlpu a lui Traian. Alte făpturi, stîlpi ce era în Râm, unele de cutremurul pămîntului au cădzut, altele cu vreme îndelungată s-au răsipit ; iară altele și neprietinii le-au strîcat. Iară stîlplul lui Traian au stătut multă vreme. Și pe urmă la anul Domnului nostru lui Hristos 1594, precum mărturisește Varonie, au pus în vîrfu stîlplului Sixtus, Papa Râmului, icoana Svîntului apostol / Petru, făcută de aramă, cu aur poleită.

1 Completat după Ms. 2715 B.A.R.S.R., la I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 143.

Supus-au Traian împărat în al optule an a împărăției sale pre armeni și pre parthi, și zăbăvindu Traian împărat în părțile răsăritului, făcînd pace cu iverii, cu savromatii și cu alte limbi, luînd Vavilonul, au făcut căutare oștilor sale, în care au aflat creștini 10.000, și i-au urgisit, adecă i-au trimis în urgie, la țările Armeniei. Iară un ispravnic a curții lui Traian, anume Romul, hulindu acea faptă a lui Traian, și muștrîndu-l pentru creștini, s-au miniiat Traian și au poroncit de l-au omorît.

Pre aceiaș vreme, zăbăvindu-să Traian în Chesariia Capadochii au mai omorît și pre Iachentie cămărașul său pentru legea creștiniască. Pre aciastaș vreme a împărăției sale, al 11-le an, fu aruncat fiarilor sălbateci Svîntul Ignat, episcopul de Antiohia.

Iară la al doisprădzece ai a împărăției sale, zăbăvindu-să, apucatu-l-au iarna în Antiohia, și făcîndu-să cutremur mare în orașul Antiohiei atîta, cît abii au scăpat împăratul pre o feriastă afară. Arătatu-s-au și în Râm multe semne rele de moartea lui Traian împărat, că beserica sau capiștea cea păgîneasă, ce să chema Pantheon, care era cea mai de frunte, fu detunată și arsă.

Iară la 15 ai a împărăției lui, fiind cu oștile sali în Siriia, după ce dobîndisă Vavilonul și Araviia, curund s-au ruptu den mîna lui arapii și agarenii, den care abii au scăpat Traian, cădzînd tunete și trăsnete cu vremi rele și mulțime de muște acoperindu-i oastea, și el bolnăvindu-să, den care boală n-au mai agiunsu să mai vadză Râmul; că înturnîndu-să să vie la Râm, au murit Traian în Chilichiia, în oraș în Salonic, ce să chema și Traianopolis, de boală ce-i dzic hidropică, mesteacă cu apoplexia, iară cum scriu unii de vintre. Și au dus oasăli lui în Râm, și l-au îngropat într-acei turn a lui. Împărătit-au ani 19 și luni 6; fost-au de 61 ai de vîrstă.

Număratu-l-au râmleii între Dumnedzăii săi, că avea în poveste / râmleii, pre acest împărat: Mai fericit decît Avgustu, mai bun decît Traian, cînd laudă cu îmbunături pre alți împărați a lor. Luasă Traian ficior de suflet și moștenitoriu împărăției pre Andriian, nepot de sor al său, care au stătut împărat pre urma lui, în anul de la Hristos 118, și papă Râmului era pre atunce Iorest, iară cum scrie Varonie 120 ani.

Dacă stătu împărat Andriian, să arăta blînd, ca să-l ție de bun sfetnicii lui, adeverindu-li-să că fără svatul lor și fără voia lor, nemic nu ari face, nice ar certa sau ar urgisi pe cineva,

iproci. Iară pre urmă acestu împărat multe munci au făcut creștinilor. Și pe Eustafie Plachida, svîntul și dreptul, ce să numiia al doile Iov, vestit hatman a lui Traian, împreun cu fămeia sa și cu copiii săi, i-au pus pe bou de aramă, aprinsu de foc ; lăsăm a pomeni creștinii cîți au luat muncă pe vremea lui Andriian.

Iară la al patrule an acestui împărat, fiind în Britaniia și vrînd să despartă, să osăbască pe râmieni de alte niamuri varvari, au poroncit de au făcut zid, loc de optudzăci de mile, pentru paza, ca să nu să rocoșască alte limbi varvare asupra Râmului, și au poroncit de au strîcat podul ce făcusă Traian împărat peste Dunăre.

Iară la 5 ai a împărății sale, s-au întorsu den părțile răsăritului la franțozi, apoi la Ișpaniia. În al șeasele an a împărății sale, să întoarsă la răsărit și rocoșirile parthilor le aședză. Și de acolo au vinit în Țara Greciască. În al șeaptele an, de la Athina, unde petrecînd peste iarnă, s-au întorsu în Râm. În al optule an, care este de la Hristos 125, au mersu la Africa, unde au arătat multă facere de bine. În al 11-le an, s-au întorsu de la Africa pre la Athina, unde ernînd și a doua oară au trecut la Aziia.

În al 12-le an a împărății sale, de la Aziia, unde au fostu aședzat pre cîțva la prietesugul său, și ales pe Hrosoi, craiul / parthilor, s-au întorsu în Siria, unde au descălecat alt oraș pe lingă Ierusalim, și i-au pus nume Elia — Capitolina, și acolo au făcut beserică lui Ioviș bodzului sau Iupiter ; grecii dzic Zevsu ; pe acela loc era oarecînd svînta beserică a lui Dumnedzău. Și au tocmit Ierusalimul, care era strîcat den temelie, încă de Tit împărat, și după ce isprăvi acel oraș, au vinit în Araviia și la Pelusia, și au pus de au înfrumușet mormîntul lui Pompeiu, ce l-au fost omorît Iulie Chesariu.

Iară la al 14-le și al 15-le și al 16-le an a împărății sale, s-au rocoșit jidovii asupra împăratului, pentru căci le-au spurcat locurile svinte ; împotriva cărora au trimis Andrian pe Iulie Sever, care, vâdzînd mulțime de jidovi, n-au cutedzat fățiș a le da războiu, ce pre încet, încungiurîndu-le căile, de le împiedica hrana, cu meștersug supuindu-să așa au întorsu pe jidovi, cît puțin au scăpat vii dentr-înșii, în trei ani stînd Sever pregiur dînșii. Și luîndu-le jidovilor cetatea Vethua, cu alte 50 de cetăți mai mici, răsipitu-li-au până în temelie și au omorît ca la 580.000 de jidovi.

După aceia ș-au ales Andriian împăratul și e fecior și moștenitoriu împărății sale pre Comodveru, și l-au numit Elieveru Chesariu, și îndată l-au pornit în Țara Unguriască voevod și otcărmitoriu țărilor ungurești. Ce într-acelaș an au murit Elieveru chesariul, fiul de suflet a lui Andriian. Vădzindu-să și Andriian împăratul slăbit de boală, au ales la împărăție în urma sa împărat, pre Antonin Piu și curund întru acești ani au murit ; împărățit-au acest Andriian ani 20.

Pre urma lui au stătut împărat Antonin Piu, (adecă cel bun). Acestu împărat era blind, milostiv, și îndurat, pentru aceia i-au dzis Piu, adecă bun, că și goana de pre creștini au încetat cităva vreme, și să înmulțisă legea creștiniască până la sarmați, la dachi și la nemți.

Iară în al cincile an a împărății lui, s-au ațitat iar goană asupra creștinilor de ispravnicii, ce era / puși pre la orașă și țări ; și vădzind împăratul că să înmulțascu creștinii, au dat poruncă tare, să nu să citiască cărțile Sivilelor, în care să afla mare hulă legilor păgînești și laudă mare legii creștinești. Era pe acea vreme papă în Râm Telesforos.

În zilele acestui împărat, rădicatu-s-au minciunosul eretic Valentin de la Eghipt ; fiind filosof a lui Plato, învăța acestu eretic că sint 30 de Dumnădzăi și atitea Dumnădzăite ; învăța cum Hristos s-au născut den fecioară, luind trup den ceriu, cu care au trecut prin fecioară, și ca aceste basne. Așjdirea și alt eretic s-au izvodit tot pe vremea acestui împărat, anume Marchion den Pontu, care urma învățătura lui Cherdon, cum ar fi doi Dumnădzăi : unul bun, altul rău ; și Dumnedzău cel rău au dat legea cea veche, iară cel bun, legea noă.

Pentru blindetăle acestui Antonin împărat, multe țări ce s-au fostu dezbătut de supt ascultarea împărăției Râmului, s-au închinat de bună voe iară suptu stăpîniia Râmului.

Murit-au Telesforos papa, muncit pentru Hristos, în al 15-le an a împărății lui Antonin Piu, și în locul lui au stătut papă Ighin. Scrie Baronie :

Iară după moartea lui Telesforos, s-au făcut cutremur mare în Râm și au arsu 340 de casă, în Râm. Puțin au trăit papa Ighin, că au murit măcenic, și în locul lui au stătut papă Pius, în al 19-le an a împărății lui Antonin. Acest Pius papa au așădzat Paștile să nu să facă de creștini cu jidovii, a patra-sprădzece dzi a lunii, ce după Paștile jidovești, în Dumineca viitoare, să sârbeadză creștinii Paștile.

Iară la 24 ani a împărăției lui, Antonin chesariului s-au săvârșit viața în bune bătrîneță, fiind cu vîrsta de 74 ani. Domnit-au aproape de 24 ani, mai lăudat decît alți împărați de mainte de dînsul.

39 Iară pe urma lui Antonin, au stătut doi Chesari împărați Râmului : Marco Avriile și Luchis-Veru, carii să numia Antoneni. Iară la al cincile an a / împărăției acestor doi împărați, s-au rădicat cu oști asupra parthilor și a armenilor, și cu izbîndă s-au întorsu. Apoi la anul și marcomanii s-au rădicat și s-au răcoșit despre împărăția Râmului, asupra cărora au purces împărății cu mare gătire, că și alte țări, și ungurii s-au fostu unit. Vădzînd acestea împărății, au așezat deodată țările sirbii și Italia despre marcomani și ei s-au întorsu la Râm, și pre cale au murit Luchil-Veru împăratul de apoplexia.

Scriu unii precum marcomanii au trimis sol la împărați, cum să vor pleca fără arme supt împărăția Râmului. Ce la al dzecele an a împărății sale, Marco Avriile pornitu-s-au cu mari oști asupra marcomanilor și a altor țări, cari să dezbătusă de la stăpîniia Râmului, cum și ungurii. Stătut-au un războiu tare între râmieni și între marcomani ; ce i-au înfrîntu împăratul pre Dunăre, buldzindu-i pe ghiață, pre marcomani și pre unguri.

Iară în 20 ani a împărății sale, Marco Avriile pierdut-au doadzăci de mii de oaste a sa, închidzîndu-l la locuri strîmte marcomanii și cvadii și alte niamuri megieșe. În strînsoare ca aceia fiindu Marco Avriile împărat cu oștile sale, și neavînd altă nădejde în jărtvele bodzilor săi, au poroncit pen tabără să strîge, de s-ar afla creștini oșteni cu dînsul, să facă rugă la Dumnedzăul creștinilor și să ceie agiutoriu împăratului. Deci acolo în oastea lui era 12 polcuri de creștini, carii îndată puindu-să toți cu genunchele la pămîntu de să rugară lui Dumnedzău, îndată s-au pornit grele ploii cu fulger și trăsnet asupra vrăjmașilor, cît i-au înecat ploaia, și s-au răsipit ; și birui pre vrăjmașii săi Avriile împărat. Cunoscînd împăratul acel dar de la Dumnedzăul creștinilor și izbînda ce s-au făcut precum însuș au scris în cărțile sale la sfatul Râmului poroncind să nu să facă goană asupra creștinilor, nice să-i pîrască nime, căci s-ar mărturisi a fi creștini. Și în scrisorile lui ci-au trimis / la Râm, mărturisește Marco Avriile că fiind în mijlocul 39 v Tării Nemțăști, între munți, s-au tîmplat acestea, măcar că unii

scriu că s-au tîmplat în Țara Unguriască de Gios, unde este acum Avstria.

S-au fostu sunat atunce de peirea împăratului într-acei războiu, care audzind un Avidie Casie s-au și rădicat asupra împărăției la răsărit, și pe urmă adevărindu-să că împăratul este viu, fu ucis aceli Avidie cu ficiorii săi, de oștenii ce era cu dînsul. Și mergînd împăratul Marco Avriile cu oști iară asupra nemților și a ungurilor, au murit în Beciu și au rămas fiiu-său Comod, în locul lui împărat.

Aședzînd Comod împăratul lucrurile despre nemți și despre Țara Unguriască, s-au întorsu la scaunul său la Râm. Ce era departe acesta Comod de tată-său; spurcat în toate, pre care pentru spurcata viața sa, fu urît tuturor; că vrea nărodul să-l numască și să-l aibă ca pe un Dumnedzău și să-l cheme fiiu lui Iraclie Zevsu, puindu-ș și stîlpu în Râm. Și nerăbdînd nărodul tirăniile și spurcăciunile lui Comod, fu zugrumat după ce au împărățit ani 12.

Pre urma lui Comod, ales-au sfatul, boerii, împărat pre Helvie Pertinax ce numai 88 de dzile au împărățit și fu omorît de slujitori, cu îndemnarea lui Iulian Măzdelnicul, că au dat mazădă slujitorilor de l-au ucis. Împărățit-au și Iulian 55 de dzile și fu omorît și el. Pre urma acestuia fu ales de oșteni Septimie Sever; iară în Britaniia fură aleși doi împărați: Pistînie cel Negru în Siria și Clondie Albim în Britaniia. Iară Sever, primind soție la împărăție pre Albimie, s-au pornit cu oști asupra lui Pistînie cel Negru, și biruindu-l, l-au omorît.

Și împărățînd Sever, pornitu-s-au cu oști asupra Vizantieii în anii de la Hristos 196, și asupra varvarilor, și a lui Pistînie celui Negru; ce, după trei ani, fiind încungiurată Vizantiia, o au dobîndit, și i-au strîcat zidurile și o au făcut ca un sat. Înturnatu-s-au Siver cu izbîndă la Râm, și den voia sfatului au coronit pre fiiu-său Vasian soție la împărăția Râmului. / În dzilele acestui Sever au fostu mare goană asupra creștinilor. Iară pre aicea pre la Dația, au aședzat cîțva ispravnici și deregători, pre cari anume, nu-i scriu istoricii, și acei ispravnici poate că au făcut Turnul Săverinul în Țara Munte-niască, de să pomenește până astăzi. Murit-au Sever în Britaniia, după ce au împărățit ani 17, și l-au adus feciorii lui, de l-au îngropat în Râm.

Stătu împărat Antonin și Gheta, ficiorii lui Sever, și nu trecu o lună de dzile acestor doi frați, și au giunghiat Antonin pe frate-său, Gheta, în brațele mîne-sa, și purciasă Antoni, ce-i dzicea Caracal, în părțile spre Dunăre și spre miadză-noapte cu oști; și întorcîndu-să dentr-acele părți, deci au mersu la Antiohiia, apoi la Alexandria și acolo pe mulți oroșeni au omorît.

Purces-au cu oști Antonin Caracal asupra parthilor, trimițînd sol de au cerșut pre fata craiului parthilor, pre care (ne)² primindu-l să-i fie ginere, au intrat cu oști în Țara Parthilor, de o au prădat. Vrăjitu-i-au un matematic, anume Sărapion, și au dzis că va muri curund Antonin, și va lua împărăția Macrin. Și eșind împăratul la vînat, și den poronca lui Opilie Macrin, ispravnicul divanului, fu omorît Antonin împăratul; 6 ai au împărățit Antonin. Iară Opilie Macrin, vârsînd cîțva bani la ostași, stătu împărat și au împărățit ani optu și l-au omorît ostașii.

Pre urma lui Macrin, stătu împărat Iulio Galba, care s-au numit Sardanapal, și viind la Râm Iuliu Galba, multe rele și spurcate fapte au arătat în Râm; și ș-au ales soție-ș la împărăție pre Alexandru, fiul Mamii, vîru-său, și l-au numit chesar. Și de aicea au început a avere cîrmă Dația și Țara Unguriască, cu alte țări cîteva supusă împărăției Râmului, den nepaza împăraților. Iară pre Ilio Galba, pentru nespusăli spurcăciuni îl ucisără împreună și pre mumă-sa.

40 v Stătu împărat însuș Alexandru den cîrma mîne-sa Mamiei nefiind Alexandru încă la vîrstă. Acest împărat au / izvodit la începutul stăpîniei sale, acestu vrednic cuvîntu: Ce nu-ți poftesti ție a fi, altuia să nu faci!. Aședzat-au acest împărat giudețale, ce au fostu mainte strîcate în Râm și pre la alte olate. Făcut-au în Râm și feredee de ape calde, care să chiamă therme, și li-au numit feredeele lui Alexandru. Aședzat-au acestu împărat tocmele bune în Dația, unde sintem noi moldovenii și Țara Unguriască. Mers-au cu oști acest împărat asupra lui Artaxerxă, împăratul perșilor, și biruindu-i s-au întorsu cu izbîndă la Râm. (Iară în Hronograf scrie, că mergînd acest împărat asupra perșilor, au luat cu sine și pre mumă-sa Mamiia, și înfrîngîndu-i perșii, au pierit multe oști râmlenești, și prinsesă și pre împăratul și pre mumă-sa, și periră ca nime

2 Completat după sensul frazei. Cf. și I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 151.

de dânșii). Iară pe urmă ridicîndu-să asupra nemților pentru rocoșiturile lor, ce pentru cîteva polcuri de slujitori ce i-au fostu lipit³ den slujitorie, ș-au agonisît ură despre toți, și l-au ucis, giunghiat împreună cu mumă-sa.

Pre urmă stătu împărat Maximin, fiind de niam got despre tată, și pre mumă-sa o chema Mana, de niam gros și varvar. Acest Maximin luă izbîndă de biruință asupra nemților, și îndată fără svatul domnilor, au ales pre fiu-său chesariu. Și înturnîndu-să din Țara Nemțască, venit-au în Țara Unguriască, de au ernat în orașul, ce să chiamă Sirmea, unde multe răutăți și prădzi au făcut. Acestea făcînd Maximin, nu de împărat, ce de tilhariu fapte, s-au rocoșit oastea, ce era în Africa, și au rădicat împărat pe Gordiian, om bătrîn de vîrstă, dîndu-i soție la împărăție pre fiiu-său, Gordiian cel tînăr, carii domnind doaă luni în Africa, ucisără-i pre amîndoi Capelian, hatmanul lui Maximin și cu alții.

Ales-au svecnicii împărat pe Marco Clondie Pupian și pre Deție Țelie Balbim, în anii de la Hristos, 237, lîngă cari au adaos nărodul Râmului chesariu, pre Gordian, nepot lui Gordin celui bătrîn. Iară Pupian și cu Balbim, carii era mai mult apărători lui Gordiian copilului împărat, măcar / că era primiți și dragi nărodului, iară urîți ostașilor, îi ucisără pre amîndoi.

Rămas-au Gordiian singur la împărăție cu mare poftă de svat și de nărod. Stăpînit-au în liniște. Acestu Gordiian tînăr au încetat și goana de pe creștini; în anul de la Hristos pre atunce 241, s-au întărtat oști mari între râmieni și între perși, că persii prăda Mesopotamiia. Iară împăratul Gordiian ș-au luat împărățiasă, pre fata lui Misitii, om ales și prea învățat, și au apropiat pe socru său cătră svaturile sale, și s-au pornit Gordiian cu mare oaste asupra persilor, lăsînd pre socru-său în locul său, la Râm; biruit-au Gordiian pre perși. Murit-au socru-său, Misitii, și făcîndu-să mare scumpete de pine în Râm, stătu ispravnic și apărătoriu lui Gordiian, Filip Arapol. Iară Gordiian, gătîndu-să să să întoarne la Râm, cu veselie de izbîndă, să ridicară ostașii și-l scoasără den împărăție, cu îndemnarea lui Filip și pusără ostașii pre Filip la împărăție.

Acestu Filip era drag ungurilor, și cu multe daruri dăruindu-i, și o beserică, ce-i dzic Lavreanii, fiind săracă, o au

3 Corectat de noi după înțelesul frazei; în textul Ms. 238 apare: „lipsit“.

îmbogătit-o. Așădzat-au și pace întemeiată cu persii ; au zidit și cetate în Țara Arăpască, pre numele său Filipopol. Iară întru tiranie⁴ împărățind Filip, îl ucisără pre dînsu și pre ficiorul lui, după ce au împărățit ani 7 : pre ficior în Râm, iar pe bătrînul într-un oraș ce-i zic Verona.

Stătut-au împărat pre urma lui Filip, Duție, de niamul său ungur, den Țara Unguriască de Gios, den tîrgul Țebal, om tare și vestit de vitejie, și îndată ș-au ales pre ficiorul său Hestruc soție. Acesta Deție împărat mare goană au ațîțat asupra creștinilor. Iară în anul de la Hristos 251, gătindu-să cu oști asupra gotilor, carii prăda Misia, ce să chiam acmu Dobrogea și Trachia, violenindu-l Tribunalie Galbul, întii feciorul său în războiu au perit, iară Deție, vrînd să scape, cădzut-au într-o mlaștină cu calul și acolo au perit.

41 v Stătu împărat în locul lui Deție, Trevunie Galba, carele așijdirea își luă soție la împărăție pre fiiu-său, Volusian. / Iară în cursul ailor de la Hristos 252, mare omor s-au ațîțat în Etiopia, den care s-au împlut și Râmul. Iară den rea cîrma lui Galie împărat și al lui Volusian, multe țări s-au dezbatut de supt stăpîniia Râmului, între cari și în Țara Unguriască să rădică Emilie voevodul și ispravnicul polcurilor ungurești, și-l pusără oștașii împărat. Și viind cu oști în Italia, și tîmpînîndu-să cu Gal și cu Volusian împărății, i-au înfrîntu și fură uciși de oșteni, și îndată rîdicară împărat pre Emilian, care împărățind în Râm numai trei luni, l-au omorît oștenii.

Stătu împărat Lichinie pre urma lui Emilian, pus de ostași și de boerii svatului, întărit la împărăție, care ș-au luat soție pre ficiorul său, Galian. Iar în dzilele lui, s-au rîdicat nemții și au prădat țări de supt stăpîniia Râmului. Iară în anii de la Hristos 257, mare goană să fece asupra creștinilor. Iară la anul, Valerian lăsînd pre fiiu-său, Galie, au purces în părțile răsăritului asupra persilor. Iară în urma lui Valerian, aliasără în Dobrogea împărat pre Eughenie, otcărmuitoriul părților ungu-rești ; ce curund ș-au făcut moarte însuși cu mînule sale, pentru să nu încapă viu în mînule lui Galian. Iară Valerian fu biruit de Sappor, împăratul persilor, și prindzîndu-l, l-au belit de viu, și împărăți singur Galian. Și întălegînd Galie de moartea tătine-său, au poroncit de au părăsit goana de pe creștini.

4 Corectat de noi după înțelesul frazei ; în Ms. 238 : „între tirani“.

Acestu Galie au lăsat o parte de Țara Unguriască de Sus Pipei, fetei craiului nemțascu, logodind-o, să o dea după dînsu.

Pe vremea stăpînirii acestui Galian, în cursul anilor de la Hristos 265, iară de la zidirea lumii ani 5773⁵, s-au pustiit locurile acestea, unde să chema Dațîia, ce era aşădzată cu râmleni de Traian, împăratul Râmului, cum s-au pomenit mai sus, de aşădzarea ei.

CAP XIII

Pentru răsipă Dației ce era de Traian descălecată

Aicea ne caută a trăgăna condeii istoriei noastre, să pășim a scrie și alte niamuri, de carii s-au răsipit țările aceste / întii de goti și unguri cu Atila craiul, și pre urmă de volgari. Fie dar întii de goti. Niamul acesta a gotilor, (precum scrie în cronica unguriască), venisă cu mulțime mare den ostrovul mării Scandenaviei, despre marea cea de la miadză-noapte, în cîmpi, între Nipru și între Volga stînd; den care cîmpi, gonind pre ruși sau pre polovți peste Visla, s-au aşădzat singuri în cîmpii aciia, care cîmpi sintu de largi ca la 200 de mile de loc.

42

Acolo domnul gotilor, anume Iddantirsu, vădzu în oștile sale pe denaintea corturilor multe mueri frumoasă desfrănate în curvie; le-au gonit de la corturi peste apa Volga; care mueri îmblînd pen pustiile Iuhrii, să împreuna cu Dumnedzăii cei de păduri, cumu-i cu Favnu și cu Satir, așa cît s-au născut dentr-insele mulțime de oameni; și, știind acele mueri că le-au gonit pentru frumuseța de pre la corturi, pentru aceia, cineș copilul ce i să năștea, îi spinteca obrazul în doaă, ca să paie grozliv și strașnic. Și așa s-au născut mulțime de oameni grozavi și groznici de ceia parte de Volga.

Iară gotii, petrecînd cîtăva vreme pre acele locuri să înturnară la Panonia, unde-i acmu Țara Unguriască. Iară Panonia să numește și s-au numit de pre numele lui Pannon, care

⁵ Completat prin calcul, adunîndu-se anii de la Hristos 265 cu 5508, anii de la facerea lumii.

au fostu den sămînția lui Sim, den urmașii lui Meset și den ficiorii Aranii ; așa își scriu ungurii începutul său. Acel Pannon den cei mainte, carii au fostu trimiși de Noe în toate părțile lumii, au stăpînit cu sămînțele sali într-aceste părți pe Dunăre, și de pre numele lui, întii grecii Peonia, apoi latinii i-au numit Panonia. Pe aciasta Panonia, s-au aședzat gotii la casăle lor, în anii de la Hristos 380.

42 v Iară pre urmă s-au tîmplat unui uhru, dentre cei grozlivi, ce s-au născut dentr-acele mueri, cum s-au scris mai sus, acolo peste Volga, de au eșit la vînat ; și aflînd un cerb albu, l-au gonit până ce l-au trecut peste apa Volga, în cîmpi, unde trăisă mainte gotii, unde n-au mai vădzut vînătoriul acela pre cerbu ; ce, s-au uitat locului, i-au plăcut locul, și întorcîndu-să la ai săi, le-au spus de locuri / frumoasă și desfătate, la care s-au clătît acea mulțime de oameni strașnici și grozlivi de peste Volga și s-au aședzat într-acei cîmpi.

Acolo aședzîndu-să puțină vreme, neavînd hrană bună, au trimis oamenii săi să cerce locuri mai bune de hrană, cari au aflat Țara Panoniia, pămîntu de hrană ; și așa s-au pornit acei de la Iuhra cu toate casăle lor, la Panonia, lăcuind atunce în Panoniia și gotii, cum s-au pomenit mai sus. Vădzînd gotii un nărod groznic, cumplit și mult vinit asupra lor, carii intru nemic nu-ș socotiia viața lor, au fugit denaintea lor la Italia, iară ei s-au aședzat în Panoniia, cu domnul lor Rava, în vremea chesariului Gratian, și s-au numit humni, de pe numele apei Humna.

Deci petrecînd humnii în Panoniia, unde-i acmu Țara Unguriască, în urma gotilor, cum s-au pomenit, s-au ridicat râmlienii cu oști asupra lor și au biruit ei pre râmieni cu hatmanii ¹ ce avea râmlienii, anume Macrin den Ilirie și Petric den Țara Nemțască, și n-au putut sta împotriva lor. După moartea domnului său Ravei, ș-au ridicat șie craiu pre acel mare cumplit, pre Atila, în anul de la Hristos 428, craiu întii unguresc, pre carele îl numiia tătarii Ehello, bărbat tare la minte, hîtru, la inemă îndrăznețu, năroc, și să scriia așa : Atila, ficior lui Bendecuc, nepot tarelui Nevrod, crescut și ținut în Engald, den mila lui Dumnedzău, craiul ungurilor, a midilor, a gotilor, a daților, biciul lui Dumnedzău, spaima lumii.

1 Corectat după sensul frazei ; în Ms. 238 : „cu hatmanie“.

Adunatu-s-au cătră Atila și alte țări denpregiur, cumu-s marcomanii, unde este acmu Morava, (ratevii), unde este acmu Slińska ; ghepidii, unde-i acmu Litva, svedzii, șvabii, gherulii, năroade den părțile de la miadzănoapte, și au intrat cu acești oameni în Țara Nemților, unde multe țăr și orașă au luat și le-au pustiit, împrotiva căruie s-au pornit Jicmontu, cneazdul de Constrința, cu oști ; ce fu biruit de Atila ; și atunce au luat Atila aceste cetăți vestite : Arghenta și Lugdunul, de le-au răsipit în urmă.

Iară după ce au înțales / volgarii, cari trăia spre miadzănoapte și spre răsărit, pre apa Volgăi, de clătirea humnilor în părțile ce am pomenit mai sus, pornitu-s-au și ei cu povățuitoriul său Derbal, și întâi au lovit Dația, unde sintem noi acmu moldovenii și Țara Munteniască, de au pustiit descălcarea lui Traian împăratul, și au fugit românii cine încătro au putut scăpa peste munți, la Ardial, la Maramoroș, și muntenii pre Olt și s-au aședzat bolgarii pre aice.

Iară în anul de la Hristos 454, înțălegind bolgarii de moartea lui Theodosie, împăratului grecescu, au trecut de aicea peste Dunăre și au luat amîndouă Misiile, ce să chiamă acmu Dobrogea cia mare și cea mică, fiind între împărații grecești netocmală de casă, și pre numele lor, acele părți le-au numit Bolgariia, care cu acel nume să chiamă până astăzi, și singuri volgarii acia spun și pomenesc, că strămoșii lor au nemernicit pre aicea den țărăli moschicești.

Acia bolgari aședzindu-să în țările de peste Dunăre, au stăpinit o parte mai mare den Trachiia, și pre Zinon, împăratul grecesc, l-au bătut în anul de la Hristos 476, și au aprinsu Țarigradul cu foc de au arsu.

Iară pe urmă Anastasie împărat, vâdzind mare nevoe despre bolgari, au făcut zid de piatră, de la Silivriia, den malul Mării Albe, până la Marea Niagră, ca să aibă odihnă de bolgari de după acel zid. Iară Trachiia au rămas cu Odriiul fără apărare, care o au stăpinit volgarii, și pre urmă coborînd acel zidiu, prăda bolgarii olaturile Țarigradului, precum mărturisește Cromer cap. VIII, aducînd mărturie pre Pomponie Let ; și până astăzi să cunoscă une semne de acelui zidiu, făcut de Anastasie, împăratul Țarigradului, ce l-au lucrat în ani 26.

Acest împărat Anastasie fu omorît de trăsnet ; iară bolgarii, cu domnul lor Hrun, au prădat țările grecești și le-au stăpinit.

De aicea ne întoarcem la rîndul istoriei noastre, pentru mai bună deschiderea minții cetitorului, lăsînd la alții să scrie de / niamul bolgarilor, ce să trag tot den sarmați, den slovați, cum am arătat mai sus, unde scrisăm niamurile, care de unde să trag de după potop, și în lume rășchirate.

Aicea vom mai pomeni pentru Atila care au eșit cu ungurii în Panonia cum am scris mai sus

După ce să rădică craiu Atila, ș-au ales loc de scaun crăiei sale Sicamvriia, unde era Buda cea veche; vrînd să așeadză stăpîniia Ștîtiei pînă la Dunăre, îndată pusă gîndul să margă cu oști asupra râmnenilor, luînd soție la crăie pre frate-său, Bleda, iar unii dzic că l-au chemat Buda; și pentru prepusurile viclenilor despre alte țări, să nu să ațiță asupra lui, făcu mai mare pe frate-său pe toată Ștîtia Evropii sau Țara Tătărăscă, dîndu-i mare putere. Iară, după ce au mersu cu multe oști, Atila trecînd Dunărea, au prădat olatele Trachiei, Machedoniei, Ilirîcul, de care s-au pomenit mai sus.

Iară, trecînd Atila cu oștile sale în Țara Frînciască, încungiurat-au cetatea Avrelia, în care cetate era svintul Ananiia episcopul, carele vâdzînd atîtea tirănie, ce făcea Atila, asupra creștinilor, să sui pe zidiul cetății, și ștupînd spre tiranul Atila, îndatăș să porniră năvarnice ploie, cît i-au căutat a lăsa cetatea și s-au dus de acolo asupra Râmului, prădînd și arzînd.

Și dobîndînd Râmul, făcut-au mari cazne și munci pe creștini. Iară fiind acolo svintul Nicazie, ședînd denaintea besericii cu soru-sa, grăia cătră Atila: Pentru ce, Atilo, faci goană asupra creștinilor, nărodului lui Dumnedzău cu atîta tirănie? De vreme că te chemi, Biciul lui Dumnedzău căci nu pedepsești pre cei răi și pre cei mîndri. Iară celor plecați, carii cad la picioare-ț, ție îț dau agonisitele sale și grumadzii, căci nu-i erți, de vreme ce Dumnedzău spre cei plecați îș întoarce mila. Adu-ți aminte, Atilo, că ești om! Păzește-te, că nu ca un om faci, ce ca un bălaur cumplit, omori oameni. Adu-ți aminte că vei să mori, și cum cu mînule crunte de sîngele nevinovat, vei sta înaintea scaunului lui Dumnedzău la giudeț? Să ții minte că fără plată / pentru nevinovatul sînge, nu vei eși de la Dumnedzău! Iară dzicîndu-le acestea, îi tăia

capul unul ce sta acolo ; iară pre soru-sa Evtropiia, vrînd să o apuce, că era foarte frumoasă fecioară, ea ș-au scos ochii cu degetele, dzicînd : Nu va lăsa Dunnedzău să prăvăscu spre ucigașul nevinovatului fratelui meu ! Și acolo au omorît-o și pre ea.

Iară audzind aceste cumplite fapte a Atilii, s-au strînsu toți râmnenii cu oști, trăgînd într-agiutoriu și pre Theodoric, craiul gotilor, asupra Attilii, și pre oștile Râmului au ales hatman pre Eție, vestit om de războaie. Înțelegînd Atila că au tras râmnenii într-agiutoriu și pre goti asupra lui, s-au sfătuit cu vrăjitorii săi. Fiind atunce Atila în părțile Galiei cu oștile sale, adusără-i oștenii lui un săhastru dentr-o peștere aflat. Atîta găsim scris pentru Atila.

CAP XIV

**Aicea arată cîți ani au trăit pre aceste locuri
aședzarea românilor ce i-au aședzat Traian
și cîți ani au trecut până la vremea lui Laslou
craiul unguresc și pre urmă cîți ani au stătut
locul pustiu până la descălecarea lui Dragoș vodă**

Scrie Bomfin istoricul, aducînd mărturie pre istoricii mai vechi, anume Seida și Evtropie, precum Avriliian, împăratul Râmului, vâdzînd că nu vor sta descălecăturile lui Traian pre aceste locuri, să fie rîdicat pre oameni de prin orașă și de prin sate, lăcuiitori, și i-au mutat peste Dunăre în Dobrogea. Iară Topeltin scrie precum Gaiie chesariu au stătut împărat după Traian ; acela să-i fie mutat în Dobrogea și atunceși în 454 ani de la Hristos, au năbușit gotii și alte niamuri peste locurile aceste, cum s-au scris mai sus.

Făcînd dară socotială den dzilele lui Traian, ce au adus pe aceste locuri râmneni, cînd au supus pe dați, în anii de la Hristos 103, până la Atila, ci-au năbușit cu tătarii, den carii sintu ungurii de la Iuhra, cum scriu istoricii ani 401, rămîn ani 298, să fie trăit români pre aicea descălecați de / Traian ; cum dzic alți istorici să fie descălecat Traian țările acestea în

44 v

anii de la Hristos 120 ; și la anii 401 au năbușit Atila și pe urmă volgarii cu povățuitorii lor.

Iară, după ce s-au pustii țările acestea, unii mutați în Dobrogea de împărații Râmului, alții peste munți, așezându-să pe Olt, în Țara Ardialului, alții în Maramoroș, până în zilele lui Laslou, craiului unguresc, cînd s-au descălecat al doile rînd Țara Moldovei de Dragoș vodă și Țara Munteniască de Negrul vodă. Acel craiu au stătut la crăia unguriască în anii de la Hristos 1080 ; iară scoțînd cele 298 ani ce au trecut de la Traian până la Atila, cînd s-au pustii țările acestea și mai ales de volgari, carii s-au tîmplat în anii de la Hristos 401, făcînd socotială de la Atila și de la volgari până la Laslou, craiul unguresc, pe vremea căruia s-au descălecat al doile rînd țara, 700 și mai bine de ani au fostu pustii locurile acestea, de descălătura cea dentii de Traian, împăratul Râmului.

Ce gotii întîi, apoi volgarii au stăpînit locurile aceste, pînă ce s-au mutat și ei în alte părți de loc : unii peste Dunăre pe vremea lui Theodosie, împăratul grecesc, cum s-au scris mai sus, alții în alte părți, și rămîind de tot pustie țara, nelăcuind niceun niam pînă la Dragoș vodă în Moldova, și Negrul vodă în Țara Munteniască.

CAP XV

Pentru descălécarea Țării Leșăști

Descălécarea Țării Leșăști pe ce vreme și de ce niam s-au făcut. Fiind cursul anilor de la Hristos Mintuitorul nostru 550, doi frați, anume Leh și Ceh, den niamul slovenilor sau a sarmatilor oameni îndrăzneți la vitejie, petrecînd multă vreme în neodihnă și în ostentală, după ce vădzură netocmală între ai săi ce să lucra în Iliric și în Dalmația, unde s-au fostu așezdat, cum s-au scris mai sus, la rîndul său, pre ce vreme au fostu eșit volgarii cu Derbal, cniadzul lor, de care și pustiire țărilor acestora s-au făcut, vădzînd acei doi frați oștiri atîțate între niamul lor, vorovindu-să amîndoi, s-au clătît den 45 r Iliric, / Țara Arvaților, și den Dalmația, de la oștile slovenești, care era așezate cu tot niamul volgarilor, cercîndu-ș loc de traiu în alte părți de lume.

Dîndu-să spre apusul soarelui, în părțile nemțăști, au descălecat și au stăpînit locurile între apa Visla, Albim și Vessurgu, adecă Vessera, care este știută în Țara Nemțască. Deasupra aceștii ape, au făcut cetate tare și i-au pus nume Bremen sau Brzeme, însămnînd cu acestu nume, cum acolo au descălecat greutatea ostenelelor și neodihnelor sali trecute. Și nemții până în vremile până astăzi, număscu acel oraș Bremen. Și de acolo să priciia și să sfădiia cu nemții pentru hotar și pentru olatele megiașe. Și de la o vreme orașele de pe aproape și cetățile de bună voe li s-au închinat, iară unele le-au descălecat ei singuri.

Și așa, Cehul s-au așădzat pre Dunăre și pre apa Albim, unde să chiamă acmu Bohemia, că cehilor le dzic bohemi ; ||
pre urmă de la stăpînit pre racuzi, Lusația, Morava, Meșno, dentru unele gonind pre lăcuitori, într-altele puind pre de ai săi pentru lăcuitorii cei vechi.

Iară frate-său Leh¹ au intrat cu oarda sa mai în lontru, alegîndu-și loc de traiu mai spre miadzănoapte, unde este acmu Țara Leșască, și pe apa Vislei, de unde s-au rădicat vandalitii, adecă neamul sarmaților, s-au aședzat cu oarda sa, și pe urmă de la capul Vislei până la apa Odra, spre miadzănoapte și spre răsărit au stăpînit Șlonsca, Malgrabstva, prusii, pomeranii, Malborgu, Lusația, Saxonia și alte locuri și cnezii, omorînd pre unii de lăcuitorii acelor locuri, pre alții gonindu-i den moșiile sale, pre alții priimindu-i la mila sa. X||

Iară un crăișor nemțăscu au chemat pre Leh la poedinoc cu vierșun să să lovască numai amîndoi din arme ; cine a birui să rămie stăpîniia pe sama lui. Și au ucis Leh pre acel crăișor și i-au stăpînit toată țara lui, unde să chiamă acmu Pomorsca.

Aflat-au loc între ape, unde au descălecat oraș și au zidit / cetate în Țara Leșască, căriia i-au pus nume Gnezdo, ce să dzice cuib, și acolo, din svatul vrăjitorilor săi, au aședzat stima țării sale. Era acolo la acela loc și multe cuiburi de vulturi prin copaci, și au făcut stima țării sale vultur albu, cu aripile întinsă, care și până astăzi stă pecetea crăiei leșăști. Pus-au chipul hulturului și prin stiaguri și pen alte semne oștenești. 45 v

Iară numele lor, de pre Leh le dzicem leși și boemilor le dzicem cehi de pre numele lui Ceh ; iară poliați ce dzic leșilor ||

1 Corectat după sensul frazei și I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 167. În Ms. 238 transcris greșit : „Ceh“.

de pe locuri și de pre cîmpii pustii în țara lor, unde lăcuiesc ei până astăzi ; le dzic poliați, adecă cîmpeni, că polia să chiamă cîmpu, și pentru că sintu îndrăzneți a să timpina în cîmpi, cu neprietinii lor.

|| Așea arătăm descălecarea Țării Leșăști de la Leh, și Boemii de la Ceh den vestită vitejiia lor.

CAP XVI

Descălecatul al doile a Țării Moldovii la ce vlet s-au tîmplat

X Cu anevoie este a-l adeveri deplin măcar că multe istorii am cercat a țărilor den pregiurul țării noastre, și rusăști și leșăști, foarte de-amănuntul ; ce mai aproape de adevăr am aflat cum descălecatul țării de al doile rind după pustiirea de volgari și de tătară, în anii de la zidirea lumii 6860, iară de la Hristos 1352¹, pe vremea ce stăpîniia în Țara Leșască Vladislav Locheten craiu, tatul lui Cazimir al doile, iară în Țarigrad împărătiia Mihail Paleolog. Și dovadă punem de aciasta că scrie și Ureche vornicul, în letopisățul său, că doi ficiori a lui Ștefan vodă, anume : Ștefan și Pătru, sfădindu-să pentru domnie aicea în țară, au scos Pătru vodă pe frate-său, Ștefan vodă, cu agiutoriu de la unguri den scaonul țării, și au fugit Ștefan vodă la craiul leșăscu, la Cazimir cel Mare, feciorul lui Vladislav Locheten. Deci acel craiu Cazimir, au crăit ani 33, iară de la Dragoș vodă până la Ștefan vodă ce au avut acești doi ficiori, cum s-au pomenit, Pătru și Ștefan, cum scrie Ureche vornicul, să fac / ani 46 ; ce scoțînd treidzăci și trii de ai a lui Cazimir, craiul leșăscu, unde năzuisă Pătru vodă să-i dea agiutoriu să vie în țară domnu, rămîn ani 13 trecuți. Pe vremea acelui crai Vladislav, aicea la noi era domnu Roman vodă, feciorul lui Pătru vodă, nepot lui Mușat vodă. Iară ce scrie Ureche vornicul că au fostu văleatul 6807 la descălecarea țării cu Dragoș vodă, nu să tocmește, că încă pre aceia vreme era pustie Țara Moldovei.

¹ Adaos cu altă cerneală în Ms. 238.

Iară Bomfin, istoricul ungur, așa dzice de descălecatul țării de al doile rind : În vremea craiului ungurescu Ludovic, s-au rădicat un domnu, anume Bogdan ce era lăcuiitoriu în Maramoroș, cu românii. Adunat-au cătră sine pre valah și au intrat în țară la moșia sa, de o au descălecat, ce o părăsisă de megieșia tătărilor. Iară pe urmă vâdzînd Ludovic că s-au înmulțit valahii, ce eșisă den Maramoroș cu Bogdan domnul în țară aicea, neputînd să-i scoată, i-au aședzat supt stăpînirea sa, să de bir crăii ungurești ².

Iară Ureche vornicul scrie că au descălecat țara Dragoș vodă, ce socotim că poate să fie fostu Dragoș vodă, ficior acelui Bogdan den Maramoroș, ce scrie Bomfin, istoricul ungur, că au descălecat țara a doa oară. Să să fie indemnat Dragoș vodă, dzice, cu oarecîți de ai săi den Maramoroș, și au vinit peste munți în chip de vînătoare și au găsit o fiară, și gonindu-o cu dulăii până la apa Moldova, și obosită fiind hiara, au prins-o în apa Moldovei, la locul unde să chiamă Buorenii. Iar este o poveste lătiniască de dzic — (nu să pune nume în dar) — Hiara aceia îi zic buor ; poate că au fostu zimbru, și pre numele hiarăi să numește locul acela Buorenii ; pus-au și pecetea domniei țării cap de bou, ce să vede până astăzi.

Eșit-au și mai la cîmpu acei vînători și au nemerit la locul, unde este acmu mănăstirea Ețcanii, și acolo era prisacă cu stupi și era la acei stupi un rus, anume Iațco, și întrebîndu-l ce om este, de trăește în loc pustiu, și cine stăpînește locurile acelea, el au spus că este rus den Țara Leșască, și cum au audzit el den bătrîni că locurile / acestea agiungu până în Dunăre și până în mare și pe Nistru în sus, până unde să începe Țara Leșască.

46 v

Și pre numele lui Iațco să chiamă Ețcanii, iară apei Moldovei, unde au ucis hiara, cum s-au pomenit mai sus, pre numele unei țince ce o chema Molda, care de multă goană, agiungînd la apă, unde au ucis hiara, au crăpat de apă, limbind multă, și s-au numit Moldova apa Moldovei, pre numele Moldii.

Vâdzînd Dragoș cu de ai săi locuri bune și desfătate, cu cîmpu, cu păduri, cu ape bune, s-au sfătuit că-i loc bun de traiul lor, și întorcîndu-să în Maramoroș, și au vinit de s-au aședzat aicea în țară, unde să chiamă Cîmpii lui Dragoș până astăzi avîndu-și casăle. Au ești cu toții den Maramoroș. Și

2. În Ms. 2715 apud I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 171 : „Aceste le mărturișeste Bomfin Ungurul“.

fiind Dragoș mai de cinste între alți nemiși domni și căpetenii, l-au rădicat cu toții să le fie domnu și i-au dzis Dragoș vodă.

Este în Țara Unguriască o boerie de să chiamă Vanda (sic, Vaida) și așea s-au aședzat viindu și alți moroșeni pre unde le-au plăcut locul, pe supt munte : români, sasi, și unguri. Suciava tîrgul l-au descălecat niște cojocari ; soci să chiamă ungurește cojocariu, iară sociavă, cojocărie. Așijdirea și tîrgul Baia l-au descălecat niște olari sasi ; olărie săsește să chiamă bae.

Așjderea și Iațco, vădzind că au vinit de s-au aședzat Dragoș vodă cu oamenii den Țara Unguriască, mers-au și el în Țara Leșască de au chemat rusi de ai săi, și au vinit de s-au aședzat pe lingă apa Sucevii în sus ; și cu vreme s-au strînsu mulțime de au împlut locul : românii în gios până în Dunăre și cu sasi, iară rușii, în sus, până în hotarul Țării Leșăsti, den munte până în Nistru, și în gios până la Cetatea Albă și la Chilia, după vechi hotarale Dachiei și a descălecării lui Traian, cum s-au pomenit mai sus, la rîndul său.

Și așea, arătîndu-să descălecarea țării a doa oară de Dragoș vodă, în anii cum s-au scris mai sus, 6860, eșit den Maramoros, ne vine rîndul a scrie de domniia lui Dragoș vodă, ci-au fostu întii domnu țării, apoi mergînd pre rînd, scriindu și viața altor domni.

Domniia lui Dragoș vodă

Domniia lui Dragoș vodă a scrie pre largu cu anevoie este, de vreme că ciia den vecii de atunce nemic n-au însămnat. Așjderea și alți istorici megieși nemic n-au amelîțat de aciaștă domnie, cum nice de alți domni ci-au fostu pe urma lui, până la domniia lui Ștefan vodă cu ficiorii săi, Pătru și Ștefan, de carii vom scrie la rîndul lor. Pentru aceia, și noaă cu anevoie ne este a scrie ce s-au lucrat, ci-au aședzat, cît au domnit și unde i s-au sfișit viața ; fără cît numai Ureche vornicul scrie în letopisățul său, că au domnit ani 2 și au murit ; iară mai mult nu scrie, nice ce s-au lucrat în dzilele lui, într-acei doi ani, nice unde au murit.

Înțeles-am și noi de oameni bătrîni, lăcuitori de aicea den țară, cum să trage cuvîntul den om în om, că o beserică de lemnu la Olovăț, să fie făcută de Dragoș vodă, și acolo dzic, să fie îngropat Dragoș vodă. Și aceia beserică de lemnu au mutat-o

Ștefan vodă cel Bun de o au clădit la mănăstirea Putna, unde stă până acmu. Iară pe locul besericii acei de lemn, la Olovăț, Ștefan vodă au zidit beserică de piatră.

După moartea lui Dragoș vodă, au rămas domnu țării Sas vodă, ficior lui Dragoș vodă. Domnit-au ani 4, iară ce s-au lucrat în dzilele lui, nemic nu scrie nicăiuri.

După Sas vodă, domnit-au fiu-său, Lașco vodă, ani 8.

Iară după moartea lui Lașco vodă, au domnit Bogdan vodă, ani 6. De acestu Bogdan vodă poate să fie însămnat Bomfin istoricul, că au eșit den Maramoroș cu valahi în țară.

Iară după Bogdan vodă, domnit-au / Pătru vodă, ficiorul lui Mușatin, ani 16. De mirat este într-atîțea ani să nu să pomeniască mai multu de domniia lui ; și nu altă pricină, fără cît toți aceștia, poate fi, n-au cutedzat mai la cîmpu a să lăți, de grija de tătar, ce mai pre supt munte. Pentru aceia nice în știința megieșilor nu era încă de tot dați, să scrie mai pre largu de dînșii.

47 v

După moartea lui Pătru vodă, domnit-au frate-său, Roman vodă. Acesta au mutat scaunul domniei în Roman și pre numele său s-au numit și tirgul Romanul ; și era anii de la zidirea lumii 6900, precum să află în uricile den dzilele lui Roman vodă.

Pre urma lui Roman vodă au domnit Ștefan vodă ani 7.

Iară pe urma lui Ștefan vodă au rămas domniia țării la doi ficiori a lui, anume Pătru și Ștefan carii, neputîndu-se tocmi între sine pentru domniia țării, s-au ațîțat mare vrajbă într-înșii. Pătru vodă, măcar că era frate mai mic, iară pentru blîndețali și obiciaiurile sale mai mult plecat spre inimile a mai mulți, au tras partea cea mai mare la sine — (blîndețale domnilor pătrund inimile nărodului) — de poftiia domniia țării.

Iară Ștefan vodă, fiind scos den țară, avînd și grijă de înșălăciune despre frate-său, Pătru vodă, au mers în Țara Leșască să-i dea agiutor craiul leșăsc, Cazimiriu, cu o samă de boeri, rugîndu-să craiului de agiutoriu împotriva frățîne-său, lui Pătru vodă, ce domniia în țară cu agiutoriu de la unguri. Nu i-au apărat craiul agiutoriuul său, vrînd să apuce țara supt stăpîniia sa ; ce de sirgu au poroncit de s-au strînsu multe oști den Țara cia mică Leșască și den Țara Rusască, făgăduindu-să Ștefan vodă, că nu va lipsi în viața lui de poroncile crăești, numai să pue nevoință craiul, să-l așeadză domnu în scaonul taține-său.

48 Și s-au pornit cu oști hatmanii leșăști, cu Ștefan vodă, asupra lui Pătru vodă. Și deodată mergea cu năroc lui Ștefan vodă — (care mai de multe ori deprinde a fi fățarnic) — precum și aicea cu Ștefan vodă. Măcar că de câteva ori, lovindu-să străjili leșești cu străjili / lui Pătru vodă, era izbînda tot la leși, iară pre urmă, au rămas înșălați leșii cu Ștefan vodă și au vinit la mare peire.

Că Pătru vodă, socotind că nu va putea sta împotriva oștii leșăști, s-au sfătuit cu meștersug să-i biruiască, precum de multe ori să tîmplă oștilor mai mici cu cele mai mari. Strînsu-s-au cu oastea sa Pătru vodă și au intrat în codru. Tras-au și leșii după Pătru vodă, nesocotind leșii meștersugul lui Pătru vodă. Era codrul înținat de copaci, și intrînd leșii în codru, iată cad copacii asupra leșilor, împinși de oamenii lui Pătru vodă și închisă fiind poticile. Îndată și Pătru vodă cu oamenii săi au lovit pre leși, și încătro era să margă leșii, era drumul închis de copaci, că sta copacii tăiați și neborîți, ce numai abii era înținați unul de alaltu, și-i împingea cu mîna și cădea mulțime de copaci asupra leșilor. Atîta i-au amețit pre leși copacii și i-au turburat, cît pre cari nu-i omoria de tot copacii, iară de mîni și de picioare îi calicicia și-i prăvăliia, de cădea vii în mînule oamenilor lui Pătru vodă. Puțini au scăpat sănătoși dentr-acei codru.

Cădzut-au în robie la Pătru vodă trei stiağuri a trei voevodzii : a Cracăului, a Sandomirului și a Liovului, și alte 9 stiağuri cu deosăbite sămnele stiağurilor sale. Oameni aleși au cădzut în robie, anume : Navoi Tecenschii, ficioru lui Ozdrovâz, voevodul Cracăului, și Zbigneu Oslenschiei, moșul lui Zbigneu, ci-au fostu pe urmă și episcop Cracăului și cardinal.

Audzindu Cazimiriu, craiul leșăscu, răsipa oștii sale și căderea în robie acestor oameni de frunte, trimis-au soli la Pătru pentru răscumpărarea robilor săi cu bani, pre carii cu lesne i-au scos de la Pătru vodă.

48 v Tîmplatu-s-au după această peire a leșilor în Moldova, la anul, și mai mare peire în Țara Leșăscă, ciuma, în șease luni de cu toamnă ; și atîta s-au fostu lățit, cît abii pre giumătate de au rămas oamenii. În Cracău, doadzăci de mii de oameni au murit / și mai mult pre oameni de frunte stăpîniia acel omor.

S-au mai ispitit și al doile rînd Ștefan vodă, a cere agiu-toriu de la craiul leșăscu ; ce nu însămiadză cronica leșăscă

mai multu, fără cit dzice că multă gilceavă pre urmă au fostu între Ștefan vodă și între Pătru vodă.

În anii de la Hristos 1370, murit-au craiul leșăscu, Cazimir. Eșind la vînat, au alergat după un cerbu, au cădzut cu calul și ș-au frîntu un picior și i s-au tîmplat moarte.

Iară în urma lui au stătut craiu Ludovic, craiul ungurescu, nepot lui Cazimiriu mortului, îndemnat fiind de o samă de boeri leșăști ; neavînd ficiori craiul Cazimiriu parte brăbătiască fără numai doaă fete, au părăsit vița crăiască. Mare mîhni-ciune au rămas leșilor după moartea craiului Cazimir, că Ludovic craiul, fiind strein la crăiia leșască, pe nime nu suferiia la sine, ce toate lucrurile pe tălmaci să isprăviia, și multe locuri, ce era să le împreune cătră crăiia leșască, le da unui domnu ungurescu, anume lui cniiaz Vladislav a Opoliei și altora. Nezăbăvind Ludovic craiu în Țara Leșască, s-au întorsu în Țara Unguriască, lăsind cirna crăiei leșăști mumei sali, Elisaftii, surorii lui Cazimiriu craiu, ci-au murit.

Ce ea, fiind fămee bătrînă, depărta oamenii vrednici cu svatul și aduna oameni de nemic și îmbunători. Doaă fete a lui Craiu Cazimiriu, cu tot ce le-au rămas de la tatăl lor, le-au trimis aciasta bătrîna, crăiasa Elisatha, în Țara Unguriască, la nepotu-său Ludovic, craiul ungurescu ; și acolo au pus de s-au sunat cum fetele lui Cazimiriu craiu nu-i sintu adevărate fete lui Cazimiriu. Și pentru să nu agiungă fetele lui Cazimir după oameni mari, le-au măritat : pre cea mai mare, Anna după Dvihelmu, cneadzul Știliei ; pre Iadviga, cea mai mică, după Romer, cneadzul Stiriei ; amîndoi aceștia era legați supt crăiia leșască pre acele vremi.

Iară în anul 1377, sultan Murat, împăratul turcesc, ficior / lui Orhan nepotul lui Otoman, tare au înspăimat Țara Veneției, a Ghenuii, dentru îndemnarea lui Ioan Cantacuzino, împăratul grecescu, scriu cronicarii leșăști. Iară Hronograful grecescu scrie că acestu sultan Murat, în dzilele lui Ioan Paleolog, împăratul grecescu, au mârșu de au luat Solonul de la frînci, în anul de la zidirea lumii 6910 ; că Solonul l-au cum-părat venețianii de la Manoil, feciorul lui Mihail Paleolog, împăratul grecescu, iară mai nainte au fostu a enovedzilor și apoi l-au luat grecii de la enovedzi ; ce atunce au înspăimat sultan Murat pre venețiani. Și pre urmă au luat sultan Murat de supt ascultarea împăraților grecești : bolgarii, sirbii, Bosna, iproci.

Iară în anii de la Hristos 1379, au murit Ludovic, craiul unguresc și leșesc, fără de sămenție bărbătiască, rămîindu-i dooă fete, anume : Maria și Iadvida ; ce, precum în viața lui, așa și după moarte, multă amestecare era în Țara Leșască.

Pentru cnezia Litvei cum s-au unit cătră crăia leșască

După moartea lui Ludovic, craiul unguresc și leșescu, mare amestecătură era în Țara Leșască, pentru alesul craiului nou ; că nice acestui craiu sămenție parte bărbătiască nu i-au rămas, ce numai dooă fete. Maria au fost măritată după Jicmont, malăgrabul Brandaburgului, iară Iadviga era fată acolo. Unii trăgea pe Jicmontu la crăia leșască, iară alții pre Iadviga, după cine ar socoti svatul crăii leșăști să o mărite, acela să fie craiu ; și au rămas toți pre aciasta socotială. Iară Jicmont vinisă acmu în Cracău ; ce, nelăsîndu-l leșii, ce s-au timplat la Cracău, i-au căutat a să întoarce înapoi în Țara Unguriască, petrecut de leși.

49 v / Și așteptînd leșii cităva vreme venirea Iadvighii, fetei lui Ludovic, la Cracău, și fiind seim în Siragi, alesesă pre Samovit, cneazul Mazovii, să fie craiu leșăscu. Ce, înțelegînd / de aciasta crăiasa cea bătrînă a Țării Ungurești, îndată au trimis 12.000 de unguri cu giniri-său, Jicmontu, pre la Sondețu de au prădat Țara Mazovii.

Trimis-au leșii sol la crăiasa Elisatha să nu-i mai ție cu cuvinte, ce să le trimiță pre Iadvege, dzicînd că apoi iș vor alege altu stăpîn. N-au putut face într-altu chip crăiasa, ce au trimis pre Iadvege împreună cu giniri-său, Jicmontu, ca să păzască el și să cirmuiască, până va veni mai la vîrstă fata crăiasa.

Vădzînd leșii că-i are în nebăgare de samă crăiasa cea bătrînă, și le trimite otcărmuitoriu cu fata, s-au strinsu mulți și au trimis înaintea lui Jicmontu să nu vie în Țara Leșască, că nu-l vor priimi nice craiu, nice otcărmuitoriu ; că apoi să vor lupta cu dînsul, ca cu un vrăjmaș. Au căutat lui Jicmont a să întoarce înapoi de la Lubov. Iară crăiasa au trimis pre fata-ș Iadvige cu alți boeri la Țara Leșască cu multă avere.

Eșitu-i-au înainte mulți boeri și ostași cu bucurie, și viîndu crăiasa în Cracău, îndată au pomăzuit-o crăiasă Țării Leșăști, Bodgintu, arhiepiscopul Gnedzului.

Iară în anul de la Hristos 1385, înțelegînd Iaghelo, marele cneaz a Litvei, de vinirea și coronația Iadvighii, trimis-au la dînsa pre frații săi, pre Schirghel și pre Boris și pre Havnul, starostea Vilnei, cu daruri mari și prea frumoase, întrebînd-o de va vrea să-l ia bărbat și să-l priimască la scaunul crăiei cu aceste tocmele : întii că să va botedza cu toată Țara Litvei, și va împreuna toate ținuturile, care le-au luat Litva den Țara Leșască, iară cătră Țara Leșască : așea cetăți cum și orașă, ales părțile rusăști și toată Țara Podliaș, și toți oamenii den robie îi va slobodzi, care era robiți încă de alți cnedzi de mai intii. Cătră aciasta, și cnedziia Litvei cia Mare să o împreune cătră Țara Leșască în veci ; și că va dobîndi cnedziile și țările a Șlonscăi, a prusilor și a Pomeranii, și le va împreuna cătră crăiia leșască ; că avuția cită are și cită va avea, toată o va da recipospolitii la Țara Leșască. / Era acest lucru tuturor leșilor plăcut, nedejduind că așea vor avea pace despre dînșii.

Iară crăiasei nu-i plăcea, căci tată-său o logodisă după Gvinhelm, cneazul racuzilor, și la logodnă au fostu pus la mijloc galbeni 12.000, cine ari strica logodna, acela să piardză acea somă de bani ; ce socotia crăiasa că și acea somă de bani o va pierde den partea ei. Ce și pentru aciasta încă să apucasă solii Litvei că-i va plăti cneazul Iaghelon.

Socotit-au leșii să dea știre crăiasei cei bătrîne den mijlocul svetnicilor, și au mersu soli leșăști la Țara Unguriască, împreună cu solii Litvei, și-i priimi bătrîna crăiasa cu dragoste ; și le-au răspunsu cum pre socotiala domnilor leșăști lasă să fie toate, ce ari socoti ei spre folosul recipospolitii să facă. Iară întorcîndu-să solii de la Țara Unguriască, au mersu soli și la Litva, la Iaghelo cneazul, să-l aducă la crăie, după tocmelele făgăduite.

Iară, dacă au înțales logodnicul, ce s-au pomenit Gvinhelmu, cneazul Racuzii, știind și voia crăiasei spre însul, ori cu îndemnarea ei, precum socotesc unii, den svatul lui Gnevoș Dalevici, podcomori a Cracăului, căci acestuia mai multu credea crăiasa, au vinit la Cracău cu frumoasă curte a sa nemțască, cu multă avere, și acolo în Cracău au ședzut cităva vreme. Iară în cetate nu l-au lăsat să între den svatul lui Domislav, cașatalianului de Cracău, și a altor svetnici.

Iar crăiasa Iadvega adese să videa cu dînsul la mănăstirea lui Franceșic. Veniia cu șiraguri de dvorelnici și acolo în ospeță și în jocuri petrecea cu dînsul. Și spun că așea rîvnea crăiasa

să să cunune mainte cu Gvihelm până a nu vini Iaghelo, cît nelăsînd svetnicii pre Gvihelm în cetate, singură cu mînule ei vrea să deschidză cetatea și să-l lase în lontru, de nu o ar fi abătut de la acel gînd Dumitru Goranschi, vistiernicul crăiei.

50 v Și așa Gvihelm, pricepînd voia leșilor și audzînd că să apropie Iaghelo cniadzul, au eșit pre taină den oraș / și s-au dus la racuzi. Iară odoarăle și alte lucruri scumpe, li-au lăsat la Gnevoș Dalevici, podcomori a Cracăului, pierdute în veci de Gvihelm, cniadzul Racuzii.

După ce au vinit Iaghelo la Cracău, în anul de la Hristos 1386, în luna lui februar, în 12, după calendariul Râmului, s-au botedzat el, puindu-i nume Vladislav ; și acolo cu dînsul s-au botedzat și frații lui și le-au dat nume de botedz : lui Vigul, cneadzul Chervonului, i-au pus nume Alexandru ; lui Schirgailo și lui Coricel li-au dzis, Cazimiri ; lui Sfidrigailo, Boleslav.

Acesta Iaghelo, cum s-au dzis mai sus, luînd pe crăiasa Iadviga, fata lui Ludovic, au împreunat cnedziia Litvei cătră crăiia leșască. Și de la Iaghelo, căruia i-au dzis Vladislav, s-au scris craii și să scriu craii leșăști și mari cnedzi a Litvei către crăiia leșască, de s-au făcut un trup.

Și pe ce vreme și până aicea ne agiunge să știm de cnedziia Litvei, cum s-au împreunat cu crăiia leșască ; altele, lăsăm la leși să le scrie lucrurile lor și a Litvei, iar noi să vinim la rîndul istoriei noastre.

Pătru vodă, fratele lui Ștefan vodă, după gilciava ci-au avut cu leșii, pe urmă s-au aședzat. Și singur Pătru vodă, în dzilele acestui craiu, au mărșu la Liöv împreună cu boerii țării. Acolo aflînd pe craiul, au aședzat legături de pace de îmbe părțile ; și s-au întorsu Pătru vodă la scaonul său, căci Pătru vodă vădzusă că crăiia unguniască, după moartea lui Ludovic, au stătut cităva vreme fără craiu, stăpînînd crăiasa văduva, cum s-au pomenit mai sus, s-au lipsit de supt ascultarea și apărarea ungunilor și s-au închinat supt ascultarea lui Vladislav, craiului leșăsc, în anii de la Hristos 1388.

Scrie Cromer, cronicariul leșăscu, că și Mircea Vodă, domnul muntenesc, tot pe acea vreme — (vădzînd stăpîniia unguniăscă supt cîrma mueriască) — cînd și Pătru vodă au agiunsu cu prieteșug la Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, precum mărturisește se dzice : și până la aciastă vreme sint în visteriul

crăesc uricile / cu așezământurile de pace cu Mircea, domnul muntenesc, care era birnic craiului ungurescu ; că după moartea lui Ludovic, au eșit de supt apărarea crăiei ungurești, și era scris că unul fără alt să nu să oștiască asupra craiului ungurescu.

Scrie Anton Bomfin, cronicariul unguresc, că după moartea lui Ludovic, stînd la crăiia unguriască Jicmontu, vădzind că s-au dezbătut cîteva țări de supt stăpîniia crăiei ungurești, s-au rădicat [cu] oști asupra acelor țări cumu-i : Bosna, horvații, volgarii, moldovenii și muntenii, și s-au pornit asupra muntenilor al patrule an a crăiei sale. Că, pe vremea stăpînirii fămeești, în Țara Unguriască era multe amestecături, că vlahii, care trăescu pe locul dachilor și a gotilor, oțărîndu-să de stăpîniia mueriască, s-au fostu abătut de la crăiia unguriască, carii nice birul ce era tocniți să-l dea, nu l-au dat. Pentru aceia, Jicmontu, craiul ungurescu, s-au pornit dzice, asupra lui Ștefan vodă, domnul muntenesc.

Aicea stau de mă mir ce Ștefan vodă au fostu acela, că letopisățile leșăști pomenescu de Pătru vodă în Moldova și de Mircea vodă în Țara Munteniască. Poate Ștefan vodă, fratele lui Pătru vodă, după moartea frăține-său, că dzice Bomfin, că acel Ștefan vodă amîndoaă țările domniia ; care, după ce au audzit de vinirea lui Jicmont craiu, au împlut Țara Olteniască, adecă Munteniască, de oști, și au prinsu toate strîmtorile și poticile munților cu oamenii săi, să închidză în munți pe Jicmontu craiu cu oștile lui. Orînduit-au oști și pe vîrvul munților, să-i fie de apărare.

Iară Jicmontu craiu, după ce au intrat în Țara Munteniască cu multă oaste, trecînd peste munți, i-au eșit înainte muntenii cu domnul muntenesc în munte și au dat mare războiu ungurilor, cît înfrînesă pe unguri, că și den munți cu pietri îi ucidea. Ce îmbărbătîndu-să ungurii cu Jicmontu, craiul lor, au descălecat ungurii de pre cai și au înfrîntu pe munteni, / cît au purces în răsipă oastea lor, neputînd suferi focul ungurilor ; și-i goniră pren munți, dzice Bomfin, și pre mulți au prinsu vii. Iară eșînd Jicmond cu oastea sa den munți, au agiunsu la Tîrgșor, în Țara Munteniască, unde era domnul închis să să apere. Iară nu scrie ce oraș au fost ; ce, ori la Tîrgoviște, ori la Tîrgșor au fostu. De unde, înțălegînd domnul muntenesc că vine Jicmontu, neașteptînd să-l dobîndiască l-au timpinat cu boerii săi și i-au cădzut la picioare, cer-

51 v

șindu-ș ertăciune și arătîndu-i pricinele abaterii sale de supt stăpîniia crăiei ungurești, iproci. Scrie Bomfin : Făcutu-ș-au pace domnul muntenesc atunceș despre Jicmont, craiul unguresc.

Aicea ne caută a mai trăgăna condeiu nostru până vom vini la rîndul de unde am părăsit

În anii de la Hristos 1396, Vasile, cneadzul și împăratul Moscului, mers-au singur la Vitold, marele cneadz a Litvei, la Smolensc ; legînd prieteșug amîndoi, s-au vorovit să rîdice oști amîndoi asupra lui Temerlan, marele han tătărăscu. Pre aceia vreme era Smolenscul supt stăpîniia cneziei Litvei. Iară la anul 1514 l-au luat Vasilie, împăratul Moscului, de la cnezia Litvei și-l stăpînesc moscalii până în ziua de astăzi.

Într-acestaș an, Jicmontu, craiul unguresc, vrîndu să scoață pe turci den Dobrogea sau den Bulgaria, strîns-au multă oaste de creștini și s-au lovit cu sultan Baiazit ; ce rămasă biruit Jicmontu de turci, cît abia au scăpat peste Dunăre. Fost-au cu Jicmontu craiu multă șliahtă leșască. După ce au pierdut Jicmontu războiul cu turcii, fiind urît ungurilor, au trecut în Țara leșască la craiul Vladislav Iaghelo, în Cracău, și acolo au făcut legături cu Vladislav în ani 16.

52 Iară Vitold, cneadzul Litvei, s-au pornit cu oaste singur asupra tătarilor, și trecînd apa Donului, aflat-au multă tătărîme, strînși cu mueri, cu copii, în cîmpi și lovindu-i i-au biruit și mulți robi au adusu în Litva. O samă de tătără i-au trimis frățîne-său / lui Vladislav Iaghelo, craiului leșăscu, și i-au botedzat, iară o samă i-au aședzat în Litva pre lîngă apa ce să chiamă Vaca și în alte locuri. Și până astăzi trăesc în spurcată legea lui Mehmet, lipcanii ce sint în Litva. Scrie și Mehovie la decad cap XLI, list 271.

Ce pre urmă Temerlan au prădat Țara Rusască și Litva. Chiovul s-au răscumpărat de la Temerlan cu 10.000 de ruble. Acest Temerlan mai nainte vreme, avînd războiu cu sultan Baiazit, împăratul turcescu, și prîndzind viu pre sultan Baiazit l-au băgat în cușcă de hier, de-l purta cu sîne. Și, cînd vrea să încalece Temerlan pre cal, încăleca de pre cușca aceia. Și l-au ținut închis în cușcă, până au murit de scîrbă, prăvîndu cum îi prăda și-i ardea țările lui, oastea lui Temerlan.

Pre urma lui Pătru vodă au stătu domnu Iuga vodă. Acesta au trimis la patriarşia de Ohrida, de au luat blagoslovenie, și au pus mitropolit pre Theoctist și au descălecat oraşă pren țară, pen locuri bune și li-au ales sate și le-au făcut ocoale pe împregiur. Și au început a dărui ocine a slugi, a voinici, ostași ; și domnind doi ani, l-au luat Mircea vodă, domnul muntenesc, la sine.

CAP XVII

Domnia lui Alexandru vodă cel Bun și Bătrîn

În anul de la zidirea lumii 6909, stătu la domnie Alexandru vodă, și îndată începu a face lucruri bune în țară. Zidit-au doă minăstiri : Bistrița și Moldovița și li-au îndzăstrat cu moșii și cu odoară.

Iară la al doile an a domniei sale, adus-au cu multă cheltială moștile svintului mucenic Ioan Novii den Țara Turciască, de la Trapezontu, și le-au pus în vestita cetate a Sucevii cu mare cinste și pohvală de ferire domniei sale, ce să prăznuiește miercuri și gioi în săptămîna Rusaliilor. Afla-vei viața și măcenia svînții sale în cărțile besericii noastre și mai ales în *Pouceniile* părintelui Varlam mitropolitul, ce-i tipărită în dzilele răposatului Vasilie vodă.

Așijderea Alexandru vodă, vrînd să urmedze desăvirșit / lucrurile spre podoaba besericii pravoslavnice, au trimis la patriarșie besericii răsăritului, de au luat blagoslovenie după Iuga vodă întii și au făcut mitropolit și i-au ales scaon mitropoliei în orașul Sucevii, în mănăstirea de lîngă curtea domniască, cu sate, cu ocini.

Făcut-au și al doile episcop Romanului și al treile episcop la Rădăuți, împărțindu-le eparhii, ținuturile în țară, și i-au aședzat cu cinste, dîndu-le scaune să șadză di-a-diriapta domnului, mai aproape de scaunul domnului decît boerii cei mari.

Tocmit-au și boerii, care-ș la rîndul său, svetnici și cîrmuitori țării, cum sintu și până astăzi.

Făcut-au Alexandru vodă legătură cu craiul leșescu Vladislav Iaghelo, precum mai nainte și Roman vodă, feciorul lui Pătru vodă, pre carele l-au fostu prinsu den Moldova Svidri-

52 v

gailo, fratele lui Vladislav, craiului leșăscu, ce era stăpînitor în Podoliia, și l-au scos de la Svidrigailo, craiul Vladislav, și, după ce l-au scos, să fie giurat Roman vodă lui Vladislav, craiului leșăscu.

53 Scrie Stricovschii carte XIV, zaci. VII, giurămînturile lui Roman vodă, cum va fi neclătit de supt poroncile lui craiu, precum și Alexandru vodă. Pentru acest Roman vodă, la alte letopisăță a țării scris nu aflu, precum nice cronicarii leșăști nu scriu, nice pomenesc nemic de Iuga, să fie fostu domnu pre urma lui Pătru vodă, feciorului lui Ștefan vodă. De acestu Roman vodă scrie și Cromer, carte XVI la istoriia sa, că mai nainte de ce au trimis Alexandru vodă soli de pace și cu legături de aședzămîntu la craiul Vladislav Iaghelo, precum să află, că încă mai nainte Roman vodă făcuse legătură cu craiul Vladislav Iaghelo, precum sintu și să află aședzămînturile amînduror în cămara crăiască, dzice Cromer, și astădzi. Și tot să cunoaște că avea price Roman vodă cu Alexandru vodă pentru domniia țării ; ce, pre urmă pe Roman vodă l-au prinsu Svidrigailo cneadzul, fratele lui Vladislav craiu, din țară, și l-au dus la / Podoliia [la]¹ închisoare. Iară, dacă l-au scos de la închisoare craiul, cum s-au pomenit mai sus, ce ar fi mai făcut acestu Roman vodă, nu să află scris în cronica leșască.

Iară în anul de la zidirea lumii 6940, în dzilele lui Alexandru vodă, s-au făcut al optule săbor în oraș la Florintina, la Italiia. Multă adunare de părinți, așa a răsăritului cum și a apusului, fiind de față patriarhul de Țarigrad și împăratul răsăritului grecesc** Paleolog, s-au adunat pentru mădulările legii ; și mai ales de purcederea Duhului Svînt făcîndu-să mare price, că besereca apusului arată cum Duhul Svînt purcede și de la Părintele și de la Fiiul, care n-au priimit besereca răsăritului cu Marco, episcopul de Efes, să facă doă începături în Dumnădzăire. Măcar că, fiind împărăția răsăritului sau a Țarigradului, slăbită și cuprinsă de turci, cît numai cu numele rămăsesă împărat** Paleolog, iată au priimit de au iscălit cu alți episcopi părerea părinților de la apus, făgăduindu-să papa, că va trimite agiutoriu împotriva turcilor. Ce niceun agiutoriu n-au dat, nice au trimis, și mai mult de scădere au fostu acel săbor besericii răsăritului, decît de folos.

1 Completat după sensul frazei. Cf. și I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 196.

Trimis-au și Alexandru vodă cu voia țării soli cu Grigorie Țamblic. Fost-au la acel săbor Hristofor papa cu gardinalii săi. Mare price stă până în ziua de astăzi între beserica apusului și între beserica răsăritului, și de atunci mare shizma, adică dezlipire sau deghinare-i între beserici. N-au aflat solii lui Alexandru vodă nice pe patriarhul, nice pe împăratul, la Țarigrad ; ce iar a să întorçe, neisprăvind nimic, nu le-au părut a fi cu cale ; ce s-au dus la Ohrida, unde găsind pre episcopul de Ohrida și dîndu-ș solii la dînsul, că era trimiși pentru învățatura legii, luat-au de acolo și preuți și cărți sirbești de toată orînduiala besericii.

Vladislav Iaghelo craiul, înțelegînd că Jicmontu, craiul unguresc, / indeamnă pe crijecii prusilor asupra lui ; ce Vladislav Iaghelo, aflîndu-să în părțile Țării Rusăști, trimis-au soli la Alexandru vodă, îndemnîndu-l asupra lui Jicmontu, craiului unguresc, și i-au zălojit Snetinul și Colomîia dreptu 1000 de ruble de argintu.

53 v

X

Ispitindu-să craiu Vladislav asupra crijecilor, i-au trimis și Alexandru vodă 400 de moldoveni, oameni aleși, care au arătat mare vitejie și izbîndă asupra crijecilor. Că deodată, făcîndu-să moldovenii a da dos și crijecii eșind den cetatea Malborc, gonind pre moldoveni, și înșirîndu-i spre o dumbravă, s-au pedestrit moldovenii și, săgetîndu-le caii, au dat dós crijecii ; și încălecînd moldovenii, mare moarte au făcut într-înșii și să intoarsără cu izbîndă la obuz, unde era craiu Vladislav, cu mare mulțămîță și laudă de la craiul.

Iară de vreme ce am pomenit de crijaci, am socotit a fi cu cale să scriem ce niam au fostu, și pre ce vreme au nemerit în părțile prusilor și în megieșie cu leșii.

TIJ CAP XVII

Pentru crijeci ce niam au fostu și de unde s-au izvodit în Țara Leșască

În anii de la nașterea lui Hristos 1188, stăpînind Baldovin, craiu creștinesc, în Ierusalim, cîndu aceia strînsoare avea creștinii despre păgînii sarachineni, cît nu să poate a spune, nice cu condeiu a să scrie. După ce au luat păgînii de

la creștini cetatea Ptolomeada, lătinește Acona iară nemțește Acris, mari prădzi și scăderi făcea păgînii creștinilor. Care luîndu-le aminte Baldovin craiu, scris-au la alți creștini cu rugăminte pentru agiutoriul ; care rugăminte au pornit oști den țările Rămului asupra sarachinenilor, adecă den Italia, den Longobardiia, de la venețieni șeasădzăci de galioane, în care era cindzăci de mii de oșteni, oameni aleși de războiu. Așjidirea de la franțoji, de la nemți, de la sasi, de la Renu și de la Lubec, den Colna și den alte orașă, mulțime de oameni aprinși cu dragoste cătră Dumnedzău, așea pentru să vadză acele locuri, cum pentru / agiutor să dea a lor săi creștini.

Dentr-acest oraș, nemți, oameni carii era oșteni, grijindu-și o corabie, căriia i-au pus nume Crache, în care era oameni ca la 500, carii dreptu supt cetate și orașul Acona au mărșu.

Încungiurat-au pre urmă creștinii Acona cu mare putere ; un an întreg stînd supt cetate, o bătea cu multe feliuri de meștersuguri, iară cu mare scădere în creștini : că mulți de săgețile neprietinilor răniți și bolnavi dzăcea, și de necăiuri neavînd niceo căutare. Unii de foame și de rane greli, și de boală, dzăcea și muriia.

Aflatu-s-au între acei ostași dzece bărbați, carii, avînd frica lui Dumnedzău, dentre acei nemeriți acolo den țările nemțăști, s-au aprinsu de mila creștinească și s-au apucat a păzi și a griji pre cei bolnavi. Dentre carii un oroșan den Lobec, luînd pîndzăle corăbiii aceia, ce-i dzicea Crache, au dat-o de au făcut-o cort, precum au putut la aceia vreme. Supt acel cortu, au strînsu pre cei răniți și bolnavi și-i grijiia, și cu agiutoriul lui Dumnedzău și cu nevoința acelor păzitori, cu hrană, și cu unsori la rane, mulți s-au însănătoșat.

Iară după ce dobîndiră creștinii Acona, în anii 1190, dat-au creștinii beserica Svîntului Ioan acelor bolnavi, care beserică au făcut-o oștenii creștini de la Rodos de mainte vreme. Deci au pus ispravnici pre acea beserică pe acei dzece bărbați, să aibă grijă de acei bolnavi. Era pregiur acea beserică pomeți frumoși și i-au cumpărat acei bărbați temători de Dumnedzău să fie pentru bolnavi ; că dentr-ăcel pomăt avea cei bolnavi multe feliuri de roduri și multe feliuri de buruiene de liacuri pentru spălatur ranelor.

Și întii, acolo în Acona, s-au făcut bolniță întru pomenirea Preacuratei Fecioarei Mariei, și întii întru lauda lui Dumnedzău cel slăvit în Troiță. Cu aciaștă pildă, acelu den Acona,

Baldovin craiu, fiind povățuit, făcutu-ș-au și el bolniță în Ierusalim și au numit-o bolnița Preasfintei Stăpînii Mariei, precum și în Acona, / puind păzitori să grijască pe cei bolnavi și răniți. Ispravnic pre acele bolniță era Henric den Vapolt, carele cu frații săi fu însănătoșat și cu alți ostași a mormîntului lui Dumnedzău ; că cu năroc era și tare sta împotriva păgînilor.

54 v

La acest zacon, pre urmă foarte mulți den cnedzi, den domni și nemiși nemțăști, să adăogea. Era la număr întii, în anul dentii, numai 35, carii petrecea viață cu frică dumnedzăiască, și mari neprietini era tuturor neprietinilor svintei cruci. Și așa cu pilda a prea buneie vieții sale, mulți dentre cei necredincioși viniia la petrecerea vieții lor, dzicind cum acei bărbați svintoși stau întru toate faptele sale, petrec mai multe decit alții, cum dentru a lor pildă, s-au făcut creștini mulți și s-au botedzat.

Da multă avere la acele bolniță și de ce mergea, de ce să înmulția bolnițele și acel zacon sau lege a crijecilor ; și cînd muriia vreun domnu în țara aceia svîntă, lăsa lucruri scumpe la bolniță ; de nemeriia acolo vreun oaspe cu nume știut, lăsa daruri la bolniță, poftind să aibă grijă de săraci, precum și Ragivel preoților Ierusalimului, ce păzia mormîntul Domnului, de fac laudă lui Dumnedzău, le-au împărțit milostenii, precum scrie el întru imbletele sale prin țări streine.

Și așa acel mistru sau ispravnic bolniței agonisit-au multe cărți pricinitoare de la creștinii domni la Caletin al treile, papă de Râm, și la Henric chesariul al șeasăle cu acest nume ; cu care cărți au trimis pre ** patriarhul Ierusalimului la Râm, de au așădzat și au scos zaconului sau legii nemțăști, întărire de crijac, adecă — (crucișar) — în anul 1191, adăogînd tiutiuluș ca să scrie : Frățimea a casăi nemțăști a bolniței stăpînii Mariei în Ierusalim. Așijderea le-au dat pecete cruce niagră, supt legea pravilii svîntului Avgustin, poroncindu-le să poarte cu toate aședzămînturile, cu faptele, cu volniciile, ipoci.

X

Aciastă întărire și pecete adusără mistrului sau otcirmuitorului / crijecilor — (sau să dzicem românește crucișar) — în Ierusalim, și acel uric cu mare cinste și țeremonie fu cetit. Acolo patriarșii Ierusalimului au îmbrăcat pre frații acei legi sau pravilă, în haine albe scumpe, pe care era den față și den dos cruce niagră. Într-acesta chip, pe urmă, de acest feliu de

55

haine și alții purta ; și de acei frați era pre acea vreme șapte preoți, carii acel feliu de haină purta preoțască și era nemiși lumești ; acestora era slobod încinși cu sabii să facă liturghie, nime nu-ș rădea barba, și pe sac, în sac umplut cu pae, după zaconul lor, dormia. Ce aciasta curund o au schimbat — (precum este în poveste) — bișugul aduce desfrinare.

Fost-au aședzat și altă rînduială zaconului acestu mistru a bolniții Preacuratei stăpînii Mariei, Henric de Vapolt, adecă : întii, greșind vreun frate dintre aciaa împotriva legi, sau zaconului său, să nu fie de nime certat, fără numai de singur mistrul zaconului, sau de cela ce-l va orîndui el spre aceia, și certarea nime den streini să nu știe. A doa, pe frații ostași pe lîngă dînsul au pus giudecători și i-au dat lui putere între dînșii, pe cei împotrivnici să-i tocască și pe cei neascultoi (sic) să-i certe. A triia, au aședzat numere știute de rugăciune otcenaș peste toată dzua mirenilor să cetiască. Într-aciastă deregătorie au viețuit ani 10 și au murit în Acona și acolo l-au îngropat.

Al doile mistru a crijecilor au stătut Osto Carpen, nemiș nemțăscu, la aciastă deregătorie în dzilele lui Filip chesariului al doile și a lui Inochentie, papa Râmului ; și în Țara Leșască era craiu Mecislav cel Bătrîn, în anii de la Hristos 1200.

55 v Acestu mistru în prostie au slujit lui Dumnedzău și în viața sa au făcut pecete zaconului cu chip de măgar, pe care șede Maica Prea Curata cu Fiiul în brață și Iosif bătrînul pe lîngă dînșii cu toiag și scrisoare pregiur pecete cu aceste cuvinte : Pecetea orînduiei mistrului a frățimei casăi / nemțăști în Ierusalim. Acestu feliu de pecete ținea crijecii până în dzilele lui Friderih celui întii a mistrului de acestu zaconu. Acest Friderih pe urmă o au schimbat în Țara Inflatiei. Pe vremea acestui Carpen, frățimea ce să chema lătinește ensiferi, purtători de sabie, s-au izvodit ; carii pre urmă s-au unit cu crijecii prusilor, 6 ani fiind în deregătorii sa, au murit în Acona.

Al treile mistru a ostașilor mormintului lui Dumnedzău, fu ales Herman den Olsașiia în anul de la Hristos 1206, pe vremea lui Filip chesariu și a lui Inochentie papa Râmului. 4 ani au slujit și au murit în Acona.

Al patrule mistru crijecilor stătu Herman den Salța, nemiș, pe vremea împăraților Opto și Fridrih al doile și a papei Romei, Inochentii al treile, și a lui Onorie al treile, pus

la aciasta deregătorie în anul de la Hristos 1218. Iară pe vremea stăpînirii lui, au luat sarașinii Ierusalinelul de supt cîrma creștiniască ; iară crijecii fură izgoniți afară den Siriia ; și aciasta tot pentru păcate. Că giudecățile lui Dumnedzău ascunsă sintu.

Iară pe urmă acești crijeci s-au închinat la chesariul Fridrih, rugîndu-l să le dea loc să-ș facă beserică după pravila sa, să petriacă până la sfîrșitul său, după cum era obiceiuiț lui Dumnedzău. Datu-le-au chesariul loc știut de traiul lor.

Iară în anul 1222, Conrad, cneadzul Mazovii, avînd adese nevoi de prusaci, vecinii săi mărgineni și neprietini ai săi, au năzuit Conrad, cneadzul Mazoviei, la Fridric chesariul, să-i dea agiutoriu pe acei crijeci împotriva prusacilor, ce era pe atunce păgîni. Așijdirea și de la singuri crijecii de la Râm au pofțit agiutoriu. Deci Fridric chesariul au slobodzit pre crijeci, că era 20.000.

Îndată cît au sosit crijecii la Conrad, le-au dat Țara Helmului și oit loc cuprinde între Visla, Mocra și Drvința ; că acel loc l-au avut Conrad osebi de la leși, care l-au luat leșii de supt crijeci. Cu aciastă tocmală, au lăsat acel loc crijecilor / ca cu nevoință pururea să oștască crijecii asupra păgînilor, pentru legea creștiniască ; și după ce-i vor aședza pre păgîni, și-i vor supune, să întoarcă Țara Helmului înapoi lui Conrad sau celor ce vor fi pre urma lui. Iară ei țările, ce ari dobîndi de la prusaci, să le împartă cu socotială a oameni vrednici, cu cneadzul Mazovii și cu urmașii lui. Leșilor, ca niște creștini, să nu le facă pacoste, niceo strîmbătate, nice scădere ; pre vrăjmașii lor să nu-i ascundză, nice să le agiute cu sfat sau cu altu agiutor a lor, ce împotriva păgînilor, vrăjmașilor svintei cruci, cît ar trebui lui și leșilor, să le fie într-agiutoriu. Iară, de n-ari asculta și ari călca vreunul dentr-aceste giurămînturi, atunce, ca unor vinovați, să le ia averea și locurile pentru nemulțămire.

Aciastă tocmală și așădzămînt între Conrat, cneadzul Mazovii, și între frații crijeci au fostu ; care tocmală și aședzămîntu li-au întărit Grigorie al noaole, papă a Râmului ; le-a mai adaos pe acesta Conrad, crijecilor, Țara Dobrișinului și cetatea Nessova, în Țara Cuiavului. Așijdirea și Ghedeon, episcopul Pelomcului, le-au dat den eparhiia sa une locuri să-ș ia de a zecea și sate cu ostrov.

Acestu aşedzămînt l-au tăinut crijecii ; numai uricul cu pecetea de aur a lui Frideric al doile, chesariului, cu mare nevoință-l ținea ; care le-au întărit lor Țara Helmului cu a Dobrinului date, măcar că Conrat cneadzul nu le-au dat în veci. Deci pentru acea întăritură a lui Fridric chesariului, pre urmă mari sfădзи au fostu între crijeci și între leși, până ce s-au spartu și s-au strîcat cele neadevărate a lor urice.

56 v Așjidirea avînd 7 căpetenii mai aleasă acei doadzăci de mii de crijeci ostași, luînd asupra sa împotriva păgînilor prusaci apărarea leșilor și a mazovilor, întii în Țara Dobrinului s-au aşedzat, au pus întii în partea despre Visla o baștă, făcută de ștejar, dreptu în preajma Torunii, care să chiamă astădзи Dinböv, ce era să-i dzică Dubov. Dentr-acolo păziia pe păgîinii / prusaci peste Visla, cu deasă și multe pușci îi strica, și pe urmă cu agiutoriul leșilor și a madzurilor, au început a să pleca păgîinii prusaci, pustiindu-le și străcîndu-le țara, cit au căutat prusacilor dentru acele locuri a să părăsi și a lăsa lor Țara Helmului, iproci.

Murit-au Herman den Salce și l-au îngropat în Berlum.

Pre ce vreme s-au arătat acești crijeci neprietini leșilor și cînd li-au trimis agiutoriu Alexandru vodă

Al treispredzecele miestru sau oțfirmuitoriul crijecilor și a prusilor, anume Carol den Trivăr, în dzilele lui Henric chesariu și a lui Climent, papa Rămului, și a lui Vladislav, craiu leșăscu, Lochetec, în anii de la Hristos 1309, au ridicat sabiia asupra leșilor în loc de bine și mulțămîtă. — (Caută ce fac streinii, cînd îi primăscu tovarăși lăcuitoarii țărilor, precum și la noi în țară pe urmă vei afla de greci, la ce stat au adus țara noastră și boerimea ei). — Că întii crijecii Țara Pomeraniei o au luat de la Lev și altele, care până în dzilele al triile Cazimiriu craiu, au fostu aceste țări în mînule străinilor, cum s-au pomenit mai sus, pustiind satele șleahțicilor și omorînd pre slehtici.

Pre aciasta vreme, vădzînd și alți megieși că să înmulțăscu și să întărescu crijecii asupra leșilor, s-au ridicat și ințleantii de au luat de la leși vestit oraș și cetate Riga, cu tot țînutul ei.

Și pre rînd, ce au lucrat acei crijeci și asupra Litvei, cetește pre Alexandru Gvagnin, istoricul țării și lucrurilor Litvei, vei afla. Iară noi, cît am socotit să fie pentru deșchisul voroavei și științei noastre, am scris până aicea.

După ce au pierdut războiul crijecii, cum s-au scris mai sus, cu Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, căruia i-au trimis agiutor Alexandru vodă împotriva crijecilor 400 de moldoveni, cădzuț-au la pace crijecii, care au priimit craiu Vladislav Iaghelo, den svatul și socotiala frăține-său, lui Vitold, cneadzul Litvei, măcar că acea pace cu crijecii era peste voe svetnicilor / leșești. Legătura între ei, lăsăm la leși să scrie. Noi ne întorcem la rîndul nostru.

57

După ce au legat pace cu crijecii, Vladislav Iaghelo, craiul leșăsc, s-au întorsu și s-au pogorit în părțile Țării Ru-săști, dînd Camenița și toată Podoliia pe samă frăține-său, lui Vitold, unde și Alexandru vodă au mărșu la craiul, fiind legați de mainte cu prieteșugul, au și mai întărit legături de pace cu craiul leșăsc.

Scrie Cromver, istoricul leșesc, în cartea sa XX și Stricovschii carte XVI, la anii de la Hristos 1438. Iară Sfidrighel cneadzul, fratele lui craiu Vladislav Iaghelo, avînd multă price cu leșii pentru Podoliia, cum pe acea vreme stăpîniia Podoliia Svidrighel, fiind de multe ori îndemnat craiul de Lev pentru Podoliia, să o ia de supt stăpîniia frăține-său ; ce de la o vreme, i-au căutat craiului a faci pe voia leșilor, și au purces cu oști asupra frăține-său, lui Svidrighel. Iară Svidrighel nedejduia la agiutoriul crijecilor și a inflantilor ; și tră-sese Svidrighel și pe Alexandru vodă în partea sa asupra lui Vladislav, craiul leșesc.

Iară Alexandru vodă uitînd legăturile sale ci-au avut cu Vladislav craiul, pe pofta lui Svidrighel și a litvinilor, au pră-dat cu oamenii săi Snetinul, Haliciul și olatul Cameniții. Ce, întorcîndu-să Alexandru Vodă cu plianul den Țara Leșască, au agiunsu o samă de leși de oastea craiului leșăsc pre moldovenii lui Alexandru vodă, ce aducea plianul mai pe urmă, că Alexandru vodă trecusă Nistrul mai nainte, și înfrîngînd leșii pe moldoveni, le-au luat plianul înapoi.

După aciastă poticală, Alexandru vodă, vădzîndu-să și scăpat de prietenie ci-au avut cu craiu Vladislav, cum scriu istoricii leșești, den voe rea au murit. Domnit-au Alexandru

vodă ani 32 și luni 8 și multe lucruri bune au făcut aicea în țară, pentru care îl număscu toți lăcuiitorii țării noastre și-i dzic: Alexandru vodă cel Bun. Avut-au ficiori cu doaa
57 v doamne Alexandru vodă. /

CAP XVIII

Pentru doi ficiori a lui Alexandru vodă și pentru războaiele lor

Alexandru vodă, mai nainte de moartea sa, au ales să fie domn țării în urma sa Iliiaș, fiu-său cel mai mare, că-i rămăsese doi ficiori: Iliiaș și Ștefan, în anii de la Hristos 1433. Dacă stătu domnu Iliiaș vodă, după moartea tătine-său, au urgisit și au gonit pre frate-său, pe Ștefan vodă și pre maștehă-sa să o fie înecat.

Iară Ștefan vodă au năzuit la domnul muntenesc, cu rugă-minte de i-au dat agiutoriu; și viind cu oaste, au biruit pre frate-său, Iliiaș vodă, la locul ce să chema Lolonii și scoțindu-l den țară, au apucat Ștefan vodă domniia țării.

Iară Iliiaș vodă au năzuit la craiul leșăsc, Vladislav Iaghelo, arătându-și strîmbătatea făcută de frate-său Ștefan vodă și s-au rugat să-i dea agiutoriu împotriva frăține-său și să-l aședză în domniia țării, făgăduindu-să că în viața sa va rămînea neclătit den poroncile crăești și a recepopsoplitei Țării Leșești.

Iară și Ștefan vodă încă nu s-au lăsat cu atîta, ce au trimis și el solii cu daruri scumpe la craiul leșăscu Vladislav. Aflat-au solii lui Ștefan vodă pe craiul la Lăncenți și ș-au dat solii, arătînd craiului, cum toată țara poftescu și priimăscu pe Ștefan vodă, și mai bine să ție craiul cu Ștefan vodă, pe carele priimește țara, decît pe Iliiaș vodă, care-i urît țării, că și Ștefan vodă să făgăduiește a fi cu priintă craiului și neclintit va rămînea în poroncile crăești, precum au fostu și tată-său, Alexandru vodă. Și atunce prin solii acia s-au rugat lui craiu și pentru greșală ce ar hi făcut tată-său, Alexandru vodă, împotriva luminatului craiu, să iarte ca un stăpîn milostiv. Deci, măcar că Iliiaș vodă ținea pe Sofii, sora lui craiu, ce dentru

socotiala tuturor au ales să rămîie Ștefan vodă la domniia țării, și atunce prin solii lui Ștefan vodă, vădzind priință cătră sine, i-au dat craiul lui Ștefan vodă ținutul Șipenului și Cecunul și cu Hmelovul. Iară lui Iliiaș vodă i-au dat un ținut să șadză cu casa sa și să nu să amestice la domniia țării.

Ce Iliiaș vodă nu vru să rămîie / pre socotiala lui craiu, ce au intrat în țară cu oști asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, și timpinîndu-să cu oștile la Dărmănești în Săptămîna Albă, rămasă izbînda iar la Ștefan vodă.

Năzuit-au Iliiaș vodă și al doile rînd la leși, să mai strîngă oști să vie în țară, ce vădzindu-l leșii că nu să așadză, l-au luat cu poronca craiului și l-au închis în cetatea Siragiului, ce este cu zid împregiur, pe apa ce să chiamă Varta, împreună cu doamnă-sa, Sofiia, și cu copiii săi, puind și pază, însă cu cinste.

Trimis-au craiul pre urmă solii săi la Ștefan vodă de au și giurat înaintea solilor crăești în Suciavă. Dzis-au Ștefan vodă cum și înaintea lui craiu va merge, unde ar fi să să încriadză.

Arătat-au Ștefan vodă, curund după aciasta legătură, slujbă leșilor, că gătîndu-să tătarii să între în Țara Leșască, i-au lovit Ștefan vodă și i-au strîcat rău și cetatea Branlavul care era supt ascultarea lui Svidrigai, au luat-o de la oamenii lui Fridrigai și au închinat-o lui craiu Vladislav. (Scrie Cromver) în carte XX și Stricovschii în carte XVI, zaci. IV. în firșit.

În anul de la Hristos 1434, acestu craiu leșăscu, Vladislav Iaghelo, fiind la un tîrșor, anume Grodec, cale de 4 mile de la Liiov, acolo aștepta pre oamenii lui Ștefan vodă să sosască den țară; și mîind supt cortu craiul, să audză cîntînd privighitorile, primăvara. Fiind vreme răci, au răcit noaptea și au cădzut în boală și a șeptesprădzece dzi au murit, într-o dzi luni.

După moartea lui Vladislav, craiul leșăscu, au stătut la crăie fiiu-său, Vladislav al treile cu acest nume. Scrie Stricovschii la istoriia sa, carte XVI, zaci. I, precum la coronația acestui craiu, să fie fostu și oamenii lui Ștefan vodă.

Iară în anul 1435, acestu craiu nou s-au pogorit la Siragi pentru săimul. Atunce o samă de boeri leșești, priatini lui Iliiaș vodă, s-au rugat lui craiu să-l sloboadză pre Iliiaș vodă de la proprială. Ce craiul n-au priimit că agiunsesă Ștefan vodă cu solii săi și la acest craiu.

58 v Ce curund după aciasta, ori cum au fost lucrul, au scăpat Iliiaș vodă den cetatea aceia și iară au intrat și al treile rînd în țară, de au turburat o parte de țară asupra frăține-său, lui / Ștefan vodă, însă eșindu-i Ștefan vodă în timpinare la Podraga, iarăș nenorocirea lui Iliiaș vodă; și acolo au rămas biruit.

De năroc era Ștefan vodă cu frate-său Iliiaș vodă; cînd bine nu să mîntuia de însu, atunce și sosisia cu oști asupra lui, că în anul de la Hristos [1435], iară de la zidirea lumii 6943, avgust 4, la Piperești s-au lovit Iliiaș vodă cu frate-său, Ștefan vodă; ce și acolo Iliiaș vodă pierdu războiul.

Vladislav, craiul leșăscu, vădzind atita netocmală și războaie între acești doi frați pentru domnia țării, i-au așezat prin solii săi, că le-au împărțit țara în doaa: lui Ștefan vodă i s-au venit Țara de Gios cu Cetatea Albă, cu Chilia și cu Tighinea; iară lui Iliiaș vodă, Țara de Sus cu Hotinul, cu Suciava și cu alte locuri den sus și Eșii.

Precum scrie Stricovschii la carte XVII, zaci. II, Iliiaș vodă nezăbăvind vreme au mărșu la craiul în Liov împreună cu boerii săi, cum scrie Cromver la carte XXI, de au giurat, fiind craiul de față, puind stiagul la picioarele craiului, precum va fi credincios craiului și gata în poroncile crăești, improtiva a fieștecărui neprietin a craiului. Și atunce au legat să dea Iliiaș vodă pre an 100 cai, 400 boi, la cuhnea crăiască, 200 camene de moron și 400 băibărace sau haine roșii; măcar cum scrie Cromver, peștele și boii numai într-acei an au dat Iliiaș vodă craiului. Și ținutul Șcepinului ci-au fostu dat craiul lui Alexandru vodă, tatul lui Iliiaș vodă, cu uricu de aședzămîntu, le-au întorsu Iliiaș vodă craiului pentru pagubele ce au făcut Alexandru vodă leșilor, cînd au prădat Colomiia și Sneatinul. Iară craiul au dat lui Iliiaș vodă cetatea Haliciul să-ș ție acolo averea.

59 Așijdirea și Ștefan vodă într-acesta chip au trimis solii săi la acestaș craiu Vladislav cu daruri, făgăduindu-să și el a rămîne supt poroncile lui craiu; ce la giurămîntu nu l-au mai silit craiul, socotind că va trăi Ștefan vodă, cu frate-său, Iliiaș vodă, precum s-au fostu legat amîndoi cu giurămîntu în Cetatea Albă. / Iară la al patrulă an, au și mai giurat domnii cu toată boerimea lui Craiu Vladislav, și atunce Ștefan vodă au adaos să dea 5000 galbeni de aur pe an și 400 cai, cînd ari trebui la craiu — (scrie Cromver la carte XXI și Stricovschii carte XVII, zac. II.) —

Pre aciastă vreme intrat-au tătarii în Țara Leșască, de au prădat Podolia și întorcându-să cu plian tătarii, sărit-au bieții podoleni după tatar și agiungându-i, întorsu-s-au tătarii la dinșii și mulți nemiși au perit. Perit-au și Mihai Buciațchii.

Iară în anul de la zidirea lumii 6947 au prădat tătarii Țara de Sus până la Botășeni. Ars-au și tîngul Botășenii și iară la anul după aciasta pradă, iarna în luna lui dechemvrie au prădat tătarii Țara de Gios. Ars-au Birladul și Vasluiul.

Iară în anul de la Hristos 1439, venit-au soli de la unguri la craiul leșesc, poftindu-l la crăia unguriască, aflîndu-să pre atunci în mare grijă ungurii de turci, și poftiia solii ungu-rești pre Vladislav craiul leșăscu să-ș ia muere pe o vară a sa, Elisaftha, crăiasa lor, ce rămăsese văduvă.

Deci după multe svaturi a svetnicilor leșăști, măcar că Vladislav, craiul leșăscu, era om tînăr, neprimind să-ș ia fămee văduvă și în vîrstă, mai mult bătrînă și grea ; ce, pe svatul tuturor, au priimit și crăia unguriască. Între alte tocmele, aședzat-au și aciasta ; că, de va naște Elisaftha crăiasa făt, și de va trăi să siliască craiul Vladislav cu agiutoriuul său, să-l pue craiu Bohemii, iară crăia unguriască să fie asupra lui Vladislav și a săminției lui. Și pentru aciasta tare să nevoia ungurii, mai mult pentru grijea ce avea despre turci, că încă fiind viu Voicēh Albert, craiul ungurescu, au fostu trimis sultan Murat sol la craiul leșăscu, Vladislav, făgăduindu-i bani și 100.000 oaste să-i dea, numai să să rădice asupra lui Voicēh, craiului unguresc. Și au zăbăvit solii turcești la Cracău, până ce au luat răspunsu că ungurii de bună voe a lor au dat crăia unguriască lui Vladislav, craiului leșăscu.

Stătut-au dar Vladislav, craiul / leșăscu și craiu unguresc, și încă fiind solii ungu-rești în Cracău, la Vladislav craiu, iată de olac vini veste că au născut făt, crăiasa Elisaftha.

59 v

Războiul lui Vladislav craiul leșăscu și unguresc ci-au avut cu sultan Murat la Varna și au perit Vladislav craiu în războiu

Acest craiu Vladislav era, cum s-au pomenit mai sus, craiu leșăscu și unguresc, pe vremea ce împărăția Ioan Paleolog, împăratul grecesc, la Țarigrad, fiind în mare grijă de turci, că den dzi în dzi îmbla să ia Țarigradul, cum luasă și alte țări de supt stăpîniia grecilor. Deci împăratul grecesc pururea scriia

la Vladislav craiu și la Iangul (sic), domnul Țării Ungurești cei den mijloc, Ortamaghiar, să nevoiască să vie să dea ajutoriu împotriva turcilor, ca să să izbăvască creștinii de încunjiurarea păgînilor, și făcînd acea izbîndă, îl va încununa cu stimă împărătiască și nu să va mai chema craiu, ce împărat.

Iară craiu Vladislav, cu Iangul (sic) domnul, înțelegînd pofta împăratului, le era aminte și cerca vreme să să rîdice asupra turcilor pentru volnicia creștinilor. Și oblicînd că sultan Murat s-au dus la Magnisiia să să odihniască ca un om bătrîn și lăsasă în locul său împărat pre fiiu-său, sultan Mehmet, om tînăr, neștiutoriu rîndul oștilor, s-au gătit cu tărie mare și au trecut Dunărea și prădară și arsără satele bulgărești și agiunsără până la Varna de o luară.

Iară turcii nemic de aciasta nu grijiia, că, fiind tînăr sultan Mehmet, îmbla tot la vînat și la alte dezmierdăciuni. Iară vizirii, ce era pregiur dînsu, au scris la sultan Murat numai să vie cum mai curund, că este în cumpănă să piară împărăția lor, că sultan Mehmet nu-i ascultă de ce-l sfătuescu ei. Atunce, sultan Murat îndată au vinit până împotriva Țarigradului, la Schider peste Boaz ; iară în ciasta parte, eșisă-i oștile în tîmpinare cu Halil pașa. Au poroncit sultan Murat împăratului grecescu, lui Ioan Paleolog, să-l triacă cu vasă în ciasta parte de peste Boaz, să nu facă zăbavă cu trecătoarea pe la Calipoli (sic), pe unde-i era a trece, că apoi vor strica pacea ce avea între sine.

Iară împăratul / grecesc, Ioan Paleolog, de frică au trimis de au trecut pre sultan Murat cu toată oastea ci-au avut drept pre la Beșicțaș, pe lîngă Țarigrad. •

Atîta minte avu împăratul grecesc, Ioan Paleolog, cu svetnicii lui și nu socotiră becisnicii, că Vladislav craiu pentru dînșii vinisă asupra turcilor ; că de s-ar fi zăbăvit sultan Murat cu trecutul pre la Calipoli, să nu-l fie trecut dreptu pre la Țarigrad, s-ar fi zăbăvit și ari fi lovit ungurii pre sultan Mehmet singur și ar fi izbîndit Vladislav craiu și ar fi prinsu și pre sultan Murat.

Atunce sultan Murat au și mărsu la unguri la Varna și s-au împreunat cu sultan Mehmet și s-au lovit cu ungurii tare și înfrînsără ungurii pre turci și-i tăiară foarte tare, cit să impuținasă călărimea turcilor ; numai cu pedestriimea rămăsese sultan Murat. Să sfătuiră turcii să fugă că pierdusă nădej-

dea ; ce, enicerii n-au lăsat, măcar să piară pînă la unul, n-or fugi, ce cu toții să stea.

Deci, unгурii simetîndu-să, s-au sfătuit să-i mai dea răz-boiu turcilor și să facă năvală tocma la corturile împăraților. Iară Iangul, domnul unguesc, au dzis cătră craiul și cătră toți boerii, să margă el întii cu o samă de oști, să facă năvală la turci și la cortul împăratului, că-i părea că va izbîndi ; iară, neputînd izbîndi, atunceea lesne va fi să vie și craiul pe urmă cu toată oastea, să facă năvală. Și plăcu tuturor acel sfat, că toți cunoștea că va face Iangul izbîndă, fiind om înțeleptu și vitiaz bun.

Ce craiul, fiind tînăr, n-au ascultat, ce s-au potrivit celor ce era pre lîngă dînsul și-i dzicea că, dacă va izbîndi Iangul, să va vesti numele lui. Deci așa s-au înșălat craiul și îndată poronci de au dat în trîmbiță și încălecară beți, amețiți și fără de niceun cumpăt. Dederă năvală asupra porții împăratului, unde era enicerii, și să făcu un război iute și tare și năvăliia la cortul împăratului și să făcu moarte mare și cumplită, cît era numai să dea dos sultan Murat. Ce enicerii nu l-au lăsat, dzicîndu-i că : Numai / ce-ț caută a muri aicea cu toți, cu noi, într-altu chip nu poate fi. Și dînd năvală craiul tocma în cortul împăratului, fără sîială și fără cumpăt, iară un enicer dede de-i tăie amîndoaă picioarele cele denainte a calului de supt craiul, tocma denaintea împăratului, și îndată-l sfărîmară pe craiul în mici bucăți și-i luară capul de-l pusără într-o sulită și-l purtară pen tabără. Iară oștenii lui craiu începură a fugi și turcii a-i goni tăindu-i și luîndu-i în robie, și mai mulți s-au înecat într-o baltă mare de lîngă Varna. Acestea toate le-au făcut svatul cel rău și turbat de vin.

Iară Iangul, încă până a nu da craiul războiu turcilor, au cunoscut că va petrece craiul așa ; ce de acoloa ș-au luat oas-tea și s-au îndelungat și s-au dus în țara sa, de nime nedodeit.

Atîta avum a pomeni războiul lui craiu Vladislav la Varna, și lăsăm să scrie unгурii de aicea înainte, iar noi ne întorcem la rîndul istoriei noastre.

De ficiorii lui Alexandru vodă

Iară, după ce s-au împărțit frații, Iliiaș vodă și cu Ștefan vodă, cu țara, precum s-au pomenit mai sus, aflînd vreme Ștefan vodă să să mintuiască de frate-său, Iliiaș vodă, l-au

60 v

prinsu cu vicleșug, poftindu-l la sine ca pe un frate, și i-au scos ochii în anii de la zidirea lumii 6952. Pentru aciastă orbire a lui Iliiaș vodă de frate-său, Ștefan vodă, nemică nu scrie cronica leșască, ce numai în letopisățul țării am găsit scris. Iară, după ce au orbit pe Iliiaș vodă, au mai domnit împreună 7 ani și au murit Iliiaș vodă. După aceia au mai domnit Ștefan vodă 5 ani.

CAP XIX

Domniia lui Roman vodă ficiorul lui Iliiaș vodă și războaie ci-au avut cu Pătru vodă ficiorul lui Ștefan vodă

61 După moartea lui Iliiaș vodă, rămas-au la domnie fiiu-său, Roman vodă, și lui Ștefan vodă au rămas fiiu-său, Pătru vodă. Iară Roman vodă, neputînd răbda atîta nedumnezărie a unchiu-său, a lui Ștefan vodă, ce făcu cu tată-său, Iliiaș vodă, în anul 6956, vorovitu-s-au cu o samă de boeri și au prinsu pre unchiu-său, Ștefan vodă, și i-au / tăiat capul și au apucat Roman vodă, domniia țării.

Ce nu-i îngădui Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Simțînd Pătru vodă, că îmbla Roman vodă să-l omoară cu vicleșug, i-au căutat deodată lui Pătru vodă a da cale vărul său, lui Roman vodă, și au pribegit la unguri în anul 6957. După ce au pribegit Pătru vodă în Țara Unguriască de nevoia văru-său, lui Roman vodă, n-au zăbăvit, ce curundă vreme, ajutorîndu-l Ioan Huniad, vestit pre atuncea otcărnuitoriu Țării Ungurești, au vinit cu oaste unguriască și au împinsu pe văru-său, Roman vodă, den țară, după ce domnisă un an, și s-au așezat Pătru vodă la domniia țării.

Iară Roman vodă au năzuit la craiul leșăscu, Cazimiru, fiindu-i văr primare.

Aicea am socotit să ne întoarcem puțin iar înapoi

După peirea lui craiu Vladislav la Varna, mare jele s-au făcut în toată crăiia leșască de peirea craiului lor; și înțelegînd că ungurii ș-au ales craiu pe Ladislav, ficiorul lui Arbert

Voiceh, ci-au fostu craiu mai nainte de Vladislav, ci-au perit la Varna, fiind Ladislav copil numai de 5 ani, strînsu-s-au și leșii al doile an după pieirea craiului lor ; căci nu credzusă îndată pentru perirea craiului, viindu-le vești într-alt chip. Iară pe urmă înțelegînd leșii că ungurii ș-au pus craiu, cum s-au pomenit mai sus, pre Ladislav, atunce și leșii s-au strînsu la cetate la Siragi în anul de la Hristos 1445. Acolo au socotit ; din svatul lui Zbigneve cardenalului, au alesu craiu pre Cazimiriu, al doile ficiorul lui Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, și l-au coronit în Cracău în **.

Iară Roman vodă, după ce au năzuit la Cazimir craiu și arătîndu-i strîmbătatea despre văru-său, Pătru vodă, i-au răspunsu căi, după ce să va pogori în Țara Rusască, îi va da răspunsu. Iară, pogorîndu-să craiul spre Țara Rusască, și la Liov eșit-au înaintea craiului muma lui Roman vodă, mătusea craiului, avînd cu sine 200 de moldoveni agiutoriu fiu-său, lui Roman vodă. Gătisă craiul cităva oaste într-agiutor lui Roman vodă, să margă asupra lui Pătru vodă, ce, dacă au înțales craiul că au murit Roman vodă, otrăvit de văru-său, Pătru vodă, s-au pogorit craiul la Cameniță ; / era cu craiul vovodziile : Primislii, a Liovului, a Helmului și a Podoliei. Și viind craiul la Cameniță, îndată au trimis soli la Pătru vodă să margă înaintea craiului, să facă giurămîntu — (scriu cronicarii leșăști) — și să-i dea pre Mihail cneadz, ficiorul lui Jicmontu, cneadzul de Litva.

61 v

Iară Pătru vodă, vădzîndu-să mîntuit de neprietinul său, Roman vodă, au răspunsu solilor crăești : pentru giurămîntu este gata aicea și înaintea lui craiu să margă nu s-au apărat, numai să nu fie chemat cu vreun vicleșug ; iară, pre Mihailo să-l dea, nu i să cade pre cela ce au năzuit la dînsu, ca să nu-ș piardză credința, nice craiului socotește că nu-i va fi cu cinste ; iară den țară îl va goni, precum au și făcut ; peste puțină vreme l-au gonit Pătru vodă den țară ; care au mărșu la tatar și multă pagubă au făcut leșilor în Podoliia.

Așijdirea la anul de la Hristos 1449, acel Mihailo, împreunîndu-să cu tătarii, au lovit țara Sibirului și au luat Starodubol, Novogrodul și alte multe cetăți rusăști. Acestu Mihailo, ficiorul lui Jicmontu, cneadzului de Litva, după peirea lui craiu Vladislav la Varna, și el nedeđuia că va apuca crăiia leșăscă. Iară, după ce stătu Cazimiriu craiu, el au vinit la craiul și s-au rugat de cnedziia tătine-său, lui Jicmontu, la

Litva. Ce, vădzind Mihailo că nemic nu isprăvește, cunoscînd pe craiul cu ură asupra sa, au fugit den Litva la Mazoviia, la socru-său, apoi la prusi, apoi la Smolensca și, neputîndu-să mistui, au vinit pen Țara Unguriască în Moldova, la Pătru vodă.

Cazimiriu, craiul leșăscu, după acea solie, grăbiindu-să să margă în Litva pentru seimul Novogradului, luînd veste de Pătru vodă că vine la Hotin să facă giurămîntul sîngur lui craiu Cazimiriu, au trimis craiul patru boeri de ai săi la Hotin, la Pătru vodă, iară craiul au purces la Litva, neașteptînd vinirea solilor săi. Iară Pătru vodă au giurat înaintea solilor leșăști împreună cu boerii săi, cum vor fi cu priință lui craiu.

62 Iară încă fiind craiul la Cameniță, să fie vinit sol de la hanul / Crîmului la craiul, îndemnînd pre craiul asupra lui Pătru vodă. Iară cu ce răspunsu îl va fi întorsu pre acel sol tătărăscu, nu scriu istoricii leșești, numai însămiadză că pe taină l-au pornit.

Scrie letopisățul țării, că acest Pătru vodă să fie dat cetatea Chilieii ungurilor ; iară pentru ce au dat-o nu însămiadză ; nice cronicarii leșăști nemică de aciastă nu scriu.

Bine încă nu agiunsu craiul în Litva, iară tătarii au intrat în Țara Leșăscă la Podoliia de au ars-o și au prădat ; ce la întorsu dzic, că i-au lovit la strîmtori Theodor Buceățchii staroste și au scos tot plianul.

În anul de la Hristos 1448, Ioan Huniad, otcircumitorul Țării Ungurești, după ce au perit Vladislav craiu la Varna, au purces cu oști asupra turcilor ; ce, den viclesugul lui Gheorghie Dispot, domnul sîrbăscu, fiind încungiurat Huniia de turci în cîmpii Merulii, la marginea bolgarilor, au pierdut Huniia războiul și au perit creștini optu mii ; și fugind Huniad, l-au prinsu Gheorghie Dispotul și au căutat lui Huniad a pune zălog la acel Gheorghie Dispot pe Vladislav, fiiu-său cel mai mare, până i-au trimis prețul răscumpărării.

Iară Pătru vodă, după ce au dat cetatea Chilieii ungurilor, cum scrie Letopisățul țării noastre, au mai domnit un an și au murit ; iară cîți ani au domnit peste tot nu scrie.

După moartea lui Pătru vodă au stătut domnu un Ștefan vodă și au domnit un an, precum scriu une letopisăță a noastre, și au murit. Apoi au domnit Ciubăr vodă doaă luni. Scriu dentr-un letopisăț latinesc să fie adaos aceste domnii, ce eu în

letopisăţale leşăşti nu află ; ce cum le-au fostu scurtă domniia, aşea li-i scurtă şi pomenirea lor.

Iară după acei domni, s-au rădicat domnu Bogdan vodă, făcîndu-să ficior lui Alexandru vodă celui Bun ; ce, precum scrie Stricovschii în cartea istorii sale XL, zaci. II, n-au fostu ficior cu cununie lui Alexandru vodă. Acestu Bogdan vodă s-au lovit cu Alexandru vodă la Tămăşeni, mai sus de Roman, şi după multă nevointă / au biruit Bogdan vodă pre Alexandru vodă. Intr-acel războiu au perit Onciul logofăt şi Coste şi Andronic şi alţii mulţi şi au apucat Bogdan vodă domniia ţării.

62 v

Iară Alexandru vodă au fugit în Țara Leşască şi au cerşut agiutor de la craiul leşăscu ; şi au trimis craiul pre Ioan Siniavschii cu Țara Rusască şi cu Podolia şi au împinsu pre Bogdan vodă şi au apucat Hotinul şi Niamţul şi Suciava şi s-au aşezat Alexandru vodă la scaon.

Iară Bogdan vodă fără zăbavă, înţălegînd că s-au întorsu Ioan Siniavschii în Țara Leşască, adunînd oameni de pe unde au putut, şi cu multă nevointă au scos pre Alexandru vodă den domnie şi den țară şi au apucat domniia Bogdan vodă.

Mers-au Alexandru vodă iar la craiul leşăscu de s-au jeluit ; şi stînd craiul multă vreme la svat la ce cale ari putea pune țara, aflîndu-să atîtea amestecături într-însa, o samă de svetnici dzicea : de este voia lui craiu să ia toată Țara Moldovei supt stăpîniia sa, să scoată domnii dentr-însa şi să facă ținuturi, să pue oamenii săi de giudeţ, iară lui Alexandru vodă să-i dea vreun olat în Țara Leşască, să-i fie pentru traiul său. Iară altor svetnici s-au părut acest sfat foarte cu greu şi primejdios între un nărod nesuferitoriu de stăpîni streini ; şi cătră acestea, pentru legea şi pentru megieşie aproape cu turcii, carii să lăţisă până în Dunăre, cu greu să socotia lucrurile. Şi dzicea că mai bine este să se apere de după păretele altora, decît de după al său, de un vrăjmaş ca Turcul. Mai sănătos svat au aflat cestu de pe urmă, ca, cu putere streină şi primejdie streină, mai lesne-i a să mîntui de vrăjmaşi.

Şi îndată pe boerii moldoveni, ce era cu Alexandru vodă în Țara Leşască aliasăra pe Ozdrovoz, cu Conetpolschii, să ducă pe Alexandru vodă în scaunul țării, carii au scos voevodziia rusască şi avea şi moldoveni gloate mari. Şi, dacă intrară în Moldova trei oşti mari : moldovenii cu domnu-său un polc, cu podolenii era Buceaţchii, iară cu altă oaste era Conetpolschi,

63 trecut-au / Nistrul pre la cetatea Hotinului, că era cetatea pre mîna oamenilor lui Alexandru vodă.

Bogdan vodă era atunce la Lipovăţu. Iar leşii, înţelegînd de Bogdan vodă aproape, au trecut Prutul să-i dea război; ce Bogdan vodă, socotind că nu le va putea sta împotrivă, s-au tras la locuri strimte, pentru să înşele den leşi, şi zăbăvind, să-i flămîndească. Aşea i-au purtat den loc în loc până la apa Bîrladului; iar el tot ţinea pădurile şi trimitea cu înşălăciune, că i-i voia să să plece lui craiu şi, până va vini Alexandru vodă la vîrstă, că era atunce de 15 ani, să ţie Bogdan vodă scaonul ţării, făgăduindu-să, precum mărturiseşte Dlu-goş, istoricul leşasc, şi Mehovie, 70.000 galbeni de aur turceşti, iară cum scrie Vapouschii 7000 de galbeni turceşti să dea craiului pre an, şi alte daruri multe făgăduia, numai să-l apere craiul de turci.

Credzînd leşii aceste cuvinte a lui Bogdan vodă, au lăsat să fie pre îngăduinţa lui şi s-au întorsu leşii cu oştile spre ţara lor. Iară Bogdan vodă să ascuţia să-i poată vîna undeva. Ce simţînd leşii den oamenii lui Alexandru vodă, că le dzicea să nu să incriadză lui Bogdan vodă, ce să să păzască. Ce leşii, fiindu mai mult cuprinşi de înşălăciunea lui Bogdan vodă, cum să să păzască, că era şi simeţi leşii, până au fugit şi un diac a lui Bogdan vodă la oastea leşască, de le-au spus să să păzască.

Atunce boerii lui Alexandru vodă sfătuia să încungiure pădurea să scape de meşterşugul lui Bogdan vodă, că în pădure supusesă Bogdan vodă oaste. Ce leşii n-au ascultat, ce au intrat pen pădure să triacă şi ş-au trimis carăle înainte cu pîrcălabul de Hotin şi cu dînsul toţi moldovenii şi podolenii.

Deci cînd era la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carăle leşilor; şi apărîndu-să leşii şi moldovenii ce era cu carăle, abia au scăpat cu multă pagubă şi perire. Iară, cînd vru să între şi cealaltă oaste leşască, atunce s-au ivit şi Bogdan vodă cu toată oastea, cu multe stiaguri şi buciume, şi fără călărimē, pedestrime multă.

63 v Vădzînd aşea leşii, s-au / tocmit de războiu şi au băgat în mijloc pe Alexandru vodă; şi s-au bătut de mainte de apusul soarelui, până ce au înoptat, perind de îmbe părţile până s-au înglotit pedestrimea, care au făcut la strîmtori multă moarte în leşi, tăind cu coasăle vinele cailor. Unde şi hatmanii leşilor, vrînd să îmbărbătedză pe ai săi, ş-au pus şi ei capetele,

ales Pătru Ozdrovoz și Neculaiu Porava și Mihal Buciațhii. Și era izbînda la Bogdan vodă, de nu ar fi dat agiutoriu moldovenii lui Alexandru vodă, carii trecusă peste pădure cu podolenii, ce-i trimisesă cu carăle. Aciia s-au întorsu de au îmbărbătat pe cei pietori și au înfrîntu pe oastea lui Bogdan vodă de au dat dos și au împlut pădurea. Și au rămas izbînda la leși. Mulți leși au perit într-acel războiu : Nievoerschie, Bienscovschii, Davidovschii și alții mulți ca aceștia.

Iară Alexandru vodă, cunoscînd că nu să va aședza la domnie, că pe vrăjmașul său, Bogdan vodă, măcar că-l înfrînsese atuncea, iară nice o pagubă nu-i făcusă. Că Bogdan vodă și cu oamenii săi, cumu-ș era deprinși a ține pădurile, de să și rășchirasă, îndată s-au strînsu și s-au bulucit să lovască pre leși, știindu-i slăbiți de tot. Ce, înțelegînd leșii împreună cu Alexandru vodă, temîndu-să să nu-i lovască fără veste, n-au mai așteptat, ce s-au bulucit cu Alexandru vodă și s-au tras de grabă spre Țara Leșască. Însă nu au lăsat leșii trupurili hatmanilor săi, ce pe Pătru Ozdrovoz ducîndu-l la Liov, l-au îngropat acolo ; și acolo în Liov, frate-său, episcopul Liovului, de jelea frățîne-său, după ce l-au îngropat, au murit și el.

Scrie Cromver la cartea sa XXII, că, după aciastă bătae a leșilor cu Bogdan vodă, înțelegînd tătarii de perirea leșilor în Moldova, curund au intrat în Podoliia de au prădat și Țara Rusască, până la Grodec, mai sus de Liov, și până în marginea Țării Bălzii.

Scrie Cromver că, după ce au sosit Alexandru vodă în Țara Leșască, au mărșu la Craiul împreună cu mumă-sa, doamna Mariia, la Sambor, că acolo vinisă craiul de după săimul den Litva. Rugatu-s-au craiului de agiutoriu fiiu-său, lui Alexandru vodă, să-i dea împotriva lui Bogdan vodă. Ce, pentru să să mîntuiască / craiul de acea doamnă, au răspunsu că la săimul viitoriu a socoti.

64

Iară Bogdan vodă, vădzîndu-să curățit de Alexandru vodă, s-au aședzat în domnie. Și după doi ani a domniei sale — (scrie cronicariul leșăscu) — că unul de ciia ce era cu Alexandru vodă, anume Pătru, fecior nu cu cununie lui Alexandru vodă, celui Bătrîn, vădzînd că craiul leșăscu găteadză oaste, îndemnat de Alexandru vodă, asupra lui Bogdan vodă, intrat-au în țară acel Pătru fără veste și aflînd pe Bogdan vodă bat, l-au omorît. Și cu vicleșug despre Alexandru vodă, au apucat scaonul țării și au pus gînd cum ari putea să omoară și pe

Alexandru Vodă. Așa scrie Cromver istoricul, iară letopisățul nostru scrie că, după ce au domnit Bogdan vodă 2 ani, au venit fără veste Pătru vodă Aron și au aflat pre Bogdan vodă la sat, la Răuseni, den gios de Suciava, și l-au lovit vineri, în răvăr-satul zorilor, octomvrie 16 ; și acolo i-au tăiat capul lui Bogdan vodă și au stătut domnu Pătru vodă Aron în anii de la Hristos 1455, iară de la zidirea lumii 6963.

CAP XX

Domniia lui Pătru vodă Aron

Alexandru vodă, vădzindu-să amăgit de Pătru vodă Aron, ce să făcea ficior lui Alexandru vodă, scrie Cromver în carte XXII, că iar să fie luat agiutoriu de la craiul leșăscu asupra lui Pătru vodă și l-au așezat în domniia țării. Iară letopisățul țării noastre scrie că au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și au avut războiu la Movile : ce nenărocirea lui Alexandru vodă, nice aice nu i-au slujit să izbîndiască, că au biruit Pătru vodă pre Alexandru vodă, și vădzind că au pierdut războiul, au fugit Alexandru vodă la Cetatea Albă, și acolo ș-au șfirșit viața ; iară Pătru vodă au domnit 2 ani.

64 v Numai mă mir de acestu Alexandru vodă, că-l mărturisăscu letopisățele că au fostu tată lui Bogdan vodă. Nu știu de unde au luat aciasta, că cronicarii leșăști mărturisăscu că Bogdan vodă să nu fie fostu cu cununie ficior lui Alexandru vodă celui bătrîn care de cîțiva ani murisă. / Iară acest Alexandru vodă, care au avut bătae cu Bogdan vodă, nu i-au fost tată, că Alexandru vodă au fostu ficior lui Iliiaș vodă, și era de 15 ani de vîrstă, cînd s-au bătut cu Bogdan vodă și-l aducea leșii să-l pue domn în scaonul țării, și Bogdan vodă era în vîrstă.

Ce nu pociu adeveri de acest Alexandru vodă, tată lui Bogdan vodă, că nu-l mărturisăscu scriitorii moldovenеști, de unde au venit acest Alexandru vodă, de s-au bătut cu Pătru vodă Aron ; că alt Alexandru vodă pre aceli vremi nu să află scris în cronicile leșăști, fără de Alexandru vodă, ficiorul lui

Iliș vodă, ce au luat agiutoriu de la Cazimir, craiul leșăscu, ce-i era văr primar, și, după ce l-au scos Pătru vodă den țară, iar în Țara Leșască au năzuit.

Iară pentru moartea lui Alexandru vodă, scrie Dlușoș liah, că l-au otrăvit Pătru vodă, care au stătu domn țării; și este de credzut că nu la Cetatea Albă au murit Alexandru vodă, ce în Țara Leșască, otrăvit de Pătru vodă; că, de unde avea nădejde, acolo au năzuit la nevoia sa Alexandru vodă.

Pătru vodă, în câteva rînduri, au trimis soli la craiul leșăscu, Cazimiru să-l priimască supt apărarea crăii sale, giurîndu-i că va fi cu priință crăiei, ce deodată, nu l-au priimit. Iară Cromver cronicariul, în cartea sa XXV scrie că au cetit în Cracău, în cămăra crăiască, aședzămînturile Moldovei, scrisă cu slovă sirbască, că în anul de la zidirea lumii, după cum numără beserica răsăritului, 6963, Pătru vodă, domnul Moldovei, au făcutu giurămîntu craiului pen nevoința lui Ozdrovoz, voevodul Țării Rusăști, și a toți boerii svetnici, în care să făgăduiaște Pătru vodă să dea agiutoriu craiului leșăscu, pre obiceiul vechi al domnilor trecuți de mai-ntii de dînsul, la oștile crăești. Iară maicii sale, Mariei, lasă-i tîrgul Siretiului, cu ocolul lui, până cînd va face craiul între dînșii altu aședzămîntu.

Aicea să vede că au fost Pătru vodă și Alexandru vodă ficiori lui Iliș vodă, pe carele, cum scrie Dlușoș, l-au otrăvit Pătru vodă / acesta; și dzice că acest Pătru vodă au fostu ficior lui Iliș vodă, frate cu Alexandru vodă, pre care l-au otrăvit frate-său, Pătru vodă. Că și pre doamna Mariia o face cronicariul mumă lui Pătru vodă, și dzice: și acest Pătru vodă, den svatul boerilor săi, într-acelaș an, au trimis solii săi la sultan Mehmet, împăratul turcesc, de au legat bir pre ani galbeni 2000, răspundzind leșii că nu pot da agiutoriu domnilor den Moldova, fiind invăluți cu oști asupra prusilor.

Într-acest an au murit și Ioan Huniad, vestitul cirmuitoriu Țării Ungurești; iară la al doile an, au murit și Vladislav, craiul unguresc, în vremea nunții sale, în oraș în Praga.

Iară în anul 1453, sultan Mehmet, împăratul turcesc, au luat Țarigradul, cu mare jele și grijă a toată creștinătatea, cindzaci de zile bătîndu-l, și luarea lui mai mult dzic, că s-au luat den vicleşugul unui grec, anume Ghierluc¹, care au arătat

1 „Chir Luca“ Notaras. (Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XVIII*, ed. 2, vol. I p. 83).

locul, pre unde era mai slabă cetatea ; iară pre urmă nu-l lăasă Dumnedzău pre acel grec fără de pedeapsă, că au poroncit sultan Mehmet de l-au muncit, până au murit. Perit-au la poarta cetății și împăratul grecesc, Paleolog, în războiu.

Sad Ahmat, hanul de peste Volga, fugind cu 9 ficiori ai săi și cu o samă de mirzaci și ispravnici mai de frunte ai săi, au năzuit la Litva ca la niște prietini ai săi. Ce s-au amăgit că l-au prinsu boerii Litvei, prepuind pre dînsul să nu fie vinit pentru răsipa Litvei ; și vrînd să fugă den Litva, l-au agiunsu litvenii pre acel han după Chiev și l-au prinsu, puindu-l la închisoare în cetatea Romna, și acolo au fost închis până la moartea lui.

65 v Sidor ², mitropolitul Chieului, care s-au tîmplat și la săborul de la Florenția, pe care îl făcusă cardinal Papa Eughenie de la Râm, strîns-au multă șliahtă rusască și oaste, de au mărsu într-agiutoriu împăratului grecesc la Țarigrad, unde mare vitejie au arătat. Ce, precum s-au scris mai sus, că au rămas izbînda la turci, luînd Țarigradul cu mare scădere / creștinilor tot pentru păcate, de-l stăpînesc turcii până în ziua de astăzi.

CAP XXI

Domniia lui Ștefan vodă cel Bun feciorul lui Bogdan vodă

După doi ani a domniei lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au den Țara Munteniască Ștefan vodă, feciorul lui Bogdan vodă, cu oaste munteniască și den țară adunați, cumu-i firea moldovenilor, gata la domnie noăă, au intrat în țară și sîlind spre Suciav, la scaunul țării, eșitu-i-au înainte Pătru vodă Aron și s-au lovit în dzua de Gioi Mari, aprilie 12, la Doljești, pe Siretiu, la Tină, și înfrînsă Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron. Ce nu s-au lăsat Pătru vodă cu atîta, ce iară s-au bulucit la Orbic și s-au lovit cu Ștefan vodă și rămasă izbînda iar la Ștefan vodă.

2 „Celebru cardinal legat, Isidor Ruthenus“ (Iorga, *loc. cit.*).

Scriu cronicarii leșăști că au pribegit Pătru vodă Aron în Țara Leșască, precum vom arăta mai gios. Iară *Letopisățul moldovenesc* scrie că au prinsu Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron și l-au omorît ; ce nu să tocmește, nice este adevărat.

După ce au biruit Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron, s-au strinsu boerii țării împreună cu Theoctist mitropolitul și cu mulți călugări și alte căpetenii de țară, la locul ce să chiamă Dreptate ; și cu toții l-au rădicat domnu și l-au pomăzuit Theoctist mitropolitul și au mârșu în Suciavă la scaunul țării ; și îndată au dat oștenilor săi stiaguri și au făcut hotnogi și căpitani și atunceș să cunoscă Ștefan vodă că va fi plecat mai mult spre războaie decât spre pace.

Ștefan vodă, fiind pofitoriu de războaie și inima lui plecată spre vărsare de sînge, nu zăbăvi multă vreme după ce să așădză în domnie. În al cincilea an a domniei sale, în anii de la zidirea lumii 6969, iară de la Hristos 1461, s-au rădicat cu toată puterea sa și au trecut în Ardial, de au prădat Țara Săcuiască. Nice au avut cine să-i stea împotrivă, ce cu multă pradă s-au întorsu fără de nice o sminteală. /

Iară în șease ai a domniei sale, în cursul ailor de la zidirea lumii 6971, (sic) Iuli 22, au lovit cu o pușcă în gleznă pe Ștefan vodă la cetatea Chiliei. Mai mult nu scriu letopisățile țării, ce au isprăvit la Chilia, fără ce scriu că al șaptelea an a domniei lui Ștefan vodă, iuli 5, ș-au luat doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simion împăratului ; iară unii dzic, că au fostu fată lui Simion împărat, iară nu sor.

Iară în anii 6973, septembrie 23, adunînd Ștefan vodă multă oaste de țară, vrînd să răscumpere cetățile, ce le luasă păgîinii de la alți domni, pogorîtu-s-au la cetatea Chiliei și sosînd, au început a bate cetatea miercuri spre gioi și simbătă s-au închinat cei den cetate și au intrat Ștefan vodă în cetatea Chiliei și acolo au petrecut trei dzile, veselîndu-să.

După aceia au mârșu la Cetatea Albă, unde făcînd multă năvală, au dobîndit și Cetatea Albă cu multă vărsare de sînge și perire li-au dobîndit, și întărîndu-le cu zahara și cu slujitori, au lăsat pre Isaiia și pre Buhtea pîrcălabi să aibă de grijea cetăților, iară Ștefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suciavă.

Iară în anul 6974, iulie 10, al dzecelea an a domniei sale, au început Ștefan vodă a zidi mănăstirea Putna întru slava lui Dumnedzău și a Prea curatei Maicii sale, Fecioarei Mariei.

Războiul lui Matiaș craiul unguresc cu Ștefan vodă

Pricina oștirii lui Matiaș craiu asupra lui Ștefan vodă o scrie pre largu Mehovie ¹, istoricul leșăsc, la cartea XXVI. După ce au biruit Ștefan Vodă pe Pătru vodă Aron, era atunce în războiu cu Pătru vodă și un Berindel, ce trăgea nădejde și acela de domniia țării, au năzuit amîndoi cu Pătru vodă în Țara Leșască la Cazimiriu, craiul leșăsc, rugîndu-se de agiutoriu să le dea împotriva lui Ștefan vodă. Ce craiul leșăsc, avînd de mai întii prieteșug legat cu Ștefan vodă, nu le-au dat nice o nădejde.

66 v Deci Aron Pătru vodă cu Berindel, vădzindu-să cădzuți gios de agiutoriu leșilor, știind pre Mătiaș, craiul unguresc, neprieten lui Ștefan vodă pentru prada ce făcuse Ștefan vodă în Țara Unguriască, au trecut în Țara Unguriască la / Matiaș craiu, rugîndu-l de agiutoriu, și îndemnînd și pre singur craiul asupra lui Ștefan vodă. Iară Matiaș craiu și pentru pricinele ce avea de mai nainte asupra lui Ștefan vodă, și fiind și simăț pentru citeva războaie cu năroc, ci-au avut și cu turcii și cu alți megieși ai săi, și rîvnind să tragă și țara supt stăpîniia sa, că de multe ori să lăuda, că izbîndele ce face Ștefan vodă, cu puterea lui Mătiaș craiu le face, și făcea pe Ștefan vodă că este ispravnic pus de dînsul, socoti să nu lasă vreme ca aceia, avînd domni gata pe Pătru vodă Aron și pe Berindel, însă mai ales pe Pătru vodă.

Și îndată stringînd ca la 40.000 de unguri și altă adunătură, au purces singur Matiaș craiu și au vinit peste munți asupra lui Ștefan vodă. Deodată au trimis solii săi să i se închine ; și au eșit cu oștile Matiaș craiu, pre Oituz, și au vinit dreptu la Roman și au ședzut șeasă dzile de s-au odihnit ; și purcedzind, au aprinsu tîrgul Romanul în urma lui, de au arsu, și au mărșu drept spre Suciavă, ardzind și prădînd.

Iară Ștefan vodă, neprimindu solii lui Matiaș craiu, sta gata cu oastea sa, de-l aștepta să-i dea războiu. Avea Ștefan vodă agiutoriu și de la Cazimiriu, craiul leșăsc ; însă, să tîmpine Ștefan vodă pre Matiaș craiu la loc largu, nu cutedza, ce-l aștepta să-l poată lovi mai la strîmtoare.

¹ În ediția I. Șt. Petre, corectat Cromer, după versiunea către domn, cf. p. 244.

Iară Matiiş craiu, nevrîndu să lasă niceun unghi în țară necălcat de oamenii săi și neprădat, s-au abătut spre Moldova și au sosit la târgu, la Baia, dechemvrie 14. Și acolo cum nu vrea avea nice o grijă de Ștefan vodă, așa au lăsat oastea fără de nice o pază la băuturi și în pradă.

Iară Ștefan vodă, înțelegînd den limbi, că s-au abătut ungurii spre Bae, socoti să-i lovască acolo la loc strîmt; și îndată au purces den Suciavă, sara, cu toată oastea sa, pedestrime și călăre, și aflînd pre unguri adormiți, fără de grijă și amețiți de beție, noaptea, cînd toate să văd mai ștrașnice și mai groznice, aprins-au / târgul asupra ungurilor. Întrat-au oștenii lui Ștefan vodă în ungurii lui Matiiş craiu, atîta, cît nu avură de ce să mai apuca ungurii, fără decît cine încătroputea, așa pleca de fugă, noaptea, să scape cu dzile de spaima focului și de moarte. Și nime nu să mai întorcea; și prin munți, prin potici, le ținea calea țaranii, trimiși de aceia triabă gata, îi tăia cu coasă, cu fușturi și cu topoare pre cîți-ș timpina.

Iară singur Matiiş craiu cu cîți s-au aflat lingă dînsu atunce, rănit cu trei rane, cum scrie Cromer, lăsîndu toată tabăra, au scăpat peste munți. Perit-au pre loc 10.000 de unguri; perit-au și Berindel, ce trăgea nădejde de domnie, iară Pătru vodă Aron au scăpat în Țara Leșasca. Așa s-au tîmplat laudei lui Matiiş craiu, după cum dzice *Svînta Scriptură*: (Domnul celor mîndri le stă împotivă).

Iară Ștefan vodă, după izbînda și biruința asupra ungurilor, îndată trimisă solii săi cu daruri den dobînda sa la Cazi-miriu, craiul leșasc, și il aflară în Litva, în oraș, în Vilna, solii lui Ștefan vodă, mulțămîndu craiului de agiutoriu, pof-tînd și înainte să nu-i lipsască agiutoriu.

Iară Bomfin, istoricul unguresc, nicecum nu priimește aciastă izbîndă a lui Ștefan vodă; ce el laudă în partea lui Matiiş, craiul unguresc, vrînd să acoperă ocară ungurilor; iară ce scrie, minciuni scrie. Istvanfie, biruința lui Ștefan vodă o scrie deplin asupra lui Matiiş craiu, precum am pomenit mai sus.

Iară Matiiş craiu, dacă au scăpat deodată la Ardial, au dat vina boerilor săi și ardelenilor, cum să să fie agiunsu cu Ștefan vodă, și le-au luat galbeni de aur 400.000.

Mătiiş craiu să mai găti de oaste; ce, neștiindu-să încă adevărat, au trimis craiul leșasc la Ștefan vodă, cum îi va da

agiutoriu asupra lui Matiaș craiu. Însă acea gătire pe urmă Matiaș craiu au făcut asupra cehilor, ce le dzic bohemii.

67 v Însă întâi de ce era să să porniască Mătiaș craiu asupra cehilor, au trimis soli la Cazimiru, craiul leșăsc, legînd întâi pace Mătiaș, craiul unguresc, cu / Frideric, împăratul nemțăscu, trăgînd în partea sa acea domnie a Bohemii, avînd Cazimiru, craiul leșăsc, de pre săminția sa triabă la acea cnejie a Bohemii. Ce n-au priimit Cazimiru craiu pofta lui Matiaș, craiul unguresc, ce dăruind bine pre solii lui Mătiaș, s-au întorsu inapoi.

Iară după aciaștă izbîndă, Ștefan vodă, vrînd să-ș răscum-pere strîmbătatea ce-i făcusă ungurii cu craiul lor Matiaș, s-au rădicat cu oaste și au trecut la Ardial de au prădat și au ars Țara Săcuiască. Bine au dzis un poetic — (scriitoriu de stihuri) — : Cînd nebunesc împărații, piiare nărodul. Așea și Țara Săcuiască, cîtă pradă și răsipă i-au făcut Ștefan vodă, pentru vrajba cu Matiaș craiu. Și s-au întorsu Ștefan vodă cu pace, fără de nice o smintială.

După acestea, au încetat vrajba între Matiaș, craiul ungu-resc, și între Ștefan vodă ; vâdzînd ei pre vrăjmajul a toată creștinătatea, pe Turcul, că le stă în spate și asupra volniciei tuturor întinde mrejiile sale să-i vînedză, măcar că să arăta pîgînul cu multe cuvinte de înșălăciune, și cătră unul și cătră altul, zădărîndu ni pre unul, ni pre altul, nedejduind că între acele amestecături i se vor pleca lui pentru agiutoriu și cu vreme sub giugul său să-i supue. Cunoscînd acestea Mătiaș, craiul unguresc, cu Ștefan vodă s-au împăcat ; și după așădza-rea lor, au dăruit Mătiaș craiu lui Ștefan vodă doaa cetăți în Ardial, anume : Balta și Ciceul.

68 Iară, după ce au legat pace Matiaș craiu cu Ștefan vodă, trimis-au și Cazimiru, craiul leșăscu, soli la Ștefan vodă, anume pre Dobieslav Bișovschii, caștalianul Belzii, și pre Stanislav Tecenschii, ficiorul lui Ioan, caștalianul de Cracău, mai întărînd prieteșugul craiului cu Ștefan vodă, și adăugînd și aciașta : ca să nu oștiască asupra nemărue Ștefan vodă fără știrea craiului leșăsc ; așîjdirea și craiul, nice pre un neprietin a lui Ștefan vodă să nu-l priimască supt apărarea sa. Și por-nîndu-și / solii la Ștefan vodă în luna lui iunie, iară însuș s-au întorsu la Vislița.

Iară al doile an, după pace aședzată între dinși, viind cra-iul în Liov, aștepta vinirea lui Ștefan vodă la dînsul, pentru

să facă singur întăritura și legături de pace. Ce au răspunsu Ștefan vodă solilor crăești că acea dată nu poate să margă la craiul, pentru multe valuri ce are despre turci și despre unguri. Poate fi că avea și prepus despre o samă de svetnici, ca mergînd la craiul leșăsc, să nu-l opriască. — (La oamenii mari și prepusuri mai mari) —. Iară înaintea solilor crăești, Ștefan vodă au făcut giurămîntu craiului, adevărindu-să pre altădată, ori la Cameniță, ori la Colomiia, ori la Snetin, va veni însuș cu sine la craiul, numai știre să aibă de vinirea craiului, cu doaă luni mai nainte. Pre atunce au nemerit soli și de la hanul tătărăsc Mugle-Cherei la craiul leșăsc.

Rîdicatu-s-au mulțime de tătari de peste Volga, și au vinit în țară să prade. Ce, prindzind de veste Ștefan vodă, le-au eșit în timpinare la o dumbravă, la Lipniți, aproape de Nistru, avgust 20, și lovindu-i Ștefan vodă, i-au înfrintu și i-au gonit și multă moarte au făcut într-înșii.

Scrie Stricovschii cronicariul că într-acei războiu au cădzut în robie la Ștefan vodă un ficior a hanului și să fie trimis hanul de peste Volga soli la Ștefan vodă, să-i sloboadză feciorul den robie. Ce Ștefan vodă, vădzînd solii hanului cu simeție trimisă la dînsul, au poroncit de au omorît pe ficiorul hanului înaintea solilor acelora; apoi au poroncit de au înțăpat pre solii aceia; numai pre unul au lăsat cu nasul și cu urechile tăiate, să margă să spue hanului ce au vădzut. (De aciasta scrie Cromer și Dlușoș și Mehovie, istoricii).

Iară Ștefan vodă, cunoscînd că acele izbînde nu de aiurea, ce de la Dumnedzău i să pogoară, întorcîndu-să la scaonul său, la Suciavă, au svințit mănăstirea Putna, în anul de la zidirea lumii ** septemvrie 3, întru lauda lui Dumnedzău și a Preacuratei Preasvintei, Născătoarei de Dumnădzău și pururea Fecioară Marii, cu multă adunare de călugări, cu Theofil (sic) mitropolitul și Tarasie episcop / și Iosif arhimandritul, egumenul Putnei. Scriu că au fostu la liturghie, episcopi, arhiepiscopi și preoți cu diaconii la jărtăvnic 65.

68 v

Războiul lui Ștefan vodă cu Radul vodă

Zavistiia muma tuturor răutăților în lume aciasta este, precum și aicea vedem între Radul vodă, domnul muntenesc, și între Ștefan vodă în anii de la Hristos 1470. După obiciaiul

nostru omenesc, cu cît ari avea neștine mai mult, cu atîta zavistuiaste la averea altuia, cum n-ari avea. Așea Ștefan vodă, nu-i agiungea al său, ce zavistuia Radului vodă.

(Scrie cronicariul leșăsc) — că pe vremea ce știa Ștefan vodă că să apropie vremea să margă singur la craiul leșăscu, precum să făgăduisă, să pogorisă craiul cu 3000 de oameni spre Țara Rusască, să aștepte vinirea lui Ștefan vodă. Ce iarăș pricea cu Radul vodă împiedecă pre Ștefan vodă, de nu putu merge însuși la craiul leșăsc. Iară soli au trimis Ștefan vodă cu cărți iscălite și cu pecetea sa, în care să adeveriia, cum la anul viitoriu, în luna lui mai, va merge la craiul. Simțisă craiul leșăsc de gătirea lui Ștefan vodă asupra Radului vodă și în mare grijă era craiul, ca să nu agiungă Radul vodă la agiutoriu turcilor și să nu fie apoi răsipă Țării Moldovii. Iară de vinirea lui Ștefan vodă, întălegînd craiul, s-au aședzat în șeasă luni, după ce să va da știre lui Ștefan vodă de la craiul, să margă Ștefan vodă la craiul și atunci să întoarsă craiul la Corcin.

Iară Ștefan vodă au strinsu țara și slujitorii și au intrat în Țara Munteniască și au prădat marginea, februarie 27, și au arsu Brăila într-o dzi, marți, în Săptămîna Albă, văleat 6979.

Iară Radul vodă, vădzînd atăta pradă și răsipă în țara sa, făcută de Ștefan vodă, nu s-au lăsat să nu-ș caute strîmbăta-tea sa. Însă de multe ori să tîmplă de sintu așea de fragede lucrurile omenești; den nerăbdare mai multă scădere și pagubă aduc; așea și Radul vodă, strîngîndu-și oastea sa și megiesască, / au vinit asupra lui Ștefan vodă.

Ce, îndată îi eși înaintea Ștefan vodă și s-au lovit oștile la locul ce să chiamă Socii, martu 7, cu mare îndrăznire. Ștefan vodă birui pre Radul vodă și luă toate stiagurile cu multă moarte în oștenii Radului vodă, și pre ciți au prinsu vii, pre toți i-au omorît; numai pre Stanciul logofătul și pre Mircea Comisul i-au luat vii.

Intr-acest an fost-au mare cutremur de pămîntu, avgust 29, pe vreme de prîndzu. Măcar că firesc lucru este acesta, cutremurul, cînd să tîmplă, iară pot să să dzică că semne și arătare, cutremurul, vremilor viitoare este. Precum și atunci au însămnat mare vărsare de singe și giugul păgînilor în biata Moldovă și alte părți creștinești până astăzi, precum vom scrie la rîndul său.

În anii de la Hristos 1473, Matiaș, craiul unghuresc, au trimis 16 mii de oaste cu Thoma Tarcet de au prădat pre supt munte, în Țara Leșască.

Așijdirea sultan Mehmet, împăratul turcesc, au prădat Țara Bosnei și bătînd cetatea Iaița, cu multă rușine s-au întorsu, lăsînd tunurile toate înecate în apă.

CAP XXII

Al doile războiu ci-au avut Radul vodă cu Ștefan vodă domnul Moldovei la Izvorul Apei în anul 6981

Ștefan vodă, fiindu aprinsu pururea spre lucruri de vitejie, strînsu-ș-au oastea și-au luat cu sine pre Basarab să-l ducă, să-l pue domn Țării Munteneshti. — (Inimile mari, mari lucruri rîvnesc, de multe ori a face și a să lăți peste hotarăle sale). — Ștefan vodă, gătîndu-să de războiu asupra Radului vodă cu oaste, noemvrie 8, au sosit Ștefan vodă la margine și au împărțit toate stiagurile oștii sale pre Milcov. Iară în 18 dzile, tot într-aceștii luni, gioi, s-au lovit cu Radul vodă la locul ce să chiamă Cursul Apei și dînd războiu de îmbe părțili vitejește, s-au bătut până în sară ; așijdirea și vineri și simbătă până în sară. Iară noaptea, spre duminecă, Radul vodă, lăsînd toată tabăra, au fugit cu toată oastea sa la scaonul său, la București. Iară / Ștefan vodă, pornîndu-să după dînsul, încungiu-
rat-au Bucureștii noemvrie 23 ; iară Radul Vodă într-aceia
noapte, au fugit den cetate, den București, lăsîndu-și pre doam-
nă-sa Mariia cu fiică-sa Voichița și tot ci-au avut și s-au dus
la turci.

69 v

Iară Ștefan vodă, miercuri, noemvrie 24, au dobîndit cetatea Bucureștii și au luat pre doamna Radului vodă și pre fiică-sa, Voichița, ș-au luat-o șie doamnă, că-i murisă doamna ci-au avut după Chineajna. Luat-au Ștefan vodă toată averea și tot ci-au avut Radul vodă și toate stiagurile lui și, veselîndu-să trei dzile, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suciavă.

Precum scrie Stricovschii și Cromer, lăsat-au domn pre Băsărab vodă în Țara Munteniască și au domnit o lună. Iară Radul vodă năzuisă la agiutoriu turcesc.

După aciastă izbîndă, Ștefan vodă au trimis solii săi la Cazimiriu, craiul leșăsc, făcîndu-i știre de izbîndă asupra Radului vodă, trimițînd și 28 de stiağuri, luate de la Radul vodă, arătînd că și domnu au pus pre Băsărab, în locul Radului vodă.

Iară încă aciaa soli a lui Ștefan vodă, aflîndu-să nepurceși de la craiul, iată și alți soli sosăsc de la Ștefan vodă, la Cazimir craiu, cerșînd agiutoriu Ștefan vodă împotriva Radului vodă, făcîndu-i știre, cum Radul vodă, luînd agiutoriu de la turci, au intrat în țară de pradă cu foc și cu sabie. Pornit-au îndată Cazmiri, craiul leșăsc, pre Dobieslav caștelianul și pre Eghidei Sohodolschi la Radul vodă, pentru să-i împace cu Ștefan vodă ; iar lui Mihai Buciațchii, staroste, i-au poroncit de singu să porniască șliahta den Podoliia într-agiutoriu lui Ștefan vodă.

Radul vodă, năzuînd la sultan Mehmet, împăratul turcesc, de i-au dat agiutoriu în anul de la Hristos 1475, și au intrat în Țara Munteniască cu 15.000 de turci și fară de alți lefecii ce adunasă și au dat războiu lui Băsărab gioi dechemvrie 25 și au înfrînt pre Băsărab vodă, care, vâdzîndu-să împresurat de vrăjmașii săi, au năzuit la Ștefan vodă în Moldova.

70 Iară turcii s-au pornit în goană după Băsărab vodă și au vinit pînă la Bîrlad și de acolo turcii au slobodzit / ciambururile sale de au prădat țara și s-au întorsu înapoi pen Țara Munteniască.

În anul 6982, luat-au Ștefan vodă cetatea Teleajina și au tăiat capetele pîrcălabilor, robîndu-le muerile ; atunce Ștefan vodă mulți țigani au scos den Țară Munteniască în țară.

Într-acestaș an, au fostu războiu cu ungurii în Țara Munteniască și cu Țăpăluș vodă și îi birui Ștefan vodă.

De vestită izbîndă a lui Ștefan vodă ci-au bătut pre turci

În anul 6983, iară de la Hristos 1475, sultan Mehmet, împăratul turcesc, nevrînd să lasă pre Radul vodă, fiind supus împărăției turcești, într-atîtea pagube ce-i făcusă de multe ori Ștefan vodă, gătînd 120.000 oaste turciască cu tătari, ghenarie 20, i-au pornit [cu] Radul vodă asupra lui Ștefan vodă, vrînd să supue și pre Ștefan vodă, nu că-i era milă de Radul vodă.

Iară Ștefan vodă, luind agiutoriu 2000 de oaste călăreți leși și avînd și oastea sa patruzăci de mii și mai avea 5000 de săcui, cu aciastă oaste Ștefan vodă nu așea că va putea sta fățiș împotriva ațita mulțime de turci și munteni cu Radul vodă, ce cu meștersug au socotit să înceapă cum ari putea. Că întii au trimis de au pirjolit iarba peste tot locul în calea turcilor, de le-au slăbit caii. Iară, după ce au intrat turcii în locuri strimte, deasupra Racovățului, la apa Birladului, acolo au dat războiu turcilor, supuind o samă de oaste în luncă, de unde au început a da semne de războiu : în trîmbiță, în buciume și în dobe. Și întorcîndu-să turcii asupra glasului buciumelor și altor semne de războiu, că și negura nu lăsa pre turci să priceapă, de unde le caută a da războiu lui Ștefan vodă, atunce Ștefan vodă au lovit pre turci den dos ; și de mulțimea turcilor, să ametișă oștenii lui Ștefan vodă, biruitori vădzîndu-să, și singur Ștefan vodă îmbărbătîndu-i pre ai săi, cu agiutoriu lui Dumnedzău rămasără biruiți turcii, cit ei în de sine s-au fostu tăind.

Scrie Ian Stricovschii, carte XX, zac. III, / la o sută de mii de trupuri să fie cădzut într-acei războiu, precum zice Stricovschii, că au vădzut cu ochii săi grămădzile de oase la acel loc, unde au fostu acel războiu, viind el den Țara Turciască în anul de la Hristos 1475 ¹ ; și era și trei cruci de piatră pusă în semnele acei vestite biruință a lui Ștefan vodă. Perit-au mulți pași aleși în războiu și mai multe de 100 de stiaguri. Pre ciți au prinsu vii, i-au înțăpat. Iară pe patru robi turci, mai aleși, oameni de frunte și 36 de stiaguri și o parte de dobîndă, au trimis craiului leșăscu în Litva, mulțămîndu-i de agiutoriu. Scrie cronica leșăscă : patru pași aleși au cădzut într-acei războiu. Arățatu-s-au Ștefan vodă, după acest războiu, plecat cu biruința ; de la singur Dumnedzău au numărat că este izbînda. Patru dzile nice o mîncare n-au mîncat, fără numai pîne cu apă. Pre ficiorul lui Isac pașea, după ce l-au prinsu viu, l-au slobodzit.

Iară turcii ci-au scăpat, au luat pen păduri și au eșit unde să începe Smila, sau apa Smilii, în ținutul Tutovii. Acolo turcii, în legea lor, au mulțămit lui Dumnedzău că au eșit la lume.

Iară Ștefan vodă s-au pornit după dînșii cu moldovenii săi și cu 2000 de leși și au gonit pe turci, până i-au trecut Siretiul

¹ Data corectă : 1575 după versiunea către domn, I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 261.

la Ionăsești, unde să pomeneste Vadul Turcilor. Și acolo la o movilă mare, diasupra Tecuciului, la Siretiu, odihnind Ștefan vodă trei dzile, i-au venit veste de la starostii de Crăciuna, cetate diasupra Milcovului, că Radul vodă vine cu oști fără veste.

Și întristându-să Ștefan vodă, cu cine avea cu ai săi, au răpedzit la oștenii săi de-i strîngea de sirgu. Venit-au atunce și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan vodă, cu o samă de oaste, ci-au fostu rămas înapoi ; venit-au și Coste păharnicul cu altă samă de oaste, ce gonisă pre turci de-i trecusă peste Siretiu.

71

Și avînd bucurie Ștefan vodă de ai săi, cum să aflară pregiur dinsul la vreme de grijă, îndată au răpedzit / pe Șendrea hatmanul în chip de strajă, cu puțintei slujitori, înaintea oștii munteneste. Și dînd ei peste oastea munteniască, fură biruiți ; și peri acolo și Șendrea hatmanul mai gios de Rîmnic, unde să pomeni multă vreme Movila Șendrii, și l-au dus de l-au îngropat în Doljești lîngă tată-său.

Iară Ștefan vodă, înțelegînd că-i vine asupra Radul vodă cu oști, au trecut Siretiu ghenarie 13 dzile și să lovira mai sus de Rîmnic. Și dînd războiu de îmbe părți vitejește, multă moarte să făcu și cu agiutoriul lui Dumnedzău au rămas izbînda la Ștefan vodă. Dat-au voe Ștefan vodă oștii sale să prade în trei dzile, cît vor putea în Țara Munteniască ; și prădînd, adus-au multă dobîndă oștenii.

Și zăbavînd acolo Ștefan vodă, până a să strînge oastea, adus-au acolo pre mulți din boerii Țării Munteneste și alte capete, oameni de folos, și au pus pre ai săi boeri și oameni de cinste, de au vorovit și au tocmit de au despărțit hotar țării pîn-în pîriul Milcovul, unde și până astăzi să hotărește. Că mai nainte era price pentru hotar : că muntenii vrea să ție hotarul țării lor până în apa Trotușului, iară moldovenii nu-i lăsa. Ce au vrut Dumnedzău de au luat Ștefan vodă cetatea Crăciuna, den gura Milcovului, diasupra Odobeștilor cu tot ținutul ei ce să chiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova și au pus starostii săi pre Ivan și pre Vilcea.

Intorcîndu-să Ștefan vodă cu oștile sale și viînd în sus pre Birlad și socotînd locul la Vaslui a fi de casă domnești, au pus de au zidit beserică, pre numele svîntului Ioan Predteci, întru lauda și bucuria după izbîndă cu năroc, ci-au biruit pre turci și pre munteni, dînd laudă lui Dumnedzău. Și pre urmă au făcut lîngă beserică și casă domnești, care să cunoscă și astăzi în tîrgu, în Vaslui.

Aflîndu-să Ștefan vodă atunce la Vaslui, îi vini veste de olac de la deregătorii de Soroca, pentru Lobodă și Nelivaico, hatmanii căzăcești, au intrat în țară și pradă. / Deci Ștefan vodă, nesuferind pe neprietinii săi, să-i lasă să-i strice țara, îndată au mersu cu ai săi și timpinîndu-să cu acei cazaci la Grumăzăști, pre Răut, lovindu-i fără veste, noaptea, rămasără cazacii biruiți ; și prinsără atunce și pre Lobodă, hatmanul căzăcesc, și gonindu-i spre Nistru, mulți s-au înecat în Nistru cu Nelivaico hatmanul fugind. Era și un polcovnic vestit, anume Jura ; acolo s-au înecat, unde și astăzi să pomenește acel loc, de să dzice Vadul Jurăi.

71 v

Și întorcîndu-să Ștefan vodă de acolo, au descălecat tîrgul Eșii, și intru lauda lui Dumnedzău, au început a zidi beserica Svetii Nicolae ; și au mersu la scaunul său, la Suciavă, cu mare laudă de izbîndă de la singur Dumnedzău, eșindu-i înainte mitropolitul cu litie, ca unui biruitoriu de limbi păgîne, de l-au blagoslovit.

Atunce mare bucurie fu tuturor crailor și domnilor de pen pregiur de biruință. Și, după ce s-au așezat la scaunul său, au început a zidi minăstirea Svetii Dimitrie, ce este înaintea curților domnești, în Suciavă. Și atunce s-au cununat cu doamna Voichița, fata Radului vodă, iară pre maică-sa cu mare cinste au trimis-o la domu-său, Radul vodă, în Țara Munteniască. Rugatu-s-au Ștefan vodă, prin solii săi, craiului leșăscu, ca să să apropie craiul cu oștile sale spre Țara Rusască, să fie mai aproape de Ștefan vodă, și audzind turcii apropierea lui, să aibă grijă.

Rîdicat-au Ștefan vodă atunce pre mulți den prostime la statul de nemiși, pentru vitejie ci-au arătat în războaiele acelea.

Trimis-au Ștefan vodă și la sultan Mehmet soli cu daruri, să facă jalobă că niște oameni răi den Țara Turciască au viniț de i-au prădat țara, și i-au căutat a-ș apăra țara de acei oameni răi, cum au putut, socotind că ce au făcut, fără știrea și fără, poronca împărăției sale au făcut ; știind Ștefan vodă că nu să va lăsa cu atîta sultan Mehmet, împăratul turcesc, nice va uita perirea oștii sale de Ștefan vodă. /

72

Așijdirea și papei de Râm și lui Matiiș, craiul unguresc, au trimis Ștefan vodă daruri, poftindu-i și pre dînșii de ajutoriu împrotița a unuia așa puternic de obște vrăjmaș a toată creștinătatea.

Iară Matiaș, craiul unguuresc, îndată au luat asupra sa acea izbîndă a lui Ștefan vodă ; lăudîndu-să au repedzit cărți pre la megieși, dînd știre că ispravnicul său, Ștefan vodă, au bătut pre turci, iproci ; măcar că nu demult mai nainte petrecusă rușine mare de ispravnicul său, Ștefan vodă, cînd au fost trimis 6000 de unguri cu sârdariul său, Maer Balas, să prade în Moldova.

Intr-acest an, vinit-au soli la Cazimiru, craiul leșăsc, trimiși de Isac Trapezinianul a Husan Cazanilor ¹, îndemnînd pe craiul leșăsc asupra turcilor. Și de la craiul leșăsc, aceștiaș soli au trecut la alți domni creștinești, tot cu îndeminare asupra turcilor.

Iară Ștefan vodă nu părăsiia a trimite soli la craiul leșăscu, rugîndu-l de ajutoriu împotriva turcilor ; că înțalesă Ștefan vodă den iscoadele sale, precum sultan Mehmet strînge mulțime de oști la Odriiu.

Svătuiia Litva pe craiul Cazimiru să apere pe Ștefan vodă în Moldova de turci cu toată puterea sa, să-i fie ca un părete Moldova, decît pierdzînd-o, să-i fie a să lupta cu turcii pentru Țara Leșască. Ce nemic n-au folosit, nice au clătit aceste sfaturi pe Cazimir craiu, nice îndemnarea și poftele a lor săi, că să strînsesă toți svetnicii la craiul în Liublin, în luna lui iulie. Fost-au 15 dzili voroava pentru turci și pentru Ștefan vodă ; și acolo cu minie s-au sculat, cu svatul domnilor tuturor, asupra craiului, Dierslav Rizvanschii, voevodul Cracăului, Iani Rizvanschii, caștelanul Sandomirului și marșalicul crăii, dzicînd craiului că cu nebăgarea de samă a lui, precum și tată-său și frate-său, ca niște blăstămați, crăiia leșască, care o au luat în floare, și acmu nu numai de neprietini, ce și de tovarășii necuvioși, și despre Litva rău, care den puterea și statul ei, s-au răsipit / și s-au scurtat și îpuținat.

72 v

Iară cu aceste voroave a lor, altă n-au isprăvit, fără cît că au trimis Cazimiru craiu soli la sultan Mehmet, pre Martin Vrocemovschii, stolnicul Cracăului, poftind pre împăratul, aducîndu-i aminte prieteșugul vechiu, care era între împărații turcești cu crăii leșăști, să-ș părăsască oștile diasupra Moldovii, care este supt apărarea crăiei leșăști ; că, într-alt chip, toată puterea sa craiul Cazimiru împotriva celor ce s-ari rîdica asupra a lor săi i-a căuta a o pune. Măcar că mai nainte, fiind de toți monarșii creștinești îndemnat Cazimiru craiu asupra turcilor, niceodată n-au priimit să să rădice asupra turcilor. De au greșit

¹ Text transmis greșit. Este vorba despre Uzum Hasan, suveranul turcoman al Cazalbaşilor (Persilor).

ceva Ștefan vodă sultanului, acea greșală cu svatul tuturor svetnicilor trebuie să să dezlege giudețul.

Ce cu acestea cu toate, s-au întorsu solul Vrocemovschii îmbrăcat cu o cabaniță cu soboli, cu mărgăritari cusută pe margine, de la sultan Mehmet, împăratul turcesc ; cu care solie, abia la anul au sosit la craiul, timplându-să multe pedici pe cale.

Iară turcii atunce au pornit 70 de galioane la Crim și au poroncit tătarilor de pre uscat și au dobîndit Chefe, cetate vestită a inovdzilor, care neputînd-o tătarii mai mult apăra, a șease dzi o au luat Turcul supt ascultarea sa cu viclesug. Și dobîndind cetatea, îndată pre nemiși, cu femeile și copiii săi și împreună cu singuri viclenitorii și cu hanul Crimului Menghe-Cherii, cu doi frați a lui, carii, ori den tîmplare viniți acolo, ori de frică au vinit de la cîmpu, ca să scape în cetate, pre toți i-au trimis la Țarigrad. Iară pe prostime, lăsîndu-i pe loc până la o vreme, apoi i-au mutat pre aiurea. Pre neguțitori, pre soli și alți cercători, pre toți i-au omorit.

Numai un galion, ce avea înlontru 150 de copii tineri, luați den Chefea, pentru spurcata sodomie a prea curvariului turc, și ce era dobîndă mai bună, au dus la sultan Mehmet, fiind ispravnic pe acel galion un grec. — Iată-i și pezevenchi greci ! — / Și acest galion era despărțit de alte galioane și era 24 de turci în galion pentru apărare.

Acestea le scrie cronicarul leșăsc dentr-un pisar crăesc, carele pe aceia vreme s-au tîmplat la Crim, trimis de Cazimiru, craiul leșăsc, la Menghe-Cherei hanul.

Atunce au luat sultan Mehmet cetățile în lungu, pe împregiurul Crimului stînsu ; luat-au și Cetatea Albă.

Iară, cînd s-au întorsu solul leșăsc, Martin Vrocemovschii, de la împăratul turcesc, au spus craiului, cum au aflat pe sultan Mehmet în Bulgaria, la Varna cu nenumărate oști, viind spre Moldova asupra lui Ștefan vodă.

Acest răspunsu au adus craiului de la sultan Mehmet, împăratul turcesc : precum bucuros ar hi fostu să facă în destul pofti craiului, de nu l-ar fi aflat purces den Odriu cu oști asupra moldovanului, dzicînd că acea oștire pe rugămîntea munte-nilor și a tătarilor, birnicilor săi, face, pre carii nu poate să-i părăsască.

Ar fi dat pace moldovenilor, de nu ar fi oprit birul cel legat pre an și de ar fi slobodzit robii și de ar fi întorsu cetatea Chiliei.

Scrie cronicariul leșăscu, că repedziia Ștefan vodă soli după soli la craiul leșăscu, pentru agiutoriu, arătându-i precum toți moldovenii, vădzindu-să acoperiți de atîta mulțime de turci, cineș de sine să socotește, și pre însu singur îl lasă ; iară, de ar videa agiutoriu crăesc, toți vor sta pre lingă dînsu. Și altele ca acestea arăta Ștefan vodă lui craiu. Înțălegînd craiul acestea, poroncit-au să margă toată Țara Rusască, Podoliia și Țara Belzii, să stea de străjă la margine. Iară agiutoriu lui Ștefan vodă n-au vrut să-i dea.

CAP XXIII

Războiul lui Ștefan vodă cu sultan Mehmet cînd s-au bătut la Valea Albă

73 v În anul 6984, sultan Mehmet, împăratul turcesc, vădzind atîta pagubă ce-i făcusă Ștefan vodă, s-au sculat cu oștile sale de au vinit să calce și să strîce Țara Moldovii. Și apropiindu-să / turcii la Dunăre, multu să nevoi Ștefan vodă, cum ar putea opri pe turci ca să nu triacă Dunărea. Ce îndeșert s-au trudit, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, s-au înmulțit cu oaste fără număr. Însă deodată au dat cale turcilor și s-au apucat de tatar ; și pre lesne biruindu-i, i-au gonit până la Nistru. Vrea să dea războiu și turcilor ; ce vădzind atîta mulțime de oaste cu împăratul și tătărime și pedestrime cu tunuri, n-au cutedzat, ce s-au sfătuit cu boerii de s-au dat la locuri strîmte, spre munte, să să poată apăra, dacă să vor birui de turci.

Și s-au tras la Valea Albă și turcii după dînșii. Pedestritu-s-au oastea lui Ștefan vodă să nu să nedejduiască a fugi, ce să stea cu arme. Datu-ș-au război luni, iulie 26, care războiu ținu multă vreme neînfrîntu, de îmbe părțile osteniți. Iară turcii adăogîndu-să cu oaste proaspătă, au obosit moldovenii ; neavînd agiutor de nice o parte, cădzut-au în războiu, apărîndu-să până la moarte, carii mai mult stropsiți de mulțimea turcilor. Perit-au moldovenii atîțea de mulți, cît să înălbișă locul la Valea Albă de trupurile celor periți ; mulți și den boeri au picat și vitejii cei mai aleși, cu totul. Și să făcu scîrbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor de pen pregiur, dacă audziră că au cădzut moldovenii supt mîna păgînilor.

Într-acest războiu au căzut Ștefan vodă gios de pre cal ; ce Dumnădzău l-au ferit de nu s-au vătămat.

Iară turcii s-au pornit spre Suciavă și, ardzind tîrgul, s-au întorsu înapoi, prădînd și ardzind țara.

Iară Ștefan vodă, după ce au pierdut războiul la Valea Albă, scrie letopisățul țării, că au mărșu în goană după turci până la Dunăre, la trecătoare, și agiungînd pre turci, i-au spăriet și au scos mult plian, ce luasă den țară. Iară letopisățile străine nu pomenesc de acea goană, cum să fie mărșu Ștefan vodă până la Dunăre. Iară este și de credzut, că cine era Ștefan vodă ! Ori cu ce mijloc să va fi nevoit spre răscumpărare despre turci. /

74

Pus-au Ștefan vodă de au strînsu toate trupurile ce au perit într-acele războiu și au făcut movilă și diasupra au zidit beserică, care stă și până astăzi întru pomenirea acelor suflete. Și de atunce să numește Războienii satul acela, pentru războiul ci-au fostu acolo la Valea Albă.

Iară Băsarab, domnul muntenesc, mare ocără și rea cuvîntare avu despre toți domnii megieși creștini, (pentru căci și el au fostu agiutoriu cu oastea sa, turcilor, asupra lui Ștefan vodă).

Scrie cronicariul leșăsc că au trimis sultan Mehmet, după războiul ci-au avut cu Ștefan vodă, soli cu daruri la Cazimiru, craiul leșăsc ; așijderea și de la hanul tătărăscu, tot pe aceia vreme, pentru prieteșugul amînduror cu craiul leșăscu. Și dzice cronicariul leșăsc : ce pricină ar hi fostu pofta lui Sultan Mehmet de la craiul, nu aflu, fără cît grijea lui să nu să uniască creștinii asupra lor ; și pentru scăderea ci-au făcut lui Ștefan vodă și țării, să nu tragă Cazimiru craiu și alți domni creștini să să rădice asupra turcilor, răscumpărînd paguba. Răspuns-au craiul leșăsc solilor că priimește pacea și pentru întărirea păcii va trimite și el solii săi.

Într-acest an, Ioan, împăratul Moscului, au luat Novogorodul cel Mari și mare parte de Țara Rusască cia Albă, adecă Belorosiia, ce mainte vreme asculta de marele cneadz a Litvei.

Într-acest an, au murit sultan Mehmet, aproape de orașul Nicomidii și au rămas în locul lui sultan Baiazit.

În anul 6985, noemvrie 8, s-au prestăvit Theoctist, mitropolitul Sucevii. Într-acestaș an, s-au prestăvit doamna Mariia, ce era de la Magop.

În anul 6987, au zidit Ștefan vodă cetatea Chilieii și o au săvîrșit într-acest an, iulie 16. Ce nu poci ști de aciastă ziditură

la cetatea Chiliei, că nu ar fi putut într-un an să o isprăvească ; ce, sau au adaos Ștefan vodă vro cetățue mai mică cătră cetatea cea mare, sau au dires și au întărit la cetate ce au socotit, simțind Ștefan vodă de cugetele păgînilor asupra cetăților, trăgîndu-i și alte pîndzi, / că acmu luasă sultan Mehmet Cetatea Albă, cum s-au pomenit mai sus.

Într-acest an, într-aciastă lună 25, au murit Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Murit-au și Cneajna, doamna lui Ștefan vodă. Aicea mă mir, cum poate să fie cu cale de scrie pentru aceste doamne letopisățul țării ; că Ștefan vodă acmu luasă doamnă pre Voichița, fata Radului vodă ; ce poate fi așa, cum au scris Ureche vornicul, care au murit întii și care pe urmă.

Iară în anul 6988, murit-au Pătru vodă, al doile ficior a lui Ștefan vodă.

Iară în anul 6989, iulie 8, au fostu războiu în Țara Munteniască la Rîmnic ; s-au bătut Ștefan vodă cu Țăpăluș vodă. Deci cu ajutoriul lui Dumnădzău au biruit Ștefan vodă pre munteni. Perit-au munteni mulți în războiu ; luat-au Ștefan vodă toate stiagurile lor, și mulți den boerii muntenesți au picat într-acest războiu. Și pre Țăpăluș vodă l-au prinsu viu și i-au tăiat capul. Și despre partea lui Ștefan vodă, încă au perit mulți den cei mai de frunte oameni. Atunce au pus Ștefan vodă domn în Țara Munteniască pre Vlad vodă Călugărul, carele apoi au făcut viclesug asupra lui Ștefan vodă, pentru ce dedesă ajutoriu turcilor, cînd au vinit, de au luat cetățile și au prădat țara. Și s-au întorsu Ștefan vodă la scaonul său, la Suciavă, cu bucurie de izbîndă ci-au făcut asupra lui Țăpăluș vodă.

Dzic unii într-alt chip de Țăpăluș Vodă, cum atunce au prinsu Ștefan vodă pe Radul vodă, carele au fostu ațățătoriu de păgîni asupra creștinilor. Și au dat ajutoriu și brașovenii, tăind pre turci ; și luînd Țara Munteniască, au lăsat pre Țăpăluș vodă domn în Țara Munteniască, în locul său. Ce, ori cum au fost, izbîndă lui Ștefan vodă au fost.

Dzic și aciasta unii : să să fie arătat într-acele războiu lui Ștefan vodă svîntul Mucenic Procopie, îmblînd pe diasupra războiului călare și într-armat, ca un vitiaz, într-ajutoriu, dînd vilhvă oștii lui Ștefan vodă. Și este a să crede acest cuvînt, că, dacă s-au întorsu Ștefan vodă biruitoriu la scaunul / său, la Suciavă, și au zidit beserică pre numele svîntului micenic Procopie, la sat la Badeuți, unde stă și până astăzi.

Iară în anul 6991, au început Ștefan vodă a zidi cetatea la Tirgul Românului ce să chiamă Smeredova, care au căzut și s-au răsipit de apa Moldovei cu vreme.

Iară în anul 6992, Sultan Baiazit, împăratul turcesc, cu multe oști au venit în țară și au luat Chilia și Cetatea Albă. Atunce au fostu și domnul muntenesc, Vlad vodă Călugărul, cu muntenii într-agiutoriu, cum s-au pomenit mai sus, că au viclenit pe Ștefan vodă, dînd agiutoriu turcilor. În 14 dzili a lui iulie, au luat cetatea Chilia, fiind pîrcălabi Ivașco și Maxim.

Așjidirea într-acel an, în 5 dzile a lui avgust, au luat și Cetatea Albă, fiind pîrcălabi Gherman și Ioan, și ar fi apucat și alte cetăți, că Ștefan vodă la largu nu îndrăznia să iasă ; ce numai la loc strîmtu nevoia, de le făcea smintială. Ce înțelegînd turcii, pentru agiutoriu ce vinisă lui Ștefan vodă de la leși, după ce au luat sultan Baiazit cetățile : Chilia și Cetatea Albă, s-au întorsu.

Și mai cu deadinsu au intrat în grijă Cazimiru, craiul leșăsc, și toți leșii, vîdzînd slăbită Țara Moldovii de turci, să nu să închine Ștefan vodă la turci și să să lasă de prieteșugul leșilor. Că vestit domnu era Ștefan vodă între toți domnii creștini, pentru multe războaie cu năroc ci-au avut în toate părți : cu tătarii, cu turcii și cu ungurii. Ce au socotit de au trimisu agiutoriu lui Ștefan vodă, mai multu apărînd hotarul Țării Leșăști, năvălînd oștile turcești și tătărăști.

Măcar că craiul siliia niceo pricină să nu aibă despre turci, ce socotia că avînd încă părete Țara Moldovii, totuși are nevoe de tătari, Podolia, Țara Rusască și Litva. Cu cit mai mult lip-sînd păretele, adecă Moldova, s-ari răsipi de tot Podolia și altele.

Și așa, la începutul toamnei, în anul Domnului nostru Isus Hristos 1485, s-au pogorit / Cazimiru, craiul leșăscu, la marginea Țării Leșăști, la Colomia, cu toată șliahta rusască și a Podoliei gata de oaste, pentru că să audză la turci pogorirea sa la margine, despre Țara Moldovii ; că și turcii pre atunci ari avea grijă de leși.

Nu după multe dzile, acolo la craiul, în cîmpii Colomiei, venit-au Ștefan vodă cu boerii săi și cu curte împodobită, și bine grijiți slujitorii ; și Ștefan vodă viind pre un cal foarte arătos și mare. Sta polcovnicii și alte căpetenii crăești împregiurul cortului, și descălecînd aproape Ștefan vodă, îndată i-au eșit domnii crăești înainte, de l-au dus la craiul suptu cortu. Și

75 v

anume făcuse într-acele cort pat naltu, pre care ședea craiul la adunare cu Ștefan vodă, în podoaabe crăești, împregiur stînd svecnicii crăești, țiind a mîna Ștefan vodă stiagul țării, cu pece-tea ei, închinîndu-să craiului după obiceiul moldovenesc, ple-cînd stiagul țării la picioarele craiului. Atunce-și slobodziră și ațele cortului, dîndu-să în laturi ciia ce sta împregiurul cortului, de departe prăvind.

Atunce au giurat Ștefan vodă craiului leșăscu, și ce au fostu de triabă au vorovit : cum că toată țara va fi cu priință craiului și-l va avea stăpîn, să dea agiutoriu craiul împrotiva a toți neprietinilor săi și cu nime nu va îmbla nice cu o tocmală împrotiva craiului și nu să va arăta niceodată neprieten sau priitoriu neprietenilor crăești, iproci. Află-să în aședzămînturile crăești uricul lui Ștefan vodă, de dînsul pecetluit și de 14 boeri. Și așea rădicîndu-l craiul și, sărutînd mina craiului, l-au ospă-tat, ședzînd Ștefan vodă la masă cu boerii săi, și i-au cinstit și i-au dăruit bine craiul. Și purcedzînd Ștefan vodă de la craiul, datu-i-au 3000 de leși călăreți, tot într-ales dentre toate polcu-rile. Iară craiul s-au dus la Cracău.

Iară până a să svătui Ștefan vodă cu craiul leșăsc la Colo-miia, iară den gios au vinit Hroiut cu turci până la Suciavă și au arsu tîngul septemvrie 19, luni, și marți s-au întorsu pră-dînd și ardzînd țara. / Iară octomvrie 9, prestăvitu-s-au arhi-mandritul de la mănăstirea Putna.

76

Războiul lui Ștefan vodă cu Malcoci la Catlabuga

Intr-acest an, dacă au scos Ștefan vodă pre vrăjmașii săi den țară și dacă s-au răcit vremea și caii turcilor au slăbit, au lovit Ștefan vodă pe Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, și au topit toată oastea turciască și s-au întors cu bucurie la scaunul său. Atunce au pus Ștefan vodă al doile arhimandrit mănăs-tirii Putnii.

În anul de la Hristos 1492, au murit Cazimiru, craiul leșăscu, lăsînd în locul său craiu, cu testament, pre fiu-său, Vladislav. Crăit-au Cazimiru craiul ani 45, iară de vîrstă era de 64 ani.

După ce au îngropat pe Cazimiru în Cracău, s-au strînsu domnii leșăști și Litva în luna lui avgust la Petricov pentru alesul craiului nou. Acolo, îndoite voi a leșilor : unii poftiia să fie craiu ficiorul lui Cazimiru, alții vrea pe Olbreht. Și pre

urmă, întărindu-să partea ¹ ce ținea cu Olbreht, au rămas craiu leșăscu Olbreht, pomădzuit pre obiceiul lor la crăie de Zbigneu arhiepiscopul.

Scrie cronicarul leșăsc : îndată după coronația lui Albreht craiu, au nemerit soli de la venețieni și soli de la sultan Baiazit, împăratul turcesc, menind de bine lui Olbreht stăpîniia. Soliia venețienilor era cu poftă, să ridice și el oaste asupra turcilor, că luasă turcii niște cetăți de la venețieni. Iară solii turcești aducînd daruri craiului, au arătat prieteșugul vechiu și pacea stăpînă-său cu crăiia leșăscă. Stătut-au în gînduri craiul, cum ar face, că, de o parte pacea cu turcii îi arăta folosul său, de altă parte agonisita numelui și lățime a stăpînirii sale, apoi și răscumpărarea unchiu-său despre turci de la Varna. Era îndemnat tare și de unguri, Olbreht, să să oștiască asupra turcilor. Timplîndu-să atunci și moarte lui Frideric, împăratului nemțăsc, i-au căutat a zăbăvi cu răspunsul solilor pînă la anul, legînd pace trei ani cu Turcul, care s-au întărit / cu giurămîntu de îmbe părțile.

76 v

În anul de la zidirea lumii 6994, vinit-au Hroiut cu oaste de la unguri asupra lui Ștefan vodă și eșindu-i Ștefan vodă înainte cu oaste, s-au tîmpinat la Șchee, pe Siretiu, și dînd războiu vitejește martu 6, într-o luni, au pierdut Hroiut războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă, că au cădzut gios cu calul, cît puțin de n-au încăput în mînule vrăjmașilor săi. Iară pe Hroiut l-au prinsu viu Ștefan vodă și i-au tăiat capul.

În anul 6998 au murit Matiiăș craiu.

În anul 7004 s-au săvîrșit Alexandru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă și l-au îngropat în mănăstirea Putna.

Războiul lui Ștefan vodă cu Olbreht craiul leșăscu

Venit-au pre urmă Vladislav, craiul leșilor și a ungurilor, și cu Alexandru, cneadzul Litvei, frații lui Olbreht, craiului leșăscu, la Livociu și au vorovit pre taină frații între sine, svătuind de oaste împotriva turcilor, ce mijloc mai bun ari afla, și acolo au pomenit și pentru Ștefan vodă să-l scoată den domnie și să pue pre fratele lor, pre Jicmont. Spre aciasta oștire,

¹ Corectat după Ms. VI—41, f. 124, rînd 14-15. La fel în Ms. 1794, f. 61, rînd 19-20 ; în Ms. 238 : „pacea“.

Olbreht craiul au tras pe taină pre frate-său Alexandru, cneadzul Litvei, și pre Ioan Tifenie, mistrul prusilor, și pre Conrad, cneadzul Mazovii, și pre frate-său, Jicmont. Și au poroncit la toată șliahta rusască, leșască și prusilor și pomeranilor și Slonșcăi la luna lui mai să să afle toți purceși și strinși la Liow ; și cătră acestea, multă oaste pe bani au făcut.

77 Așijdirea au răpedzit sol la Ștefan vodă, făcindu-i știre de gătirea sa asupra turcilor și îndemnându-l și pre dînsul, după datoriia creștiniască, după vechile aședzămînturi, ce are de mainte legate cu craii leșești, și cum să-i răscumpere Ceta-tea Albă și Chilia, care luasă turcii de la Ștefan vodă. Și îndată, după ce au pornit solul său la Ștefan vodă, s-au și por-nit cu frate-său Jicmont, și cu oaste ce avea în liafă ; și sosindu la Primislea, au așteptat citeva dzile ceilaltă să / neme-riască.

Acolo la Primislea l-au agiunsu Creslav den Curotvac, canțilerul și episcopul Chievlui, trimiș de Frideric cardinalul la Olbreht craiu, că să descoperisă vicleșugul lui asupra lui Ștefan vodă și au dzis craiului cu frumoasă cuvinte și cu pri-cini, ca acelea, abătindu-l de la socotiala și fără de cale oștirea asupra lui Ștefan vodă ; ce nemică n-au isprăvit, că cu sudălmi i-au gonit craiul, dzicînd episcopului să-ș păzască slujba bese-ricii cum să cade ca unui preot, iară nu oastea ; că de i-ar și cămeșea svaturile lui, o ar arunca-o în foc.

Așijdirea Alexandru, cneadzul Litvei, la seimul, la Par-ciov, pre taină aședzasă cu frate-său, cum el cu oastea Litvei va merge în Moldova pre la Braslav și pre la Soroca. Și așa a au purces pre altă parte : Litva, zmudzii, rusii, Voliniia și pelfeșii (sic), și, după ce au sosit la apa Buhului, l-au întreat boerii Litvei, unde mărgu, neștiind ei nemic de acel sfat a lui. Iară Alexandru cneadzul i-a poffit să nu bănuiască, căci nu le poate descoperi taina căilor, de vreme ce craiul au răspuns leșilor, că, de i-ar ști cămeșe de pre dînsul svatul lui, o ari arunca în foc, i să cade și lui a ține în taină svatul crăesc.

Răspunsu-i-au boerii lui cneadz Alexandru : De vreme ce tu despre noi ai tăgăduit svatul socotelelor tale, noi mai departe cu tine de aicea nu vom merge, nice ne vom oști necăiuri. Și așa, neputînd cneadzul Alexandru să facă îndestul sfatului celui de taină a frăține-său, Olbreht craiul, asupra lui Ștefan vodă, căci boerii, svatul și toată oastea Litvei n-au vrut să mai margă cu dînsul, atunce au pornit într-agiutoriu lui Olbreht

pre marșalicul său, namesnicul Stanislav Piatrovici Chișca și pre cneadzul Simion Ivanovici cu câteva mii de dvoreni, oameni aleși. Iară singur Alexandru, cneadzul Litvii, au poroncit să facă cetatea Braslavul, care mainte era arsă de moldoveni. /

77 v

Iară Ștefan vodă au pornit cu mare părere de bine și bucurie pre solii craiului leșăscu, carii, după ce au sosit la craiul, i-au spus precum Ștefan vodă cu bucurie au primit aciastă oștire a lui împotriva turcilor, vrăjmașii a toată creștinătatea, făgăduind hrană că a griji de oastea crăiască și însuși cu oștile sale că să va uni, numai să să porniască întâi craiul în gios, spre Cetatea Albă și spre Chilia.

Iară boerii ungurești, cunoscînd că leșii îmblă să ia Țara Moldovii de tot supt stăpîniia sa, cum de multe ori și supt craii ungurești au fostu țara supusă, îndată, prin solii săi, dau știre lui Ștefan vodă să fie triaz pregiur sine, că Olbreht, craiul leșăscu, nu asupra turcilor, ce asupra lui face oaste, să pue domnu în locu lui în Moldova pre Jicmontu, frate-său, care ei l-au gonit den țara lor. Și cunoscînd Ștefan vodă vicleșugul craiului leșăscu asupra sa, început-au a să păzi tare și a cerca prin iscoade adevărul.

Iară Olbreht craiul, făcînd căutare oștii sale în Liov, la sfîrșitul lui iunie, pre calendariul lor, au pornit-o drept spre Moldova. Și atunciș s-au și arătat semne rele și de primejdie leșilor că un tirgovățu, anume Eroba, nebunit, striga prin Liov că mărgu leșii la peirea sa. Așijdirea supt craiul un podvodnic, ce era mai ales, într-un pîrîu mic au cădzut și s-au înecat. Pre un șlehticiu supt cort l-au detunat și 12 cai. Preotul, făcînd slujbă, au scăpat tainele de pre prestol, precum scrie Vapouschii și Mehovie și Belschii prăvind singur craiul, au arătat.

Iară Ștefan vodă, cunoscînd deplin vicleșugul lui Olbreht, craiul leșăscu, și vâdzindu că nu merge pre cale dreptu spre Cetatea Albă și spre Chilia, ce trage la Pocuțiia, și mai triaz s-au făcut Ștefan vodă lucrurilor lui Olbreht. Și îndată trimisă soli ai săi, boeri de țară, pre Tăutul logofăt și pre Isac vistiernicul, la craiul, întrebîndu-l : cu mijloc prietenesc au cu vrăj-mășăscu vine spre Țara Moldovii ? Că, de merge / asupra turcilor, mai driaptă cale au avut pe aiurea ; și cum să adevărisă solilor crăești, că la marginea Țării de Gios ar fi adus hrană de agiunsu oștii crăești și a Litvei, și singur Ștefan vodă acolo într-agiutoriu gata era să vie, numai cit ar fi fost stătut craiul

78

la hotarul Țării Turcești. Ce nemic solii aciia n-au cunoscut pe craiul că împlă cu înșălăciune; ascundzind cuvîntul, pre soli cu bucurie i-au primit și darurile ce-i trimisese Ștefan vodă. Iară răspunsul le-au dat tot că merge la turci. Trimis-au craiul și solii săi la Ștefan vodă să întăriască cuvîntul, iar el viniia cu oaste spre Pocuția.

Întălegînd Ștefan vodă că să apropie craiul cu oastea de margine, au mai poftorit solii; trimis-au la craiul iarăș pre Tăutul logofătul și pre Isac vistiernicul cu multe daruri și au timpinat pe craiul peste Nistru și, trecînd Nistrul, s-au descoperit tot viclesugul craiului. Atunce solii au avut poroncă de la Ștefan vodă de au dzis craiului: De vei șă faci oastea aciasta asupra lui Ștefan vodă, fără de nice o pricină de vătămăre, pune-va Ștefan vodă nevoință, cît te vei căi, căci ai rădicat sabiia asupra lui Ștefan vodă.

Deci, cu aciastă solie sămață a lui Ștefan vodă, s-au mîniat craiul, peste obiceiul a stăpînilor lumii, și puind pre soli la închisoare, i-au trimis în Liiov, puși în obedzi. Și îndată, neașteptînd oștile Litvei, nice a prusilor, nice pre mazuri, s-au pornit de au intrat în țară cu vrăjmășie mare și au mărșu de au încungiurat cetatea Sucevii și începu a o bate de patru părți, nedejduind că moldovenilor li s-a fi urit cu Ștefan vodă, pentru atîtea războae cu vărșări de singe ce făcusă Ștefan vodă, mai întîi cu turcii, cu tătarii și cu unгурii, iproci, și să vor închina lui, părăsînd pre Ștefan vodă.

78 v Ce rău s-au greșit craiul în socotelele sale — (precum au deprinsu pre cei mindri și simeți a-i amăgi norocul orbu) — că măcar că au avut craiul optdzăci de mii de oaste, fără altă / adunătură, ce să trag după oaste, care să număra la patru-dzăci de mii și altă pihotă și cu cărucioare treidzăci de mii în tabără, iar cetățenii tare să apăra: că unde glonțurile dzua spărgea, iar ei noaptea tocmiiia cu pămîntul și cu scînduri și cu piatră, că grijisă bine Ștefan vodă cetatea Sucevii.

Iară Ștefan vodă, după ce eșisă den Suciavă, s-au tras spre Roman cu oastea sa și acolo la Roman, s-au strînsu la dînsu toți oștenii lui, avînd agiutor și de la turci și de la munteni și de la unгурi 2000 de săcui.

Iară Ștefan vodă măcar că lasă strajă să ție vadurile Prutului la Cernăuți împotiva leșilor, au purces spre Roman Ștefan vodă, avgust 26. Eșînd, deodată nu le da leșilor cîmpu; iară pe unde să răschira leșii pentru prada și jacul, pre unde

și-i găsiia oamenii lui Ștefan vodă, acolo îi omorăia. Și atîta îi strîmtonisă pe leși, cît nice den tabără nu cutedza să iasă, și vâdzindu-să leșii închiși de toate părțile, au început deodată pe taină, iară apoi strîga pren tabără și grăia rău de craiul lor și dzicea : Să ne lasă craiul să ne ducem la casăle noastre ! Că nu le viniia nice de o parte hrană, nice agiutoriu, nice de la Litva, nice de la prusi, că mistrul prusilor rămăsesă în Liov, unde i să tîmplă și moarte.

Iară Ștefan vodă trimisese de ținea toate drumurili, de nu lăsa să vie în tabăra leșască nice hrană, nice oaste într-agiutoriu. Nice socotisă leșii cu craiul lor că vor cădea într-atîta lipsă și strînsoare de oamenii lui Ștefan vodă. Și stînd pregiur cetate trei săptămîni, bătînd-o den puști dzua și noaptea și nemic folosînd, iată viniră soli de la Vladislav, craiul unguurescu, la Olbreht, craiul leșăscu, în tabără, intrînd la mijloc pentru pace între Ștefan vodă și între craiul Olbreht.

Priimit-au bucuros Olbreht pacea, fiind și bolnav de friguri craiul. Iară neputîndu-să tocmi îmbe părțile în ponturi, căci siliia Vladislav, craiul unguuresc, să facă pace întemeiată între Ștefan vodă și între Olbreht, craiul leșăscu, avînd grijă de Ștefan vodă să nu să închine la Turcu, / și să le facă atunci mare răsipă țării și crăiei leșăști ; ce au legat pace între dînsii până la o vreme și au aședzat să să întoarcă craiul cu oastea sa de la Suciavă, pre șliavul pre unde au vinit, pre unde au intrat în țară.

Și îndată să clătiră leșii de la cetatea Sucevii și au trimis craiul la frate-său Alexandru, cneadzul Litvei, ce era tot la Braslav de tocmiia cetatea, dîndu-i știre să nu să mai trudiască oastea Litvei. Strigat-au și pen tabără să să întoarcă la casăle sale, că au făcut pace cu Ștefan vodă. Și au purces craiul de la Suciavă, octomvrie 19, însă nu pe șliav, pre unde vinisă, ce pre altă cale, ori pe unde le-ar fi mai aproape de țara lor, ori prin locuri întregi, pentru hrana.

Iară Ștefan vodă, vâdzînd că leșii nu mărgu pre unde au vinit, trimis-au sol la craiul, dzicîndu-i să să întoarcă pre calea ci-au vinit, că pre unde au purces nu va avea cale deșchisă : că sint păduri desă și dealuri mari și stînci și închisă drumurili cu lemne și este cu grijă ca să nu-i facă țărani vro smintială, fiindu-le grijă de leși, niam fiind gros și neplecat, să nu ție calea leșilor la strîmtoni ; arătînd solii lui Ștefan vodă și mijloacile păcii craiului ce legasă : Să să întoarcă pre unde

au venit, că Ștefan vodă era bucuros să să mîntue de leși. să iasă mai curund den țară fără nice o primejdie.

Ce n-au înțales leșii aceștia, nice au credzut pre solul lui Ștefan vodă, dzicind că cu viclesug îmblă Ștefan vodă să-ș apere locurile acelea, să nu-i prade țara. Deci mergea leșii, cine cum putea și pre unde vrea, și al patrule conac au agiunsu tabăra la Codrul Cozminului; pen codru, drumurile năruite, închisă, dialuri mari, pădurea foarte diasă și stinci multe într-acei codru. Nenorocitul craiu au poroncit de au băgat tabăra cu carăle, cu căruțali și au trecut fără de nice o scădere.

79 v Iară Mehovie și Belschii scriu că îndată craiul întii au intrat în codru cu velcopolenii. Ce, cum scrie Cromer, cronicariul, a doa dzi au intrat în codru — (trimișind înaintea lui pușcile și carăle) — / numai cu curtea sa și pre urma lui șliahta, acei mici și acei mari Țării Leșăști, și rusimea, fără orînduială, fără tocmală, fără arme, goli, ca la casăle sale; fără grijă îmbla pen păduri. Mai pre urmă viniia lefecii. Iară Belschie scrie că pușcile era în mijloc pusă peste obicei, spre mai mare perirea leșilor.

Vinisa acmu la mijlocul codrului carăle crăești și altele cu greime, cînd iată pedestrime de țărani den toate părți pen pădure dau glas și năvală asupra taberii crăești, tae, împungu și omoară pre leși, strigînd: ucide! ucide!, răsipăsc carăle, jăcuescu, dezbracă și ~~obor~~ copacii asupra lor, că era abiiia înținați, că mai nainte tăiasă copacii să stea de aceia triabă înținați, și numai cît îi clătiia, îndată cădea cu sunet mare peste drumuri, de nu mai putea leșii să mai margă. Unde și Ștefan vodă, fără nădejdea leșilor au nemerit octomvrie 26, cu multă oaste călăriață și pedestri, și avea și turci 2000; măcar că scriu unii, că era Ștefan vodă în sanie bolnav de podalghie. Acolo cu mare năvală au lovit den dos pre leși, cît să amestecasă leșii. Iară pre urmă să îndreptară leșii, și să apăra bărbătește, ce, fiind fără orînduială, nice hatmani, nice rohmistri, nice stegari, nice alte semne de ostași, nici să mai audziia de sunet, de huet, de trăznet, cădzind copacii, de loviturile armelor, de nechezăturile cailor, iproci; care toate în codri mai strașnice și mai cu spaimă răsunînd să pare.

Vădzindu-să leșii periți de oastea lui Ștefan vodă, s-au întorsu la tabăra sa, ce și acolo i-au încungiurat oastea lui Ștefan vodă, cît pierdusă leșii toată nădejdea de viață; numai spre ceriu căuta; unii striga de agiutor la icoana Preasvintei

Născătoarei de Dumnedzău, ce-i la Censtihov ; alții striga pe svînta cruce ; alții să făgăduia la mormîntul lui СТН Iacov. Ce nu i-au îngăduit moldovenii până acolo, ce de toate părțile-i omorîia, până li-au trimis craiul agiutoriu den slujitorii curții sali într-ales ; carii eșînd den pădure cu dobe, cu trimbiță, cu armele goale, au ațîțat iarăș războiul cu oamenii lui Ștefan vodă. /

Să întorsăsă asupra acelora și Ștefan vodă și dînd războiu, îndată au dat dos leșii, de fugiia cine încotro au putut, și au scăpat pen păduri de au năzuit unde era craiul, abiiia eșit la sat la Cozmin ; pe urmă și dvorelnicii craiului, cu mîină vitejască apărîndu-să, s-au întorsu pen pădure la craiul lor.

[După ce au trecut craiul peste codru la Cozmin, au așteptat pre cei scăpați și rătăciți de s-au strinsu de pen păduri la tabără. Iară foarte multă șliahtă leșască și rusască au perit : unii uciși, alții prinși ; și astădzi stă movilă de oasele celor periți, de care scrie Stricovschii că au vădzut cu ochii săi foarte movilă mare și oasele acelor periți, cînd au trecut pre acolo, în anul de la Hristos 1574.

Scriu proniciarii leșăști de tiraniia lui Ștefan vodă, mai mult decît păgîinii să fie făcut cu leșii cei robiți într-acei războiu ; că ori pre ciți au prinsu vii, pre toți îi omorîia. Numai ciți au încăput în mîinule turcilor, pre aceia i-au luat în robie. Dentre care mai aleși era : Neculai Grebiadin, Tecenschii, vovodul Țării Rusăști și Gavril, al doile Tecenschii den Moraviț, moșan, și Avenie Hierbort ; stînd aceștiia tare la războiu au perit. Iară Ianăș, feciorul lui Zbigneu, a podcomorului Cracăului și a starostelui Maliborcului, pre care îl numește cronica leșască marșalicul cel mare, l-au robit turcii și pe urmă au scăpat și au venit în Țara Leșască, la moșie-ș, precum scrie Mehovie, carte IV. Așjidire pentru Prohnițchii și de alți mulți au scăpat den robie, den Țara Turciască, precum mărturisește Cromer. Iară pentru ficiorul lui Ozdrovoz, vovodul Țării Rusăști, era îndoială, în al optsprădzăcele an scăpînd den robie, mulți dzicea că nu-i fecior lui Ozdrovoz acela, ce iaste vecin lui. Ce răspundzîndu-să că-i fecior, l-au priimit mumă-sa la moșie tătine-său. Iară pe urmă mare bețiv s-au ales acela, care au cheltuit și au răpus la beție toată averea tătine-său, pe obicina bețivilor și defrînaților] ¹.

1 Loc gol în Ms. 238. Completat după Ms. VI—41, f. 131, rîndurile 25-27 și f. 132, rîndurile 1-19.

Iară, după ce au eşit leşii den pădure, făcîndu-să mai înţălepti după atîtea pagube ci-au avut, legînd tabăra, şi toc-mind oastea în rînduială, s-au pornit de la codru, că moldovenii nu-i lăsa, ce-i tot pişca pen pregiur ; şi într-o noapte fiind vîntu mare, au aprinsu iarba uscată asupra taberii ; bătea vîntul şi s-au făcut pojar mare. Ce au apucat leşii de au cosit pe împregiurul taberii.

Intr-acea dată, viniia şi 600 de madzuri, trimişi într-agiutoriu craiului de la cneazul Conrad, cu un polcovnic şi de a crizacilor, însă pe altă cale. De cari înţălegînd Ştefan vodă, au pornit împotriva lor pre Boldor vornicul cu 3000 de oaste aliasă şi i-au timpinat peste Prut, mai sus de Cernăuţi, la Lenţăşti, unde este ocopul săpat, şi acolo i-au înfrîntu pe acei madzuri şi au perit mai toţi în războiu. Cu care biruinţă, şi mai simăţ Ştefan vodă au apucat malul Prutului cu oastea sa, puind nevointă la trecătoare să răşipască de tot pe oastea leşască.

Sosindu craiul la Prut, au stătut trei dzile cu tabăra legată şi tot să slobodziia leşii pe aproape de apuca şi prăda ; ce puîni să întorcea că-i prindea oamenii lui Ştefan vodă şi-i ucidea. Iară acolo, în Cernăuţi, au lovit spaimă pe leşi, cum s-au înglotit oastea lui Ştefan vodă, şi vine asupra lor şi înfricoşîndu-să, toţi să gătisă numai să fugă şi mai ales velcopolenii începusă a-ş lega pre cai ce avea, precum scrie Cromer, vrînd să-ş lasă carăle cu totul ; ce, oblicînd craiul, au mersu, singur de s-au arătat oştii şi au potolit aciaastă veste ; îmblat-au cu fânare toată noaptea şi-i bucura şi mergea pre la corturile boerilor, până s-au potolit spaima.

80 v Iară a doa dzi, gătîndu-să craiul de purces, au nemerit cîteva mii / de oaste călări, litveni, trimişi de Alexandru, cneazul Litvei. Împlutu-s-au craiul de bucurie şi mai vesăle inimi.

Scrie letopisăţul cel rusăscu, puind pricină acestor litveni, pre carii au fostu povăţuitoriu Stanislav Piotrovici Chişca şi cneazul Simion, de care am pomenit mai sus : că, nevrînd altă oaste a Litvei de la Braslav să mai margă după craiul, au fostu orînduit pre aciaastă oaste într-agiutoriu craiului ; care întirdziesă a merge după craiul şi i-au timpinat oastea lui Ştefan vodă dencoace de Nistru şi dîndu-le războiu, au înfrîntu litvenii pre oastea lui Ştefan vodă şi au străbătut de au vinit înaintea craiului la Cernăuţi. Ce aciaستا nice Cromer, nice altă letopisăţă leşăşti nu o scriu ; ce, de ar hi fost adevărat, cum

ar hi tăcut, ales Cromer ? Iară aciasta scriu că au nemerit litvenii la craiul și scrie Cromer că acei litveni s-au cerșut la craiul, să-i sloboadză să margă în pradă pen țară și nu i-au lăsat craiul dzicînd că-i bolnav și să grăbește să margă în țara sa.

Mai datu-le-au războiu Ștefan vodă la trecătoare la Prut, ce nemic nu le-au strîcat, iară nu i-au lăsat până în Snetin ; și pre madzuri carii apăra pre craiul, i-au lovit la Șipinți. Ce cu puțină oaste au scăpat craiul la Snetin.

Iară după ce au sosit craiul în Snetin, au slobodzit oastea pre acasă ca den robie și Litva s-au dus la Braslav, iară mai dencolo de Braslav i-au lovit tatării și s-au bătut cu litvenii.

Iară Albreht craiu, după ce au agiunsu den Moldova la Cracău, dentru acea bătae rușioană, ca cînd ar fi isprăvit vreun lucru bun, au început a să vesele cu ospeță, cu beții, cu jocuri. Spun că într-o noapte, mergînd însuși al treile cias pe uliță, teptil, bat, au nemerit pe niște beți, s-au întăritat sfadă între dinșii și într-acea sfadă, au rănit pe craiul, de au dzăcut multe dzile.

Scrie cronicariul leșasc dzicînd : anume l-au fostu pedep-sit Dumnedzău cu acea pagubă rușinată, orbindu-l a nu-ș vedea ocara ce pățisă în Moldova. Mare jeale au făcut tuturor în Țara Leșască acea oștire nesocotită celui / craiu leșascu, dacă au vinit veste de atîția boeri și ficiori de boeri și de atîtea viteji ! Cum unii în războiu au perit, alții în robie au cădzut la tătari, la turci, care cu sîngele lor au răscumpărat viața lui craiu.

Punea vină mai mare leșii pre un Filip Calimah, a căruia svat mai mult asculta craiul decît a altor oameni ai săi. — (Așea petrec domnii cu svatul și cu apropierea străinilor la sine). Acest Filip Calimah era ital den Florenția, om învățat, dascăl lui Olbreht craiu, om nestătătoriu (la cuvîntu) — prost la svat, pentru ce îl gonisă den Italia. Și au vinit în Țara Leșască, iar și den Țara Leșască fugisă peste mare pentru niște fapte a lui ; apoi pe cărțile lui Albreht craiu, iară au vinit în Țara Leșască și acolo au murit.

Iară Ștefan vodă, vrînd să-ș răscumpere strîmbătatea ce avu despre leși și să-ș întorcă pagubele țării sali, la al doile an, primăvara, au intrat în Țara Leșască, avîndu în oastea sa tătari și turci, de au prădat Podoliia și în Țara Rusască, până la un tîrșor, anume Camciuga, mai sus de Liov, și până

la apa Visloca, în lungu și în curmedziș prădînd. Și mare groază și frică au pus peste toată crăiia leșască, cît nime, să-i stea improtrivă sau să-i îndrăzniască lui Ștefan vodă, nu era ; ce toți gata de fugă, nu numai în orașe și pre la cetăți, ce la munți și pen codri fugiia și au luat Ștefan vodă mulți robi : bărbați, mueri și copii, pre ciți-ș agiungea pre drumuri, fugind în bejenii. Mulți au luat tătarii și turcii în robie.

81 v Iară și Ștefan vodă ca la 100.000 de robi au adus de i-au așezat în țară. Turme de oi multe și de altu feliu de dobitoace au adus den Țara Leșască. Ars-au atunce Ștefan vodă Prîmle, Radonna, Iaroslav, Prevorschi, și Buceciul și multă nevoe au avut și Podhaețul și alte mai mici tîrguri și sate fără număr, prădate și arsă. Numai un lucru au făcut leșii de folosul lor, însă de frica lui Ștefan vodă, au întărit Cracăul / despre amiadzădzi, cu baște, cu ziduri și cu șanțuri și au slobodzit pen șanțuri pe supt cetate apa Rudava, adăogînd și alte casă multe pe lingă ziduri. Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu pace la scaonul său, la Suciavă, și cu bucurie pentru biruință.

Albreht, craiul leșăsc, vădzind prada și răsipa țării sale, ce-i făcusă Ștefan vodă, nu vru să lasă, ce au strinsu oaste și au intrat în țară și au prădat până la Botășeani. Ștefan vodă încă stringînd oaste și eșînd înaintea leșilor, le-au dat războiu la tîrgu, la Botășeani, și înfrînsă pe leși. Scrie de acestu războiu letopisățul țării, iară cronicarii leșești nu pomenescu.

În anii 7009, așezatu-s-au între sine Olbreht, craiul leșesc, cu frate-său, Vladislav, craiul unguuresc, și cu Alexandru marele cneadz a Litvei, cu mari legături, vădzind răsipa și prada țărîlor sale de turci și de tatar, să aibă agiutoriu unul pre altu în nevoia și în grijea sa și de ar simți unul dintre dînșii că face pace pe taină sau oaste cu turcii, să nu-l lasă ; iară, de nu ar vrea, atunce să nu fie datori a-l agiutori.

Căci, încă bine nu să sfișisă prada de Ștefan vodă în Țara Leșască, iară tătarii au intrat de au prădat în Podoliia și în Țara Rusască. Deci Albreht craiul leșăscu, vădzind mari bănături de cătră toți, de sirgu au poroncit la toată șliahta leșască de s-au strinsu la Sandomir, să margă improtiva tătariilor. Ce până a să stringe ei, iară tătarii cu mult plian să întorsese fără de nice o grijă. Și înțălegînd leșii de înturnatul tătariilor și ei acolo la Sandomir, ci-au putut, au luat și au stricat în olatu Sandomirului.

Nu lăsăm a nu pomeni aicea semnele ce s-au timplat în dzilele acestui craiu, atuncea, după ce s-au întorsu de la Sandomir ; căci și singur craiul alergasă den Cracău la Sandomir pentru grijea împotriva tătarilor, cum s-au pomenit mai sus. /

S-au născut un vițal cu doăă capete la jidovi, în orașul Cazimirul : un cap era în locul coadei, iară coada era în mijlocul spinării den-a-driiapta.

Acest sămn de nenorocire îl meniia oamenii, precum nu peste multă vreme, toamna, au intrat în Țara Leșască șapte-dzăci de mii de turci, și toate locurile pe Nistru, pre la Halițiu, pre la Jidaciov, pe la Drohobici și pre la Sambor, cu foc și cu sabie le-au pustiit și mulți robi au luat. Și de nu s-ar fi întorsu singuri păgînii, nime nu le eșia înainte să le stea împotriva ; ce numai singur Dumnedzău i-au bătut făcîndu-i-să milă de nărod, că aceia iarnă de grabă cu omeți mari și cu ger au cădzut, cît nu putea turcii străbate cu caii prin omeți. Ce au rămas înghețați ca la patrudzăci de mii de turci, prin munți. Îi afla oamenii ucigîndu-și caii și intra în coșul cailor de să învălia. Iară cîți au rămas, trecînd pre aicea pren țară, le ținea calea moldovenii ; făcîndu-să leși, îi ucidea, cît abii dzece mii de or hi hălăduit peste Dunăre.

Stătut-au la mijloc pentru pace între Jicmontu și între Ștefan vodă solii lui Vladislav, craiul unguresc. Și pe acea vreme s-au împăcat Ștefan vodă și cu craiul Olbreht, den ce pricini, nice letopisățul leșăscu nu scrie, fără cît, fiind mai mult datorii creștinească, aducîndu-și aminte și de prieteșugul ce-au avut cu Cazimiru craiu, tatăl lui Olbreht : făgăduind unul altuia să dea agiutor împotriva neprietinilor săi.

Legatu-s-au la aciastă tocmală de pace, să nu să priimască nice dentr-o parte pribegii și fugarii. Iară, de ari fugi la crăia aceia vreun domnu de la turci, să aibă ori în Țara Leșască, ori în Litva a-l priimi slobod, și să aibă a da agiutor, cît s-ar putea, să-l ducă să-l așeadză iar în domnie. Și acea așădzare, cum ungurilor, cum și leșilor, împotriva turcilor oștindu-să, de pururea să fie într-agiutoriu ; și, de nu ari putea singur merge cu agiutoriu, să aibă pre ficiorul / său a-l trimite. Iară turcilor, împotriva leșilor sau a ungurilor oștînd, să nu le dea agiutoriu, fără numai de mare silă, cînd ar fi strînși. Și să aibă urechi deschișă pururea domnii den Moldova despre turci, ce ari înțălege, să dea știre leșilor și ungurilor, păzîndu-să unii pre alții.

Strimbătățile, ce s-ar face la margine de îmbe părțile, să le cerce starostii de Cameniță, de Hotin, de Cernăuți.

De s-ari face despre partea acestor starosti vro strimbătate, atunce boeri mari să să trimiță de îmbe părțile să cerce și să fie slobod aminduror năroadelor a face neguțitorii unii la alalți. Și pre acestea aședzăminturi și scrisori s-au făcut, care să află și astădzi în metrica crăiască, în Cracău.

Scrie Vapouschii, cronicariul leșăscu, că pe acea vreme să fie trimis și Ioan cneadzul, împăratul moschicesc, legînd și el prieteșug de pace cu craiul leșăscu.

Nezăbavă vreme, Sultan Baiazit, împăratul turcesc, înțelegînd de legătura păcii între atîtea domni creștinești, au trimis și el soli de pace la Albreht, craiul leșăscu, și au priimit și craiul acea pace cu turcii. Incepînd oaste cu venețienii, avea grijă să nu să rîdice acei crai, ce s-au pomenit mai sus, că au legat pace între dînșii asupra turcilor, carii luasă de la venețieni Morea și altele multe.

Nenorocit era acest Olbreht, craiu leșăscu, că de cite ori loviia tătarii în țara lui, niceodată gata nu să afla împotriva lor, ce tot cu plianuri să întorcea, precum și în anul 1500, după ce făcură aședzăminturi de pace între domnii, ce s-au pomenit mai sus, au lovit tătarii la Volin și în Țara Rusască, pe la Belzu, pre la Crasnostav, pre la Toruben și pre la Liublin și pre la Crasnac, până în Visla, de au pârdat și au robît și până a să găti craiul să margă asupra lor, ei s-au întorsu cu multă pradă fără de nice o smîntială.

83 Într-acestaș an mari războaie s-au făcut în Italiia, bătîndu-să hispanii cu franțozii pentru / crăiia Neapole ; și Maximilian cu Șvicerig ; așijdirea și papa cu florintienii ; venețienii cu enovezii ; medeolanii cu stăpînul său, Ludovic Sforța.

Iară în anul 1501, s-au strinsu săim în Țara Leșască, la Pietricov. Venit-au sol la acel săim de la Ștefan vodă, pe aședzăminturile legate trimiși, de au cerșut pe Pătru vodă Aron, feciorul lui Iliiaș vodă, ce era pribag în Țara Leșască, pentru că simțisă Ștefan vodă, că Pătru vodă pe mulți domni leșăști îi trăsese în partea sa, să facă oaste asupra lui Ștefan vodă. Socotit-au craiul ce ari face ? Să dea pe un om nevinovat și care s-au plecat la crăie, să părea lucru tirănesc ; să ție iarăș pe neprietinul lui Ștefan vodă, era împotriva aședzăminturilor legate între sine. Și înțălesese craiul că, de nu-l va da, oaste să va face pentru dînsul. Craiul era gata să purciadză

la prusi. N-au cutedzat a lăsa cererea lui Ștefan vodă, să-ș lasă în urma sa neprieten, ce den svatu tuturor, au aflat să nu dea pe Pătru vodă, ce înaintea solilor lui Ștefan vodă, au poroncit de i-au tăiat capul. Și pentru să nu dzică nărodul că l-au omorît pe dreptate, au poroncit craiul de au sunat, precum Pătru vodă au făcu cărți viclene. Și deci au pornit înapoi pre solii lui Ștefan vodă.

Și după ce să obîrși săimul, s-au pornit craiul la prusi și sosindu la Torunea, au trimis sol la mai marele prusilor, svătuindu-l să vie de bună voia sa să i să plece lui, decît să vadză armele leșăști asupră-ș.

Acest Pătru vodă, cum s-au pomenit mai sus, este Aron, care s-au bătut cu Ștefan vodă la Doljești, pe Siretiu, și după izbînda lui Ștefan vodă asupra lui Mătiiș, craiul unguresc, au fugit Pătru vodă Aron în Țara Leșască.

Iară Olbrehtu, craiul leșăscu, așteptînd răspunsul să-i vie de la prusi, căci prusii era îndemnați de nemți să rocoșască asupra leșilor, ce au răspunsu prusii, că ei sintu plecați leșilor, urnind până le-ar vini agiutoriu de la nemți. Ce întru acele amestecături, ce era între leși și între prusi, au / murit Albreht, craiul leșăsc, de ciumă și l-au dus la Cracău de l-au îngropat. Acest craiu n-au fostu însurat.

83 v

Iară toamna, precum scriu letopisățile rusăști și Mehovie, venit-au Sahmat-Chirei soltan, hanul oardelor de peste Volga, ficiorul lui Ahmat, într-agiutoriu Litvii asupra moscalilor. Scrie Cromer ca la 100.000 de tătar să fie fostu cu acel han. Și au mărsu hanul cu oastea sa la Țara Sibirului și au stătut supt Novogorod și au prădat Țara Moscului până la Bransco și au dobîndit Novogorodul și alte cetăți i s-au închinat.

Dacă au murit Olbreht, craiul leșescu, s-au strînsu țara la seim la Petricov, fiind cap săimului Fridric, arhiepiscopul Gneznii, care era deodată și episcop Cracăului și cardinal. Stătut-au mult pentru alesul craiului nou, fiind multe și nepotrivate socotelele leșilor, pre care dentre ficiorii lui Cazimir craiu ș-ar alege șie craiu; că mulți poftiia să rădici craiu pre Vladislav, craiul unguresc, dzicînd că Vladislav cu averea sa va lăți și va întemeia crăiia și-i va apăra de turci și de tătar; alții poftia pre Jicmond. Ce au biruit socotiala celor ce poftiia pre Alexandru, cneazdul Litvii, căci era și mai mulți și au avut dovadă mai bună spre alesul crăiei leșești.

Aicea am socotit de am scris obiceiacele leşilor cînd fac craiu nou

Stringîndu-să episcopii și tot clirosul besericii și svetnicii crăiei, așjidirea și altă boerime, toți la Cracău să stringu. Atunce craiul cel ales să grijește îmbrăcat întii de svînta ispovedanie, cu pocăință, cu milostenie ; cu o dzi mai nainte duminică, să pricestuieste. Și a doa dzi, cînd este să-l blagoslovască pe craiul, să stringu preoții dezdimineată la cetate, în beserica episcopiei, a lui Stanislav, îmbrăcîndu-să în mitră episcopască. Așjidirea și boerii toți să află la acea adunare de preoți.

84

Atunce arhiepiscopul cu toată / preoțimea, pre orînduiala besericii apusului, purced den beserică la curțile crăești cu cinste și dumnedzărie și acolo înaintea curții crăești, rămîindu școalele și alte chipuri, ce mergu la alai, numai singur arhiepiscopul cu episcopii intră în curtea crăiască, să ducă pe craiul nou la beserica episcopii. Și întii prin postelnicul cel mare sau pren alt chip mai de cinste între preoți, îmbracă pe craiul în haine episcopești, puindu-l între domnii și între boerii cei mai de frunte.

Iară arhiepiscopul îl stropește cu apă svîntită și dzice aciastă rugă : Dumnedzăule, ziditoriule celor plecați, carele cu lumina Svîntului Duh ne bucuri, trimite asupra acestui șerb al tău — cutareli — darul tău, ca printr-însul să cunoaștem venirea Ta întru noi.

De acolo duc pre craiul la beserică doi preuți mai de cinste, țîindu-l unul de mîna cea driaptă și altul de mîna cea stîngă și înaintea lui, un domnu dentre svetnici duce coroana și altul schiptrul, al treile mărul de aur, al patrule sabiia goală duce și preoții înainte cruce și tot cin de beserică și boerimea cineș la rîndul său.

Viind la beserică acele odoare crăești le pun pre prestol în oltariu : corona, schiptrul, mărul și sabiia. Și acolo obîrșindu orațiile sale, arhiepiscopul și episcopii il pun în scaunul crăesc. Apoi un episcop dzice aciastă rugă : A toate puternice, prea vecinice Dumnedzău, otcîrmuitoriule celor cerești și celor pemîntești, carele pre robul tău ai voit a-l ridica la stepena și la vrednicia crăiei, rugămu-ne, lasă ca, făcîndu-l slobod de toate împotrivirile, să să întăriască cu darul păcii besericii și spre bucuriia vecinicii păci, den darul tău să să învredniciască a agiunge prin Hristos Domnul nostru. Amin.

Svirșindu molitva, îi aduce aminte tare pentru credința cătră Dumnedzău și alte bunătăți, ce să cuvin craiului să le păzască, dzicînd :

De vreme ce astăzi prin minule noastre, prea bunule Doamne, /carii purtăm spre aciasta slujbele lui Hristos, Domnului nostru, măcar că nevrednic, svînta unsoare și semnele crăiei să le primești. Bine este întii să-ți aducem aminte, oarece, pentru sarcina la care ești însămnat ; astăzi vredniciia crăiască iai și a îndrepta credincios nărodul tău, ce ți-i dat, te grijești. Luminat, adevărat între cei muritori, loc plin, însă plin de scădere, de ostentală, și de grijă. Și adevărat de vei cugeta, că toată puterea de la Domnul Dumnedzău este, prin care crăescu craii și făcătorii legilor cele drepte aleg și de turma, ce ți se dă pre mină, unuia lui Dumnedzău vei să dai samă.

Întii să păzești dumnădzăria, pe Domnul Dumnădzăul tău cu toată mîntea și cu curată inemă să-l cinșești ! Legea creștiniască, credința noastră catolicească care den pruncie o ai mărturisit, până în sfîrșit să o ții nevătămată și pre aciasta împotiva tuturor împotivnicilor, după puterea ta să o aperi ! Ispravnicilor besericii și tuturor preoților, să le dai cinstea ce li să cuvine ! Volniciia besericii și tuturor preoților, ce ar avea obiceiul să nu o strîci ! Dreptatea, fără care nice o tovarășie îndelungu a sta nu poate, spre toți neclintită să o stăpînești !

Celor buni, hărăzitoriu, celor răi certări dîndu-le, după vădire. Pre cei mesări, pre cei slabi, neputincioși, den toate supărările să-i aperi ! Tuturor celor ce ari năzui la tine, bun, blînd și primitoriu să fii.

Și așea să te porți, cît nu spre al tău, ce spre a tot norodul folos că stăpînești și harul bunătăților tale nu aice pre pămînt, ce în ceriu să ți să pară că aștepți : care acela să-ți hărăzască ție, ce vietuiăște și împărătește Dumnădzău, în vecii vecilor. Amin.

După acestea întriabă-l episcopul, dzicînd :

Vei să păzești svînta credință, dată de beserica catoliciască și stîndu pre lîngă dreptate, să te porți cu cale ?

Răspunde craiul : — Voiu.

— Vei să fii apărarea besericii și a slugilor besericești ?

Răspunde craiul : — Voiu.

— Vei crăia data ție de Dumnedzău, să o păzești cu dreptate, să o chivernisăști, să o aperi ?

— Voiu. Și cu agiutoriu lui Dumnedzäu și cu svatul credincioșilor mei, așea întru toate a păzi mă giuruiescu, cum voi putea mai bine.

După aceste cuvinte, îngenunche craiul înaintea arhiepiscopului, luîndu-ș șlicul, dzice aceste cuvinte :

Eu — (anume) — cu voia milostivului Dumnedzäu, făcîndu-mă craiu leșăscu, mă mărturisăscu și mă făgăduiesc înaintea lui Dumnedzäu și a nărodului pre sama mea dat, după putință și dreptate a face și a păzi, prăvind la vrednicia milii lui Dumnedzäu, precum mai bine îm va putea arăta svatul credincioșilor miei. Episcopilor și preoților besericii lui Dumnedzäu a da cinste ce să cuvine și ce s-au aședzat de chesarii și de craii creștinești besericii, întreg voi păzi. Arhimandriților, egumenilor, tuturor ostașilor și șlehticilor, cinste ce să cuvine după svatul a credincioșilor miei, a arăta și a da, voiu și mă făgăduescu.

Acmu-ș pune amîndoaă mînule pre evanghelie și dzice :
Așea să-mi agiute Dumnedzäu și aciastă evanghelie !

Apoi arhiepiscopul, ruga aciasta :

A toate puternice, Dumnedzăule, tuturor, împăratul împărățiilor și Domnul Domnilor, carele pre Avraam, credincios robul tău, l-ai făcut biruitoriu asupra vrăjmașilor, lui Moisi și lui Isus a lui Navi, povățuitorii nărodului tău, mare biruință le-ai dat și pre smeritul David, cuconul tău, l-ai înălțat la împărăție și pre Solomon l-ai îndzăstrat cu nespusă daruri a prea înțălepciunii și păcii. Prăvește, rugămu-te, Doamne, la rugile smerenii noastre și spre acestu șerbu al tău — (cutarele) — ce pre însul cu smerita cinste îl cinstim și-l alegem craiu. Înmulțește-i darurile blagosloveniei tale și spre însul cu driapta
85 v puterii tale, pururea acmu și fiecînd / il îndreptiadză, ca urmînd credința lui Avram blîndețale lui Moisi, tăriia lui Isus a lui Navi, agonisînd smerenia lui David, fiind înălțat cu prea înțălepciunea lui Solomon, împodobit întru toate, ție să-ț placă și pre cărarea dreptății cu norocit pas pururea să pășască ; și cu coiful acoperemîntului tău să să îmbrace și cu pavăța nebiruirii să să acopără ; învăscut cu armele besericii, să dobîndiască cea poftită asupra vrăjmașilor svintei cruci biruință și să ia izbîndă norocită și să le adaogă lor spaimă puterii lor și pace celor ce vor oști împreună cu dînsul. Cu bucurie și cu veselie să aibă pre Hristos Domnul nostru, carele cu puterea crucii au zdrobit iadul, biruînd împărăția diavolului, biruito-

riu s-au suit la ceriu, întru care toate puterile și biruința crâiilor stă, care este mărire celor smeriți și viață și mîntuire năroadelor, care petrece întru toți vecii, Dumnădzău. Amin !

Și mai cetește și alte molitve, ce nu le-am mai scris pentru lungimea voroavei. Iară, după ce cetește molitvele, arhiepiscopul îngenunche și craiul pe cruce șeade culcat. Iară peveții cintă niște stihuri, ce nu le-m mai scris. Apoi toți episcopii cu toată preuțimea îngenunchindu, fac litie asupra craiului. După aceea, arhiepiscopul cetește oțenaș, și alte molitve. Apoi mai cetescu altă molitvă pentru craiu și ședzind episcopul, iară craiul îngenunchind înaintea lui, să dezbracă de hainele preoțști. Iară arhiepiscopul își întinge în mir și-i unge mîna cea driaptă de la palmă până la cot și între spete și în urmărul cel drept, cu degetul cel mic dzicîndu :

Te ungu pre tine întru craiu, den untul svințaniei în numele Tatălui și a Fiiului și a Svîntului Duh. Amin. Pace cu tine !

Și răspundu : Și cu Duhul tău.

Apoi cetește molitva, precum îl pomăzuește craiu și altele ce nu le-am mai scris aice pentru scurtarea voroavei. Iară pre urmă, după ce citescu / molitvele, toți episcopii, țind pre a mină pomăzuituri de bumbac, ștergu locurile cele unsă a craiului, dzicînd ruga aciasta :

86

Dumnădzău, Împărate Împăraților, și Domn Domnilor, prin care împărații împărățesc și făcătorii legilor fac giudecăți, să blagoslovești acesta îmbrăcămînt crăesc și fă ca șerbul tău — (cutare) — craiul nostru, care este să o poarte, haine de bune obiciaiuri și fapte svinte înaintea ta să luminedze și după viața trecătoare, mărire vecinică ce nu are sfîrșit, să moșteniască, prin Domnul nostru Isus Hristos.

Și îmbracă pre craiul în haină, dzicînd :

Ia-ți haina făcută den patru începături, prin care să înțeleghe patru părți a lumii a fi supusă puterii dumnădzăești, că nime nu poate cu năroc a stăpîni pre pămîntu, de nu i să va da putere lui din ceriuri.

Acestea dzicînd, arhiepiscopul își spală minule și puindu-și infula, haina, cetește : *вѣдою къ единого бога* iprocî. Ducînd pre craiul la scaonul crăesc, apoi la liturghie, făcînd toți episcopii rugă pentru craiul și îngenunchind craiul, arhiepiscopul îi dă sabiia, dzicînd ruga :

Primește sabiia de sus dată, de la oltariu, prin mînule noastre săvai nevrednice, iproci.

Și atunce, la liturghie, încingîndu-l cu sabiia, dzice arhiepiscopul :

Încinge-ț sabiia ta peste mijlocul tău, preputernice, și ia aminte că svinții nu în sabie, ce prin credință au biruit împărații.

Apoi îi pun corona în cap și dzice :

Priimește corona crăiei, care măcar că de nevrednici, însă de mînule episcopilor ți să pune în cap, în numele Tatălui și a Fiiului și a Duhului Svint, iproci.

Mai pre urmă mărul de aur, rătundirea lumii închipuind, în stînga, și în diriapta schiptrul, toiagul crăesc, îi dau, dzicînd :

Priimește toiagul înțălepciunii și adevărului, iproci.

Și cînd aduce de pune craiul pe prestol pine și vin și sărută svințaniile — (care să dzice pace) — să cuminecă atunce craiul.

Apoi îl descingu de sabie.

86 v Și după liturghie, după ce îl pun în scaon, atunce arhiepiscopul îl înalță / la crăie și orînduiala crăiască îi dă, dzicînd :

Sedzi și ține de acmu locul ție dat de Dumnedzău, iproci.

Apoi arhiepiscopul începe :

Pre tine Dumnădzăule, Te laudăm, iproci.

Și sfârșind stă den driapta, răspundzînd :

Dreptatea și giudecata, gătire scaonului tău, iproci.

Apoi cetește doaă molitve, după care obîrșesc orînduialele și obiciaiurile coronației. Atunce cu toții, cum sintu strînși svatul, cum cel besăricesc așea cel mirenesc, petrec cu mare cinste și cu multe șireaguri pre stăpînul nou al lor, ducîndu-l la curtea cetăței, unde stau dvorelnici și altă adunare, orînduite pre obicei ce să face. A doa dzi, îi giură ispravnicii tîrgului, aducîndu-i în tipsie, acoperită cu taftă roșie, cheile tîrgului făcute de aur, și alte daruri. Apoi face craiul cavaleri, dîndu-le sabii goale, iproci.

Și acestea pentru mai deșchisăle lucruri și a crailor leșești, cu carii să megieșadză țara noastră, măcar pre scurtu am scris aicea. Iară să vinim la rîndul istoriei domnilor țării noastre, de unde am lăsat.

După ce au stătut Alexandru, cneadzul Litvei, la crăia leșască, îndată să grăbi a merge cu oaste asupra tătarilor de la Volga, carii să rocoșisă pre hanul lor și cerea hanul agiutoriu de la craiul leșăscu.

Rocoşindu-să tătarii acei de peste Volga pe hanul lor, neputînd sta hanul au fostu fugit la Cetatea Albă cu trei dzăci de mii de tatar, că să agiunesă tătarii, ce să rocoşisă cu Menghe-Chirii, hanul Crîmului. Deci hanul acesta au dat ştire la turci şi vrînd turcii să-l prînză de la Cetatea Albă, el au fugit şi de acolo pen pustie şi au mersu la Chiev. Ce şi acolo n-au putut sta fără grijă, că prînzîndu-l voevodul Chievului, l-au trimis la Vilna, în Litva, şi acolo i s-au poroncit să aştepte venirea craiului. Ce pre urmă, vădzîndu-l că îmblă să scape şi de acolo, l-au închis cu pază tare.

În anul 7010, prestăvitu-s-au Paisie, arhimandritul şi egumănul / mînăstirii Putnii. Într-acestaş an, avgustu în 4 dzile, prestăvitu-s-au şi Athanasie Bolsun, curund după Paisie, amîndoi lăudaţi de viaţă bună şi curată în viaţa lor, nelipsîndu-le nemic, ce s-au cădzut păstoriei lor, ca să nu pliniască.

87

Scrie letopisăţul ţării că au mers Ştefan vodă cu oaste în Țara Leşască şi au luat Pocuţiia. Fiîndu Ştefan vodă ca un leu, gata de războiu, ce nime nu-l poate îmblîndzi, şi odihna altora, lui să părea pagubă. Şi atîta s-au fostu supărat moldovenilor, cît s-au rugat cu toţii lui Ştefan vodă de au eşit de la Pocuţiia, însă mai multu de boală ce avea la picioare ; şi cetăţile ce luasă, le-au întorsu. Şi după ce luasă Pocuţiia, dzicea Ştefan vodă că acel olat l-au luat leşii fără cale de la moldoveni.

Atunce craiul, după ce făcu svat pentru Pocuţiia, ce o luasă Ştefan vodă, strîns-au oaste pe bani şi au trimis de au prădat în ţară şi au făcut mare pagubă a lor noştri.

De moartea lui Ştefan vodă

În anul 7012, nu după multă vreme, dacă s-au întorsu Ştefan vodă de la Pocuţiia la scaonul său, la Suciavă, fiînd bolnav şi slab de ani, ca un om ci-au fostu întru atîtea războaie şi ostenială în patrudzăci şi şapte de ai bătîndu-să cu toţi, şi după multe războaie cu năroc, ci-au făcut cu mare laodă, au răpousat în luna lui iulie, în 2 dzile, şi l-au îngropat în mînăstirea Putna de dînsul zidită, cu multă jele şi plîngere tuturor, ca după un părinte a lor, cunoscînd toţi de cît bine s-au scăpat şi de cîtă apărare.

Fost-au acest Ştefan vodă om nu mare de stat, mînios şi grabnic a vărsa singe nevinovat ; de multe ori la ospeţă,

omoriia fără giudețu. Iară de alt, era om întreg la fire, nepregetuitoriu și lucrul său îl știa a-l apăra și unde nu gândiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era greul, însuș nevoia de să vîrîia, ca vădzindu-l ai săi, să nu îndărăp-
tedză, și pentru aceia rar războiu de nu izbîndiia și unde îl biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să cădzut gios, să rîdica diasupra biruitoriului. /

După moartea lui, până astăzi îi dzic Sfetî Ștefan vodă, nu pentru suflet, că este în mina lui Dumnădzău, că el încă au fostu om păcătos, ce pentru lucrurile vitejiei lui, carele nime den domni nice mai nainte, nice după dînsul l-au agiunsu, mai apoi după moartea lui, fiiu-său Bogdan vodă urma lui luasă de lucruri vitejăști, cum să tîmplă den pomul bun, bună roadă esă.

Fost-au mainte de moartea lui Ștefan vodă, într-acel an, iarnă grea și geroasă, cît n-au fostu nice dănăoară. Iară peste vară, au fost ploi grele și povoae mari de ape și multă înecare s-au făcut.

Domnit-au Ștefan vodă ani 47 și luni 2 și săptămîni 3. Iară aproape de moartea sa, au chemat vlădicii și pre toți svetnicii săi boerii cei mari, și pre alții ciți-ș s-au tîmplat și le-au arătat cum nu vor putea ținea ei țara, cum au ținut-o el, ce socotind decît toți mai puternic pre Turcu, au dat învățătură să să închine turcilor.

CAP XXIV

Domniia lui Bogdan vodă feciorul lui Ștefan vodă

După moartea lui Ștefan vodă, pre care îl număscu și până astăzi bun, (moartea, hotarul vieții omului, hotărește lucrurile și ațiță ori bine de cel bun, ori rău de cel domn a grăi nărodul,) precum și lui Ștefan vodă, credzu, după moartea lui, mai mult și mai tare i-au dzis cel bun. Nemuritoriu nume este acest epethet: bun! Uitați-vă, domni, la acest nestrîcat și nemîncat de viermi nume bun, cătîndu-vă să-l urmați și urmînd să-l agonisiți. Fericit domn după a căruie viață jălește nărodul și îl numește bun, blind și milostiv.

Stătu-t-au cu voia tuturor Bogdan vodă la cirna și stăpîniia țării, nu mult despărțit de tată-său cu firea fiind, și întii socoti să-ș tocmască și să-ș așeadă lucrurile cu megieșii săi, să-ș arete nume bun. Și pre învățatura tătine-său, lui Ștefan vodă, trimis-au la împărăția Turcului pre Tăutul vel logofăt și pedestrime dărăbani, cu 10 pungi de bani, de au dus la sultan Murat / împăratul turcesc și i s-au închinat cu toată țara. Și pârînd bine împărăției, cu dragoste i-au priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului și după ce au vinit, adus-au banii și au zidit beserica, ce este la Bălăniști¹ pe Siretiu, în ținutul Sucevii, ce stă și până astăzi.

După aceia trimis-au Bogdan vodă soli la craiul leșăscu, Alexandru, și între alte arătate legături de prieteșug între dinșii, au cerșut Bogdan vodă pe Elisafra, sora lui craiu, făgăduind că va întoarce Tismenița și ținutul Cesibisii lui craiu, care le-au fost luat tată-său, Ștefan vodă, de la leși și le-au fostu stăpînind încă Bogdan vodă, precum scrie Mehoveta, și nu le întorsese leșilor : ori că măcar nu le avea acestea Bogdan vodă, iară gîndiia să le ia de la leși, într-alt chip nu poate afla cronicariul leșăscu. Vrînd Bogdan vodă să să arete leșilor și blînd și simăț.

N-au priimit nice fata, nice muma fetei pre Bogdan vodă, pentru grozăviia lui, că era grozav la față și orbu de un ochiu. Însă, nevrînd leșii să întărite pre Bogdan vodă și den priaten să-l facă neprieten, au aruncat asupra fetei, cum nu va fata, și mulțămînd craiul de daruri lui Bogdan vodă pen soli, iară pentru logodnă, au arătat lucru îndoit.

Alexandru, craiul leșăsc, după ce au pornit solii lui Bogdan vodă, n-au fost fără grijă de Podoliia și de Țara Rusască, ce svătuia cum ari putea să depărtează pe Bogdan vodă de la Pocuția și orinduisă lefe slujitorilor, pentru apărarea Țării Leșăști la margine.

Că Bogdan vodă, măcar că-i mersese solii dentii la craiu Alexandru pentru logodna, ce pierdusă nădejdea, știind că muma fetei mai mult sta împotivă. Iară, după ce oblici că au murit muma fetei, au poftorit Bogdan vodă solii la craiul, socotind că nu-i va apăra craiul pe soru-sa ; ce n-au vrut nice-cum să priimască fata să margă după Bogdan vodă.

1 Corectat după Ms. 1794, f. 70, rînd 1 ; în Ms. 238 : „Bălălești“.

88 v Vădzindu Bogdan vodă că-ș pierdu nădejdea, strîns-au oastea țării / și au intrat la Pocuția și, aflînd cetățile negrijite, nice altă oaste, pre lesne o dobîndi.

Iară leșii, vădzind paguba de Bogdan vodă făcută, trimis-au patru mii de oșteni, cu bani făcuți și pe lesne au împinsu pe moldovenii lui Bogdan vodă den Pocuția. Și pre urmă, au intrat leșii în țară, de au prădat (până la Botășeani), unde au perit doi frați șlehtici, ce le dzicea Strus, oameni aleși și viteji, tineri, amîndoi podoaba șliahtii rusăști. Alergînd mai în lontru cu 50 de oșteni pentru prada, dat-au peste cițva moldoveni de a lui Bogdan vodă și acolo au cădzut amîndoi frații. Era numele acelor doi frați Cișeșni și Gheorghie și ducîndu-i la Bogdan vodă împreună cu alți robiți, le-au tăiat capetele îndată înaintea sa.

Ce și aciasta perire acelor puținei leși, mare peire au adus țării, că îndată agiungînd leșii pre oamenii lui Bogdan vodă și dînd războiu tare, au rămas biruiți moldovenii. Perit-au într-acel războiu pircălabul de Hotin, iară Corpaciu hatmanul abia au scăpat, îl scrie cronicariul. Prins-au pre mulți boeri de țară și pre toți, în mîniia acelor doi frați, i-au omorit în Cameniță. Iară, cum s-au obîrșit aciastă oștire cu Bogdan vodă, nu scrie liavul Mehoveta, nice Vapouschii.

89 Dzice Cromver, cronicariul leșăscu, că au aflat că cu toc-mala între Bogdan vodă și între Alexandru, craiul leșăscu, s-au hotărit între dînșii armele și dovadă pune cronicariul den scri-soarea craiului ce s-au aflat în visteriile Cracăului, care scrisori deplin dovedesc, precum și a triia oară, după războiul și prada leșilor, ci-au făcut în țară, au mai trimis Bogdan vodă trei soli la craiul leșăscu și au aședzat între dînșii aceste legături : să dea craiul pre soru-sa Elisaftha după Bogdan vodă, numai să priimască Bogdan vodă obiceele besericii apusului cu toată curtea sa ; să urmedze rînduialele râmlenești și să facă beserici în țară, în care preuții papistași pe orînduiala papei / de Râm să slujască, și singur papa să întăriască cununiia lui Bogdan vodă cu sora lui craiu Alexandru și să să plece Bogdan vodă cu toată țara crailor leșești. Și așa, împreună cu alți domni creștini, Bogdan vodă să rădice oaste asupra Turcului.

Ce acestea nu s-au putut hotărî între Bogdan vodă și între craiul Alexandru, pentru moartea craiului Alexandru ce s-au tîmplat, și au rămas neisprăvite nice de o parte. Că stînd Jicmont craiu pe urma frăține-său, lui Alexandru, toate acele

s-au uitat. Și scrie cronicarul leșăsc, cum să le fie trimis toate acele scrisori Bogdan vodă la Jicmond, craiul leșăsc.

Pe aceia vreme, Radul vodă, domnul muntenesc, fără de niceo pricină asupra lui Bogdan vodă, s-au sculat cu toată puterea sa și cu Roman Pribagul și intrînd în țară, au prădat și au arsu ținutul Putnei și pe de ceia parte de Siretiu, făcînd multă pradă și peire, s-au întorsu înapoi.

În anul 7015 mers-au Bogdan vodă în Țara Munteniască asupra Radului vodă

Vădzind Bogdan vodă paguba țării sale făcută de Radul vodă, n-au putut suferi — (la oameni mari, cu greu să poate răbda acelea ce aduc micșurare și uitare cinstii numelui lor) — atîta răsipă. Socotind hărnicia și numele tătine-său, lui Ștefan vodă, să nu piară, fiind și el ispitit în cîteva rînduri cu lucrurile războaelor, spre care mai mult îi era firea plecată, vrînd să urmedze lucrurile tătine-său den partea vitejiei, sculatu-s-au cu puterea armelor sale, trăgînd agiutoriu și pre săcui, și au intrat în Țara Munteniască pre la Movila Căiatei, peste Rîmna și pe la Rătezați, Octomvrie 28, unde au șădzut dzece dzili, prădînd și ardzind den Milcov până în Rîmnic și în gios pe de îmbe părțili, până în Siretiu.

Și iată acolo l-au tîmpinat sol de la Radul vodă un călugăr, anume Maximilian, de niamul dispoșilor grecești, trimis la Bogdan vodă pentru pace, aducîndu-i aminte datorii creștiniască, la care datori sint creștinii domni / să să uite pururea. Și așa cea solie a Radului vodă pentr-acel călugăr, au încheiat pace între Bogdan vodă cu Radul vodă. Pentru mai mare încredințare și întemeiare păcii, au trimis sol și Bogdan vodă la Radul vodă. Giurat-au Radul vodă cu boerii săi, cum va ținea pacea neclătită și hotarul țării pre unde au fostu, să nu-l mai tragă Radul vodă în partea sa, ce să-l întoarcă lui Bogdan vodă și alte prădzi ce făcusă țării Radul vodă. Și așa s-au întorsu Bogdan vodă cu pace la scaunul său.

Iară cronicale leșăști nu pomenesc nemic de Radul vodă nice de Roman Pribagul că au vinit de au prădat ținutul Putnii, nice de Bogdan vodă că au mărșu în Țara Munteniască asupra Radului vodă.

89 v

De moartea Radului vodă

Au deprinsu lumea ades a dzice, că de nu ar fi moarte în lume, mai bine ar fi. Ce mare greșală fac într-aciasta, că nu numai firii omenești, ce și poliții lumești este trebuitoare în lume moartea. Cum și aicea să să uite la Radul vodă, de nu l-ar fi hotărît moartea, iarăș s-ar fi ațîțat peire și răsipă Țării Muntenești. Că cine era Bogdan vodă pre aceia vreme, n-ar fi trecut să nu fie răscumpărat despre Radul vodă stricăciunea țării sale, iarăș cu răsipa săracilor lăcuitori a Țării Muntenești s-ar fi făcut. Deci trebuitoare este în lume moartea, care nu altă, ce hotar face lucrurilor omenești.

Murit-au Radul vodă întru acest an după Paști și au stă-tut în locul lui domn Țării Muntenești, Mihnea vodă cel Rău și Cumplit, ce au omorit pe boerii muntenești.

Rău au deprinsu a părea a o samă de domni acestor țări căci pre cei răi și cumpliți domni, îi hulește lumea. Ar vrea de toți într-un chip să scrie istoriile lumii, ce aciasta în zadar o fac. Căci, de s-ari lăuda numele domnilor celor răi și cumpliți, într-un chip cu numele celor buni și milostivi domni, nemic altă nu ar fi, fără numai hulă celor buni și laudă celor răi. Ce, căci muritorii mai mult aliargă după laudă decît după hulă, ari alerga toți domnii după răutăți și tiranii. /

90

Aicea Bogdan vodă au prădat Țara Leșască până la Liov

În anul de la nașterea Mîntuitorului nostru Isus Hristos 1509, iară de la zidirea lumii 7017, după toate soliile lui Bogdan vodă la craiul leșăscu pentru Elisatha, sora lui craiu, cum s-a pomenit mai sus, că au trimis soli la Alexandru craiu și stînd pe urma lui, frate-său Jicmond, craiu leșăscu, căruia toate acele aședzămînturi ce făcuse i le-au întorsu Bogdan vodă. Vădzindu-să Bogdan vodă cam rușinat pentru acele îmblete, căci de i-au și făgăduit lui Bogdan vodă să-i dea pre Elisatha, soru-sa, Alexandru craiu, iară cu grele ponturi și legături, să-ș părăsască Bogdan vodă legea pravoslavnică și să priimască legea și orînduiala besericii râmlenești, au socotit să-ș stîngă acea rușine despre acelaș craiu, ce-i întorsesă Bogdan vodă toate scrisorile ce făcuse frate-său, Alexandru craiu, iară tot cu sîngele și pierdzarea celor nevinovați.

Intrat-au Bogdan vodă în Podoliia cu oaste, trecînd Nistrul, iuni 29, vineri, și sosindu la Cameniță, îndată au slobodzit oastea în pradă, și au prădat până la Liov și bătînd cetatea Liovului cîteva dzile, nu o au dobîndit, iară multă avere au luat dentr-însa și singur Bogdan vodă au lovit în poartă cu sulița. Inchinatu-i-s-au cetatea Rohatinului, iară alte țiguri pen pregiur le-au arsu și de acolo multă avere au luat. Adus-au de acolo și un clopot mare și l-au pus la mitropolie, în Suciavă.

Era bucuoși și căminiceni lui Bogdan vodă, fiind de lege pravoslavnici toți podolenii, și pe semne avînd dodeială de leși pentru lege, să fie toți uniați, cum mai apoi, în dzilele lui Ioan al treile Sobetchi craiului, toată Țara Leșască, Rusască și Podoliia făcuse unie. Audzit-am spuind tătă-mieu, Miron logofătul, cum ținea minte, că era scris în poarta Liovului chipul lui Bogdan vodă și după multă vreme stînd, l-au ștersu leșii. Robit-au mulți oameni Bogdan vodă atunci: boerime leșască, fără altă mulțime, oameni proști, și viind cu dobîndă / la scaunul său, aședzat-au pre acei robiți den Țara Leșască pre hotarul țării sale.

90 v

De aicea s-au lăsat Bogdan vodă a-ș mai cerca doamnă streină, ce ș-au luat doamnă den țară și au făcut pre Ștefan vodă cel tînăr.

Intr-acestaș an 7017, prădat-au leșii în Țara Moldovii și au arsu Cernăuții, Hotinul, Dorohoiul, Botășeanii și Ștefăneștii și toate satele și au agiunsu până la Suciavă, precum scriu cronicile leșăști. Că Bogdan vodă, după ce au vinit den Țara Leșască cu izbîndă, slobodzisă-ș oștenii săi pre acasă, ce i-au căuțat deodată a să da în laturi de la Suciavă.

Iară leșii, neputînd strica nemic cetății Sucevii, au prădat în 20 de dzile țara și s-au întorsu în țara sa cu mult duium și robi, cît nu putea birui leșii să ducă duiumul și l-au tot ucis și l-au tăiat.

Agiuns-au pre leși la trecătoarea Nistrului o samă de moldoveni, ce fiindu leșii mai mulți, au înfrîntu leșii pe moldoveni și dînd dos a fugi, i-au luat în goană leșii și mulți au cădzut în prinsoare, anume: Mătei logofătul, Cîrjă și Homelnicul, amîndoi ori stolnici, ori medelniceri, că cronicarii leșești îi numesc șafari, Patrichi și Dorothei și alți boerinași de țară, ca la 50, cărora den poronca lui Camenițchi hatmanul le-au tăiat capeteli, dzicînd cum și Ștefan vodă, tatul lui Bogdan vodă,

pre oamenii leșăști ce-i prinsesă la Trîmbovle, i-au tăiat cu toporul în Podhaeț.

Scrie cronica leșască că au vinit sol de la Vladislav, craiul unguurescu, în Liiov, la Jicomond, craiul leșăscu, și au așezat pace între Bogdan vodă și între Jicomond craiu : să întoarcă pagubele unul altuia și robii altuia ce luasă Bogdan vodă den Țara Rusască și leșii den Țara Moldovii, și aicea s-au sfîrșit oștirea între dinșii.

91 Într-aciastă vreme, venit-au hanul cu Crîmenii asupra nohailor, însă, oștindu-să nohaili, au făcut războiu cu Crîmenii și i-au înfrîntu și au perit într-acei războiu doi nepoți a hanului și abia au scăpat hanul cu puțini / de ai săi.

Iară pre atunci, scrie letopisățul țării, că au prădat țara Bet-Chirii soltan cu tătarii pe trei locuri, de la Orheiu până la Dorohoiu și pe Prut în sus. Mare pradă și robie au făcut și atunce să să fie rănit de sigiată, de care rană au murit soltanul.

Într-acest an, de la Hristos 1509, Vasilie Ivanovici, împăratul moschicesc, în luna lui octomvrie, au luat un oraș mare în Litva, anume Peco, care stă diasupra unui iezer mare și den iezer cură apă pe mijlocul orașului și în șeasă mile de loc acea apă cade într-un iezer, ce să chiamă Ciucico, spre Țara Iflantiia, de la Riga 60 de mile.

În anul 7019, miercuri, în săptămîna albă, au murit Mariia, doamna lui Ștefan vodă, muma lui Bogdan vodă, fata Radului vodă, și cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

Întru acest an murit-au și Tăutul logofătul.

În anul de la Hristos 1510, venit-au la Jicomontu, craiul leșăscu, sol de la Iulie, papa Râmului, îndemnînd pe craiul împreună cu alți domni creștini asupra turcilor, svătuindu-l să aibă pace cu domnii den Moldova și să aședză Țara Leșască despre Moldova și Țara Litvei despre Moscu și să împreune oștile sale cu oștile lui Vladislav, craiului unguuresc și să purciadză la turci.

Martu 12, după calendariul leșăscu, agiuns-au sol la craiul leșăscu și de la Bogdan vodă, fiind și sol turcesc, nepurces de la craiul. Iară a patra dzi după ce au purces solul turcesc s-au adunat solii lui Bogdan vodă cu Jicomontu craiu, aducînd odoarile besericilor ce luasă moldovenii lui Bogdan vodă, cînd prădasă Țara Rusască de argintu și de aur, și robi de îmbe părțile

atuncea s-au întorsu. Și făcînd legături de pace, s-au întorsu solii lui Bogdan vodă înapoi.

Așijdirea în luna lui mai, au mai agiunsu sol de la Bogdan vodă la Jicomnt, craiul leșăscu, pentru oștirea asupra turcilor, atuncea au făcut voroavă.

Vinisë și de la ispravnicul besericii Cetății Albe un sol la Jicomnt craiu, îndemnîndu-l asupra turcilor. / — (Vedzi, urită stăpînirea păgînilor încă de pre aceli vremi, cînd încă nu supusese de tot aceste țări, să socotia ; dară, ce dzici creștine, de giugul cest de acmu) ?

91 v

Nemerit-au pe urmă soli și de la împăratul Moscului, așdzind Litva despre Țara Moscului.

Scriu cronicarii leșești că la Noemvrie în 7, pe calendariul lor, au mai trimis Bogdan vodă sol la craiul leșăscu, să-i dea agiutori împotriva tătarilor crîmeni și au mai poftit să-i sloboadză solul său să triacă pen Litva, la Vasilie, împăratul Moscului. Slobodzitu-i-au craiul solul de au trecut la Moscu cu pace.

În anul 7021, avgust 22, Mendi-Chirei hanul, cu tătarii în Litva și Bet-Chirii soltan. ficiorul hanului, în Moldova au prădat până la Eși ; ars-au și târgul Eșii și Cîrligătura și au agiunsu până la Dorohoiu și până la Ștefănești și în gios au prădat Lăpușna și Fălciul și de sirgu vrînd să iasă cu robii, s-au înecat multe suflete în Nistru și robi și tătari.

Trimis-au Bogdan vodă după tatări pre Compaciu, hatmanul său, de i-au lovit cu 1000 de moldoveni și nesocotit dînd războiu, au perit 700 de moldoveni, iară 300 au scăpat. Deci tătarii, mai mult de apă avînd pagubă, au trecut la Pericop.

Așijdirea fără zăbavă, într-acelaș an, au mai intrat tătarii în țară cu mare oaste și, făcînd multă robie și pradă, i-au lovit Bogdan vodă și au scos tot plianul de la dînșii.

Așijdirea în anul 1511, au intrat tătarii Crimului în țară. Ce avîndu Bogdan vodă oaste leșască 4000, cu hatmanii leșești Stanislav Lascoronschii și Tvorovschii, și unguri vro opt sute și gătîndu-să Bogdan vodă să-i lovască, iară nohail înțălegînd de vinirea crîmenilor în țara noastră, i-au lovit ei mai intii în Crim. Ce au căutat crîmenilor a lăsa dobînda den Moldova și s-au întorsu să să apere de nohai, însă până a sosi la Crim, iară nohail cu ce au putut apuca, prădînd în Crim, s-au dus peste Volga și au rămas țara noastră neprădată. /

Pre aceia vreme, s-au ațîțat spurcata eresă a lui Martin Liuter, fiind om învățat în theologia, în orașul Vetimbergu, în Țara Saxonia, pre unde a besericii apusului s-au escat învățatura lui.

Pre acele vremi, mari rocoșiri în părțile turcești era că Salim beg, ficiorul lui Sultan Baiazit, vrînd să omoară pe tată-său și să apuce el împărăția, au supus întii supt stăpinirea sa cetatea Chefea, ce este în Crîm, care mai nainte o au fostu dobîndit moșu-său, sultan Mehmet, de la enovedzi și au mai luat și Cetatea Albă și Chilia de supt ascultarea tătine-său, lui sultan Baiazit, și le-au întărit el cu enicerii săi. Și fiind la un cuvînt cu hanul Crîmului, s-au rocoșit asupra tătine-său, lui sultan Baiazit, care pre acea vreme, avînd nevoie de împăratul perșilor și bătrîn fiind, pierdzind multă oaste a sa cu persii, au dosit den Țarigrad la Odriiu. Iară Selim Beg, audzind că tată-său s-au dus la Odriiu, avînd crîmeni, sirbi, bolgari și turci cu sine, au purces asupra tătine-său spre Odriiu. Iară audzind bietul tată, purces-au și el cu oaste improtiva ficiorului său, celui rău, și tîmpinîndu-să oștile, au înfrîntu bătrînul pre ficior, cît abii au scăpat ca (sic) un ficior a hanului.

Iară curîndu după aciastă rocoșire, în anul de la Hristos 1512, sultan Baiazit, de bună voia sa, fiindu bătrîn au lăsat împărăția acelu ficior al său Selim beg sau sultan Selim, iară el însuș ș-au ales loc de odihnă bătrîneților sale la Amasia, în Țara Siriii, și cît au sosit acolo o doa dzi au murit.

În anul 7022, un Trifăilă, ce să făcea ficior de domnu den Moldova, au intrat fără veste în țară cu oaste unguriască. Iară oblicind Bogdan vodă, i-au eșit înainte cu oaste, de cîtă au avut în vreme de iarnă, la pod la Vasluiu și tîmpinîndu-să, s-au lovit oștile și înfrîngînd pre unguri, au prinsu pre acel Trifăilă viu, februarie în 27, și ducîndu-l la Bogdan vodă i-au tăiat capul.

Iară în anul de la Hristos 1514, au dobîndit Vasilie, împăratul Moscului, cetatea Smolensca, vestit oraș, bătînd-o în 12 săptămîni /, cu multă vărsare de singe și multă avere au luat moscalii den Smolensca. Și mai nainte multu singe a moscalilor s-au vărsat pentru acestu Smolenscu în dzilele crăiei lui Cazimir și a lui Olbreht și a lui Alexandru; ispitindu-să în multe rînduri moscalii cu oștile sale, au mărșu în Litva să dobîndiască Smolensca și n-au putut, fiind ispravnic cetății Smolenscăi Solohur în dzilele lui Jicmontu, s-au apărat băr-

bătește. Iară cronicarii Litvii scriu că cu vicleşug o au dobândit moscalii.

În anul de la Hristos 1516, iară de la zidirea lumii 7024, au murit Vladislav, craiul unguresc și ceșescu, și au rămas craiu în locul lui, fiu-său Ludovic, cucon de dzece ani fiind.

Iară la al doile an după aciasta s-au arătat pe ceriu, despre miadză-noapte, sămnu de mirat vecilor : stea în chip de om, strălucind multă vreme și iară s-au ascunsu.

Așjidirea curundu după acela sămnu, întru aceeaș lună s-au cutremurat pământul, într-o dzi, luni.

De moartea lui Bogdan vodă

În anul 7025, aprilie 18, plinindu-să domniei lui Bogdan vodă ani 12 și luni 9, datu-ș-au datoria firii omenesti, răpoo-sat-au în tirgu în Huși și, aducându-i oasăle în mânăstirea Putna, cu cinste l-au astrucat lingă tată-său, Ștefan vodă, nu cu puțină laudă pentru lucruri vitejăști ci-au făcut, că nu în beții, nici în ospetă, ce ca un străjeriu în toate părți au priveghiat ca să nu știrbască țara ce-i rămăsă de la tată-său. Multe lucruri bune au făcut.

Iară ce s-au lucrat în lontru sau în țară la noi, despre partea giudețelor și a dreptății, nu aflăm. Cunoaște-să că unde nu-s pravile, den voia domnilor, multe strimbătăți să fac.

CAP XXV

Domnia lui Ștefan vodă feciorul lui Bogdan vodă

După moartea lui Bogdan vodă, stătu domn țării fiu-său Ștefan vodă, întărit la domnie după obiciaiul domnilor țării de Theoctist, mitropolitul Sucevii.

Pentru acestu Ștefan vodă, cronicile leșăști nu pomenesc, ce scriu că după Bogdan vodă, au stătu / domn țării Pătru vodă Rareș.

93

Scrie Letopisățul țării, că în al doile an a domniei lui Ștefan vodă, în anii 7026, avgust 8, s-au ridicat Albu, sultan de la Pericop cu multă tătarime, de au trecut Nistrul fără

veste și au venit spre Prut și au agiunsu până la locul, ce să chiamă Șărbaca, mai sus de Ștefănești, și au început a prăda țara. Însă nărocul cel bun a lui Ștefan vodă s-au prilejit cu oaste gata în gura Coroviei, mai gios de Ștefănești, făcînd ăștire și țării de s-au strînsu de sirgu. Iară tătarii bulucindu-să să ia pe Prut în sus, trimis-au Ștefan vodă pe Cărăbățu vornicul cu giosenii, de au trecut peste Prut și au lovit pe tătari în răvârsatul zorilor fără veste și i-au răsipit, cit nu mai avură de ce să apuca, ce pre mulți au tăiat, mulți în Prut s-au înecat și în Ciuhru s-au năroit și-i scotea vii den năroiu și pre doi mîrzaci mari, anume Timuș și Bicaz, i-au prinsu vii, alții s-au răsipit pe cîmpi. Și la trecătoarea Nistrului n-au rămas tătarii fără pagubă, fiindu-le caii oboșiți de multă fugă, au intrat în Nistru și mulți s-au înecat și singur sultanul au scăpat rănit, cu puțintei de ai săi.

Iară Ștefan vodă, după nărocită izbîndă ci-au luat asupra acelui sultan, s-au întorsu în Hirău, dînd laudă lui Dumnedzău pentru biruință și pre toți vitejii săi i-au dărui. După aceea ș-au luat doamnă Ștefan vodă, anume nu scrie pre cine au luat.

În anul 7031, au pribegit Șearpe postelnicul în Țara Leșască, de frica lui Ștefan vodă.

De peirea lui Arbure hatmanul cu ficiorii săi

Arătatu-s-au acestu Ștefan vodă mare vârsătoriu de singe, cum s-au cunoscut cu moartea lui Arbure hatmanul și apoi cu ficiorii lui în cetate în Hirău, căror le-au tăiat capetele. După ce au tăiat pe Arbure bătrînul, tot într-acei an, au tăiat și pre Toader și pre Nechita, feciorii lui Arbure.

93 v Scribe letopisățul țării, cum să-i fie aflat Ștefan vodă în viclenie, iară adevărat lucru nu să știe. Dară, dacă au aflat în viclenie pre Arbure, ficiorii ce-i făcusă de i-au omorît ca și pre tată-său ? Pentru aciasta să cunoaște tirăniia / lui Ștefan vodă.

Dzice Sineca filosoful, că tiranii numai pricină au de pe-depsit, iară mijloc nu au. Crescut-au acest Ștefan vodă pe mînule lui Arbure hatmanul și ce plată au luat de la domnul său ! Cum și Sineca filosoful, de cumplitul Nero, împăratul Rămului, care au crescut pe mînule Sinecăi, și ca un bătrîn svetnic l-au svătuit, cîrmuindu-l pentru binele cel de obște, iară apoi Sineca fu omorît de Nero.

Dzice Salustie : Celor cumpliți domni, a face strimbătăți, este a stăpîni. Iară, precum nice de la o curte a domnilor, niceodată nu lipsește zavistiia, așa nice la domniia lui Ștefan vodă ; și cu cît era mai tînăr, cu atîta mai lesne cale au aflat zavistnicii și îmbunătorii asupra lui Arbure hatmanul.

Dzice Clavdie : Otrava zavistiei cumplete nice o dzi nu o poate împăca. Și adevărat, precum dzice un Valerie cel Mare : Nice o fericie așa de izbîndă nu-i, cari s-ar putea feri de dinții zavistiei. Așa și nărocirea lui Arbure, deodată cu zavistiia să hotări de tirăniia lui Ștefan vodă tînărului.

Vădzind dar ciialați boeri fapta lui Ștefan vodă, toți s-au îngrijat, căci și Șearpe postelnicul simțisă tinere și groznice lucruri a lui Ștefan vodă, plecate spre vârsări de singe, au pribegit mai nainte, că toți să temea de plata lui Arbure, că vor lua fieșcare de dinși de la Ștefan vodă.

În anul 7032, ridicatu-s-au boerii țării asupra domnu-său, lui Ștefan vodă.

Dzice Plutarh filosoful : că domnii cei buni den cei răi cu aciasta să despartu, că celui rău domn numai ascultare, iară celui bun, și ascultare și dragoste i să arată. Părăsisă boerii a avea dragoste spre domnul lor, pentru groaza și tirăniia ce făcusă cu Arbure și cu ficiorii lui de-i omorisă. Ce cu toți s-au ridicat asupra lui, însă cu greu este a afla pre tiranul adormit, că den fire este fricos și după ce-ș împreună și fapta cu firea și mai fricos este. Căci fapta cea cumplită a domnilor turbați, le arată de pururea înaintea / ochilor griji și primejdii. Așa și Ștefan vodă, după ce-ș arată fapta sa cu moartea lui Arbure și a ficiorilor săi, să cunoscă imprevizibil tuturor boerilor săi și avea grijă pururea, în care grijă era triaz pregiur, sine.

Ce n-au folosit nemic bieții boeri, că lui Ștefan vodă îi vinisă țara într-agiutoriu, ce îndată s-au răsipit prin alte țări boerii, iară pre ciți au prinsu vii, pre toți i-au omorit, anume : pre Coste pîrcălabul și pre Ivanco logofătul și pre Sima visternicul și aciasta s-au tîmplat în tîrgu, în Roman, septemvrie 22, în anul 7032.

Pentru oaste turciască

Într-acelaș an, întorcîndu-să niște turci den pradă, den Țara Leșască, le-au eșit Ștefan vodă înainte la Prut și den patru mii de turci, puțini au hălăduit spre țara lor.

Acești turci au prădat în Țara Leșască olatul Liovului și a Sanoncului și a Belcâi și Țara Podoliei și nice o smintială de leși n-au avut. Ce cu mult plian s-au întorsu, că n-au cutedzat leșii să-i lovască undeva precum scrie cronica leșască de aciastă oaste leșască (sic) în anii de la Hristos 1524 ; iară de Ștefan vodă nu pomenescu cronicile leșăști.

Pentru legături de pace ce au tocmit Ștefan vodă cu Jicmontu craiu

Scrie letopisățul țării că au trimis Jicmontu, craiul leșăsc, sol la Ștefan vodă pentru calea neguțitorilor, să aibă deschisă cale pen țară a trece spre Țara Turciască. Așijderea și Ștefan vodă au trimis sol la leși, pentru întărirea păcii și pentru giudecări la margine lor de îmbe părțile să să facă. Așijderea pentru cale deschisă pen Țara Leșască să aibă oamenii lui Ștefan vodă a trece la Moscu. Ce de altele au priimit craiul, iară soli să triacă de la Ștefan vodă la împărăția Moscului n-au priimit, pentru mare vrajbă ce era între leși și între moscali.

94 v În anul 1526, au rămas biruit Ludovic, craiul unguresc, de sultan Selim, împăratul turcesc, la cetatea Mohaci, cu mare pagubă și cea de pre urmă perire și răsipă ungurilor ; că, fugind / Ludovic craiu, s-au năroit și într-o mlaștină călcat de calul său, acolo s-au nădușit. Iară Sultan Selim într-acel an au luat Buda și alte cetăți și târguri.

În anul de la zidirea lumii 7034, au prădat Ștefan vodă Țara Munteniască până la Tîrgșor ; și necăiuri nu i-au cutedzat Radul vodă să-i stea împotivă, ce cu pace au nevoit de au potolit pe Ștefan vodă.

Iară în anul 7035, septembrie 20, răpousat-au Pătru vodă, fratele lui Ștefan vodă. Într-acestaș an, au murit și Ștefan vodă cel Tânăr în cetatea Hotinului, otrăvit de doamnă-sa, și l-au îngropat în mănăstirea Putna. Domnit-au acest Ștefan vodă ani 9 și luni 9.

Acest Ștefan vodă sămăna și la fire cu moșu-său, Ștefan vodă, că la războae era nărocit, că tot izbîndiia și lucrul său știiia a-l purta, măcar că era tânăr de dzile ; numai era minios și pre lesne vărsătoriu de singe omenescu.

După ce au perit Ludovic, craiul unguresc, au ridicat craiu o samă de unguri pe Ian Zapolii și îndată au mărsu de au luat cetatea Budii înapoi de la turci. Iară alesul crăiei lui Ian Zapolii n-au fost acea dată de temeiu. Ce, dacă să strînsără la Pojun mulțime de unguri, fiind și crăiasa cea văduvă a lui Ludovic, acolo au ales pre Ferdinand, craiul ungurescu, și îndată au mersu cu oști de au luat cetatea Budei de supt ascultarea lui Ian Zapolii. Iară lui Ian Zapolii i-au căutat a fugi în Țara Leșască.

În anul de la Hristos 1530, Jicmont craiul leșășcu, fiind bătrîn au coronit pre fiiu-său, Avgustu, copil fiind de dzece ani, cu voia tuturor leșilor.

CAP XXVI

Domniia lui Pătru vodă Rareș ficiorul lui Ștefan vodă cel Bun

Dacă au murit Ștefan vodă cel Tînăr, s-au strînsu boerii împreună cu toate căpeteniile de țară, și s-au svătuit pre cineș vor alege domn, că pre obiceiul țării, pre atunce, nu încăpea altul la domnie, fără numai cine era sămînță de domnu. / Ce întrebînd și iscodind unul de altul, s-au aflat unul de au mărturisit că au înțelesu dentru mitropolitul Theoctist, ce să prestăvisă mainte de Ștefan vodă, că, fiind bolnav Ștefan vodă la Hotin, au lăsat cuvînt, de i să va tîmpla moarte, să nu pue la domnie pre altul, ce pe Pătru Măjeriul, ce l-au poreclit Rareș de pre numele muerii, care au fost după altu bărbat, tîrgovățu den Hîrlău, ce l-au chemat Rareș.

Deci adevेरindu-l că este de osul lui Ștefan vodă, cu toții l-au rădicat domnu ghenarie 20 ; carele fiind domnu țării, nime nădejdea n-au pierdut că pace și odihnă era tuturor și ca un păstor bun ce păzește turma sa, așa Pătru vodă în toate părți străjue și priveghe și nevoe să să lășască ci-au apucat ; că nemic, după ce s-au aședzat la domnie, n-au zăbăvit, ce de războae s-au apucat și la toate îi mergea cu năroc.

Cind au prădat Pătru vodă Țara Săcuiașcă

Iară în anul 7036, ridicatu-s-au Pătru vodă cu oaste și au mărșu asupra săcuilor în Ardial, împărțindu-și oastea în doaa polcuri, pe doaa potici și au prădat pe bieții săcui și orașele și satele lor și s-au înturnat fără de niceo smintială la scaonul lui, la Suciavă.

Și îndată s-au apucat de au urdzit mănăstirea Pobrata și o au zidit până în giumătate.

După ce pierdu războiul Ioan Zapolii craiul, ci-au avut mai pre urmă la Tocai cu Ferdinand, i-au căutat a-ș lăsa crăiia și au năzuit în Țara Leșască la Jicmont, craiul leșăscu, și întrind în Țara Leșască, au descălecat la Ioan Tarnovschii, cu mare nume și cunoscut între toți leșii. Acesta Tarnovschie cu bucurie l-au priimit în casa sa oaspe și-i lăsă cetatea cu totul să-i fie de hrană și de slujbă și adăogîndu-i toate argintării, ce ar fi trebuit la masa unui craiu.

95 v Iară aicea în țară, înțălegînd Pătru vodă Rareș de atitea amestecături între craiu Ferdinand și între Ian Zapolie în Ardial, și avînd grijă ca să nu să ațiță dintru acea / turburare și în țara lui, ca și în Ardial, au trecut cu oaste în Ardial și au lovit fără veste pre oamenii lui Ferdinand, de i-au tăiet și i-au răsipit; luîndu-le tabăra, s-au întorsu înapoi în țara sa cu mult plian.

Iară Ian Zăpolie, audzind în Țara Leșască de răsipa oame- nilor lui Ferdinand, de Pătru vodă, mare bucurie avu și îndată trimisă sol la Pătru vodă, de-i mulțami și-l rugă să-i fie în- tr-agiutoriu, să-ș poată dobîndi crăiia sa.

Pătru vodă iară au intrat în Țara Unguriască, fiind apreg la prădzi, și au dobîndit de la săcui cetatea Bistrița. Ce nu o putu ține îndelungu, avînd grijă de sultan Selim să nu-i vie bănat, ce au prădat și o au lăsat pustie săcuilor.

Iară letopisățul țării scrie : că după solia și pofta lui Ian Zapolii, au pornit Pătru vodă cu oaste sa pe Grozea, vornicul cel mare, și pre Barbouschi hatmanul, împrotiva oștilor ce era a lui Ferdinand la Ardial, că dăruisă lui Pătru vodă Ioan Zapolii cetatea Bistrița. Și au învățat Pătru vodă de au trecut o samă de oaste pe drumul Brașeului, iar o samă de oaste pe drumul Sucevii, mai pe sus, și au intrat în Ardial. Iară ungurii sim- țîndu-să a fi împresurați de vrăjmași, s-au gătit de războiu. Și să loviră oștile den sus de Brașeu și dînd războiu bărbă-

tește, cu multă vărsare de sînge de îmbe părțile, rămasăra ungurii biruiți de oastea lui Pătru vodă, lăsîndu-ș toată tabăra, au dat dos a fugi ; perit-au mulți domni ungurești într-acei războiu pe apa, anume Bîrsa.

Iară după acia izbîndă a oștilor lui Pătru vodă asupra ungurilor, oastea ce intrasă pe den sus, făcînd mare pradă și stricăciune în Ardial, s-au întorsu amîndoaă oștile cu izbîndă la domnu-său, Pătru vodă.

După aciastă izbîndă, ce făcu Pătru vodă asupra ungurilor, ce era împrativa lui, Ian Zapolii craiu să fie mai dăruit cătră cetatea Bistriții, și alte cetăți lui Pătru vodă. Pătru vodă îndată au trimis oamenii săi, să ia supt stăpîniia sa acele cetăți făgăduite. Ce bistricenii n-au suferit stăpîni / streini, ce și dentru îndemnarea acestor cetăți, cumu-i Brașeul și altele den pregiur, să lepădară și de Ian Zapolie craiu.

Acestea cunoscîndu-le Pătru vodă, că nu numai pre dînsul, ce nice pre craiul lor nu priimăscu, s-au pornit însuș cu oastea sa asupra bistricenilor, carii, fiind cuprinși și strînși de armele lui Pătru vodă de toate părțile, de nevoe s-au închinat lui Pătru vodă, priimind ispravnic și deregători peste dînșii de la Pătru vodă. Și luînd Pătru vodă multe daruri de acolo, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suciavă.

Războiul lui Pătru vodă ci-au avut cu leșii la Pocuția

Simeția mai de multe ori orbește pre oamenii mari, precum aicea pe Pătru vodă Rareș, că, simetîndu-să de atîtea războaie cu năroc ce făcusă în Ardial, socoti că și cu leșii îi va sluji nărocul. Aflînd cap de price, să nu dzică leșii că-i fără de cale, trimis-au sol la Jicmont Avgust, craiul leșăscu, de-l pofti să-i întoarcă moșia moșilor săi, Pocuția, ci-au fost vîndută și zălojită de craii leșăști moșilor săi. Ce craiul nu socoti altă, fără cît că Pătru vodă zădărește loc de price ; ce niceun răspunsu solilor lui Pătru vodă n-au dat, ce s-au întorsu fără de ispravă. Iară, după ce-i viniră solii fără niceun răspunsu, s-au gătit cu oaste și au intrat Pătru vodă în Pocuția, de au prădat și au arsu sate și tîrguri : Colomiia, Snetinul, Tismenița și altele până la Halici și cu acea pradă s-au întorsu Pătru vodă înapoi.

Întălegînd Avgust Jicmont, craiul leșăscu, de prada și stricăciunea ce făcu Pătru vodă în Țara Pocuției, îndată au

trimis pre Ian Hrabii Tarnovschii, hatmanul cel mare a crăiilor leșești, cu oaste. Iară atunci pre ceriu s-au arătat stea cu coadă, ce-i dzic cometa, în dzi întâi a lui Avgust și au stătut cităva vreme.

96 v Și trecusă atunci 1200 leși Nistrul să scoată pre oamenii lui Pătru vodă, ce-i lăsasă să ție în Pocuția orașele și să fie de apărare. Datu-le-au război / în 12 locuri și înglotindu-să leșii, le-au căutat a lăsa Pocuția leșilor.

I-au fostu dat știre mai nainte oamenii lui Pătru vodă, ce era în Pocuția, de vinirea leșilor asupra-le, și trimițind Pătru vodă 6000 de oșteni, i-au lovit Tarnovschii hatmanul cu leșii și i-au răsipit aproape de tîrgșorul Gvozdețul. Iară după acea izbîndă, s-au înturnat leșii înapoi, neavînd grije de moldoveni deodată, că ari vini cu oaste.

Ce iată și Pătru vodă, precum scriu cronicarii leșești, cu 20.000 de oaste cu tunuri, sosește. Luînd veste Tarnovschii hatmanul, au fostu intrat în grije leșii; lăsîndu-și tunurile și tabăra, sfătuiia să să ducă înapoi la cetatea Haliciului. Ce nepriimîndu aciasta Tarnovschie, au mersu la Obărtin și acolo aședzîndu tabăra, au făcut șanțuri împregiur, și, sosînd Pătru vodă cu oaste, cu tunuri, i-au încungiurat pre leși, cît nu avea grije Pătru vodă că va pierde războiul cu leșii, cum avea grijă să nu-i scape den tabără. Lunecoasă sintu lucrurile ome-nești în lumea aciasta. Îmbla moldovenii împregiurul taberei leșești să amăgiască pre leși să iasă den tabără la harțu, ce avînd leșii loitire, să suia pe șanțuri și rănîia pre mulți moldoveni de a lui Pătru vodă. Și începură moldovenii a bate tabăra leșască den puști, ce puțină scădere făcia, că era grijită bine tabăra leșască. Dat-au și leșii den puști, cît depărtară pre moldovenii ce năvăliia pe aproape și le căută a să da înapoi. Eșit-au o samă de oaste leșască afară den tabără și să făcu un războiu mare, cu multă vărsare de singe de îmbe părțile, și înfrîngînd pre moldoveni, n-au mai putut sta, ce au dat dos și-și lăsară tabăra cu totul în mîna leșilor.

97 Iară pre urmă, leșii ce au rămas de paza marginii la Pocuția, nu să răbda, ce adesă intra în țară de prăda. Iară și oamenii lui Pătru vodă, unde timpina pre leși, îi omorîia, cît puținii să întorcea cu mare scădere înapoi. Așjidirea gătîndu-să 1000 de leși și viniră să prade în țară; iară lovîndu-i moldovenii lui / Pătru vodă pe Prut, la Tarasăuți, puținii au hălăduit la țara lor.

Acestea înțelegînd Ian, craiul unguurescu, de atîtea amestecături între leși și între moldoveni, trimis-au sol la August Jicmontu, craiul leșăscu, ce mai mult n-au isprăvit, fără cît într-un an [s-au așezat]¹. (Scrie cronicariul leșăscu), că și un Ibrahim pașea să fie trimis la craiul leșăscu, cu poftă să întoarcă lui Pătru vodă pușcele, care le-au fost luat Tarnovschii Hatmanul de la Pătru vodă.

Îndelungîndu-să den dzi în dzi pacea între leși și între moldoveni, nu să răbda oastea leșască ce era la Pocuția și mai la margine de straje, ce au intrat în țară de au prădat și au arsu Cernăuții și alte sate, până în Botășeani, neavînd moldovenii nice o grijă despre leși, fiind pace legată.

Vădzîndu atîta pagubă Pătru vodă despre leși, s-au gătit cu oaste și au intrat în Podoliia în luna lui fevruar și au prădat și au arsu Cervoni și Iagolnița și Ciarnocojinții, și, prînzînd veste leșii, s-au gătit rotmistrii, ce era de pază spre margine, și cu Sineuschii, hatman polni, și cu alți rotmistri cu oaste și au eșit înaintea moldovenilor la apa Siretiului ; și dînd războiu, au înfrînt moldovenii pre leși și mulți au perit, mulți s-au înecat în Siretiu, pre mulți au luat vii în robie. Prins-au șesădzăci de șlehtici aleși, precum scriu cronicarii leșăști, iară periți 800, de cei mai de gios.

De vinirea lui sultan Suleiman împăratul turcescu asupra lui Pătru vodă Rareș și de pribegia lui în Țara Unguriască în anul [7046]²

Sultan Suleiman, înțelegînd de atîtea războaie ce făcea Pătru vodă, întii prădînd în Țara Unguriască, apoi în Țara Leșască, că și craiul unguuresc și craiul leșăscu făcuse jalobă la sultan Suleiman de prădzile lui Pătru vodă.

Așijdirea era piră asupra lui Pătru vodă de negușitorii turci, ce trecea cu negoțu de la Crim pren Moldova în sus, că-i jecuieste Pătru vodă și-i omoară cu oamenii / săi. Și acele puști, ce le-au luat Jicmont, craiul leșăscu, de la Pătru vodă, le-au fostu luat Pătru vodă de la Perenie și de la Maelat, hatmanii lui Ferdinand, împăratului nemțăscu de la Ardial. De aceste jalobe a doi crai, fiind ațîțat cu minie sultan Suleiman, că și

97 v

1 Completat după Ms. VI—41, f. 164, rîndurile 17-18.

2 Completat după I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 363.

de la țară mersesă jalobă asupra lui Pătru vodă, îndată au poroncit oștilor sale să să grijască ; deodată au trimis poroncă și la tătari, că avea și grije sultan Suleiman despre leși, să nu aibă mai mare gilciavă pentru țară.

Și așa, tot pe o vreme, când încă Tarnovschii, hatmanul leșăscu, era supt Hotin cu oaste leșască să dobîndiască cetatea Hotinul, învrăjbiți fiind leșii cu Pătru vodă, cum s-au scris mai sus, pornitu-s-au sultan Suleiman cu oaste însuș cu sine, și tătarii pe de altă parte au intrat în țară, ardzind și robind. Iară bieții boeri, înțelegînd de prada tătarilor și de împărăție că au sosit la Dunăre, să svătuia și cerca unul cu altu ce să vor face, să poată hălădui de atîtea nevoi și primejdii, ce s-au strînsu asupra lor și asupra țării.

Iară, după ce au vinit acestea toate la urechile lui Pătru vodă, și mai virtos Hîrea Chelariul spuindu-i cum și țara să vorovăscu să-l părăsască, multă scîrbă au intrat în inema lui, că, încătîro vrea întoarce oaste mai întîi, nu putea cunoaște, că leșii era supt cetatea Hotinului cu tărie, puterea Turcului mare, mulțimea tătarilor neoprită, cești din lontru slabi și să urisă tuturor cu Pătru vodă, plini de viclesuguri. Ce s-au ales den toate cu ai săi svecnici, ca să agiungă la Ian Zapolii, craiul unguresc, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarilor, socotind că de va putea birui pe tătari, iară pre Turcu pre lesne îl va împăca. Ce cu greu este a să trece sorocul lui Dumnădzău ; că măcar că cu leșii îi împăcasă pe Pătru vodă, craiul ungurescu, iară oastea turciască cu singur sultan Suleiman trecea Dunărea și / tătarii ca un pohoiu, de grabă, acoperisă țara.

98

Ce Pătru vodă, cu toate acestea, fiind în grijă, iară mai tare să temea să nu-l prindză boerii și să-l dea pre mîna lui sultan Suleiman, pornitu-ș-au doamna spre munți înainte ; părăsît de toți s-au dat și el la munte. Ce și acolo, neputîndu-să amistuî, aflînd cale deșchisă pe în tirgu pe în Piatră, au trecut și pre lîngă mănăstirea Bistriței ; în munte diasupra mănăstirii, s-au lăsat ca să să poată odihni, iară îndată vădzu pre cîia ce-l gonii, unde încungiurară mănăstirea de toate părțile ca un roiu. Ce, cunoscînd acestea Pătru vodă, au încălecat de sirgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască. Au nemerit la un săhastru duhovnic, unde este acmu mănăstirea Besăricanii, și i-au arătat calea spre Țara Unguriască. Și intrînd în munte, departe rătăcit, fără drum, fără povoată, au intrat în strîmtori ca acelea, de nu era a mai merge nice călare, nice pedestru și

i-au căutat a-ș lăsa calul. Și au purces pedestru, în șeasă dzile, rătăcind pren munți, flămînd și trudit, au agiunsu într-un pîriu, ce cură spre Țara Unguriască spre săcui, și eșind pe pîriul acela au nemerit la niște păsări, carii, dacă i-au luat sama, cu drag l-au priimit. Iară Pătru vodă să spărie și foarte să temu de acei păsări, iară ei cu giurămînt s-au giurat înainte-i, cum îi vor fi cu dreptate și nemic să nu să tiamă; și acolo au dat Pătru vodă păsărilor galbeni de aur 70. Dacă au vădzut păsării galbenii, și mai bine l-au priimit și l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu ospățu păsărescu. Iară dacă au însărat, l-au îmbrăcat în haine proaste și cu comănac în cap și l-au scos în Ardial. Și fiind oaste unguriască de strajă, la margine, i-au întrebat: ce oameni sintu? Ei au dzis: Sintem păsări, și așa au trecut prin strajea unguriască și nime n-au cunoscut pe Pătru vodă.

Și l-au dus la casa unui boeriu ungur, prieten de mai nainte lui Pătru vodă, / ce neaflînd pre acel boeriu acasă, fără numai pre giupiniasa lui, și i-au spus păsării pe taină de Pătru vodă; și înțelegînd ia de Pătru vodă, l-au priimit cu cinste la casa ei și-i găti ospăț. Acolo să tîmplă vinit și o slugă, credută a lui Pătru vodă, nemerit la acel sat și el dentru acea răsipă, ce să tîmplasă domnu-său, lui Pătru vodă, și știindu că Pătru vodă întrasă în munți, cum s-au pomenit, și dacă înțaliasă de păsării acia, că au vinit den munte, el au mărșu să-i întrebe, doar ar ști ceva de domnu-său, și dacă-i vădzu, îndată au cunoscut pe domnu-său, pe Pătru vodă, și-i cădzu la picioare de i să închină și-i sărută picioarele. Iară Pătru vodă, vădzind pre credincioasă slugă a sa, mult s-au bucurat și s-au mîngîiat și multe cuvinte au vorovit cu dînsul și imblîndzindu-i-să inema, au adormit puținel. Nice zăbavă multă făcînd, ce până a odihni Pătru vodă, iară acea giupîneasă au gătit un liagăn cu șeasă cai și cu doisprădzece voinici într-armați și dacă l-au deșteptat, au ședzut în liagăn numai cu aprodul, sluga sa, și au mersu prin locuri can fără drum, până au sosit la casa altui boeriu ungur și acela prieten lui Pătru vodă, și dacă l-au vădzut, cu bucurie l-au priimit și l-au ospătat și îndată i-au gătit liagăn cu șeasă cai. Că vreme de zăbavă nu era, că den urmă prinsesă veste oștenii unguri, ce era de strajă, cum au trecut Pătru vodă între dîșii și nu l-au cunoscut și de acolo s-au fostu pornit după dînsul a-l cerca, să-l agiungă. Ce Dumnădzău, otcirmui-toriul tuturor celor ce-l roagă cu credință, au acoperit pe Pătru

98 v

vodă și i-au deschis calea de au sosit mai curund la cetatea Ciceul, septembrie 28, sîmbătă, în răsărita soarelui, au intrat în cetate și au închis porțile. Iară ciia ce-l goniia pre urmă, vădzind că au hălăduit Pătru vodă la cetate, ei s-au întorsu înapoi.

99 Atunce multă plîngere și tînguire era de doamna Elena și de fiii săi, Ilie și Ștefan, și de fiică-sa, Roxanda, și de toți ai casăi lor, / pentru multă scîrbă și nevoie ce le vinisă asupra, știind den cîtă cinste și mărire au cădzut la atîta pediapsă. Iară Pătru vodă au intrat în beserică și s-au închinat, mulțămînd lui Dumnădzău, că l-au izbăvit den minule vrăjmașilor săi.

Cetatea Ciceul, în Țara Unguriască, era dată de Matias, craiul ungurescu, lui Ștefan vodă Bătrînul, după ce să împăcasă amîndoi, cum s-au scris mai sus la rîndul său, și era slobodă acea cetate de craii ungurești, domnilor den Moldova, să-știe acolo averea cu oamenii lor.

Iară Ian Zapolii, craiul ungurescu, întălegînd de clătirea lui sultan Suleiman spre Moldova, asupra lui Pătru vodă, avînd grijă de viclesugurile păgînești, că, dacă va supune de tot Țara Moldovii, să nu între păgînul și la Ardial, să supue și Țara Unguriască, fiind megieși, măcar că era legați cu mare prieteșug Ian Zapolii, craiul ungurescu, cu sultan Suleiman ; ce niceodată creștinilor drag păgînul n-au fostu ! Cerșut-au agiutor craiul ungurescu de la Ferdinand, împăratul nemțascu, după așezată pace ce era între dînșii, să să agiutorească unul cu alt la vreme de triabă, să-i trimiță oști mai de grabă. Iară și el strîngîndu-și oștile ungurești, va priveghea ca la loc bun să-ș ispitească nărocul cu oștile și cu singur sultan Suleiman. Și trimițînd împăratul nemțasc oastea sa, ca la opt mii, pre la Varadin, la începutul secerușului, și de acolo au mersu la Ardial. Iară, cum putea, Ian Zapolii, craiul ungurescu, siliia să fie pre taină acea pornire de oaste, să nu obliciască sultan Suleiman, avînd mare prieteșug cu dînsul.

99 v Prădînd și stropșînd turcii cu sultan Suleiman Țara Moldovii, era țara bejenită la munți ; strînsu-s-au vlădicii și boerii țării la sat, la Badeuți, den sus de Suciavă, și sfātuindu-să cu toții ce vor face de acea nevoe ce le vinisă asupra-le și-au ales cu sfatul de au trimis sol dentre dînșii la împărăție, cu mare rugăminte și plîngere să-i erte ; anume au trimis pe Trifan Ciolpan / la sultan Suleiman, în Suciavă, și ș-au cerșut domnu. Vădzîndu împăratul rugămîntea lor, s-au milostivit și i-au ertat și au trimis la dînșii pre un agă al său de credință, de i-au che-

mat pre toți la sine, în Suciavă. Iară ei cu multă frică au mărșu și au cădzut la picioarele împăratului și priimindu-i ca pe niște robi ai săi. Apoi ș-au ales domnu pe Ștefan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă, ce era de mai nainte izgonit de Pătru vodă, și acolo la Suciavă, împăratul au legat bir pre an să-i dea țara câte dezece mii galbeni de aur ; iară alte vistere, ce n-au fostu apucat să le ridice Pătru vodă cu sine, toate le-au luat atunce împărăția și întorcîndu-să împărăția den Suciavă, l-au petrecut Ștefan vodă până la Dunăre.

Întălegînd sultan Suleiman, după ci-au trecut Dunărea, că Ian Zapolii, craiul Ardialului, cu oștile sale și cu oștile lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, au apucat poticile munților, ca, de-ar vrea el cu turcii să între în Ardial, să nu-l lasă, și cum este gata să să bată cu dînsul, de acea veste păgînul gemînd și scîrșnind în dinți, aprinsu de mînie, au trimis ciauș la Ian, craiul ungurescu, dzicîndu-i, că au uitat de binefacerea lui și făcîndu-l nemulțămitoriu, să-i spue că curund va face de-ș va pierde crăia și să va căi.

Răspuns-au Ian, craiul unguresc, Turcului cu multă plecare, cum el acea gătire de oști nu împotiva împărăției au făcut, pre carele l-au cunoscut apărătoriu vieții sale și cinstii sale, ce împotiva vrăjmașului său, lui Pătru vodă, carele fiind supt poronca crailor ungurești, au făcut de multe ori prădzi în Ardial, pre carele acmu îl are închis în cetate Ciceul și în scurtă vreme, îl va avea în mînule sale. Iar împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ci-au legat cu dînsul, iproci.

Iară Pătru vodă, fiind silit în cetate, în Ciceu, în mare închisoare, să temea și de oamenii săi ce-i avea de apărat cetatea, ca să nu-l dea în mînule ungurilor. Iară nice să îndoia de tot cu mila lui /Ian Zapolii, craiul unguresc, ce de bună voe eșînd den cetate, au cădzut cu rugăminte la craiul să-i lasă cetatea Ciceul pentru traiul său cu casa sa, rugîndu-să să-i erte greșelele cele de mai nainte greșite de dînsul, arătînd craiului cum și el, măcar că este craiu, iară fiind om, este supus primejdiilor și vremilor împotivnice aceștii lumi, iproci.

Făcutu-ș-au pace Pătru vodă de la craiul unguresc și l-au rugat de i-au dat voe să să cerce la Poartă, să-ș poată tocmi lucrurile despre împărăție. Și dîndu-i voe și slobodzanie, agiuns-au Pătru vodă pre la prietînii săi la Poartă, trimițînd Pătru vodă daruri vizirului și altor agi împărătești.

100 r

CAP XXVII

Domniia lui Ștefan vodă

Iară Ștefan vodă, aicea în țară, înțelegînd că au cădzut Pătru vodă pre minule craiului ungurescu, nezăbăvind vreme, au răpedzit la Poartă, făcînd știre și rugîndu-să pen prietini, vizirului, să poronciască împărăția la craiul ungurescu, să-i trimiță legat pe Pătru vodă. Ce Pătru vodă îș aședzasă lucrurile de cătră împărăție, de-l chema să margă la Poartă.

Și mergînd Pătru vodă la Țarigrad, s-au aședzat la Galata, care cetate este făcută de itali și de un niam ce să dzic liguri, și să numește la istorii Pera ; acolo cură Boazul între Pera, adecă Gălata, și între Țarigrad.

Ștefan vodă, aicea intru nenorocită țară, multe și grele dabile strîngea de la bieții lăcuitori ; și de la o vreme s-au arătat mare vârsătoriu de singe, că fie pentru ce mică greșală poronciia de omoriia și încă de multe ori la masă chemînd pre mulți, cu mîna sa îi omoriia.

Ioan Zapolii, craiul unguresc, cînd au trimis jalobă la împăratul turcesc pentru Pătru vodă Rareș, cum s-au pomenit mai sus, jeluitu-s-au și pentru moartea lui Grit, de carele ne trage
100 v rîndul să pomenim aicea. /

După ce au murit Ian Bamfi, ce era voevod Ardialului în dzilele lui Ian Zapolii, craiului unguresc, au stătut Grit otcîrmuitoriu și nămesnic crăiei ungurești, însă la aciasta deregătorie a lui Grit, cîțva boerii ungurești n-au vrut să priimască. Ce stînd și Laschi liavul, care pe atunce era în mare cinste la craiul Ian Zapolie, și cu Verbeție în partea lui Grit, i-au isprăvit deregătoriiia aciasta de la craiul și i-au făcut și ispisoc craiul, poroncînd să iscăliască și boerii Țării Ungurești. Ce n-au vrut boerii, nice au priimit să iscăliască pentru mare ură ce avea pe acel Grit.

Acesta era om și trufaș, și pentru limba turciască era cunoscut la împărăția Turcului ; pe carele îl trimisese Ian Zapolii craiul la Poartă, după ce-l făcusă otcîrmuitoriu Țării Ungurești, pentru să aședză lucrurile Țării Ungurești, ce să ațîțasă iar netoemală între domniî ungurești.

Dzic unii că acestu Grit să fie vorbit în taină cu viziriul, trăgînd la sine crălia unguriască, și așezase une lucruri spre peirea lui Ian Zapolii, craiului ungurescu. Ce bine dzice *Scriptura* : că cine sapă groapă altuia, el cade într-însa. Așa și Grit, după ce au purces den Țarigrad, trecînd Dunărea la Dristor, au vinit în Țara Munteniască, avînd cu sine 3000 de pedes-trime eniceri și călări 1000 și mai bine de turci, fără unguri ce era ai lui ; avea și ferman la Pătru vodă și la Radul vodă, domnul muntenescu, să asculte ce le-ari poronci Grit.

Scrie Istvanfie, să fie spîndzurat la Dunăre pre un boeriu muntenesc, anume Ilie, arătînd tuturor lăcuitarilor Țării Muntenestei să să tiamă de însu.

Trecînd peste munți la Țara Unguriască, s-au aședzat cu tabăra la Brașeu și îndată au trimis Grit cărți la un domnu ungurescu, anume Emirîtibac, ce era ispravnic Ardialului, făcîndu-i știre să vie la dînsul pentru svatul a mari lucruri. Iară Țibac, nepurtînd grijă de viclesug despre Grit, / îndată cu 200 de oameni au vinit la Grit și s-au aședzat ca de doadă mile de la Brașeu și acolo noaptea, fiindu Țibac supt cortu, au trimis Grit niște eniceri de l-au ucis. Așijdirea și pre oamenii lui, pre cîți au putut prinde, i-au omorit.

101

Dacă au adus capul lui Țibac la Grit, vădzînd ciialați boeri fapta tirăniască a lui Grit, s-au apucat de arme și strîngîndu-să cu toții la Sibiu, s-au sfătuit să răscumpere nevino-vata moarte a lui Țibac despre Grit, alergîndu cu săbiile crunte prin sate și prin orașe, strigînd și arătînd moartea lui Țibac, făcută de Grit.

Nezăbăvîndu vreme, să aleg trei bărbați, anume : Gutard și Ștefan Maelat și Franciușco Cvendie, cătră carii s-au adunat mulți domni, pre cari îi trec cu scrisoare pentru înmulțirea voroavei, lăsînd cine va vrea să știe mai mulți, să cetiască la Istvanfie, istoric Țării Ungurești.

Trimis-au îndată soli la Pătru vodă aicea în țară și la Radul vodă în Țara Munteniască, arătînd tirăniia lui Grit, ci-au omorit pre Țibac și pre alții, cerînd agiutoriu împrotiva lui Grit. Amîndoi domnii nu s-au apărat a le da agiutoriu ce îndată le-au trimis oști și așa cu toată oastea făcîndu-să ca la 40.000.

Acestea dacă oblici Grit, cum nu numai ungurii, ce și amîndoi domnii din ceste țări îi are neprieteni, fiind în mare grijă, s-au mutat la cetatea Meghisiia, care dobîndînd-o, au svătuit cu ai săi de s-au închis acolo, până i-a vini agiutoriu de la

craiu Ian Zapolii și de la Mehmet pașea, sarascheriul de Beligrad, și Bali-bei, căpitanul Samandrii. Ce, nemerind mai curund unгурii cu agiutoriu de la domnii acestor țări, n-au lăsat pe Grit să se grijască de altă cu zaharale și altă ce să gătasă să aducă de pre aiurea în cetatea Meghisiia ce au și purces să dobîndiască cetatea, unde era Grit.

101 v Apăratu-s-au deodată Grit, avînd cu sine eniceri și altă oaste turciască, împingînd pre unгурi deodată. Iară sfătuindu-să acei ce era giurați / asupra lui Grit, socotind că nice hrană îndelungu nu va avea Grit în cetate, au încungiuraț cetatea, țiind-o închisă de toate părțile, și au pus de au strigat că cine nu va fugi de la Grit până în 4 dzile să vie la dinșii, îi vor avea de vrăjmași. Deci, întii Urvan, Bațian și Părusii, lăsînd pe Grit, au fugit în tabăra acelor trei bărbați, ce încungiurasă cu oști pe Grit. Așijdirea și trigoveții au abătut în turci, de i-au tăiat și i-au omorît ; pre cîțiș n-au putut scăpa den tirgu, au început a-i bate den tunuri, de să sfărîma cetatea.

Așea vădzîndu-să Grit de neprieteni încungiurat și impuținîndu-să hrana, s-au agiunsu cu o samă de oaste, dîndu-le daruri, să-l lasă cu ficiorii lui să iasă den cetate, ce nemic n-au isprăvit la niște oameni, ce era aprinși cu răscumpărare asupra lui. Și într-aciasta strînsoare fiîndu Grit, iată cădzu zidiul cetății de cătră răsărit, bătut de puști, care spărtură vădzînd oștenii, îndată năvăliră în cetate cu multă vârsare de singe, că turcii den cetate să apăra bărbătește. Ce biruiră unгурii pre turci și dobîndiră cetatea, nelăsînd pe nime viu. Iară Grit cu ficiorii săi au fostu scăpat den afară de zid, lăsîndu toată averea sa în jac biruitorilor. Ce, nemerîndu în tabăra muntenilor și a moldovenilor, l-au prinsu și l-au dat unгурilor și au pus pe calo de i-au tăiat minule, apoi i-au tăiat capul. Perit-au și Doție.

Iară pre doi ficiori a lui, anume Anton și Andrei, aducîndu-i aicea la Pătru vodă, i-au omorît pe amîndoi. Vedzi cum plătește Dumnădzău tiranilor, vârsătorilor de singe ! Iară de este așea de Pătru vodă, cum scrie Istvanfie, că au omorît pe ficiorii lui Grit, urîtă și fără milă faptă și abia audzită în lume la creștini !

Dzic unii, că, dacă au înțales sultan Suleiman de închi-soarea lui Grit, să fie poroncît lui Ian Zapolii, craiului ungu-

rescu să margă să dea agiutoriu lui Grit ; ce n-au cutedzat craiul, dzicînd că nu are cum asupra unui nărod să margă pentru moartea lui Țibac.

Iară, după ce au / perit Grit, au stătut ispravnic Țării Ungurești, Maelat și Balasii. 102

CAP XXVIII

Aicea scriem de lucrurile crăiei ungurești și cum au cuprinsu turcii Țara Unguriască

În anii de la zidirea lumii [6988]¹ iară de la Mintui-toriul nostru Isus Hristos 1480, crăind Mătiaș Corvin pentru faptele și vestea celuilalt Corvin, Ian Huniad, svădindu-să cu Cehul sau Bohemii și împotriva Avstriei, cu turcii au ținut pacea.

Ce, vădzind și papa de Râm și venețienii, 100.000 de gal-beni de aur, carii în toți anii îi da crăii ungurești agiutor împotriva Turcului, s-au tăiat de la unguri acești bani. La Ardial era ispravnic pe atunce Ștefan Bator.

Pe aceia vreme, un Alai bei cu multe oști turcești au lovit Ardialul, însă, cu agiutoriul căpitanului de Timișvar, mare perire s-au făcut în turci ! De este așa, cum scrie honograful, șesădzăci de mii de trupuri turcești să fie cădzut până la Dunăre.

Iară tot în sfatul său nu s-au înșelat turcii : că ungurii și cu nemții să sfădiia atunce și între dinșii nespūsă vărsări de singe s-au făcut ; că în anul de la Hristos 1514, s-au rocoșit și s-au întăritat țărănimea împotriva domnilor săi, ridicîndu-și craiu pre Gheorghe den Săcui, mare vărsătoriu de singe, în toate părțile crăiei. Apoi s-au adunat la Timișvar și încungiu-rîndu-l să-l ia, i-au lovit Ian Zapolii, voevodul de Ardial, și cu agiutoriul Timișvarului i-au înfrînt ; și au cădzut acel Gheorghie crăișorul cu frate-său Lucație la prinsoare. Și-l pusă voevodul pe acel crăișor la mari chinuri : făcîndu-i cunună de hier, aprinsă în foc, i-au pus-o în cap, cununîndu-l ca pe crai.

1 Completat după I. Șt. Petre, care a calculat anii de la facerea lumii adăugînd 5508 la 1480.

Apoi, slobodzindu-i singe den vine, au dat să bea oștenii, ce era prinși cu dinsul ; alegînd și 20 de căpitani, iarăși de ai lui, în trei dzile opriți de mîncare, apoi i-au silit să mănînce carnea de pe crăișorul lor de viu ; iară rămășița de pe trupul lui și a
102 v frăține-său, puindu să facă mîncări, au / pus la acea masă să mănînce oștenii lui, ce era prinși cu dinșii.

Acele pozne făcîndu-se în crăiia unguriască și vărsări de singe, atunce cînd sultan Suleiman stătu împărat, iară la unguri era craiu Ludovic om tînăr. A căruia copilărie și turburările crăii ungurești vădzind Turcul, au legat pace cu perșii și s-au întorsu cu tot gîndul spre unguri și cu toată puterea. Vădzîndu-să Ludovic neatocma la putere cu Turcul, trimis-au pre la toate crăiile creștinești soli, cerșîndu agiutoriu împotriva Turcului.

Și așa, cînd ciia împlă svătuîndu-să și cumpănîndu-să, sultan Suleiman purcede cu toată puterea sa asupra crăii ungurești. Craiu Ludovic esă și el, cu cită oaste avea, înainte la Mohaciu și dînd războiu, acolo au pierit și el și mai toată oastea unguriască, pripindu-l turcii, până sosește Ian Zăpolii, domnul Ardialului, cu oaste den Ardial și a ungurimei de Sus. Cuperins-au Turcu toate locurile pe Drava și Sava și să întorcu cu mare plian.

Iară Ian Zapolii, tîmpînîndu-l veste pre cale de perirea lui Ludovic craiu cu oștile lui, au și luat în gînd de crăie, vădzînd că s-au stînsu cu acel Ludovic de istov sămînția de crai ungurești. Și îndată începu a trage la sine pre domnii ungurești și cu daruri și cu cuvinte, arătîndu-li la ce folos și la ce bine au ¹ adus țara și crăiia unguriască craii streini de alte niamuri. Că Albreht craiu, den casa Avstriei ales, atîtea turburări și mestecături au lăsat în crăie pe urma sa. Vladislav liavul cu nesocotiala lui, la Varna au perit și au răpus oastea, tăria și virtutea crăiei.

Aducînd aminte faptele sale și dezrădăcinarea care o făcusă el la Timișvar a țărănimei oștite și potolitul acelui pojar, arătînd și ocara niamului ungurescu, avînd oameni harnici și de triabă și cum să-ș aliagă crai den alte niamuri ? Cu aceste cuvinte și făgăduință au tras cătră sine pre mulți domni și căpetenii. Și cînd au fostu la astrucarea / oasălor lui Ludovic, în
103 Buda, cum s-au arătăt mai sus că au perit la Mohaciu și s-au aflat trupul lui într-o bahnă întinat, unde-l vădzusă un oștian

1 Corectat de noi ; în Ms. 238 : „s-au adus“.

de a lui, că au perit nădușit de calul lui, aleg craiu pre Ian Zapolii o samă de domni, ce-i trăsesă în partea sa.

De altă parte Ferdinand, fratele împăratului nemțescu, și el au tras cătră sine pe o samă de domni, să apuce el crăiia, fiind el și săminția lui mai aproape de crăiia ungiurască, de vreme ce Albert craiu au fostu den singele lor, dentr-o casă cu înșii, a Avstriei. Și cu Ferdinand ținea parte citva de zavistuia pre Ian Zapolii.

Adunându-să domnii ce ținea cu Ferdinand, cu oastea lui au purces dreptu la Buda. Iară Ian Zapolii, craiul nou, vădzind asupra sa putere viiud și el încă cu toate lucrurile crăiei neședzate, și din domnii lui nime nu-i vinisă, ca la un lucru ce era încă crăie noaă, au purces de la Buda și au luat calea spre Țara Leșască. Iară oștenii lui Ferdinand gonindu-l în urmă și au luat Buda fără de nice o apărare oștenii lui Ferdinand și pusără oțirmuitori sau namesnic pre Ștefan Bator crăii ungiurești și pre alți domni.

Iară Ian Zapolii, pribag în Țara Leșască, au năzuit la un domnu liav anume Ieronim Lașco, om vestit peste toți. Priimind acela pre Ian Zapolii pribagul cu mare omenie și dragoste și atita îi făgădui cum măcar toată averea sa să-ș pue la mijloc, numai să-l pue în scaonul crăii ungiurești, va sili și a nevoi.

Jicmont, craiul leșăscu, măcar de radzimul acela ce rădzima la dînsul craiul cel pribag, Ian Zapolii, la Lașco, îi părea bine, însă mai mult nu să amesteca.

Iară Lașco cu a lui socotială ia înainte gînd și de la o vreme, îi spune că nice într-un chip cu altu mijloc, la cinstea și podoabele sale nu va vini, fără numai prin năzuire la sultan Suleiman, împăratul turcescu. A căruia fiind de curund sol de la leși, Lașco, au cunoscut om cu înaltă fire și nu lui așea de țară să ție, cum de veste în toată lumea, să aibă / un craiu **103 v** ciriac (sic) al său și de dînsul pus craiu, cu mare veste îi va fi; pre care svat așea subțire, amestecătoriu, la lucruri mari aședzat, și el și pribagul craiu, să apucă Lașco de triabă și agiunge întii la viziriul, cu care avu cunoștință den solie. Apoi, fără zăbavă vreme, își face de la seim solie la împărăția Turcului; și mergînd sol, au îmblat cu daruri și întii pre viziriul și pre alte capete ce era aproape de împăratul, în partea sa i-au tras.

Iară în fruntea soliei de la împărăție, au poftit cu puterea sa și cu armele sale să pue pe asupritul și gonitul den scaonul

său, Ian, cu mare strîmbătate de la Ferdinand, cu viclesugul a o samă de domni ungurești ; grăind cătră împăratul că : Ce ar fi mai mare și mai vestită împăraților laudă și în lumea toată vestea și vilhva, decît a apăra asupriții, a rîdica căduții ; și pentru unele ca acestea rîdică Dumnedzău pre împărați și le dă și le lătește și înalță puterea, pentru să fie apărare lumii de strîmbătăți ; și ce-ț trebuiește împărăției tale la mai mare și lăudat lucru în toată lumea decît acesta : să aibă crai ciriaci, la care fericiia împăraților cuvioasă îț arăt scara. Pre Ian craiu, scos den scaonul său de nepretini, pre carele, dacă il va rîdica nalta și nebiruita mîna Ta, în toată viața lui și săminția lui în urma lui, neuitată va fi mila bunătății Tale.

N-au trebuit mai mult decît atîta să osteniască Lașco la o împărăție, carele unele ca acestea păzește și aștiaptă. Îndată au eșit poroncă de gătire de oaste. Răspunsu eșit lui Lașco : să-i iasă cu Ioan înaintea lui la Beligrad, îndată cît s-a dezvăra în anul viitoriu.

104 Adulmăcă Ferdinand aceia a lui Lașco liavului la Poartă solie și trimite și el soli unguri ca de la un craiu ungurescu, la sultan Suleiman, poftind cu înșălăciune înoire crăiei pe chipul său. Ce, nu-i fu priimită solia la împărăție, răspundzînd solilor lui Ferdinand, carele fără rușine crăia altuia o au călcat / de care ar fi împărăția mai aproape, că nu este den bătrîni împărăției aceia a priimi la prieteșug pre acia, carii numelui otomanilor fac strîmbătate, nice pre unii ca Ferdinand, care nevrednic giudecat este la înalta împărăție de prieteșug. Și încă să știe că strîmbătatea și călcarea ci-au făcut Ferdinandu crăii ungurești, iată asupră ii vine cu mare putere la răscumpărare și cu atîtea oști, cît să cerce pre Ferdinand până și în părțile apusului. După acest răspunsu, și solii a-i scoate den Țarigrad au eșit poroncă.

Într-aceia vară, purces-au Turcul cu mulțime de oști ; și eșindu-i Ian Zapolii înainte la Beligrad cu Lașco liavul, la adunare, s-au clătît puținel de pre perină sultan Suleiman, cu zbîrcita frunte, însă cu blînd ochiu căutînd spre Ian, i-au tinsu mîna, dzicîndu-i : Îț dau mîna apărătoare la toate trebile tale și rîdicătoare la cinste care ai fostu și aceia care de la Dumnedzău nemic altă nu pofteste, numai asupriții și căduții să-i rîdice. Fii, dar, cu bună și veselă inimă și milelor mele neuitătoriu ! Și îndată au învățat pre viziriul să-i iasă carte cu giurămîntu cu aceste cuvinte (scrisă la hronograf) :

Dătătoriu de daruri și milelor sale, acela a toate ziditoriu, Dumnedzău, și ceta ce iaste mare și puternic, prin voia dumnedzăeștii socotele, acela care a îmbe raiurile iaste sultan și a tuturor împăraților aceștii lumi lățite cirmaciul și al (sic) doilea crîngul cap și a oștilor deregătoriu, carele este al nostru proroc Mehmet, asupra căruia proroc fie pururea blagoslovenie și dragoste înaintea dumnedzăeștii mile, prin a căruia bună milă și ai săi patru prieteni mari învățători tainici: Abubechier, Osman, Omer, Ali, prin carii blind în bunătați, înaltul Dumnedzău, dentru a sa nesfîrșită milă, fie pururea vesel și primitoriu de tot, puternicul Dumnedzău, și a toți svinții și fericite suflete, carele îl laudă; cu a căruia voe și milă, eu, sultan Suleiman / Shiac, împăratul împăraților cu mila lui Dumnedzău, lăudat mare și nebiruit, împăratul Țarigradului, craiu crailor, dătătoriu cununelor, umbra lui Dumnedzău asupra pămîntului, stăpînitoriu a mării cei mari și a Evropei de Gios, Siriei, Araviei, Iudeii, Hananeii, Galileii, Finichiei, Alexandriei, Eghiptului și a marelui Caer, Ethiopiei, Midiei, Liviei, Lanhe, a mării de la Hîndi și a Mării Roșii, crăii Ierusalimului, Samariei, a Mării Tiveriii, Damascului, Halepului și a mării Antiohiei, Mesopotamiei, Haldeii și a marelui Vavilon, cu mai mare și mai mică Armeniia, parthilor, persilor, mengrililor, giurgiilor, Mării Caspiei, Trapezontului, Tavrizii, Capadochiei, Chesariei, Pamfiliei, Chilichiei, Tarsiei, Caramaniei, Amastriei, Paflagoniei, Lidiei, Frighiei, Vithiniei, marelui oraș Nichea, Nicomidiei, a Halchidonului, a toată marea Anatolia, Greției, Trației și a mării Romaniii, Machidoniei, Thesaliei, Peleponisului, Corinthului, Hersonului, Albaniei, Bosnii, Volgariiei, Valahiei, Moldavei Schitiei, Tartariei și a multe alte nesfîrșite țări și crăii și împărății, dobîndite cu sila și cu puterea și arme vitejești și vitejiia noastră fulgerătoarei sabii; și de mai nainte de noi împărați Mehmet Shiac și fiu-său, Sultan Selim Shiac, blagoslovitul părintele nostru, la odihna cărora necuprînsă și prea înaltă milă fericia dumnezăiască cu sufletele lor, în veci să fie!

104 v

Voaă dară, prea luminatului Ian, den mila lui Dumnădzău craiul unguescu, Croații, Dalmații, Moravei, iproci, Eu mai sus pomenitul sultan, Suleiman Shiac, împăratul turcilor, nebiruit, giur înaintea a tot puternic Dumnădzău, svinta prea înalta lumina lui, a tot puternic, și bunătața Dumnădzăirii lui, la tăriia ceriului, soarele, luna, stelele, pămîntul și fața pămîn-

105 tului, la împărăția prea svînta / a lui Mehmet, strămoș, moșul și tatăl meu și muma mea și pînea mea, sabiia, sufletul și viața mea și a tuturor busiurmanilor obrezuiților, sănătate !

Cătră tine, fratele meu, Iane craiu, nu te voiu părăsi, de ari vini toate împărățiile și crăiile mele la scădere, să nu să aliagă nemic de dînsăle, să rămîiu numai însumi sau cu doitrei busiurmani împregiur tăiați, încă legat și datoriu sintu și rămîiu să te caut și să te cercu prin toate unghiurile lumii și să-ț dzicu : Iată, eu gata sintu ; ce vei despre mine, la tot gata sintu bine să facu ; și făgăduinții mele, de nu voiu face destul și deplin, dentr-aceia cîas, prea puternicul Dumnădzău, mîniia și dreptu giudețul lui, asupra capului meu să vie și pre tot să mă piardză. Și ori de ce m-aș atinge cu trupul meu, prea înalțul Dumnădzău în piatră să mă întoarcă ; nice să mă sufără tăriia pămîntului, nice îmblind, să mă poarte ; ce în doaa părți să să răsfacă și să mă înghită cu tot trupul și sufletul meu și să mă soarbă !

Acestu giurămînt așa groznic prin toată crăiia ungiuriască și la părțile Ardialului, pre la toți s-au răpedzit. Iară ei cu oștile îndată clătesc spre Buda, care foarte lesne o au luat : că Nemții vădzind atîta greime de oști, lăsîndu țîrgul, s-au mutat în cetate, care o ținea Nadajde ; și în cetate nepriimînd Nadajdie să să închine, l-au pus în obedzi nemții și au făcut de hălăduirea sa legătură. Și așa, țîrgul și cetatea luînd împăratul, au dat pre mîna lui Ian craiu. Iară împăratul cu oștile au mărșu dreptu la Beciu și bătîndu-l cu tot feliiul de arme o lună întriagă, apărat fu de Salmaș hispanul cu mare vitejie. Apropiîndu-să iarna, s-au întors Turcul înapoi, dînd pre mîna lui Ian craiu toate podoabele crăești : corona, schiptrul și altele la divan în viderea tuturor, cu toate l-au împodobit și i-au dzis împăratul :

105 v Prietine și frate, de vreme ce la nevoia ta, la mine și la agiutoriul meu ai năzuit, după / a lui Dumnădzău, eu încă înțălegînd strîmbătatea deplin, cetatea și orașul Buda și toată crăiia ungiuriască în mîna ta le dau și pre tine craiu ungiurescu aleg și întărescu.

Vouă iarăș, domnilor și boerilor aceștii crăii, poroncescu să fiți acestuia craiu al vostru plecați și cu credință ! Care lucru de veți face, mă veți avea prieten ; iară de nu, sabiia mea în voi să va încrunta.

Tu dar, prietine craiu, bunătăților lui Dumnădzău și a lor mele neuitătoriu să fii ; care tu aicea ai cununa și alte podoabe : să te împodobești tu și următorii tăi după tine !

După acestea, lăsindu cu câteva stiaguri pre Aloizi Grit, ficiorul lui Andriiu, hatmanul venețienilor, de pază craiului, s-au întorsu cu mult plian Turcul spre Țarigrad.

Iară după ce să dusă Turcul, Ferdinand își ridică inimile cu ungerii den partea sa, asupra lui Ian craiu și îl închide în Buda împreună cu Grit, ce-l lăsasă împărăția de pază. Însă domnii ungurești din partea lui Ian craiu, ce rămăsesă afară de închisoarea Budei, pre nemți înspăimară și purced fără izbîndă de la Buda.

Multă vărsare de sînge au făcut între sine ungerii, pre acele vremi, carii cum putea birui unul pre altu. Unii ținea cu nemții, alții cu turcii, până de la o vreme, pe imbe părțile au pătrunsu acea grozăvie ca de fiară, și mai mult de fiară sălbătecie.

Și au stătut între Ferdinand și între Ian craiu așădzare : să crăiască Ian în viața sa ; iară după moartea lui, nu altul, ce numai Ferdinand sau un ficior a lui, să fie craiu. Iară lui Ian craiu de-i va rămîne ficior să ție toate cetățile tătine-său și pre Ardial și până într-atîta să îndesa, cît pe Grit ce-l lăsasă sultan Suleiman de agiutoriu lui Ian crai, îl trăgea în partea sa cu dări ; ce iar altu folos n-au făcut, fără cît vărsare de sînge între sine. Pre urmă s-au aședzat cu legături de pace, cu giurămînturi între sine : de ar vrea să-i calce Turcul, soții să-ș fie.

Iară după ce s-au aședzat craiul Ian, au început cu gînd / de însurat ; și, den svatul prietinilor săi, ș-au luat crăiasă pre Isavela, fata lui Jicmont, craiului leșescu ; și aducînd-o cu cînte și cu mari gloate, s-au cununat în ston Beligrad. Abiia să satură bietul craiu de puținea pace și crăiasa la Buda ; iară la Ardial să rădică o samă de domni de oprescu dările visteriei. Ce, îndată sărind craiul au potolit acea răscoală și cu certare unora. Acolo ostenînd craiul după aședzarea și potolitul acelor rocoșenii, să bolnăvește în oraș în Sas Sebeș. Începusă a să ridică den boală, cînd numai ce-i vini veste că i-au născut un fātu crăiasa ; și de bucurie, uitînd slăbăciunea boalei, s-au luat după mese și petrecănii, den care au cădzut în mare herbintială inimii și ș-au svîrșit viața, cum s-au scris mai sus de moartea acestui craiu Ian Zapolii.

Iară în urma sa, au lăsat cu testament pre cuconul său de va trăi, următoriu crăiei și pre Gheorghie Martinengo, circumitoriu Oradiei, pentru mare credință ce avea la dînsul și pre o rudă a sa, anume Pătru Vițehii, au lăsat epitrop cuconului, rugînd pre toți domnii să nu priimască craiu străin, dînd pre fiu-său în lături și să ajiungă la sultan Suleiman, că va fi apărătoriu fiiului său ; și îndată la Poarta lui să trimiță soli pentru înoirea crăiei fiului său.

Cîteva dzile au tîinuit moartea craiului, neclătindu-să oștile den loc și neștiind nemic de moartea craiului.

Solie îndată la împărăție pornind și cînd solii cu mare credință, pre testamentul craiului, mîrgu cu sirguială la Poartă, iară Ferdinand, înțelegînd de moartea lui craiu, îndată trimite la crăiasă să să ție în Buda, poroncindu-i să să ție de tocmala ci-au făcut bărbatu-său în viața lui, să lasă crăiia, să să ducă la orașale cele aședzate cu pruncul ei, făgăduindu-i și mai multă zestre ca unii crăiasă, cum s-ari cădea. Iară, de nu ari vrea de bună voe să să ducă și va vrea să calce tocmala și legăturile craiului, bărbatului ei, în doă rînduri aședzate, arme să aștepte ; cu care, ca o crăie driaptă a sa, va cerca casa Avstriei ; și, / de sirgu voi sale, în ce voe este, răspunsu să-i facă.

Deci pre solul lui Ferdinand multe dzile l-au oprit în Buda diregătorii crăiei și tîrdziu foarte cu greu au făcut pe crăiasa să priimască solii. Deci, ce au poroncit Ferdinand, toate au grăit solul și pe urmă și lauda de arme.

Răspuns-au crăiasă cătră sol, că nu poate să stea acmu după svaturi, ce ari răspunde lui Ferdinand, slăbită fiind de lacrimi și de amara jeale după soțul ei, craiul ; nece poate nemică face fără învățatura tătine-său, lui Jicmontu, craiul leșăscu, la care, de nu-m va da o vreme Ferdinand să ajiungu la tată-mieu pentru învățatura, ce să va apuca de arme, puțină laudă va agonisi și Chesar Maximilian și Ferdinand, asupra unii fămei stînsă de lacrimi și asupra unui pruncu în fașe.

După solii răspunsă de crăiasă, Ferdinand nemică zăbăvind, au ales oaste și cu mare tocmală cu ghenarariul său, Leonard Velsho, și o trimisă în crăiia unguriască să bată cetățile : care nu va vrea de bună voe să să închine, să le cuprinză cu oșteni în partea sa.

Sultan Suleiman, cu svatul socotind că cu cinste împărăției este să apere, pre giurămîntul său și dat cuvîntul pre

crăiasa văduva și pruncul, chemînd pre solii ungurești le răs-punsă cum au dat crăiia unguriască lui Ian și fiilor săi și au înoit acea crăie și asupra pruncului, fiului lui Ian și sămînței lui. Și s-au gătit de oaste, puind toată puterea sa, să nu să bucure neprietinul său Niamțul ; dînd și solilor daruri și pruncului in semne de apărare căftan cu sirmă țăsut, pavăță cu pietri scumpe împodobită și buzdugan și sabie tot cu mărgă-ritar peste tot acoperită. Și îndată au poroncit lui Ustref pașa și lui Mehmet pașa să purciadză cu oaste, sirguind să apere pe crăiasa și pre cucon.

Ferdinand, într-acea vreme trimite și el sol la sultan Sulei-man, poftind crăiia unguriască, cu legături ca acelea, cu care au ținut și Ian craiu de la împărăția lui. Ce, solii lui / cu mare scîrbă i-au pus la închisoare, dzicîndu-le că sintu de moarte, căci sintu de la un neprieten a împărăției trimiși ; și acela ce-ș bate joc de împărăție, milă cere fără de rușine, calcă crăiia unguriască și pre crăiasa cu pruncul, care este supt apărarea împărăției.

Nemții lui Ferdinand, dacă simt că vin acei doi pași Ustref și Mehmet pașii, să dau înapoi ; iară cum înțăleg că s-au întorsu turcii, iară au vinit cu hatmanul lor Rohan Dulfu și până în Buda sosind, o au încongiurat de toate părțile cu mare strînsoare.

Sultan Suleiman, înțălegînd aciasta veste, să apucă cu mare sirguală a să găti de oaste ; și îndată au pornit oștile de pren tot locu înainte la Buda și el singur, cu mulțime de oaste, au purces pre urmă, grăbind să apuce pre nemți suptu Buda. Și cînd agiungea în marginea crăiei ungurești, l-au timpinat veste de izbîndă, cum Rohan Dulfu, ghenarariul lui Ferdinand, cu doadzăci de mii de nemți, cu unguri, au perit cu totul de Turcii, care au mers mai nainte. După aciastă veste, mergea mai încet ; și agiungînd la Buda, au descălecat despre Buda veche.

Și îndată craiului pruncu ce-i pusese nume Ștefan i-au trimis daruri : trei cai cu toate podoabele, și caftane boerilor ce era pre lingă cucon.

Solii turcești ci-au mărsu cu daruri, au poftit cu mare blîndeță de la crăiasa, să trimiță cuconul în tabără, la corturile împărătești și pre toți domnii și boerii pre lingă pruncu, fără de nice o siială ; că împăratul va să prăvască cu ochii săi pre cuconul prietinelui și ciriacului său și den brațele sale

să-l dea fiilor săi, carii sintu aicea, ca de pre acmu să-l cunoască și de temeiu prieteșug neclătitei credinței otomanilor, de acmu să înceapă.

107 v Și pre singura crăiasa, în loc de fiică a sa și noru o ține, ca pe o fiică a iubitului său prieten și ciriac a răposatului craiu soțu și pruncului craiu maică, ari vrea prietenește să o vadză. Numai pravila den bătrini a otomanilor, apără / a intra bărbatului strein la lăcașul fămeesc. Nice a pofti pe crăiasa la sine poate, la corturi, pentru prepusul lumii, să nu să clătiască în ceva cinstea numelui ei, care, la fămei mari și de cinste, mai scumpă de toate odoară este cinstea.

La acestu graiu a solilor, îndată, rănită inema de maică a crăiasăi, foarte slabă, mihnită și împotrivă au răspunsu crăiasa. Iară, dacă i-au dzis Gheorghie Martinengu pitropul să socotiască, cu aciastă deșartă siială să nu întărite pre păgînul varvar la niscai tirăniei, cu inema în tremur au îmbrăcat pruncul cu lucii crăești fașuri și l-au pus cu mamca în carătă lucie de aur și cu o samă de doamne de cinste și cu toți domnii și boerii l-au trimis la corturi.

Eșit-au nainte multe stoluri de călări și l-au petrecut până în corturile împărătești. Sultan Suleiman cu blîndeță au căutat spre cucon și l-au luat în brațele sale, vorovind pren tălmaciu cu mamca ; au chemat și pre copiii săi, ce era cu dînsul, și le-au dzis să sărute pre pruncul, că este fiiu ciriacului său, să ție minte, într-aceia dragoste să-l aibă și ei, cum au avut el pre tată-său. Iară pe domni și pe boeri ce vinisă cu pruncul, i-au chemat cu viziriul la mesă.

Și cînd acolo ospetiadză pre domnii ungurești, era gata orînduită oaste să cuprindză tîrgul ; și necunoscînd unгурii, au purces turcii eniceri bulucuri, anume că merg să vadză orașul, cît nice ciia ce au străjuit la porți, nu au simțit, cînd au cuprinsu porțile cetății, toate ulițele și meidianul orașului de mijloc.

108 Îndată au început a străga telalii pre uliță, să să închidză tot omul la casă-și și cineș în gazda sa ; armele tot omul de la casa sa, să le dea, care va să nu piaie cu toată casa sa. Și aciasta de o face, nime grijă să nu aibă. Dacă i-au dat știre lui sultan Suleiman că tîrgul s-au cuprinsu fără de nice o tulburare mulțimei orașului și acmu sintu toate porțile și ulițele pre sama enicерilor, iară, dacă însărasă, au / trimis pruncul la mumă-sa ; iară pre boeri, pre toți i-au oprit în tabără.

Crăiasa, dacă au vădzut cetatea cuprinsă de turci și domnii oprțiți toți în tabără, au scris răvaș cu mare jalobă la împăratul și cu lacrimi : Să nu uite împăratul cinstit și cel milostiv numele său și slava ce are de bunătățile sale la toată lumea și giurământul, carele lumii știut este, cu carele au întărit milele blindețelor sale și pe urmă soțului său craiului, să fie ; pre boeri, carii toți aceștia au ținut credința stăpînu-său cu toată inema în partea numelui otomanilor și împărăției sale, împotriva neprietinilor împărăției și stăpînului lor craiului, ciraicului scaonului său, să-i sloboadză.

Au stătut după aciasta patru dzile împăratul la svat ce va face cu Buda și cu casa crăiasăi și cu domnii ungurești. Svătuia unii să-i trimiță în Țarigrad și pe pruncu și pe domni și în Buda să să pue pași. Iară alții svătuia să nu să calce giurământul, nice să să facă silă ca aciasta, lumii urită, unii fâmei și unui pruncu, carii s-au priimit pentru apărarea, și acmu să-i scoată den casa lor la robie, la care faptă în toată lumea ocară să va naște.

Iară pașea de Beligrad svătuia să să pue pașe în Buda, pe obiceiul bătrînilor săi ; crăiasa să să trimiță la tată-său ; pruncu în Țarigrad în casăle împărătești, să-l hrăniască și să criască în legea lor ; pre toți domnii să-i omoară ; cetățile lor să le răsipască ; ciți oameni ar fi de războiu toți la Anadol să-i triacă ; numai țărani plugari, lucrători de pămîntu, pre la tîrguri, pre la sate, pre la cetăți, cu oameni de pază să-i lasă.

Sultan Suleiman, cumpănind cu gîndul svaturile de îmbe părțile a pașilor, au ales mijlocul : nice așea apreg cum au dzis pașea de Beligrad, nice cum au dzis cielalți. Au trimis poroncă crăiasăi să nu-ș facă voe rea, pentru căci îi caută a eși acmu dentr-aciasta cetate, care neputînd-o sprejeni de nemți, s-au socotit a o ținea cu / oști împărătești. Iară ei, scaon crăescu s-au aședzat cu pruncu la Lipa, și cu tot Ardialul și părțile crăii ungurești de sus, până să va ridica pruncu Ștefan craiu în vîrstă, acea țară fiind mai în laturi. Și cu atîta va fi mai îndămînă crăiasăi, că să va hotări cu tată-său, cu craiul leșăscu, avînd împărăția pururea grijă de aciasta, să fie supt apărarea împărăției, pruncu cu mumă-sa. Care, den loc au dat poroncă să fie slobodzi boerii, cineș la slujbă ci-au avut, numai Verbeții bătrînul să rămîie în Buda, să giudece oame-nii după pravila lor. Și iată petrecători împărătești, cu stiaguri,

108 v

cu cară și agi împărătești pre lângă crăiasa, de ș-au ridicat toată averea casei ; numai armele cetății și zaharale au lăsat.

Atunce crăiasa, cu lacrimi și cu ascunsu suspin, ceriului păgîniasca mărturisind înșeleciune, au purces den Buda. Bieții domni, scăpați cu dzile, purced cu crăiasa ; de bucuriia vieții, că nu ș-au pus capetele, au uitat ci-au pierdut. Și așea mîntuindu-să crăiasa cu pruncul Ștefan craiu, căruia apoi ungurii i-au pus nume Ian Jicmontu, și în dragostea tătine-său, lui Ian craiu ,carele aproape de treidzăci de ani au crăit cu bine de la toți domni, boerii den tot Ardialul au adus pruncului la Lipa scaon nou de crăie, daru.

Acestea cînd să lucriază la Buda, iară Ferdinand luînd veste de perirea oștii sale la Buda, temîndu-să de puterea Turcului, au trimis sol cu daruri scumpe la sultan Suleiman, poftind crăiia unguriască să i-o dea pre sama lui, să-i dea haraciu pre an. Iară sultan Suleiman, luînd darurile, au răspunsu prin tilmaciu că necuvioasă legături ar fi acele de pace : să ia Ferdinand crăiia, care au ținut-o Ludovic craiu, (ci-au perit cum s-au scris mai sus), și el să rămîie cu osteniiala și truda și cheltuiala, cu atîta numai cu haraciul ; de pe Țara Avstriei aședzat scaonul său spre pace, atunce să să ție cu adevărat împărăției lui prieteșug. Care mijloc / de-i va părea lui Ferdinand cu greu și ar vrea să aliagă războae, pre aceia va sta : că și crăiia unguriască despre dînsul va apăra și părțile Avstriei în pradă vor merge.

Așea lăsînd sultan Suleiman lucrul la mijloc, cu apropiate vremi de toamnă, s-au întorsu spre țara sa, lăsînd în Buda oaste de pază, eniceri.

Intr-aceia, Gheorghie Martinenzii, la Lipa, nebăgînd în samă pre alți domni, trebile crăii au luat după părerea sa, pre sine ; cu ce au adus la gînduri pe crăiasa, că ari pofti el crăiia ; den care prepusuri au intrat între dînșii mari zarve, care și, lor, și părților creștinești pe acolo, mare rău s-au ațîțat și s-au început. Și până într-atîta au vinit lucrul, cit au adus pe crăiasa de au lăsat crăiia lui Ferdinand pre tocimala și scrisorile, ci-au făcut Ian craiu, bărbatul ei, cum s-au scris mai sus, cu legături ca acestea : crăiasa, cu numele fiiului său, Ardialul a-l apăra de turci nu poate, ce să fie crăiia pre sama lui Ferdinand cu folosul a toată creștinătatea. Și în locul Ardialului, au luat crăiasa cu cuconul ei o țară, anume Evboriia și Ratisboriia, în ungurimea de sus, alătura cu Țara Leșască,

peste munții leșești, a căror țări era vinitul pre an 25.000 de galbeni de aur. Și pentru mai mari legături prieteșugului între casăle lor, Anna, fiica lui Ferdinand, să fie logodită după Ian Jicmontu, cuconul crăiasăi, și cu dzestre 100.000 galbeni de aur, și datoriia care era făcută de tată-său și de mumă-sa crăiasa 50.000 de galbeni de aur așijdirea să plătiască Ferdinand. Și în loc de zălog pentru acestea, au pus cetatea Cașa, să fie scaon crăiasăi cu fiul ei. Și pre aceste tocmele și legături, care arăta Baptista Castald, ce vinisă de la Ferdinand cu oaste și cu armată, într-agiutoriu lui Gheorghie Martinenzii, ce era ispravnic și cirmuitoriu lângă crăiasa și lângă cucon, lăsat de Ian craiu, cum s-au pomenit mai sus. Apoi acela au făcut amestecături și s-au agiunsu cu Ferdinand. Au purces crăiasa cu cuconul ei / la Ținob și au scos cununa, schiptrul, mărul și alte podoabe crăești și le-au dat lui Castald. Spun, să fie făcut crăiasa graiu ca acesta cătră cucon :

109 v

Dacă și al tău și al meu năroc n-au vrut să fii în scaonul crăesc a tătine-tău, carele drept ție să cuviniia, și cu dumnezeescu și omenescu giudeț, minie spre noi a ceriului, care nice cu un mijloc a să primeni nu poate, a răbda ne caută într-aceste cumplite vremi și să alegem ce rău mai mic să vede ; căci este să ți să plătiască crăia de moșie. Numai ce-i mai fără griji și cu binele creștinătății să priimim. Într-aceia, anilor încă ești vîrstă, care a te chivernisi la grele vremi nu poți împotriva puternicului ; cu voe bună să dai celui mai puternic, să nu fim de a lumii mustrare. Incaile pe partea creștiniască prietini și cu milă spre noi să facem, că a turcilor prieteșug, puternic, dar că este fără credință, bine l-am simțit. Fie, dar și Dumnădzău așa să dăruiască. Marea strămbătate a ta, incai cu binele creștinilor să fie !

Ție, Castalde, dau aceastea a crăii odoară, cu care să incunună craii ungurești ; tu fără zăbavă, la stăpînul tău, Ferdinandu, să le dai, prea luminatul stăpînul tău, carele, luîndu-le, nu așa de dinsele să să bucure, cum pentru binele acestor țări creștinești, nevointă și grijă să aibă ; și de cuvîntul său, prin tine dat, să să ție !

Îndată după aceastea, au mârșu cu toți domnii la giurămîntu să fie cu credință în partea lui Ferdinand, și ales Gheorghie Martinenzii, și apoi sasii, săcuii. Iară apoi, știind că aciastă primenială a lor fără svadă cu turcii nu va fi, au stătut

și la svat de oaste. Iară crăiasa au purces peste grei munți, părăsindu Ardialul.

110 Gheorghie Martinenzii, amestecătoriul și neaședzatul întru îmbletele sali, cum de purcesul crăiasăi vesel, așea de războaiele cu turcii, carii era gata, mîhnit, în multe gînduri să izbiia : și / întii haraciul, care să da la turci, la cetatea Uivarului, l-au strînsu și l-au pornit cu sirguială la împărăție, dînd știre la Poartă și de acestea ce s-au făcut, că toată vina este acei fămei crăiasă, den îmbletele fămeești.

Și cu de acestea sillia să-ș tocmască lucrul și numele său la Poartă și să întoarcă gîndul Turcului de oști, gătite pentru îmbletele lui asupra Ardialului.

Însă aceste îmblete a lui Gheorghe în îmbe părți, i-au gătit perire cu svatul a unora dintre dînși. Că și Turcul, sultan Suleiman, oblicînd pentru Ardial închinat la Ferdinand, au poroncit pașii de Buda și lui Ștefan vodă den Moldova și domnului muntenescu și la alți pași, să între în Ardial cu armata, să certe viclenia ci-au făcut împărăției. Mers-au oastea turciască cu domnii acestor țări și au apucat citeva cetăți ; luat-au și cetatea Lipa. Iară ungunii încă să pun împrotivă cu oști și iau cetățile iar cătră sine.

Și așea, într-acesta chip cînd stau, poroncește Ferdinand la Bapțiște Castald, oricum ar putea face să omoară pre Gheorghie Martinuzii, simțînd îmbletu lui întoarsă la turci. Iară, Castald, plinindu poronca, dă aciastă triabă lui Palavițin polcovnicului și lui Marco Antonii, care era diac pre cărți nemțăști la Gheorghie, să-i facă samă. Făcut-au pe poroncă și au ucis pre Gheorghie Martinuzii, pentru a căruia moarte, spăimați ungunii și mai ales săcuii fac între sine giurămînt asupra lui Castald Bapțiște. Așea, după multe cu turcii amestecături, Ferdinand, să tragă inimile ardelenilor la sine, le pune voevod pe Andrei Bator.

Crăiasa Isavela, într-aceia vreme, cerînd de la Ferdinand cele prin Bapțiște Castald făgăduite, iară, dacă vădzu, că numai ce o poartă cu cuvinte deșerte amăgînd-o, începe pe taină a să agiunge cu domnii de Ardial, cei ce să giurasă asupra lui Castald ; și au agiunsu și la Mircea vodă, domnul muntenesc. 110 v Apucatu-s-au Mircea vodă pentru trebile crăiasăi / și a cuconului ei, la împărăția Turcului. Și stînd așea la părere den doă părți și de turci și de nemți, trimit sol la Ferdinand, pofîindu-l să nu fie opriți a-ș cerca mijloce de pace cu împărăția

Turcului : că cu vinirea a unui hasechi, anume Halil, pe carele isprăvisă Mircea vodă, nedejduia ardelenii, că vor pleca pre împărăția Turcului la pace, nepomenind nemic de Ferdinand.

Dat-au voe Ferdinand, însă cu tocmală : să dea turcii cetățile ce luasă de curund. Să apucă Halil cu răspunsu de cale și până în optsprădzece dzile, răspunsu să aducă. Iară până la întorsul lui Halil, s-au strinsu ungurii la ghiulius, la Aguropol, unde sosește și Hali, aducînd răspunsu de la împărăție ; că într-altu chip împărăția nu priimește, nice va priimi ; numai de vreme ce au murit Gheorghie cu nediriaptă moarte și ei cu puterea lor pre nemți nu-i pot scoate den Dachia, să asculte poronca împărătiască, să aducă la loc pre cuconul Ian Jic-montu, fiiul lui Ian craiu, cu mumă-sa, crăiasa la crăie, de vor ungurii pace și liniște, care o au avut de la împărăție în dzilele lui Ian craiu. Și iată pașii de Buda să poroncește și i să dă pre mină putere de oști să vie la dînșii. Deci, de vor fi drepti și să vor da supt ascultarea împărăției, hălăduiți vor fi ; iară de ar mai trăgăna cu aceste amestecături, închinîndu-se la alții, plata faptelor lor gata este : că toți lăcuitorii aceștii țări supt sabia vor merge.

S-au cutremurat toți ungurii de aceste poronci, care au adus Hali, știind bine de puterea turcilor cum este. Mult au luptat Bapțiște Castald să-i îmbărbătedză împotriva turcilor, ce nemic cu meștersugurile sale n-au putut face. Într-acea dată s-au rocoșit și oștile nemțâști pentru lefe ce nu luasă și era să ucigă pre Castald și pe alte căpetenii a lor ; și neputîndu-i opri, s-au dus, puindu-și alte capete dintre sine. Pe urma lor și Castald s-au luat și s-au dus la Beciu. Spun, că iară el au făcut acel meștersug, să iasă den Ardial mai cu acoperită rușine. /

111

Iară după ce s-au dus la Castald , tot Ardialul s-au plecat supt ascultarea Isavelii crăiesăi și fiului ei. Iară până a vini crăiasa, multe zarve era între dînșii. Ce, dacă au vinit, au trimis dzece mii de galbeni de aur la Poarta împărăției Turcului, să-ș facă prieteni ; care bani, apoi, s-au legat la împărăție în loc de datorie, până în cești ani ce au pierdut turcii Buda și tot Ardialul și s-au așezat pace, până la moartea crăiesăi.

Iară pe urma crăiesăi, rămîind încă copilul nu de vîrstă, el au poftit, și domnii l-au sfătuit de au ales 12 svetnici, prietini de a tătîne-său, să cărmuiască trebile crăiei, însă dzilele lui nu

de tot fericite. Că lăsându-să numai cu un gându la una împărăție a Turcului, a toți craii și domnii creștinești ș-au pornit ură, cit nime den crai sau den domni creștini, până și venețienii, den casăle lor moșancă de cinste să-i fie crăiasă n-au priimit.

Spun că cu învățatura doftorului, anume Stan, care au cădzut la lege arienească — arian să cunoaște pe diresăle lui date arienilor în Ardial până acmu — acest craiu au aședzat aciastă lege, să fie priimită în Ardial ; și nu numai lege arieniască, ce și lege papistășască, calviniască și liutiriniască și acea arieniască, cărui legi este cap Fotie și Ariia, de la săboară procleți. Și aceste patru legi stau până acmu, scoțindu-ș ochii unii altora.

Murit-au acestu craiu tînăr, născut și crescut tot în zarve și neaședzări, nu fără prepus de otravă, rămîind crăiia iar fără următori, săminție de crai. Și apoi s-au osebit Ardialul de la crăiia unguriască, supt cnedzi. Și întii Ștefan Bator, carele pe urmă au fostu craiu în Țara Leșască, iară în locul lui au stătut cneadzu Jicmont Bator și apoi Andrei Bator, ce l-au stînsu Mihai vodă, domnul muntenescu, cu poronca turcilor. Acel Jicmont Bator au făcut schimbu cu împăratul nemțăscu, de au lăsat Ardialul în sama împăratului nemțăscu, și i-au dat
111 v lui, împăratul o țărișoară / în sus. Și cu acel schimbu, iar au adus asupra Ardialului amestecături, ce nu s-au îndelungat.

Iară după Andrei Bator, au stătut cneadzu Jicmont Racoți ; și iară, la începutul domniei lui, au început valurile și netocmelele, în care să afla capetele acei țări. Ce, bătîndu-să pe domniia acei țări, iar den Batorești, anume Gavriil Bator, și făgăduindu-i doaa olate, a Mucaciului (sic) și a Patacului, acela au lăsat cnedziia lui Gavriil Bator și el cu mare avere s-au mutat la Mucaci și la Patac.

Acest Gavriil era zburdat copilandru ; cu hihote să mărturisiia, că [pre] bătrînul Racoți, cu temere l-au amăgit și l-au spăriet de i-au luat de-a-mîină domniia Ardialului. Și așa, în gîndul său, cel cu crieri tineri suit, s-au desfrînat în viață fără de rușine, călcînd casăle a oarecîți boeri mari, făcînd silă fămeilor lor și fetelor lor. Anume trimitea unde știia fămei frumoasă ; și pre unde i să tîmpla a trece, fugiia oamenii de-ș ascundea fămeile și fetele, pre la beserici. Și, cînd ii spunea slugile lui că să ascund și fug oamenii cu fetele, el ridea cu

hohot în mare glas. Atîta era departe de rușine ca o fiară ! Iară într-o vreme, au mersu la Sibiu, neștiindu nime de vinierea lui. Acolo, așea fără veste, au scos pe bărbați den-a-fără de oraș, ciți au socotit că ar fi mai mulți la număr de curtea lui, iară fâmeile lor li-au împărțit tuturor a lor săi de petrecanie fără lege, alegîndu-și întii șie un cirdu. Și sintu fâmeili la Sibiu iubeță, cum iș sintu de feliu albenetă.

Pentru care spurcată și rar audzită faptă, striga theologhii, preoții lor, pre la beserici de ai lor, au răspunsu că blindă plată iau sibienii pentru fapta ci-au făcut cu Andrei Bator : la năzuirea lui, n-au vrut o portită să-i deșchidză, de au perit. Iară cu aciastă faptă ce face cu muerile lor, niceun rău nu face, ce înmulțește tîrgul.

Aceste fără de legi, nepovestite, nespună, nice audzite în lume, vădzînd domnii peste dumnedzâiască / și omeniască pravilă, trimis-au jalobă la împărăție pe dînsul. Care lucru simțînd el, și temîndu-să de viclesug, s-au mutat în Oradie. Și eșîndu la plimbare, l-au ucis doi ficiori de boeri unguri și s-au stînsu cu acel cirilan fără rușine lăudata casă a Batoresților, cu rău sfîrșitul său și de ocară.

Pre urma aceluia au stătut cniadzu Ardialului, Betlen Gabor ; acesta era cu mare și deplin fire. Fost-au împotriva nemților multă vreme cu cehii împreunat ; și cu agiutoriu turcilor, până la zidiurile Beciului au agiunsu cu oaste și părțile crăiei ungurești de sus au dezbătut despre nemți și la volnicie au adus. Murit-au acest cneadzu în anul de la Hristos 1629, cu mare jeale tuturor dentru acele părți.

Pre urma lui, doamnă-sa Caterina, carea era den casa cnedzilor de Brandaburg, au nevoit de au pus pe fratele soțu-său, Ștefan Betlen, care la turci era de mare credință, însă om blind ; și vădzînd între unguri multe capete amestecătoare, au lăsat de bună voe cnedziia și au dat locul Racoțăștilor. Spun de căiala ungurilor, cu povestea lui Esop, care scrie că broaștelii țîind un butuc în loc de împărat, în locul lui au ales pre un șearpe să le fie împărat, ce era într-un iezel.

Așea Gheorghie Racoți, stătut la cnedzie cu sfatul și primirea tuturor, întărit-au Ardialul în dzilele sale și părțile ungurimei de Sus cu întemeiată cnedzie ; pre mulți amestecători i-au răsipit și i-au pus la închisoare în toată viața lor. Și până într-atîta întărit și întemeiat, cît și el nedejduia de

crăiia leșască, ca și Bator ; în anii de la Hristos 1648, și cuge-
tînd, cum ar agiunge la cununa crăiei, au cădzut în boală ce
se chiamă melenholiia ; care den svatul doftorilor siliia să să
lecuiască cu vinătoria ; ce nefolosindu-i și acele plimbări, ș-au
sfișit viața.

112 v În locul lui Gheorghie Racoți au stătut cneadzu Ardialu-
lui fiiul lui cel întii născut, iară pre numele tătine-său Gheorghie
Racoți / om cu înaltă fire. De acesta, cum și de urmașii
lui, vom scrie unde vom agiunge cu domniia lui Vasilie vodă,
ci-au domnit în țară la noi. De aicea ne întoarcem iară la rîndul
istoriei noastre.

Moartea lui Ștefan vodă ce l-au ucis boerii țării

Pătru vodă Rareș, dacă ș-au aședzat lucrurile de la împă-
răția Turcului și-i vinisă agă împărătescu cu huchiumuri,
de-l chema la Poartă, sta să-ș scoată domniia țării.

Iară Ștefan vodă domnindu aicea în țară, știind de Pătru
vodă că au mărșu la Poartă și imblă să iasă domnu, nu puțină
grijă avea, știindu-l că și avere multă au luat cu sine la pribe-
giia lui, de au dus în Ciceu, care acestea toate îi era ca o
ghiață la inema lui.

În dzilele acestui Ștefan vodă, au fost lăcuste și au min-
cat toată roada pămîntului și s-au făcut foamete mare în țară
și la unguri. Și urît era tuturor acest Ștefan vodă pentru fap-
tele lui de tirănie, cum s-au pomenit mai sus.

Iară într-o dzi, s-au rădicat Găneștii și Arbureștii, și cu
slugile lor întrînd în cetatea Sucevii, l-au omorît, unde odih-
niia încă în așternut numai cu cămeșea ; ca niște tîlhari și
ucigași răsîpit-au ușa casăi cu drugii, unde odihniia domnul
lor, neștiindu domnul nemică de acea tîmplare să-i vie asupră.
Și cu toții, năvălînd ca niște hiari sălbateci, l-au omorît cu
multe rane, cît și astădzi să cunoaște singele pe zidiul păre-
ților casăi aceia, în cetatea Sucevii, pistrelat den Ștefan vodă.
Și tăindu-i capul, l-au scos afară. Aciasta plată au luat Ștefan
vodă de la cîia ce-i milui și-i cinsti ; însă pe urmă le-au plătit
Dumnădzău cu urgie, cum să va scrie mai gios la rîndul isto-
riei noastre.

Domnit-au acestu Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă
ani 2 și luni 3.

Cornea portarul au stătu domnu

Iară după spurcata faptă ci-au arătat Mihul hatmanul și Trotușan logofătu cu alți protivnici a lor, după ce au omorit pe Ștefan vodă, au ridicat cu toții domnu pe Cornea, portarul Sucevii ; iar mai nainte au fostu slugă la Mihul hatmanul și i-au schimbat numele de i-au dzis Alexandru vodă. /

113

În anii de la zidirea lumii 7048, iară de la Hristos 1538 ¹, Alexandru vodă Cornea și cu Mihul hatmanul, iprocii, luind veste de Pătru vodă Rareș că este în cinste la împărăție, au răpedzit de sirgu la Ferdinand, craiul ungurescu, pe unul ce-i dzicea Pătru Robeu, ispravnicul Sibiiului, cu rugăminte de agiutoriu, să-i trimiță împrotiva lui Pătru vodă, giuruindu-să cu toată țara că să va închina supt ascultarea crăii ungurești. Aciastă poftă de agiutoriu întirdziindu-să despre Ferdinandu, mai multu agiutoriu au făcut lui Pătru vodă la Poartă, că au luat pre lesne domniia și cu mai puțină cheltuială, oblicindu-să la Poartă îmbletele lui Alexandru vodă cu a svetnicilor săi.

Luind Pătru vodă a doa domnie, au purces cu imbrihorul împărătescu cu mulțime de eniceri și călărime de oaste turciască ; în 6 dzile a lui ghenar [7049] au purces Pătru vodă spre Dristor și de acolo au trecut Dunărea. Și viind la Brăila, să găti să margă asupra lui Alexandru vodă Cornii. Iară boerii țării, înțălegind de domniia țării dată lui Pătru vodă, au părăsit toți pre Alexandru Vodă Cornea și au eșit în timpinarea lui Pătru vodă la Brăila. Iară Alexandru vodă au rămas în Cetatea Noaă cu Mihul hatmanul și cu Trotușan logofătu și cu Pătrașco și Crașneș și Cozma. Iară ciealalți boeri, mergând la Pătru vodă în Brăila, pre toți i-au priimit cu drag, ertîndu-le greșelele făcute de mai nainte și ei toți priimind cu bucurie pe Pătru vodă.

Iară pe Alexandru vodă, precum scrie Isfanfie, istoricul ungur, l-au omorit boerii ce era cu dînsul, nedejduind că dentru acea faptă vor avea cinste la Pătru vodă. Și eșind și acii boeri în timpinarea lui Pătru vodă, cu multe gloate de țară, au înțăles Pătru vodă fapta lor și Dumnădzău nu i-au lăsat fără osindă, pentru moartea ce făcusă ei, întii lui Ștefan vodă Lăcustă, apoi lui Alexandru vodă Cornii. Au poroncit Pătru

¹ Data greșită, recte 1540.

113 v vodă de le-au tăiet capeteli și întâi i-au muncit cu munci grele și groznice. Așea este sfârșitul răilor și cumpliților vărsătorilor de / singe nevinovat.

Iară viind Pătru vodă în Gălați, au pus hatman pe Petrea, ficiorul lui Vartic.

CAP XXIX

A doa domnie a lui Pătru vodă Rareș

În anul 7048,¹ Pătru vodă Rareș, aședzindu-se în a doa domnie, trimis-au de ș-au adus doamna și coconii den ceta-tea Ciceul, den Țara Unguriască. Și sosind la Suciavă mai 25, eșit-au în timpinare Pătru vodă cale de trei mile și cu multă bucurie și veselie la adunarea lor.

După aceia trimis-au Pătru vodă sol la Jicmont Avgust craiul, de ș-au cerșut robii ce-i robisă Tarnovschii hatmanul, cînd vinisă la Hotin. Ce nu i-au fost de nice un folos solia aceia, că s-au întors solul lui Pătru vodă fără de nice o ispravă.

Vinit-au poroncă la Pătru vodă Rareș de la sultan Suleiman și la Radul vodă domnul muntenesc și la pașea de la Nicopoe să margă în Țara Unguriască să prindză pre Maelat domnul Ardialului

Sultan Suleiman, înțălegînd pentru Maelat domnul de Ardial, că imblă cu viclesug asupra crăii Isavelii și a ficiorului ei, agiungîndu-să cu Ferdinand, trimis-au poroncă la Ahmet, pașea de la Nicopoe, și la Pătru vodă și la Radul vodă, domnul Țării Muntenești, de au mârșu cu oști în Ardial. Întrat-au Pătru vodă pre Oituz și s-au adunat cu pașea și cu Radul vodă la Dunăre. Nice o scădere Țării Ungurești, pre unde au mârșu, oștile n-au făcut, pentru să nu aibă grijă și prepus Maelat. Iară, fiindu fără grijă Maelat la casăle sale, făcură svat domnii aceștia cu pașea, neputînd să-l prindză fățiș, să-l prindză cu viclesug. Și trimisără de chemară pe Maelat să vie la Pașea, pentru înteme-

¹ Data greșită, recte 7049.

ierea legăturilor de pace între dînsul și între împărăție, făcîndu-i știre că și sultan Suleiman au purces de vine să mîntuiască Buda de încungiurarea nemților, socotind că mai bine cu pace să se așează, decît cu vîrsare de / singe.

Răspuns-au Maelat că nu are cum merge la pașea ; ce, de-i va trimite pașa zălog pre un ficior al său, el va veni la pașea. Răspuns-au pașea că pre fiiul său nu-l poate trimite la dînsul, căci este în slujbă împărătească și este cu primejdie de viață la dînșii a trimite zălog, fără știrea împărăției ; ce-i va trimite doi agi mari : de Vidin și de Silistra, cărora le-au dat împăratul stiaguri de isprăvnicie. Și îmbrăcînd pașea pe doi comișei de la grajdul lui în haine scumpe și cu arme ferecate și pre cai împodobiți, i-au trimis. Și încredzîndu-să Maelat, i-au priimit cu cinste, nesocotind a fi vicleșug.

Vădzînd zăloage acei turci de cinste, au vinit Maelat în tabără la pașa și deodată au mersu la corturile lui Pătru vodă ; și priimindu-l Pătru vodă cu cinste, l-au ținut cu voroavă, până au vinit mulțime de turci, amestecați cu munteni, de l-au luat și l-au băgat în obedzi. Și ducîndu-l la pașea, l-au trimis îndată la împărăție, la Țarigrad, și acolo puindu-l la închisoare, l-au ținut până i s-au sfîrșit viața.

Iară Pătru vodă, întorcîndu-să dentru acea slujbă împărătiască iarăș pen Ardial, au vinit la scaunul domniei sale, nu fără pradă Ardialului și era atunce anii de la zidirea lumii 7049.

Așjidirea au venit poroncă de la sultan Suleiman la Pătru vodă, al doile an după aciasta, de au întrat în Țara Unguriască cu oști, pentru multe amestecături și neaședzări, ce era pentru crăiia unguriască, după moartea lui Ian Zapolii, precum s-au pomenit mai sus. Bucuros era și Pătru vodă de aceli poronci, că nu putea uita Pătru vodă strîmbătățile ce i-au făcut ungurii, cînd era în cetatea Ciceul. Și au prădat Pătru vodă cu oastea sa și au arsu Țara Unguriască până la Cetatea de Baltă. Ședzut-au șeasă dzile la Cetatea de Baltă de au făcut mare pradă și stricăciune Ardialului și s-au întorsu pre la Bistrița și au eșit peste munți la Baia. Însă letopisățile străine / leșăști și ungu-rești, de aciastă oștire a lui Pătru vodă nu pomenescu, ce de Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă, scriu că au făcut acele prădzi la Ardial, precum vom arăta la rîndul său, unde vom scrie domniia lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă.

114 v

Dacă s-au întors Pătru vodă den Ardial, au săvîrșit zidirea Mănăstirii Pobrata, ce este de dînsul den temelie zidită.

Urdzit-au și mănăstirea Rădica, săvârșit-au și mănăstirea Dobrovățul ; zidit-au și mănăstirea Căpriană în ținutul Lăpușnii ; săvârșit-au și episcopia den Roman și mitropoliia den Suciavă au înocit și au împodobit, cum și la mănăstirea Bistrița. Și alte beserici de piatră au zidit Pătru vodă în țară : cum în Hîrlău, în Bae și în alte locuri.

Sămăna bine a fi ficior lui Ștefan vodă celui Bun : așa isteț la fire spre războaie, cum și a zidi beserici și alte lucruri bune de pomenire în țară ; la giudeță blind și dreptu, statul lui cuvios și gata la cuvîntu.

Îmbătrînit fiind Pătru vodă și cu boală grea adaos cătră bătrînețele lui, ș-au dat datoriia cea de obște cu mare jele tuturor și l-au astrucat în mănăstirea Pobrata în anii 7054 ¹.

CAP XXX

Domniia lui Iliiaș vodă feciorul lui Pătru vodă Rareș

După moartea lui Pătru vodă, au ridicat domnu boerii pre fiu-său Iliiaș vodă. Ce, departe de firea tătîne-său era Iliiaș vodă !

De acestu Iliiaș vodă, scrie Isfanfie istoricul că pe vremea ce era multe amestecături în Ardial, i-au vinit și lui poroncă împărătiască de la sultan Suleiman, de au intrat în Ardial, avînd și oaste turciască cu sine. Și trecînd peste munți, s-au tăbărit la Toriian și de acolo au slobodzit călărimea cimabul și au prădat orașele săcuilor și au arsu orașele sasilor, anume Herman și Prejmerul, până în pămîntu și mulți oameni au robit. Și prinzind veste ungurii, au sărit și au scos tot duiumul ce luasă moldovenii și turcii. Și pre mulți oșteni de a lui Iliiaș vodă au luat ungurii și nemții. / Iară, de ar fi sosit pedestriimea nemțască să le fie apucat poticili, nice singur Iliiaș vodă n-ar fi scăpat. Și așa, cu deșert s-au întorsu înapoi Iliiaș vodă la scaonul său, la Suciavă.

Dentru acea tovrășie cu turcii, Iliiaș vodă ș-au arătat firea lui depărtată de cum îl socotiia boerii și țara. Că de atunce s-au

¹ Îndreptat cu altă cerneală 4 (π) din 5 (ε) ; în Ms. VI—41, f. 196, rîndul 22 : „în anii 7052“, dată greșită.

dat după obiceiurile turcești, având turci tineri pre lingă sine, cari l-au adus la spurcata curvie, depărtându-să de obiceiurile creștinești, care să cuvin domnilor creștini. În vedere să arăta creștin Iliiaș vodă, iară într-ascunsu păgîn turcu. Atîta călcasă legea creștinească, cit de-l vrea răbda Dumnădzău mai îndelungu, pre mulți, de nu pre toți, îi vrea duce la orbire și la întuneric.

În zilele lui, certat-au Dumnădzău țara pentru spurcate faptele lui, cu geruri mari, de au săcat pomeții și viile. Tiran să făcuse Iliiaș vodă ; au omorit pre Vartic hatmanul simbătă după Paști, în tîrgu, în Huși, și l-au îngropat în mănăstirea Pobrata.

Deci întunecat și rătăcit de tot Iliiaș vodă, cu întunecările diavolului, lăsat-au țara și domniia la frate-său Ștefan vodă, în anii de la zidirea lumii 7059, iară de la Hristos 1550 și s-au dus la Țarigrad la sultan Suleiman de au priimit lege turciască.

Scrie Cromver și Gvagnin că, după ce s-au turcit, l-au pus la isprăvnicie sultan Suleiman. Deci vădzindu-să în cinste Iliiaș vodă, pentru să-ș arate credința și slujba la împărăție, vorovindu-să cu o samă de oșteni turcești, cu știre Porții, avînd povață pre un turcu, (de nu va fi fostu grec), anume Marmara, au mersu la Brațlav și au încungiurat cetatea și au aprins tîrgul de au arsu până în pămîntu și au luat pre toți oamenii în robie. Iară pre urmă, și pentru aciastă faptă asupra nevinovaților creștini ce au perit și i-au robit la Vrațlav, întorcîndu-să / cu izbîndă, prepus-au pre dînsul sultan Suleiman pentru legea lor, că nu o ține deplin, și-au poroncit de l-au omorit ; și nu să știe ce ce moarte l-au omorit, nice s-au mai știut ce s-au făcut. Așa i-au plătit Dumnădzău !

115 v

CAP XXXI

[Domniia lui] Ștefan vodă feciorul lui Pătru vodă

După ce au părăsit Iliiaș vodă și legea și țara, ridicat-au domnu țării pe Ștefan vodă, ficior mai mic lui Pătru vodă, socotind boerii și țara că va sămăna tătine-său, lui Pătru vodă, uitîndu-să și la spurcata faptă a frăține-său, lui Iliiaș

vodă (Că domnilor buni și înțelepți, oglindă trebuie să fie faptele trecute a trecuților domni ; cele bune și de laudă să le urmează, iară de cele rele și de hulă, departe să fie).

Ștefan vodă dentii să arăta spre toți plecat și milostiv și spre fapte bune silitoriu, spre beserici nevoitoriu, ca să să stingă și să uite numele cel rău a frăține-său și să înoiască bunul nume a tătine-său. Adevărat, ficiorii buni adaogă și cresc numele părinților săi și-l fac fără moarte ; iară cei răi ficiorii ocărăscu și stingu numele părinților buni.

Cu ce socotială au făcut acest Ștefan vodă că va arăta de au scos den țara sa ereticii, pre carii îi silia să-i aducă la pravoslavie. Că pe unii de armeni de bună voce, cu făgăduință, pre alții cu sila îi întorcea cătră driapta credință ; iară mai mulți, lăsindu țara, s-au dus pen alte țări, cine încătro au putut eși, pentru să-ș ție legea sa.

Pe proastă cale purcesese Ștefan vodă cu acestea, socotind că va stinge ocărîta viață a frăține-său, lui Iliiaș vodă. Și el pe urmă au urmat fapte, nu plăcute lui Dumnădzău, vătămatoare oamenilor, că s-au pornit spre lăcomie, care este mumă tuturor răutăților. Că den lăcomie ce avea Ștefan vodă, s-au făcut curvariu. Nu să răbda de mueri cu bărbați, nu răminea fete fecioare nebatgiocurite, nu hălăduia giupîneșale boerilor săi, nesilite.

116

Vădzindu-l neînfrinat în lăcomie și în curvii / săracii lăcuiitorii și boerii țării nu l-au putut răbda. Dzice *Svinta Scriptură Levit 20* : Cela ce va preacurvi cu muerea altuia și va face curvie cu muerea vecinului său, cu moarte să moară curvariul și preacurvariul. Și la a doa lege dzice *Sfinta Scriptură* : Blăstămat, carele doarme cu muerea vecinului său și să dzică nărodul. Amin. Așa să fie ! La Ezdra cap. 3 dzice : Depărtați-vă de muerile pămîntului și de muerile streine ! Pavel Apostol *Corinthieni I* dzice : Feriți-vă de curvie, că pe curvari și pe preacurvari giudeca-i-va Dumnădzău ! Pentru aceia cu cale sfătuindu-să boerii și cu dreptate asupra lui Ștefan vodă, și au trimis la boerii pribegi, ce era eșiți den țară de spurcatele fapte a lui Ștefan vodă în Țara Leșască, făcîndu-le știre că nu mai pot răbda pe Ștefan vodă, pentru nesuferite faptele lui ; ce să vie să să mîntuiască de Ștefan vodă.

Atunce boerii pribegi ce era în Țara Leșască s-au sfătuit să nu vie fără cap ; ce au ridicat domn dentre dînșii pe Petrea stolnicul și au eșit în țară cu oaste leșască.

Iară boerii ce era cu Ștefan vodă, aflînd vreme asupra domnu-său la Țuțora, n-au mai putut aștepta vinirea boerilor pribegi, ce s-au ridicat ei noaptea la pod, la Țuțora, și au tăiat ațale cortului asupra lui Ștefan vodă și cu multe rane l-au pă-trunsi și l-au omorît.

Așa giudecă Dumnădzău pe curvari și pe preacurvari ! Dar căci Dumnădzău pune și înaltă pe domni stăpîni țărilor, să caute să giudece strîmbătățile oamenilor, iară nu să facă silă fămeilor și băieților bieților lăcutori. Că alte strîmbătăți toate sintu de răbdat, iară să-ș vadză cineva muerea, luată de lingă sine la curvie, sau fata fecioară den sinul și de singele său să o siliască spre spurcată poftă a curviei, cum poate să rabde ?

Și aciasta încă să știe că prin slobodzirea lui Dumnădzău, nerăbdînd spurcata faptă, să pedepsăscu de oameni domnii răi și turbați. Precum și de acest Ștefan vodă / s-au arătat că l-au omorît boerii. Domnit-au ani 2 și luni 4.

116 v

In anul 7065, iară de la Hristos 1556, sultan Suleiman au trimis oaste turciască în Țara Unguriască, să bată Sighidinul. Iară Thoma Nadazdii, ispravnicul Țării Ungurești, întălegînd că au vinit turcii la Sighidin, s-au pornit și el cu oști ungu-rești de au început a bate cetatea Baboție, ce era luată de mai nainte de turci.

Iară, întălegînd turcii de aciasta, au lăsat Sighidinul și au mărșu să dea agiutoriu cetății Baboții ; și dînd războiu, au în-frîntu ungurii pre turci și i-au biruit.

Atunce s-au întorsu crăiasa Isavela cu fiiul ei, Ian Jic-montu, la cnezia Ardialului, den poronca lui sultan Suleiman, gășind-o pre însă solul turcescu la Petricov în Țara Leșască. Și de acolo, împreună cu solul turcescu au vinit în Ardial, cum am pomenit mai sus, unde am scris de crăiia unguriască.

Iară în anul de la Hristos 1554, Ivan Vasilevci, marele cneadz, împăratul Moscului, au dobîndit supt ascultarea sa ora-șul Astrahanul și oardele ce sintu la Marea Caspia, cărui mări îi dzic moscalii Hvalensca More. De atunce să scriu împărații Moscului stăpîni Astrahanului.

Dacă au omorît boerii pe Ștefan vodă la Țuțora, au ridicat domn țării pre Joldea. Și au purces în sus pe Jijiia să margă la Suciavă, la scaunul domnescu, să nuntiască, să-ș ia doamnă pre Roxanda, fata lui Pătru vodă Rareș, sora lui Ștefan vodă. Și agiungînd până la Șipote, pre Miletin, s-au tîmpinat cu boerii

pribege, cari și ei ridicasă domnu dintre sini pre Petrea stolnicul și i-au schimbat numele Alexandru, cu porecla Lăpușneanul.

117 Boerii cei pribege cu Alexandru vodă Lăpușnianul, întrind cu oaste leșască în țară, au întâles că boerii ceștelalți ce era în țară, ș-au ridicat domnu pre Joldea, neașteptind vinirea lor, cum le-au fostu trimis cuvintu să păzască să vie cu un cap dintre dînșii, că nu mai pot suferi / pre Ștefan vodă. Îndată au răpedzit cu o samă de oaste pre Moțoc vornicul să prindză pe Joldea ; și timpinindu-l la Șipote l-au împresurat oastea și l-au luat fără de niceun războiu, că Joldea nemică n-au știut de oastea ce l-au împresurat. Și ducind pre Joldea la Alexandru vodă, l-au însămnat la nas și l-au trimis la călugărie.

CAP XXXII

Domniia lui Alexandru vodă ce i-au dzis Lăpușneanul

În anul de la zidirea lumii 7065 ¹, Alexandru vodă Lăpușnianul, dacă au prinsu pre Joldea și l-au dat la călugărie, mers-au cu toți boerii la Suciavă și au nuntit, luindu-și doamnă pre Roxanda, fata lui Pătru vodă Rareș, ce era întâi să o ia Joldea.

Într-acestu an, s-au timplat mare omor în oameni și iarnă grea.

Aședzîndu-să la domnie Alexandru vodă, au aședzat pace de toate părțile și au grijit aședzare țării. Și domnind cu liniște, au zidit mănăstirea Slatina întru lauda lui Dumnădzău, cu multă cheltuială și oserdie, iscusită între alte mănăstiri în țară și o au svințit preaosvințitul mitropolitul Sucevei, Grigorie ; fost-au la svințâniia Slatinii preoți cu diaconi 116, în luna lui octomvrie 14, fiindu cursul anilor 7066.

Mai pre urmă au zidit Alexandru vodă și mînăstirea Pîngărații ; zic că mai multu de frică decît de bună voe, o au zidit, arătîndu-i-să de multe ori în vis marele mîcenic Dimitrie, îngrozindu-l pre Alexandru vodă să-i facă beserică pre acela

¹ Data pentru începutul domniei lui Lăpușneanu, greșită 7065 în loc de 7060.

loc. Și zidind-o cu oserdie, o au svințit pre numele marelui micenic Dimitrie.

Iară, la al patrule an a domniei sale, venitu-i-au fermaș de la sultan Suleiman, împăratul turcesc, lui Alexandru vodă și domnului muntenesc, de au mârșu la Ardial. Și împreună du-să cu oastea turciască au așezat la crăie pe Ian Jicmontu la scaunul de moșie, căruia îi pusese nume ungurii Ștefan, ficiorul lui Ian Zapolie, craiul ungurescu. Și s-au întorsu cu pace la scaunul său, la Suciavă.

În dzilele acestui domnu, prestăvitu-s-au / Macarie, **117 v** episcopul Romanului, ce au fostu episcop ani 27, și cu cinste l-au astrucat în mînăstirea Rîcica, ce-i zidită de dînsul. Iară în locul lui fu svințit Anastasie, om harnic, întru slujirea păstoriei sale. 14 ani au fostu episcop, pre urmă și mitropolit au fostu.

Pre aciasta vreme, în anii de la Hristos 1562, iară de la zidirea lumii 7071, Ivan Vasilivici, împăratul Moscului, avînd cu sine trei sute de mii de oaste, s-au pornit asupra cetății Polotșul, ce este pre apa Dzvina, și cu multă vărsare de sînge o au dobîndit. Aflat-au mari vistere întru acea cetate; dzece mii de oameni au robit. Scriu cronicarii leșăști. Iară pe Jidovi, carii n-au vrut să să botedză, au poroncit de i-au înecat în apa Dzvina.

Pentru Dispot cu ce îmblete au eșit la domniia țării vom să arătăm

În anul de la zidirea lumii 7070, iară de la nașterea domnului nostru lui Isusu Hristos 1561, Iacov, oarecare Vasilie Iraclie, de niam grec, den ostrovul Samuș, socoti cu arme și cu oști să între în țară, să apuce domniia țării.

Acestu grec, Iacov Vasilie, de la Iraclia, după nespusa trufie greciască și a lui, făcîndu-să a fi niam de a dispotilor, căci și aciasta au grecii den firea lor, a să face niamuri mari. Că unii nu numai de niamul împăraților grecești a să numi, ce și de niamul aceluia Iraclie, vestit pe vremile elenilor, de niamul lui Ahilevsu, nu li-i rușine a grăi minciuni, așa și acestu Iacov Vasilie să numia a fi de niamul dispotilor. Și alții îl știe că este de niam de la Șam, sau cum scriu unii, critian. Care, fiind trufaș și mult de sine socotind, să fece a fi de niam mare,

118 avîndu hrisovul, care s-au dat dispotilor de Carol al cincele chesariu, luat cu meşterşug după moartea unui dispot, într-acesta chip : /

Dispotul cel adevărat fiindu pre acele vremi în Râm şi bolnăvîndu-să, au murit ; iară acest Iacov Vasilie era slugă, mai ispravnic şi mai isteţ la fire. Şi după moartea lui Dispot, s-au sfătuit cu tovarăşii săi, cu slugile lui Dispot, dzicînd că-tră dinşii :

Fraţilor, stăpînul nostru au murit şi nu are nice o sămin-ţie a sa pre lingă sine ; pentru aceia, boierimea svatului îi vor lua tot ce au rămas, cum este legea divanului lor, iară noi vom rămîne cu nemică, dentru atîta slujbă, ce am slujit lui Dispot pen ţări streine, până aice. Iară de mă veţi asculta, cum voi învăţa, şi voaă şi mie va fi bine. Să mergiţi înaintea svatului şi să spuneţi de moartea stăpînului nostru lui Dispot şi să faceţi jalobă pre mine, dzicînd că este un nepot a lui dispot, care va să ia toată averea mortului Dispot, unchiului său, şi noaă nu va să ne plătiască, pentru slujba noastră ce-am slujit lui Dispot. Şi atunce va poronci sfatul de mă vor chema şi-mi va poronci să vă plătescu. Iară eu vă făgăduiesc să luaţi voi toată averea, ci-au rămas de la stăpînul nostru ; numai scrisorile să-m daţi mie şi ceva de cheltuială, cît să mă pociu duce de aicea, să-m aflu stăpîn ; că voaă nice de o triabă nu vă sintu acele scrisori.

Şi ascultîndu-l, tovarăşii lui au făcut cum i-au învăţat el. Şi împărţînd ei averea, ce le-au fostu rămas de la Dispot, luat-au el scrisorile cîte au fostu, zapisă şi urice, între care scrisori era şi uricul cel de dispotie, cum s-au scris mai sus, şi o samă de bani de cheltuială. Şi să făcu nepot lui Dispot, pre numele unui nepot, ci-au fostu avut Dispot şi perisă în război.

118 v Deci Iacov Vasilie, viind deodată la Braşeu, au început a suna cum este nepot lui Dispot şi arăta urice de dispotie. Şi îmblînd pre toată Ţara Nemţască, au trecut în Ţara Leşască. Apoi au vinit aice în ţară, la Alexandru vodă Lăpuşnianul ; făcîndu-să rudă doamnii, l-au priimit cu dragoste Alexandru vodă, că doamna Roxanda / era de pre mumă-sa rudă de dispot şi avea socotinţă de la Alexandru vodă şi de la doamna Roxanda.

Iară, după firea cea nestătoare greciască, cari-i tot a supune pre alţii şi a rămîne numai ei nesupuşi, au început cu o samă de boeri a lui Alexandru vodă, pre taină a sfătui, cum ari putea să apuce domniia ţării, că era sătui şi boerii de Ale-

xandru vodă, pentru multe greutăți ce începuse a face Alexandru vodă țării. Nu s-au putut ascunde socotiala și gândul grecului despre Alexandru vodă ; că înțelegînd Alexandru vodă, au pus de l-au otrăvit pre taină și simțindu-să a fi otrăvit, îndată au luat doftorii și nu i-au strîcat nemic otrava.

După aceia au fugit de aice pren Țara Munteniască și au trecut în Ardial, în Brașeu. Acolo, alegîndu-ș loc de odihnă, știind limbă săsască, nemțască, lătiniască și româniască, fiindu în Brașeu cităva vreme, trimis-au Alexandru vodă să-l poată gîmba. Ce, oblicînd el, și înțelegînd că vrea să-l dea Jicmond, craiul unguresc, de grumadzi lui Alexandru vodă, au fugit furis den Brașeu, noaptea, slobodzit peste zid de un prieten den cetatea Brașeului. Și imblînd rătăcit prin multe locuri, lipsit fiind și de chelșug, neștiindu-să ce să face, au nemerit la Olbreht Laschi în Țara Scepînului, la hotarul Țării Leșăști și Ungurești, avînd slobodzanie de la craii ungurești.

Și pentru că nu de mult mai nainte ș-au fostu luat acest Laschi fămee cu multă avere, văduvă, priimitu-l-au Laschi liavul cu cinste la casa sa. Și fiind lipsit de bani Iacov Vasilie grecul a face oaste, au cădzut cu rugăminte la Olbreht Laschi, arătîndu-i niamul său și înstreinarea sa, făgăduindu-i Grecul că niceodată nu-i va uita facerea de bine, numai să-l agiutoriască la lipsa și la nevoia lui. Priimit-au Laschi rugămîntea Grecului, că era acel Laschi răsipitoriu și cheltuatoriu a lor sale, și rîvnitoriu celor streine ; că avere nespusă ci-au avut de la tată-său / și ce au luat cu fămeiaș văduva ce o luasă de curund, așea cheltuisă și împrăstiesă, cît rămăsese la toți fără nume de avere, ce mai mult lipsit.

119

Iară pe pofta lui Iacov grecul, ce ș-au pus nume Dispot, ș-au zălojit toate moșiile sale dreptu dzece mii de galbeni de aur și cu acei bani au purces a face oameni de oaste. Dispot cu Laschi liavul, nu atîtea de mulți, ce cît să le agiungă numai să între în țară, socotînd Dispot că îndată ce să vor apropiia de marginea țării, i să va închina toată țara, arătînd nesuferite nevoi și apăsuri a lui Alexandru vodă asupra țării.

Și gătîndu-să de ce le-au trebuit și oaste cu opt tunuri mari de zidiuri, au sosit în Podoliia ; ce, acolo, den poronca lui Jicmont, aflîndu-să cităva oaste den țară, și de leși și rusi, i-au împiedicat de n-au putut trece, măcar că au stătut la bătae. Ce, fiind mai puțini, n-au putut treci, ce pierdură războiul și

tunurile ; că să tîmplasă și Dimitrie Vișnovețhii, vevoda Podoliei, la acel războiu cu Laschii și cu Dispot.

După aceia, Dispot tot n-au pierdut nădejdea, ce au trecut la Franceșco Zaie, ispravnicul lui Ferdinandu, în Țara Unguriască, împreună cu Laschi. Și împăcînd pre Zaie cu multe daruri, l-au rugat de ajutoriu să poată merge să apuce domniia țării, arătînd precum și capetele ce sîntu în țară, boerimea, îl aștiaptă, avînd bună nădejde de biruință. Și după multă vroavă între dînșii, au ales de au scris la Ferdinand jaloba și pofta lui Dispot de ajutoriu și slobodzănie oștilor asupra lui Alexandru vodă, arătînd că mai cu cale și mai cu cinste este să aibă pre Dispot prieten, decît pe Alexandru vodă, care fiind supus turcilor, face multe și nespusă tiranii lăcuitorilor țării.

119 v Iară Ferdinand mult au socotit cu svetnicii săi. Ce nu să tocmiia la svat toți în socotială pentru Dispot, că unii dzicea : nu trebuie a să protivi unui om, neștiut încă, nice niamul lui, nice hărnicia lui, și că / nu trebuie a întărita pre Turcu, supt a căruia stăpînie dzace acea țară ; și cătră acestea, că legăturile, carele poftiia a avea cu sultan Suleiman, împăratul turcescu, să le așeadză, să vor strîca, de să va protivi unui om neștiut ca acel Dispot, și ca acestea. Iară alții dintre svetnici, cari era mai aprinși la minte, arăta că nu trebuie să lasă împăratul Ferdinand o țară, care și mai nainte vreme era supusă crăiei ungurești, ce, să-ș ispitiască cu dînsa nărocul. Iară de ar fi vr-un prepus despre Turcu, să va răspunde că fără știrea lor au intrat Dispot cu oaste în liafa sa, în Moldova, cum și la stăpîniile turcești să tîmplă de multe ori oștiri fără de știrea împărăției. Aciastă părere de pre urmă fu mai socotită de Ferdinand împăratul și făcu răspunsu lui Zaie să fie foarte cu taină acel lucru cu Dispot, căruia i-au trimis Ferdinand împăratul și dar, șeasă mii de galbeni de aur.

Iară Zaie, după ce înțaliasă voia împăratului său, s-au sfătuit cu Laschi liavul și cu Dispot, purtînd toate pre taină. Au orînduit pre Anton Săcuiul cu mare veste, pre atunce purtătoriu de oști, și pre Ioan Russel, de niamul său de Burgundiia, care avea o sută de călărime cu sineță supt ascultarea sa, și Ian Velleiu franțoz cu 100 călărime și cu altă pedestrime s-au unit și el cu cielalți ; și den Slonsca cu Pătru Seledție cu 150 călărime au vinit la ajutoriu lui Dispot și pedestrime, nemți den cetatea Casovei și dentr-alte cetăți de pre margine fură adunați, cît cu toții să făcusă 2000 de oșteni aleși. Acestea ispră-

vindu-să, au lăsat în socotiala lui Anton Săcuiul, el să fie purtătoriu acei oști și să cîrmuiască pre toți ; iară Laschi să aibă grijă pentru alte trebi a lui Dispot.

Și vrînd să fie pre taină lucrurile lor, au făcut veste că au murit Dispot și îndată Laschi au ascunsu pre Dispot într-o cămară de taină și făcu veste că-i bolnav și să arătă mîhnit și cu voe rea Laschi pentru Dispot. Iară, peste puține dzile, eșit-au / Laschi jealnic, dzicînd că au murit Dispot și de cheltuiala ce au făcut cu atîta somă de bani pentru Dispot rămîne păgubaș. Făcut-au săcriu de mort și au pus o piatră mare și-l duce cu preoți la beserică de-l prohodesc și-l îngropară. Și după acestea, s-au pornit Dispot cu oști, cu Laschi liavul, cu tunuri, prin Țara Unguriască și apropiindu-să de munții Țării Leșești, în preajma Liovului, avea leșii păzitori la căile acelor munți ; ce, n-au putut opri pre oastea lui Dispot. Și viind la marginea Țării Moldovei, oblicisă Alexandru vodă de apropierea oștilor cu Dispot, ce nu credea, viindu-i veste mainte că au murit Dispot, avînd iscoade oameni ai săi, de au vădzut îngroparea acelu săcriu. Iară, apoi i-au căutat a crede den prietenii săi leși, că au înviet¹ Dispot și vin cu Laschi asupra lui, cu oștile ungurești cu Anton Săcuiul.

120

o

Sîrguit-au și Alexandru vodă de ș-au strinsu oștile sale ca la 25.000, făcîndu-le căutare la Suciavă ; ce mai mulți era țărani în oastea lui decît slujitori. Eșit-au Alexandru vodă împotriva lui Dispot ; știa Alexandru vodă că și nemți sintu în oastea lui Dispot.

Tocmît-au la trecătoare Alexandru vodă oștile sale cu tunuri, să nu lasă a trece oastea lui Dispot. Iară Dispot, imblînd călare pre țarmure, vădzu toată oastea lui Alexandru vodă, și să spămîntă că nu-l va putea înfrînge. Ce socoti să să întoarne și să fugă, pierdzind nădejdea de izbîndă. Iară, oblicînd Anton Săcuiul de spaima lui Dispot, l-au îmbărbătat și au cercat de aflară altu vad și trecu oastea lui Dispot cu Laschi și cu Dispot.

Iară Alexandru vodă, vădzînd trecerea lui Dispot, den sfatul lui Moțoc vornicul, ce era pre atunce purtătoriu de oștile lui Alexandru vodă, au întorsu tunurile cu mare nevoe de unde era tocmită și le pogorî mai gios. Iară Anton Săcuiul cu ai săi trecînd de sirgu, dederă năvală și apucară podul și tunurile lui Alexandru vodă ; iară după ce au trecut toți, tocmind / toată oastea Anton, îndată dederă în dobe și în trimbiță

120 v

1 Corectat după Ms. 1794, f. 90, rînd 22 ; în Ms. 238 : „înviest“.

sămnu de războiu și năvăliră asupra oștii lui Alexandru vodă. Dzac, să fie avut Alexandru vodă în oastea sa și 2000 de eniceri și alți turci călărime. Ce, n-au ținut multă vreme războiul că oștenii lui Alexandru vodă să amestecasă, călărimea cu pedestrima turciasă, și purciasără în răsipă. Gonitu-i-au citva loc Anton și Burgundii cu raitarii franțozi, de i-au agiunsu și i-au tăiat. Picat-au mulți den oștenii lui Alexandru vodă. Fost-au împărțită o samă de oaste, pre care o purta Moțoc și Bogdan ; aceștea au ținut cităva vreme războiul cu Laschi și cu Dispot. Ce, nemerind Anton Săcuiul cu ai săi și dînd războiu, îndată au purces în răsipă Alexandru vodă cu Moțoc și cu Bogdan. Rămas-au multe stiaguri de a lui Alexandru vodă și tunurile toate, pre mina lui Dispot.

Scrie Istfanfie istoricul să fie cădzut într-acel războiu trupuri trii mii de oștenii lui Alexandru vodă și enicerii mai toți periți și robiți ; mulți au cădzut robi pre mina lui Dispot. Ce, pre toți i-au slobodzit, cu sfatul lui Laschi și a lui Anton, pentru să tragă cu blindetă inimile a tuturor lăcuitarilor țării spre Dispot.

La acestu războiu, tare și vitejește au stătut Alexandru vodă singur, că pre un ungur ce făcea războiu singur cu dînsul, l-au oborît cu sulița de pre cal. Așea îl laudă istoriia streină, că multă vreme singur Alexandru vodă cu puțini, părăsit de toți, au ținut războiul.

Iară, după ce au purces în răsipă și Alexandru vodă cu cine era pre lingă sine rămași, au cădzut ca la 2000 den oștenii lui, împiedecați între niște garduri și șanțuri, ce era îngrădiți niște pomeți, unde să strînsesă țărănime. Unii den fugarii oșteni a lui Alexandru vodă, s-au fostu suit pen copaci, lăsîndu-și caii, și pre acii ucide-i den sineță. Acest războiu a lui Alexandru vodă cu Dispot, la ce loc au fostu, cronicarii streîni / nu scriu ; iară rāpousatul Grigorie Ureche, ci-au fost vel vornic, scrie că au fostu la Verbia, însă pre scurt scrie ; iară noi, den cronice streine, am aflat mai pre largu și scriem mai pre largu.

Alexandru vodă, după ce au pierdut războiul cu Dispot, luîndu-ș de grabă doamna și averea toată, că mai nainte trimisesă la Suciavă de ș-au luat tot ci-au avut și au trimis spre Dunăre, și el den Eși, s-au pornit spre Huși. Acolo să grijiiia să strîngă țara și să ia agiutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot ; ce nemică n-au folosit.

Lauda acestui războiu o scriu și o dau istoricii streini lui Anton Săcuiul, care nepărăsit și fără preget îmbărbătând pre ai săi, au luat întâi biruință. Războiul acesta s-au timplat în dzua svintului Martin, ce-l sărbadză papistașii ; care svintu este în 11 dzile în luna lui noemvrie după calendariul lor, iară la noi vine în 31 zile a lui octomvrie.

După izbîndă, Dispot cu Laschi liavul și cu Anton, cu toată oastea, au mersu la Suciavă și au pus de au zugrăvit pe părăți la ulița ce să chiamă Ulița Tătărăscă, războiul lui Dispot cu Alexandru vodă, chipurile căpitanilor osăbi de a domnilor, cu mare meștersug scrise chipurile hatmanilor și anume ; care zugrăvitură și scrisoare cu vremea pre urmă au cădzut și s-au ștersu. Precum și o beserică în Hirilău, ce au fostu zidită de Dispot vodă, în pomana tătine-său, de ;easă stînjinii în părăți de înaltă, care stă astăzi răsipită, și nime nu scrie de acea beserică, nice este pomenire de dînsa, papistășască, făcută de Dispot vodă.

N-au zăbăvit Dispot, ce au trimis în goană după Alexandru vodă ; ce nu l-au putut agiunge, nice alt nemic de a lui n-au putut lua, fără numai un car cu covoare, cu părătare, îmbrăcăminte de casă, iar proaste.

Iară Alexandru vodă, strîngînd rămășiță de oștenii săi ce scăpasă călărimie turci și mai vinisă și alți turci ca la 5000, între cari avea și oarecîți eniceri, cu aciiu au venit Alexandru vodă până / în Prut. Și acolo, dreptu Huși, au făcut pod peste apa Prutului : și acolo aștepta agiutoriu pre Mircea vodă, domnul muntencescu. Iară, înțelegînd Dispot că s-au oștit Alexandru vodă, strins-au țara și oștile țării la sine, ca 25.000 oșteni cu țărani, la Suciavă, și luînd tunuri 32, Dispot vodă au purces den Suciavă să margă asupra lui Alexandru vodă. Înțelegînd Alexandru vodă de apropierea lui Dispot vodă asupra lui, au poroncit de au strîcat podul la Prut ce-l făcusă. 121 v

Era un sat despre partea lui Dispot cu puținelă casă, unde socotind Anton Săcuiul loc bun de supus tunurile, au tras tunurile și le-au supus pentre case ; iară pre sinețașii unguri și nemți pentre desime și pentre copaci și pe malul Prutului, unde era mai ponorît malul, au supus să facă meștersug viclean și au poroncit să nu dea den sineță peste poronca lui.

Sta oștenii lui Alexandru vodă cu Moțoc și cu turci amestecați, ca 2000 pre o ripă a Prutului ; carii, dacă vădzură că să apropie oastea lui Dispot, și au poftit Moțoc de au vorovit cu Anton Săcuiul, amîndoi puînd parola. Ce vor fi vorbit în

scurtă voroavă, nu scriu istoricii, fără cît că au vorovit amîndoi. Nu s-au putut vedea de oastea lui Alexandru vodă, oastea cea supusă a lui Dispot, pentru desimea călărimei lui Dispot vodă. Turcii așijdirea, fiind fără grije pentru apa Prutului, care era pentru dinșii, nice socotia a fi vreun vicleșug, ce alerga bulucuri să vadză tabăra lui Ungurul.

Atunce poronci de sirgu Anton de slobodziră tunurile în oastea lui Alexandru vodă, și poronci de eșiră sinețașii de unde erau supuși. Puțin războiu ținură oștenii lui Alexandru vodă, că slobodzind foc tare ungurii, picare de pripă caii lor, și unii morți cădzuți, alții răniți, au dat dos la tabăra lor.

122 Iară luind veste de vinirea Mircii vodă și de tătari într-agiutoriu lui Alexandru vodă, s-au apucat Anton Ungurul cu mare sirguială a face podul ce-l stricasă Alexandru vodă; aducînd multe coșuri, împlîndu-le cu pietri, le-au aruncat în Prut legîndu-le de grindzi cu nuiele de stejar și de loze în loc de odgoani / peste carele au pus liasă împletite bine, așternînd pae și pliavă peste liasă. Pus-au tunurile în țăr murile Prutului de apăra despre oastea lui Alexandru vodă podul, că făcea năvală să împiedece să nu poată face podul.

Vădzindu Alexandru vodă că s-au isprăvit podul peste Prut și agiutoriu i să întîrzie de la Mircea vodă și de la tătari, pierdut-au nădejdea de agiutoriu și de noapte s-au rîdicat și s-au dus spre Chilia și spre Cetatea Albă și trecînd Dunărea, s-au dus la Silistra și de acolo la Țarigrad cu toate ale sale; iară oștenii lui s-au rășchirat încătrow au putut.

CAP. XXXIII

Domniia lui Dispot vodă

Dispot vodă, vădzind că-i sluji nărocul și acolo, cu vitejiia lui Anton, s-au întorsu cu mare bucurie la Eș, și, pre obiceiul domnilor, i-au cetit molitva de domnie Grigorie mitropolitul; și apoi mergînd la Suciavă, au poroncit de au strîgat să părăsască toți armele de apărat și să margă cineș pre casă.

După ce sosi la Suciavă, eșitu-i-au în tîmpinare mitropolitul țării cu episcopii și cu tot nărodul, de-l petrecură până în

cetate. Avînd grijă de Alexandru vodă, știindu-l și cu avere eșit den țară, au oprit toată oastea streină pre lingă sine și să arăta blînd tuturor și cu cuvinte dulci ; pre boeri îmblîndîia și-i întăria cu nădejde de bine că vor avea în domniia lui. Poroncit-au și aciasta : că cine nu va asculta și nu să va supune poroncilor lui, să va certa cu moarte. Grăia toți de rău de Alexandru vodă și-l făcea tiran ; iară lui Dispot nărocire în mulți ani striga.

Ales-au Dispot vodă patru boeri de credință, pre carii au lăsat toată cirna țării : pe Stroiciu vel logofăt, pre Barnoveiu hatman, pre Moțoc vel vornic și Grigorie Reveles,¹ de niamul lui de la Beciu, ce era în mare cinste de Dispot vodă.

Iară Mircea vodă, fiindu purces cu oaste să vie într-agiutoriu lui Alexandru vodă cu tătarii, dacă au înțales de fuga lui Alexandru vodă, s-au întorsu iară la scaonul său. /

122 v

Dispot vodă, măcar că luă izbîndă și s-au aședzat bine în domnie, dară țara era deșartă și stoarsă de Alexandru vodă ; și fiindu multe trebuință la începutul domniei lui, fiind în mare lipsă de bani și cheltuiiele den dzi în dzi adăogîndu-să, nice s-au găsît cît de puțin în urma lui Alexandru vodă, că luasă tot cu sine Alexandru vodă, și nice lefele slujitorilor n-avea de unde plăti ; să-i sloboadză, nu cutedza, că tot avea grijă de Alexandru vodă. Iară apoi au slobodzit oastea toată la ernatec, însă cu puțină plată. Că deodată socotisă să li să dea de tot capul cite un galbăn de aur ; și acești bani neputîndu-să mai de grabă stringe, au poroncit de au luat un policandru și niște sveșnice de argintu, ce făcusă Alexandru vodă în mitropolie și le-au străcat de au făcut bani de plata oștii ; deci cu acei bani, făcuți den argintul besericii și cu ce s-au strinsu den țară, au dat lefile slujitorilor.

Iară îndată au intrat în ura țării Dispot vodă, vădzind că strică odoarele besericilor, carele sintu de alți domni închinatē lui Dumnădzău. (Să prăvești aicea răul niam al grecilor și giudecă de toți așa : pedepsit pămîntul pre care pun piciorul grecii !)

Și așa, după ce să aședză Dispot la domnie, trimis-au sol la Jicmond, craiul ungurescu, să-i dea cetățile Clujvarul² și Ciceiu, care cetății era date încă de Matiaș craiu domnilor den Moldova ; că într-altu chip, de nu le va da și le va ține în pieptul lui ascunsă, le va scoate el den pieptul lui. De care solie

1 Corectat după Ms. VI—41, f. 211, rîndul 3 ; în Ms. 238 : „Leveles“.

2 Recte Küküllövár (adică Cetatea de Baltă).

mîniindu-să Jicmond craiu, au răspunsu solului să spue lui Dispot vodă că criteniî de pururea sintu minciunoși.

Alexandru vodă, după ce au mârșu la Țarigrad, făcut-au jalobă la împărăția lui sultan Suleiman, pentru mare strîmbătate ce i-au făcut Dispot. Iară împăratul, dacă au întăles, au pronocit vizirului să ducă cu agiutoriuul său pre Alexandru vodă la domniia țării. Trimis-au și la craiul leșăscu cu bănat, pentru ce au lăsat prin țara lui a să face atitea amestecături țării cu Dispot /.

123

Iară cînd să gătiadză Alexandru vodă să vie cu domniia iar în țară, iată sosăscu boerii trimiși de Dispot vodă la împărăție cu pocloane, adăogînd birul, dzece mii de galbeni de aur, și tocmindu-și lucrurilî Dispot vodă despre împărăție, trimisu-i-au stiag și sabie scumpă, pre un agă împărătescu, de domnie noadă.

Aședzîndu-și Dispot vodă lucrurile domniei și despre împărăție Turcului, începă a face mari răutăți și tirăniî. Iară Anton Săcuiul, dăruit bine de Dispot vodă, cu aur, cu argintu și cu haine scumpe, cu soboli și sabii ferecate și paloșe, la cai cu șele ferecate, s-au întorsu la casa sa, lăsînd în locul său lîngă Dispot vodă pre Pătru Divoe, ce era lăsat de paza cetății Sucevii.

Așijdirea lui Albert Laschii i-au dat galbenii dzece mii, făgăduindu-i Dispot vodă că-i va da și alți bani, ce-i mai rămăsese dator, și i-au dat și cetatea Hotinului, la care ispravnic au pus Laschii pre Ian Piasovschii, om al său, liav, șlehticiu. Iară pre urmă la mare vrăjmașie și vrajbă au vinit Dispot cu Laschii, precum vom arăta la rîndul său.

După ce s-au dus Anton și Laschi pre la ale sale, s-au dus și Ian Pătru Ruseglu; măcar că-l opriia Dispot vodă să mai șadză, ce, fiîndu legat în slujbele lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, s-au dus și el în Țara Unguriască, dăruit bine de Dispot vodă. Spun să-l fie petrecut un conac singur Dispot vodă. Trimis-au Dispot vodă sol la împăratul nemțăscu, mulțămîndu-i pentru binefacerea lui, făcîndu-i știre că și despre împărăția Turcului ș-au aședzat domniia. Așijdirea și la craiul leșăscu au trimis soli Dispot vodă.

Iară după acestea toate, cum s-au pomenit mai sus, pe vremea coronației lui Maximilian, ce l-au coronit craiu ungurescu la Pojin, în anul de la zidirea lumii 7072, iară de la

Hristos 1564¹, schimbat acmu Dispot vodă : den blînd, cumplit ; den milostiv, apucătoriu și lacom, puind pre țară mari nevoi. Dezbrăca și besericile, casăle lui Dumnedzău, luînd arginturile de făcea bani. Preste / nădejdea țării despre Dispot vodă, neputînd suferi — (cu anevoie să sufere răul și năcazurile de obște) — boerii și cu Tomșea, ce era hatman pe toată oastea țării, cu toții s-au giurat să fie la un cuvîntu, să scoată pe Dispot vodă, den domnie, alegînd pre Tomșa hatmanul, care era cu inemă mare, dentre toți să fie începătoriu acestui lucru. Atunce înțălesesă boerii, cum Dumitrașco Vișnovețchii, îndemnat de Laschi, era gata să vie să ia domniia lui Dispot vodă, că și Laschii să întorsesă cu rău asupra lui Dispot vodă. S-au sfătuit boerii să trimiță la Vișnovețchii să-l poftiască domnu țării.

Simțindu-să Dispot vodă urit țării, avea grijă mari, ca unul închis în cetatea Sucevii, au răpedzit pre un Valentin ungur la Ferdinand chesariul și la Maximilian, craiul ungu-resc, în cai de olac, poftindu agiutoriu de apărare împotriva boerilor săi și au învățat Dispot vodă acelui Valentin să găsască să vadză cu Zaie și cu Anton Săcuiul, să-i poftiască de la Dispot vodă să strîngă oști și să păzască să-i vie într-agiutoriu făgăduindu-li amînduror Dispot vodă mari daruri ca și întii, arătîndu-li că lesne vor putea sta împotriva unor oameni ce-s neștiuți întru meștersugurile războaelor.

Iară și Ferdinandu, împăratul nemțăscu, și Maximilian craiul ungurescu, socotiră a nu lăsa pre Dispot vodă în primejdie, cărora arăta nemutată credință și slujbele sale, Dispot vodă. Deci priimiră amîndoi rugămîntea lui Dispot vodă, știindu că au fostu și mai nainte apărători craii ungurești, Țării Moldovei. Iară și Anton Săcuiul, de care nu odată am pomenit, înțălegînd den Valentin grijea și strîmtoarea lui Dispot vodă, nu apăra despre sine agiutoriu, ce socotia că va avea piedecă depărtarea căii sale cu oștile, și că-i lipsia banii, întru carii stau mădulările oștilor.

Așea, întîrdziindu-să lucrurili, au sosit Dispot la mai mare perire. În oștile Ardialului, care să afla pururea gata, nu punea nice o nădejde, căci pe / voevodul de Ardial, mai nainte și cu scrisorile și cu cuvintele de vătămăre îl stricasă. Anton Săcuiul, pre dirigătoriu a cincii beserici, anume pre Lupul Peții, solul chesariului Ferdinand, carele trecînd pren Ardial la Țari-

1 Modificat 4 (π) din 5 (ε) .

grad, îl prinsesă, pentru ce l-au fostu pîrind pre Anton Săciuil la sultan Suleiman.

Aşijdirea între dînsu mari şi grele pricini era de neprie-teşug şi aceli pricini întii au fostu de au părăsit Laschii pre Dispot vodă, de s-au unit Laschi cu Vişnovetçhii asupra lui Dispot vodă, aflîndu-să pre atunce la Liiov, în Ţara Leşască.

S-au fostu pornit acmu Dispot vodă cu oaste, să ia cetatea Hotinului de supt ascultarea lui Laschii, care i-au fost-o dat mai nainte, precum s-au pomenit, că era ispravnic pus de Laschii Ian Piasovschii. Vădzînd dar Piasovschii apropierea lui Dispot vodă, au trimis înainte-i de i-au spus că-i va da cetatea Hotinului, numai să-l lasă să iasă el cu al său slobod den cetate. Făcutu-i-au Dispot vodă pre voe lui Piasovschii şi au luat cetatea iar în sama lui.

Întălegînd şi aciasta Laschii, şi mai mare gătire au făcut cu Vişnovetçhii şi s-au pogorît cu oşti la Cameniţă în Podoliia. Ce Dispot vodă n-au cutedzat să triacă Nistrul, pentru că avea oaste puţină, ce s-au întorsu spre Gălaţi şi la Reni şi de acolo iar la Suciavă.

Măcar că să întorsesă Dispot vodă, iară urît tuturor pen-tru greutăţile ce făcea ţării, fiind lacom, că, fără alte nevoi mai scose de casă cite un galbăn de aur. Să făcusă şi cumplit tiran şi neîmblîndzit şi asupra celor ce să despărţia de muere şi lua alta, că acelora mari şi cumplete munci le făcea, dzicin-du-le căci nu s-au îndestulat cu o fămee. Şi aciasta încă au adaos la nevoia ţării, că şi muerea aceia plătiia a triia parte de galbăn de aur şi atunce da voe să să despartă de bărbat. Şi aciasta o făcea Dispot cu sfatul unui om, anume Ian Liubcenie, ce-l adusese din Ţara Leşască şi-l făcusă episcop. Pre mulţi tîindu-le capetele, poronciia de nu-i îngropa multe / dzile să fie la prăvirea altora.

Îl urisă rău ţara şi pentru credinţa pravoslavnică că nu o ţinea Dispot vodă, că la beserică rar sau niceodată nu mer-gea, ce cu alte slugi petrecea. Şi în Cotnar, fiindu sasi mulţi pre atunce, le-au făcut beserică şi şcoală şi au adunat vivlio-thichi. Pre semne, beserica cea strîcată den Cotnariu a papis-taşilor el o au făcut, de nu va fi şi cea mare, ce stă şi pînă astăzi cu sasi ; şi aduna dascalii de prin Ţara Nemţască şi den Ţara Leşască, papistaşi. De atunce au rămas aice în ţară la noi ezoviţi şi alţi popi de a besericii apusului, papistaşi. Şi den sfeşnicile de la mitropolie de argintu, făcute de Alexandru

vodă Lăpușnianul cu mare cheltuială, den care au făcut bani, cum s-au pomenit mai sus. Acmu oblicisă țara de niamul lui Dispot că cu amăgituri, iară nu drept au fostu agonisit acest nume împărătescu de Dispot și de Heracli, de niamul împărăților Țarigradului făcându-să.

Era și trufaș mare și mult socotindu de sine Dispot ; și să simetiia să apuce domniia Țării Munteneste de la Mircea vodă și Țara Ardialului, avind la acestea svecnic pre un Dumitrașco Bolgariu, dzicind că i s-au pogorit den ceriu doaa cununi de aur. Oblicisă într-un rindu Dispot vodă că au murit Jicmont, craiul ungurescu, și să pornisă cu oști să între în Ardial să apuce crăiia ; și, sosind până la Trotuș, i-au vinit veste că s-au însănațoșat Jicmont craiu și s-au întorsu îndată înapoi la scaunul său.

Aflu și aciasta la Istvanfie istoricul : că, eșind Dispot vodă, cum s-au pomenit, spre Hotin, îmblind cu puținii în cîmpi, i-au eșit mulțime de oameni și încungiurindu-l, striga să le rîdice acele grele dări, ce le aruncasă de casă cite un galbăn de aur. Iară Dispot vodă le răspundea că den svatul lui Bîrnov și a lui Moțoc și a doi vlădici face acele greutăți de pune cu asupră, și de este cu voe, să le dea pre aciia pe mîinile lor, să-i omoară, dzicind că toți acești patru au fostu pricina și la Alexandru vodă, de l-au îndemnat la toate tirăniile, și / nu să vor părăsi de răutățile lor acești patru, de nu va grăbi Dispot vodă să le facă svîrșit vieții lor. Și abiia cu multe cuvinte s-au așădzat acea mulțime de țărani adevărindu-să că le va face pre pofta lor și le va rîdica acele nevoi. Aciastă vorbă și răspunsu a lui Dispot vodă, de au vinuit pre acei boeri, au fostu pe urmă perirea lui Dispot vodă.

125

Întii Bîrnov întălegînd părerile și poftetele țărănimei, știind și socotiala lui Dispot vodă, socotit-au că mai lesne este să [facă]¹ orice va putea, decit să, pătîmască. Svătuindu-să cu alții, s-au apucat că va fi el cel întii pricinitoriu și deșeptătoriu acestui lucru. Și întii pre Ion Luscenie, ce-l adusesse din Țara Leșască și-l făcusă episcop, l-au otrăvit, că acela știia toate svaturile lui Dispot vodă, și l-au îngropat afară den tîrgu, unde dzic meidianul denafară, pre acel Lustînie. Și așea s-au apucat de celelalte cu mare tăcere și taină.

Iară Dispot vodă ș-au luat doamnă den Țara Leșască, fata lui Martin Zborovschi, om știut pre atunce în Țara Leșască

¹ Completat după sensul frazei.

socotind că cu legătura aceea va trage și pre Laschi iară în dragoste.

Iară țara, vădzind pre Dispot vodă că ș-au luat șie doamnă de altă lege, și mai tare îl uriră pre dînsul. La nunta sa, Dispot vodă acele cheltuielile au adunat, cît nu numai de tot omul, de tot felul de bucate, ce și păsări, vînat și pește și feliori de cheltuielile la bucate, cu ¹ mai mare lipsă și nevoie bieților lăcuiitori a țării; și cu acestea ș-au adaos den dzi în dzi mai mare ură asupra Dispot vodă.

125 v Intii să începu rocoșire asupra lui Dispot vodă. Venisă oameni de țară și spusără lui Dispot vodă că au intrat tătarii de peste Nistru în țară și pradă și ardu și cerea agiutoriu împotriva tătariilor. Iară Dispot vodă, măcar că-i dzicea mulți și mai ales Lupul Sasul, pre carele îl adusese de făcea bani că era meșter, știind bine limbă româniască, să să păzască de viclesugul boerilor; ce, vădzind de la o vreme îmbunăturile boerilor, ce era giurați într-un cuvîntu asupra lui, cari / îl svătuia să trimită oaste parte mai multă împotriva tătariilor, s-au înșelat Dispot vodă și au trimis într-ales oșteni unguri 350 și sirbi 50, tot călărime, cu citeva mii de moldoveni și oarecîți nemți pedestrași și povățuitori de tunuri.

Toată aciastă oaste o au dat în sama lui Ilie Torman și a lui Ștefan Tomșa, carii era la un loc grăiți cu alți boeri asupra domnului lor, lui Dispot vodă. Iară după ce trimisă oastea cu Toroman și cu Tomșa, nefiind nice un tatar, ce liniște, nice un sămnu de pradă, ce tăcere, toate sta în pace; și vădzind ciia ce era giurați asupra lui Dispot vodă, că ungurii și sirbii cugetă a fi lucrul într-alt chip, au răspunsu cielalți că este meșterșug de tătari făcut și au orînduit Tomșa pre unguri și cu celalalt într-altă parte, vrînd să-i împartă la un sat aproape de Nistru, și le-au poroncît să-ș grijască caii și pre sine la acel sat. Iară pre sirbi i-au orînduit la alt sat, nu departe de ciealalți, să găzduiască acolo. Iară noaptea poroncește Tomșa și Torman de au aprinsu o casă în sat, făcîndu sămnu moldovenilor, de au abătut cu toții cu sabiile goale în unguri și în nemți. Perit-au mulți și den moldoveni, iară ungurii și nemții de tot, toți, că rămîind o samă, să apăra dentru o grădină cu șanțu încungiurată, citva cias, până ce au poroncît Tomșea cu Toroman, au dzis de au îndreptat pușcile asupra lor și acolo

1 Corectat după Ms. VI—41, f. 217, rînd 1-2. În Ms. 238 : „că“.

până la unul s-au topit și nemții, căror le poroncisă Tomșa să sloboadză focul în unguri și în sirbi, și ei, nevrind să asculte poronca, știindu-i tovarăși, i-au tăiat pre toți ; fără numai unul, anume Hristofor, carele au îndreptat tunurile asupra ungurilor, au rămas viu. Vădzindu sirbii acea perire, o samă dînd înot, au trecut peste Nistru și au scăpat, iară cîți n-au vrut să fugă, au perit toți de moldoveni.

Intr-acea dzi, după ce s-au lucrat acestea, purces-au Tomșea cu Toroman la Suciava asupra lui Dispot vodă ; însă întii au mârșu pre la cetăți și la tîrguri, pre unde era păzitori oame-nii lui Dispot vodă, și întii au lovit la cetatea Niamțului, unde era / păzitoriu cetății Iachim Prudinții Seleziiian, tovarăș în toate nărocirile lui Dispot vodă. Nu s-au tîmplat atunce în cetate, iar păzitorii cetății, neștiind a fi vicleșug, au lăsat pre Tomșa în cetate și puțini nemți, ce era în cetate, pre toți i-au ucis și au luat cetatea în sama lui. Iară Prudinție, neștiind nemic, și avînd durere de cetate luată de Tomșa, s-au dus la Suciavă cu vro patru, cincii tovarăși ; dînd năvală pren oastea, ce era pregiur cetate, au scăpat întreg în cetate.

126

Tomșea, după ce au luat cetatea Niamțului, nezăbăvind, s-au dus la Suciavă și s-au început mai tare a să strînge ceta-tea Sucevii. Iară Dispot vodă, neputînd să iasă den cetate cu năvală fățiș, s-au apucat de au întărit cetatea să să poată apăra și au pus de au slobodzit un tun, ce era mai mare, dînd veste să să strîngă toți ai săi. Avea nădejde Dispot vodă în Zborovschii, socru-său, de agiutoriu, că va așădza cu Laschii și-i va vini agiutor ; așijdirea și la Anton Săcuiul și la Zafie nedejduia și să va apăra den cetate, până-i vini agiutoriu de la aceștie, ce s-au dzis.

Avea cu sine în cetate Dispot vodă slujitori de triabă 1256 ; mai mulți era unguri ; și pe călărime era Martin Farcaș, iară pe pedestrime Pătru Devai, ce era lăsat de Anton, și pedestrime unguri 300 carii asculta de Thoma Călăbanian, Ștefan Horvat și Grigorie Gherontoi ¹. Iară celelalte polcuri era de multe feliuri : vloși, nemți, greci, leși și turci ; era adunați și puțintei moldoveni.

Dispot vodă, rămîind în mare strînsoare, și vădzindu-să fără veste încungiurat de nenorocire și ciia ce era odată supt mila lui și să părea atunce priitori lui ; însă era și meșteri

1 Corectat după I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 466, „redacțiunea către domn”.

a multe lucruri, den carii era mai mulți vloși sau itali sau nemți, i-au fostu rădicat cumpline celor ce era giurați asupra lui Dispot vodă, atîta cît nice mueri, nice copii, n-au lăsat vii. 126 v Intru aceste amestecături, pre Gheorghie Reveles, născut la Beciu, care strîngea haraciul în părțile despre Dunăre, neștiind nemic de rocoșituri, l-au prinsu și l-au trimis la cetatea Niamțului la închisoare. /

Stînd încungiurată cetatea Sucevii mai mult decum să socotia, iară rocoșenii boerii mai ales Bîrnov, Moțoc și cu Stroiciu, svătuiră și aliasără cap dintre sine pre Tomșa, ci-au fostu hatman.

CAP XXXIV

Domniia lui Ștefan Tomșa

După ce au rădicat cap, și domn pre Tomșa, măcar fără voia lui, începură mai tare a bate cetatea și au orînduit Tomșea patru tunuri de bătea în poartă, să fărime poarta, să dea năvală în lontru. Ce, fiind neștiutori moldovenii Tomșii, puțină stricăciune făcea, că eșia den cetate și da năvală și-i împingea atîta, cît de la o vreme îmbla den cetate pe ascunsu afară la hrană de aducea în cetate. Și întru una de dzile, cu slobodzăniia lui Dispot, svătuindu-să cu polcovnicii den cetate, Pătru Devan au dat năvală cu 400 de oameni asupra acelora, ce era orînduiți de Tomșea vodă de bătea cetatea; și acia au dat năvală, cît apucasă de trăgea cu minule acele patru puști în cetate. Făcut-au den toată tabăra năvală mare, să nu lasă tunurile să le ia în cetate; ciia să le ia, ceștia să nu le dea; stătu un războiu mare, ce, de la o vreme, aruncînd den cetate cumbarale și dîndu foc nemții, rămasără biruiți moldovenii Tomșii și luară tunurile cei den cetate. Perit-au den moldovenii Tomșii atunce ca la 200, precum scrie Istvanfie, măcar că poate să laude pe ai săi; și acolo au perit și Ilie Toroman, cel întii rocoșitoriu asupra domnu-său, lui Dispot vodă, ș-au luat îndată plata. Iară den oamenii lui Dispot vodă șeasă periți de sulită și pre atîtea răniți.

Stînd lucrurile așa, precum s-au scris, iară Tomșea vădzind moale lucrul de dobîndit cetatea cu ai săi, s-au sfătuit

cu boerii de au trimis sol la Jicmont, craiul unguuresc, cerşind oaste să-i trimită într-agiutoriu asupra lui Dispot, ştiindu-l neprieten şi învrăjbit lui Dispot vodă. Şi iată vini veste la Tomşea, cum Dumitraşco Vişnoveţchii, ori chemat de boeri, ori îndemnat de Laschii, că au sosit cu oşti la marginea ţării, cu acela gând să apuce domniia, înţălegind netocmală între Dispot şi între Tomşa. /

Părăsit-au Tomşea vodă cetatea şi s-au mutat cu tabăra peste Siretiu, iară Vişnoveţchii cu oastea sa, s-au pus cu oastea sa în locul, unde stătusă Tomşea la cetate. Vădzut-au Dispot în locul unui neprieten pe altul sosit şi de dînsul încungiurat ; mai în mare grijă stătu Dispot vodă. Aşezînd tabăra lingă cetate Piasovschii, omul lui Laschii, de carele am scris mai sus, că era lăsat de Laschii în cetatea Hotinului. Pre acel Piasovschii l-au trimis Vişnoveţchii sol la Dispot vodă. în cetate cu aceste ponturi : De va da Dispot vodă 25.000 de galbeni de aur lui Vişnoveţchii atunce, pentru cheltuiala ci-au făcut cu oastea sa, şi de să va apuca de tot anul să-i dea cite 12.000 galbeni de aur, îl va scoate de primejdie. Priimit-au cu mare bucurie Dispot aceste legături şi au mulţămit lui Vişnoveţchii ; şi dăruit bine Piasovschii, s-au întorsu la tabăra lui Vişnoveţchii.

Iară într-aceeaşi dzi, venit-au boerii ţării la Vişnoveţchii în tabără, carii, de la toată ţara că-l primăscu domnu, i-au arătat, ducîndu-i şi cărţi de la toţi boerii şi de la ţară, pentru mai mare şi întărită credinţă ; iară pre Tomşea otcîrmuitoriul l-au făcut otcîrmuitoriul domniei, până să va alege altu domnu, şi până să va sfîrşi bătaia cetăţii, lăudînd pre Vişnoveţchii pentru lucrurile lui ştiute în lume, ci-au isprăvit împotriva moscalilor şi a tătarilor, fiind de niam mare. Şi ca aceste cuvinte înşelătoare arătînd boerii liavului Vişnoveţchii, asea s-au amăgit Vişnoveţchii de viclenia boerilor de ţară şi trufindu-să liavul cu adevărînţa domniei ţării, de sirgu trimate cărţi în cetate la Dispot vodă, dîndu-i ştire de vrăjmăşie şi cum nu priimeşte nice un aşezămînt cu dînsul. (Vedea-vei nebuniia liavului la ce au vinit şi ce priimeşte).

Eşişă den cetate o samă de unguni pentru hrană, ştiind ce legături priimisă Vişnoveţchii cu Dispot vodă. Pre acii unguni au poroncit de i-au ucis ; unii, închidzîndu-să într-o casă în tîrgu, trimis-au să-i dobîndiască ; ce, au eşit den cetate o samă

de unguri de au dat agiutor celor închiși, cu mare moarte
127 v în leși. /

Iară Vișnovetșchii, nesocotindu-să a fi amăgit de boerii țării, au orînduit 500 de căzaci, cu leși amestecați, pe pofta boerilor, să trimită cu dîșii să aducă capul Tomșii — (uită-te la meștersug!) — să-l închine lui. Iară, dacă au trecut acele 500 de oșteni Siretiul, fiindu oastea Tomșii supusă, neștiind căzaccii cu leșii de oaste supusă, i-au lovit moldovenii cu Tomșea și pre toți i-au topit, cit n-au rămas nice unul.

Iară Vișnovetșchii, neștiind de perirea oamenilor săi, socotindu-să acmu domn țării, eșisă în carătă că era și can bolnav, cu puțini oameni, în tîmpinarea oamenilor săi. Și oblicind de perirea oamenilor săi, atunce să vădzu amăgit și viclenit de Tomșea și de boeri. Nu s-au spăriet deodată Liavul; ce, au încungiurat tabăra cu cară, iară cu călărime au eșit la războiu, care s-au tîmplat la pod la Vercicani și fiindu bolnav Vișnovetșchii, au dat tocmala oștii în sama lui Piasovschii. Datu-ș-au războiu moldovenii Tomșii cu leșii lui Vișnovetșchii și deodată înfrîseră leșii pre moldoveni; iară pre urmă, Tomșea de altă parte lovind pre leși, i-au înfrîntu și au prinsu viu pre Vișnovetșchii și Piasovschii și îndată pre acești doi, i-au și trimis la Țarigrad, la împărăție.

Prinsoarea lui Vișnovetșchii așea s-au tîmplat: fiind bolnav Vișnovetșchii, precum s-au pomenit, neputînd fugi mai departe, au intrat într-o căpiță de fin, la un sat, lîngă Botășeani și mergînd un preot la fin să încarce — (cu greu și anevoe să trece primejdiiia omului ce-i să petriacă; nicecum nu să poate trece) — fin în car, aflat-au pre Vișnovetșchii ascunsu în căpiță și l-au legat bine și l-au dus în Botășeani de l-au închinat Tomșii; și deci, cum s-au pomenit, i-au trimis la împărăție.

Ducînd oamenii Tomșii pre Vișnovetșchii la împărăție și pre Piasovschii, s-au tîmpinat cu oamenii lui Alexandru vodă, cè viniia cu cărți în țară la boeri, că era domniia dată iar lui Alexandru vodă Lăpușneanul. Dacă tîmpinară oamenii lui Alexandru vodă pe oamenii Tomșii, ducînd pre Vișnovetșchii în calea Țarigradului, luară pre Vișnovetșchii și pe Piasovschii de la oamenii Tomșii / și-i trimisără ei în Țarigrad la Alexandru vodă, de i-au închinat el la împărăție, dzioînd că țara il poștește pre dînsul să le fie domnu și în nădejdea lui au făcut slujbă împărăției.

Iară pre Vişnoveţchii şi pre Piasovschii au poroncit împăratul de i-au pus de vii în cîrlige, despre Galata ; şi în cîrlige au trăit vii până a triia dzi, cu multe sudălmî şi ocări spre Mehmet, şi turcii ca într-o proaşcă săgeta într-înşii de-i implură de sigeti. Şi aşea s-au sfîrşit Vişnoveţchii şi Piasovschii.

Dispot vodă ar hi putut eşi den cetatea Sucevii să să fie dus încotro ar hi vrut, până a să gilcevi Tomşea cu Vişnoveţchii, precum îl sfătuia mulţi de ai lui. Ce den sfatul lui Dionisie Aval doftorul, au rămas în cetate, dzicîndu-i să nu bage în samă pre moldoveni. Iară den Ardial să pornisă 1000 de călăreţi şi pre atîtea pedestraşi, de la craiu Ioan Jicmontu, şi au vinit într-agiutoriu Tomşii şi iar au mârşu Tomşea de au încungiurat cetatea Sucevii, unde era Dispot închis, şi au apropiet puşcile de bătea cetatea.

Iară Dispot măcar că ştiia că au vinit unguni agiutoriu Tomşii, tot nu pierdea nădejdea ; şi să plinisă trei luni de cînd era închis în cetate şi sosiţi în mare strînsoare şi lipsă de zahara. Eşit-au den cetate de au dat năvală oastea pedestrime asupra ungunurilor şi a moldovenilor. Stătu un războiu mare cu multă vărsare de sînge în imbe părţile. Perit-au la acel războiu Birnov de suliţă, şi Grigori Vinţie ; om blăstămat den capetele lui Dispot vodă Delegheţii, care de multe ori svătuia pre Dispot vodă să omoară pre cei vicleni ai săi. Dzicea în şagă...

Iară după ce să apropiară ungunii cei denafară supt cetate în meteredză, începură a vorovi cu cei den lontru pe taină, făgăduindu-le de la Radislav Radac, mai marele lor, lefe bune şi slobodzanie în ţara lor. Începură cei den cetate a să pleca spre alte lucruri noaă să facă. Vădzut-au şi pre oarecare den cetate, grăind de pre zidiu cu alţii de a Tomşii, pre carele întrebîndu-l Dispot vodă / să-i spue ce au vorovit, şi el nevrînd să spue deplin, l-au omorît. 128 v

Atunce mare gilciavă şi strigare să audziia în cetate, că Dispot vodă prepuindu-şi pe Pătru Devan, de viclesug, vrea să-l omoară ; care mai nainte era de mare credinţă la Dispot vodă. Iară slujitorii, vădzind năpaste ce să face polcovnicului său, mare zarvă feceră şi să svătuia să omoară pe Dispot vodă ; apoi socotiră să nu-ş facă nume rău şi ucigaşi de domnu şi trimisără să le giure Tomşea vodă să fie slobodzi şi ei să deşchidză cetatea.

Întălegînd Dispot vodă svatul lor, pus-au de au omorît într-o casă pre Pătru Devan, după a căruia perire, apoi făţiş

striga că ei vor închina cetatea. Iară Farcaș, ce era mai mare pre călărime, și căpitanii, carii nu era încă la aceli gilcevi, sta între slujitori să-i potoață, pre unii cu rău, pre alții cu rugăminte, și ales pre pedestrime, carii era mai mulți decît ciealți, ce gilceviia mai tare ; ce nemic nu folosiră.

Început-au a să ruga Dispot vodă cu multă rugăminte a lor săi să nu-l lasă, dzicînd că este aproape și agiutoriu ce le vine de la leși, că să făcea cuvîntu în cetate că s-au împăcat Laschii cu Zborovschii, socrul lui Dispot vodă, și vine cu 4000 de leși. Ce nemic n-au folosit rugămintea lui Dispot vodă, că pedestrimea începură a destupa încuetorile porții, ce era astupate cu pămîntu și cu pietri. Era și o bute mare plină de pietri ; răsturnîndu-să, au cădzut peste Martinengu și l-au omorît. Acel Martinengu era den Țara Unguriască dentr-un tirgșor. ce să chiamă Svintul Gutard.

Vădzindu-ș Dispot vodă sosită perirea, o cunună scumpă de aur ce avea, neavînd cu alt cu ce mulțami o samă de nemți și unguri ce-i slujisă cu dreptate, le-au împărțit acea cunună și îmbrăcîndu-să în haine ce avea mai scumpe și încălecă pe cal cu podoabe scumpe și cu alai, după rînduiala domniască, au eșit den cetate la Areni, unde era țara adunată.

129 Venitu-i-au înainte poroncă de la Tomșea vodă, de au descălecat Dispot de pre cal, și au mărșu pe gios la Tomșea unde era ; și stînd / Dispot înaintea Tomșii și în viderea tuturor, l-au mustrat Tomșea cu multe cuvinte, aducîndu-i aminte de multe lucruri fără cale și fără de lege, ce făcea ; că nu numai țara au pustiit, ce și de lege ș-au rîs, și besericile au dezbrăcat și le-au prădat. Și după mustrare, l-au lovit cu buzduganul de multe ori până au cădzut la pămînt și i-au tăiat un tătar capul, măcar că și den gloatele ce sta acolo să răpedziia de-l loviia. Acolo au omorît și pre Iachim Prudinții. Și despoindu-i pielea de pre cap o au împlut de paie și o au trimis în Țarigrad la împărăție. De vîrstă era Dispot ca de 40 de ani și au domnit aproape de trei ani.

Atunceș, dacă au perit Dispot vodă la Suciavă, au sosit și Albert Laschii, voevoda Siregiului, cu 14.000 de oaste la Siretiu, ce viniia într-agiutoriu lui Dispot vodă. Întălegînd Tomșea de vinirea lui Laschi, au trimis pre un căpitan de nemți ci-au fostu la Dispot vodă, tăindu-i nasul și urechile să margă să spue lui Laschii că au perit Dispot vodă ; iar de va vrea Laschii să pață și el, cum au pățit Vișnovețchii, să vie cum au purces.

Și mergînd, niamțul acela au spus lui Laschii și svătîindu-să Laschii cu ai săi, ce toți i-au dzis : De vreme ce au perit Dispot vodă, pentru carele mergu, perit-au și cheltuiala lui Laschii. Și s-au întorsu înapoi Laschii cu oastea sa ; și gonindu-i Tomșa cu 12.000 de oaste până mai sus de Snetin și nimica nu le-au putut strica leșilor și întorcîndu-să Tomșa, au aprinsu Snetinul, la întorsu.

Războiul Tomșii cu Mirce vodă domnul muntenescu

Întru acele zarve ce să făce aice în țară, în anul 7068 ¹, Mirce vodă din Țara Munteniastă, înțelegînd de atitea amestecături ce să făcea aicea și domniia Tomșii neașezată de la împărăție și pentru supărarea țării ce au fostu în dzilele lui Dispot, socoti să-ș ispitească nărocul mai mult de cum era, să apuce țara, să fie domnu și Țării Moldovei. Ce prinzînd de veste Tomșa, s-au gătit de sirgu cu oști și i-au eșit înainte la Milcov și dindu-ș războiu, au pierdut Mircea vodă războiul. După izbîndă Tomșa vodă asupra Mircii vodă, / s-au întorsu la scaonul său la Eș și gătînd boeri să trimiță la Poarta împărăției cu alți oameni de țară, să-i scoată stiag de domnie, iată-i sosiră olăcari cu veste de domniia țării dată lui Alexandru vodă Lăpușnianul, care acmu era sosit la Brăila, și de acolo să gătiia cu tătari și cu turci să între în țară.

129 v

Acestea înțelegînd Tomșa vodă, s-au svătuit cu boierii săi, ce vor face, și socotiră să trimiță la Alexandru vodă oameni de țară giurați, să-i spue cum țara toată nu-l va, nice il iubăscu și de acolo ei să triacă la împărăție și până nu-i va vini răspunsul de la împărăție, nu vor lăsa pe Alexandru vodă să între în țară.

După ce au mărsu oamenii Tomșii cu acele cuvinte la Alexandru vodă, și-i dzisără cum nu-l va țara, să fie dzis Alexandru vodă : De nu mă va țara, eu îi voi pre înșii ; și de nu mă iubăscu ei, eu îi iubăscu pre dinșii ; și voi tot merge, ori cu voe, ori fără voe. Și oprind la sine pre solii Tomșii, au răpedzit la tătari hochimurili, pre poronca împărăției, și îndată au porces tătarii în timpinarea lui Alexandru vodă, de au aco-perit țara până în Prut, prădînd și ardzînd. De altă parte, Alexandru vodă, cu oaste turciască și cu cine avea pre lingă sine, au intrat în țară.

¹ Dată greșită.

Deci, vădzindu-să Tomșea întru aceste griji, și că nu va putea sta împotriva puterii împărătești, cu svecnicii săi : cu Moțoc vornicul, cu Veveriță postelnicul și cu Spancioc spătariul au trecut în Țara Leșască și s-au așezat la Liov, după ce domnisă cinci săptămîni. — Vedzi cum orbăscu pedepsăle pre om ! — Acolo au năzuit, de unde le-au vinit perire ; știindu-ș fapta cu Vișnovetșcii lucrată, și au cutedzat a merge în Țara Leșască ! Iară pre Dumitrașco Sirbul prindzîndu-l, l-au dat Mircii vodă în Țara Munteniască, pre care îl însămnasă Tomșea la nas den driapta, cu prepus fiind de domniia Țării Muntenești și l-au omorit Mircea vodă.

130 Aședzîndu-să Tomșea cu boerii ce s-au pomenit, în Țara Leșască la Liov, scrie Istvanfie că și Stroiciu au fostu pribag acolo între acei boeri, crăind pre acea vreme Jicmont craiu la leși. / Era la acel craiu în mare ură și prepus Tomșea cu soțiile sale. Iară Alexandru vodă, dacă s-au așezat la domnie, scos-au ciauș împărătescu de au trimis cu pîră la craiul leșăscu, la Jicmont, asupra Tomșii și a boerilor pentru viclesugul lor. (Dzice Țîțero că mare vină să află întru acela ce liapadă și adevărul, și slujbele le pune întru violenție).

Vădzînd craiul și sol trimis de la împărăție prin mijlocul lui Alexandru vodă, cu pîră asupra Tomșii și a altor boeri violeni, și știind și de prinsoarea și moartea lui Vișnovetșcii și a lui Piasotșcii den Podoliia, și pentru slușia a mulți ce făcusă Tomșea, trimis-au pre omul său, anume Crasinschii, de au tăiat capul Tomșii și acelor boeri a lui, anume : Moțoc și Veveriță și Spancioc. Dzice Istvanfie că și Stroici au perit atunce. Și i-au îngropat afară den tîrgu, la mănăstirea lui Svetăi Onufrie. Iară pre Gheorghie Reveles, ce era închis de Tomșea în Cetatea Niamțului, trimis-au Alexandru vodă de l-au zugrumat acolo.

Aice vom mai scrie de lucruri streine

În anii de la Hristos 1565, lovit-au tătarii în Podoliia și în Țara Rusască, prădîndu și pustiîndu multe tîrguri și sate ; așijdirea tătarii la Mejiboje au închis pre Sineuschii, voevoda Ruschii, și hatman fiind, cu mare greu s-au apărat de tătari. Cazacii, carii era în Litva, avîndu povață pre un Berilă, au intrat de au prădat în Țara Moscului și la un tîrgșor ce-i dzic Sitna, au bătut pre 300 de moscali, luîndu-le și cîteva pușci.

CAP XXXV

A doa domnie a lui Alexandru vodă Lăpușnianul

Alexandru vodă Lăpușnianul, dacă s-au mîntuit de grijea denafară, ș-au adus doamna și cuconii den Țara Munteniască, au pus gînd să să mîntuiască și de vrăjmașii săi cei den lontru, pre cari iș prepusesese el, că pentru vicleşugul lor fu scos den domnie. Invăța în taină pre slujitorii săi ce avea în liafă, oameni streini, de s-au supus în curtia domniască în Eș; și chemîndu la curte pre boeri, carii, viind fără grijă de primejdie, nice gîndindu de fapta tirăniască ca aceia, dacă au întrat toți în curte, atunce slujitorii pre învățatura / ci-au avut, au inchis poarta și s-au slobodzit cu sabiile ca niște lupi într-o turmă fără păstoriu, în boeri, a-i tăia și a-i snopi și a-i giunghea; și nu numai pre boeri, ce și pre alți oameni, ciți-ș era în curte; nu-i mai alegea : vinovați, nevinovați, pre toți i-au tăiat; mulți săriia de pen ferestri de sus, de ș-au frîntu picioarele. Atunce, numai boeri s-au găsit periți 47, fără de alții ciți vor fi perit întru acea zarvă tirăniască.

130 v

Deci, după obiceiul tiranilor a să bucura de vărsare de singe, îi părea lui Alexandru vodă iușurare inimii și domniei sale. Ce, ia caută, vedzi, ce mărturisește *Svinta Scriptură* la Iov, cap. XV : În toate zilele sale, cel nedirept să trufeste și numărul ailor neștiut este tirăniei lui. Sunetul de spaimă pururea întru urechile lui, și cînd este liniște; el pururea iș prepune vicleşug; nu crede că s-ari putea întoarce den întunerec în lumină, prăvind împregiur pen tot locul. Sabiile cînd s-ari clăti să cerce pîine, vede că i s-au gătat lui. În mîna lui, dzua întunerecului; înspăima-l-va pre dînsul lipsa și strîmtorile încungiura-l-vor). Și iarăș la Pilde dzice în cap. XXVIII : (Leu răcnind și ursu flămînd, domnul rău asupra nărodului). Ia aminte ce liac scrie Țițero de tirani. Dzice : „Niceo tovărășie să nu fie noaă cu tiranii; și nu este împrotiva firii, a-l dezbrăca, de poți; și încă cu cîinste este pre tiran să-l omori, că acestu feliu veninos și rău, trebuie stîrpit den obștea oamenilor; că, precum să taie une încheieturi a trupului, care, neavînd singe, sacă și săcate vatămă și celora părți sănătoasă a trupului, așea și într-acei feliu de oameni, vrăjmășie și neîm-

blîndzire de fiară, de la obște, ca de la omeniia trupului, despărțit și depărtat trebuie“.

131 N-au rămas nime pre urma aceștii cumplite fapte a lui Alexandru vodă, să-i arete slujba și credința den dragoste. Mare lucru și temeinic este a sluji domnilor den dragoste, iară mișel acela domnu, căruia slujăscu de frică. Frica dragoste nu are, că unde-i frică, nu-i dragoste : unde nu-i dragoste, este ură, den care / izvorăscu multă răsipă domnilor.

Alexandru vodă, la luarea a doa domnie a lui, s-au fostu adevărit împărăției că va răsipi cetățile țării, puind în socotală ca aceasta, că cu răsipirea cetăților, mai lesne iș va isprăvi domniia de la împărăție, și că va slăbi și țara. Ce întru amîndoaă socotelele nu s-au înșălat Alexandru vodă, ce așezîndu-să la scaunul domniei, au trimis de au împlut cetățili de lemne și le-au aprinsu de au arsu și s-au răsipit. Numai cetatea Hotinului o au lăsat să-i fie apărare despre leși.

Faptele domnilor, ori laudă, ori ocară le aduc și le răsună la lume ; de sintu fapte bune, laudă ; de sintu rele, ocară. Nime nu va lăuda aciasta fapta a lui Alexandru vodă cu răsipa cetăților, iară a-l ocări pentru aceste stricăciuni, ci-au făcut cetăților, lumea nu să va sătura de ocări.

Pre aceste vremi, sultan Suleiman, împăratul turcesc, cu mare gătire de oști au mârșu asupra nemților, de care înțelegînd Maximilian, împăratul nemțăscu, strîns-au seim la orașul Avgusta cu boerimea și cu staturile împărăției ; iară al doile săim au strînsu la Pojun cu staturile ungurești și pentru lucrurile ungurești. Și la seimul de la Avgusta, singur Maximilian împăratul au mârșu, iară la cel de la Pojun, pre frate-său Carol au trimis. Și acele săimuri le-au strînsu pentru gătirea oștilor împotriva lui sultan Suleiman. Priimit-au toți la seimul de la Avgusta să facă oști, și așa, cu mare sirguială a tuturor nemților, au alesu, cu călărime, cu pedestrime, să facă 50.000 ; așijdirea și Țara Unguriască au ales să dea agiutoriu și cu bani și cu oameni.

131 v Iară sultan Suleiman, fiind îndemnat și de craiul Ian Jicmont și de Aslan, pașa de la Buda, la începutul lui iunie, au purces cu oști den Țarigrad și sosînd la Odriiu, au pornit pe Bertaș pașa cu 26.000 de călărime și cu 2000 de eniceri, să lovască înainte în Țara Unguriască. Iară lui Jicmond, craiu de Ardial, cu tătarii, au poroncit să margă să bată Săcmariul / și Tocaiul și sultan Suleiman să margă la Agriia sau la Sighidin.

Bertaș pașa fără zăbavă au sosit și au încungiurat Ghiula cetatea ; atunce bătindu Ghiula, iată sosește și sultan Suleiman la Beligrad. Acolo la Beligrad i-au eșit înainte și Ian Jicmont, craiul de Ardial, cu frumoasă și împodobită curte și după adunare, dăruit de sultan Suleiman, s-au întorsu cu oastea sa.

Iară, după ce să porni sultan Suleiman să bată Agriia, pre Mehmet, pașa de Bosna, lovindu-l ungunii la cetatea Clujul fără veste, l-au omorît. Înțelegînd sultan Suleiman, au lăsat Agriia și au vinit mînios la Sighidin, de unde eșisă ungunii ci-au omorît pre Mehmet, pașea de Bosna ; iară Bertaș pașa au luat Ghiula închinîndu-i-să ; luat-au și cetatea Inăul, lăsat de nemți.

Maximilian împăratul cu frate-său Ferdinand, în 15 dzili a lui avgust, după calendariul lor, au purces den Beciu la oștile sale, care sta cu tabăra la Ovarin, care oști cu călărime, cu pedestrime era mai multă de 100.000, și clătindu-să, au pus tabăra la Iavrim. Iară Ian Jicmont cu tătarii au încungiurat Tocaiul și au prădat tătarii pre la Sares Patac, pre la Mocaciu, luînd multe mii de oameni în robie.

Iară sultan Suleiman, care avea 100.000 călărime fără eniciari, au început a bate Sighidinul și o apăra vitejește den lontru Nicolae Zren. De multe ori și den cetate eșia de făcea năvală asupra turcilor. Iară acolo zăbovindu-să sultan Suleiman, au cădzut în boală de vintre și curund au murit acolo la Sighidin. Tăinuit-au cîteva dzile veziriul Mehmet pașea moartea lui sultan Suleiman și începu și mai tare a bate cetatea și aprindzîndu-să den lontru cetatea, a opta dzi, septemvrie, s-au aprinsu peste tot de ardea. Atunce turcii au dat năvală la cetate, iară Nicolae Zren, vădzîndu-să în primejdie, au deșchis poarta și au pus tunurile în poartă și stînd vitejește cu ai săi au perit la șease sute de turci. Și atunceș, la acea năvală, rânîndu-să cu dooă rane, au picat și el și cielalți au perit / toți, împresurîndu-i mulțimea turcilor.

132

Iară, după ce au dobîndit turcii Sighidinul, au slobodzit viziriul oastea în pradă până la Caniza și peste apa ce-i dzic Arabon, iară el au purces de au adus oasăle lui sultan Suleiman în Țarigrad. Ian Jicmond craiu, înțelegînd de moartea lui sultan Suleiman, au lăsat Tocaiul. Iară Maximilian, împăratul nemțescu, înțelegînd că s-au întorsu oștile turcești, mergînd pre la Comaran, s-au întorsu la Beciu.

Pre aceste vremi, în anul 7073, septemvrie 23, au pus Alexandru vodă pre Theofan episcopul, mitropolit Sucevii. Atunce

s-au ridicat un Ștefan vodă den Țara Unguriască, făcîndu-să viță de domnu și strîngînd păstori de prin munți și altă adunătură, au intrat în țară, smomînd pre oameni să i să închine, să-l aducă la domnie. Ce, înțelegînd Alexandru vodă, au trimis împotrivă-i slujitori și tîmpinîndu-l mai sus de Cetatea Niamțului și dînd războiu, l-au înfrîntu și i-au răsipit oamenii, iară el au scăpat prin munți pedestru.

Alexandru vodă, cădzînd în boală grea, și să pricepu că nu va eși, ce-i va fi hotar vieții sale, chemat-au episcopii și boerii țării, arătîndu-le pre fiu-său, Bogdan vodă, moșan și următoriu domniei țării, după moartea lui, să-l primască și să-l rădice domnu.

✱ Scrie letopisățul țării, să fie fostu moartea lui Alexandru vodă cu înșălăciune, că fiindu slab de boală, apropiet de moarte, s-au giuruit călugăriei, de ar mai avea viață, și au lăsatu cu cuvînt episcopilor și boerilor, de ar vedea că-i spre moarte, să-l călugăriască. Deci, vădzîndu-l că, au fostu leșinat în boală, mai multu mortu decît viu, după cuvîntul lui, l-au tunsu călugăr. Iară, după ce s-au trezit den leșinătură, vădzîndu-să călugărit, tunsu, să fie dzis că, de să va scula, va popi și el pre unii. Apoi să-l fie otrăvit doamnă-sa Roxanda, temîndu-să de cuvîntu ca acela, că era de a și credere, știind cită moarte și cită groază făcusă mai nainte în boerii săi; temîndu-să doamna, să nu petriacă ia mai rău decît alții, l-au otrăvit

132 v și au murit Alexandru vodă și cu cinste / l-au îngropat în mînăstirea Slatina, zidită de dînsul.

• ✱ Dzie, că acestu Alexandru vodă au fostu scoțînd ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia sa. Domnit-au întru amîndoaă domniile an **.

CAP XXXVI

Domniia lui Bogdan vodă ficiorul lui Alexandru vodă Lăpușnianul

Op v. În anul de la zidirea lumii 7076, iară de la întruparea domnului nostru lui Isus Hristos 1574¹, ridicaț-au cu toții domnu țării pe Bogdan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă

¹ Transpunerea în anii erei noi greșită. Data corectă este 1568.

Lăpușnianul. Fiind cucon de 15 ani, toate trebile țării și a domniei, le purta mumă-sa, doamna Roxanda, că era harnică și înțâliaptă, cu dumnădzărie și milostivă și la toate bunătățile plecată.

Și după doi ani și noaă luni a domniei lui, au murit doamna Roxanda, muma lui Bogdan vodă, și rămîind Bogdan vodă singur, cumu-ș era blind și cucernic, deodată tuturor arăta dreptate. De carte nu era prostu, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu lesne avea protivnic șie, a săgeta den arcu, nu putea fi mai bine. Iară ce era mai de triabă domniei lipsiia că nu cerca la svat bătrînii. Svatul coptu de bătrîni, coapte lucruri adaog domnilor, iară svatul crud de tineri, crude și nemistuitoare lucruri fac domnilor.

Așea, Bogdan vodă de la cei tineri de casă lua învățătură. Iubiia glumele și măscăriciuni și jocuri copilărești. Mai apoi au lipit pre lîngă sine leși, de-i era și de svat și de alergat la halca, răsîpind cu dinșii averea domniască. Așea, năpusti trebile țării, că pre ciți îi iubiia întii, pre atita îi urisă pre urmă.

Aceste lucruri cu hulă, trăgîndu-se de neprietini la urechile vrăjmașilor săi, la împărăție, nu atita, ce pre mai sus le adăogea; întrînd în urechile svetnicilor împărătești aflînd vreme și ei să-ș împle pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsu dacă au înțales împăratul, au socotit să maziliască pe Bogdan vodă și să trimiță / la Rodos, să aducă pre Ion vodă.

Scrie cronica leșască, precum Bogdan vodă, dacă au înțales de mazilie de la împărăție, că să scîrbisă pre dînsul sultan Selim, ce stătu pre urma tătîne-său, lui sultan Suleiman, au pribegit în Țara Leșască la craiul Jicmont Avgustu, vrînd craiul să-l agiutoriască, ca pre cela ce au năzuit și s-au dat supt mila și apărarea lui, că să adeverisă să dea craiului leșăscu 24.000 oameni de oaste Bogdan vodă, cînd ar pofti craiul.

Trimis-au craiul leșăscu sol la împărăția Turcului, pre Andrei Tarnovschii la Țarigrad, cu rugăminte pentru Bogdan vodă, să-l priimască iarăș supt mila sa împărătiască la domniia Țării Moldovei. După ce au mersu Tarnovschii la Țarigrad, l-au priimit întii viziriul pre urmă și împăratul cu bine și cu prietenie. Iară Bogdan vodă, neașteptînd solul crăescu cu răspunsul, au intrat în țară fără știrea craiului, cu 2.000 de leși de la cumnații săi leși, că o soră a lui Bogdan vodă era măritată după Caspru Panevschi, iară a doa soră a lui au fostu logodită

după Cristef Zboroschii, și multă pagubă au făcut țării cu acei leși. Și pentru aceia, nu i-au mai putut tocmi trebile domniei lui Bogdan vodă solul crăescu, la împărăția Turcului, la Țari-grad, măcar că deodată pe pofta craiului, contenisă împărăția pentru mazilia lui Bogdan vodă. Iară, luindu apoi veste de stricăciunea țării cu leșii, ci-ău făcut Bogdan vodă, trimis-au împăratul de au adus pre Ion vodă de la Rodos și i-au dat domnia Țării Moldovii, iară Bogdan vodă au fugit în Țara Leșască.

În anul de la Hristos 1569, Avgust Jicmond, craiul leșăscu, au împăcat pre Ian Jicmont, craiul ungurescu, cu Maximilian, împăratul nemțăscu.

133 v Într-acest an, sultan Selim, împăratul turcescu, trimis-au sol la craiul leșăscu pre Ibrahim Straș, liav turcit, poftind pre craiul leșăscu, pentru că avea neprietenie Turcul cu cniadz Ivan, împăratul Moscului, să-i sloboadză craiul leșăscu 30.000 oaste turciască pre Țara Leșască să triacă la / Moscu. Ce, n-au priimit craiul leșăscu să triacă oaste pre țara lui : ce, au trimis și craiul leșăscu sol pentru aciasta la sultan Selim, pre Andrei Tarnovschii, să întoarcă Turcul oastea, care o pornisă cu trei dzile mai nainte de ce sosisă Tarnovschii, să margă pre altă cale, că pre Țara Leșască nu o va lăsa craiul să triacă. Pernit-au dară pre altă cale sultan Selim oștile sale, de au mărșu la Astrahan. Așa era de puternici craii leșăști pre atunce !...

CAP XXXVII

Pentru țara și stăpînirea Astrahanului

* Hăniia sau crăiia Astrahanului stă diasupra Mării Caspiei, după oardele nohailor și după tătarii de peste Volga, și aceștea tot supt Moscu sintu. Și multe orașe bogate și îndestulate sintu, între care este orașul Astrahanul, cea mai bogată scală pre Marea Caspiia, și de pre numele acestui oraș, toată acea crăie să numește : deasupra țarmurelui apei Volgăi și de altă parte, unde apa Volga cădzind în Marea Caspiia să

împarte în 70 și mai bine de boazuri, și acolo face ostroave așa de dese, cit de departe prăvind, să pare a fi ca o mare acele boazuri.

Aciastă hănie sau crăie era mai nainte slobodă și avea stăpîinii săi de moșie. Iară în anul de la nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru Hristos 1554, i-au supus marele cneadzu și împărat Moscului, Ivan Vasilievici. Iară în anul 1566, sultan Selim, împăratul turcescu, fiind aprinsu de lăcomie și de zăvistie, îndată, la dzece dzile a lui martu, au pornit den Țarigrad oști pre uscat, 26.000 călărime și 30.000 eniceri, și pre mare 150 galioane, și oardele tătărăști, crîmeni și nohai 80.000, care oști trecind îndelungate și multe primejdioasă tîni și iezere, au sosit la Azac, ce este în gura Donului. ~~Era turcescu~~ Azacul și până acolo mai svîrșisă zaharaoa, ce-ș adusese pre cămili și pre catîri, să le fie de calea Astrahanului. Și odihnindu-să oștile toate la Azac, în dzece dzile, până s-au grijit de altă zahara, și au purces întinsu la Astrahan, pre cîmpi pustii, peste / oardele tătărăști, nohai, cerchezi și peste alte locuri. Sosit-au la cetatea Astrahanul în 25 de dzile a lui iulie.

134

Iară galioanele de pre mare au sosit supt un munte, ce să chiamă Perevoloca. Avea măestrii multe în galioane de săpat muntele acela, care munte stă între Don și Volga, și pentru ~~acera~~ ~~ii~~ ~~dzic~~ Perevoloca acelu munte, că pre acolo căzaccii moschicești trăgea vasăle sale, niște luntri iușoare peste acel munte, den apa Volgăi pină în apa Donului, cale de șasă mile mari. Acolo, turcii dacă au sosit, vrea să taie muntele, să abată apa Volgăi în Don. Ce i-au lovit 15.000 de moscali fără veste și den 8.000 de turci, ce era la acele vasă de tras, abii au rămas vreo 3.000 și le-au căutat a să întoarce înapoi, cu armata lor ce era în vasă; și nice acciia întregi n-au scăpat, că până la Azac, i-au gonit căzaccii, cu acele luntri a lor de prin stuh, dîndu-le spaimă. Uneori le eșia înainte, alteori noaptea și denainte și den dos făcea năvală la acele galioane cu multă scădere turcilor, până abii au scăpat în Azac ciți mai rămăsesă.

Iară, dacă au deșertat tunurile și au descărcat den galioane altă gebhana în Azac, septembrie 20, aprinzindu-să o casă în cetate, s-au aprinsu și acelea toate, iarba de pușcă și altele, cu multă scădere celor den cetate în oameni și în tot ci-au avut. Și așa s-au prăpădit de tot acea oaste turciască, ce mergea pre apă la Astrahan, și ce au rămas, imblînd pre în unghiuri

într-o parte și într-altă, niceun galion deplin până în Țarigrad nu s-au întorsu.

134 v Iară căzacii aciaș întorcîndu-să, slobodziia pojar în cîmpi de ardea iarba, ca să nu să întoarcă pre acolo oastea cea călăriață, turci și tătari, de la Astrahan, și pentru să nu margă hrană turcilor de la Azac, nice de aiurea. Care oaste, neputîndu-să apropia de cetate, pentru apa Volgăi ce trecea pre supt cetate și o încungiura, și fiind cetatea bine grijită cu arme și cu oameni, zăbovindu oastea turciască, nemic nu începea. Și cind să socotiia turcii fără de grijă nice dentr-o parte, iată citeva mii de moscali noaptea, / cu luntri, cu șeici și cu plute, cu hatmanul lor Srbrni, septemvrie 22, mai nainte de zori de dzuă, au lovit pre turci și pre tătari, făcîndu-le multă scădere. Au intrat moscalii vitejește în cetatea Astrahanului.

Și oblicînd turcii de oastea lor cea de pre apă, ce le viniia într-agiutor, cum au pățit și cum s-au întorsu, și hrana împuținînd, era toți cu multă grijă și deodată au lăsat cetatea și vrea numai să să întoarcă înapoi. Ce, cu sfatul tătarilor, a doa dzi au încungiurat cetatea, și începură a face o cetățue acolo unde au fostu Astrahanul cel Vechiu, cale de doaă mile mai în sus, pe apă, de la Astrahanul acesta de acmu. Și îndată s-au pornit multe mii de tatară, pentru hrană la Moscu, ce nice unul de acia nu s-au mai întorsu, că i-au lovit moscalii și nice un tatar viu n-au scăpat. Și mai zăbăvind turcii 11 dzile, neavînd zaharea, nice hrană de cai, s-au întorsu aprinzînd cetatea ce o făcusă ei, cu mare jeale lor și cu ocară ; aprins-au și un sat lingă cetate.

Iară purcesul lor de la Astrahan într-acesta chip s-au tîmplat : septemvrie 12, de diminiată, pre obiceiul lor, au trîmbițat, și îndată s-au pornit agîrlîcușul lor cu cămile și cu catîri, și a doa oară trîmbițînd, îndată să porniră cu rînduială ca aciasta : întii spahiii, în cîteva stoluri, apoi după dînșii mergea tunurile și gebhanaoa și în îmbe părțile, mergea șiraguri de cămile și de catîri și caii în povod, ce ducea zaharea ; apoi enicerii, unii călări, alții pedestri cu sineță ; după eniceri mergea solacii cu arce, ce poartă cauce în cap, cu sirmă cusute, de pîslă, albe ; după solaci ducea cițva cai în povod a sarascheriului oștii, cu podoabe frumoasă foarte ; după povodnici viniia sangiașașii, iară pre urma lor viniia sarascheriul, și după dînsul un prapor mare, de coade albe de cai, iscusit tocmit, și pe urmă viniia trei stiaguri mari roșii de taftă învălitate, care numai la bătae

le dezvălesc de tot, și în loc de boldu este făcută inemă mare de aur ; deasurpa acelor inimi sint scrisă slove : legea lui Mehmet / pre niște cănafi sau săcșori de lastră ; și la vremea războiului cu neprietinul, atunce dezvălesc acele stiaguri să vadză toți legea scrisă pre acele stiaguri : să nu jăluiască viața pentru legea lui Mehmet ; și le poartă ciaușii sarscheriului, de pe oști. După acele stiaguri viniia tabulhanaoa, după tabulhana viniia opt stiaguri, fieștecare într-alt feliu de floare, după stiaguri, un buluc mare de spahii, iară pe de laturi mergea ciauși de nu lăsa să să apropie de acel beglerbeiu, ce era mai mare pre oștile turcești. Iară pe de laturi mergea alte polcuri, unii înainte, alții mai înapoi, cine unde putea. Iară la conac acei singeșași și spahii petrec pe sarascheriul până la cortul lui și stînd în rînd, i să închină.

Iară tătarii mergea pre urma oștii turcești, Mehmet Chirei soltan, ficiorul cel mai mare a hanului cu dzece mii de tatară aleși, iară Cazi Chirii hanul mergea înaintea oștilor turcești cu giumătate de milă, iară Aldi Chirii soltan, cu treidzăci de mii de nohai, den a stînga mergea, Gianclăi, domnul Azacului, cu altă tătărime mergea de driapta.

Iară la un loc, den doadzăci și una de dzile a lui septemvrii, până în 23 septemvrie, n-au avut apă să bea nice turcii, nice tătarii, până al patrule conac, au sosit la un iezer după apusul soarelui și era apa într-acel iezer can sărată și au băut apa mai toată den iezer și de acolo au agiunsu a doa dzi până la apă bună, unde să chiamă Burna și Chesceniia. De acolo să încep cîmpii fără apă, că pe acolo le-au căutat a merge, căci pre aiurea moscalii au arsu cîmpii.

Însă Cazi Mirzea, povoața oardelor nohailor, s-au vorovit cu hanul să povățuiască pre turci pentr-acei cîmpi, să le ia agonisita, că să apucasă că-i vor duce pre turci pre locuri cu ape și cu fiară de agiunsu de hrană, dzicînd că numai în patru dzile vor avea cale până la Azac. Ce aciasta era vicleşugul tătariilor asupra turcilor. Și așa, unora le-au murit caii, altora le-au stătut caii ; că, mergînd pre acei cîmpi, nu afla apă cite 5 dzili, și mulți turci au rămas pre acolo, unii / tăiați de tătari, alții leșinați de foame și de sete. Caii turcilor, cari sta, îi lua tătarii și-i mînca. Nice noaptea la pășune nu cutedza turcii să-sloboadză caii, că-i fura tătarii și-i depărta în locuri pustii.

135 v

Și mai multu fu a merge turcilor pentr-acei cîmpi, ce le dzic cîmpii Magerilor, — (că de pre acele locuri au eșit ungu-

rii) — că știia tătarii că pre acolo sintu șerpi mulți și alte jivini și amăgisă pre turci de-i dusără pre acolo, unde au aflat mulțime de șerpi și de alte jivini cumplite. Pre lingă niște mlaștini, era locul plin de piei de șerpi, să părea că-i acoperit cîmpul cu pinză albă. Spun, că pre acei cîmpi nu pot îmbla vara nice cu mii de cai, de mulțimea șerpilor.

Mărgînd dară oastea turciască peste acei cîmpi, neavînd apă cîteva dzile, au sosit la un pîriu săc sau cu puține apă și năvâlînd să apuce apă, mulți s-au ucis între sine. Și mai mergînd de acolo, au mas la niște movile fără de apă, acolo era zidiuri de cărămidzi, să cunoștia că au fostu oarecînd niscai beserici, fiară multă, de multe feliiuri, și mai mulți cerbi, de cari scriu mulți, că mănîncă șerpi. Și mai mergînd fără apă doă dzile, au sosit a triia dzi la o mlaștină tinoasă cu apă foarte amară și sărată. Ce cum au fostu, au băut și oamenii și caii, de nevoie, de multă sete.

Acolo le-au vînit veste că au perit vro 500 de turci, oameni aleși ce-i amăgisă un tătar, dzicînd că știe fintini cu apă bună în cîmpi, numai să-i plătiască lui cu bani și el să-i ducă la apă, și luînd tatarul cîțva bani de la turci, i-au depărtat de cîmpi, unde neaflînd apă, au fugit tatarul; iară turcii, rătăciți, toți au perit; numai patru turci ce avea cămile s-au întorsu și au nemerit în oaste și au spus de perirea celorlalți.

Iară a doa dzi, au nemerit la un iezor curătoriu, ce să chiamă leșește Przevodnița, adecă trecătoare, și fiind apă bună, au odihnit o dzi. Și de acolo, a doa dzi, mergînd până în sară, fără apă, era apă în oastea tătărăscă, iară turcii săpasă gropi și / aflasă puține apă de ploae, ce ploasă într-acea dzi.

Intr-aceia dzi, pre un ginere a lui sarascher pașea l-au jecuit tatarii, mergînd el înainte cu patrudzaci de turci să agiungă la Azac, pentru hrana și să să odihniască. Ce, tatarii pre toți îi jăcuia, cum pre cei de pre urmă ce rămînea de oameni sau de oaste, așea și pre cei ce trecea înainte. Deci turcii, decit să încapă în primejdie la tătari, să lăsa de nu cutedza să margă nice unul înainte să hălăduiască la Azac, și de lipsa ce avea de foame și de sete, și de primejdiia de tătari, până agiunsără la iezorul ce să chiamă Gigherlic, și acolo s-au odihnit și ei și caii doă dzile; și acolo cîntariul de posmagi cîte 84 galbeni de aur cumpăra, turcii, și făina chila cîte 20 galbeni de aur, și mazire cu număr cumpăra, cîte 10 grăunță la un aspru, iară, pre urmă și mai scump cumpăra țitnariul de

piine coaptă. Însă, și acia ce făcea acea neguțitorie cu atîta scumpete, lăcomindu-să la bani, la amar au sosit, că-i amăgiră tătarii, dzicînd că sintu numai trei conace pînă la Azac, iară abiia au mărșu de acolo în șapte dzile pînă la Azac.

La acel iezer, ce s-au pomenit, Gigherlic, au ospătat hanul pre turci, împărțînd tuturor cite o bucată de pine, dzicîndu-le că toată hrana cîtă are le împarte lor ; ce, aciasta făcea hanul pentru să-ș acoperă viclesugul său.

De la acel iezer, a doa dzi au sosit la iezer curător, care să chiamă Sasele — Gighirligu, și pînă acolo este hotarul cîmpilor măgerești. Într-aceia cîmpu, pînă astăzi să văd zidiuri multe și turnuri multe de piatră, unde au fostu de demultu beserici. Și așa să văd, ca cînd chip de oamenii cei vechiu, mormînturi de piatră le făcea ; iară acmu au crescut pre aceli pietri mușchiu. Tătarii cei bătrîni spunea cum au audzit den bătrîinii lor, că au locuit pre aceli locuri creștinii, ce n-au știut ce niam au fostu : sarmați sau petihoți sau greci, căci aciaa țin lege greciască.

Doaă săptămini deplin au călătorit pre acei cîmpi. Iară eșînd dentr-acei cîmpi, în 9 dzile a lui octomvri, au avut conac fără apă /, iară a doa dzi au poposit la o apă mică, ce să chiamă Cheughelnic. Ce pînă acolo au rămas giuămătate de cai morți și leșinați de sete și mulți turci au murit și s-au bolnăvit de sete și de foame și să ruga altora să-i omoară, să nu mai reabde foame și sete.

136 v

Într-aceia dzi, s-au scornitu vîntu mare, cît oborîia pre om de în picioari, și caii hîmnisîți și nu putea de vîntu nice să să clătiască. Și după vîntu, ploae rece, trei dzile ploînd neîncetat ; și aceia ploae au strîcat mai rău pre turci, cîți mai rămăsesă ; și pre lîngă acea apă, au mersu trei dzile pînă în Azac, că acea apă întră în apa Donului la Azac. Sosindu la Azac, au fostu rămas ca la doaă sute de turci pre cale. (Acolo între Don și între Cheughelnic, tătarii erniadză, iară vara mergu în cîmpii cei mari cu dobitoacele sale).

Supt Azac au sosit noaptea și s-au tăbărit lîngă apa Donului, că acolo era o cetățue mică, care au fostu arsu de prav de pușcă, ce s-au fostu aprinsu ; și acolo la acea cetățue îș strîngea hrană, pînă s-au strînsu turcii cei rămași, că-i aducea tătarii pre caii săi, arătînd milă cu dînșii, iară unii nămiia caii de la tătari. Și după ce sosiia la conac de acei leșinați, la Azac, le hierbea păsat și le da și posmagi, că de multă flămîngiune, nu

putea să mănince, că li să înflasă capetele și pîntecele ; și într-acea noapte mulți au murit.

Și de la Azac, au intrat în corăbii împărătești și au purces pre mare spre Chefea. Și scornindu-să furtună pre mare, s-au înecat corăbiile acelea și s-au înecat toți.

137 Iară beglerbeiu cu cinci sangiași au rămas la Azac cu rămășița oamenilor săi, ca la o mie de oameni poate să fie fost, și acolo aștepta poronca împărătiască, că avea grijă să nu-l omoară împăratul pentru ce au pierdut atîta oaste ; că den vro doă sute de mii de oaste cu călărime, cu pedestrime, și vasă pre apă 150 au pierdut, abii doă mii de oameni s-au înturnat înapoi. Iară den tătari puțini au perit, fiind mai deprinși cu lipsa, și avînd cîteva iepe cu dinșii, trăia / cu laptele lor, fără numai tătarii, ci-au trecut peste Volga pentru hrana în Țara Moscului, nice unul nu s-au întorsu înapoi, nice s-au știut ce s-au făcut.

Iară în anul de la Hristos Mîntuitoriul nostru 1571, intrat-au tătarii în Țara Moscului și în dzua de Ispas, au aprins tîrgul Moscul și o cetate den gios, de au arsu până în pămîntu, și mulți oameni au perit de foc ; numai cetatea Chitaigorod au hălăduit că s-au apărat moscalii, și cu mare plian s-au întorsu tătarii, fără de nice o scădere sau dodeială.

CAP. XXXVIII

Domniia lui Ion vodă

Acestu Ion vodă, a cui ficior ar fi, sorie la istoriile leșăști să fie ficior unui Ștefan vodă, însă nu cu cununie. Alții dzic că au fostu de la Mazoviia, den Țara Leșască, să fie slujit la Ferlii, voevodul Cracăului, și să fie mersu acestu Ion vodă în Țarigrad ; iar nu însămiadză cu ce triabă să fie mersu, nice cronicarii leșăști. Iară letopisățul vornicului Ureche scrie că Ion vodă să fie fostu ficior de arman, iară de cine au aflat aciasta, nu arată dovadă.

Întălegînd împărăția de amestecăturile lui Bogdan vodă, cum s-au fost împrietenit cu leșii, de-ș măritasă surorile după leși, și el vrea să-ș ia doamnă den Țara Leșască și ținea leși

de svat pre lingă sine, au mazilit pre Bogdan vodă și au adus de la Rodos pre Ion vodă și i-au dat domnia țării. Însă și la Rodos nu putem ști pentru ce au fostu dus Ion vodă, poate fi surghiun, făcut de mai nainte. Luînd stiag de domnie în anul 7078 ¹, au purces cu oaste turciască, cum scrie Gvanin, ca la 20.000. Eșit-au în timpinarea lui Ion vodă o samă de boeri de țară, mai de frunte : Gavril logofătu și Dinga hatmanul.

Iară Bogdan vodă înțelegînd de domnia dată lui Ion vodă, au răpedzit la niște boeri în Țara Leșască, ce-i trimisese cu prieteșug în partea sa, cu prieteșugul poftindu-i de agiutoriu împotriva lui Ion vodă. Ce, sirguind Ion vodă, cu oaste turciască și cu tătari, au apucat Ion vodă scaunul domniei în Eși în postul mari. Iară Bogdan vodă s-au dus la Hotin ; neavînd nice un agiutoriu. /

138 v

Ion vodă, dacă s-au aședzat în scaonul domniei țării, socoti la începutul stăpînirii sale să să areate groznic și strașnic, să să tiamă toți de insul ; că atunceș în dzua de Paști, au tăiat pre Ionașco Zbiera.

Bine s-au dzis de tirani, că nice o vreme n-au de blîndeț. Precum acest Ion vodă, nice la dzua Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnădzău să nu facă vărsare de singe. Stătut-au îndată îngrijeți bieții boeri, măcar că alergasă în timpinarea lui Ion vodă, cu mare poftă de domnu creștin și blînd, și să tînguia că mai bine le-ar hi fostu cu Bogdan vodă ; măcar că avea leși pre lîngă dinșii, că, de le lua leșii hrana, cu cit mai vîrtos turcii, care îș rîdea de muerili și de copii lor.

Iară lui Bogdan vodă, viindu-i agiutoriu la Hotin den Țara Leșască, de la prietini lui, doaă mii de leși, cu Nicolae Milițchii hatmanul și cu Necolaiu Siniavschii, voevodul Țării Rusăști, întrînd acele 2.000 de leși în țară, prăda și strica tot ce afla. Pre urmă au mai întorsu o samă de leși, oameni mai proști, înapoi, pentru să nu strîce în țară, dzic leșii, și trecînd codrul Milițchii, au agiunsu la apa Prutului și de acolo au răpedzit pre Bielavschii cu oamenii lui la Bogdan vodă, ia Hotin, de au pogorît pușcele, și după ce au sosit pușcele, s-au clătît și Bogdan vodă până la Ștefănești cu oaste leșască. Și timpinîndu-să cu oastea lui Ion vodă, n-au cutedzat leșii să stea la războiu, ce numai străjile s-au lovit și s-au întorsu spre Hotin. Și moldovenii lui Ion vodă, cu turci amestecați, s-au

1 Data greșită. Recte 7080.

luat după leși, să-i poată închide undeva la vro strimtoare, dîndu-le războiu în multe locuri, până la cetatea Hotinului, fiind cetatea pre mînule leșilor ; au trecut peste Nistru oastea leșască cu Bogdan vodă fără smintială.

Iară Ion vodă după ce au trecut leșii peste Nistru, au început a bate cetatea Hotinului și în citeva săptămîni neputînd-o dobîndi cu armele sale, au trimis sol la Iazlovețchii, hatmanul crăii leșăști, poftindu-l să porunciască lui Dobrosolovschii, ce ținea cetatea, să-i dea cetatea.

138

Să făgăduia Ion vodă de pre atunce să facă / giurămînt craiului leșăscu, că-i va fi cu credință și cu priință în toate poroncile crăești, precum au fostu și alți domni de mai nainte de însul, iproci. Iazlovețchii hatmanul, vădzînd aciastă solie a lui Ion vodă, au făcut știre lui Jicmont, craiului leșăscu, și au priimit craiul giurămînturile lui Ion vodă.

Bogdan vodă, pierdzîndu-și nădejdea de domniia Țării Moldovei, fiind și bolnav de ochi, viînd la Cameniță cu Milițchii, au mulțămît tuturor capetelor leșăști, pentru nevoița ci-au pus pentru dînsul să-l ducă la domnie. Și de acolo s-au dus cu puțîntei leși la Moscu și acolo ș-au sfîrșit viața.

În anii de la Hristos Mîntuitoriul nostru 1572, au murit Jicmont, craiul leșăscu, în oraș în Ticoțin. Acestu Jicmontu au fostu cel de pre urmă săminție Iaghelilor ; crăit-au ani 42.

Iară al doile an, s-au strînsu toți domnii și boerii leșăști la Varșav ; acolo au mărșu soli și de la Ion vodă, poftînd pre recipospolita să-i dea pre Bogdan vodă, pentru care au făcut piră Ion vodă și la împărăție, și să făgăduia Ion vodă că va fi în prietenie cu crăiia leșască, cum s-au fostu adeverit și mai nainte, numai să-i dea pre Bogdan vodă. Pomenit-au solii lui Ion vodă și pentru Pocuția că nu o va cere de la dînșii.

Făcut-au leșii răspunsu lui Ion vodă într-acest chip : Că te-ai jeluit împăratului turcescu pre Bogdan vodă să țî-l dăm noi ; cum nu l-am chemat, așea nice vom să audzim de însul, și că nu să află Bogdan vodă în crăiia leșască, să știi ; iară, de ar fi strîngînd Bogdan vodă undeva oști, să știi că pen Țara Leșască nu-l vom lăsa să triacă cu oști Bogdan vodă, iară pentru Pocuție, că nu o vei mai cere de la leși, bine vei face.

Venit-au sol la acel seim și de la hanul Crîmului, poftînd pre leși să nu-ș aliagă craiu pre împăratul Moscului, nice pre vreun ficior a lui că Moscalul de demult este vrăjmaș lor, este și țărîlor sale, și atunce nu stăpin, ce vrăjmași ari avea.

Arăta solul hanului, cum mai bine să aibă leșii prieten pre Turcu decît pre Moscal, și-i svătuia solii hanului să-ș aliagă leșii craiu ori fie pre cine, fără pre Moscal.

Au fostu trimis și Turcul la craiul leșăscu cărți și neapucînd viu pre craiul, au cetit cărțile la ivala tuturor leșilor, scriînd să de liafă hanului Crîmului, ce au fostu mai nainte leșii să dea Crîmului. Ce au răspunsu leșii că gata sintu, numai întii să facă dreptate cu tătarii, carii mainte, încă viu fiind craiul, au lovit în Podoliia de au arsu cetatea Barul și cîteva sate și tirgșoare, care nu s-au cădzut tătariilor să facă, peste legătură, acea stricăciune în Podoliia.

Ion vodă, după ce rămasă izbînda la dînsu, de scoasă den țară pre Bogdan vodă și pre leși, de să și arăta deodată pre voia țării, însă pre urmă pre toți domnii au covîrșit cu vrăjmășia și cu morți cumplite. O, Doamne svinte, să oțărăște condeiful a scrie tirăniile și mijloacele tirănești acestui cumplit tiran domnu ! Băgat-au în foc, de viu, pre vlădica Gheorghie, de au arsu, pentru prepus de avuție. Tot tiranul este lacom ; și bine au dzis oarecine, că lacomul nice șie, nice altuia este de folos. Mitropolitul Theofan au fugit prin munți de groaza lui Ion vodă, temnițele toate erau pline de călugări și-i îngropa de vii : pre Veveriță și pre Cozma și pre Molodețu călugărul. Așijderea den boerii de cinste sabiia lui știia, omorîndu-i cu tot feliul de morți, asămînîndu-să cumplitilor tirani lui Nero și lui Dioclitian. Însă, aciia era păgîni, iară acesta creștin ! Însă, de au fostu creștin, nime nu scrie, că precum nime nu adeverește niamul lui, așea nice legea lui de ce lege au fostu. Nice credzu să fie fostu creștin pravoslavnic — (Vedea-veți plata de tiran și a lui Ion vodă, la ce au vinit pre urmă) — că, de ar fi fostu creștin, nu s-ari fi însurat în postul mare.

Iară al treile an a domniei lui Ion vodă, făcîndu atîtea munci și morți cumplite, urite lui Dumnădzău și oțărîte lumii, iată îi vini veste că l-au mazilit împăratul și au dat domnia lui Pătru vodă Șchiopul. Acesta Pătru vodă era den Țara Munteniască, ficior Mircii vodă și nepot de sor Mihnii vodă.

Ion vodă, dacă s-au simțit streinat și scos den domnie — (Iată aicea să începe urgie și răsplătire de la Dumnădzău asupra lui Ion vodă, pentru tirăniia lui) — i-au fostu scris capichihăile lui Ion vodă, să trimită bani să împingă pe Pătru vodă Șchiopul. Sfătuîndu-să Ion vodă cu boerii ce-i avea svetnici, tirani ca și dînsul, cum ar fi mai bine : trimite-va

bani la Poartă să-ș tocască domniia despre împărăție, au să să apere de Pătru vodă cu sabiia? Sfătuitu-l-au toți, mai bine să facă cu acii bani oaste asupra împărăției Turcului și să nu lasă pre Pătru vodă la scaonul țării. (Vedzi aicea cum strămută Dumnădzău sfaturile cele bune spre rele cu rău sfirșit tiranilor!) Dumnădzău, de la cela ce nu are dreptate în sine, nice silește să o aibă; ia de la dînsul mintea cea bună și o întoarce în socotiala cea rea, ca să nu cunoască nemic de cele ce greșeste.

Socotia Ion vodă să agiungă și la Henric, craiul leșascu, de agiutoriu; ce, știind că are crăiia leșască legături de pace cu împărăția Turcului și nu-i va da agiutoriu, au ales de au trimis la căzaci să-i cheme în liafă, ca pre niște oameni slobodzi. Strîns-au și țara, cătră cari să ruga cu multe cuvinte blînde — (acmu blind de frică) — ca să le poată întoarce și să tragă inimile spre dînsul; arăta și nesațiul turcescu și lăcomiia lor. — (Vedea ștercul în ochiul turcilor, iară birna în ochii săi nu vedea), — dîcînd că turcii toate schimburile fac pentru mîzda și pentru să sărăciască țara, să slăbască. Arăta țării Ion vodă și aciasta, că de vor videa ceva și or vrea cu toții, pre lesne va depărta mîna Turcului deasupra țării, că și pre leși îi are prieteni, căzaccii s-au adevérit să vie într-agiutoriu, cărora nu le pot sta turcii înaintea la războiu.

Și ca acestea, dzicea țării, cum de au făcut oricui înalgiusul, tot pentru turci au făcut, și cum l-au fostu cunoscut țara de rău pre Ion vodă, așea acmu să-l cunoască de bun și mai mult spre folosul lor. / Așea, Ion vodă, împlînd pre toți de nădejde, au strîgat cu toții că lingă dînsul vor peri, precum s-au și tîmplat.

Căzaccii, vâdzînd lefe, și carii den firea lor sintu gata la jac și dobîndzi, s-au strînsu ca 1.200, neîntrebînd voia craiului sau a altor căpetenii a crăiei leșăști, au purces în țară la Ion vodă; între care căzaci era acești căpetenii: Sverciovschii și Barsam, amîndoi avea cîte 200 de căzaci și de la Brațlav era 200 de căzaci, Cozlovschii iarăș avea 200 de căzaci, așijdirea și Slujinschii, iară Ianci și Socolovschii avea cîte o sută.

Iară, dacă au sosit căzaccii în tabăra lui Ion vodă, au poroncit Ion vodă de au dat, den bucurie, den tunuri și den sineță. După ce s-au ridicat masa, au poroncit de au adus cîteva tipsii de argintu, pline de galbeni de aur, și le-au pus denainte căzaccilor, pofîndu să-i priimască acea dată de la dînsul. Deodată

căzaccii nu priimia atîta liafă, apoi luară-i și să împărțiră cu galbenii și i-au așezat den-a-stînga oștii sale și le-au trimis 6 buți cu vin de au băut căzaccii pentru sănătatea lui Ion vodă și le-au dat și taleri cîteva sute.

A doa dzi, mai nainte de revărsatul zorilor, au mersu Ion vodă la căzaci și i-au poftit la cortul său ; și mergînd, așea le-a grăit Ion vodă, leșește, că știia limba leșască (că era așeaș liav de naștere).

Pentru lucrurile voastre și vitejilor înțelepți de nu aș ști, nice dănăoară n-aș fi trimis la voi să vă fiu ostenit de atîta cale ; iară, știindu-vă că aveți mare laudă întru meștersugul oștenii, pentru aceia v-am chemat la aciastă triabă ce am cu sultan Selim, împăratul, vrăjmașul meu de cap, rugîndu-vă să-mi slujiți pre bani, măcar că voaă a vă arăta liafă nu îndrăznescu, avînd grijă să nu vă arăt puțin, în prejma lucrurilor voastre cele mari ; iară orice v-ar trebui, sau bani, sau haine, așea voaă, cum și cailor voștri, de toate den destul veți avea. Iară și eu nu mă indoiescu întru aciasta, că veți sta și veți începe cum să cuvine celor buni. Pe lingă acestea, pentru osteniiala voastră, foarte vă mulțămăscu, că fiind oameni creștini, ați vinit la mine, pentru care pururea voiu fi datoriu și pre atîta voiu să vă plătescu, / precit viți vrea voi ; că, măcar că vădzu puținî inaintea vrăjmașului așea de mare, iară așea socotescu ca cînd ați fi vinit doaa mii de călări, măcar că de acestu vrăjmaș pagubă nu este noaă a socoti să nu fie de noi biruit. Îmi caută a mărturisi aciasta, că le slujește nărocul, că den mic, așea de puternic s-au înălțat, tot dentru slobodzeniia lui Dumnădzău, pentru păcatele noastre s-au făcut, și orice au dobîndit, tot cu vicleșug și cu amăgirea lor, iară nu cu tărie. De acelor mai sus zburînd, măi lesne cu vreme socotesc că pot cădea. Mai mult a grăi, de bucurie lacrămile nu mă lasă. Cum vă sint de voios și ce inemă am spre voi, Dumnădzău știe și voi veți putea cunoaște de mine. Pentru ce dar mai mult cum trebuie voaă a mă lăuda, aciasta numai să știți, că nărocul meu, nărocul vostru este. Acestea dzicînd au lăcrămat Ion vodă.

La aceste cuvinte a lui Ion vodă, răspuns-au Sfirciovschii de la toți, ca un oștian deplin, pre scurtu dzicînd : Nice banii — (de carii puțin băgăm samă) — ni-au adus pre noi la aciasta să venim la tine, Ioane, ce ca să batem pre vrăjmașul tău ; pentru aceia nice de o plată nu băgăm samă, destul vom avea,

de vom goni de aicea pre vrăjmașul tău și pre tine vom împăca cu dînsul. Tu, precum ne vei mulțami, nărocul tău va arăta aciasta. Noi de puterea turciască cît de puțin nu ne temem ; fără cît, ce sfîrșit va fi, numai Dumnădzău știe, iară vom nevoi foarte, cum am putea să te apărăm de vrăjmașul tău.

Apoi i-au poftit Ion vodă la ospăț cu sine și-i pusă pregiur masă Ion vodă, cu sine ; la altă masă, logofătul cel mare și Irimia, hatmanul lui Ion vodă, și cu alți boeri moldoveni au șădzut.

Toate acestea audzindu-să la sultan Sălim, împăratul turcesc, de sirgu au trimis turci 30.000 și unguri 2.000 la Alexandru vodă, domnul muntenesc, să margă să prindză pre Ion vodă, și să ducă pe frate-său, Pătru vodă, domnu țării.

Alexandru vodă, domnul muntenesc, den poronca împărătiască, împreună cu frate-său, Pătru vodă, cu oaste turciască, cu unguri și cu munteni, au purces, și, viind până peste apa Siretiul, s-au tăbărit, slobodzindu-ș cail la pășune.

140 v Ion vodă, înțelegînd de Alexandru / vodă și de Pătru vodă că-i vin cu oști asupra, îndată au pornit o samă de căzaci cu Sfirciovschii și cu 5.000 de moldoveni, știutori lucrurilor pre unde vor merge. Iară pre urma lor s-au pornit Ion vodă cu oastea. Mers-au Sfirciovschii cu ai săi milcomiș și dede pre strajea de oștenii munteni — 400 era, — și încungiurîndu-i fără de veste, pre toți i-au prinsu. Și înțelegîndu dintru acia Svirciovschii, că nemic nu știe Pătru vodă de oastea lui Ion vodă, au și răpezit la Ion vodă să sînguiască, să vie mai de sirgu cu oastea. Grăbit-au Ion vodă, și după ce s-au împreunat cu toții la un loc, s-au împărțit în trei polcure și au lovit de trei părți pre oastea lui Pătru vodă, cînd toți dormea fără de grijă, în nădejdea străjii. Multă moarte au făcut într-înșii, că de nimic nu să putea apuca, numai de fugă pedestri, și numai cu cămeșile abiia au scăpat Alexandru vodă cu Pătru vodă, frate-său ; Pătru vodă fugi la Brăila, lăsîndu toată tabăra în mîna lui Ion vodă. Și multă dobîndă făcură căzaccii, că așea poroncisă Ion vodă să lasă mai multă dobîndă căzaccilor.

Purces-au Ion vodă în goană după Pătru vodă și după Alexandru vodă cu toată oastea sa, de au arsu și au prădat Țara Munteniască, mai mult de giumătate, și au pus domnu pre Vințilă vodă, în Țara Munteniască.

Oblicînd Ion vodă că Pătru vodă și Alexandru vodă s-au oprit în Brăila, întorsu-s-au cu oștile sale asupra Brăilei și,

tăbărind supt Brăila, trimis-au doi munteni la beiful de Brăila, cerînd pre amîndoi domnii să-i dea pre mînu, că, apoi de nu-i va da, el va sta cu războiu pregiur cetate, pînă o va dobîndi. Trimis-au și beiful de Brăila patru agi la Ion vodă, cu dzece glonțuri mari de tunuri și cu dzece mici, dzicînd lui Ion vodă că cu acel feliu de bucate îl va ospăta den cetate, care nu le va mistui.

Miniatu-s-au tare Ion vodă pre acei agi, și au poroncit de le-au tăiat urechile și nasurile cu buză cu tot și i-au spîndzurat de picioare înaintea cetății și îndată au poroncit pedestrimei de au făcut năvală asupra tîrgului. Avînd loitre gata, au oborit gardul tîrgului și întrînd în tîrgu, au tăiat pre turcii den Brăila, / cit nice cine n-au rămas viu, și cureaua sîngele pîriu în Dunăre și au dat foc de au ars tîrgul și multă avere au luat și scule de aur și de argint și mărgăritar mult, că era bogat acel tîrgu, nefiînd prădat niceodată, de cînd l-au fostu dobîndit turcii în sama lor.

141

Vrînd Ion vodă atunce să bată și cetatea, numai ce-i vini veste că-i vin într-agiutoriu Brăilei 15.000 de turci, și îndată au trimis pre Sfirciovschii cu căzacia împotriva acelor 15.000 de turci, dîndu-i și opt mii de moldoveni. Și tîmpinîndu-să Sfirciovschii cu turcii, datu-le-au războiu vitejește și înfrîngînd pre turci, i-au topit așa, cît abia au scăpat vreo mie călări.

Iară, după aciastă izbîndă cu năroc asupra acelor turci, venit-au veste lui Ion vodă den urmă, că au intrat în țară turci și tătari. Lăsat-au Brăila și s-au întorsu cu oastea împotriva turcilor și a tătarilor și lovindu-i vitejește, i-au răsipit și i-au gonit.

După aceia au mersu cu oștile sale Ion vodă supt Tighinea și bătînd-o cîteva dzile, o au dobîndit și o au arsu. Trimis-au de acolo 600 de căzaci la Cetatea Albă și o au aprinsu de au arsu giumătate de tîrgu. Iar Ion vodă cu oastea sa, pînă a vini căzacia de la Cetatea Albă, s-au odihnit.

Și după aceia, întălegînd Ion vodă de niște turci, ce eșisă de prin cetăți și să oștisă cu tătarii Bugiacului și mergea la Cetatea Albă, au orînduit pre căzaci și cu trei mii de moldoveni, pre carii, lăsîndu-i Sfirciovschii pre urmă, au tocmît căzacia în trei polcuri : în polcul cel denainte era 400 de căzaci cu sineță și toți cu calcanuri, să să sprijenească de sulițele turcești, orînduiți. Al doile polcu, iară pre atîtea, cu săneță și cu arce ; pre acia i-au orînduit în cornul den driapta ; acolo, într-acei polcu,

era și Svirciovschii. În al treile polcu, pre atîtea, cu suliță lungi ; pre aceștiia i-au tocmit în cornul den stînga.

Iară turcii, vădzind oameni de oameni, au sărit cu îndrăznire asupra căzacilor, iară Sfirciovschii au poroncit polcului celui den mijloc, de au sărit împotriva turcilor, slobodzind focul în turci, și să făcu o amestecătură mare într-înșii.

141 v Atunce, / și singur Sfirciovschii cu alt polcu i-au lovit den dos, săgetînd în turci den arce, și ciia cu sulițile lungi, de altă parte, năvălind asupra turcilor de-i giunghea și-i împungea. Stătut-au un cias acest războiu de imbe părțile, până au sosit și moldovenii, și cu mare îndrăznire au năvălit asupra turcilor și înfrîngînd pre turci, prins-au vii 200 de turci și-i mîna denapoi ca pre niște dobitoace, de i-au închinat la Ion vodă ; și îndată au poroncit Ion vodă de-i tăiară cu coasăle.

Pre acea oaste turciască era cap un agă prea bogat și să prețaluia cu mulți bani și odoară să să răscumpere de la căzaci, să nu-l mai ducă la Ion Vodă. Ce, căzaccii mai mult socotiiia credința spre Ion vodă decît averea, și fu omorît și acela ca și ciealalți turci.

Întălegînd acestea sultan Selim, împăratul turcesc, foarte să tulbură tare și socotiiia să să scoale el cu puterea sa, să vie asupra lui Ion vodă, că intrasă în grijă mare să nu piardză Moldova și cît stăpîniia el dencoace de Dunăre. Poroncit-au și hanului Crâmului să să porniască cu oaste, să margă asupra lui Ion vodă ; trimis-au iarăș și pe Pătru vodă cu multă oaste turciască.

Întălegînd Ion vodă de atîtea oști, ce-i vin asupră, au orinduit pre Ieremiia, pîrcălabul de Hotin, cu 1300 de moldoveni la trecătoarea turcilor la Dunăre, să poată opri să nu triacă turcii că Pătru vodă cu turcii acmu sosisă la Dunăre. Iară Ion vodă au lăsat oștile de să odihniia, până îi va vini veste de la Ieremiia pîrcălabul să știe de vrăjmașul său, de Pătru vodă.

Irimii pîrcălabul, mergînd la Dunăre și vădzind în ceia parte atîta mulțime de turci, oștiți cu Pătru vodă¹, el s-au agiunsu pre taină cu Pătru vodă și au luat 30.000 galbeni de aur de la Pătru vodă, daru, și s-au făcut că nu poate opri trecătoarea turcilor, pentru mulțimea de oști ce sintu ; și întorcîn-

¹ Marginal se găsește însemnarea : „Viclesugul Ieremii pîrcălabul”. În Ms. VI—41, f. 251, rînd 21 : Titlul „Viclesugul Irimii pîrcălabul se găsește inserat între cuvintele : „de la Pătru Vodă“ și s-au făcut că nu poate opri“.

du-să Ieremiia pîrcălabul de la Dunăre, au aflat pre Ion vodă supt Tighinea, bătînd cetatea Tighinei, și-i spusă cum n-au putut opri atîta mulțime de oști.

Iară audzînd acestea Ion vodă de la Ieremiia pîrcălabul, că turcii întii trecusă tunurile cu enicerii / de peste Dunăre în ciasta parte, s-au gătit și el de grabă ; stringînd oastea, au purces în tîmpinarea turcilor la Dunăre și s-au tăbărit aproape de Dunăre.

142

Iară căzaccii, neavînd limbă, căci pre Ieremiia pîrcălabul nu-l credea căzaccii, fiind în grijă cu toții, s-au strinsu la cortul lui Ion vodă și au dzis Svirciovschii : Noi că ț-am giurat să-ți fim cu credință, Ioane, să-ți slujim până la acest cias împotriva vrăjmașilor tăi, și de acmu gata sintem să-ți slujim ; și știm că vrăjmașii tăi nu pentru țara ta, ce pentru trupurile noastre vin. Ce, noaă întii ne trebuie să știm : mulți sint ? ce gîndesc ? Pentru să nu fim ca niște morți aduși la mormintu și să nu ne punem capetele ca niște dobitoace mute. Pentru aceia, ce veste ai de dînșii ? ce svat ? ce meștersug ? spune, să știm și noi.

La aceste cuvinte a lui Svirciovschii, au suspinat Ion vodă, răspundzînd prostește : Cunoscute-am de multe ori priința voastră spre mine, iubiții miei viteji, și nu ași fi bucuros să vă amăgescu, nice să fac ceva fără svatul vostru ; ce așea vă înștiințadzu, cum Irimia nu-i departe cu altă oaste și i-am poroncit să ne dea știre de neprietenul nostru, cînd ari avea așea deplin veste și știință de dînsul. Eu pre Irimia credzu ca pre sănătatea mea, că i-am cunoscut și-i știu bine credința și bunătatea lui ; el mi-au făcut știre că mai mult de 15.000 de turci nu sint. Ce, de ar fi și treidzăci de mii, ne vom bate cu dînșii, de ne va agiuta Dumnădzău.

Nu s-au aședzat pre cuvîntul lui Ion vodă, Sfirciovschii ce au poftit pre Ion vodă să șadză cu tabăra acolo, iară el cu oamenii săi au mărșu pentru limba ; și-i dede Ion vodă și pre Veronie, hatmanul său, cu cincii mii de moldoveni călări. Și mergînd, au dat peste strajea turciască, atîțea de mulți, pre cîți era și oștenii lui Ion vodă ; și dîndu-le războiu, au înfrînt pre turci. Iară altă limbă n-au putut lua, fără numai un turcu rănit foarte tare, ce nemic dintru acela n-au putut să înțăliagă ; ce numai pre singură strajea au cunoscut ei că este multă oaste turciască. Pentru aceia au dzis căzaccii lui Ion vodă să fie triaz și cu pază, cum va crede pre Irimia pîrcălabul / mai mult.

142 v

La aceste cuvinte, nemică altă Ion vodă n-au răspunsu, fără numai ce au dzis : Nu avăm de ce avea grijă. Știu și nădăjduescu, că în scurt să va arăta, că eu pentru aceia am venit, pentru să-mi apăr moșia până la moarte. Și au eșit Ion vodă den tabără, cu trei sute de moldoveni, și s-au lipit de balta la Cahul și s-au suit într-un piscu de dial să poată cunoaște cită samă de oaste va fi turciască. Ce nemic n-au putut pricepe, că oastea era pre văi tăbărită, ce numai străjile s-au vădzut în patru locuri, care nelăsându-să să vadză de tot de moldoveni, s-au clătit pre încet în văi. Neputând dar pricepe Ion vodă pe neprietinul său, s-au tras cu toată oastea sa, care era 30.000, și au tocmit-o în treidzăci de polcuri, și la tot polcul era tunuri.

Iară atunce, o samă den boerii cei mari, anume : Murgu vornicul cel mare și Bilăe vornic mare și Slăvilă hatmanul, vădzind atîta putere de oaste, ce venisă cu Pătru vodă, temîndu-să să nu cadză în mrejea vrăjmașilor săi, au părăsit pre Ion vodă și au fugit la turci, la Pătru vodă.

Avea Ion vodă și pive 80 de aruncat cumbarale, călărime deosăbi. Avea țiiitoare sāsui¹ Ion vodă, sta deosebi ; care pentru multă dragoste ce avea spre Ion vodă, nu l-au lăsat între oastea cea călăriață, temîndu-să să nu-l vicleniască boerii țării, precum au și făcut de nevoe, și să nu-l dea turcilor, ce numai în căzaci nedejduia și credea.

După ce împărți Ion vodă oastea sa în treidzăci de polcuri, până a să începe războiul, atunce au vădzut Ion vodă mulțimea oștii turcești, care să socotia mai bine de cincidzăci de mii ; și atunce să vădzu amăgit de Irimia pîrcălabul, pre care îl avea mai de credință decît pre alții, și chemîndu-l Ion vodă la sine, s-au apărat Irimia pîrcălabul, dzicînd că el n-au putut pricepe să cunoască mulțimea turcilor, iară priința și credința lui cătră domnu-său, Ion vodă, să va videa că întii el va da războiu turcilor. Și îndată cu polcul său au porces Irimia pîrcălabul asupra turcilor ; iară, apropiindu-să de turci, au porocit stegarului său, de au slobodzit / stiagul în gios și ș-au luat toți slichele și s-au plecat capetele la turci. Vădzînd turcii, ce era în frunte să-ș dea războiu, au stătut până s-au închinat Irimia pîrcălabul cu ai săi.

Iară alți moldoveni, vădzînd faptele Irimii pîrcălabul, înspăimați, au alergat la Ion vodă și i-au spus. Ce, Ion vodă, ca un om cu inemă mare ce era, să nu-ș blăzniască inimile pentru

1 În Ms. VI—41, f. 253, rînd 22-23 : „avea țiiitoare sărac Ion Vodă“.

Irimiia pîrcălabul, care au viclenit pre domnu-său, așea, îndată au poroncît să dea în dobe și în trîmbiță sămnu de războiu. Iară turcii au pus în frunte pre Irimiia pîrcălabul cu oamenii săi, de-i mîna denapoi ca pe niște vite asupra oștii lui Ion vodă.

Iară Ion vodă, vădzind pre moldovenii săi cu Irimiia pîrcălabul în frunte, au poroncît de au slobozit sânețele toate într-înșii, de au perit pînă la unul, și cîți n-au perit de focul lui Ion vodă, îi ucidea turcii den urmă, de nu putea străbate de trupurile lor cădzute.

Iară căzaccii, vădzind ce să lucrîadză, au slobodzit focul în turci așea de tare, cît au dat dos turcii deodată, ori că nu le putură sta mai mult improtivă, ori că-i vrea mai aproape să-ia în foc, apropiindu-i de pedestrime. Ce Svirciovschii, pricepînd aceia, au strigat asupra moldovenilor să să întoarcă; înturnară-să moldovenii și turcii luară-i în goană. Vădzind moldovenii că-i gonescu așea de tare turcii, să întoarsără la turci și să făcu un războiu mare între dînșii, cît de a mină să tăia și să împungea în suliță. Slobodzit-au turcii focul în moldovenii; aceia moarte să făcu, cît pica de pre cai, așea moldovenii cum și turcii, de îmbe părți; nice să mai audzia de trăsnetul pușcilor, nice să vedea locul de fum, nice mai știa pușcașii în cine dau cu pușcile, cît le slăbisă mînule a să tăia unii pre alții.

Atunce Ion vodă au îndreptat pre ai săi denapoi pușcilor să să odihniască cevaș și să-ș păziască stiagurile sale. Așijdirea și turcii s-au dat înapoi să să odihniască și ei. Așa stînd și prăvind unii spre alți, au dat Dumnădzău ploae mare și repede și s-au udat pravul de pușci, de unde avea nădejde de ajutoriu moldovenii. Ce numai de a mină le căuta a să bate, / ce și mînule le era slăbite și nu putea sprejeni mulțimea turcilor; că și tătari proaspeți să adăogea, viind den dos, i-au lovit pre moldovenii și i-au înfrînt și-i goniră împreună cu turcii și i-au tăiat, cît numai pedestrime au rămas și oastea de strînsură, căzaccii 250. Ce, fiind și turcii osteniți, nu' cutedza a năvăli asupra căzaccilor.

Vădzind așea Ion vodă, alergat-au de sirgu la căzaccii și le dzisă: Vădzu, bunii miei viteji, că den vicleşugul Irimii pîrcălabului am sosit la aciasta, să ne punem capetele; ce, unde or pica capetele voastre, acolo și al meu, sufletul să margă dreptu la ceriu. La acestea i-au răspunsu Svirciovschii: De moarte nice cît de puțin noaă nu ni-i grijă și cu drag vom muri toți; ce încă să mai dăm războiu acelor spurcați păgîni.

Și îndată s-au pedestrit cu toții și împreunându-să cu oastea, ce venisă mai mulți în dobîndă de cît în liafă, ce era ca 20.000, și năvălind cu dînșii, singur Ion vodă au apucat pușcele de la turcii cele ușoare ; o pușcă de acelea singur Ion vodă o au apucat, că așa era de tare Ion vodă, cît o au tras singur. Și împlindu pușcele acelea de prav, le-au spart și le-au lepădat și legînd tabără, s-au strîns cale de o dzi, la un sat, de s-au îngropat ; însă de apă le era lipsă mare și nevoie.

Iară turcii, dacă s-au strînsu cu toții cu cei den goană, i-au încungiurat de mai nainte de apusul soarelui. Și era mulți turci cu tătari, cît nu-i puteai cuprinde cu ochii, și acolo toată noaptea i-au străjuit să nu scape dentr-acel loc și au aprinsu casăle în sat ce era pustii, să să facă lumină să să vadză turcilor. Iară, dacă s-au făcut dzuă, început-au turcii cu toate pușcele a bate într-înșii, ce nu le putea strîca nemic că să îngropasă bine. De acolo, trei dzile s-au apărat, făcînd navală căzaccii în multe rînduri asupra turcilor. Vădzînd turcii că cu greu îi vor dobîndi, au pus socotială să facă legătură cu Ion vodă, să li să închine.

144 Ion vodă, încă vădzînd că flămînzăscu și leșină de sete și pravul încă împutînasă, să fugă să scape loc nu era, că tot locul cuprînsese turcii, au gîndit că doar cu blîndeță și cu giurămîntu făcînd turcii, să va scoate den perire. Era jeale / mare lui Ion vodă de oastea ce venisă în dobîndă, măcar că căzaccii toți era gata să moară lîngă Ion vodă ; începu a trimite la turci că să va închina, de-i vor trimite om ca acela să-i giure la poftele lui Ion vodă. Turcii bucuroși era la una ca aciasta, decît cu arme și cu vărsare de singe, mai bine cu înșălăciune să-l dobîndiască. Și trimisără un turcu la Ion vodă de-i giură într-acesta chip : Întii, pre căzacci să-i sloboadză cu dzile, întregi să să ducă ; a doa, să-l ducă pre Ion vodă viu la stăpînul său, împăratul ; iară pentru oastea de țară nemic n-au pomenit, căci nu să îndoia, cum nu o vor erta, fiind raia, și pagubă împărăției s-a face de-i va omori.

După ce au giurat turcul pentru acestea lui Ion vodă, au eșit den șanțu, luînd cu sine pre toți căzaccii, și așa au dzis cătră turcu : De vreme ce este voia lui Dumnădzău să cadzu eu astădzi în mînule voastre, mă rog să-mi arătați acele ce mi-ați giurat, să slobodziți pre acești oameni buni, iară de aveți vreo mînie spre dînșii, de pre mine vă răsplățiți, și lor le dați pace.

Și așa, împărțindu-și Ion vodă tot al său între căzaci ș-au luat ertăciune de la dînșii, dzicînd că până la moartea sa nu-i va uita. Audzînd căzaccii aceștea, au început cu toții a plînge și a-l săruta. Și dacă s-au depărtat ca trei pistrele de la căzaci, ș-au luat ertăciune de la țară cu multe lacrimi și iar s-au întorsu la căzaci, de le-au împărțit aur, odoară ci-au avut cu sine, dzicînd : N-au vrut aciasta Dumnădzău, bunii miei voi-nici, ca să pot a vă avea mai mult pre voi, sau pre acia deplin 1.200, că m-ași fi nevoit cu agiutoriul lui Dumnădzău, să nu îmble aceștiia cîini pre locul meu, cari mi-au luat Dumnădzău pentru multe ale mele păcate. Ce, în zădar, aceștea îmi caută a răbda ce au slobodzit Dumnădzău asupra-mi, să mă despartu de voi. Dumnădzău să vă ducă sănătoși la casăle voastre ! Iară pre mine, de mă va păzi Dumnedzău dentru singeroasă mîină acestor oameni răi și mă vor duce cu viață la stăpînul meu, nu mă îndoiesc nemic intru stăpînul meu, că-mi va da iarăș domniia și voi ști mulțami crăiei leșăști și niamului leșăscu. / Ce 144 v
am avut pre lîngă mine, mai bine voaă să vă rămîie, decît acestor cîini, pentru priința și slujbele ce am cunoscut de multe ori de la voi.

Clătît-au la multă curgere de lacrimi pre căzaci aciastă voroavă a lui Ion vodă și ș-au lăsat și sabiia la dînșii și au purces însuș al doile numai cu un liah, anume Osmonschi, ca un rob în tabăra turciască.

Dacă au dus pre Ion vodă la pașea, ce era sarascher preste oști, l-au mustrat pașa ca la patru ciasuri. Ce ar fi răspunsu turcilor, să cunoaște că au răspunsu cuvîntu mare, l-au giunghheat pașa cu hamgeriul în pîntece și în gură și scoțîndu-l afară, i-au tăiat capul și-l pusără într-o suliță, iar trupul lui l-au legat de coadele a doăă cămile și l-au ruptu bucăți. Așea scrie cronica lui Gvagnin istoricul.

Iară Ureche vornicul în letopisățul țării, scrie că de viu l-au legat pre Ion vodă de coadele a doăă cămili de l-au sfărîmat, și să fie dzis atunce Ion vodă că : Eu multe feliuri de munci și morți groznice am făcut, iară moarte ca aciasta n-am știut să fiu făcut. — (Vedzi ce feliu de pocăință are tiranul !) — Apoi turcii toți îș ungea sabiile cu sîngele lui Ion vodă.

Plata ș-au luat Ion vodă, pentru cumplitele morți, ce au făcut și el. Mai scrie Gvagnin dzicînd, că pentru aceia l-au pedepsit Dumnădzău pe Ion vodă, căci să turcisă, ca, cu legea turciască, să poată scăpa de moarte.

După aceia s-au slobodzit turcii la aceialaltă spudză de țară de i-au snopit și i-au sfărîmat. Iară căzaccii, vădzindu spre ce este lucrul, nelăsindu-să pre giurămîntul turcilor, au silit să între în șanțu să să apere până la moarte. Ce, n-au putut, că era șanțul cuprinsu de turci. Ce s-au slobodzit cu toții de au intrat în tabăra turciască, în grămadă, tîind și omorînd pre turci până au perit și ei până la unul. Iară pe Svirciovschii polcovnicul și pre alți sotnici au luat turcii în robie și pre urmă au ești den robie cu preț de rîscumpărare.

Domnit-au Ion vodă 3 ani ; ce om au fostu nu trebuie mai mult a-l tîlmăci, că faptele lui l-au arătat.

145 După peirea lui Ion vodă și răsipa oștii sale, slobodzitu-s-au / tătarii în pradă în toată țara și au robit, cit mai mare pustiere decit atunce n-au mai fostu de cîndu-i țara noastră, impresurîndu-i pre toți fără de veste la casăle lor. Și dentru aceia pradă de atunce, pre multe locuri până astăzi multe sate au rămas pustii, ales la cîmpu, den Prut până în Nistru.

Turcii, după izbînda ci-au făcut asupra lui Ion vodă, s-au întorsu înapoi, iară Pătru vodă au trimis spre Bilăe vornicul înainte, caimacam, la scaonul domniei, la Suciavă, dînd veste de domn nou, și au scos bejeniiile pre acasă ; pre urmă au sosit și Pătru vodă la Eși, iuni 25.

CAP XXXIX

Domniia lui Pătru vodă Șchiopul în anul 7081

Leșii, după moartea lui Jicmont craiu, au fostu ales craiu leșăscu pre Henric, frate craiului franțozesc. Iară Henric, pre urmă, oblicind de moartea frăține-său lui Carol, craiului franțozesc, au eșit pre taină, neștiind leșii den Cracău, pre o portiță, și s-au dus în Țara Franțozască, de l-au făcut acolo craiu franțozăscu în locul frăține-său, lui Carol.

Intr-acest an, au murit Selim, împăratul turcesc, după ce luă veste de bucurie pentru doaa cetăți în Africa, la Ișpaniia, anume : Tunes și Goleta ; dacă făcu dunanma de bucurie, mai trăind doaa săptămîni, au murit și au rîdicat turcii împărat pre

sultan Murat, ficiorul lui sultan Sălim cel mai mare. Acela Murat au omorît pre 5 frați ai săi mai mici. Împărățit-au sultan Sălim ani 7 și luni 5.

În anul de la Hristos Mîntuitorul nostru 1575, în luna lui octomvri, mare pradă au făcut tătarii în Țările Rusăști, în Volin și în Podoliia. 55.000 de suflete au perit, cu mic cu mare ; 340.000 au robit ; cai, epe, vaci, boi, oi, fără samă au luat, fără alte prădzi ce au luat. Cu aceste oști tătărăști în Țara Leșască, au fostu șapte sultani.

Pre aceste vremi, murit-au Alexandru vodă, domnul muntenesc ; domnit-au ani 9 și luni 1 și a rămas domniia fiu-său, Mihni vodă. Arătatu-s-au în văzduh stea cu coadă, ce să chiamă cometa.

Scriu cronicarii leșăști că acea pradă ce am pomenit că au făcut / tătarii în Țara Leșască, să fie fostu cu știrea lui Pătru vodă, și dzic, să fie fostu și oamenii lui Pătru vodă, și dzic că și plianul ce-au adus tătarii den Țara Leșască, să-l fie împărțit cu Pătru vodă. Ce, nu-i de credzut să-l fie împărțit. Poate să-și fie avînd bănat Pătru vodă pre leși, pentru căzaccii ci-au vinit agiutoriu lui Ion vodă, să fie fostu și cu știrea lui ; iară dobînda să o împartă cu Pătru vodă, eu nu credzu. 145 v

Iară și căzaccii n-au ședzut fără lucru pre acea vreme că au lovit** avînd povață pre un căzacc anume Bogdan, de au făcut multă pagubă tătariilor.

Leșii, părăsiți de Henric, craiul lor, că numai șapte luni crăisă, stătură cu toții după alesul craiului nou. S-au strinsu toți la Varșav : unii poftia pre Maximilian, sau pre fiu-său Ernest, unde și solii lui Maximilian, fiind în Varșav, tras-au cu daruri pre mulți domni leșăști în partea lui Maximilian. Craiul șvedzăscu încă trăgea la sine crăiia leșască, avînd și el solii în Varșav. [Era și]¹ fata lui craiu Jiemont, ce numai ia singură rămăsesă den sămînția lui Iaghelo, iar parte bărbătiască să stînsese. Ștefan Bator, domnul de Ardial, iar trăseseă o samă de domni leșăști în partea sa. Și Alfonsu, domnul de Feraria, așijdirea. Iară o samă de domni numai pre Anna, fata craiului celui mortu, socotiia să o aliagă să fie crăiasă și să o mărte după Ștefan Bator, domnul de Ardial.

Maximilian avea partea mai tare și făcusă și giurămînt înaintea solilor leșăști, la Beci. Ce, zăbăvindu-să Maximilian a vini

1 Completat după I. Șt. Petre, *op. cit.*, p. 542, Versiunea către cetitor.

în Țara Leșască, ciia ce trăgea cu Ștefan Bator, au nemerit mai curund den Ardial împreună cu Bator, lăsind în locul său pre frate-său, domnu în Ardial. Iară Maximilian, rămasă fără crăie leșască.

146 Cu aceste legături și tocmele, s-au așezat Ștefan Bator la crăie leșască : să giure că va ține toate legile leșilor ; a doa : datoriile crăii să le plătiască ; a triia : oricit loc de a leșilor au dobândit moscalii, să-l răscumpere ; a patra : cu turcii vecinică pace să aibă ; a cincea : hotarale să le păzască și să aibă de grijă ; / a șeșea : mai nainte de întrarea lui în Țara Leșască, să trimită 100.000 de zloți, (de răscumpărarea robilor den tătari) ; a șaptea : robii de la tătari să-i răscumpere.

Venit-au Ștefan Bator în luna lui april pen Moldova și au mersu în Țara Leșască. Eșitu-i-au în timpinare la marginea Țării Leșești, Ieronim, voevoda Țării Rusăști, și Sinevceștii, cu mare gloată și slujitori. Și mergind Bator în Cracău, fu ales craiu și atunceș s-au cununat cu Anna, fata lui Jicmont craiu, iară în treidzăci de dzile a lui maiu, fu coronit craiu. Noi să vinim la rîndul istoriei noastre, lăsind la leși ei să scrie de Ștefan Bator, craiul lor.

După ce trecu un an în domniia lui Pătru vodă, la anul 7082, s-au scociorit un căzac, anume Ivan Potcoavă, dintre căzaci de la Praguri, făcîndu-să cum dzic unii, frate lui Ion vodă, răspundîndu-să de la Mazoviia, de unde au fostu și Ion vodă ; iară Potcoavă îi era porecla, pentru că frîngea în miini potcoave de cal. Acesta au tras o samă de căzaci la sine.

Scrie cronică leșască, că audzind o samă de boeri de țară de acest căzac că să scrie și să numește frate lui Ion vodă și strînge căzaci lîngă sine, au trimis pre taină la dînsul, den țară, poftindu-l să vie la moșie-și, că pre urma frăține-său, lui Ion vodă, lui să cuvine domniia țării, și ca acestea. Să jeluia și pre Pătru vodă, pentru mari strîmbătăți și nevoi cu dările peste puțință ce le face lor, și au mari asuprele de turci, întru cari mare dragoste avea Pătru vodă și-i avea în curte pre o samă de turci. Priimit-au Potcoavă pofta boerilor și le-au mulțămît și-i întrebă de sfat, în ce chip și cu ce mijloce ari putea Potcoavă să vie la domnie, să-i facă răspunsu acei boeri ce-l poftia.

Trimis-au acei boeri doaă cărți, scriind una la cneadz Costantin, voevodul de Chiev, că pre atunce era Chievu leșăscu, și altă carte la staroste de Bar, cu pecetili a cițva boeri mai de

frunte, în care cărți ruga-i tare să dea ajutoriu lui Potcoavă numai până / la Nistru, iară acolo la Nistru, ei îl vor timpina cu oaste. Luind Potcoavă cărțile acelea, au mârso necunoscut la Bar și le-au dat starostelui de Bar și au avut cu dînsul multă voroavă cu taină.

146 v

Răspunsu-i-au starostele, bucuros i-ari da ajutoriu și pre lesne ar putea face aciasta, ce, știind de legăturile și tocmeele, ce are craiul leșăscu cu împărăția Turcului, a face aciasta, nu i să cade fără voia crăiască ; însă, între alte trebi, scriind la craiul starosteli, va pomeni și pentru aciasta și fiind cu voia craiului, nu să va apăra de acest lucru. Și au dzis lui Potcoavă, până-i va vini răspunsul de la craiul, să zăbăvască într-alt loc, căci ședzind în Bar, să nu să sune, și s-ari face spaimă la Moldova. Deci mulțămind Potcoavă starostelui, s-au dus de acolo.

Iară un căzac, anume Copețchii, ce nemerisă de curundu acolo în Bar, înțelegînd aciasta, au mârso la Potcoavă, bucurîndu-să de norocirea lui și giuruindu-i ajutoriu după puțința lui. Mulțămitu-i-au Potcoavă și l-au rugat pentru ce-i adeveste, să-i arete și întru faptă, și-i va mulțami și-i va plăti ostentia lui.

Copețchii, avînd cunoștință între căzaci, cu carii au fostu vro doază de ai, mers-au la căzaci ; avînd puținței bani Copețchii den agonisita sa, i-au împărțit căzacilor și să găsi și un moldovan, anume Topa, ce era însurat în Țara Leșăscă și trăia în ținutul Braslavului, care și acela să amestecă cu Copețchii. Și cu nevoița lor s-au strînsu 330 de căzaci aleși și au intrat în țară. Iară, înțelegînd căzaccii cu Potcoavă că Pătru vodă vine cu oaste mare și cu puști în timpinarea lor, ei au apucat ce au putut de la margine și s-au întorsu înapoi, păzindu-ș vreme pre altădată.

Pătru vodă, avînd grij de căzaci, ca să nu mai între și altădată în țară să prade, trimis-au cărți pre un ciauș la caștalianul de Halici, ce era mergător sol la împărăția Turcului pentru legătura păcii, făcînd jalobă, că peste legăturile păcii ce au leși cu Poarta împărăției Turcului, pustiescu căzaccii țara împăratului și vor să așeadză domnu țării pre Potcoavă ; pentru aceia dă știre, să / scrie la craiul să opriască acea faptă a căzacilor și să prînză pre Potcoavă să-l pedepsască, să facă dreptate despre toți căzaccii, ce sint cu Potcoavă, că apoi, nevrînd craiul să facă aciasta, să știi că împăratul turcescu va strica pacea cu craiul.

147

Acestea toate deplin li-au scris caștelianul la craiul și îndată, întâlegînd craiul, au trimis la hatmanul și la o samă de boeri de margine, să pue nevointă să prindză pre acel Potcoavă și pre căzaccii ce fac rocoșituri cu dînsul; și nu l-au putut prinde. Ce încă mai bine s-au gătit Potcoavă cu mai mulți căzaci și au trecut Nistrul pre la Soroca; și audzind oamenii de domn tînăr, mulți i s-au închinat de pre margine.

Audzind Pătru vodă că au intrat căzaccii cu Ivan Potcoavă în țară, îndată s-au gătit și au eșit cu oaste împrotiva căzaccilor, avînd turci 500, și au luat și pușcele cu sine și tocmînd pușcele, și după pușci pre acei beșlei turci în frunte, învățîndu-i să sloboadză pușcele în căzaci, și dacă vor slobodzi pușcele, să sloboadză ei cu năvală asupra căzaccilor. Ce, căzaccii, cumuș-sintu învățați la războiu, dacă au vădzut că slobod pușcele, ei toți s-au plecat la pămîntu, de i-au covîrșit focul. Iară turcii, pîrîndu-le că sintu uciși căzaccii de pușci, s-au lăsat la dînșii. Atunce căzaccii slobodziră focul în turci și îndată cădzură trei sute de cai și ciialalți au și dat dos și multă pagubă făcură în oastea lui Pătru vodă.

Vădzînd Pătru vodă nenorocirea sa, au dat dos și lăsînd scaonul său, Eșii, au trecut în Țara Munteniască. Iară Potcoavă Crețul au vinit cu căzaccii domnu în locul lui Pătru vodă, Noemvri 23.

Iară Pătru vodă, fiind în Țara Munteniască, au trimis jalobă pre căzaci la împărăție, că l-au gonit den țară și strică țara; ce, să-i dea agiutor împărăția. Venit-au ponoslu lui Pătru vodă de la împărăție, pentru moi lucrurile lui, iară și poroncă au trimis la dobrogeni și la tătari bugegeni și domnului muntenescu, să să oștiască asupra lui Potcoavă Crețul.

147 v Iară Potcoavă Crețul, dacă au vinit la Eși, întii au slobodzit / temnițale și pre alții, ce era închiși, apoi au făcut boeri: pre Țopa l-au făcut vel postelnic, pre Copețchii pîrcălab de Hotin, iară în sama lui Șah au dat pre toți moldovenii și au răpedzit și la împărăție să-ș scoată stiag de domnie. Ce, pre cine au trimis Potcoavă la Țarigrad pentru domnie, l-au prinsu oamenii lui Pătru vodă și n-au agiunsu la Poartă. Pătru vodă au intrat în țară cu oaste, ce s-au pomenit mai sus, viîndu-i și moldoveni de Țara de Gios agiutoriu.

Întălegînd căzaccii de vinirea lui Pătru vodă, au svătuit pe domnul lor pe Potcoavă, cu nume ce-i pusese ei Ion vodă, de au eșit den Eși, și s-au dus pănă la Docolina, în timpinarea lui

Pătru vodă. Mulți era și oameni de țară între căzaci, ce să închinasă la domnu tânăr, Ion vodă. Au vrut Potcoavă să tocască în frunte pre moldoveni la războiu, ce nu primia căzacia, necredzindu de tot pre moldoveni. Ce au orînduit Șah pre o samă de căzaci să ia aminte ce feliu de rînduire face Pătru vodă oștilor sale, și vădzură că au poroncit Pătru vodă de au pus înaintea herghelii de cai, ciredzi de vaci, pentru să calce pedestrimea lui Potcoavă cu acel dobitoc, și înaintea ciredzii au eșit turcii la harțu. Și așteptînd căzacia pînă să mai apropie oastea lui Pătru vodă, slobodziră focul și acele dobitoace mai multă zăhăială făcură turcilor, că înturnîndu-să dobitoacele înapoi, au dat peste oastea lui Pătru vodă; și loviră căzacia în oastea lui Pătru vodă, căzacia den driapta și Șah den stînga și înfrînsă pe Pătru vodă și rămasă izbînda iar la căzaci.

Ivan Potcoavă, după ce birui pe Pătru vodă, măcar că-i mergea cu năroc, iară nu să încredzu de tot, ca să să aședză la domnie, că Pătru vodă iar strîngea oaste turciască, și unguri i-au fostu venit într-agiutoriu. Ce întorcîndu-să la Eși, nemic n-au zăbăvit, ce s-au grijit de hrană și au luat cu sine 14 pușci și alte jacuri și au eșit den Eși și s-au dus den cătro au vinit. Și pre urmă, pre Potcoavă ce înșelăciune l-au dus la / craiul și puindu-l la închisoare, i-au tăiat capul pentru aceste rocoșituri ce făcusă asupra lui Pătru vodă.

148

Pătru vodă înțelegînd că Potcoavă au lăsat scaonul domniei și au trecut în Țara Leșască, au vinit în Eși și s-au aședzat cu pace al doile rînd, fiind cursul ailor 7086. Atunce au pus mitropolit pre Theofan, care fugisă de frica lui Ion vodă, precum s-au pomenit la rîndul său, și fugisă pren munți.

Căzacia, fiind scîrbiți pentru moartea lui Potcoavă, iară s-au ridicat cu Alexandru, fratele lui Potcoavă, tot într-acelaș an, februarie 9, au intrat în țară asupra lui Pătru vodă. Ce Pătru vodă, știind poticala dentii, ci-au pățit cu căzacia, nu s-au apucat de războiu, ce întii le-au dat cale. Iară Alexandru au intrat în Eși, februarie 9. Pătru vodă de singu au strînsu oaste turciască și ungiurată și fără veste au lovit în Eși și au încungiurat pre Alexandru în curtea domniască și au bătut den Cișlegi până la Miadză-Părese. Iară, întru o noapte, martu 12 dzile, au eșit Alexandru cu căzacia den curte, că nu mai putură suferi că și iarba de pușcă sfîrșisă și bucatele li să înpuținasă, și nedejduind că vor scăpa, au fugit spre codru. Iară prînzînd veste oastea lui Pătru vodă, au sărit după dînșii și agiungîn-

du-i la Iezerul Ciurbeștilor, au prinsu viu pre Alexandru, depreună cu boerii lui. Atunce Pătru vodă, aședzîndu-să în scaon al treile rînd, au zidit mănăstirea Galata, în vale, care fără zăbavă vreme s-au răsipit.

De năroc era Pătru vodă cu căzacia. Așea știe face tîmplări norocul omului, de nu-i lasă loc de odihnă ; că bine de unii nemîntuit, alții viniia asupra-i ; că într-acelaș an 7086, iulie 26, venit-au niște căzaci cu un domnișor până la Nistru, ce dintr-aciia niceunul nu s-au întorsu, toți ș-au pus capetele.

Așijdirea, curund după aceștia căzaci, la anul 7087, octomvrie 12, un Costantin iară cu căzaci viniia în țară și toți s-au înecat în Nistru.

148 v Pre acea vreme și într-acel an și într-acea lună, Zborovschii, cu oaste căzăciască, au lovit Dașovul de l-au arsu și l-au prădat / și multe turcoae au robît și cu multu duium s-au întorsu înapoi fără de smintială.

Domnit-au Pătru vodă Șchiopul 5 ani și i-au vinit mazi-liia de la împărăție ; viind un agă împărătescu, l-au luat den scaon și l-au trimis la Halep, la pază, iară în locul lui, au pus domnu pre Iancul vodă.

CAP XL

Domniia Iancului vodă ce-i dzic Sasul

În anul 7088, februarie 17, venit-au Iancul vodă în țară și s-au aședzat la domnie, carele de naștere au fostu sas, liutoran de lege ; pravoslaviia nu iubii. Și dacă s-au aședzat domnu țării, toată eriticiia și nedumnădzăriia ș-au arătat, că lăcomie de avuție nespusă avea, pentru care pre mulți au omorît, și au trimis de au luat de-a-dzecea den boi de pren toată țara.

Pentru Ion Lungul ce s-au ridicat domnu

Iancul vodă, de multă lăcomie ce avea, scos-au în țară dzăciuială de boi, care obicei țara n-au suferit. Ce s-au ridicat

lăpușnenii să să dezbată de supt mîna Iancului vodă și oștin-du-să, au ridicat dintre dinșii domnu pre Lungul și l-au numit Ion vodă și au purces pre Prut în sus.

Iancul vodă, prinzind de veste că lăpușnenii s-au ridicat asupra lui, îndată au trimis pre Bucium vornicul cu oaste împotriva lor, și timpinîndu-să la Balota, s-au lovit de față și dînd războiu de imbe părți vitejește, pierdură lăpușnenii războiul și pre domnișor încă l-au prinsu viu. Unii scriu că s-au înecat în Prut domnișorul.

Pribegirea boerilor de răul Iancului vodă

Multe lucruri spurcate și de Dumnădzău urîte făcea Iancul vodă în domniia lui, cit de răutățile lui, toată țara și boerii să oțăriia ; că legea creștiniască nu iubiia, la avuție, lacom și prădătoriu, țara cu dările îngreuia și era curvariu peste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia. Giupînesăle de la masa doamnei sale le scotea de le făcea silă.

Acestea toate neputîndu-le suferi boerii, mai vîrtos Movi-leștii : vlădica Gheorghie, Irimii vornicul și frate-său / Simion paharnicul și Balica hatmanul, s-au sfătuit pre taină să pribegiască ; carii, întii ș-au făcut prilej cu voia lui, că mîrgu să svințască mînăstirea Sucevița, și așa au pribegit în Țara Leșască cu toții. Iară alți boeri au fugit în Țara Munteniască, alții la Turci și în alte părți.

149

Iară pe urmă, mîrgînd jalobă la împărăție de răsipa țării, au mazilit pre Iancul vodă și au dat domniia iară lui Pătru vodă Șchiopol.

În anul 7091, înțelegînd Iancul vodă de mazilie de la împărăție și cunoscînd la ce-i va vini mai apoi lucrul, gîndi că, de va merge la turci, va avea pîră multă și cîndai să nu pice. Ce s-au sfătuit să triacă în Țara Leșască și de acolo să triacă în Țara Unguriască, că prin țară nu putea să triacă peste munți că să teme de țărani. Și așa, au eșit den țară și au trecut în Țara Leșască, și trecînd pre la Pocuția, i-au ținut calea Iazlovețchii și l-au dus în Liov cu toată averea lui și de sirgu au trimis la craiul de i-au dat știre. Iară craiul au scris la Sinevșchii hatmanul și la Herbort staroste de Liov, de au tăiat capul Iancului vodă, și i-au luat averea în sama crăiască, numai o

parte de avere au lăsat doamnei și cuconilor, să le fie de hrană. Scrie Ureche vornicul că perirea Iancului vodă s-au făcut cu învățătura împărăției Turcului, de i-au tăiat capul.

Domnit-au Iancul vodă ani 3 și luni 7. Dzic, că acesta Iancul vodă îmbla vara cu sanie de os.

CAP XLI

A doa domnie a lui Pătru vodă Șchiopul

În anul 7092, octomvrie 17, venit-au domnu țării Pătru vodă Șchiopul, pre carele toți îl aștepta, și audzind pribegii ce era fugiți pentr-alte țări de nevoe ce trăgea de Iancul vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnul lor, la Pătru vodă, și i-au miluit iar cu boeriile lor.

Pentru niște căzaci ce veniia în țară

De năroc era Pătru vodă cu căzaccii, că în domnia dentii numai avu odihnă de căzaci, și acmu, la o a doa domnie, bine
149 v nu să aședzasă la scaon, / iată căzaccii viniia să apuce scaonul, într-aciastă lună, octombrie 27. Ce, prindzind veste Pătru vodă, le-au eșit înainte la Prut, la sat la Bogdănești și acolo încungiurindu-i, le-au căutat căzaccilor a să închina lui Pătru vodă. Și dentre acei căzaci au ales Pătru vodă o samă, carii au socotit oameni mai de triabă, și i-au oprit să-i slujască ; iară pre alții cu giurămîntu i-au slobodzit de s-au dus.

După aciasta, nu multă vreme trecînd, au lovit alți căzaci la Nistru de ceia parte, mai sus de Tighinea, niște sate ce descălecasă pre hotarul leșăscu, turci ciutaci și moldoveni foarte mulți, eșiți den țară de nevoi în dzilele Iancului vodă, și mare perire au făcut într-înșii și robie și s-au întorsu cu dobîndă la locurii sale căzaccii.

Într-acest an, Pătru vodă, dacă s-au aședzat la domnie, nu lăsă în uitare pomana sa, minăstirea Galata, ce o zidisă în vale și să răsăpisă, ce cu oserdie au silit și au zidit Galata în dial, care stă și până astăzi.

În anul 7092, avgust 7, venit-au căzacia și fără veste au lovit Tighinea, de o au arsu și o au prădat, și au robît pre cei tineri, copii și fete, iară pe bătrini până la unul i-au tăiat și multă dobîndă au luat.

În zilele acestui Pătru vodă, în anul 7093, mare secetă au fostu în țară, cit au săcat toate izvoarele, piraiele și bălțile ; și unde mai nainte prindea pește, acolo ara cu plugul, și piatră pre multe locuri au cădzut și copacii au săcat de secetă și dobitoacele, neavînd ce paște, le dărîma frunză.

Și atîta pulbere era, cit, dacă bătea vîntu, să strîngea troiene în rîpi și pe la garduri, ca și iarna de omăt ; iară despre toamnă, dacă s-au pornit ploii, au otăvit cîmpul și s-au făcut mohor pen țarini și au strînsu de acel mohor de ș-au scos sără-cimea foamea, că să făcusă foamete în țară.

În anul 7094, avgust 15, adunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său Mihnea vodă, domnul muntenesc, la sat, la Munteni pe Prut, amîndoi cu curte multă și cu gloate mari și s-au ospătat împreună.

În anul 7095, ghenarie 8, ridicatu-s-au o samă de căzaci, ca nește lupi / învățați la prădzi, de au întrat în țară și au prădat în ținutul Sorocii și multe bucate au luat. Iară Pîrvul, pîrcălabul de Soroca, au sărit cu hînsarii după dînșii și cu alții cine au vrut ; și agiungîndu-i la Perieslav, vrînd să-ș scoată al său și căzacia nevrînd să-ș lasă dobînda, tare războiu făcură și în doaă dzile abia au spartu pre căzaci și pre toți i-au omorit ; numai pre unul, lăsîndu-l viu, l-au trimis la Pătru vodă.

150

Într-acestaș an, în luna lui iunie, Pătru vodă au făcut nuntă nepotu-său, lui Vlad vodă, ficiorul lui Miloș vodă, și au luat fata Mircii vodă, (domnul muntenesc), și au chemat la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenesc, în tîrgu în Tecuciu. Nuntă domniască cu multă cheltuială și cu frumoasă podoabe și jocuri și mulți den vecini au venit de le-au înfrumusețat masa.

În anul 7096, noemvrie 23, venit-au căzacia în țară cu un Ivan să-l ridice domnu. Ce, eșîndu-le Pătru vodă înainte cu oaste den sus de Țuțora, și dînd războiu vitejește de îmbe părțile, mulți au perit și în noemvri 26, birui Pătru vodă pre căzaci și-i sili de i-au dat pre cine avură mai mare, care ș-au luat plata după vina sa. Iară mulți să ascundea prin păduri și pre unde putea și moldovenii îi gonia. Mai apoi pen păduri

fugind căzacia, care pre unde putea să scape, apărîndu-să până la Cirimuș, puțini întregi au scăpat, tot răniți și pedestri.

Domnind Pătru vodă Țara Moldovei ca un domnu cum se cade, cu de toate podoabele cite trebuescu unui domnu de cinste, că boerilor era ca un părinte și-i ținea la mare cinste și den svatul lor nu eaia ; țării era apărare, săracilor milostiv, minăstirile miluia și întăriia ; cu megieșii de pen pregiur bine petrecea, cît la toți avea nume bun și dragoste ; la giudețu blînd și fără fățarie era, cît nu era a dzice că nu-i harnic de domnie.

150 v Mai apoi vădzind nevoia țării, că turcii, precum easte feliul lor cel păgînesc și neastîmpărat de lăcomie, trimis-au de cerea o somă de bani să dea peste adetiul, ce era să dea țara, s-au svătuit cu boerii țării ce vor face și cum vor putea rîdica și alte dări ce n-au mai fostu ; că de acea / dată nu-i era că nu va putea rîdica acea somă de bani den țară, ce-i era să nu să facă obicei, carele nu ari mai eși den țară, că și aciasta ari lua și altele vor izvodi, cum s-au și tîmplat.

Și au ales cu sfatul său Pătru vodă să să ducă den țară să nu să facă de la dînsul începătură, ce de la altul ; și s-au gătit de dus. Iară boerii toți apăra de acea cale să nu să ducă den țară și den domnie, ce mai bine să dea acea somă de bani den țară, precum dă și alte dări obiciuite, și să-știe țara și domniia, că altul ce va vini domnu în locul lui, va da și țara tot nu va hălădui. Ce, Pătru vodă nice într-un chip nu vru să să apuce de acea dare, să ia asupra-ș domniia țării cu blăstăm de la țară, ce-ș tocmi lucrul înainte și lăsă boerii să ție scaunul țării, până le va vini domnu de la împărăție.

Iară el s-au rîdicat cu o samă de boeri de frunte cari să temură a rămîne, să nu petriacă ca mai nainte cu Iancul vodă. Anume era Stroici vel logofăt, Irimiiia vornicul, cu frate-său Simion păharnicul, Andrei hatmanul și alți mulți. Și trecînd prin Țara Leșască la Țara Nemțască și acolo s-au aședzat Pătru vodă. Iară boerii toți s-au întorsu în Țara Leșască și s-au aședzat la tîrgu, la Podhaeț și pre aiurea.

Spun de Pătru vodă că acolo, cînd da bani de cheltuiala bucatelor, au fostu lăcrămînd și dzicea : Aceștia sintu lacrămile săracilor !

Déci, putem să-i dzicem Pătru vodă cel milostiv, că binele său l-au lepădat pentru țară, că altul ca acesta n-au măi făcut.

Era domnu blînd, milostiv, la giudeț dreptu, nu bețiv, nu curvariu, nu lacom, nu răsipitoriu ; putem dzice că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să smintiască.

Domnit-au în a doa domnie ani 7 și luni 6 și în domniia dentii ani 5 și luni 6, care fac toți doisprădzece ani și giu-mătate.

CAP XLII

Domniia lui Aron vodă cel Cumplit

În anul 7099, dacă au părăsit Pătru vodă domniia și țara, înțelegînd împărăția că țara au rămas fără domnu, au cercat, pre cine vor trimite domnu în locul lui Pătru vodă. Ce nărocul țării / să schimbă, că după năroc bun, iată vini și rău, ca cum ar fi de Dumnădzău însămnat, după vreme bună și sânină să vie vreme turburată, după domnie lină și blîndă să vie cumplită și amară. Aflară turcii pre Aron, căruia i-au dat domniia cu multe datorii ; fiind fără suflet și îmblînd și alții pentru domnie, pre toți i-au împlut Aron cu bani, luînd bani cu camătă de la turci și de la alții, și au eșit la domnie.

151

Iară după ce au vinit în țară, nu-i era grijă de altă, fără numai afară de a prădare, iară den lontru, nu să satura de curvie, de jocuri, de cimpoesi și de măscărici ce-i ținea. Așij-direa dabilele pren țară, ce îngreuiasă țara ; nu îmbla numai dăbilarii singuri, ce și turci trimetea de îmbla pren țară cu dăbilarii, de nu-ș era bieții țărani volnici cu nemică ; muerile nu era a lor, fetile le rușina, ce vrea să facă, făcea. Pe dăbilariu, pentru un potronic de-l vrea pîri la dînsul nu-l giudeca, ce trimitea acolo de-l pierdea ; pre boeri, pentru avuție îi omorîia, giupînesăle le siliia ; și domnind, nu altă, ce ciudesă și pozne făcea.

Acestea făcînd, cunoscă că tuturor este urit și socoti ca să nu să încriadză lefeciiilor țării, ce au strînsu în liafă unguri, călări și pedestri, și au făcut celor pedestri odăi în curtea domniiască, în Eși, să-i aibă pururea lingă dînsul.

Apoi vădzu că de datornici nu să va putea mîntui, ce au orînduit de tot omul să ia cîte un bou și au trimis în toată țara cu turci de strîngea, și pentru care om nu avea bou, ei lua a

cui găsiia în sat. De la unul lua boii toți, pentru alții, că mulți rămăsesă de răutăți și de dabile ce era în țară, săraci, fără boi de hrană.

Iară în anul 7100, într-aceste răutăți și belituri ce făcea Aron vodă, neputînd suferi țara, s-au ridicat orheenii și sorocenii cu un domnișor ce-i dzicea Ionașco, ce-l alesesă cap dentre dînșii și-i pusără nume Bogdan vodă.

151 v Dacă înțaliasă Aron vodă de aciasta, au dat știre țării să să stringă și el fără zăbavă au eșit cu curtea și cu lefecii săi ; și / până a eși den curte, au tăiet pre Bucium vel vornic și pe Bîrlădianul logofătul și pe Paos vornicul dîndu-le vină de vicleșug, că-i cu știrea lor. Deci au purces împotriva vrăjmașilor săi. Atunce mergînd, au pus pe Ureche vornicul, logofăt mare ; și tîmpinîndu-să oștile la Răut, ș-au dat războiu vitejește de îmbe părțile. Și izbîndi Aron vodă și prinsă și pe domnișorul acela și-i tae nasul și l-au călugărit.

Iară, dacă au spartu Aron vodă pre viclenii săi, nice un loc n-au rămas să nu fie plin de vrăjmașii lui, că nu numai pre cei vinovați ce au fostu într-acele războiu pierdea, ce și sâmințile lor, și vinovați și nevinovați.

Pentru mazilie

Gătîndu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmașii, iată îi viniră călărași cu veste de mazilie, că înțălegînd împărăția de atîtea răutăți și morți și asuprele fără măsură ce făcea, l-au mazilit. Atunce Aron vodă tainui acea veste, să nu o înțăliagă țara și slujitorii, temîndu-să să nu-l omoară, că mulți era bucuroși să audză veste ca aceia, că unora părinții, altora ficiorii și frații le perisă și alții rămăsesă săraci de multe răutăți a lui. Ce pre taină învăță pre acei călărași să nu scoată cuvîntu afară și îndată au răpedzit în Eși la doamna sa, să să încarce și să purciadză în gios, iară pre boeri i-au învățat de au chemat gloatele, și le-au mulțămît de slujbă ce i-au făcut și le-au dzis să margă cineș pre acasă, gîndîndu că să vor duce și el să ia drumul în gios, spre Gălați.

A doa dzi, pârîndu-i că să vor fi dus curtenii și călărașii, au încălecat și au purces spre Eși, silînd să agiungă el mai curund, să nu obliciască cineva, și iată gloatele mergea pe de toate părțile. Atunce au chemat pre boeri, dzicînd : Credzi, eu am slobodzit oastea să-ș margă pre acasă, dar cine-i oprește ?

I-au spus boerii că o samă s-au dus, iară celora ce le este calea spre Eși și mai la munte, aciasta le este calea. Și așa depreună au mârșu, până au însărat ; apoi noaptea au silit Aron vodă de au mersu, și nefăcînd zăbavă în Eși, au purces în gios spre Țarigrad și pre cale l-au tîmpinat capegiu împărătescu, ce vinia să-l ia den / scaon, să-l ducă la împărăție.

Iară, dacă înțaliasără toți de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ce cum după furtună și vremea rea, dacă văd oamenii sănin și liniște, să bucură toți, așa toata țara s-au bucurat.

Întorsu-s-au Aron vodă de pre cale cu domnie noaă

Într-acesta chip s-au tîmplat întorcerea lui Aron vodă cu domnie noaă, de pre cale, nesosit încă în Țarigrad. Dacă au înțales datornicii de maziliia lui Aron vodă, mai vîrtos Edoard Barton, ce era pre atunce sol de la crăiasa de Anglia la Poartă, că au fostu luat bani împrumut cîtăva somă de la alți neguțitori greci și englezi, de au dat lui Aron vodă, cînd au eșit domnu întii, și n-au fostu apucat Aron vodă să-i plătiască banii. Măcar că deodată aștepta acel sol să vadză pre Aron vodă, sosit mai curund mazil în Țarigrad, iară apoi, pripîndu că-ș va pierde banii, adunat-au pre toți datornicii neguțitorii, de la carii luasă bani pre chizășia sa, și i-au învățat de au mers la viziriul și au făcut jalobă asupra lui Aron vodă, că pentru scurtă domniia lui, n-au putut plăti banii ci-au împrumutat pentru domnie. Alții de altă parte, dzicea că n-au fostu vreme așa curund să să maziliască Aron vodă ; că agiunsesă de mai nainte Aron vodă la prietiniia săi ; dat-au știre și împărăției și încă neintrat în Țarigrad, l-au tîmpinat căftan de domniia țării.

Dumnădzău încă nu-ș plinisă certarea deasupra țării, că Aron vodă, după obiceiul lui cel rău și cumplit, dacă au înțales că i-au dat domniia, îndată au răpedzit pe credzută slugă a sa, pre Oprea, armașul cel mare, cu cărți în țară, să ție scaunul și să poată prinde pre cine i-au scris într-un izvod, că să apucasă Aron vodă, nu de altă, ce tot de răutăți să facă. Și ce n-au plinit cu rău în domniia dentii, să pliniască acmu, să-i ție pre toți Oprea armașul la închisoare, până va vini el să-i piardză.

Pribegit-au Ureche logofătul de grija lui Aron vodă

152 v Oprea armaşul, după învăţătura domnu-său, lui Aron vodă, viind de olac, / au intrat în Eşi sara şi s-au dus în curte şi au descălecat la odăile dărăbanilor ungureşti şi noaptea au venit la gazda lui Ureche logofătul, ce era caimacam la scaon, până va vini domnu în ţară, şi arătindu-i poronca domnu-său; iară Ureche, audzind de numele domnu-său, lui Aron vodă, numai ce s-au întristat şi vrind să hălăduiască, să nu-i fie a-l mai videa, dzis-au cătră Oprea armaşul: Cu bucurie primăscu şi gata sintu bucuros să slujăscu domnului nostru acestea ce-mi poronceşte Măriiă Sa. Numai să fie cu taină, nime să nu ştie, şi bine ai vinit dumneata, să şedzi la taină, până fi vom oblici pre toţi, să-i ştim, cine unde sintu; că pre ciţi-i scrie la izvod, să-i putem prinde, să nu cumva să prindză veste să fugă, şi ne va fi cu smintială. Mers-au Oprea armaşul de au şedzut la taină, cum au dzis Ureche logofătul, la odăile dărăbanilor într-aceia noapte şi a doa dzi, până au însărat.

Iară Ureche logofătul numai ce să mira încătrosă să va duce de uritul lui Aron vodă, să nu-i fie a-l mai videa, ştiind cită groază şi răutăţi făcusă mai nainte în domniia sa, şi acmu mai de mari cazne să va apuca. Aflind vreme şi cale deşchisă Ureche logofătul, de a să depărtarea să iasă den ţară, s-au gătit şi purcedzind, au învăţat pre gazdă-ş, cine-l va întreba a doa dzi, să spue că s-au dus acasă, în Cîrligătură. Şi așea, au purces şi, mergînd cu sirguire într-aceia noapte şi. a doa dzi toată dzua, au trecut pre la Soroca în Țara Leșască.

A doa dzi sara, Oprea armaşul au mersu la gazda lui Ureche logofătul să sfătuiască și neaffindu-l, atunce au vădzut că l-au înșălat într-acesta chip și îndată au trimis cărți pre la margini să păzască să prindză marginile. Iară, dacă au înțales că Ureche au trecut în Țara Leșască și s-au depărtat, el s-au aședzat și au ținut scaonul, până au vinit Aron vodă.

Ureche logofătul, dacă au trecut Nistrul, au mersu unde era și ciealalți boeri pribegi strînși, unde aștepta toți sfirșitul lucrului.

153 Scrie Ureche vornicul, în anul 7101, încă până a șosi Aron vodă în țară cu domniia, s-au rădicat un Pătru Căzac din Țara Leșască cu puținei pribegi, înțelegînd că țara este fără domnu. / Și întrînd în țară, au vinit în Eşi la scaonul domniei

și au domnit două luni. Iară dacă au venit Aron vodă, au prinsu pe Pătru Căzacu și l-au trimis la împărăție.

Aron vodă, dacă s-au așezat al doile rind în domnie, cumu-ș era vrăjmaș, să apucă tot asupra să facă asupra țării și punea dabile mari. Și întâi, cu voia lui îmbla turcii prin țară, de stringea dabilele cu oamenii domnești, iară apoi, nu-i putea opri și silă mare tuturor făcea, bucatele fără preț le istovii și fără de bani le lua.

Însă, apoi, cunoscînd Aron vodă că nu va fi bine până în sfârșit, că țara scirșca, pribegii sta înținați, gîndi după toată răutatea ce făcuse, să arete și vreun lucru bun, ca să să curățască de strigare și să dzică țării că nu-i den voia lui ce s-au lucrat în țară, ce-i de nevoe și de sila turcilor. Și socoti să să ajiungă cu Mihai vodă, domnul muntenesc, ca să să dezbată de supt stăpîniia turcilor. Și întâi să apucă de zidi minăstire în țarina Eșilor, care să chiamă până astăzi Aron vodă, pre numele lui, unde este hramul svintului Nicolae, în anul 7102.

Iară în anul 7103, au intrat în țară Lobodă cu oaste căzăciască și au gonit pre Aron vodă den scaon și au arsu tirgul Eșii.

Scris-am de aicea înainte mai pre largu domniia lui Aron vodă, precum scrie în istorii străini.

Aron vodă, viind în țară cu a doa domnie, cum am pomenit mai sus, și mîntuindu-să de Pătru, pârîndu-i-să a fi mai slobod, vrut-au să-ș aședză domniia mai fără grijă. Și îndată pre o samă de boeri ce-i avea în prepus i-au omorît; den carii unul era anume Brut, iară ce boerie au avut, nu putem ști, fără cît că era arbănaș de niam, om știind cîteva limbi și sosit la mare avere, știut și la Poarta împărăției. Pre acesta, încă pentru avere l-au omorît; și alte greutăți cu dabile îngreua țara. Vădzîndu-să Aron vodă în ura tuturor, și den casă și de afară, și la împărăție sunasă pentru moartea lui Brut, fiind cunoscut la Poartă acel Brut, că era rudă cu Sinan pașa, vestit pre atunce cel pașă la împărăție. /

Faptele lui Aron vodă oblicîndu-să la împărăție, întâi poronci la Bator Jicmond, craiul Ardialului, prin Ahmet pașea, ce era cu oști în părțile Țării Ungurești, să trimiță la Aron vodă să-ș ridice oamenii cei în liafă, ce-i trăsese Aron vodă pre lîngă sine den Ardial, și să ia aminte să nu-ș mai lasă oamenii să margă să slujască în Moldova.

153 v

Edoard, solul crăiesei de Anglia, așijdirea pîriia pre Aron vodă pentru banii ce-l îndatorisă și nu-i putea scoate și siliia să-l poată aduce la Țarigrad pentru acea datorie, căci să făcusa veste de Aron vodă, cum să ciarcă să fugă în părțile creștinești. Pîrit-au pre Aron vodă și pentru Oprea logofătul — (care au fost și armaș) — și pentru Răzvan hatmanul, pentru că aceștia ar hi svetnici lui Aron vodă la toate răutățile.

Acestea săpîndu-l den dzi în dzi, vădzind că nu va fi bine de dînsu, s-au agiunsu cu Mihai vodă, domnul muntenescu, să să dezbată de supt mîna Turcului ; să agiunsă cu Mihai vodă, Bator Jicmontu, craiul Ardialului, și cu Aron vodă, îndemnîndu-i să să ridice pre turci, neprietinii creștinătății și să să uniască toți cu împăratul nemțăscu.

Iară acestea îmblînd pre taină, iată vini veste lui Bator Jicmond de la capichiahaia lui de la Poartă, dîndu-i știre, precum Sinan pașa să gătiadză cu tătarii să între în Ardial, să pue sub sabia și copiii de opt ani.

Iară, dacă s-au dezvărat, întrat-au tătarii în Țara Ungurianscă, de s-au împreunat hanul cu Sinan pașa. Întrînd hanul pen țară, pe poronca împărăției, i-au grijit conace Aron vodă și Mihai vodă. Iară hanul au fostu dat știre la leși, precum merge pren Moldova și pren Țara Munteniască la Beligrad să să împreune cu Sinan pașa ; aciasta au făcut să nu aibă grijă leșii de tătari.

Ce hanul, dacă au trecut Nistrul, au lăsatu-ș calea pen Țara Munteniască și au mărșu dreptu la Hotin, la marginea Țării Leșăști, și de acolo, măcar că era și alte căi, ce au ales trei căi de mersu : pre la Haliciu și pre la Caluș, fiind și mai largu locul și sate mai dese pentru prada lor, și pre acea cale au mărșu până la Sambor o samă ; altă oaste, pe Nistru / până la Striiu și au trecut la Muncaci : iară a triia oaste pre la Pocuția și au lovit la Maramoroș.

Acestea întălegînd Zamoschii, canțileriu crăii leșăști, au strînsu oaste ce au putut în grabă, să apuce pe tătari la strîmtori ; ce nemic n-au isprăvit, că trecusă tătarii peste munți, cu mare pradă pen Țara Leșască. Iară ce au făcut tătarii la Unguri, dacă au trecut pen Maramoroș, să scrie ei, iar noi ne întoarcem la rîndul nostru.

Lucrîndu-să acestea, iară căzaccii, ce trăia pe lingă Nistru în Podoliia, supărîndu-să de prădzile tătariilor, întălegînd precum Bator Jicmontu stăpînește Țara Moldovei și Țara Mun-

teniască, au trimis sol la dînsul și viind la Beligrad, la Bator Jicmontu, au cerșut să-i priimască în slujba sa și, de la va da liafă doaa luni și să-i lasă să triacă prin Țara Munteniască, vor sta nevoitori de vor merge până la Odriiu cu armele sali. Aciasta solie de la acei căzaci o au priimit Bator Jicmont, fiind agiunsu și cu Aron vodă și cu Mihai vodă, cu îndemnarea lui Rodolfu, împăratul nemțascu și i-au întorsu cu mari daruri.

Iară aice în Moldova și în Țara Munteniască, mare sunet de arme să afla ; că Aron vodă, înțelegîndu de vinirea hanului den poronca împărăției, să între într-aceste țări, într-amîndoaă, să le prade, îndată au răpedzit la Mihai vodă și la Bator Jicmontu ; și îndată Bator Jicmond au trimis cu oști pre Albertu Chiral și cu oști muntenesți, și lovind pre tătari, i-au înfrintu ; și dobînda ce luasă tătarii de la unguri în anul trecut, o au luat-o înapoi Aron vodă și cu Mihai vodă, cu ungurii. Și au luat citeva cetăți mici pe Dunăre. — (Nu le scriu anume istoricii unguri).

Iară oarecare Iancul, ficior a unui domnu muntenescu, avînd oaste turciască și cu tătari, au intrat în Țara Munteniască asupra lui Mihai vodă. Ce, eșindu-i mai curund înainte Mihai vodă cu oștile sale, cu ungurii lui Bator Jicmontu și cu moldovenii lui Aron vodă, avînd și oarece căzaci, înfrînt-au pre acel domnișor și multă vărsare de singe au făcut în turci și în tătari și au mersu în goană de au încungiurat Cetatea Albă și au aprinsu tîrgul de afară de au arsu.

După acea izbîndă, au dat știre lui Bator Jicmontu, cerșind Aron vodă și Mihai vodă să-i trimită mai multu agiutor, să stăpîniască Dunărea toată. Trimis-au citeva tunuri lui Bator Jicmontu, dobîndite de la turci, den cari puști era pe doaa puști scrisă stiagurile și numele lui Ferdinand, împăratului nemțascu, și pre alte doaa, numele și stiagurile lui Huniad Ioan, tatul lui Matiaș, craiul unguresc. — (Aceste puști eu socotescu că sintu dobîndite de Ștefan vodă cel Bun, cînd au bătut pre Matiaș craiu la Bae).

154 v

Aicea să vedem și svirșitul lui Aron vodă

Bator Jicmontu să ținea stăpîn așea Țării Moldovei, cum și Țării Muntenesți, măcar că uric pe aceste doaa țări nu-ș făcusă. Iară acestea lucrîndu-să, iată Ștefan Răzvan, hatmanul lui Aron vodă, au scris pre taină la Bator Jicmontu, precum

Aron vodă să ciarcă să-ș facă pace iar la turci, să-ș tocmască lucrurile despre dinșii. Și îndată trimisă oșteni de ai săi într-ales Bator Jicmontu asupra lui Aron vodă și l-au prinsu și legat l-au dus în Țara Unguriască și l-au închis cu toată casa lui în cetate în Alvinciu în anul [1595]¹, în luna lui mai, și acolo ș-au sfârșit viața, pedepsit la închisoare.

Iară în locul lui au pus domnu Bator Jicmontu pre Ștefan Răzvan hatmanul.

Iară după acestea, să făcură legături între Bator Jicmontu cu Ștefan Răzvan vodă și cu Mihai vodă, după ce au pus la închisoare pre Aron vodă, într-acestu chip :

Noi, Jicmont, den darul lui Dumnădzău a țărilor Ardiului, a Moldovei, a Țării Muntenesti și a împărăției Râmului domn, a părților crăiei ungurești stăpînitoriū și a săcuilor oblăduitoriu.

155 Dăm în știință cu cartea aciasta, tuturor celor ce să cade, că den bună facerea lui Dumnădzău celui prea bun, după ce am dobîndit cirna crăiei Ardiului și după ce au început și groaza tirăniei Turcului și a Tătarului a să arăta în Țara Unguriască, nemică altă n-am avut în cuget, fără cit. / lepădîndu și depărtîndu prișugul nesuferitului vrăjmaș, pentru a lor nestătorie și necredință republicii creștinești. Și fiindu crăiia unguriască de multă lipsă încungiurată și mai în cele de pre urmă primejdii aflată, cite ni s-ar cădea, după Dumnădzău a agiutori și a apăra, și crăiile și țările asuprite de giugul turcilor, den cumplita a lor robie a le ridica și în ce veche și de oarecîndu poftită volnicie a le înturna să putem. Și acestui prea bun svat, decit care nemic lui Dumnădzău mai drag și noă nice un lucru mai lăudat că va fi, și nice un liac spre agonisita numelui nostru nemuritorie și mai de folos nu să va putea afla. Pentru aceia, ca să ridicăm den robiiia turcilor crăiia noastră, adunîndu oștirile noastre și toată gătirea oșteniască măritului domnu Mihai vodă — (carele lăsîndu necredința turcilor, pre sine împreună cu toată boerimea mai nainte s-au fostu închinat) — am nevoit și cu norocite lucruri, cu multe războaie biruind vrăjmașii și scoțîndu-să den țară, s-au așezat țara în volnicia sa cea veche. Și încă ostașii noștri, vâdzînd asupră răul norodului de la marginile Bolgariei, biruind pre turci în Țara Bolgariei, cu multe războaie și mare peire

¹ Completat după I. Șt. Petre, *ed. cit.*, p. 574 ; în Ms. 238, loc. gol.

într-înşii, prădînd tîrgurile şi satele şi olaturile turceşti în Ţara Bolgariei, s-au întorsu întregi la hotarăle sale. Şi acea ţară, care s-au aşezat de noi¹ în volnicie, pentru să să poată mai bine otcîrmui în legea creştiniască şi să să poată apăra de vrăjmaşi, viindu la noi dentru acea ţară cu plină poroncă şi volnicie a lui Mihai vodă şi a tuturor staturilor acei ţări, să aliagă şi să incheie ponturile şi legăturile întru amîndoaă părţile.

— **Ponturile şi legăturile între Mihai vodă
şi între Bator Jicmont craiul ungurescu**

Den partea lui Jicmont craiu au fostu boeri, anume : Ştefan Iosica logofătul cel mare, Gheorghie Ravazdi, svetnicul a lui Jicmont şi starostele cetăţii Uivarului Şamos. / Iară den partea lui Mihai vodă şi a statului Ţării Româneşti era : Eftimie, mitropolitul Tirgoviştii, Theofil episcopul de Rîmnic, Luca episcopul de Buzău, Mitru vel vornic, Cirstea vornicul, Dimitrie logofătul, Danul vistiernicul, Theodosie vistiernicul, Radul cluciarul, Radu postelnicul, Bordur logofātu, Vintilă cluciarul, Stamati postelnicul şi Preda ; în Beligrad, în luna lui mai, în 9 dzile pe calendariul papistaşilor, în anii [1595]² aşezate şi incheiate, dentru amîndoaă părţile fără vătămăre păzite şi tinute.

155 v

Întii, noi, episcopii şi boerii, stăpîniia, prietesugul şi robiia toată a turcilor, ca unor necredincioşi şi călcători de lege o vom lepăda şi toţi cu o inemă şi cu un cuget, aşea, noi, carii ne aflăm aicea, cum cei mai mari şi mai mici a moşiei noastre nărod, împreună cu Mihai vodă, aşijdirea cu tot clirosul besericii şi toţi boerii, pre noi singuri, sâinatului domnului Jicmont, den darul lui Dumnădzău, ţărilor Ardealului, a Moldovei, a Ţării Româneşti, a ţărilor peste munte şi a slăvitei împărăţiei Râmului, domnului, a părţilor crăiei ungureşti stăpînitoriū şi a sâcuilor oblăduitoriu, iproci, stăpînului nostru milostiy ne supunem ; şi aciasta împreună cu noi şi a tot nărodului ţării noastre, lăcuitorilor, supt puterea lui o dăm, cu toată deplin giudecata priitoarei şi amestecate împărăţiei ; şi pre dinsul il aşedzăm, il înălţăm cu o inemă şi cu un glas a toată ţara domnu noaă şi ţării noastre stăpîn şi craiu de moşie, luînd întru

1 Corectat de noi după înţelesul frazei. În Ms. 238 : „nu-i“.

2 Completat după I. Şt. Petre, *ed. cit.*, p. 576 ; în Ms. 238 loc gol.

dînsul aceia nădejde, ca Măriia Sa pre noi și moșiia noastră, împotiva tuturor groazălor turcești și a altor vrăjmași, ne va apăra și ne va acoperi ; și pre noi în volniciia cea veche, că ne va păzi întru adevăr ; că ne va giudeca, precum pre alte țări și domnii a Mării Sale supusă supt poronca sa, după aședzămînturile și legăturile acestea, care pre aciastă vreme le aședzăm / dentru amîndoaă părțile, întru tăriia acestui lucru și întru mărturie.

Întii, noi, cari, cu chipurile ne aflăm credinții Măriei Sale cu numele domnului nostru, lui Mihai vodă, și a toată țara lui, nărodului, facem giurămîntu noi și toată țara, lui și urmașilor lui, cum vor fi credincioși până la moarte. Aciasta cu iscălitura, minule noastre întărind. Așea și Mihai vodă, acmu aședzat domn, și cei pre urma lui domni și tot statul Țării Românești, vor fi datori a păzi. Și de vreme ce sîninatul domnu stăpînul nostru milostiv, în țara noastră nu poate sta și lăcui pururea, noaă, în locul său, ne va pune domnu, pre care staturile țării, cu socotială de obște și părere de la Măriia Sa, vom pofti ; care să fie știutor limbii moșii noastre și care ari cîrmui după orînduială țara aceia și care pricinele noastre, drept și cu orînduială, după veche volnicie și deprindere, și după legăturile acestea și aședzămînturi, și cu poronca sîninatului domnului nostru și aceluia ce va fi în urmă, să giudece și să aliagă. Și pentru ca acestea mai bine și mai drept să să poată a isprăvi și a urma, Măriia Sa, supt numele și norocirea sa, după Dumnădzău, stiag oștesc, buzdugan și sabie domnului de țară, ca unui namesnic al său îi va trimite, den care să cunoască toți, că este în locul său pus și toți de la cel dentii până la cel de pre urmă, după aceste legături și aședzămînt, să fie ascultători domnului, întru tot ce va poronci Măriia Sa craiul.

Așijdirea, domnu de țară, pentru să poată plini mai bine datoriia și slujba sa, dată după voia Mării Sale craiului și după folosul staturilor, 12 boeri, știuți lucrurilor cu vîrsta și cu ispita și isteți, să să adaogă cătră dînsul, cu a căror svat, așea întru pricinele giudecătoare, a le alege, cum și întru isprava altor lucruri. După aceste legături și aședzămînturi, singur domnul țării să păzască, ca să nu facă nemărui strîmbătate peste direptatea și putința. Și acii / boeri precum cu socotiala numai și voia și știrea Mării Sale craiului și a lor săi urmași, să vor pune ; așea și cu aceiaș știre și voe, să fie depărtați de slujba și locul lor.

Așijdirea, ce să atinge de viniturile țării, de acelea, așa aședzăm, cum, de cite ori să vor faci de Măriia Sa, stăpînul nostru, în țara sa în Ardial comisie, să să trimită boeri și den Țara Munteniască la acea adunare, carii ari socoti după voia Mării Sale și a urmașilor săi, după trebuință a pune dări pre țară. Și la acele adunări și de obște a țării împreunări, să aibă loc deosăbit, ca și alți trimiși, cu slobodă voe a-ș da părere și socotială, să fie cei întii cu locul și cu voroava și domnul și boerii den Moldova. Și birul aședzat, îl vor spune numai domnului. Și acei 12 boeri și boerii vor cunoaște de la Măriia Sa, cari vor fi aleși și orînduiți, carii în toți anii depline și îndestulate same de cuprinse cheltuiele și veniturile să fie datori a da samă.

Toate hărăziturile, uricile și întăriturile a domnilor celor dentii a țării, Măriia Sa craiul și urmașii lui să le lasă neclintite, precum stau ; și pe urmă, supt numele și pecetea Mării Sale și a urmașilor lui, toate acele cărți și direse să iasă și prețul tuturor scrisorilor, făcut după lege și obiciaiul acei țări, să să pue, iară moșiile să nu să poată hărăzi altora, fără lăcuiitorilor acei țări.

Domnilor puși până la vreme, de viniturile țării aceiia, după datoriile slujbelor lor, Măriia Sa craiul le va orîndui vinit pe pofta țării și a boerilor.

Toate pricinele, după veche legi și obiceiul a țării, înaintea giudecătorilor orînduiți să să înciapă să să giudece, și înaintea domnului și a 12 boeri ; după giudecată, să să obîrșască osăbit de toate. Și orice feliu de pricini de pediapsă, atingîndu-să de viața și averile boerilor, carii săvai că den giudecata de cap s-ari pune în oprială, însă să să lasă loc / de milă și eratre, și nice viața, nice averea boerilor ce-s de pediapsă, fără știrea craiului și a urmașilor săi, să nu să poată lua.

Iară de s-ari pedepsi cineva cu moartea, averea lui, după obiceiul țării aceiia, să margă la rude și la urmașii lui.

Și întru aciasta orînduială și ispravă să să inchidză toată Țara Munteniască suptu hotarăle și marginile ei vechi, despre partea Moldovei și a munților, despre Dunăre până la mijlocul matcii Dunării, de la Rușava până la Brăila și după vechile hotară și margini să să ia vinitul țării.

Toată orînduiala besericii și a preoților sau a călugărilor, să o lasă Măriia Sa în veche ținere și obiceiul, pravile, țeremonii și volniciile, să fie slobodzi a-ș lua obiceiute viniturile sale. Așijdirea și toate besericile muntenești, care să află în țările

Marij Sale (sau a urmaşilor), vor fi supt giudecata aşezămîntului mitropolitului de Tîrgovişte, după aşezarea legii besericii şi orînduielei ţării aceia, şi viniturile sale să-ş poată lua pre obicei.

Tituluş va avea Măriia Sa şi urmaşii lui de la domnul şi de la toată orînduiala ţării, asea : Prea săninatul domnu, stăpînul Jiemon, den darul lui Dumnădzău, a Ardialului, a Țării Moldovei, a Țării Româneşti şi a svintei împărăţiei Rămului domn, a părţilor crăiei ungureşti stăpîn şi a săcuilor oblăduitoriu; iproci, stăpînul nostru milostiv.

Iară domnul de ţară : Dumnealui măritul domnu Mihai vodă a Țării noastre Româneşti, credinciosul noaă iubit.

Iară însuş domnul, la tituluşul său, pe urmă să nu să pue cu mila lui Dumnădzău, nice tîrgul sau locul de unde va trimite cărţili sale la Măriia Sa, la urmaşii lui, să nu să pomeniască.

Domnul ţării să aibă pecetea niamului său, iară nu cea de obşte a domnilor Țării Munteneşti, iară cu ciară roşie. Iară pecetea ţării să fie la Măriia Sa şi la urmaşii lui.

157 v Boerii toţi să vor chema a domnului de Ardial, nu a domnului / ţării şi fieştecare va avea într-acela chip tiutiuluş.

Domnul muntenesc să va scrie între svetnicii de Ardial.

Domnul ţării prin soli sau cu altă socotială, cu nime den nărodul strein sau den domni, fără slobodzâniia şi voia de la domnul Ardialului şi de la urmaşii lui, — (şi lor le va fi) — nice de une lucruri să nu poată socoti şi a isprăvi. Ce, cînd va fi trebuinţă ca aceia, să întrebe de Măriia Sa domnul Ardialului şi de urmaşii lui şi lor le va fi a isprăvi pricina domnului şi a toată ţara a le isprăvi şi a le urni.

Iară de ostaşii ungureşti sau de alt niam, de va face strîmbătate vreunui den lăcuiitorii ţării, den partea aceluia, căpitanul domnului de Ardial, care va fi acolo pus pentru cercătura vinii şi faptii. Aşijdirea de va face vr-o silă cinevaş den lăcuiitorii domnului sau a ţării vreunui ostaş a domnului Ardialului, den partea aceluia, singur domnul prin vornicul să cerce giudeţul fără de nice o zăbavă. Iară care, ori chipurilor boerilor, ori curţii, va face silă împrotiva legii şi dreptăţii, să i să facă certare de cap.

Între cei 12 boeri giuraţi, să nu poată fi niam de grec şi nice o slujbă sau rîndu care radzimă de cîrmuirea acei ţări, a avea să nu poată.

Ospetăle și hărăziturile ce sint obiciuite la Paști și la Botezul Domnului nostru Isus Hristos, să să facă den vinitul țării.

Așjidirea domnului țării, și toți boerii, făcînd giurămînt cu încredințarea sa Mării Sale, domnului de Ardial, și urmașilor lui, să vor lega cu tainele credinții.

După aceste ponturi și aședzămînturi, atunce cînd să va trimate stiagul oștescu domnului țării, așjidirea Mării Sa, domnul Ardialului, să făgădueste cu toate puterile, cu bani, cu pușci, cu iarbă de pușcă și cu altă gătire de oaste, în Țara Munteniască, împotriva tuturor vrăjmașilor a o apăra și a o sprijeni și a o cîrmui. După aceste legături și aședzămînturi și urmașii lui vor face. Pentru a cărui / lucru, încredințasă și vecinică pomenire Mării Sa, domnul Ardialului, întîi și noi, chipurile ce ni-am pomenit mai sus, dentru amîndoaă părțile, spre a obârși aceste ponturi și aședzămîntrui cu iscălitura de minule noastre și cu pecetili noastre obiciuite le vom întări și întemeia. Lucratu-s-au acestea în Beligrad.

158

Și iată îndată singur Jicmont, craiul și domnul de Ardial, toate cele mai de sus scrisă, ponturi și aședzămînturi dentru amîndoaă părțile prefăcute și încheiate, primindu-le, și neschimbate și tare avîndu-le, cu iscălitura mîinii și cu pecetea inelului nostru adevărat, a le întări am vrut; și spre acelea a le ținea și neclătite a le păzi, așa și cu a urmașilor noștri nume — (cînd vor sta ei stăpînitori), — credința și cuvîntul nostru domnescu, ne legăm. Lucratu-s-au acestea în oraș, în Beligrad, mai în 20 de dzile, anul de la Hristos 1595.

Acestea isprăvindu-le, solii muntenești s-au întorsu în țara sa. După dinșii au mărșu Palatiție cu buzdugan și cu stiag de au întemeiat pre Mihai vodă domnul Țării Muntenești. Giuratu-a acolo pre loc așa Mihai vodă, cum și toți boerii, după ponturi înaintea lui Palatiție.

După aciasta, în luna lui iunie, în dzi întîi, trimis-au boeri și Ștefan Răzvan vodă, domnul Moldovei, la Beligrad de s-au legat și ei, după aședzămîntul lui Mihai vodă, cu Jicmontu craiu.

Iară la sfîrșitul lui mai, au intrat tătarii în Moldova și în Țara Munteniască cu multă oaste și lovindu-i muntenii cu ungerii și cu căzacia la marginea Țării Muntenești i-au bătut și i-au tăet; perit-au mulți tătari.

Curund după aciasta, lovit-au Mihai vodă la Nicopoe pre Ferhat pașea, pre carii biruindu-l, au aprinsu țîrgul de au arsu,

puindu pre toți sub sabie ; numai cetatea au rămas întriagă. Iară curund dup-aceia, au lovit în Bugiac și mare pradă au făcut ; luat-au și șapte bunciucuri tătărăști de le-au închinat lui Jicmontu craiu și mulți robi.

158 v Aceste rocoșituri și turburări întâlegînd /impărăția Turcului, au și orînduit pre Sinan pașa și cit s-a dezvârat, au și purces cu oști den Țarigrad asupra lui Mihai vodă. Întălegînd Mihai vodă de clătirea lui Sinan pașa că-i vine asupra, tras-au agiutoriu de la Bator Jicmond, craiul Ardialului, 2.000 de unguri călărime și 500 de pedestrime cu Cvilarie ; și până a vini Sinan pașa, iară Mihai vodă și cu Cvilarie au lovit pre turcii ce să afla la oraș, la Floci, și pre toți i-au pus în sabie. Lovit-au și la Rușava și la Silistra și la Dristor le-au dobîndit și le-au arsu. Lovit-au pe un Mehmet pașa, Mihai vodă, care viniia cu un Bogdan vodă cu oaste turciască și cu tătari și cu 14.000 de sirbi și l-au bătut Mihai vodă. Trecut-au Mihai vodă peste Dunăre pe ghiață de au prădat în Dobrogea și au dobîndit [L]astova, [O]blucița ; răsipit-au Cernavodă, [R]azgradul, Rihova ¹ și până la Chilia și la Cetatea Albă.

Sosit-au și Sinan pașa în Dobrogea cu 100.000 de oaste turciască, și făcînd pod peste Dunăre, au mersu dreptu la București și la Țîrgoviște ; nefiind nice o oaste, pre lesne le-au luat, că Mihai vodă nu să nedejdui în oștile ce avea, ce ș-au trimis doamna și cu fiu-său, Pătrașco vodă, în Sibiu, în Țara Ardialului, și el cu Cviralie au întrat cu oștile sale în munți, la o cetățue ce-i dzic Cernavoda, cetate veche și stricată de turci mai de mult, iară în loc tare pîetros.

Iară Sinan pașa, strîngînd den toată țara oameni, au încungiurat Bucureștii și Țîrgoviște cu șanțu și cu părcani, iară oastea o au împărțit în doă părți : o parte cu Ali pașa au lăsat în Țîrgoviște să isprăvască lucrul cetății, iară cu alta au mărsu Sinan pașa după Mihai vodă. Și, dacă s-au apropiet de unde era Mihai vodă, au orînduit 12.000 de turci într-ales să margă să lovască pre Mihai vodă peste acele locuri strîmte și să nu să învoarcă până nu-l vor birui.

159 Iară Mihai vodă cu Cviralie, nedejduind întru Dumnădzău și bizuindu-să și locului, au eșit în tîmpinarea turcilor la acele strîmtori, / ce s-au pomenit mai sus, și stătu un războiu mare

1 Recte „Rahova”. În Ms. VI—41, f. 283, rînd 9-11 : „Trecut-au Mihai Vodă pisti Dunăre pe ghiață de au prădat în Dobrogea și au dobîndit Lastova, Oblucița ; răsipit-au Cernavodă ; a prădat Hirova și până la Chilie și la Cetate Albă“.

între dinșii cu multă vărsare de sînge pînă au dat dos turcii ; și-i gonia oștenii lui Mihai vodă pînă în tabăra turciască, și de acolo, iar lua înapoi a goni pre oamenii lui Mihai vodă ; și tot îmblară într-acea dzi pînă în desară tot hărățindu-să, și să gonia unii pre alții, neputîndu-ș alege.

Iar într-apusul soarelui, nemerisă trei sute de unguri pedestrime, ce era eșiți den tabără pentru pășune, și sosindu în războiu, îndată den poronca lui Mihai vodă stătură și acia bîrbătește la războiu. Iară turcii, înțelegînd că au vinit agiutoriu proaspăt lui Mihai vodă, neștiind numărul lor, ș-au făcut spaimă și au dat dos și i-au luat oștenii lui Mihai vodă în goană după turci și pre mulți au agiunsu și i-au omorît. Apucat-au și patru tunuri și cîteva stiaguri ; și fugînd Sinan pașa, dzic, că au cădzut cu calul de pre un pod în apă și abia a eșit, întinat. Și după acest războiu, nezăbăvind Sinan pașa, iară s-au gătit cu oaste și au mărșu asupra lui Mihai vodă. Iară Mihai vodă s-au dus în munți și să gătia mai cu mare gătire împrotiva lui Sinan pașa și au dat știre lui Bator Jicmontu de vinirea lui Sinan pașa.

Pornit-au Bator Jicmontu pre Binedectu Mindișintie, oțirmuitoriul săcuilor, și pre Baltazar Bogasie și pre Nicolae Cornisie cu oști să să adune în cîmpii Barciului, la un tîrgu săsăscu ce să chiamă Valea Niagră ; și singur Jicmontu au purces den Beligrad la Săbeș. Și acolo i-au nemerit vești bune : întii, că au dobîndit oamenii lui cetatea Lipa ; a doua, de biruința lui Mihai vodă asupra lui Sinan pașa ; a triia, Cazi-Chirii han, eșind de la Crîm să vie în Moldova cu oaste să prade, iară viind moscalii de peste Nipru, au lovit în Crîm de au prădat și au arsu ; care veste înțelegînd hanul, s-au întorsu iar în Crîm.

Venit-au lui Jicmontu agiutoriu den Țara Leșască Ian Vihernii cu trei sute de căzaci ; așijdirea și oaste nemțască, călărime 1.500, de la împăratul nemțescu cu Albert ghenăra-riul, iară osăbit oastea Ardialului 24.000. Mers-au poronca lui Jicmontu / și la Răzvan vodă den Moldova, de au intrat de grijea tătarilor pre la săcui cu 2.300 de pedestrime și 800 de călărime și cu 22 de puști și s-au tăbărit la cetatea Terhvara ¹ între munți, ce era făcută de Ludovic craiul unguresc și mai apoi lărgită de Ian Huniad craiu, care o stăpînia pre atunce brașovenii.

Și acolo vini veste lui Răzvan vodă, că au intrat în țară cu oaste leșască Ieremiia Moghilă cu Zamoschii, hatmanul

¹ Törcsovár, adică Bran.

leşăscu. Vădzindu leşii că au pus Bator Jicmontu de la sine domnu în Moldova, şi pre atunce, leşii o scriia pe Moldova că este soţie crăiei leşăşti, încă de pre legăturile ce făcuseră leşii cu Ştefan vodă cel bun şi mai apoi cu Bogdan vodă, cum s-au pomenit la rindul acelor domnii, n-au suferit pre Răzvan vodă.

(De unde au luat Miron logofătul de scrie în letopisăţul său de Ştefan Radu vornicul, să-l fie pus domnu ţării în locul lui Aron vodă, eu nu poci afla ; nice este alt Ştefan, fără Ştefan Răzvan vodă, că şi cronicarii streini, Nicolae Isfanfii şi Volf-gang de Betleen, carii în istoriile sale pomenescu de domniile Moldovei, scriu că pe urma lui Aron vodă au stătut domnu Ştefan Răzvan, pus de Bator Jicmontu, craiul Ardialului, precum s-au pomenit mai sus, că au mărşu Răzvan vodă pe poronca lui Bator Jicmontu într-agiutoriu lui Mihai vodă. Iară Movi-leştii, precum scrie Ureche vornicul, încă cu Pătru vodă Şchiopul trecusă în Țara Leşască). Au pus domnu leşii pre Irimia Moghilă vornicul cu alesul boerilor de țară, puind deo-dată şi pre cetăţile ţării slujitorii săi leşii, în anul 7103.

Împărăţia Turcului pre atunce lupta pentru crăia ungu-riască cu nemţii, pentru Buda, pentru Astrogon şi pentru Elnicul. Iară vădzind că cuprind leşii Țara Moldovii, au orin-duit pre Cazi-Chirii soltan, hanul Crimului, trimiţându-i şi 2.000 de eniceri, cătră 70.000 de tătari ce era. Trimisu-i-au îm-părăţia şi stiagi şi tuiuri de domniia Moldovii să aşedză pre cine ari socoti el la domnie, să fie den partea împărăţiei.

160 Prindzind veste leşii de clătirea hanului la Moldova, cu ruşini / socotind a lăsa la smintială pre domnul pus de dinşii, au orinduit şi ei pre Zamoschii hatmanul cu dzece mii de oaste. — (De nu să laudă). — În anul 7104, octomvrie 9, au sosit leşii la Țuțora, iară a doa dzi să vădzură şi străjile tătărăşti iară la triia dzi, octomvrie 11, au sosit şi hanul cu tătărime. Iară leşii, vădzind atita tătărime, n-au putut răbda fără şanţuri, ce ş-au întărit tabăra cu şanţuri pe impregiur. Făcut-au şi băşti de pământu denafară de şanţul taberii aşea de departe, cit agiungea glonţul puşcii, şi au pus oaste în băşti şi de acolo da den tunuri. Şi într-acea dzi, au stătut războiul toată dzua, năvălindu tătarii spre tabăra leşilor den faţă, iară dosul nu putea să-l ia tătarii, că leşii sta neclătiţi. Iară a doa dzi, socotisă hanul cu meştersug să depărtează pre leşi de la şanţuri ; au orinduit pre o samă de tătarii de făcea năvală asupra leşilor, apoi să făcea a fugi. Ce leşii, pricepind meştersugul, sta între băşti neclătiţi

până în desară. Atunce, deprindzînd leșii pe tătari, vădzînd că să tem de foc tătarii, luatu-i-au leșii în goană până la oastea cea supusă, apoi s-au întorsu leșii încet, sprijenindu-să de năvala tătarilor până între băști.

Nu dormiia Irimii vodă ; că, deși avea nădejde în leși, iară îndată au agiunsu cu daruri la hanul și au dat cele 7 sate de țară hanului, ce să dzic hănești până astăzi ; au legat atunce și mierea ce să dă în toți anii balcibașlic și alte daruri ; și cu nevoînța Irimii vodă, au stătut legături de pace între hanul tătărăscu și între Zamoschii, dînd și hanul zălog la leși și leșii la hanul, până să va închide tocmala.

Capetele de pace au fost acestea : Irimii vodă să fie domnu țării birnic împărăției den an în an după obiciaiu, iară hanului să-i dea acele sate și alte daruri, cum s-au pomenit mai sus ; și oștile leșăști să nu mai între în Țara Moldovii ; și să margă sol de la leși la împărăția Turcului, pentru întăritura păcii. Iară hanul să dea stiaș și tuiuri de domnie Ieremieii vodă și să-i scoată atșiref, sau / uric de domnie vecinică de la împărăție. 160 v

Și așa s-au împăcat ; și s-a duș hanul la locurile sale cu tătarii și Zamoschii cu leșii la țara lor, lăsîndu lîngă Irimii vodă pre Albert Hanschii și pre Iani Potoțchii cu trei mii de oșteni, că să temea Irimii vodă de unguri. Și au purces și Irimii vodă și s-au aședzat la Suciavă, la scaunul domniei.

Aciasta veste dacă au agiunsu la Bator Jicmont, craiul Ardialului, au adunat svat, cum vor face să scoată pre Irimii vodă den țară, țîind Moldova a lui ; au ales cu svatul să îngăduiască până li să va alege cu turcii, cu Sinan pașa, cum s-au pomenit mai sus, ce viniia cu mare putere de oști asupra lui Mihai vodă, domnul muntenesc.

Făcînd căutare oștii sale Jicmont craiu, care era împărțită în noaă polcuri : 20.000 călărime cu sulită și 32.000 pedestrime, avea și puști pe roate 53 și oțeva cară cu iarbă de pușcă și alte trebuitoare de războiu ; și au trecut peste munți în Țara Munteniască la Rucal. Acolo viind și Mihai vodă cu Cviralii, cu 8.000 de oșteni într-ales. Vinit-au acolo și Ștefan Răzvan vodă cu moldovenii și de acolo, pornîndu-să Jicmont cu tăbără, au mărșu unde era tăbărit Mihai vodă, o milă de loc de la Tîrgoviște și au ședzut pre loc dzece dzile.

Iară Sinan pașa cu turcii era în Tîrgoviște, unde o întărisă cu șanțuri și cu părcane și cu spini îngrădit. Și mergea

Sinan paşa de prăviia oastea lui Jicmont dentru un dial ; şi poate fi cunoscu că nu-i va putea sta împotrivă. S-au svătuit cu ai săi să nu aştepte acolo pre Jicmond craiu ; ce, au lăsat la Tîrgoviştea pre Ali paşea cu o samă de oaste şi pre Mehmet beiu, iară Sinan paşa s-au tras cu altă oaste de sirgu la Bucureşti.

161

Iară Jicmont cu tocmala oştilor sale, cu Mihai vodă şi cu Răzvan vodă, au încungiurat Tîrgoviştea : înainte era Mihai vodă cu 4000 de călărime într-ales, cu suliţă, şi Cviralie cu cîteva polcuri, den driapta şi den stînga, cite cinci mii de suliţaşi / călări ; iară în mijloc era pedestrime şi săcui, cu suliţă, cu coasă ; după aceia, carăle cu pive de aramă ; pe urmă roate nemţăşti, iară după nemţi, singur Bator Jicmont cu 12.000 de călărime, cu suliţă ; şi pre urmă, ceialaltă oaste. Precum scriu istoricii streini, au fostu de toată oastea ca 60.000 ; şi au sosit în locul unde stătusă Sinan paşa.

Şi întălegindu că au fugit Sinan paşa, să temea Jicmont de viclesug şi poronci de stătu oastea în tocmala sa toată noaptea şi a doa dzi până amiadzădzi, până au vinit cercătorii ce-i trimisese Jicmontu de au cercat să ştie de oastea lui Sinan paşa ce s-au făcut. Şi, dacă ştiură că s-au tras la Bucureşti Sinan paşa, s-au sfătuit Jicmontu craiu : merge-vor în goană după Sinan paşa ? Şi au ales cu svatul să nu rămîie năprieteni în urmă şi s-au apucat a bate Tîrgoviştea de trei părţi cu metoredză şi cu coşuri. Răzvan vodă cu săcuii era orînduit despre răsărit cu dzece tunuri, iară Mihai vodă şi Jicmont cu Cviralii despre munte şi despre apa Ialomiţii cu doadzăci de puşti. Să apăra tare turcii den lontru şi împingea pe ciia ce pusese acmu loitre pe zidiurile cetăţii ; nepărăsit da den tunuri şi cumbarale arunca. Iară săcuii strînsesă lemne uscate şi catran şi răşină şi altele de aprinsu foc şi au aruncat în cetate ; ce nu s-au putut aprinde îndată. Iară a doa dzi săcuii, vrînd să să arete mulţămitori pentru volnicia ce le făcusă atunce de curund Jicmontu, au şi mai strînsu grămedzi de lemne uscate şi au aruncat în şanţu, unde era turcii, şi aprinzindu-să, au dat năvală săcui cu loitre peste zidiuri şi s-au suit pe o parte de zid şi iară au dat foc cu acele vriascuri şi pe altă parte de zid. Atunce turcii, vădzindu-să aprinşi şi încungiuraţi de foc, nu să mai putură apăra şi eşiră pe o porţiţă ce era neştiută de oştile lui Jicmontu. Ce n-au scăpat, că era călărime împregiurul cetăţii, mai la cîmpu. Încăput-au viu în minule lui Jicmontu Ali paşea şi Mehmet bei. Dat-au în pradă cetatea, den cari mai multă do-

bîndă au luat / săcuii, că ei au sărit întii în cetate. Aflat-au și doaa puști mai mari ; era glonțul cite de 56 de ocă. 161 v

Sinan pașa, dacă au înțales că au dobîndit cetatea Tîrgoviște, mare frică l-au cuprinsu. Lăsat-au și Bucureștii și au fugit la Dunăre. Deodată întărisă Sinan pașa o beserică în București cu șanțuri și cu băști, ce era zidită de Mihai vodă și de Alexandru vodă, domnul Țării Muntenesti. Ce nime nice acolo n-au cutedzat să aștepte pre Jicomontu craiu. Au fostu pus lagumuri împregiurul acei beserici și lăsașă o ciată de oameni ca, de ari vini Jicomont pre aproape, să aprindză lagumurile asupra oștii lui Jicomont.

Ce s-au înșălat în svat Sinan pașa, că Jicomont după ce au dobîndit Tîrgoviște, n-au vinit dreptu pe șliavul turcilor, că pre unde mersesă turcii, au fostu rămas numai pămîntul ; ce pre altu loc au mersu, rămîind București di-a-stînga.

Apropiindu-să Jicomont de Dunăre spre Giurgev au înțales că Sinan pașea au trecut peste Dunăre cu o samă de oaste, iară altă samă de oaste au rămas dencoace de Dunăre. Pornit-au îndată Jicomont cu o samă de oșteni într-ales, de au cercat să afle este așa, și pre mulți turci au aflat pre cale, mergînd să agiungă la cetatea Giurgevului. Ce, puțini au scăpat, iară mai mulți i-au tăet și i-au prinsu vii ; gonitu-i-au până la Giurgev.

Apucasă Sinan pașea de trecuse peste Dunăre într-un ghecet. Iară mulțime de turci trecea peste pod, cît nu mai încăpea pe pod ; ce să slobodziia unii și înot și mai mulți să îneca. Sosit-au atunci și Jicomont cu oștile și mare moarte să făcu în turci de oștenii lui Jicomontu, mai ales de săcui, ce arătară mare vitejie. Perit-au mulți turci, cît să amestecasă apa cu singele lor, de să făcusă roșie de singe ; iară den cea parte, Sinan pașa nu înceta a bate den puști în oastea lui Jicomont ; ce, nice o scădere făcea.

Iară pedestrima, ce era în liafă la Răzvan vodă, au dat năvală la podul despre cetate de au apucat podul și acolo mare și cea de pre urmă frică în turci era, carii trecusă Dunărea, de au tăet și au strîcat podul temîndu-să să nu triacă oastea lui Jicomontu și în cea parte / de Dunăre. 162

Dobîndit-au Jicomontu și cetatea Giurgevul și o au arsu și omorî pre toți cetățenii și au strîcat podul și au arsu vasăle, pre carele era făcut podul. Întorsu-s-au Jicomont petrecut de Mihai vodă până la Gherghiță și îndată au gătit pre Răzvan vodă cu oști să margă asupra Irimii vodă și i-au dat 12.000 de oaste unguiască.

Și înțelegînd Irimiaa vodă de vinirea lui Răzvan vodă cu ungurii, au strînsu și el oaste de țară, cit au putut, și s-au gătit să stea cu războiu împotriva lui Răzvan vodă. Era într-o duminică, cînd s-au apropiat Răzvan vodă cu ungurii de tîrgul Sucevii ; era eșit și Irimiaa vodă la sat la Areni. Iară oastea leșască, ce era la Irimiaa vodă lăsată de Zamoschii, o au tocmit mai la cîmpu, despre Scheia, pe supt un mal ce este alătura pre lîngă drumul Băii.

Irimiaa vodă era în beserică la svinta slujbă, cînd să agiungea hărății den oastea lui Răzvan cu oștile țării. Și cînd au eșit Irimiaa vodă den beserică, să tîmpinără oștile de îmbe părțile și după cităva luptă între oști, au lovit leșii în oastea unguriască den aripa despre Șchee și îndată au înfrint pe unguri.

Iară supt Răzvan vodă, precum scrie Istvanfii, doi cai au cădzut în războiu atunce ; și, încălecînd pre al triile cal, au silit de au îmbărbătat oastea sa și au tocmit războiul la loc. Ce, curund purciasără în răsipă oastea lui Răzvan vodă. Părăsit de toți, Răzvan vodă fugind, l-au prinsu oștenii Irimii vodă ; scrie Isfanfie că era rănit Răzvan vodă. Și întii au poroncit Irimiaa vodă de l-au sluțit de nas și de buză și după cităva mustrare i-au tăet capul și la-u pus într-un par împotriva cetății. Să pomeneste și astăzi Movila lui Răzvan vodă pe drumul Băii ce merge de la Suciavă. Iară pre unguri i-au gonit până în munți, tăindu-i și ucigîndu-i oștenii Irimiei vodă cu mare vârsare de singe.

Fost-au acest războiu în anul 7104, dechemvrie 5 dzile. Așea s-au plătit lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron vodă, de la carele au avut milă și cinste.

162 v Iară săcuii, cum cei ce scăpasă den războiul de la Suciavă, așia și acei de pre loc, vâdzîndu-să în volnicia sa / ce le dedesă de curund Bator Jicmont craiu, au început a face goană asupra nemișilor de le-au prădat casăle și multe nebunii au făcut. Acestea înțelegînd Jicmont, au strînsu svat și le-au stricat volnicia ce dedesă săcuilor.

După acest războiu și perire a lui Răzvan, s-au aședzat domnia Irimii vodă fără grijă ; nice Bator Jicmont, domnul Ardialului, nu s-au mai ispitit să mai trimiță oști în Moldova.

Aciasta perire a lui Ștefan Răzvan, cum și răsipa oștilor lui Jicmont craiu deodată, și dezbaterăa Țării Moldovii de supt ascultarea crăiei ungurești, [nu] numai împăratului nem-

țâscu, — ca unui craiu unguresc, de care rădzimasă și de mai nainte vreme Moldova, încă de mai nainte de ce au luat turcii Țarigradul era și întovărășită, i-au părut rău, ce și lui Climentie, papa Râmului, mare părere de rău, pentru căci crăiia leșască [se unia cu Turcul, cînd craiul Jicmond] ¹, luptînd el să dezbată țara de supt mina Turcului, să cuprindză Țara Moldovii, să împreune și pre moldoveni cu sine, împotriva turcilor ; căci trimisesă Jicmontu craiu sol la cumnată-său Rodolfu, împăratul nemțâscu, și la Climentie, papa de Râm, jeluindu de mare pagubă, ce i-au făcut leșii în oastea lui, și leșii au împedecat lucrul spre scăderea creștinătății, de au aședzat Țara Moldovii iară supt birul turcilor de supt care bir era eșită țara cu nevoița lui. Iară și papa mare ponoslu au trimis leșilor și osăbire de beserica lor craiului leșâscu, ca unui împiedecător binelui creștinilor.

Trimis-au și craiul leșâscu sol la papa, făcîndu-i știre, că are el de grijea Țării Moldovii ; fiind mai aproape, vecini Țării Leșești și mai înhotărită, mai cu cale au socotit a fi să radzime de crăiia leșască și de republica leșască decît de crăiia ungu-riască. Acea grije o poartă el, să nu fie Moldova cu turci, și de mai nainte vreme fiind supt grijea sa, cum și acmu de curund cu puterea sa au scos den Moldova pre hanul Crîmului. Iară craiul unguresc, neavînd putere să să apere pre sine, cum poate să apere pe Moldova de turci și de tătari, mai / avînd prilej fiecînd crăiia leșască de oaste.

163

Aceste pricini avea ei între sine, pentru Moldova.

CAP XLIII

Domniia Ierimii Moghilă vodă

Irimia vodă domniia cu pace și cu lucruri aședzate și întemeiate că ținea și oști streine și păziia și datoriia despre împărăție.

Iară nu multă vreme după aciasta, Bator Jicmont, vâdzindu-să îmbătrînit și fără cuconi și vâdzind că turcii den an în an să întărescu și cască să cuprindză Ardialul și el obosit

¹ Completat de I. Șt. Petre, după M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, ed. 2, I, București, 1872, p. 486.

de virtute, alegîndu-și bătrînețelor viață cu odihnă, au socotit că frații săi nice unul nu va putea să ție Ardealul de răul turcilor și au făcut tocmală cu cumnatul său, cu împăratul nemțăscu, să fie pre sama împăratului nemțăscu Ardialul ; iară lui i-au dat cumnatu-său, împăratul nemțăscu, doaa olate, anume : Ratișbor și Opoliia, la Țara Sileziia, care să chiamă Slonsca, ce să hotărește cu leșii.

Și după aceia Jicmont, după legăturile ce făcuse cu cumnatu-său Rodolfu, împăratul nemțăscu, pentru Ardial, lăsat-au deodată Ardialul pe sama lui Caspar Cornisie, pre care il avea credincios Jicmontu, și chemîndu-l în taină i-au dzis : Așea este voia mea, ca după ce voiu eși eu den Ardial, nemărui să nu lași domniia Ardealului, ce să o tragi la tine. Pentru aceia ti-am făcut hatman pre oștili Ardialului.

A doa dzi, iară au chemat pre Ștefan Boțcai, unchiu-său, și-i dzisă : Așea te sfătuescu că, de-ți va trebui domniia Ardialului, să nu răbdzi pe vr-un muntian, arătînd pre Iosica, să ție domniia. După aceia, nezăbăvind vreme, toamna, au dat domniia Ardialului lui Ștefan Iosica, logofătul său, a căruia svat nu numai în cele de obște, ce și în cele deosăbite, le ținea Jicmontu. Aceste sămănături de netocmală și de ne iubire între acei trei, au aruncat Jicmontu.

Iară Rodolfu, împăratul nemțăscu, nezăbavă vreme, au trimis sol la Jicmont de l-au întreat de ține tocmală cu dînsul, făgăduindu-i prin solii săi multe vinituri den an în an lui Jicmontu. Și să despărțisă Jicmontu și de fămeia-ș, / alegîndu-ș
163 v viața singuratecă. Iară, după ce au înțales papa, cum s-au despărțit Jicmontu de fămeia-ș și va să petriacă viață călugăriască, i-au giuruit episcopiia de la Olom sau de la Vratislav, în Slonsca, să-i dea. Cu acestu feliu de făgăduință sau pârîndu-să lui Jicmontu, au răspunsu solilor, că să va lăsa în țăriiia ace-lora, carii așea de cele de cinste, cum și de cele de folos, il vor sfătui.

Iară, căindu-să Jicmontu de legăturile sale ce făcuse cu împăratul nemțăscu, socoti pre taină să trimiță sol la împărățiia Turcului, să facă craiu în locul său pre Ștefan Iosica, să-i trimiță împărățiia stiag și buzdugan. Acestea așădzîndu-să într-acesta chip, pentru să să obîrșască deplin lucrurile, au răpedzit Iosica den poronca lui Jicmontu cărți la namesnicul Cassovei, să nu să grăbască nice el, nice comisarii împăratului nemțăscu a intra în Ardial, căci încă de purcesul lui Jicmontu

den Ardial, nemic adevărat nu s-au aşădzat şi statul Ardialului spre aceia să pliacă, ca să nu rămie Ardialul în minule streinilor.

Aceste cărţi de sirgu le trimite Iosica la Cassovie, iară namesnicul Cassoviei îndată le trimite la Rodolfu, împăratul nemţăscu. După aceea, Jicmontu au poroncit să să strîngă toţi la Beligrad şi acolo viind Jicmontu, au dzis cătră toţi să fie într-o tocmală şi să să bată cu Rodolfo, împăratul nemţăsc. Şi pentru să nu înmulţim povestea, lăsăm de aice altele la unguri să scrie mai pre larg.

Iară Jicmontu, după legăturile ce făcură cu Rodolfu împăratul, pentru Ardial, au lăsat Ardialul pre sama oamenilor lui Rodolfu.

Atunce, Mihai vodă au fostu trimis sol la Jicmontu, poftind agiutoriu să margă asupra Irimii vodă, să-l scoată den domnie, să apuce el şi domniia Moldovei. Ce Jicmontu au răspuns lui Mihai vodă, precum mai bine să stea în pace, de vreme ce şi papa de Râm şi Rodolfu, împăratul nemţăscu, poroncescu să nu scociorască arme asupra leşilor şi a moldovenilor ; / că aşea papa, cum şi Rodolfu, arătînd că : veţi afla pe urmă liac, să fie toţi megieşii în pace. Apoi Jicmontu, părăsind Ardialul şi femeia-ş, au purces spre Opoliia.

164

Iară Mihai vodă, întălegînd de Jicmontu că au lăsat Ardialul în sama lui Rodolfu, împăratul nemţăscu, de sirgu au trimis la solii lui Rodolfu împăratului, la Ardial, cerşind svat ce va face şi de ce să va apuca, de vreme ce Jicmontu au părăsit Ardialul, şi de unde-i va vini agiutoriu împotriva turcilor, că nice oşti, nice bani nu are ; şi pentru zăloage ce au pus pentru plata oştii, pe poronca lui Jicmontu, să-i arete solii împărăteşti de unde le va putea scoate, şi pentru altă plată oştilor ce le-ari trebui, de unde să va da ? Răspuns-au solii să nu poarte grijă Mihai vodă, ce să fie cu inemă bună, că în scurtă vreme poftele i să vor plini.

Mai trimis-au Mihai vodă pre Radu cluceriul şi pre Mierăşte logofătul la comisarii lui Rodolfu cu solie, în care era mari lucruri a le descoperi, şi-i pofti de viniră comisarii lui Rodolfu cu o samă den boerii Ardialului în Tirgovişte şi au sfătuit cu Mihai vodă pentru grijea oştilor. Şi îndată au dat bani lui Mihai vodă 10.000 galbeni de aur şi au făcut aşedzămînturi între dinşii. Mihai vodă, domnul muntenesc, să aibă stăpin pre Rodolfu, împăratul nemţăscu şi craiul unguresc, iar Rodolfu,

ca pre o țară de moșie să o dea lui Mihai vodă și fiu-său, lui Pătrașco vodă, fără nice o dare, numai Mihai vodă să trimiță daruri împăratului, cum să cade unui domnu, și pre acea alegere să stea Rodolfu, iproci.

Purces-au Mihai vodă, după aceia, trecînd Dunărea la Nicopoe, în țările Bolgariei, de au prădat și au arsu și au adus robi în Țara Munteniască 15.000 de bărbați cu fâmei, de i-au așezat în Țara Româniască.

164 v Peste voe era ardelenilor tocmala ce făcuse Jicmontu cu Rodolfu, împăratul nemțescu, temîndu-să pre urmă de supunere de Niamțu. Ce, nezăbăvind vreme, după ce au purces / la Slonsca Bator Jicmontu, s-au strinsu toți boerii Ardialului și au ales craiu pe Bator Andriaș, carele era atunce în Țara Prusii.

Improviză era acestu lucru, tocmelii ce făcuse împăratul nemțescu cu Jicmontu pentru Ardial, precum am pomenit mai sus. Ce, nelăsînd în voia căpeteniilor de Ardial, împăratul nemțescu au socotit și cu sabiia să-i supue, avînd tocmală cu Bator ; și au orînduit pre un ghenăral al său, anume Bașta Giurgia, și au trimis și la Mihai vodă de l-au îndemnat să vie asupra lui Bator Andriaș, pentru mai pre lesne supunerea ardelenilor de doaa părți, că Mihai vodă pururea avea cu împăratul Niamțului răspunsuri.

Pre lesne au priimit Mihai vodă acestu lucru și fără zăbavă au strinsu oaste den țara sa, ca 30.000, și au intrat în Ardial până la Sibiu și acolo tăbărînd, au așteptat pre Bașta Giurgi cu oștile nemțăști.

Trimis-au Bator Andriaș la împăratul nemțescu solie, cu rugăminte să nu facă asupra sa să-l scoată den crăie, ce i-i de moșie de atîtea veci a Batoresților ; ce, acele oști gătite asupra lui, mai bine împreună cu dînsul să să orînduiască asupra turcilor, arătînd că el nu den sine, ce den voia tuturor svetnicilor și a boerilor Ardialului, au priimit crăia Ardialului ; rugîndu-să împăratului nemțescu să-l priimască supt mila sa, iproci. Și cu aciastă solie au fostu trimis Bator Andriaș pre Volfungu și deodată l-au fostu pus la oprială în Beciu și iar l-au slobodzit.

Pre urmă au trimis sol și aicea, la Ieremiia vodă, legînd prieteșug cu Irimiia vodă, poftindu-i și fata să-ș dea Ieremiia vodă după frate-său Ian, socotînd Bator Andriaș că încuscindu-să cu Irimiia vodă, să să poată lăți și la domniia Moldovii, puindu pe frate-său domnu.

Știind Bator Andriaș de prieteșugul ci-au avut frate-său, Bator Jicmont cu Mihai vodă, domnul muntenescu, au trimis sol la Mihai vodă pentru prieteșug ; și cine au fost cu acea solie, în loc de prietenie între dinșii, au ațîțat pre Mihai vodă cu mare vrajbă spre Bator Andriaș. /

Ce, Mihai vodă, îndemnat de împăratul nemțascu asupra lui Bator Andriaș, au făcut veste că au gătit oastea aceia împotriva turcilor. Iară pre urmă, simțind Bator Andriaș că merge Mihai vodă asupra lui cu oaste, au trimis sol la Baștea Giurgia să afle de lucrurile lui Mihai vodă. Ce Baștea Giurcea au răspunsu că gindul lui Mihai vodă nu-l știe. Trimis-au Mihai vodă de au iscodit ; ce vrînd Mihai vodă să înșele pre Bator Andriaș, au făcut giurămîntu că el nu uită binele și mila lui Bator Jicmond, frăține-său, care l-au agiutorit împotriva turcilor, și precum au fostu în bună megieșie, așea și acmu cu Bator Andriaș. Pre urmă s-au descoperit viclesugul lui Mihai vodă, după multe solii între Mihai vodă și Bator Andriaș.

Poronci Mihai vodă să să găteadză de războiu oștli sale ; așijdirea și Bator Andriaș. Iară să scurtăm voroava, au rămas izbînda la Mihai vodă, înfrîngînd oastea lui Mihai vodă pre oastea lui Bator Andriaș, și purciasără în răsipă den războiu, lăsînd toată tabăra cu toată gătirea oștească, în mina lui Mihai vodă, că singur Mihai vodă, vâdzînd că sta războiul neales, au dat năvală în ardeleni de i-au șpărçuit. Perit-au multe capete în războiu, fugit-au Bator Andriaș cu puțini boeri de ai săi.

Iară după izbîndă, Mihai vodă au purces cu oaste la Beligrad, trimițînd înainte la cetățeni să le vadză socotiala. Însă, după ce s-au făcut dzuă, îndată au răpedzit gonași după Bator Andriaș. Iară cetățenii den Beligrad, înțălegînd de răsipa ardelenilor cu Bator Andriaș și de Mihai Vodă că le vine asupră, trimisără sol cu daruri la Mihai vodă și-l tîmpinară nu departe de Sibiu cu tabăra și i să rugară beligrădenii să le fie milă, iproci.

Iară Bator Andriaș, părăsit de toți, simțind că-l gonescu săcuii să-l prindză, au fugit și rătăcînd pedestru numai cu Nicolae Mica, au nemerit la niște păstori și fiindu însătat, au cerșut apă ; iară păstorii, neavînd apă, i-au dat zăr de lapte. Și dînd la Nicolai Mica / să guste, dzisă Bator Andriaș : Să bem aceste mișelii, care ne-au dires și ne-au închinat vindzătorii și hielenii noștri. Și bîndu puțin dentr-acei țîțiiu, au trimis pe un păstoriu să-i aducă apă și-i dede un galbăn de aur. Și eșînd

Andriaș den coliba ciobanului, s-au lăsat supt un brad să odihniască puțințel și au dzis lui Nicolae să-l străjuiască. Și neștiind Bator Andriaș că-i sintu neprietenii aproape, luându-l pe urmă, pen frinturi, pen locuri grele, și nemerind gonașii la ciobani, i-au întreat. Și audzind Nicolae Mica de unde era de păzia pre Bator Andriaș l-au deșteptat ; și nemerindu-i săcuii, au eșit la dinșii Nicolae, doar îi va imblindzi. Ce, nemic isprăvind, ca niște oameni turbați, au năvălit cu arme și l-au omorît. Apoi, găsind și pre Bator Andriaș, au năvălit ca niște hiari sălbatece asupra-i și în loc l-au omorît.

Vesel și îndrăznețu Mihai vodă, după izbîndă, pre lesne cuprinde orașele pre sama sa și i să închina și cetățile, numindu-l domnu lor, priimind pre cetății oșteni de a lui. — (De pre atunce are nume de-i dzic Mihai craiu).

După ce-i dusără gonașii capul lui Bator Andriaș la Mihai vodă, au trimis Mihai vodă de au adus și trupul, gol de toate hainele lui, a noa dzi după ce perisă, și cosindu-i capul la trup, l-au îngropat în Beligrad, îmbrăcat cu haine scumpe.

Stînd Mihai vodă după așezarea Ardialului, iară de aicea den țară s-au ridicat Irimia vodă, îndemnat de turci, și au mărșu cu oaste în Țara Munteniască ; și neavînd cu nime niceun războiu, au mersu în București și au pus domnu pe frate-său, Simion păharnicul, și, lăsînd oaste de a sa pre lîngă dînsu, s-au întorsu la scaunul său, la Suciavă.

Înțelegînd Mihai vodă de cuprinsul scaunului Țării Muntenestii de Irimia vodă, îndată au purces cu oaste den Beligrad, de au mărșu asupra lui Simion vodă. N-au așteptat Simion vodă să stea împotriva lui Mihai vodă, ce s-au dat spre marginea țării, spre Focșeani, pentru agiutoriul de la frate-său Irimia vodă. Și strîngînd cîtăva samă de oaste / la margine, au așteptat pre Mihai vodă la Milcovul cel Mare, — (Are și altu nume grozav acea apă, de atunci, spun Muntenii) — și ținu războiul cîtva cias. Apoi pierdu Simion vodă războiul și s-a dus în răsipă oștenii lui Simion vodă, cine încătro au putut ; iară Simion vodă au năzuit la frate-său, Irimia vodă, la Suciavă.

Iară Mihai vodă, după izbîndă asupra lui Simion vodă, n-au zăbovit ; ce, strîngînd oaste ci-au avut și săcui, și au mărșu asupra Irimii vodă, care să afla la Troțuș, nuntind, nepurtînd grijă așea în grabă să-i fie oaspe Mihai vodă.

Iară, dacă întâliasă că Mihai vodă trece munții și-i vine asupra cu multe oști, nefiind gata Irimia vodă să poată sta împotriva lui Mihai vodă, au mârșu spre Suciavă. Mihai vodă, nemică zăbăvind, s-au pornit după Irimia vodă, cu mare sir-guală ; și lăsind Irimia vodă oaste leșască ce avea lingă dînsu, să poată lua limbă den oastea lui Mihai vodă, supuinđu-să acei oșteni leși, au lovit pre niște munteni și sirbi dentr-o aripă a oștii lui Mihai vodă, în laturi de tabără, și-i înfrînsără și-i goniră până în tabără, cît să îngrijeasă și însuși Mihai vodă deodată. Iar stînd ungunii, au înfrintu pre leșii Irimii vodă și acolo pre loc au perit o sută dentr-înșii.

Întălegînd Irimia vodă de perirea oștenilor săi, au năzuit la Hotin ; așea îl pripisă Mihai vodă de aproape pre Irimia vodă, cît și pre niște haiduci pedestri cu oarecîte cară, mergînd pre urma oștii Irimii vodă, i-au agiunșu fruntea oștii lui Mihai vodă și au stătut haiducii la războiu, apărîndu-să cităva cias. Ce, înglotindu-să oastea lui Mihai vodă, i-au înfrintu la sat, la Verbiia, pre Jijiia, unde stă movilă făcută de Irimia vodă deasupra acelor trupuri.

Și atîta era de groaznic Mihai vodă și vestit la războae în toate aceste părți, cît, îndată ce au sosit la Suciavă, i s-au închinat cetatea, și a Sucevii și a Niamțului și au pus oșteni de ai săi de pază la cetăți, pedestrași. Și nice cu atîta nu s-au lăsat Mihai vodă, ce au purces de la Suciavă / spre Hotin, de au gonit pre Irimia vodă și pre Simion vodă până la Hotin.

166 v

Cetatea Hotinului era bine grijită de Irimia vodă, cu slujitori nemți de ai săi ; iară Irimia vodă au trecut peste Nistru la leși pentru agiutoriu. Pusese Mihai vodă și un domnu de la sine aicea în țară, anume Marcul, a căruia nume nu să povestește, pentru scurtă vreme ci-au avut acel domnișor ; nice la letopisățele streine nu să află numele acei domnii. Și socotind Mihai vodă că va domni și Țara Moldovii, poroncisă la oastea sa să nu facă stricăciune pen țară.

Era leșii pre aceia vreme strînși toți la săim, la Varșav, sfătuind de oaste împotriva Șvedului ; că craiul leșăscu Jicmontu, fiind moșan acei crăii, ce încă viu tată-său, Ian craiu, au ales leșii pre Jicmontu la crăie și după moartea tătine-său, neavînd alt fecior fără Jicmont, cuprinsese crăia șvedzască un frate a craiului șvedzăscu, anume Gustav. Deci, fiind mai aproape Jicmontu, ficiorul craiului șvedzăscu, de acea crăie,

decît unchiu-său Gustav, siliia pre leși la acela săim numai să pozvoliască să facă oști împotriva lui Gustav.

Iară socotind leșii că nice într-un chip acele dooă crăii să să facă una nu vor putea, fiind una dencoace și alta dencolo de Marea Balticum și prilejindu-să aciastă tîmplare Irimiei vodă cu Mihai vodă, au dat leșii nădejde craiului lor pre altă dată asupra Șvedului, arătînd mare triabă aciasta și cu grijă crăii leșăști, să lasă cuprinsă țările aceste de Mihai vodă : Ardialul, Moldova și Țara Munteniască. Ce, au stătut săimul după triaba aciasta : să facă oști împotriva lui Mihai vodă, avînd Irimiia vodă gineri, oameni mari, domni la leși.

Istoriile ungurești scriu, că Irimiia vodă au intrat în cetatea Hotinului și de acolo s-au apărat cîteva dzile de Mihai vodă.

167

Iară după spartul săimului leșăscu, îndată au purces Bator Jicmontu, fratele lui Bator / Andriaș, care să afla atunce în Țara Leșască, den alesul săimului svatului, împreună cu Zamoschii, canțileriul crăii leșăști, la tabără în Podoliia și fără zăbavă s-au pornit împotriva lui Mihai vodă. Vestit era acela hatman la leși, a cărui fapte nice Conetpolschii hatmanul n-au agiunsu.

Înțelegînd unguri de clătirea lui Bator Jicmontu cu Zamoschii, îndată au trimis sol la dînsul den svatul boerilor de Ardial, arătînd nevoia ce au despre Mihai vodă și rugîndu-să lui Bator Jicmond să să întoarcă la crăiia Ardialului, iproci. — (Scrie Volfgangu de Betleen).

Acestea înțelegînd Jicmontu, au răspunsu solului dzicînd : Dumnedzău este unul stăpîn, care au făcut toate și carele, luîndu domniia unuia o mută și o dă la altul. Pentru ce, nice o nevointă nu-i trebuie, nu numai în cele mari, ci nice în cele mici lucruri, de nu-l va noroci Dumnădzău pre dînsul ; măcar că cnedziia Ardialului este în primejdie, ce de va plăcea lui Dumnădzău și de-l va chema la acea sarcină, nu să va pune împotriva lui Dumnădzău.

Iară Zamoschii, vădzînd acea solie la Bator Jicmontu, au priimit. Iară Irimiia vodă, apărîndu-să de Mihai vodă den cetatea Hotinului, prins-au veste că vin oștile leșăști asupra lui. Lăsat-au Mihai vodă o samă de oaste, călărime și pedestrime, cu Mîrzea, cu 6.000, și cu Moiseiu, care era pus mai mare capitan pre unguri. Iară Mihai vodă cu ceialaltă oaste, lăsîndu Hotinul, s-au dus pre Oituz în Ardial. Iară Zamoschii, cu Irimiia vodă, încă dacă au înțales de purcesul lui Mihai vodă, au trecut Nîstrul pre la Colodrubca, la ținutul Cernăuților. și

Prutul pre la Cernăuți și au trecut Codrul Cozminului și au mărșu la Suciavă. Mihai vodă întărisă cetatea cu oamenii săi, iară el singur, cum s-au pomenit mai sus, au trecut la Ardial, pentru să-ș înglotiască oastea și să mai obosască oastea leșilor.

Aflat-au Zamoschii și Irimia vodă bine grijită cetatea Sucevii de oamenii lui Mihai vodă și au ales cu sfatul / să nu facă zăbavă la cetate, ce să margă intinsu după Mihai vodă.

167 v

Împărăția Turcului, avîndu războae cu nemții pentru crăiia unguriască, era bucuroasă că să sfădește Irimia vodă cu Mihai vodă ; și s-au tras cuvîntul până astădzi, cum să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Irimia vodă, să facă oaste asupra lui Mihai vodă, și hrisov său uric de domnie vecinică, lui și sămîntei lui.

Simțînd Mihai vodă că-i vin asupra leșii cu Irimia vodă, au purces den Ardial și au ales loc să-ș dea războii cu leșii pe Teleajin. Era la Mihai vodă 60.000 slujitori la acel războiu : munteni, unguri, sirbi și nemți puțintei și au tocmit oastea pre malul dencolo ; călărime au pus de îmbe părțile la aripi, iară pedestrime au tocmit asupra vadului. Și au așteptat pre leși, puînd apa ca o piedecă între oști, până ar deprinde oștenii lui acel fel de oaste și să vadză până încît sintu de simeți leșii la războiu.

Oastea lui Zamoschii era 30.000 leși aleși și la Irimia vodă 5.000 oșteni de țară. Dacă au sosit leșii la vad, precum era oastea lui Mihai vodă tocmită, așa au tocmit și Zamoschii oastea sa, dreptu împotriva oștii lui Mihai vodă.

Cu atita era mai meșter Zamoschii decît Mihai vodă, că îndată cit au sosit la vad, au făcut cu pedestrimea sa băști de pămîntu înalte și acolo au suit pușcele ; și așa, toată dzua aceia au stătut, dîndu numai den tunuri și den sineță peste apă, unii spre alții. A doa dzi, Zamoschii au trecut mai sus, într-altu vad, apa mai despre munte, oastea călărime și îndată bulucuri au purces la vad, unde era oastea lui Mihai vodă ; iară singur Zamoschii cu pedestrimea au stătut mai tare cu focul asupra vadului.

Mihai vodă, vâdzînd că trec leșii pentr-altu vad, au mai întărit pedestrimea și el cu șanțuri, iară el singur cu toată călărimea să ție vadul pe unde trecea leșii. S-au mirat Mihai vodă de simeția leșilor, cu ce sirguială au apucat vadul ; și să făcu / un războiu mare pentru vad. Singur Mihai vodă, ca

168

un leu, în fruntea oștii îmbărbătind pre ai săi, și au ținut războiul câteva ciasuri, până au venit husarii.

Nedeprinsă oastea lui Mihai vodă cu acel fel de oaste, husari : că sintu tot în hier, numai ochii și budzăle să văd ; mulți pun și aripi tocmite de vultur sau de alte pasiri mari și cei mai de-a-firea cu pardosi peste platoșe ; iară slugile care nu au pardos, pun scoarță turcești ; iară în fruntea cailor, câte o tablă de hier ; mulți pun și la pieptul cailor pentru feriala de glonțuri. Nice fiece cal încalică, ce tot cai groși, mari, să poată purta tarul și tot cai frije nemțăști sau cai turcești, la cei mai de firea. Nu aliargă la războae niciodată, rar dau în triapădul cailor, cînd ari sări asupra vreunii pedestrimi sau a taberii, iară asupra oștii sprintene cumu-s tătarii, niceodată nu aliargă, că tătarii să rășchiră și nu fac niceo izbîndă cu sulița. Sulițele lor sintu de optu coți de lungi și cu prapore până în pămîntu ; stau ca un zid la războiu.

Și cum au sosit leșii peste vad și au mărșu asupra oștii lui Mihai vodă, îndată de la celalatu vad, au înfrintu cu focul Zamoschii pe pedestrima lui Mihai vodă den șanțurile lor, și cită pedestrime era, toată au încăput în mînule lui Zamoschii cu armata lor, cuprîndîndu-i călărimea ce mai era rămasă la acela vad cu Zamoschii.

Dat-au știre lui Mihai vodă de înfringerea pedestrimii lui, și acolo, unde era el cu călărime, nu avea putere să stea improtiva leșilor. Numai ce i-au căutat a da dos lui Mihai vodă ; însă nu de tot în răsipă, ce cu tocmală, întorcîndu-să singur Mihai vodă, unde era grije, și tot apărîndu-să, au mărșu până la Tirgșor.

Știîndu Zamoschii, cine este la războae Mihai vodă, să nu să mai depărtează oastea lui cea călăreață, să nu aibă vr-o smintială, au trimis trîmbacii, de au dzis de întorsu oștii. Cădzut-au la acel războiu 1.000 de trupuri de îmbe părțile, iar prinși / vii, mulți de a lui Mihai vodă și pedestrima cu totul. Fost-au acestu războiu în anul de la zidirea lumii 7.108.

Să urisă muntenilor cu Mihai vodă, cu atîta oștire. Ce, după fuga lui Mihai vodă, trei dzile după războiu, au stătut pre loc Irimiia vodă și Simion vodă cu Zamoschii, până au vinit tăți boerii acei țări și slujitorii, priimînd pre Simion vodă, domnu cu giurămîntu. Mers-au cu toții până în București și au aședzat la scaon pre Simion vodă și i-au lăsat Zamoschii

trei mii de leși cu Ian Pototchii, starostele de Cameniță ; apoi s-au întorsu Ierimiia vodă cu Zamoschii la Suciavă.

Iară Mihai vodă, după ce au pierdut războiul la Teleajin, au strînsu oaste prin munți, de ai săi și den Țara Unguriască cunoscuți și din săcui, vro 7000 de oșteni, cum scrie hronograful, și pornisă pe Udrea spătariul cu patru mii de oșteni să fie de straje, iară el tot să mai gătiia în munți, să iasă odată cu puști și gătit mai bine.

Ce, au grăbit Simion vodă, de n-au avut vreme să să mai întemeedză, că de sîrgu stringînd oști de țară și cu leșii, pre svatul iar a boerilor, au purces den București și au mârșu cu dzi cu noapte, prin locuri ascunsă, până la Argeș, unde era Udrea cu oastea lui Mihai vodă de strajă. Prins-au de veste și Udrea și au scos oaste de stajă la cîmpu, că loc de fugă nu era, că să apropiasă oastea lui Simion vodă ; și până în trei ori ș-au dat războiu cu leșii ; întorcîndu-să iară a patra oară, au purces în răsipă Udrea cu oștenii săi.

Mihai vodă nu era departe, mai în munți de acolo, viind să să împreune cu ceialaltă oaste. Ce, dacă au dat știre Udrea de răsipa oștii ci-au fostu cu dînsul l-au părăsit cu toții și ceea-laltă ; ce, numai i-au căutat lui Mihai vodă a lăsa Țara Munteniască și au trecut la Ardial. Udrea spătariul după aceia, curund au vinit și el și s-au închinat la Simion vodă. Și așa, Mihai vodă, vrînd să domniască Ardialul, au pierdut și Țara Româniască. /

169

În Ardial, după ce au sosit Mihai vodă și au aflat oamenii săi ce-i pusese pen cetăți, scoși de Basta Giorgiu și puși oșteni de a împăratului nemțăscu, vâdzînd că nu are loc nice în Ardial, s-au ridicat cu toată casa lui și cu oîțva căpitani credzuți ai săi : Mîrzea, Ghiețe, Racea și au mârșu în Beciu, la împăratul nemțăscu, în nădejdea slujbei ce făcusă împrotiva Batoreștilor. Și l-au primit împăratul bine ; iară pentru Ardial, că n-au fost pentru dînsul aședzat, ce pentru sine, atunce s-au arătat.

Iară Bașta Giorgi, înțelegînd că au aședzat Zamoschii, cum în Țara Moldovei, așa și în Țara Munteniască, domn, avîndu griją să nu facă vreo clătire și asupra Ardialului, trimis-au cărți la Zamoschii, aducîndu-i aminte și poftindu-l să nu stăpîniască cu armele Țara Munteniască și Țara Ardialului, care țări sintu den vremile vechi supusă împărăției nemțăști, să nu turbure legile a bunii megieșii și a vechilor tocmele, nice să

fie pricină de învrăjpire între chesariul și între craiul leșăscu, carii își sintu rudă și cunoscuți. Iară, de ari vrea să facă îndărăpnicie să stea împotrivă, vor agiunge armele împăratului său, cu care să va apăra și pre sine și țările sale.

La acestea, Zamoschii, trimițind om al său, au răspunsu, precum nice el, nice stăpînul său, craiul leșăscu, care este iubitor de creștinătate și poftitoriu de pace, n-au ațîțat nice un huet de arme; ce, pentru să-ș răscompere de pre Mihai vodă Munteanul, om îndrăzneț, mîndru, lacom și cumplit, carele nu numai Țara Moldovii ce este supusă crăiei cu sila au fostu cuprinsu, ce și hotarile rusăști și a Podoliei și locurile peste Nistru le-au prădat cu foc și cu sabie. Și precum el mai mult nu poștește decît liniște a toată creștinătatea și între domni încredințare și întemeiat prieteșug. Iară Mihai vodă au dat pricină tuturor răutăților și măcar că este izgonit den toate țările, iară socotiala nu ș-au mutat. Ce, trebuie să să ridice den mijloc / Mihai vodă ca un amestecătoriu și turburătoriu de prieteșug între domni, și viclian tuturor cu totul, iproci. Iară rămîindu Ardialul pre sama stăpîniei chesariului, îi pare bine; și de vreme ce Ardialul este părete Țării Leșăști, pentru aceia au socotit și el și sinatul, ca, aprinzîndu-se Ardialul, să nu ardă Țara Leșească.

La aceste, Bașta Giorgi, cu boerii de Ardial făcînd svat, au ales precum prin scrisori nu vor putea să să aședză acele ce era de îndoială între sine. Ce, au ales cu svatul de au trimis pre Ștefan Ciachi, giuruindu-i mult, numai să margă la Zamoschii, că tot nu eșisă den Țara Munteniască, să vorovască cu dînsul să nu supere mai mult Țara Munteniască și Ardialul, fiind stricate de oști, ce să margă înapoi de unde au vinit; și Bașta Giorgi va sta la mijloc, lipsind pre Mihai vodă și să aducă pre Bator Jicmontu la mila chesarului, numai de va fi nevoitoriu să întoarcă pre Zamoschii cu oștile leșăști.

Deci, viind Ștefan Ciachi cu soliia la Zamoschii, după cităva voroavă, au eșit Zamoschii den Țara Munteniască la Moldova. Iară și slujitorii lui Mihai vodă, carii i-au fostu adus Moisi Secheli den Țara Leșească, au trecut den Ardial pre la Ciuc, la Moldova, la Zamoschii. Iară Bașta Giorgi strîngînd toată boerimea și nemișii Ardialului den poronca împărătiască, i-au făcut de au giurat toți, cum vor fi credincioși împăratului.

Nu peste multă vreme, Bator Jicmontu, vîdzîndu perirea frățîne-său, lui Bator Andrieș, pogorit de la cumnatu-său, împă-

ratul nemțascu, s-au căit de tocmala ci-au făcut, cum s-au scris mai sus, și lăsînd olatele, carii dedese cumnată-său, au trecut în Țara Leșească, că-i era Zamoschii ginere, fiindu doamna lui Zamoschii fată lui Bator Andrieș.

Iară între atîtea amestecături între ardeleni, intrat-au Ibraim pașa cu oști turcești în Țara Unguriască, de au dobîndit cetatea Baboțiia, iară tătarii au prădat pre la Canejul.

Iară întălegînd ardelenii, că Mihai vodă, cum să află la împăratul nemțascu, la Beciu, intrară / în grijă să nu-ș isprăvască deregătoriia Ardialului de la împărăția Niamțului ; avea grijă și de oastea turciască, ce era acmu la Bolgariia cu Mehmet pașa ; și atunce făcură ghiuliuș acolo la Cluj și aflară o samă de boeri să aducă iar pre Bator Jicmontu, la care socotială era și Ștefan Ciachi și Moisi Secheli ; și alții sta improtivă, dzicînd să nu întărite pre împăratul nemțascu, căci trag pre Bator Jicmontu și să liapadă de Rodolfu, împăratul nemțascu.

Și după aceia, lăsară toate giurămînturile ce făcuseră către Bașta Giorgi, și trimisără sol la Bator Jicmont cu 300 de slujitori, carele era în Botășeeni, în țară la noi, în curtea domniască, supt paza Irimiei vodă ; căci, măcar că-l avea priiaten Irimiia vodă pe Bator Jicmontu ce avînd grijă să nu să facă nescari amestecături pentru dînsul, îl ținea în Botășeani cu pază de slujitorii săi, împregiur. Iară ungunii au scos pre o fereastră, den curtea domniască den Botoșeani, pre Bator Jicmontu, și au năzuit de olac spre Ardial, cum au putut mai de sîrgu. Iară, dacă obliciră slujitorii Irimii vodă, ce era de pază, purciasără a-i goni pre unguni și nu i-au mai agiunsu.

Și trecînd Bator Jicmontu peste munți, au mersu în cetatea Bistriții și, priimindu-l toți cu bucurie, i-au vînit slujitori înainte și au mărșu la Cluj. Și îndată au trimis sol la împărăția Turcului și capichiaie au trimis să să afle pururea pre lîngă împărăție, supuindu-să la împărăția Turcului. Trimis-au soli și la Rodolfu, împăratul nemțascu.

Ce, împăratul nemțascu, mîniîndu-să pre solii Ardialului, au poroncît solilor să iasă den Praga, că acolo găsiră solii aciia pre împăratul. Și îndată au și pornit pre Mihai vodă, dărui bine de Rodolfu împăratul, să margă să să împreune cu Bașta Giorgi Mihai vodă și să să sfătuiască pentru răscumpărarea Ardialului de supt Jicmontu Bator, cu nevoință să-l aducă iar supt ascultarea sa, poroncînd și la Baștea Giorgi să să împreune cu Mihai vodă și cu alte căpetenii.

170 v Iară Jicmontu Bator, întâi au trimis asupra săcuilor, vrînd să-ș răscumpere pentru / moartea frăține-său, lui Andrei Bator. Iară solii ardelenilor, după ce spusără lui Jicmontu, cum nu i-au primiit Rodolfu, împăratul nemțăscu, și cum au pornit pre Mihai vodă, asupra-i, îndată începu a face oști, călărime și pedestrime, și puind căpitani credzuți de ai săi.

Însă, nelăsindu-să Jicmontu Bator în nădejdea oștenilor săi, ca să poată sta împotriva așa de puternic neprietinului său, au trimis sol la pașa de la Buda și la pașa de la Beligrad și la beiful de la Timișvar și aicea la Ieremiia vodă, poftindu-i de ajutoriu; ce pașii i-au făgăduit că la vreme îi vor trimite ajutoriu, iară Irimii vodă i-au trimis 3.000 de oșteni. Strîns-au și de la sirbi ajutoriu.

Iară Bașta Giorgi au pus de au sunat, precum el nu asupra Ardialului strînge oaste, ce pentru să ducă pre Mihai vodă în Țara Munteniască, domn.

Iară de la împărăția Turcului au vinit lui Bator Jicmontu răspunsu, precum cu bucurie au primiit împărăția pofta lui, și nezăbavă vreme, îi va trimite ajutoriu. De aceste vești de la Poartă, mare bucurie au avut ardelenii împreună cu Jicmontu Bator.

Ce gătindu-să Jicmontu den Cluj să iasă în tabără, s-au războlit și au trimis la Bașta Giorgi sol, precum au înțales Jicmontu Bator de bănatul cumnatu-său, lui Rodolfu împăratul, asupra sa. Ce, el nu pentru altă s-au întorsu la moșia sa, cum să fie împrotivnic împăratului, ce pentru să-ș poată apăra moșia sa despre varvari; și el, nu den voia sa, ce cu pofta a tuturor ardelenilor, au vinit la Ardial, iproci.

Răspuns-au Bașta Giorgi solului, precum el nu pofteste vărsare de singele creștinesc, măcar că ari ști voia lui Jicmontu, și Rodolfu împăratul nu este chip prostu, ca acela, să să poată împăca cu un ospățu, ce i se cuvine mai mare cinste și ascultare decît tuturor domnilor. Și cu aceste cuvinte au slobodzit de la sine pre solul lui Jicmontu.

171 Și iară au mai trimis sol Jicmontu la Bașta Giorgi cu giurămîntu, de i-au spus că el nu pentru scăderea, ce mai mult pentru adaogerea / și creșterea între creștini, au vinit. Ce, de vreme că Jicmontu au cunoscut pe Bașta Giorgi că vine asupra lui, el încă este gata a sta împrotivă-i.

La aceste au răspunsu Bașta Giorgi, precum el este slugă, și ce i-au poroncit, are datorie a le face și să știe Jicmontu

aciastă poveste : să înduplece nuiaoa, iară să nu o frîngă și la înduplecatul nuielii, multu să socotiască în cuget ; adăugînd și aciasta : mujicul, cînd să vede aproape de stăpînire, și hainele sale a cheltui pentru dînsa este gata ; iară craiul Jicmontu den stăpîniia care o are, va să să dezbrace și altuia să o dea. Cu aceste cuvinte, Bașta Giorgi au vrut să înștiințedze pre Jicmontu că, cu acele pricini ce împlă împotriva lui Rodolfu, își va pierde stăpîniia, care ari putea să o ție, de ar fi cu credință lui Rodolfu.

Și așa, den iscoade înțelegînd Jicmontu Bator, precum Gașta Giurgi cu Mihai vodă s-au pornit cu oști asupra-i, au tras și el toate oștile de prin toate locurile la un sat aproape de Cluj, anume Șamos Falva, și el încă au purces din Cluj cu 43 de stiajuri făcute de curund.

Iară Bașta Giorgi, clătînd de la Dobrițin, s-au tăbărit la Maetin, făcînd împregiur șanț.

Până aicea acest letopisăț iaste scris de pre izvodul, ci-au scris răpăosatul Nicolae Costân, ci-au fostu vel logofățu.

[LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI (1709—1711)]

De domnie lui Nicolae Alexandru vodă, vleit 7218

După mazilie lui Mihai vodă Răcoviță, carea s-au tîmplat la văleat de la zidirea lumiei 7218, iară de la Hristos 1710, la luna lui octomvrie, 14, în dzua de sărbătoarea preacuviosei Paraschevi, pribegit-au o samă de boeri de țară (și acest obicei de la o vreme încoace s-au făcut), anume Lupul Costachie vornicul de Țara de Gios pe aceea vreme și Manolachie Ruset vornicul de Țara de Sus, cu Dediul vel spatâr socru-lui Mihai vodă și cu alții în sus în Țara Leșască ; însă nu departe de marginea țării, ce la Sneatin. Iară Dumitrașco Răcoviță / hatman, fratele lui Mihai vodă, au pribegit deodată la socru-său Mihai Cantacuzino spatariul în Țara Munteniască. Iară a doa dzi, octomvrie 15, încă nepornit Mihai vodă au fugit și Iordachie Ruset ce fusese mainte vornic mare, (matca tuturor răutăților) în Țara Leșască la ceialalți boeri pribegi, precum să va fi arătat mai pre largu cine va fi scris de domnie lui Mihai Racoviță vodă. Iară aicea cităva vreme nu s-au știut de domniia țării, cui s-ar fi dat de la împărăție. Se tîmplase aicea în oraș din boierii

162

162 v țării Ion Buhuș ce fusese și logofăt mare și Ciocîrlan de neam prostu făcut de Constantin Duca vodă mainte vornic mare de Țara de Sus. Pre acești doi i-au făcut acel agă ce venise cu mazilile lui Mihai vodă, / anume Iosuf aga, caimacami de au păzit scaunul până la venire cu veste de domnie noaf. Însă până la aceea vreme, neștiindu-să adevărat, mai mult să socotiia că va fi domnu Antioh vodă, feciorul lui Cantemir vodă, carile în 2 rînduri fusese domn aicea în țară. Pentru care stare domnul muntenesc Constantin Băsărab vodă împreună cu Iosuf pașea sarascher de Tighinea ; și domnul muntenescu mai mult nevoia și pentru cuscrie carea făcuse și legase cu Antioh vodă, logodindu un fecior al său anumea Răducanul, cu fata lui Antioh vodă cea mai mare, Mariia. Pornisă și pre boerii carii fusese din dzilile lui Mihai vodă pribegi în Țara Munteniastă, anumea Ilie Cantacuzino biv vel visternic și Ilie Catargiul, tij, 163 fusese / visternic mare, de au venit aicea în țară, cu aceea nedejde că ari lua domnie țării Antioh vodă ; căci și lucrurile lui pen prietini și la Poartă și Iosuf pașea sarascheriul și domnul muntenescu, să părea mai tare și mai aproape de domniia țării el, decît alți domni ce să afla mazili la Țarigrad. Că acmu și cărțile lui Antioh vodă era la acei boeri scrise și cu dată poruncă și mai ales la Ilie Catacozino visternicul, pre cari-l avusese mai aproape decît pre alți boeri în domnia sa Antioh vodă, să prindză pre cîțva din greci, ce fusese pre lingă domniia lui Mihai vodă ; precum au și făcut : că au prinsu pre Mihălachie Ralachie ce fusesă postelnic al doile la Mihai vodă, pre carile îl trimisese la Cetatea Neamțului și pre alții. Iară tot 163 v n-au cutedzat / Ilie Catacuzino să vie la Eși, vâdzindu întîrzierea caftanului de domniia lui Antioh vodă. Ce au pornitu pe Ilie Catargiul visternicul în Eși ca să fie caimacan cu Buhuș logofătul și cu Ciocîrlan vornicul ; iară el singur la satul său, la Șerbești, purta trebile, de cerca în Țara Muntenească de zăbava domniei ci-ar fi pricina.

Iară avîndu grije de Constantin Ducă vodă, aflîndu-se și el din domnii mazili la Țarigrad să nu ia domniia, poftit-au pe Neculai Costîn vornicul, fiîndu-i cumnat și cumnat și lui Constantin Ducăși vodă, de au venit la Eși, pentru ca de s-ari tîmpla domnie țării dată lui Constantin vodă, să-i facă știre, să nu-l apuce omenii lui Constantin vodă aicea în țară și să aibă și de grij lui Ilie Catargiul. / 164

Mirarea și grijea nu lăsa pre bieții boeri aice în Eși să fie

în odihnă : că una pricina de grijea lor, cum nu venie nime să le spue de domnie noaă ; a doa cea mai mare grije, că le venise poruncă de la Tighinea, unde acmu să afla și craiul șfedzascu scăpat de la Poltava, precum este poruncă de la împărăție să ernedze cităva oaste turcească pe locul țării. Ce să facă ? Răpedzit-au deodată cu rugăminte la Constantin Băsărabă vodă, domnul muntenesc, să-i sfătuiască la grije lor și mai ales să le facă știre ce ar hi întîrzierea domniei de la Poartă, de nu să aude nemică.

Iară la Iosuf pașea au răpedzitu pe Iamandi biv vel armaș, om strein, dară deprinsu cu trebile țării, / cu mare jalobă pentru lipsa țării și cu mare rugăminte să li să rădice acel ernatecu de oști împărătești. Trimisu-i-au și 2 pungi de bani și o samă de oi, fără ce i-au datu și pe la poarta lui. Venitu-le-au cu ispravă de la Iosuf pașea, cum li s-au rădicatu acel ernatecu de oști din țara noastră. 164 v

Osebit de aceasta au nemeritu și un agă, trimis de la împărăție și un altu agă de la sarascheriul ; cărora. dîndu-li-să slujitori și din țară și purtători de grijea lor pe Cîrstea ce fusese jicnicer, împreună și cu Ion Abăza, aflîndu-să la Cernăuți staroste, de au mîrsu acei agi de au vădzut cît loc de țară din Prut de unde să hotărăște Țara Moldovei cu Țara Leșască, care au călcatu moscalii cînd / au lovitu pre o samă de șvedzi la Cernăuți ; carea măsurîndu-și locul țării cite ceasuri au călcatu, s-au întorsu iarăș pe aicea prin Eși și pe la Tighinea au trecut la Poartă. 165

Și așa Neculai vornicul vădzînd că s-au isprăvitu aceste, au purces la casa sa, neștiindu-să nemică de domnie noai cui s-au datu ; macar că de la Ilie Catacuzino visternicul veniia scrisori, precum altul nu, ce Antioh vodă va fi domnu ; numai să așteaptă sosirea mazilului lui Mihai vodă la Țarigrad. (Ce depărtate-s lucrurile lui Dumnădzău de a bietului om), că la noemvrie în 6 dzile, au îmbrăcatu caftanu de domnie țării Nicolae Alexandru vodă. Dzice un poetic : batgiocurește puterea dumnedzăiască lucrurile / omeneshi. Precum și aicea să cunoaște oită nevoiște pentru domnie lui Antioh vodă și poate fi și Constantin Duca vodă că îmbla pentru domnie, dară din poronca puternicii împărăției au luat domnie Nicolae vodă, pe cum s-au dzis mai sus, noemvrie 6, la vâleat 7218, după obicei de la vezirul, fiind vezir Ali pașea, au îmbrăcat caftan. 165 v

Răpedzit-au îndată cu cărțile sale Nicolae vodă pe un gramatic al său, anume Enachie, la Eși, făcînd caimacam pe Ion

166 Buhuș logofătul, și pe Antiohie Jora hatmanul. Și scrisesă cărți și la Mitrea vornicul, ce nu l-au aflatu viu. Pre Neculai vornicul l-au aflat vestea aceasta mergîndu pe cale la casa sa, însă Ilie Catargiul visternicul au și plecat îndată / din Eși dreptu în gios ; iară Ilie Catacuzino vistiernicul și el n-au cutedzatu a șede la Șerbești, ci-au plecatu iară să treacă în Țara Muntenească. Venise acmu poruncă la margine de la domnul muntencescu să nu lasă pre nime din boeri, nice pre singur Ilie Cantacuzino visternicul (măcar că-i era cuscru), să treacă în Țara Muntenească ; ce l-au tumpinat dreptu Faraoni cartea de la Băsărabă vodă și de la Nicolae vodă, cum să n-aibă nice o grije căci au luat domnie țării Nicolae vodă. Întorsu-s-au iară la casa sa, la Șerbești ; însă au mersu pe la cumnatu său Neculai vor[nicul] de s-au împreunat ; și i-au arătatu și cartea lui Nicolae vodă ; și-i scria și carte

166 v cuscru său lui Băsărabă vodă, domnului muntencescu ; însă pe urmă i-au venit cărți de la unchiu-său Constantin Cantacuzino / stolnicul, de-l sfătue să nu șadză în țară deodată, ce să treacă în Țara Ardealului la Brașeu, unde să afla și alți boeri ; căci și Dumitrașco Răcoviță hatmanul trecusă din Țara Muntenească la Brașeu ; și Manolachie Ruset vornicul trecuse la Brașeu, avînd grije încă de domnie lui Antioh vodă și știindu pe Ilie Catacuzino neprietin, (precum toți Cantacozonești Cupăreștilor) însă din Țara Leșască pin țară deodată la satul lui la Bogdănești, care sat sta suptu munți, apoi pe Oituz au trecut la Brașeu.

167 Iară gătindu-să Nicolae vodă, după ce au îmbrăcat caftan noemvrie 29, și au luat și cuca, după obicei, de la împărăție, iată au murit și tată-său Alexandru marile tainic și cel din lontru la împărăție / și aceasta au fostu zăbava lui Nicolae vodă, până au astrucatu oasele tătine-său.

Iară pre Ilie Catacuzino visternicul nu l-au lăsatu socoteala scrisorilor lui Băsărabă vodă și a ginire-său să treacă în Ardeal, ci-au așteptatu în țară. Iară Nicolae Costin vornicul ședzindu la casa lui, iată i-au venit și lui carte de la Nicolae vodă să să afle și el caimacam la Eși. Purces-au dară și el pe poronca domnească fără zăbavă la Eși, unde au aflatu și pe Enachie gramaticul sosit în Eși. Aicea la început s-au arătat înțeliaptă chivernisala lui Nicolae vodă, pentru folosul țării, că nemică n-au făcut zăbavă aice la Eși Enachie gramaticul și au purces la Tighinea cu cărțile lui Nicolae vodă, pentru trebile țării. Și la boeri caimacani poruncă era, nice rămășiță nice un feliu de dare în țară să nu iasă și cum că nu-i trebuie să-i tri-

miță din țară nice bani, nice altă nimică, ca să nu cadă cu greu pemintenilor. Iară după ~~astrucare~~ tătine-său lui Alexandru, au purces și Nicolae vodă din Țarigrad spre țară la scaunul său.

Aicea ne-au părut cu cale să pomenim pentru acest Alexandru tergimanul, tatăl lui Nicolae vodă. Fost-au țărigrădeanu, născut în Țarigrad, carea au stătut mare om la împărăție ; că după moartea lui Panaiotache, ci-au fost om vestitu pe acele vremi și tergiman / mare la împărăție, stătut-au acesta Alexandru ce să numiia din șlehtecia Mavrocordat, tergiman mare ; și pe urmă i s-au dat titlul Exaporito, adecă tainicul din luntru la împărăție, om pre învățat în toate învățăturile, așe filosofești, astronomești, cum și teologești, carile să arată din cărțile ce au făcut și să află tipărite ; om vestit și la împărățiile creștinești. Fost-au trimis de împărăție și sol la Beci, la Leopoldu, împăratul nemțescu și poprit acolo cîtăva vreme ; că pe aceea vreme era trimis de împărăția Turcului la Beciu, cînd avea mare price și războaie împărăție Turcului cu împărăția Neamțului. Pe urmă iaraș cu înțăleapta chivernisala sa, slobodzindu-i de acolo, au trecut la Poartă. Acesta au fostu trimis mai pe urmă la Rami / reiz efendi la Carlovița, unde s-au legatu păcile între împărăția Turcului și între împărăția Neamțului și între crăiia și rășpublica leșască cu împărăția Turcului și cu venețienii, fiind strînși la Carlovița. Despre acești soli cineș ai săi trimiș, iară despre partea turcului, acel Rami reiz efendi, caril după aceea în scurtă vreme au agiunsu și vezir azem și acestu Alexandru Mavrocordat, cum s-au pomenit și mai sus.

168

168 v

Aședzăminturile și legăturile păcilor, cine va vrea să știe, va afla aiurile. Acestu pontu numai l-am pus aice, pentru căci pe urmă să va vedea ce folos au adus după sine țării. Era pus și acestu pontu : turci sau tătari în Țara Moldovei niceodată să nu să lățască / cu stăpînirea, ce tot domni trimiși de împărăție. Legîndu-să dară pace între toți, cum s-au pomenit mai sus, înturnîndu-să și Camenița iaraș cătră crăiia leșască și Țara Moldovii care era îngiumătățită și luată de leși, iarăș înturnată de leși cătră stăpînirea Turcului, adaosu-s-au mare veste și laudă, vei dzice la toată Evropa, acesta Alexandru Mavrocordat, pre carile nu-l vor uita curund vacurile viitoare. Acest Alexandru Mavrocordat au fost făcut cuscrie cu domnul muntencescu Constantin Băsărabă vodă, logodindu-și feciorul, tergimanul, pe Scarlat, cu fata domnului muntencescu, cu Ilinca. Făcutu-s-au la anul și nunta / în Țara Rumînească, aflîndu-să

169

169 v

și cîțiva boeri pribegi din Moldova la nuntă în București. Tîmplatu-s-au într-aceea vreme și sfinția sa Dosothei patriarhul de Ierusalim, care i-au și cununat pe cei tineri. Acesta Alexandru Mavrocordat au avut fâmee, nepoată de fată lui Alexandru Iliiaș vodă și nepoată de soră lui Iliiaș Alexandru vodă.

170 După ci-au sosit tergimanul Alexandru la Poartă, fu priimit de împărăție cu mare cinste, îmbrăcîndu-l împăratul cu blană de sobol ; care aciastă iaste cinstea cea mai mare la turci, cîndu îmbracă pre cineva împăratul cu blană de soboli ; și nice odată aciasta până atuncea nu să făcuse, ca să mai îmbrace pe vreun creștin cu blană, nice pe domnu, / nice pe altu cineva. Carile fiindu acmu și îmbătrînit, nu așa din vîrstă cum de ostenele slujindu Porții, au isprăvit tergimanie cea mare fiului său, lui Nicolae, care și el, slujindu Porții 12 ani în slujba tergimăniei, au sosit și la domnia Țării Moldovei de care scriem.

170 v Iară pe urmă la mare primejdie fusese Alexandru bătrînul tatăl lui Nicolae vodă, pe vremea zorbalelor Țarigradului, asupra lui soltan Mustafa la Odriiu, de l-au mazilitu, puindu-l la închisoare ; și pe urma lui au stătut împărat frate-său soltan Ahmetu, carile iaste și acmu împărat. Și au cercat tare pre Alexandru să-l prindză, pentru păcile ce să făcuse între împărăția Turcului și între împărăția Neamțului / și ales pentru înturnarea Cameniții de suptu stăpînirea Turcului, cătră crăia leșască. Pierdutu-ș-au și averile Alexandru pe aceea vreme ; l-au ferit unul Dumnedzău de primejdia vieții.

171 După ce au purces Nicolae vodă din Țarigrad spre scaunul țării, venit-au poruncă să-i iasă la Galați Ion Sturdzea păharnicul și Ilie Catauczino visternicul și Ghiorghită Apostol biv visternic, Manolachie Hrisoverghi comisul ; unde nu numai aceste ce s-au pomenit, ce toată boierimea a țării i-au eșit înainte la Gălați de i s-au închinat. Iară după ce au purces din Galați, la toate conacele mulțimea de țărani și de slujitori îi eșia înainte ; unii jeluindu-să de strîmbătăți ce avea ; alții fiind înstreinați din / țară să poftia să vie la pămîntul lor și îndată pe loc li să făcea ispravă. Întrat-au domnia în Iași ghenarie 25, cu mare pohfală, cu alai împărătesc și cu iscusite podoabe. Și mergînd la sfetii Nicolae, s-au blagoslovitu de Ghedeon mitropolitul țării ; și ducîndu-să la curtea cea domnească, s-au cititu beratul cel împărătescu, întru care era multe cuvinte neobiciuite ; că scrie împăratul pentru Nicolae vodă, că este

slugă driaptă din părinți și alte laude. Iară dumeneca după
ci-au eșit de la beserica domnească de la utrăne, au boerit după
obicei boerii cei mari, întâi pe Ion Buhuș logofăt mare, pe
Neculai Costin vornic mare de Țara de Gios, pe Ion Sturdzea
vornic de Țara de Sus, pre Antiohie Joara hatman, pre Ilie
Catargiul spatat / mare, pre Ghiorghită Apostol păharnic mare, 171 v
pe Ilie Catacuzino visternic mare.

Iară nu las aicea mainte a pomeni de pecetluiturile ce
scosese în țară Mihai vodă, care s-au dat la tot omul ce eșisă la
pecetluituri ; iară pe urmă, neputîndu-să stringe banii atîția
cît să-ș plinească lăcomie cea nesație, eșisă poroncă la zlotaş
să arunce năpăști să să îmbrace toți banii după somele care
eșisă din visterie. Ce apucîndu-l mazilie, o samă din boeri
socotiia să nu mai supere țara cu acele nevoi și năpăștile acelor
pecetluituri ; căci luînd și Nicolae vodă domniia, n-au avut aice
poroncă boerii, cum era la domnii trecuți, de trimitea bani
înainte la Țarigrad ; ce nici un banu ca să să trimiță nu s-au
trimis. / Ce n-au lăsatu alți boeri din caimacani să fie după
socoteala, ce au poroncitu pe la zlotași să arunce năpăști pe
oameni și pecetluituri albe nescrise fața omului. Era și cițva
boeri carii cheltuisă în dzilile lui Mihai vodă, unii la visterie,
alții la sulgerie, alții la jicniță, alții cu mprumutele, care lua
bieții boeri cu poroncă domnească de la neguțitor turci și pe
urmă îi lăsa neorînduiți, de au venitu casele boerești la mare
datorii și răsipă cu împrumutele. Și unii din boerii lui Mihai
vodă, la mazilie lui îș făcuse pecetluituri domnești cum li s-au
orînduit cîte o somă de bani dintr-acele pecetluituri, că mai
multu cee sta să-ș ia banii, ce didesă împrumute ; iară pe
urmă au venitu poroncă de la Nicolae / vodă, încă nesosit în 172 v
scaun, să să lase năpăștile să nu să dea oamenilor, care să
didesă și să strînsesă și o samă de bani. Ce, pe urmă după ci-au
sositu domnie în Eși, au avut boerii mare scîrbă, pentru nesocoteala
a o samă de boeri ; macar că pe urmă au oblicitu cine
au lăsat acea nesocoteală cu năpăștile pecetluiturilor ce s-au
datu. Să invitasă acmu țărani de veniia la divan cu piră asu-
pra zlotașilor că le-au luat atîte năpăști ; ce îndată poroncă eșia
și cu mare scîrbă asupra acelor zlotași, carii n-ari întoarce banii
oamenilor ce li-au luat pentru năpăști. Închisese pe Rugină
sulgeriul, și pe Ștefan Luca visternicul pentru banii năpăștilor
în visterie ; ce, Rugină apucasă degrabă de întorsese oaminilor ;
iară Ștefan Luca nedîndu, / cu mare scîrbă l-au pus și la în-

chisoare în temniță și vrea păți și mai rău, ce cu mare chizeșie au eșitu de s-au așezat să-ș plătească oaminilor ce le luasă.

- Iară aflându-să boerii în visterie, iată într-o dzi numai ce veni armașul al doile, de au luat pre Ion Sturdzea vornicul, și pre Ilie Catargiul spatariul cel mare, de i-au dus la oada de siimeni de i-au închis, fiindu și ei îngrijeți acmu, după ce luasă dintre dînșii pre acei doi boeri la închisoare. S-au aflat că mai multe vorbele și îndemnarea lui Iordachie Ruset vornicul, (pre carile macar că nu-l făcuse cu diregătorie la curte) iară la visterie și la socotelele țării de atocma cu ceialalți boeri, din poronca lui Nicolae vodă să afla mai înaintea altor boeri cu diregătorie. Pricina acei scîrbe asupra acelor boeri s-au fost ales asupra vornicului Sturdzii, cum că este pricitoriu de să pricește și să pune împotriva domnilor, cum făcea la Mihai vodă. Din gura lui Iordachie vornicul au fost eșit această răutate și cu îndemnarea lui s-au făcut de s-au potrivit așa de
- 173 v grabă / Nicolae vodă asupra acelor 2 boeri, precum să va vede mai pe urmă adevărul acestui sfatu și îndemnarea vicleană a lui Iordachie vornicul, precum de nime bine nu grăiia ; cum l-au descoperitu dumnezău (după cum dzice *Sfînta Scriptura* : groapa au săpat și au cădzut într-însa). Iară avea și vătămare și bânat mare Nicolae vodă asupra lui Ilie spatariul Catargiul, pentru supărările ce făcusă aicea în țară pe vreme ce trecusă din Țara Muntenească cu Ilie Catacuzino vistiernicul cum s-au pomenit mai sus, de închisese fără poruncă și luasă și bani de la slujitorii de Focșeani, nefiind de la nice un domnu poroncă, fiindu boeriu de țară să facă și unue și altue supăr cu închi-
- 174 v soarea ; și cătră aceasta fusese scîrbitu și pentru / un tilhar, anume Bucur, ce făcuse multe răutăți și furțișaguri și aice în țară și în Țara Muntenească, care prinzîndu-să dincoace acel tilhar Bucur, îl didesă Ilie Catargiul de ceea parte căpitanului muntenescu, peste obiceiul și hotarile țărilor acestora, de i s-au făcut acelui tilhar de ceea parte certare. Însă pe urmă Nicolae vodă, pricepindu acea faptă, degrabă, cu închisoarea acelor

boeri, au poroncit fără nice o vătămare de i-au slobodzit pe boeri de la închisoare. Didese ei și o samă de bani visterii împrumut, fiindu și țara în mare slăbăciune cu vremile trecute ; însă după ce i-au slobodzit de la închisoare nu i-au lăsat de tot păgubaș, ce la vremea desetinii li-au orînduitu de ș-au luat o samă de bani, din împrumuta ce didese, cu adevărînță / și făgăduință că și ceialalți bani ci-au dat nu-i va lăsa păgubaș și scoasese și ceialalți boeri la împrumută de didese, fiindu mai în grabă a să da o samă de bani pe porunca împărății. Iară pe urmă nu s-au lăsat păgubaș ; ce tuturor li s-au întorsu banii, nu odată ce pe rîndu.

175

Iară Ilie Catacuzino visternicul cel mare făcut, n-au apucat a intra săracul în visterie că, după ce l-au boerit, a doa dzi au și cădzut în dzăcare de boală, din care la săptămîna au și murit. Iară pe urmă Pavel Rugină ce fusese sulger mare la Antioh vodă și cu Luca vистиernicul ce fusese logofăt al treile la Mihai vodă, au fugitu în Țara Leșască eșiți acmu din toate nevoile, dați pe chizeșie să-ș margă amu la casele sale. Ce, după ce au fugit iară, Luca / logofătul avut-au mare căială pe urmă de înstreinarea sa ; și nemică zăbovind unde au fost pribegitu, scriind și la Nicolae vodă, și pre la boeri aice în țară i-au făcut pace despre domnie de au venit în țară neavîndu nice o nevoie pre urmă. Iară Rugină sulgeriul, fiind om mai sprîntariu nu s-au mai întorsu în țară ce s-au tras spre moscali, de care la rîndul său să va pomeni, unde să va scrie de domnie lui Dumitrașco vodă Cantemir.

175 v

La Tighinea încă aflîndu-să craiul șvedzăscu după moartea hatmanului Mazepii, fiindu despre primăvară, la luna lui april, 14 dzile, pus-au hatman căzăcescu pre Filip Orlic, carile fusese mainte pisar la hatmanul Mazepa (precum s-au pomenit și mai sus la fila 158), / iară după Paști, aprilie în 23 de dzile, au intratu în Eși cu mare cinste și doamna lui Nicolae vodă Pulheriia, petrecută de boeri și de giupînese și cu slujitori cu pofală, precum s-au cădzut.

176

Trecut-au la Poartă pen țară și un sol franțojescu, anumea marchez Dezalore, înainte căruia din poronca lui Nicolae vodă, i-au eșit Neculai, vornicul cel mare de Țara de Gios și pentru limba lătinească, eșîndu-i mai sus de Copou înainte cu slujitori de l-au petrecut până aice în oraș la gazdă.

Iară pre această vreme, aflîndu-să țar Moscului și cu oștile lui în Țara Leșască, după izbînda de la Poltava asupra craiului

- 176^v șvedzăscu, fiind leși adunați la Varșav, / la seimu și strînși de grije au ales de iznoavă cu toții, unii și de frică ales ceea ce fusese cu partea lui Stanislav craiului în partea șvedului, au priimit craiul leșăscu pe Avgust care fusese părăsitu de odată crăiia leșască. Iară Iosif Potoțchii voevodul ce să chiamă de Chiov, neputindu-ș afla loc de amistuit în Țara Leșască ca un vicleanu (căci mainte cu puțină vreme au fostu cădzut el pre mîna moscalilor și iară cu viclenșug au scăpat), deci acmu și craiul Stanislav fiindu eșit din Țara Leșască la Pomeranie, au trecut și Iosif Potoțchii în Țara Ungurească la Racotie, care și el încă cu o samă de boeri ungurești sta împotriva împărății Neamțului, cercindu-și și Halițchie slujbă la Racotie ; însă mai cu puținii oameni / de cum purcesese că l-au fost luat în goană moscalii, de au agiunsu pre o samă de leși neîntrați bine în munți și i-au șpărcuit. Era aicea cițva în țară boeri și nemîș unguri pribegiți de frica nemților încă din domnie lui Mihai vodă, și o samă și de la Antioh vodă, anume Mihai Michiș om de cinste, Petchi David, Lazar Ferenți și alți cițva, cărora le-au arătat dragoste și cădzută priimire creștinească Nicolae vodă. Post-au și aicea veniți acești boeri ungurești de s-au adunat cu Nicolae vodă ; datu-le-au cărți de volnicie și lor și oamenilor lor, să fie slobodzi de toate supărările ; și orice fel de hrană ari face în țară, să n-aibă nime despre vameși nice despre părcălabi nice o nevoie, până cându dumnedzău / îi va scoate iarăș la moșiile lor.

Iară pentru solul franțozescu, de care am pomenit mai sus pre carile cu mare cinste aducîndu-l la adunarea sa Nicolae vodă și de aicea petrecut cu oamenii săi până la Tighinea.

- Iosif Potoțchii, voevoda Halițchii, în scurtă vreme petrecîndu în slujba lui Racotie, au eșitu peste munți și, fără veste, pin Cimpul-Lungu rusăscu aice în țară și lăsîndu-ș oamini în urmă pe la Cernăuți, ca la 3000, el singur cu 40 de oameni ai sei, cu Gruginschii starostele de Rava și cu alți ofițeri ai sei, au venit aicea în Eși. De a căruia sosire, înțelegînd Nicolae vodă, cu cele ce s-ar fi cădzut unui om de cinste și strein, deplin / l-au căutat trimițîndu-i la gazda lui de toate ce i-ar fi trebuit. Trimis-au pe Neculai vornicul de Țara de Gios pentru limba leșască cu închinăciunea și cercetarea venirii lui. A doa dzi au purces la adunarea sa cu Nicolae vodă pe cal turcescu prea împodobit și alți doi cai iară turcești pentru alți doi ofițeri a lui, cu alai domnesc, siimeni, paici, până la curte. Acolo în casa cea

mare, scaun domnescu și lui pus din stînga, alaturea cu scaunul lui Neculai vodă ; eșindu-i înainte Nicolae vodă drept spătărie petrecut până în casa cea mare la scaunul său. Acolo stîndu în picioare amîndoi cu șlicele a mină, întii voroavă lătinească au început voevodul de Chiov, cătră Nicolae vodă ; pe urmă răspunsu la voroava lui a lui Nicolae vodă iară lătinește. Cine / s-au timplatu cu mare mirare au fostu a înțalege limba lătinească din cuventele alese și împodobite, cătră voevodul de Chiov. Și acolo, eșind alții într-alte case, numai Nicolae vodă și voevodul cu starostele Ravschii, tus-trei rămaș în casă au făcut voroavă cităva ; și la purces petrecuți până la spătărie, iarăș cu alai l-au petrecut boerii orînduiți până la gazda lui. A doa dzi după adunare i-au trimisu dar un cal moldovenesc. Iară pe urmă ce nemulțămitoriu s-au arătat lui Nicolae vodă, la rîndul său să va pomeni.

178 v

A patra dzi după venire lui în Eși, au nemerit un agă de la Tighinea, împreună cu omul craiului șvedzăscu, / de au mersu voevodul de Chiov la Tighinea, lăsîndu în urma lui în țară 3000 de oameni, leși și lipcani. Aice mare nevoie și mare prade și nespuse supărări bieților lăcuitarilor. Fost-au poftitu pre Nicolae vodă, să-l împrumutedze cu o samă de bani, sau să-i orînduiască 1000 de ialoviță pentru hrana slujitorilor lui, arătîndu mare flămîndziciunea lor ; și mîrgînd la Tighinea îi va trimite banii, ori pentru bani, ori pentru acele vite ce să vor da la slujitorii lui.

179

N-au putut Nicolae vodă să-i facă îndestul poftei lui, fiindu țara în lipsă și neavîndu nice poronca împărătiască, care pe urmă și aceasta au fostu pricina la nepietînșugul lui Halițchii voevodul, cu Neculae vodă. Iară 3000 de oameni ai lui / au rămas de au văratu și peste toamnă aicea în țară la Cîrlegătură, cu colibi pe văi ; nu rămînea nime nice cu bou, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu finațe, nice cu pîine, că călca țarinile cu cai săi, ce-i lăsase slobodzi neîmpiedeați ; hăleșteele săci de pești vînîndu-le ei, iară tot muriia de foame, și acmu și boală întrase într-înșii.

179 v

La aceste nevoi a țării, Nicolae vodă fece știre și la împărăție de stricăciunea țării despre dînșii. Venie leșii și aicea în oraș pe la crișme de să îmbăta, îmbla cu sabiile zmulte, răniiia, bătea, pre mulți și omorie pen tîrgu. Nu era o dzi să nu vie plîngere, vaet pe la divanuri, omeni răniți. Sta / tare Nicolae vodă pentru pemînteni ; de la o vreme să aședzase și giude-

180

cătoriuł oștii leșești aice la gazdă în Eși, pentru gilcevele ce s-ari face între oaminiilor lor cu ai noștri să să giudice. De odată să părea lucru bun și doară să vor mai înceta gilcevele ; și alesăse și Nicolae vodă pe Nicolae vornicul de Țara de Gios, știindu limba leșască, despre parte sa. Nemică nu s-au putut isprăvi nice cu acea socoteală ; că mai multe bătai și morți să făcea, oameni deprinși în beții, în volnicie nesuppuși. De la o vreme au dat voe și poruncă Nicolae vodă hatmanului, de au poroncit slujitorilor de îmbla tot cu beldii și acmu și tîrgoveții îmbla cu bețe ; poruncă era să îmble și singur hatmanul să nu
180 v lase unde / ari a vede că să fac gilcevi, ce de la o vreme ii băte și ai noștri pre leși. Iară ¹ aice pre leși fiindu lăsat reimentar Gruginschii starostele Ravschii, om nebun și grabnic la gilceve și la price, au scris în cîteva rînduri la Tighinea la voevod Halițohii, și acolo fiindu și craiul șvedzăsc, s-au ațîțatu neprietegugul asupra lui Nicolae vodă, care cum s-au obîrșitu să va cunoaște mai pre urmă.

Iară neguțitorii, turcii, ce era și aicea în oraș, și pe la alte tîrguri în țară, încetasă a face supărări pentru datoriile sale, cum deprinsese mainte la alți domni, a face și a supăra cu
181 v cametele. Nu-i încungiura nimică cu voroavă Nicolae vodă, nice le da obraz, avînd / și ferman împărătescu la mîna sa pentru cametele lor ; nice să pomeniia de camătă, nice cărți de plinit cu armași, cu copii din casă, sau cu aprodzi, nu da ; ce cărți pe la scaune la părcălabi să cheme făță pe cutare cu turcul să stea să le ia sama, și ci-ar fi dreptu pe zapis cu dzi să-i plătească, iară nu cu plinială sau cu închisoare.

Să făcuse obiceiu într-a doa domnie Antioh vodă, pe boi de negoț, de lua, deosebi de vamă, de bou cîte un leu ; i să pusesse aceii dări nume cornăritul. Aicea în țară de la o vreme deprinsesă neguțitorii turci, neindestulați cu mierea, cu ceara, cu alte negoațe ce precupiiia cu dughene pen tîrguri, vădzindu
181 v și țara și boerime lipsite, / de să făcea ciredzi de boi de negoț. Eșisă poroncă să dea și turcii, carii vor avea boi de negoț, în dzilile lui Nicolae vodă să-ș dea cornăritul de pe boi ; sta improtivă turcii tare să nu dea, dzicînd că ei vama iș plătescu, iară cornăritul nice cum nu vor da cu altă țară. Trăgănatu-s-au această gilceavă cîțva ; turcii să nu dea, oamenii domnești ce era pe această slujbă, să ia ; până iată ce ș-au scoasă Nicolae

1 Corectat după înțelesul frazei. În Ms. II—22 : „Ia de”.

vodă și ferman de la împărăție, să-ș plătiască turcii boii de cornăritu, de vreme că ei neguțitorescu și cu boi de negoț.

Era și aceasta scrisă în ferman de la împărăție, să nu mai fie slobodzi turcii a neguțitori în țară cu / boi de negoț. Într-o dzi den poruncă s-au strînsu turcii toți din chervolasărie la curtea domnească, și acolo eșindu în spătărie Nicolae vodă, neștiindu chemarea sa turcii, unde acolo întrîndu și turcii, chemîndu și pre iazagiul de li-au citit fermanul împărătescu, scriîndu să dea turcii cornăritul, îndată au amurțit și s-au mișnit, unii scîrșcîndu în dinți au eșit din spătărie ; căutatu-le-au a-ș plăti cornăritul de boi de negoț.

182

Pe aceea vreme scos-au Nicolae vodă rupta pe toată țara și pe mazili ; orînduisă boeri mari pe la ținuturi. Și la Suceavă orînduisă pe Savin, ban mare, să socotiască rupta celui ținut într-un an, dîndu-să somă din visterie / la toate ținuturile, fără mazili ce s-au aședzat din visterie o samă. Iară o samă carii au pohtitu să să cisluiască ei banii și să să pue rupta lor cineș pe prilej le-au dat voe ; ce banul neașteptîndu să-ș plinească slujba, mergîndu-i zapcii așa pentru tabla să trimață la visterie, cum pentru frunte banilor ce să orînduisă la toate ținuturile au pribegitu în Țara Leșască luîndu-ș și giupîneasa, și n-au mai venit în țară până ce-au năbușit moscalii în țară, și el cu dînșii precum să va pomeni mai pre largu unde să va scrie de domnie lui Dumitrașco vodă.

182 v

Iară la luna lui iunie tot într-acestaș an, s-au mazilit vezirul Ali / pașea luîndu-i 1000 de pungi împărăția după ce s-au mazilitu. Adevăratu și lacom au fost acel Ali pașea ; iară în vezirie lui în care făcuse aproape de 3 ani, mulți bani au adunat și puș în visterie împărătiască ; care era cu oștile trecute și cu lăcomiia deosebitu a ispravnicilor mainte de dînsul la împărăție la mare lipsă era visterie împărătească ; că acesta Ali pașea, fiind vezir și vrîndu să între în voe împăratului soltan Ahmetu, unde știe pași avuți trimite de-i lua avuția și o punea în visteriia împărătiască. Stătut-au pe urma lui Ali pașea vezir Numam pașea Chiopriloulu, ce n-au făcut mai mult de 2 luni în vezirie ; cu anevoe va fi vezir dacă nu va fi lacom la bani ; precum și acesta Numam pașea / nemică nu era dat spre lăcomie, precum tot neamul Chiopriulieștilor.

183

183 v

Venisă un agă împărătescu aice în țară, fiindu încă Numam pașea vezir la Nicolae vodă, pentru birul din domnie lui Mihai vodă, anume Mastrap Mehmet aga. Acolo la Țarigrad fiindu

mazil Mihai vodă și strîngîndu-l de rămășița birului au fostu dat samă, după mărturie ce făcuse la mazilie sa cu Iosuf aga, fiindu încă ne eșit din Eși Iordachie vornicul, de au pus întîiu la cale pre acel Iosuf aga, (să pricepe la aceastea Iordachie vornicul să bage pre alții în nevoe și să fie numai el slobod), de făcuse mărturii cu pecețile boerilor, carii să timplase pe aceea vreme în Eși, anume Ion Buhuș logofătul, Ciocîrlan vornicul, 184 Ghiorghie păharnic, / Rugină sulgerul, Sandul Crupinschii jicnicer, și poate fi fost și alții de le-au cerșut pecețile acel Iosuf aga venit cu mazilie lui Mihai vodă, de la boeri, dzicîndu că va împărăția să știe, cine au rămas din boeri în țară și cine au pribegit. Și cu acela mijloc s-au fost amăgit boerii acia de ș-au dat pecețile, de au mârșu într-alte mărturie, în mărturiia birului. Nice putea boerii să nu-ș dea pecețile, ce om strașnic fusese acel agă.

Venindu dară acel agă împărătescu, cum s-au pomenitu, strinsu-s-au boerimea și mazilii de la țară, venindu poroncă domnească, și Lupul Costachi, ce-au fost vornic mare la Mihai vodă, de Țara de Gios și Ion Păladie visternicul și Bașotă ce fusese 184 v vel vistiernic la Mihai vodă, / fiindu și cadîul de Brăila față de s-au dovedit cum birul s-au luat din țară, care de nu l-au datu Mihai vodă, să dea samă că țara l-au dat ; că alte rămășiță ce lăsase Mihai vodă în țară, de orînduise pre la boeri să le ia ei, luîndu domniia Nicolae vodă toate din poronca lui s-au lăsat de nu s-au strinsu, să să mai supere țara, fiindu acmu lipsită și slăbită de tot.

Nevoitu-s-au Nicolae vodă să lipsască și să să părăsască pîrile (deprinsă de la o vreme încoace asupra domnilor după ce să mazilie, prin mijloacele și trimiterea la Poartă, boerilor ; care socoteală a lui Nicolae vodă, pentru nevoința să nu să pîrască domni, nu socotim să o hulească cineva, ce mai mult 185 să o laude) /

Dzicea Nicolae vodă că nice un folos dintr-acele pîră nu aduc după sine țării ; ce mare scădere și stricăciune, și a ochiu luată la împărăție țara, pomenindu-se de atîtea soame de bani strînse și luate din țară și pe altă parte să plînge țara de sărăcie ; și cu acele pîri nemică alta fără cît folos altora și răsipa țării și cel mai mare rău ura bieților boeri a țării despre aceia domni ce să pîrăscu de dinșii ; și la domnie sa Nicolae vodă n-au trimis pîră asupra lui Mihai vodă.

Mazilit-au Nicolae vodă pre hatmanul Antiohie Joara la

luna lui iunie, dintr-aceste pricini ; intii că-l pricepusă foarte slab în slujbă / hătămănescă ; a doa că vrîndu să facă căutare slujitorilor, din care să să trimită o somă de salahori pe poronca împărătiască, au poroncit cu citeva dzile mainte să fie toți siimenii hătămănești și cei agești de căutare gata, și cineș cu capul său, iară nu argații lor să să afle la căutare, să le poronciască hatmanul să nu facă altu meștersug. Eșit-au după aceea la grajdiurile domnești la căutare, fiindu toți boerii acole ; început-au pre izvoade a-i striga pe numele său să treacă la căutare ; ce în locul unue trece altul cu altu nume. De iznoavă îl chema pe acela ce trece și-l întreba : „Cum te cheamă ?“ Atuncea-ș spunea numele care nu era în izvod și mai mulți argați eșisă la căutare. A trie pricină, cuscrie / lui cu Iordachie Ruset vornicul. Dîndu-ș Antiohie Joara hatmanul fata în neamul Cupăreștilor după Iordachie ce fusese agă la Mihai vodă, feciorul lui Lascarachie din Țarigrad și nepot lui Iordachie vornicul ; și i să dzisesă de o samă de boeri să nu facă acea cuscrie pricepînd peste voe lui Nicolae vodă că s-ari face aceea cuscrie. Ș-au trebuit să priceapă și singur, cînd au poftit hatmanul pe Nicolae vodă, să-i cunune fata și n-au priimit, nu-i dzisesă aevă Nicolae vodă să nu facă acea cuscrie, iară în sine nu priiimi ; căci vechiu neprietensug era cu Alexandru bătrînul tatăl lui Nicolae vodă cu casa Cupăreștilor. Curundu după ce s-au isprăvitu nunta, care s-au tîmplat la lăsatul săcului de postul Sîmpietriului / și în post l-au mazilit pre Antiohie din hătămănie, trimițîndu pe postelnicul cel mare, pe aceea vreme, Dumitrachie Ramadan om bun, din oamenii streini și cucernic cu toți boerii, fiindu în spătărie cu alți boeri și Antiohie hatmanul, i-au șoptit la urechi, poronca lui Nicolae vodă ; și luîndu-i toiagul l-au dus înontru. Iară pe Antiohie hatmanul l-au pus la poprială în visterie, poroncîndu-i și de o samă de bani pentru ținut, la care era și alți boeri soție și ceealalți iș didesă partea lor la visterie ; și atuncea-ș au poroncit vătavului de aprodzi, de au luat și pe Iordachie Ruset vornicul de l-au dus la odae lui ; așijdere și pre nepotu-său Iordachie aga, ginirile hatmanului Antiohie, de cîrînd făcut la odae lui vel cămăraș. /

Iară pricina lui Iordachie Ruset vornicul și a nepotu-său acia dată : venind un agă de la Poartă, stîndu vezir Numan pașe Chiupriulioulu, cum s-au pomenit mai sus, ei socotindu (poate fi cu știre de undeva) că schimbîndu-să vezirul și în

grabă venindu acel aga, nu cu altă ce cu mazilie lui Nicolae vodă că vine, au alergat oamini lui Iordachie vornicul cu Iordachie aga, de pe la gazdele sale, trimiș să vadă ce să va lucra la curte și să audzi și fermanul ce va fi adus acel agă : căci Iordachie aga, fiindu țarigrădean, știa turcește. Așe curund să săturasă Iordachie vornicul de Nicolae vodă, neavindu nice o nevoe până atunci. Intrat-au niște feciori a vornicului Iordachie și în casa cea mare, unde intrase acel agă, de s-au adu-

187 v nat cu Nicolae vodă. /

Până la aceasta vreme cum am pomenit mai sus, fiindu vornicul Iordachie o dzi nelipsindu din voroavele cu Nicolae vodă de să îngrijisă boerii dzicînd : „Săracii de noi, iară au încăput Iordachie vornicul și la acesta domnu“ ! Ce, luîndu samă de amănuntul oamini lui Nicolae vodă cei de curte, cum îndată să afla oamini lui Iordachie vornicul la curte cum acel agă și cum așe cu îndrăzneală au intrat și în casa cea mare, în care boerii cei mare era slobodzi a intra și a șede numai, aceste spuîndu oamenii de curte lui Nicolae vodă, a doa dzi au închis pe Iordachie. Și atunce fiindu boerii la curte, după închisoare hatmanului Antiohie în visterie, și a vornicului Iordachie la odae vătavului de aprodz și a nepotu-său la odae / cămărașului celui mare, nu cu puțină mirare aflîndu-să boerii ; ce vorbindu-să în de sine au purces nezăbăvindu nemică au intrat în casa cea mare la Nicolae vodă de s-au rugat deodată pentru hatmanul Antiohie ; și pe rugăminte boerilor, au poroncit de l-au slobodzit din visterie la gazda sa, dzicîndu numai să caute dumnealui banii ce s-au orînduit a ținutului, să-i istovască, precum ați istovit și dumneavoastră.

188

A patra dzi au poroncitu de au slobodzit și pe Iordachie aga, ginirile lui Antiohie hatmanul nepotul lui Iordachie vornicul. Iară pe Iordachie vornicul, trimițîndu pe Manolachie Hrisoverghie comisul, netîmplîndu-să armașul cel mare acea dată la dvorba curții, l-au mutat la odae lui baș-buliuc-baș de siimeni de leafă. Iară Antiohie Jora hatmanul, / stîndu o lună mazil, după care aducîndu-l la curte și făcîndu-ș încredințare de iznoavă puîndu-ș mîna pre evanghelie de au giurat lui Nicolae vodă, cum îi va sluji cu dreptate și nu să va uita la cuscrie lui Iordachie Ruset vornicul și atuncea i-au dat toiagul făcîndu-l iară hatman.

188 v

Iară după ce vădzură boerii cum pe Iordachie vornicul l-au mutat de la odae vătavului de aprodzi, la odae lui baș-

buliuc-baş, nu cutedza nime să grăiască din boeri, pricepîndu acmu boerii că ar hi altă pricină a lui de scîrbă despre Nicolae vodă. Nezăbovîndu după aceea nemică zăbavă, vrîndu Nicolae vodă să-i arăte pricinile închisoarei lui Iordachie vornicul, chemat-au boerii în casa cea mare / și acestu cuvînt au grăitu cătră boeri : „Între voroavele ce avem cu Iordachie vornicul, niceodată de bine de dumneavoastră nu grăiia, vîdzîndu-vă pre dumneavoastră de noi traş cu diregătoriile curţii“. Şi ş-au rădicat puţin şlicul din cap : „Martor puiu, dzice, pre Dumnedzău, cum dumitale acel fel de hulă îţ da ; dumitale aşijde-rea fel de fel de hulă, înşîrînd pre oîţi era boeri chemaţ la aceea voroavă a lui Nicolae vodă, de sta cu voroavele lui Iordachie, să vă depărtezdu pre dumneavoastră de lîngă mine“.

189

De aicea să cunoaşte scîrba cea mainte a lui Nicolae vodă, pre Sturdzea vornicul și pre Catargiul spătariul, eșînd mainte din gura lui Iordachie vornicul, de vreme că la voroavele lui Nicolae vodă aflasă meidian / și vreme a grăi rău de boeri ; iară și alte pricini închisoarei lui Iordachie vornicul acestea s-au cunoscut, neprietensugul vechiu casei Cupăreștilor, cu Alexandru cel bătrîn, tatăl lui Nicolae vodă. Iară și nepotu-său Iordachie ag ginirile lui Antiohie hatmanul multe rrele au spus de unchiu-său, de Iordachi, lui Nicolae vodă.

189 v

Doveditu-s-au și această asupra lui Iordachi vornicul, cum au îndemnat pre turcii chervasaragii să margă la Poartă să pîrască pre Nicolae vodă, precum au și făcut de au și pîrît, că li-ari face mare nedireptăți cu datornicii lor, de nu va să lase să li să pliniască datoriile.

Și aceasta precum îndiamnă și au îndemnatu de au fugitu boerii din țară să să audzi la Poartă cum de / răul lui Nicolae vodă fug boerii (deprinsu obiceiul a lui Iordachie acesta), precum și în dzilile lui Costantin Ducăi vodă au făcut, de au îndemnat de au fugitu cîțva boeri, unii în Țara Muntenească, alții în Țara Unguriască, cu cheltuiala lui, și el sta în Eși, făcîndu-să că n-ar știe nemică. Precum un boer dintr-aceea au mărturisit după ce s-au înturnat din țăr, precum și Luca logofătul după ce s-au întorsu din Țara Leșască în țară, să fie spus singur lui Nicolae vodă, cum den îndemnarea lui Iordachie să fie pribegitu în Țara Leșască, și cărțile lui cum pe la Băsărabă vodă nepărăsitate și pen Țara Leșască, precum s-au aflat cîteva cărți ; că după ce-l închisese într-aceeaş dzi trimisese Nicolae vodă oamenii săi de casă de au aflatu fără veste cîteva

190

190 v scrisori în casa / lui Iordachie vornicul : cărțile lui Mihai vodă mazilul și a frăține-său lui Scarlatache, scriind Scarlatache precum el nu doarme, ce împlă tare, pentru să să maziliască Nicolae vodă, și cum este bună nădejde, că fără zăbavă va lua Mihai vodă domniia, și acele ce i-au fost scris lui Scarlatachie, precum le-au înțales Iordachie vornicul aceste pricini ; nescotindu-le Nicolae vodă să le arăte pe taină asupra lui Iordachie vornicul ce la ivala tuturor. Eșit-au lucrurile asupra lui Iordachie deodată în spătărie ; iară pe urmă în divanul cel mic cu pîră de la țară asupra lui Iordache vornicul, fiind și țara cită să timplase la divan, de s-au cetitu asupra lui carte iscălită de toți.

191 Scriia în carte cu jalobă, cum, fiind Iordachie vornicul strein cu frații lui, cu vreme / au suppus toate casele boerești și au stînsu cîteva case boerești ; fiindu frații lui cappichihăi la Poartă atita vreme și el vreme îndelungată puternic aicea în țară, învrăjbitoriu de domni, de nu să mai satură de domni. De cunoaște pe vreun domnu că nu-i împla în toate nevoe și placere lui, cerca mijloace de să maziliia domnii acee, de alegea pre alții să-i între în voe lui și să fie toată puterea în mîna lui ; și acele să făcea cu mare cheltuele țării și cu răsipa tuturor. Și pentru aceste atuncea au pus Nicolae vodă de au întrebat pe mitropolitul Ghedeon care era față la divan, dovedindu-să acestea asupra lui Iordachie vornicul ce dzice pravila ; și mergîndu la gazdă mitropolitul după ce s-au rădicat divanul, au trimis mitropolitul scris cu slova lui din dosul cărții cei de pîră asupra lui Iordache vornicul, / cum pravila scrie : dovedindu-să acestea asupra lui Iordachie vornicul, moartea ! Trimis-i-au lui Iordache vornicul, unde era închis, carte aceea ce scrie țara asupra lui, de au vădzut-o și o au cetit-o ; întrebîndu-l ce răspunde la acestea Iordache vornicul.

191 v Atuncea Iordachie, de ar hi răspunsu cu blîndețe, ar fi eșit de la închisoare ; ce au răspunsu împotrivă cu semeție, dzicînd că-s minciuni acele toate. Acestu răspunsu a lui Iordache după ce au intrat la urechile lui Nicolae vodă, sămețe și fără socoteală cuventele lui, (fiind la poprială dară slobod) s-au împlut de minie ; (cu blîndețele ca bumbacul să moloșadză și să împlîndzăscu inimile domnilor) ; de sirgu chemînd pe baș-buliuc-baș, porunci să-i tae limba. Iară aflîndu-să încă boerii la curte neeșiți / pe la gazdele sale, au alergat la domnu cu rugăminte de l-au ertat de acea slătire, poruncind să-l

lase. Iară Horopceanul, ce-au fost căpitan, trecînd pe la odae unde era închis Iordache vornicul, poate fi fostu și batu striga : „Să ni-l dea vodă să-l ucidem cu pietri pe Iordachi ; sau vom strica rătădzile și-l vom ucide acolo în odae, că ni-au mîncat și ne-au sărăcit el cu frații lui și nu să mai satură de domni. Aceste cuvente a Horopceanului dintr-alții ce le audzise și i le-au spus lui Nicolae vodă, îndată au poroncitu de-l pusă la închisoare pe Horopceanul, și pre alții ce fusese cu dînsul ; și era să petriacă mare pediapsă Horopceanul. Aicea încă să vede și să cunoaște negraba spre pedepse a lui Nicolae vodă, nice spre vărsare de sînge, macar cu pricini arătate. / Și acmu și boerii sta să nu iasă cu dzile Iordache vornicul ; ce, Nicolae vodă nu priimiia, dzicînd : nu voi să-m înlîntu mînule în spurcat singele lui și, socotindu dintr-acele cuvente a Horopceanului să nu să facă vro năvală asupra lui Iordachie să-l omoară țara, au poroncitu de l-au mutat înluntru în curte la odae sup scări despre casele domnii și acolo au fost închis până la mazilie lui Nicolae vodă.

192 v

Iară și aceasta ni s-au părut cu cale a fi să pomenim aice. După ce să vădzu Iordachie vornicul în urgie lui Nicolae vodă, avîndu grije să nu-i cerce casa, o șcatulcă ce ave cu odorăle sale li-au trimis pe taină la un mitropolit ce fusese de Ohrida în Eși, Grigorie, socotindu / că, fiind chip duhovnicescu, nu o va vădi acea șcatulcă. Ce frumoasă taină ! Că mitropolitul acela luîndu acea șcatulcă cu odoarăle lui Iordachie vornicul o dusă la Nicolae vodă ; spuindu că-i a lui Iordachie vornicul, trimisă la dînsul să o ascundă.

193

Iară Nicolae vodă deșchidzînd acia șcatulcă, în care au aflat și izvod de cite odoară sint și care de cit prețu, atuncea au trimis acel izvod la Iordachie unde era închis de i l-au arătatu și l-au întreat a lui sintu acele odoară ce scriu în izvod ; au răspunsu Iordachie că-s toate a lui, iară nu le știe unde le-au fost trimis giupîniasa lui să le amîstuiască. Și atuncea i le-au trimis toate neatînse ; ce, Iordachie vornicul, fiindu la închisoare s-au aflatu la dînsul izvoade cu pecetea / lui Mihai vodă, cum c-au luat din țară 15.000 ug. Pentru aceea i s-au poroncitu de au dat 12 pungi de bani în banii birului ; însă și până a nu încăpe la închisoare au dat o somă de bani împrumut care și acia s-au socotit toate de au mersu în nevoile țării, cu alte împrumute ce s-au fostu dat, precum au arătatu toată

193 v

sama sa Nicolae vodă, la a doa domnie a sa, de care să va pomeni la rindul său.

194 Tîmplatu-s-au de au peritu și un buliuc-baş anume Paraschiv dintr-această pricină. Eșise la preîmblare Nicolae vodă, spre Copou, și la întorsul lui de la preîmblare îi eșise înainte vro 100 de siimeni cu beldii că așe umbla pen tirgu atunce de răul leșilor de strigau pentru ruptele ce eșisă și pre siimeni hătmănești ; / însă pe iușor la greul țării să pusesese și siimenii hătmănești și cei agești. Să îngrijase Nicolae vodă, vădzindu atîtea slujitori cu beldie, care ar fi putut mai cu cale să fie mersu fără bețe înaintea domnului ; și pre lîngă aceasta să înțălesesă cum acela Paraschiv ce era baș-buliuc-baş pre siimeni hătmănești era să rădice slujitorii asupra boerilor. Aceste pricini asupra lui Paraschiv fiindu și sfātuindu-să cu cîți boeri s-au aflat, au poroncit de i-au tăiatu capul din gios de grajdiurile domnești.

194 v Pe aceeaș vreme trecîndu salahorii din Țara Muntenească, să margă la Voziia pe la Galaț, din ce pricină alta ar fi nu s-au știut, că îmbătîndu-să în Gălați muntenii, au aprinsu tîrgul de au arsu și au jecuitu citeva case în Gălați. Venie bieții oameni cei / arși și jecuiți, aice la Nicolae vodă cu jalobă asupra oamenilor muntenești ; ce să facă alta Nicolae vodă nevrîndu să vatăme pe Costantin Băsărabă vodă, scrie la dînsul și de acolo iară scrisori pe scrisoare veniia. Trimisesă cărțile sale pe la margine de slobodzii, de cură oamini în țară de peste Nistru și din Țara Muntenească și de peste Prut din Țara Turcească ; și sfătuiia boerii să-i mute acei oameni de la margine mai în lontrul țării, pentru să nu poată lesne a trece iară peste Nistru. La aceste răspundea Nicolae vodă, că nu ține pe om locul, ce mila.

195 Poroncise pe la giudețe la țară, pe la părcălabi, să nu închidză oamenii pentru fie ce vină ; ce, care ar fi mai grele giudecăți să-i orînduiască la Eși la divan, cu soroc de la / părcălabi.

După moartea lui Ilie Catacozino visternicul, stătusă visternic mare Ghiorghită Apostol păharnicul, pre carile îl avea Nicolae vodă aproape ; ce, el nesîmțîndu-să de sama visterii, că i-ari lua așe curundu, nu-ș lua sama cu diecii de visterie. Iată deodată poruncă la visternicul să-s caute sama visterii : poroncit-au din boeri lui Ion Buhuș, fiindu vel logofăt și lui Ion Păladie ce fusese visternic mare la Mihai vodă. Stătut-au

acei boeri cîteva dzile în visterie, luîndu sama lui Ghiorghîță visternicul, fiind izvoadele din lontru scoase, să potrivască cu izvoadele din visterie ; că avea Nicolae vodă toate orînduelele cîte să strînge din țară, așa pre țărani cum și pre mazili, izvoade grecești, pe sama lui Sculi cămăraș din nontru. / Aflatu-l-au acei boeri pe Ghiorghîță vel visternic dator visterii cu cîteva pungi de bani ; și atuncea după sama și socoteala acelor doi boeri, scîrbîndu-să Nicolae vodă pe Ghiorghie vel visternic, l-au aruncat la simeni, la lefe de l-au închis la odăile sale (puîndu visternic mare pe Gligorie Jora). Țînutu-l-au siimenii la odăile sale închis pentru lefele sale ; au dat de nevoe, vâdzîndu-să de niște oameni peste poroncă pedepsitu. O samă de bani au dat pe la stiağuri siimenesți, la carii era orînduitu ; și atuncea l-au slobodzit siimenii cîndu au nemerit mazilie lui Nicolae vodă.

Făcusă Nicolae vodă în domniia sa o socoteală, care ni să pare că nu o va huli nime pe urmă, pentru hotarile tîrgurilor domnești, de la o vreme de deprinsesă / domnii cei mai de curund a da și a boeri și altora, așa cît n-au rămas loc deosebitu pentru hrana și agonesita pe dînsul tîrgurilor. Hărăzit-au locuri domnii cei vechi, a boeri, a slujitori, pentru slujba și credința spre stăpîni ; iară nu așa aproape de oraș ; cît să n-aibă tîrgurile deosebit hotarăle sale nesuppose dzeciuelilor a boeri și a călugări, precum să cunoscă bătrînile urice și ispi-soacele a bătrînilor domni cu ci-au miluit pre alții. Iară hotarile trebuitoare tîrgurilor nu le-au clintitu ; ce de au dat dîn locurile tîrgurilor ce prisosiia tîrgurilor, da, iară ce era trebuitoare tîrgurilor li-au lăsat neclintite ; nu cum stau acmu de n-au tîrgurile unde să se hrănească, fără dzeciuală despre alții. Acestea socotindu-le Nicolae vodă, nu dzice nemică / de daniile cele vechi (a vechilor domni celor bătrîni) ce de daniile cestor de curund domni ; însă întîi au spus și boerilor sei socoteala sa. Pus-au de au făcut cărți să să strice daniile cele ce s-au făcut de domnii mai de curundu, cu împuținarea locurilor tîrgurilor domnești ; că venise jalobele de la cîți tîrgoveți a cîteva tîrguri cum n-au unde să hrăni. Ce, pe urmă mainte de ce li-ari trimite pin țară să le sune, pricepîndu acmu bănaturi despre o samă de boeri, căroră li să didesă daniile și miluirile acelor domni trecuți, socotindu să nu-i mîhnească au părăsit, de au poroncitu să nu să mai ivască acele cărți.

Luasă Nicolae vodă de la Iordachie Ruset vornicul satul

197 Scheea, târgu, nu loc de a târgului / și Drăgșanul, care l-au fost datu întâi Iliiaș vodă Alexandru lui Ursachie visternicul cîndu l-au cununat ; pe urmă de Costantin vodă Cantemir, dat lui Iordachie Ruset vornicul ; ce acestea pe urmă iarăș li-au datu Nicolae vodă, trimitîndu-i și scrisorile ce avusese de la Costantin Cantemir vodă de i le-au dat lui Iordachie vornicul.

După închisoare lui Iordachie, pribegit-au Lupul Costachie vornicul, cu nepotu-său Costantin comisul ginirile lui Iordachie vornicul și cu Catargiul spatariul în Țara Ungurească, mai mult pentru închisoarea lui Iordachie vornicul. Iară Manolachie vornicul, fratele lui Iordachie vornicul mainte trecuse în Țara Unguriască până a nu să închide Iordachie ; legîndu pe un ciohodar a lui, / Nicolae vodă, au pribegit la Brașău. Și aceasta legătura a omului său de Manolachie vornicul au mai adaos scîrba pe Iordachi vornicul.

Iară la văleat 7219, de cu toamnă, trecut-au Cuciu imbrisorul împărătescu la Crîm la Dovlet Cheri hanul, de l-au chemat la Țarigrad. Stătusă acmu vezir, după Numan pașea Chiopriulioulu, Mehmetu pașea Baltagiul, cu a doa vezirie ; de au stătut la sfat, din care s-au stricat pace cu moscalii îndemîndu craiul șfedzăscu, aflîndu-să tot în Tighine ; de care să va pomeni la rîndul său.

Iară Nicolae vodă înțelegîndu de hanul c-au trecut la Poartă și că s-au schimbat și vezirul, știîndu pe hanul neprieten încă tătine-său și simțîndu și de ernatecul aice în țară a leșilor lui Halițhii / cu cheltuiala a țării și singur iș pohtie mazilie, vâdzîndu și țara slăbită. Aștepta din dzi în dzi să-i sosască mazilie ; precum s-au și tîmplat ; că, nezăbovîndu vreme fiind încă hanul la Poartă, la luna lui noemvrie în 23 dzile, i-au sosit mazilie, după ce au domnit 1 an. Era într-o gioi la divan Nicolae vodă și acolo giudecînd 2 rînduri de oameni, vâdzură boerii carii să tîmplasă la divan, cum au venit un copil din casă de au spus postelnicului celui mare cum au intrat 2 turci dreptu la odă unde este închis Iordachie vornicul, de au sfărîmat rătiedzile și au intrat în lontru la Iordachie. Aceste spuîndu-le acel copil din casă postelnicului în taină și postelnicul cel mare au șoptitu lui Nicolae vodă, îndată s-au sculat de la divan, însă / nemică schimbatu din față ; iară boerii carii să tîmplasă la divan, îndată au priceput mazilie domniei și o samă au eșitu pre poartă despre sfetii Nicolae, că celelalte porți acmu era închise. Deci, a doa dzi, stringîndu-să boerii la

curte, au aflat caimacani puș de la domnul nou Dumitrașco Cantemir vodă, pe Iordachie vornicul, pe Antiohie Joara hatmanul, Dabijea păharnicul. Însă nu așa vesel Iordachie de domnie lui Dumitrașco vodă, căci nu-i era pe voie nice aceea domnie, cum că s-au vădzut slobod de la închisoare și atuncea și Ghiorghiță visternicul au eșitu de la închisoare de la odae siimenilor. Și dintr-acei 2 turci ce scoasesă pe Iordachie de la închisoare, era unul slugă lui Antioh vodă învălit turcește, anume Saracia, pe carile apoi l-au făcut / Dumitrașco vodă agă. Intr-aceea dzi sosise și Iosuf aga cu mazilie.

199

Iară fermanul cel de mazilie, fiindu-i acel aga prieten, nu s-au cetitu în ivala tuturor ; ce l-au dat lui Nicolae vodă, de l-au vădzut și l-au cetitu singur de nime audzit. Iară Dabijea păharnicul îndemnatu de vornicul Iordache, au mersu la odae cămărașului celui mare, să ie bani ce va găsi de a lui Nicolae vodă. Dat-au veste lui Nicolae vodă pe cum Dabijea păharnicul au mersu să cerce pentru bani la cămară ; degrabă înfocatu de minie, luindu buzduganul și purcesesă singur să margă la cămară ; ce oprindu-l postelnicul cel mare Dumitrache Ramadan, arătindu-i că nu i să cade singur să margă, au mersu postelnicul cel mare la ceelalți caimacani. Și așa / s-au întorsu Dabijea păharnicul din calea sa. Iară Nicolae vodă, gătindu-să spre calea Țarigradului, au purces noemvrie în 26 de dzile ; și mainte de purces gâlcevitu-s-au Iordachie vornicul cu Nicolae vodă înaintea agăi ; care lucru nu-i va lăuda nime, a supăra pre domnu la mazilie. Petrecutu-l-au boerii carii s-au timplat aice cu slujitori, și șvedzi și căzaci, carii să afla aicea în oraș pe aceia vreme ; numai Iordache vornicul, vrindu să-l petriacă și el, și acmu să suisă în leftica lui căci era slabu de picioare nu l-au petrecut, oprindu-l un turcu trimis de acel Iosuf aga, dzicindu-i să-ș margă la gazdă-i ; și aice să vădzu că Nicolae vodă nice petrecere lui n-au vrut să priimască.

199 v

La luatul dzua bună de la boerii ce l-au petrecut, / au dzis giurindu-să, cum n-au avut gîndu rău, nice spre boeri, nice spre țară ; iară cine i-au greșit să fie toț ertați.

200

Buhuș logofătul era închis în visterie de Iosuf aga, pentru aceasta pricină venise acest agă mainte și cu mazilie lui Mihai vodă și atuncea la acea mazilie, aflîndu-să Buhuș cu alți boeri aice în oraș, cu îndemnarea lui Mihai vodă acmu mazil, au fostu făcut mărturie acel agă cu pecețile boerilor acelora ce să timplasă pe acea vreme ; între care și Buhuș logofătul era,

309

cum birul ce era să-l dea Mihai vodă la împărăție au rămas asupra țării. Care pe urmă venindu Nicolae vodă domnu, au cercat cu cadii și nu să afluă asupra țării ; ce acel Iosuf aga, vrindu să-ș îndreptedze acele mărturii că s-au făcut direpte de
200 v au rămas țara datoare / cu acel bir din dzilile lui Mihai vodă, și Buhuș logofătul pricindu, cum ei n-au mărturisit atuncea nice știu nimică, iară de le sint pecețile, atuncea au strinsu peceți cu porunca lui, pomenindu că fac alte mărturii, să să știe cine din boeri au rămas nepribegit, în Țara Leșască, și cine sintu rămași neduși den țară ; iară de altele nu știe să fie mărturisit ; iară pecețile lor de le-au luat cine știe la ce fel de mărturii le-au pus.

Și așa mîniindu-să aga, au poroncitu de au închis pe Ion Buhuș logofătul, vrindu să-l ia cu dînsul să-l ducă la Poartă. (Ce poate fi și pentru să mai ia cîte ceva după lăcomie lor). Fugit-au Buhuș logofătul din visterie cu o dzi mainte de ce era să porceagă acel agă, cu mazilie lui Nicolae vodă, noaptea la
201 Miroslava ascunsu până / au purces acel Iosuf agă și s-au de-părtat de au eșitu iarăș la gazda sa Buhuș logofătul.

După ci-au purces Nicolae vodă din Eși cu mazilie spre Țarigrad, de la Piscu s-au pornitu agărlîcul înainte la Galați ; și acolo la Piscu i-au eșit înainte cîțva oameni slobodzieni, pre carii i-au fostu adus cu cărțile sale dintr-alte țăr în țară, fiindu în odihnă pe cărțile de tocmală ce li s-au fostu dat, de-au grăitu înaintea lui Iosuf agăi, care duce pe Nicolae vodă la Poartă, dzicîndu că mare strîmbătăți au făcut împărăție de au mazilit pe Nicolae vodă, care au făcut țară. „Era un domnu de să ținea de cuvîntu ; ne-au adus cu cărțile sale ; și ni-am aședzat în
201 v țară ; acmu ne vor răsipi alții“. Aceste acmu fiind / sositu și Dumitrașco Cantemir cu domnie la Gălați, înțelegîndu acmu agărlîcul lui Nicolae vodă, cu Iordache aga sosise la Galați, au pus de au poroncit acelui agă ce era ispravnic pe agărlîcul lui Nicolae vodă să treacă mai în grabă în ceea parte să nu-l apuce dzua în Galați ; iară Nicolae vodă au intratu cu toți oamini săi ci-au avut în Galați, de au ședzut oturac 2 zile.

Mers-au la Dumitrașco vodă de s-au împreunatu de au vorovitu cîțva amîndoi domnii și mai multu pentru aceaste că trimițîndu Nicolae vodă niște tescherele și fermanuri împără-tești, și polițe, mainte, la Țarigrad, și fiindu unele și pentru sama birului țării, pe cale ducîndu-le omîinii lui Nicolae vodă,
202 le-au tilnitu / Dumitrașco vodă și le-au luat la sine. Pentru

acele îl poftia Nicolae vodă pe Dumitrașco vodă să i le dea ; ce-au răspunsu Dumitrașco vodă cum nu-s la dînsul, nice sintu îndemină. Iară trecîndu Nicolae vodă de ceea parte Dunărea, au răpedzitu de iznoavă la pașe de Tighinea, de i-au trimis alte tescherele, de au încheietu birul datu din domniia sa la visterie împărătiască. Îi scrisese și prietini de la Poartă, precum să nu-ș facă inimă rea Nicolae vodă de mazilie, căci așa ceastă dată au împinsu vremile ; iară fără zăbavă va fi iară domnu, precum au și poroncitu la o samă de boeri să știe că nu va zăbovi un an și va eși domnu. Acel agă Iosuf ce venise cu mazilie lui Nicolae vodă, îi era prietin, precum s-au vădzut și cu fermanul cel de mazilie de i l-au dat de și l-au / cititu singur neaudzitu de nime, precum s-au dzis și mai sus. 202 v

Acesta Nicolae Alexandru vodă era la stat de mijlocu, iară cinsteș om ; și în filozofii și în istorii și într-altele ce să cade a ști unui domnu, era deplin învățatu ; știe și cîteva limbi, precum arătatuși mai sus și om dumnedzărescu, păzie tare besereca ; la mîncare și la băutură foarte puțin ; spre sfintele beserici și mănăstiri scăpate milostenie făcea ; spre săraci și spre văduve cu milă era. Iară era grabnic la mînie și mai ales asupra acelora ce-i cunoștea că mîncea banii vîsterii, și spre cei ce făcea strîmbătăți / și supărări săracilor și spre carii era neascultători la porunci ; era fără preged și cu privighere la trebile ce era a țării, gata și cu nevoințe a plini poroncile împărătești. Macar că nu era răsipitoriu, dară încăș spre ceea ce slujia cu osîrdie era darnic, că cunoscîndu acele ce sintu de folos țării, din multe pricini împiedecîndu-să nu pot să le facă și vădzînd pre unii din boeri că nu era mulțemiți, dzice acestea : („Nu odată să samănă și să seceră și nu odată să ultuește pomul și să culege dintr-însul rodul) ; așe și noi, toată averea noastră o am cheltuitu în trebile țării și avem răbdare. Trebuie și dumnevoastră să rugați dumnedzău să trăim și noi în domnie și pe urmă veți cunoaște dumnevoastră / și plata ostinelelor voastre și întemeere caselor dumnilorvoastre.“ Și în domnie lui nice obiceiul nou nu s-au izvoditu ; ridicat-au dară și dare de pre păpușoi și au legat să nu mai fie, care s-au fostu scornit la alți domni de mainte vreme. 203 v

Însă nice aciasta uitării nu vom da : cum au sosît Nicolae vodă la Galați, venind la domnie și făcînd divan, care jeluindu-s cei săraci pre boeri pentru strîmbătăț ce ave despre dînșii, pentru care vădzînd Nicolae vodă nedireptate n-au fățărit

nemărue ; ce pre mulți i-au certat din Gălați pân la Eși, pe unde au făcut pe la conace divanuri pre obicei. Și în târgu în Birlad fiind strînși toț boerii cei mari și mici și mazilii și toată Țara de Gios și fiind temnița Birladului / plină de oameni pentru datorile turcilor, din dzilile lui Mihai vodă, îndată au poroncitu de i-au slobodzit pre toți ; ce, venia turcii de arăta cărți de giudecăți de la boeri ; pre carii întrebându-i Nicolae vodă răspundzîndu-le : aceste giudecăți faceți dumneavoastră săracilor. Ce boerii așe au dat samă, cum le-au scris cărțile lui Mihai vodă, așe au giudecat. După care fiindu ei strînși toți de față la divan, le-au răspunsu : în dzilele mele să căutați la dreptate, ca să nu dziceți pe urmă că nu v-am datu dumilorvoastre a înțalege. Pre lingă aceste carii nu vrea din cei neînțalegători să vie de față la divan după jaloba omului, îndată trimite de-i aduce oameni domnești cu ciubote fără voe lor. Ce, vădzîndu / divanuri strasnice, să învitasă oamenii cei cu strimbătăți asupriți, de apuca unul pe alaltu, strigînd : „haida la divan !“ Deci cei vinovați și mai virtos cee ce-s mîncători din slujbe, vădzut-am acolea pre loc și din cei mai de frunte și din boeri și din cei mai de gios, scoate bani din buzunar de să împăca, numai la divan să nu margă. Care apoi și la Eș, în toată domniia aceasta, mulți să împăca afară din divan, ferindu-să de fața domnului să nu cadză la rușine. Și era veseli toți pemintenii, mulțemînd lui Dumnedzău, că ni-au trimis domnu bun și milostiv, că era liniște mare și pentru dări și de cai de olac ; nime boul omului, sau carul, sau piine să ia cu sila la jicnița cum lua la alți domni, ba. Sta târgul făinii ezit din piine din toate părțile ; efinătate și bivșug în toate bucatele. Numai mîncătorii avea voe rea, că nu pute mînca / ca-n dzilele de mainte altor domni ; ce în puțină vreme au fost acea bucurie bieților pemintenilor Moldovei, că s-au mazilit Nicolae vodă după ce au domnițu un an, pe cum s-au pomenit mai sus. Și pre urma lui au venit la domnie Dumitrașco vodă feciorul lui Cantemir vodă, cel mai mic, de au făcut în țară mare zorbalic. /

De domnie lui Dumitrașco vodă Cantemir, vleat 7219

Domniia lui Dumitrașco vodă într-acesta chip au fost : fiindu el om istețu, știindu și carte turcească bine, să vestisă acmu în tot Țarigradul numele lui, de-l chema agii la ospețele lor cele turcești, pentru prietenșug ce avea cu dînșii. *Alții dzic,*

știindu bine în tambur, îl chemau agii la ospete, pentru dzică-turi*. Și ales au fostu legat mare prietenșug cu un Daul Ismail aga, care, fiindu capichiaha hanului la Poartă, deci chemindu-să hanul Dovlet Cheri, precum s-au pomenit și mai sus, prin Cuciu Imbrihorul împărătescu / la Poartă; și acmu hanul avindu a ochiu pe Nicolae vodă, aflat-au vreme acel Daul Ismail aga, pre mijlocul hanului, fiindu-i capichiaha, de au scos domnie țării lui Dumitrașco vodă, știindu turcii și credința tăține-său lui Cantemir vodă bătrînul și fiindu acmu și pace stricată între împărăția turcului cu moscalii. Deci, după ce au luat Dumitrașco vodă domnie nemică zăbavă n-au făcut, ce de sirgu au purces din Țarigrad spre Moldova în cai de menzil, împreună cu Schimni aga, fără tuiuri, fără sangiac, fără tabulhanaoa împărătiască; și pre urmă tîrdziu i s-au trimis de la împărăție tuiurile. Și au sosit Dumitrașco vodă la Eși în scaun, în luna lui dechembrie 10 dzile. Însă dacă s-au apropiet de oraș, i-au eșit boerii țării și cu slujitori și cu tabulhanaoa țării / de i-au făcut alai după obicei; ce în loc de oarecare semnu, venie înainte lui un turcu cu o ghigă lungă de lemn, țîindu a mîna; și așa întrîndu în oraș au mersu la besereca lui sfetii Nicolae, unde i-au cetit molitfa de domnie chir Ghedeon mitropolitul țării și, de acolo, mergînd la curțile domnești, s-au citit fermanul împărătescu și, după obicina, i-au sărutat boerii mîna și poala, ca unui domnu tînăr în divanul cel mare.

După aceste toate și Dumitrașco vodă au făcut voroavă singur la toți de obște, că era slovednic la acestea, dzicîndu să fie unii cătră alții întru dragoste, poftindu pre cei bătrîni ca pre niște părinți, pre cei de vîrstă sa ca pre niște frați, pre cei mai tineri ca pre / niște fii, arătînd ce ar fi folosul unirii boerești; și după aceea au îmbrăcat pe caimacani cu căftane, mulțemindu-le de slujbă. Și peste 3 dzile au boerit și pe boerii cei mari; iară dechembrie în 23 dzile au sosit la Eși și doamna lui Dumitrașco vodă, anume Casandra.

Aice în Eși acmu venise vro 3000 și mai bine de leș a lui Halitchii; ce era amestecați și lipcani și tătar, și căzaci; asupra cărora era mai mare Grudzinschii, staroste Ravschii. Ernatecul lor era din țară orînduit, care au luat boerii cu poronca lui Dumitrașco vodă, pungi de bani de la neguțitori turci, de le-au dat leșilor pentru ernatec; ce, ernîndu leșii în Eși, multe rău-

* Interpolare pe marginea manuscrisului.

207 v tătăi au făcut oamenilor ; ce băta și morți la beție lor cum / li-i obiceiul leșilor, carile nu le putem lungi cu scrisoare.

Iară cîndu au fost în luna lui februarie dzi întii, din poroncă ci-au avut, au purces toț leșii din Eși la oaste și ca să să împreună cu tătarii la Nistru la ținutul Sorocii și cu stăpînul lor cu Halițchii ; ce atita au fost de ger vro 4 dzile, cît până la Soroca mulți leși și căzaci au înghețat ; iară pe unde li-au fost cale din Prut pân în Soroca cîte sate au fost tot au mîncat de au rămas pajîște.

208 Tătarii încă le-au fost poronca să margă pe de ceea parte de Nistru ; ce ei ca niște păgîni crudzi n-au băgat samă și au trecut peste oameni pen ținutul Lăpușnii și a Orheiului și a Sorocii, care să nu lungescu cu voroava, căci numai / că n-au robit, iară altă ce-au găsit tot au mîncat și au prădat pre oameni până la Soroca de n-au rămas cu nemică. Prinsese oameinii de veste pentru oștirea tătariilor ; și s-au cercat și la domnie ca să să dea în laturi din cale lor ; ce, Dumitrașco vodă, avîndu ferman de la hanul și de la vezirul și de la sarascheriul, cum să nu triacă tătarii pin țară și într-aceea nedejde au poroncit acelor lăcuiitori să șadză pre loc ; că, carile să va clăti de pediapsă va fi ; și n-au clătit și la mare stricăciune au rămas acei bieți oameni.

208 v Și așea împreunîndu-să oștile, de la Soroca au tras Halițchii cu soltanul la Nemirova la moșie lui ; ce bieții creștinii, lăcuiitorii di pin sate de pe acolo, vădzîndu atîta spudzime cădzînd asupra lor, s-au închinat de au ernat tătarii și leșii / peste dinșii până în primăvară ; căci oștile moschicești au fost depărtate în Țara Leșască o samă la Litfa, alta-i la Riga cu Șeremet, la ernatec aședzate, iară țar Petru la Santo-Burc ; căci ciț moscali oșteni au fost din Nistru până în Nipru, și căzaci de cei nevicleni, dacă au înțales de venire tătariilor, au păzit de s-au dat toți spre Chiov.

209 Așijderea tot atuncișea și de la Crîm s-au sculat Devlet Cheri han cu mulțime de tatar și cu căzaccii zaporojeni, carii s-au fost rocoșit și, de frica moscalilor, fugisă la partea tătariilor spre Perecop, pre care încălărîndu-i hanul i-au luat cu sine ; și fiind apele înghețate, mers-au hanul cu toată greime pe dincolo de Nipru, până au intrat / în Țara Moscului, unde se chiamă la slobodzii, la tîrgu, la Harcova, care nice acolo nu să tîmplasă din oștile moschicești fiind depărtate, cum s-au dzis mai sus ; ce, o samă de tîrguri mai slabe, vădzînd nevoe s-au

închinat ; și iarăș au ernat și acolo tătarii peste dînșii și multă răutate și robie au făcut.

Înțelegîndu moscalii de aceasta, căci ei au știut că au pace, s-au bulucitu un voevod cu oști ; împreună cu hatmanul căzăcescu, anume Scoropadschii, pe carile l-au pus moscalii hatman în locul Mazepii și așa au mersu acolo de au dat război tătarilor vitejește ; care vădzindu tătarii focul moscalilor, au dat dos, și cit au putut au robitu pe creștini și s-au învirtejit iară la țara lor la Crim cu mulțime / de robi.

209 v

Iară Galga sultan și cu Halițchie, tot pe aceea vreme, sculatu-s-au de la Nemirova și di pin toate ținturile și satele cele închinat, strîngînd oaste și moșcii cu sape, și cu hîrlețe și cu alte măestrii și au mărșu de au ocolit cetate Bila-Țircov ; unde numai acolo să închisese puținei moscali cu oaste și cu orășenii de loc și mare năvală le-au dat cîteva dzile ; făcut-au și meteredze ; ce, n-au putut isprăvi nemică. Deci tăvălindu-să tătarii tot pe acolo pen pregiur, spun c-au fost 30.000 de tatar și cu oaste lui Halițchii ; și așa au venit Galicin voevodul cu 8000 de moscali și cu niște stiaguri de moldoveni de cei sluiți în leafă, care ei s-au lovit întii cu străjile / tătărăști ; între carii au fost cap Gligoraș Ivanenco polcovnicul, și frate-său Ioniță rohmistrul, carile l-au fost robit craiul șvedului fără veste de la Iohurluc și apoi fusese scăpat. Ce, tătarii cum li-i firea cea vicleană, au stătut întii a dare războiu, iară apoi au dat dos a fugire ; moldovenii au dat într-înșii a-i gonire tîndu-i, până au dat asupra toiului și atuncea i-au impresurat tătărime și mulți au cădzut supt sabie și robi pre mîna tătarilor. Atuncea au perit și Ioniță, fratele lui Gligoraș polcovnicul, fiindu vitiazu bun, numai avîndu smintială de i s-au poticnit calul și au cădzut gios și așa fiindu impresurat de păgîni au perit de suliță. Iară alții puțini au scăpat ; ce, sosindu și Galicin voevodul cu moscalii, au dat războiu față / tătarilor ; ce, tătarii neputîndu suferi focul moscalilor, au dat dos înapoi ; nice moscalii fiindu oaste gre nu i-au gonit. Și așa tătarii implîndu-să de robi și de alte jacuri, prădîndu și robindu, s-au învirtejitu iară înapoi pe la Tighinea la Bugiac plin de robi. Acest bine au făcut Halițchie creștinilor.

210

210 v

Lucrîndu-să acestea într-acele părți, iată acmu venise de la Împărăție poroncă la domnul muntenescu, Băsărabă vodă și la Dumitrașco vodă, ca să facă pod mereu peste Dunăre la Obluciță ; deci, Dumitrașco vodă orînduisă pe Ion Buhuș biv

211 vel logofăt, fiindu mazil să margă la Putna pentru sirguiala lemnului, ce el fiindu om și can bolnav și neavîndu nice cai în grabă să purciagă, s-au mîniatu Dumitrașco / vodă de au pus copii din casă de l-au scos din tîrgu numai pe un cal călare, fără slugi, fără nemică (ocarnică faptă ! pentru pricină mică au ocărit pe boer mare). Iară pre urmă nu să știe din ce pricină au venit poroncă de la Poartă ca să poarte de grije Dumitrașco vodă pentru craiul Racoție să nu triacă pin țară la oștile moschicești ; datu-s-au tare poroncă la străj pe margine ; ce, el, cîndu au fostu la cia de apoi, au eșit pe de altă parte pentre munții Țării Ungurești și s-au dus la împăratul Moscului fiindu la Iavorov. Ce, de aceste-i destul.

211 v Domnind Dumitrașco vodă Țara Moldovei, deodată să părea tuturor că ari avea de grije pentru chivernisala spre folosul țării, ceva ; știindu-să el pre sine / foarte a fi învățat, n-au socotit ca să întrebe sfat de boerii cei bătrîni, ce cu mintea sa cea crudă au socotit de au trimis pe Pricopie căpitanul pin Țara Leșască la împăratul Moscului ca să vadză, cercîndu-să cu cărți încă de cu iarnă, pe cîndu să afla hanul în pradă în Țara Moscului și sultanul cu Halițchie la Bila-Țercov, pe cum s-au pomenit mai sus, dîndu parole că de va cobori împăratul Moscului cu oștile în gios asupra turcilor, va hi și el tot una, dînd a înțalege că dîndu-i-să bani, va face și el vro 30.000 de moldoveni călărime. Așijderea și Băsărabă vodă domnul muntenescu încă s-au fostu mai de de multu cercîndu, că așe-ș avea rezidentu acolo, ca să fie și el tot una la acea tîmplare cu oaste munteniască. /

212 Împăratul turcescu încă gătisă oaste improtiva Moscului cu vezirul său Mehmet Baltagioulu, ca la 150 de mii, alții dzic că au fost și mai mult ; ce, lui Dumitrașco vodă, dacă i-au venit adeverință de la împăratul Moscului, au început și mai tare a imbla, și în ce chip ari face să să hainească și să nu-i prindză turcii de veste ; ce de o parte trimite veștile la Poartă, de altă parte trimite cu giurămînturi la moscali despre sine, ca să vie mai tare și ce să lucrîadză la turci.

212 v Iară simțîndu și pentru Nicolae vodă, precum nu doarme și să cearcă la Poartă pentru domnie, au și orînduitu cîțva boeri să margă la Țarigrad cu piră asupra lui Nicolae vodă, anumea Ion Sturdzea / vel vornic de Țara de Sus, Manolachie Ruset biv vel vornic, Dabijea banul, Ghiorghită, biv vel vistiernic, Vasilie Hăbășescul medelnicer și pre alții mai de gios ; februarie 13, au

purces din Eşi. Iară pe Lupul Costache, vel vornic, cu o săptămână înainte l-au trimis la Tighinea la Kara Mehmet paşa sarascheriul, de au făcut şi paşe ardzu cu pîră asupra lui Nicolae vodă ; ce, cîndu au sosit boerii la Țarigrad, n-au apucat pe vezirul acolo, fiindu acmu eşitu şi purces la Odriiu. Deci, nefiind vezirul, dat-au boerii ruca la singur împăratul, aprinzindu-ş şi o rogojină în cap, că despre vezirul iş tocmise acmu lucrurile Nicolae vodă, că înţălesesă cum vin boerii cu pîră ; ce nice de un folos nu i-au fost, fiindu vezirul la Udriiu şi macar c-au fostu poroncit vezirul la caimacamul de Țarigrad să trimaţă boerii țării cu jalobele / la Odriiu, ce n-au avut cum face caimacamul porunca vezirului, căci acmu întrasă în urechile împăratului jaloba asupra lui Nicolae vodă şi au dosit cîtăva vreme de la casa sa. Că eşisă poroncă de la împăratul la Baltagi-baş, de i-au călcat casele până în 3 ori, cercîndu-l ; şi au cheltuit boerii citeva dzile acolo ; şi nemică isprăvindu s-au înturnat iară în țară şi încă mare noroc au avut că nu i-au apucat acolo pe loc vestea, precum s-au hainit Dumitraşco vodă asupra împărăției, că n-ar fi mai vădzut Moldova în veci.

213

Intr-acestaş an, văleat 7219 april 6 dzile, murit-au Iosif şi Leopoldu împăratul nemţescu, fiindu şi împăratul Moscului la Iavorov în Țara Leşască cu oștile la ernatec. Iară pre lingă / aceasta, iubite cititoriu, să ştii că am mai adaos la această istorie şi nişte răspunsuri de nişte trătăj moschiceşti tiparnice, pe cum au scris împărăția turcului la împăratul Moscului, şi apoi şi împăratul Moscului la împăratul turcescu, pentru pricinile păcii, cum s-au fost întărit, şi pre urmă cum s-au stricat ; care aceste răspunsuri s-au purtat mainte, până a nu să coborî oștile moschiceşti din sus în gios.

213 v

*Cartea sultanului Ahmet, cătră marile domnul Moscului,
Petru Alexeevici*

Sultan Ahmet han, fiiul lui Mehmet han, pururea biruitor. Slăvitului şi alesului întru cei înălțați domni, ce cred întru Isus, care este întru norodul potentatului a Mesii răzgiudecătoriuului de lucrurile cele mai / de triabă a norodului creştinescu, domnului înfrumuşetului cu mare cuviință, covîrşitului cu cinste, cu slavă, imperatoriui a domnilor moschiceşti şi a toată Rusiia şi altor multe țăr domnitor, supt stăpînire lui aflîndu-să, lui Petru Alexievici (căruia sfişitul ca să fie norocit,

214

și cu bine aflatu și îndreptat cătră cale de spăsenie). Cum aceasta a noastră împărătească carte va sosi, înștiințat ca să vă fie, precum mainte de aceea care s-au trimis din parte voastră 4 cărți la solul vostru care acmu este petrecător lingă a me Poarta, slăvitul între cei mari voevodzi a norodului me-siașescu, Petru Andrievici Grosul (a căruie sfârșitul să fie norocit), și pomenitul solul vostru luind acele de mai sus dzise cărți la a noastră mărire împărătiască și pentru isprăvire a

214 v lucruri oarecare lui / poroncite de la mărire voastră, el, dară întru a noastră norocită Poartă după vechiul obicei a stăpînirii otomanilor din rostul său le-au arătat nemesnicului vezir (a căruie slavă și putere a lui Ali pașea întru tot cel de sus ca să-i înmulțască în veci). Prin a căruie mijlocire, a noastră împărătiască mărire am poroncit, ca de mai sus numitul solul vostru să să arăte întru seninată și pre înălțată a noastră împărătiască Porta și cu plecată închinăciune după vechiul obicei să ne dea cărțile voastre și după aceea pren pomenitul vezirul nostru dintr-însăle să să prepue. Așjdere după aducere solului vostru întru a noastră puternică împărătiască curte, precum să cade s-au adus și de toate cătră a noastră împărătească mărire s-au făcut vestire ; mai virtos întru acea dintii a voastră iubită

215 carte s-au scris, cum întru bună vreme / a fericit răpăosatului nostru frate, sultan Mustafa han (carele-i de la dumnedzău aședzatu-i în cuibul raiului) de mutare lui Moameth, (asupra căruie ca să fie blagoslovenie), în anul 1112, în luna lui muharem 26 dzile, cu pre înălțată Poarta a fi petrece în veci, cu a voastră împărăție urmat este pe 30 de ani ca să ste pace. Și până la acest număr despre îmbe părțile graiurile de pace ferite și păzite sintu neclintit ; ce, acmu de vreme dintru a sa parte voi că ați socotit și ați arătat, cum aceea ca să o înnoim și a noastră împărătiască mărire, cum ni-am rădicat și ni-am pus pre bun aflatul, pre înălțatul și împărătescul scaun și ne-am coronit, ce până la acestu număr, macar că acest lucru pentru oarecarile prepusuri s-au îndelungat, ce totuș al vostru cuget s-au arătat

215 v curat și din parte / voastră solului vostru deplin putincioasă voe s-au dat, pentru aducerea aminte și pentru întăritura aședzării de prietenșug și a cădzutei păcii. Așjdere și dentru a noastră împărătiască parte s-au hotărit aceasta pentru bună a voastră tovărășie, și a sănătății priimire și al vostru curat prietenșug a-l ține ; pe cum din vreme fericit răpăosatului nostru frate, din numărul aședzat, cia întărită cu graiuri îm-

părătiască carte, tocma pe 30 de ani au fost dată. Deci și noi după cea întărită cu graiuri a noastră împărătiască carte, cu cele numărate stările, cu toate graiurile de pace așezate și acorde, carile stau într-acia întărită carte, și din partea împărății noastre asemenea înnoim și denainte preluminăteii feții nostre împărătești, solului vostru acea carte s-au / dat la mîni. 216

Și așe dară dupre acele de mai sus numite așezările, pentru mai bună întăritură și a stării cum s-au făcut pace, și cătră hanul Crimului, și la marginile împregiurul Niprului, și și altor capete și diregătorilor ce să află într-acele părți, precum să cade foarte tare am cuntenit și am dat poroncă. Așijdere și din partea voastră pentru ferința păcii și a graiurilor pre la locurile ce s-ari cădea ispravnicilor și zapciilor oștilor voastre iară așe să poronciți ce dară aevea s-ari face, aceea vrednică de laudă va fi. Iară ce mai poftiți în cărțile voastre pentru Sfințul Mormîntu, carile să află la Ierusalim, ce, aceae stătătoare este întru oarecarile socotele, ca după pace de imbe parțile cu folos să fie. Și pentru aceasta de grăit cu solul vostru s-au întîrdzietu ; iară cum înainte să va / grăi, și acele prin de mai sus numitul al vostru sol, răspunsul vă s-a trimite. 216 v

Pre urma aciei cărți, alte ale voastre 3 cărți au mai venit, și ce este scris într-insele, pentru acele cu solul vostru pre largu și din destul s-au poroncit a grăi. Deci și acele lucruri precum de amănuntul i să va lui știre face și ce să va cădea amînduror părților de întăritura prieteșugului, care și ce s-ari cădea, după datorniceasca arătare de toate vom face înștiințare. Pace dară ca să fie asupra aceluie carile va urma cale de mîntuire. Scrisu-s-au în anul 1121, la sfîrșitul numărului, în luna lui zilcadea, întru împărătească cetate Constantinopol, întru a noastră sultăniască prea înălțată curte. / 217

Capitola Adecă întăritura

A tuturor bunătăților ziditoriul, întru tot puternicul, carile în veci este petrecătoriu, neapropietul, nevădzutul, pururea laudatul și purure slăvitul, unul Dumnedzău și domnul cu agiutoriu și mila și a prorocilor, mai cap, Muhamet Mustafa (asupra căruie ca să fie blagoslovenie lui Dumnedzău), carele este amînduror lumilor mai slăvit, a căruie de biv multe a lui și minunate

ciudese, asupra tuturor ca să fie pace și blagoslovenie lui Dumnedzău.

Sultan Ahmed han, fiul lui sultan Mehmet han, pururea biruitor.

- 217 v Eu, a pre cinstitelor și a blagoslovitelor cetăți și a cinstitelor hramuri și a svintelor locuri, unde tot norodul să închină, de Dumnedzău cinstite Miscă, sfintu seninate / Medinile și a sfintei cetăți Ierusalimului slujitor și stăpîn și monarha pof-titelor a 3 mari cetăți, Țarigradul, Udriului și a Brusii, poron-citoriul Vavilonului și Damascului, avîndure duhul raiului și mai alesul în vremile de acmu neprotivnicul Egiptul, a toată Araviia, Halepul, Antiohii, a Haldeilor, Arapiia și a Persii, Ahsa, Dalsiia, Richiia, a Mesopotamii și altor părți de țăr : Vanii, Chilichii, Gruzii (=Giurgii), și a țării Militinii și a marei Armenii, Sivasaeții, a Caramanii, Barbarii, Ethiopii, Argierii, Trablosul și a ostrovelor, Rodosul, Ciprul și a Candii, a Mărilor cei Negri și cei Albe și a ostrovelor Sivah, Anadolul (adecă mai mică Asiia) și Țării Rumelii și a țărilor tătărăști și a țărilor de la Chefe și / cu țările carile sint suptu ascultare ei, și a Bosnii, Temișvarul și al Belgradului, și cu cetățile tari olatul de acolo și a Țării Muntenestești și a Moldovei și a multe slăvite, lăudate și vrednice cătră arătare locuri și a cetăți împă-ratu și a visterilor celor direpte, împărat peste împărați, mai milostiv și mai puternic soltan fiul soltănescu și monarha și monarșescu fiu : sultan Ahmet han, fiul lui sultan Mehmet han, nepotul lui sultan Ibrahim han. În ce chip cu însămnarea de mainte noi a noastră mărire sultănească, acel pre înălțat și mai norocit, otomănescu și împărătescu și monarșescu și sultănescu și foarte pre lăudatul scaunul cu întăritură l-am aflat, iară mainte de aceasta întru bună aflată vreme a feri-cit / răpăosatului, carile este de la Dumnedzău aședzat în raiu, al nostru frate sultan Mustafa han (asupra cărue ca să fie milostivire și ertare), cu slăvitul și alesul între domnii cei înăl-țați carii cred în Isus, asupra potentăților ce oblăduescu întru norodul Mesii, potentatului răzgiudecătoriului celor mai de triabă lucruri a norodelor creștinești, domnului ce-i înfrumoseț cu precovîrșită, cu mare cuviință, cu cinste, cu slavă și cu citenie, imperatoriu a domnielor Moscului și a toată Rusiia, și a multe ce să află supt însă țăr, cu domnul Petru Alexievici (a cărue sfirșitul ca să fie norocit, cu bine aflat și îndreptat cătră calea de spăsenie), urmat este pe 30 de ani ca să ste pacea.
- 218 v

Și cum au fost grăită și întărită cea împărătiască carte au fost dată la mîni, / iară acmu de vreme ce-i den parte de mai sus numitului domnu, pentru cea mai vîrtoasă aședzare și înnoire, **219** datu-s-au deplin putincioasă voe solului, slăvitului între cei mari domni a norodului Mesiașului, stolnicului pre carile l-au ales ca să aștefle pre lingă a noastră seninată Poarta, lui Petru Andrievici Grosul (a căruie sfîrșitu ca să fie norocit) și a lui iubite cărți au agiunsu cu poftă, cum pre acea întărită cu graiuri dentiiu împărătească carte să o întărim și să o înnoim. Și de vreme că al nostru cel de frunte sfetnic și alesul nemesnic, luminatul vezir, Ali pașe (a căruie slava și puterea, cel întru tot de sus ca să-i înmulțască în veci), cătră a noastră împărătiască seninată față pentru acele ne-au dat a înțalege ; și noi dară din parte noastră, cu mai / sus numitul imperator, **219 v** acea cădzuta tovrășie și o cuvîntare să o păzim, poftim. Dreptu aceea, dupre acestu al nostru pre cinstit și mai puternic împărătescul semnu, acele de pace graiuri și acorde, carile întru acea întăritură carte cuprindu, cuvîntu într-un cuvîntu, înnoim : cu acest al nostru pre înălțatu și pre slăvit sămnul, a merge 14 statii, ca să fie stătătoare întru această a noastră pre cinstită și întărită precum s-au grăit carte, cu întărire o arătăm în vreme de mai sus pomenitului și fericit răpăosatului nostru frate, în anul 1112 în luna lui muharem în 26 dzile. Asemene tocma pe 30 de ani, pe cum s-au fost pus de mai sus numitele statiile și păceluite poncturi, cuvîntu în cuvîntu, și eu cu cinste întărescu ; pomenindu pre cela ce-au făcut / ceriul **220** și pămîntul și pre cinstit și pre sfîntul nume lui Dumnedzău și acelu depre urmă tuturor prorocilor Muhamed Mustafa (asupra căruia ca să fie pace și blagoslovenie și spăsenie lui Dumnedzău), privindu pre a lui multe ciudese, după al nostru monarșescu și încoronit obicei curat, pentru ținerea cuvîntului nostru, făgăduim ; de mai sus pre numitele statii, păceluite graiuri și aședzări, cum să cade să le ferim până cînd dintru acia parte nice un fel de vedere protivnică nu să va arăta. Iar dintru a noastră împărătiască parte să poroncește, ca din partea celor ce vor urma și mainte înființați ispravnici și și dintr-alți ai noștri pre cinstiți zapcii / și despre toate ale noastre biruitoare oști, cu toți podanii, de la noi-cu cinstiți slujitori, nice de un fel protivirea să nu să facă. Scrisu-s-au în anul 1121 în numărul dentii în luna lui șeval, în cetatea împărătească Constantinopole, întru a noastră sultănească pre înălțată curte. **220 v**

Macar că noi de dao [o]ri cătră a voastră sultănească mărire, în trecutul anul 1710, în cărțile noastre, în luna dni 17 iulie și a lui octombrie dni 18, numărul pre largu socotire noastră, pentru oprirea a craiului șfedzăscu, prin atita delungată vreme
221 întru oblastie voastră, împreună cu acei / într-un cuget a lui rocoșelnici dintru ai noștri podani căzaci, așijdere și de a mării sale craiului leșescu tovarășul nostru, cu viclenii lui, voevodul de Chiov și alții am arătat, poftindu ca pre pomenitul craiu, șvețescu din oblastie a sa, fără de nice o grije pre cale a poronci să-l slobodziți ; ca fără de clintire păcii să margă la stăpinirea lui. Cătră cît am arătat și noi : de veți vrea și prin Țara Leșască a-l slobodzi, aceea putem lui pentru a voastră sultănească mărire a învoința a trecere pentre oștile noastre, cu călărime turcească, până în 3000 de oameni ; iară prin solul nostru, după aceae am poroncit ca să arătă și până în 5000 de oameni. Pentru care și despre măriia sa craiul, și a răciipos-
221 v politei leșești pozvolire așijdere așe au făgăduit, / luînd asupra sa acea petrecere a lui. Și pe lîngă aceasta au arătat, de vreme ce veți măriia voastră pre insul a-l trece peste polșta, mai mult de acel arătat numărul cu călărimea să nu fie mai multă putere și ca să ne dați arătată vedere și noao și craiului leșăscu, cătră clintirii de pace ; care aceea n-om pute suferi, și tovarăș pre tovarăș după datorie legăturii ce avem între noi aședzate nu vom putea lăsa ; și nevinovați vom fi întru rumptore de pace : care noi cineș din partea sa cu sfîntă a ținere făgăduim. Iară de să va întîmpla dintr-aceae ca să iasă vro vârsare de sînge oamenească, aceea va cerca Dumnedzău de asupra acelu ce-i începătoriu a clătirii de pace. Pre lîngă acestea ce-i craiului șvedzăscu multe și alte drumuri slobode și osebit de polșta sintu
222 de a trecere : iară / această cale peste Țara Leșască cu mare număr de oști, nu este altă trebuitoare, fără cît aducere, prepusul cătră arătată rumtoare. Că totuș pespre amindoaă de mai sus numite ale noastre cărți, netocma nice un răspunsu ca să aflăm, ce încă nice de la solul nostru pre lîngă aceae nice o veste n-avem, priimitu-li-au el acele la dînsul, și adusu-le-au la a ta mărire sultănească ; ce, mai vîrtos dintr-alte părți audzim și de la cei de gios veștile avem, cum, de mai sus numitul al nostru sol la pază s-au pus, care și în Țarigrad întru tot norodul aevae este, și i poronci preste tot trimise, ca să să stringă

oști cătră margini ; așijderea și la tătăr pretutindire poruncitu-s-au ca să fie cătră oștire gata. Și ce socotiți pe craiul șvedzăscu să-l petreceți cu sila peste Țara Leșască, / și întru tot a face începerea războiului împotriva împărății noastre ? 222 v
Pentru aceea, noi am răzgiudecat pentru bune, cu această a noastră carte, cătră a voastră sultănească mărire ca din parte noastră încă odată a să răspunde, trebuind pre acea dintâi și pe aceasta ale nostre cărți răspunsuri, și de adevărată a voastră socotială a ști : veți, dară, cu noi după aședzată și din trecutul an, iarăș de la a voastră sultănească mărire întăritei, și cu giurământul despre voi, denainte lui Dumnedzău, ca cu un giudecător adevăratul întâritu-i, în 30 de [ani]¹ a să ținea pace, sau fără de nice un fel de pricini de la noi vi s-au dat ca aceea să o surpați ? Și iată că arătăm pre lingă aceste, de nu cumva la aceste de la a voastră mărire niscai răspunsuri și nedejdiuire pentru de a ținere pace nu vom afla, ce, cum și până la acest număr audzitori / vom fi, pentru a voastră gătire a oștire și 223
acea socotită petrecere a craiului șvedzăscu cu sila prin Țara Leșască, ce de nevoe ne va fi a priimi aceasta pentru adevărată rumtore de pace. Și nu vom da nice pre sine adormirii mai multu nice cu o delungare ; ce luind pre cel de sus într-agiutor, vom fi întru a sa grij, toate pășiturile neprietenești a le întrece, pentru care acmu și oștilor sale cătră hranițe a le clăti am proncit. Și deaca va eși dintru aceea clintire de pace și vărsare de singe omenesc, ce întru aceea de nainte lui Dumnedzău și denainte a toată lumea îndreptați putem fi ; căci noi spre aceasta sîntem asupriți întru care pre acel întru tot de sus la mărturie îl chemăm. Pentru căci noi nice cum socoteală n-am avut cătră clintire spre sfinta pace, ce pre însă după făgăduința sa / sfintă și neclătită am ținut și înainte a ținere 223 v
făgăduim. Și nedejduim cum după dreptate noastră ne va agiuta cel de sus împotriva tuturor clintitorilor de pace și a giurământului său. Și spre aceasta vom fi așteptători de răspunsu. Iară întîrdziindu-să iată că vom priimi acmu pentru adevărată rumtoare. Iară de vom afla de la a voastră sultănească mărire, oit de curundu vrun răspunsu spre aceasta, și nedejde cum pace cu noi după făgăduință vei învoința a ținere neclintit, și craiul șvedzăscu cu bună închipuire fără de clintire petrecut va fi, și alte prepusuri să vor lepăda ; deci, macar

1 Completat după M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, II, ed. 2, București, 1872, p. 93.

că oștile noastre întru a sa grije, și apropiindu-să cătră hranițe, ce totuș nice cum neprietenește lucru n-or face ; și aceasta nu va fi priimită din partea noastră de cătră voi pentru rumptoare de pace ; căci socotindu-să și / iarăș de la hranițele voastre îndărăpt duș vor fi, și pace fără clintire din partea noastră, cu a voastră mărire ținută va fi. Pre lîngă aceasta al mării tale poftim sănătate.

Datu-s-au din Sancto-Burc, în anul de la naștere lui Hristos mîntuitoriul nostru 1711 în luna lui ghenar 6 dzile, la 29 de ani al stăpînii noastre.

Și așe pre aceste scrisori, fiind și solul Moscului care s-au pomenit mai sus, pus de turci la închisoare în Edicule. n-au mai mărșu nice un răspunsu la împăratul Moscului. Și mergîndu și tătarii în pradă la țara lui, pe cum s-au dzis mai sus, făcîndu multă stricăciune și robie, până ce i-au gonit moscalii pre tatar din țara lor și tocma atuncea au vădzut și Moscul cu adevărat, cum s-au rumptu despre turci pace. /

Deci după această stricare de pace, s-au pornit și oștile Moscului toate în gios de pe unde au fost la ernatec, unele trecîndu pe la Cameniță în gios, altele au lovit pe la Nemirova, împreunîndu-să dreptu Soroca de ceea parte la Țicănăuca. Iară Boris Șeremet venie mai în urmă ; ce, de la Țicănăuca au orînduit pe un polcovnic anume de au mărșu cu polcul lui de straje înaintea tot pe Nistru în gios, până la Rașcov, unde acolo s-au apucat a face și pod mereu peste Nistru, pentru ca să triacă o samă de oști de ciasta parte să margă în gios. Iară o samă spun cum era să margă pe de cee parte de Nistru și tot asupra Tighinii, să o bată, și asupra Bugiacului ; ce, turcii dacă au prinsu de veste trimis-au de sirgu pașea de Tighinea, vro 1000 de turci, ca să nu dea vreme să facă moscalii / pod peste Nistru ; ce, n-au putut folosi nemică ca să-i poată sprejeni și au cădzut mulți din turci acolo. Ce, vădzînd că nu pot sta împotriva s-au învîrtejit înapoi ; iară moscalii, făcînd pod, au trecut o samă dincoace ; și de ar hi mărșu tot cu acela sfat asupra Tighinii, doară vrea hi și făcut ceva izbîndă și răscumpărare într-acea parte de loc asupra păgînilor. Că acmu să trăgea cuvîntul de la o samă de tatar a lui Giaun Mîrzea, că cine a birui, lor tot li-i un stăpîn și de acela să vor ține ; iară și craiul șvedzăscu, și Orlic hatmanul căzăcescu cu polcovnicul Preluțchii, și cu Lamicovschii obuznicul și cu alte capete de ai lor, acmu toți fugisă din Tighinea de frica moscalilor până la Chi-

lie spre Dunărea ; și tătarii cești de margine își dusesese muerile cu copii tocma la ghioluri, în coturi după Cetatea Albă despre Marea Neagră. / Ce iarăș să dzicem că norocul cel rău a țării nostre au cursu așa ca să nu scape de pradă și robie, pe cum s-au și timplat. S-au premenit sfatul lor într-altu chip, că Dumitrașco vodă nice cum nu să părăsiia, ce pururea cerca împotriva moscalilor pe la Soroca, că acmu intrasă și în cetate Sorocii moscali și cerca și spre Rașcov, avîndu la moscali pre Pricopie căpitanul. Iară mai înainte trimisese pe Ștefan Luca logofătul, cumnatul lui Ion Neculcea hatmanul său, la singur împăratul Petru Alexievici, pe la Cernăuți în Țara Leșască, tocma la Iavorov, de au întărit lucrurile mai tari cu giurămînturi ; că împăratul venie cu obuzul său pe urma tuturor generalilor săi. Și așa i-au ademenit și pe împăratul și pe Șeremet, de au lăsat cale spre Tighinea și au socotit să triacă Nistrul să vie spre Prut la Eși. /

225 v

226

Dumitrașco vodă avea poroncă de la Mehmet pașea, sarscheriul de Tighinea, prin poronca vezirului să purceagă mai de sirgu la oaste ; ce, el avea mai mare frică să nu vie niscai spahii să-l ia să-l ducă fără de voe lui. Și acmu mazilisă și pe Antiohie Joara din hătmănie, de pusese pe Ion Neculcea spătariul ; ce nu s-au putut alta pricepe, fără cît pomenisă într-un rînd Dumitrașco vodă, cum, cu știre pașii de Tighinea l-au mazilit că înțalesă că scrie Antiohie hatmanul cărți la generalii moschicești ; iară poate fi au fost și alte pricini. Ce făcînd Dumitrașco vodă taine numai cu sfetnicii săi cei tineri ca și dînsul, și pre urmă vădzînd ce nu să va putea tăinui despre turci și despre boerii cei mari lucrurile și îmbletele lui ce ave la moscali, au poroncitu lui Ion, ftorii șetrariu, de au tinsu corturile / lîngă Bahlui, din gios de mormînturile jidovești, mai 20 dzile, la duminica sfintului duh, ca să ducă și tuiurile de oaste acolo a doa dzi ; și aceasta o făce tot pentru turci, să nu priceapă hainie lui. Și într-acea dzi la chindie au mărșu și singur Dumitrașco vodă la corturi să vadză ; iară la apusul soarelui au și sosit un călăraș de la Prut de la străji, și neaflînd pe vodă la curte, au alergat spre corturi și i-au dat răvăș scris cu veste, cum vine un agă cu 20 de turci și au sosit la Prut vrîndu să treacă dincoace. Deci, cum au înțales de turci, îndată ș-au prepus că-i vine mazălie ; și de sirgu mergîndu la curte îndată s-au într-armat și au dat știre și la boeri ; și așa au dat spaimă țîrgului, fiindu într-amurgul, de s-au fost nădu-

226 v

227 şindu oamenii pe la porțile mănăstirilor, fugîndu noaptea cu copii și cine / cu ce avea, și nu știe de ce fugia. Întrebatu-l-au unii din boerii cei mare, dzicînd : „ce este, măriia ta ?“ El au dat samă, cum au venit veste de la Prut de la străj, că vin vro 50 de turci să lovască în Eși pe la gazdele boerilor să-i prindză, pre toți. Ce, așa bieții boerii unii ș-au pornit casele într-acea noapte în sus spre Tîrgul Frumos, alții într-altă parte ; numai vornicul Iordachie au stătut cu totul pe loc. (Dzic că numai el au știut ce poveste au fost).

227 v Și așa au purces Dumitrașco vodă de cu sară, cu Ion Neculce hatman, sfetnicul său și cu Bănariul vel căpitan și cu vro 100 de slujitori, la mănăstirea lui Aron vodă. De acolo au cercat pre acei turci ce venie de la Tighinea și aflîndu-i deasupra Stîncii, la mas, au dat poroncă de i-au lovit noaptea într-adormit, și pre doi turci i-au omorit pre loc apărîndu-să ; iară pre ceilalți prindzîndu-i / i-au dus la Dumitrașco vodă. Dacă le-au cetit fermanul, atunce au adevérit, cum n-au fost viînd cu mazilie, ce i-au fost trimis sarascheriul de Tighinea, că să făcusă aicea în Eș mare gilceavă între turci și între niște tătara a balgi baș, de să rănîsă unii, și alții omorisă, că au fost și niște iniceri adunați ; ce, făcusă Dumitrașco vodă jalobă, cum, fac acei turci jacuri și nebunii și pentru acei turci trimisesă pașea ca să-i prindză să-i ducă la Tighine. Ce, vâdzîndu-să Dumitrașco vodă la acea greșală, deodată au împăcat pe turci cu bani, aducîndu-i în Eși și făcîndu-le tain, iară de altă parte avea mai mare grije de cîia înainte de mazilie. Și așa făcîndu spaimă și mai mare că vin moscalii și au eșit cu toată curte lui și cu doamna la Cetățue. Iară țara, cum au audzit, 228 au și purcesu toată în răsipă la codrii, în bejenii, / cine încătora au socotit, mai virtos boerimea la munte. Iară Lupul vornicul cel mare cu nepoții lui au luat în gios și s-au bejenit la mănăstire la Bursuci.

Turcii din chervăsărie, unii era duș la iarmaroc la otace, alții dacă au vâdzut că s-au bejenit Eșii, s-au încărcat și s-au dus în gios. Iară Mehmet iazagi efendi și cu alți turci ce-au fost mai fruntea, pricepînd lucrurile, mers-au la Cetățue de atîte ori de au dzis lui Dumitrașco vodă în față, strigîndu, de vreme că nu purcede la oaste este hain. El punea pricină că să hainește țara și n-are cu cine merge la oaste, și el va pune sangiacul împărătescu în sin și să va duce la vezirul. Că acmu să audziia că și vezirul Mehmet Baltagi să apropie să sosască la pod la

Dunărea ; și tot încă nu putea a înțelege de Dumitrașco vodă cum este hain, / că el, tot virtos trimitea cărți cum este gata să purceag la oaste, că întinseșă acmu corturile în șesul Bahluiului despre Cetățue și scosesă și tuiurile ; iară singur mîne tot la Cetățue. 228 v

Iară dacă au înțales cum au sosit și Șeremet cu moscalii la Nistru, într-o dzi, acolo la corturi s-au făcut cu buzduganul a bate pe al său agă de dărăbani, anume pe Dumitru, făcîndu-să că l-au lipsit și din boerie, să nu-l mai vadză în curte, suduindu-l ; care vădzînd și turcii, le părea că-i într-adevăr. Iară pe de altă parte l-au răpedzit la Șeremet să-i trimață niscai moscali mai în grabă la Eși, să-l cuprindză, să nu-l apuce niscai turci să-l ducă la oste lor ; și peste citeva dzile au și venit Dumitru aga, cum sosește, spuindu lui Dumitrașco vodă și Cropotul Vasilie bregadir / cu 3000 de moscali, la Prut și Chigheci polcovnicul cu polcul lui, cu călărime, cu moldovenii de cei slujiți în leafă. 229

Deci, cîndu au fost în luna lui iunie, dzi întiiu, vineri, dizdimineața, au eșit și Dumitrașco vodă înainte moscalilor la Prut, la Zagarancia, la adunare. Iară în tîrgu au dat poruncă lui Ion Neculcii hatmanul de au dat învățătură căpitanilor să dea jac în turci. De cie înainte să vedzi ispravă ; îndată au dat de au jecuit toate chervăsăriile, și pe turci li purta tot legați pre uliță bătîndu-i să-ș spue banii pe la cine sintu. Așijdere și pe la alte tîrguri au purces din slujitori, cine cum au putut pentru turci ; pre unii i-au tăiat, pre alții s-au poftit de i-au botedzat, carii pe urmă iară s-au făcut păgîni, dacă s-au întorsul moscalii ; (și apoi au pățit rău despre dînșii și nănașii / lor). Deci, cînd au fostu în de sară, au sosit și bregadirul Cropotul și Ghigheci polcovnicul și s-au tăbărit pe șesul Bahluiului, despre Tomești. Atunce au vădzut toți boerii și țara cum s-au hainit Dumitrașco vodă și au adus bregadirul și citeva mii de rubli bani de argintu, tot copeice, de la împăratul, de au dat lui Dumitrașco vodă ca să dea leafă moldovenilor să facă oaste. 229 v

Și așa Dumitrașco vodă, luînd acei bani, făcîndu pe Ștefan Luca logofătul visternic mare, fiindu cumnat lui Ion Neculce hatmanul, carile de curund atunce venise cu răspunsul de la împăratul Moscului, de la Iavorov și adusese lui Dumitrașco vodă un leftu de aur cu diamanturi cu chipul împărătesc și cu lanțuh și un ocaz, sau cum dzic, universal, scriînd

cum să fie Dumitrașco vodă domnu vecinic și pe urma lui feciorii lui neschimbați.

230 Deci Dumitrașco vodă, dacă au vădzut veniți acei moscali / cu Cropotul, i-au părut bine (ca cîndu au vădzut pe dumnedzău cu mii de ingeri) și îndată au dat acei bani la Ștefan Luca vel visternic, să dea liafă la slujitor carii să vor scrie deodată. Așe au dat cuvîntu cîte 5 rubli de om într-o lună, cari fac 50 lei proști și un tult, făcîndu din boierinaș curții și din căpitani tot polcovnici și rohmistri, dîndu-le bani cine pe cîți oameni au poroncit să să facă la stiag. Deci, moldovenii, cum au luat banii de leafă cum au început a-i be pe la cirșme dzua, iară noaptea să duce la drumuri de jecue pre oameni de ce avea și la drumuri și la bejenii și furis, iară apoi și fățiș. Alții îmbla de strica prisecile oamenilor. Și așea au purces toate lucrurile țării dintîiaș dată spre răsipă și fără socoteală.

230 v Iară Dumitrașco vodă au și început a scrie cărțile / sale pe la toate ținuturile, dîndu știre tuturor lăcuiitorilor, cum să scriia și la tituluș, cum este domnu vecinic Țărilor Moldovei ; și carile din boeri sau dintr-alte cete și breslaș nu va veni la oaste asupra păgînilor ș-a pierde și moșiile și va fi și podan. Și nu-ș aduce aminte cum a fi sfirșitul și cum grăește prorul David la psalomul 21 : („Eu, dară sintu vierme, iară nu om. Ocara oamenilor și defăimarea norodului“). Că numai sfinția sa Dumnedzău este vecinic ; iară tu, ome, astădzi ești, iară miine nu ești și rămii defăimat.

231 Iară cîndu au fost la 5 dzile a lui iun, au sositu și Boris Șeremet feltumașal cu vro 30.000 de oaste, și Dolhoruchii și alți generali la Prut la Zagarancia ; ce, cum au înțales Dumitrașco vodă îndată au luat cu sine pe hatmanul său, pe Ion Neculce, pre Constantin vel păharnic /, feciorul lui Iordache Ruset vornicul și pe Ștefan Luca vel visternic și au mărșu la Prut de s-au adunat cu Șeremet și cu simior Sava, care tot pren mijlocul lui s-au isprăvit lucrurile lui Dumitrașco vodă, despre împăratul Moscului. Acesta Sava de neamul lui dobrovenetic om mîndru și trufaș. După aceea au sosit la Prut și altu general cu oaste, anume Ianăș, iunii 24 dzile, sîmbătă, au sosit și Pătru împăratul Moscului, cu obuzul său, la Prut la [Țuțora] ¹ și atuncea au venitu și Savin banul, și Pavel Rugină

¹ Completat după M. Kogălniceanu, *Cronicile Romaniei*, II, p. 101, București, 1872.

sulgeriul, pribegii ; unde acolo la Prut i-au eșit înainte Ghe-
deon mitropolitul țării și Iordachie vornicul și cu alți boeri ;
că Dumitrașco vodă nu să tîmplasă la Eși, fiind dus la obuzul
lui Șeremet. Deci cum au trecut împăratul Petru Prutul din-
coace, / i-au urat mitropolitul blagoslovindu-l cu cruce și 231 v
aghiazmă stropindu-l și boerii toți i-au sărutat mîna împăra-
tului. Ce, atunce, la trecătoare i s-au înecat un mascaragiul
împărătescu ce avea, vrîndu să facă șagă pre apa Prutului,
înotîndu calul și mascaragiul stîndu în picioare pre spatele
calului și fiind poate fi și bat s-au cufundat.

Deci, împăratul cum s-au adunat cu boerii, de la Prut au
purces numai cu curtea lui și au venit la Eși cîndu apunea
soarele și au mîrsu în curtea cea domnească ; iară pre urma
lui au sosit și împărătiasa lui ca la un ceas de noapte. Apoi
au sosit și Dumitrașco vodă încă mai tîrdziu ; ce acmu împă-
ratul venie de la feredeu și în curte la scări s-au adunat cu
împăratul de i-au sărutat mîna și împăratul l-au sărutat pe
cap, luîndu-l în brață și rădicîndu-l sus cu o mînă, fiindu 232
Dumitrașco / vodă om scundu și împăratul om de fire întru tot
șifaș. Și doamna lui Dumitrașco vodă atuncea să adunasă cu
împărătiasa și i-au dăruit împărăteasa un leftu de aur cu lan-
tuh și cu pietri scumpe de i-au pus în grumadz.

Dumeneacă iunii 25, i-au făcut Dumitrașco vodă masă mare
împăratului și au ospătat pre toți ghenerarii cît să tîmplasă ;
ce, Petru împăratul n-au vrut să șadză în capul mesii, ci-au
pus pe vezirul său, pe Gavriil Holovcin, carile numai acela nu
mînca carne, fiind post. Iară din driapta pe scaun au ședzut și
împăratul și mai sus decît sine pus-au în capul scaunului pe
Dumitrașco vodă și cînd au vrut să șadză i-au sărutat mîna
împăratului ; împăratul încă l-au sărutat pre cap ; și la păhar
dintîiu cîndu i-au închinat Dumitrașco vodă, iară așa au făcut
sărutare. De la împăratul al treile / mai gios de la împăratul 232 v
au ședzut la masă și Toma, spătariul lui Bășărabă vodă, dom-
nul muntenescu și lîngă dînsul altu boerin de a muntenilor,
anumea Ghiorghie Castroiot comis. Și așa, într-aceea dzi s-au
veselit în casa cea mare, cu toții, cu tabulhanaoa ; și împără-
teasa așijderea cu doamna lui Dumitrașco vodă în casa cea
mică s-au ospătat.

A doa dzi, luni dimineață, au eșit împăratul fără veste pe
poarta despre grajdiuri, singur, pe gios, și au mîrsu pîn la
Trei-Sfetiteli de s-au închinat în mănăstire, sărutînd sfintele

233 icoane și moștile sfintei prepodobnei Paraschevi. Acolea, atunci s-au tîmplat și mitropolitul Ghedeon și-l poftie pre împăratul ca să șadză în scaonul cel domnescu ; și n-au vrut ; ce tot în picioare au stătut pîn ce au cîntat psaltii axionul și ecteniia. Eșindu din beserecă, s-au suit / la trapezare egumănuului ; atunci au sosit și curtea lui cu un povodnic și apoi sosi și Dumitrașco vodă cu curte lui, după ci-au mîncat dulceți și eșind din trapezare. Iar Dumitrașco vodă acmuș tocmise de au fost stînd de a rîndu toți polcovnicii și rohmistrii ce-i făcuse Dumitrașco vodă din moldoveni și trecînd împăratul pentre dînșii, arătîndu-i Dumitrașco vodă și împăratului, și spuindu-i că-s cu leafă și i-au sărutat mîna împăratului toți de a rîndu. De acolo au mersu tot pe gios și pînă la mitropolie de s-au închinat ; și au mărșu și la casa mitropolii. De acolo eșind au încălecat cu toții și au mersu la Golăe, de s-au închinat ; de acolo învîrtejîndu-să au mărșu și la sfetii Nicolae, și apoi la curte ; și pînă în sară au purces iară la obuz, la Prut, de ceia parte, (la Țuțora) cu împărăteasa cu tot. /

Iară iunie în 28 de dzile, miercuri, au făcut masă mare și Petru împăratul, de au cinstitu pe Dumitrașco vodă și pre toți boerii țării ; și acolo s-au iscălit boerii de au priimit domnu vecinic pe Dumitrașco vodă și pe sementie lui. Iară macar c-au fost postul lui sfetii apostol Petru, cu toții au mîncat carne ; și mare benchetu au fost toată dzua aceia ; și acolo au mas ; iară peste noaptea aceea n-au scăpat fără pagubă mai nice un boeriu și nefurat de moscali : cui pistoale, cui rafturi, cui epîngele nice boeriu, nice slugă. Deci, apoi, împăratul tot acolo au făcut și Simpietrul.

234 Iară Boris Șeremet, cu obuzul său, tot clătie din dzi în dzi înainte de pe ceia parte de Prut în gios, încet cite o milă de loc, pentru iarbă, că era săcetă și lăcuste multe, peste / samă de multe, de acoperisă locul. Iară tătarii au și lovită fără veste la tabăra lui Șeremet și pînă în părcane au mărșu ; eșit-au îndată la harțu polcovnicul Gligoraș Ivanenco cu rohmistrii lui și cu tovarăș de la steagul lui moldoveni slujiți în leafă, și cu o samă de căzaci donți. Ce, tătarii, cum li-i firea lor cea vicleană, s-au arătat întii puțin și s-au făcut a da dos. Ei după dînșii a-i goni și nesocotiți, mai mulți de vin amețiți. Ce, cîndu s-au trezit, iară tătarii cei suppuș di prin văi, ca vro 2000, i-au și cuprinsu din dos ; și așa, s-au întorsu și cei din frunte ce fugiia și așa i-au luat la mijlocu pre creștini ; ce, Gligoraș

Ivanenco polcovnicul fiindu om viteazu și cu alți rohmistri s-au luptat cîțva și au eșit din toiul tătarilor. Iară pe stegariul lui Eni Munteanul, cu stiag cu / tot l-au luat și vro 100 de tovarăș de la stiagul lui, fără cîți au perit, de au adus și la Eși vro 6 oameni de acolo de i-au îngropat. Ce, așe dintăiaș dată li s-au arătat vitejie moscalilor împotriva tătarilor; și mai bună limbă de ar hi cercat tătarii n-ar hi luat, că au fostu apucat și pi cîțva căzaci ce le dzic donți. Lăcustele încă isto-visă iarba de ceea parte de Prut; să duce moscalii gloate cu corneturi pe departe dreptu iarba; iar tătarii tot le da năvală de-i apuca. Și la acest harțu cu tătarii rău s-au fost rănit Gligoraș Ivănenco în spata din na stînga. Vezirul însă sosiia cu toate puterile lui în Gura Sărății, de ceea parte de Prut și hanul cu tătarii așijdere.

234 v

Înțelegîndu împăratul Moscului acestea, cum să poartă lucrurile înainte și gătindu-să / să clătiască în gios după Șeremet; ce, nu să știe dintr-a cui sfat ar hi fost, au de frica primejdii, au lăsat cale dincolo și au trecut cu tot obuzul său de aciasta parte de Prut și au luat Prutul în gios. Șeremet încă au făcut pod mereu peste Prut dreptu tabăra lui din gios de Gura Jijii unde acolo și oștile lui au început a trece Prutul dincoace.

235

Iară Dumitrașco vodă nu să știe din ce pricină altă ar hi, vrînd a purcede la oaste, au clevetitu la Petru împăratul pe cuscru-său pe Iordachie Ruset vornicul, și degrabă au venit 50 de draguni, și Neculai vel armaș cu steagul său și l-au rădicat din Eși, de l-au dus la cetate la Soroca, de l-au dat pre sama moscalilor carii păzie cetate; și el giurasă lui Dumitrașco vodă pînă în de 3 ori, care și / Dumitrașco vodă singur au măr-turisit cătră boeri, după ce l-au luat moscalii din Eși și l-au dus la Soroca. Ce, unii dzic că mai înainte pînă a nu-l rădica moscalii, s-au fost puindu împotriva lui Dumitrașco vodă, vornicul Iordachie, de n-au fostu priimind ca să fie și feciorii lui Dumitrașco vodă la domnie vecinică pe urma lui; că s-au fost scos cuvîntul la socoteală, pe cum, de s-ari tîmpla să moară Dumitrașco vodă și neavînd alți feciori și rămăindu doamna lui îngrecată, să să aștepte pre acela pruncu pînă a naște; fiindu făt, acela să fie moșneanu domniei Moldovei; iar altul, ba. Și Iordachie vornicul nepriimind, l-au pîrit Dumitrașco vodă cum are frați în Țarigrad și sintu amestecători de domnii și poate fi și pizma cea veche, că s-au lepădat Cupăreștii de

235 v

236 giurământul ci-au fost legat cu tată-său Cantemir vodă / și cu frate-său Antioh vodă au, poate fi și blăstămul țării l-au agiunsu ; că apoi, după eșitul moscalilor din Soroca, l-au luat și pe Iordachie vornicul de l-au dus tocma la Chiov și tot în pază ; și mira-te de a mai vede Țara Moldovei. Ce, să lăsăm de aceste și să venim la rînd, precum au mărșu moscalii de s-au lovit cu turcii.

După ce au trecut împăratul Moscului și Șeremet cu oștile lor Prutul dincoace, așijderea și Dumitrașco vodă, puindu pe Savin banul postelnic mare, și pe Pavel Rugină comis mare, care fiindu pribegi și venisă cu împăratul Moscului, pe cum s-au pomenit mai sus și așa au purces de s-au tras toate oștile în gios până dreptu Movila Răbii.

236 v Turcii și tătarii, așa să trăgea cuvîntul, cum, avea mare frică de moscali întii, că tot mai venie din urmă moscali / cu zaharale. Iară deac-au prinsu păgîinii de veste, cum au trecut toate oștile creștinilor Prutul dincoace, îndată s-au simețit, puind la socotială cum de frica lor au trecut. Ce, cum mergea oștile Moscului în gios, iară tătarii și turcii trecea Prutul înot, călări, sprinteni, numai cu cămeșil și desculți, cu sulite, și da năvală de apuca oameni și dobitoc ce putea și iară da peste Prut în ceea parte.

Iară după ce s-au scursu oștile moschicești din urmă despre Eși, tătarii au și cuprinsu drumurile din urma lor despre toate părțile de n-au mai putut răzbi nime cu nemică la obuz, și mulți ș-au pus capetele și au cădzut la robie pentru agonesita. Că acmu agiunesă sacul de făină cîte 10 rublî, cumu-i 237 la noi 10 ug ; iară la obuz, / pîne de 60 dramuri, 6 copeice, adecă 12 bani ; și începusă oștenii a hămnesi și a să bolnăvi. Avea slujitorii bani mulți, cei de oaste ; dară ce folos că piine în țară nu era, că o mîncasă lăcustele de 3, 4 ani, și aceea toată sminteala au fost moscalilor.

Strînsesă moscalii cîteva mii de boi de negoți turcești, den țară, și cumpărasă și cu bani împărătești, de le-au dus după obuz, pentru ca să fie de hrana oștilor, că nu să biruia cu piinea ; ce, toate acele bucate au cădzut pre mîna tătarilor și oștenii carii ducea și n-au agiunsu la obuz nice unii.

Orînduisă moscalii înainte cu o samă de oști, pe Ianăș ghe- 237 v nerariul, ca-n chip de straje, și cu Tanschii polcovnicul cu polcul / lui și cu o samă de căzaci ce le dzic donți, călărime, de au mărșu ca să strice podul turcilor ce-l făcusă pe Prut în

Gura Sărății, la Vetrișoe și să nu lase pe turci ca să treacă dincoace, că acmu agiunsese și vezirul Baltagiul cu toată puteria acolo. Că acmu moscalii așe să socotise încă despre Eși purcegînd, au numărat cu Dumitrașco vodă toate conacele cite sintu până la pod la Dunăre, ca să margă tot pe de aciasta parte de Prut ; ce poate fi că le-au părut că turcii dormu.

Însă dacă au trecut toate oștile de Movila Răbii, ales-au moscalii pre un ghegeneral vestit de războae, nume Ren Bour, cu 12.000 de oaste, călărime și l-au trimis împreună cu Toma Catacuzino spătariul, munteanul, ca să lovască la cetatea Brăila ; apoi să treacă peste Dunărea în ceea parte și să strice podul turcilor / în urma vezirului, să nu mai poată scăpa turcii înapoi, nice alții să mai poată a trece dincoace ; și aceea oaste cum era aleasă, așea vrea hi făcut poronca deplin, de n-ar hi făcutu-să sminteală din urmă despre temeiul oștii, pe cum vei înțalege la rîndul său.

238

Iară purtîndu-să lucrurile așea, spun că mare nechiver-nisală s-au făcut între moscali de ș-au împărțit oștile în multe părți ; că la Soroca lăsase o samă de oaste ; aicea în Eși lăsase, pe lîngă doamna lui Dumitrașco vodă, pe polcovnicul Gîngaul și pe un maior, cu vro 300-400 de moscali pentru paza curții și a tîrgului și vro 180 de căzaci cum dzic ei, horodovii și niște simeni de a tîrgului Eșilor. Mai sosise acmu o samă de moscali la Eși în urma oștilor, / ca la 3000 de căruță, cu zahare, carii era mărăgătoriu după obuz și au tărărit suptu curtia cea domnească, pe șes păn la pod la Bahluiu ; ce, dacă s-au înțales că au cuprinsu tătarii calea din urma oștilor, n-au mai cutedzat să margă, ce au stătut pe loc până la întorsul obuzului din gios.

238 v

Așijderea o samă de moscali și pe polcovnicul Chigheci cu polcul lui l-au fostu trimis de au cuprinsu tabăra ce era la mănăstire la Bursuci, să fie de pază acolo, mai virtos pentru Lupul Costachie vornicul cu frații și nepoții lui, și alți boeri gioseni, că tot nu-l credea pe vornicul Lupul nice Dumitrașco vodă fiindu aproape de tatar ; că așeș dacă au dat vrajba în țară cu moscalii, au fost trimis vornicul Lupul răspunsu lui Dumitrașco vodă cum, ca să știe e-au scris cu jalobă și la vezirul, că ei / cu țara nu sint haini, ce, de nevoia moscalilor s-au bejenit. Și bine au fost socotit Lupul vornicul pentru aciasta, ca să nu dea în pripă tătarii cu prada în Țara de Gios, de care apoi totuș n-au scăpat săracii creștinii, căci și cărțile bag samă a Lupului vornicul pe cine s-au trimis n-au putut răzbi să

239

239 v
agiungă la veziriul. Așijdere și Lupul vornicul, fiind îndoit, temîndu-să din gios despre tatar și de turci, că nu era de șagă, din sus să teme de moscali ; alta, dacă au vădzut că au venit de grabă de l-au cuprinsu și moscalii, deci i-au căutat numai a ține cu dinșii ; că-ș didese și zalog pe fiu-său pe Iordachie și el tot au rămas că-i era casa bolnavă. Făcusă vornicul cu giosenii și o slujbă spre moscali, ca să aibă credință cum că țin cu creștinii, de au fost apucat vro 700 de epe de la tatar până a nu să lovi oștile de le-au adus la Șeremet de le-au închinat ; care apoi / acele epe le-au luat tătarii din spatele țării cu multă cheltuială ! Iară și acie ce le-au fostu luat de la tatar, pre urmă la multă pediapsă au agiunsu și multă vreme au tras neove ședzind la închisoare.

Iară codrenii de la codrul Chigheciului, dacă au vădzut că să apropie vezirul și hanul cu oștile, îndată au agiunsu la hanul de s-au închinat ; și cu atîta apoi au hălăduitu de pradă și de robie.

Războiul lui Petru împăratul Moscului, cîndu s-au lovit cu turcii pe Prut, din gios de Huși, la Stănilești.

240
Așea s-au înțales din multe chipuri de oameni aleș precum, de toată oastea moschicească mai multă n-au fost de 90 de mii, cu buni cu răi, cu / neguțitori cu toți. Iară de oastea turcească, spun cum să fie fost 150.000 ; alții dzic c-au fost și la 200.000, și hanul cu tătarii Crîmului și a Bugiacului. Vleato 7219, în luna lui iul 7 dzile, sîmbătă, sosit-au și Ianăș ghenearal cu oastea lui, pe cum s-au dzis mai sus, la Prut, în Gura Sărății, de aceasta parte de Prut, drept protiva podului ce-l făcuse turcii ; și cum au tăbărit în de sară, iară turcii și tătarii au și pripit de i-au lovit în grabă și le-au și apucat o samă de cai, cu păzitor cu tot ; și așea toată noaptea le-au dat nepărăsit războiu de toate părțile. Ce, neputîndu suferi, i-au căutat numai a să da înapoi cătră ai sei apărîndu-să până la tabăra lui Șeremet.

240 v
A doa dzi, dumeneca, iul 8, au și trecut tot temeiul turcilor și cu tătarii Prutul / dincoace și mare năvală au dat la tabăra lui Șeremet și luni așijderea și dzua și noaptea neîncetat ; iară alții din ceea parte au fostu dîndu de Prut cu foc ca să nu să apropie moscalii la apă ; și acest războiu au fost din gios de Gîrla Vlădicăi. Acolo au eșit și Dumitrașco vodă la harțu cu moldovenii săi ; poate să fi fost vro 2000, că mai mulți, cum au luat leafă n-au mai mărșu la oaste, ce au rămas

tăluindu pin țară pe la prisăcile oamenilor. Ce, dând războiu Dumitrașco vodă, n-au mârșu și moscali pedestrime, niscai corneturi mai de temeiu să fie stăpînit dealul despre dumbravă, despre apus, ce, turcii și tătarii în loc i-au înfrîntu ; și așa, luîndu-i în goană la vale și fiîndu și o ripă adîncă mai mulți peste capete ș-au dat cu cai cu tot, unde acolea mai mulți au perit de sulilele turcilor. / Acolea au perit și Baltag părcălabul de glonț, acolea prinsără de viu pe căpitanul de lipcan, de lege turcu și pristănisă a ținea cu creștinii ; și ducîndu-l la vezirul, îndată i-au tăiat capul. Și i-au gonit pe moldoveni până i-au băgat în tabără și nice moscalii nu le putea apărare da, că de vrea vărsa foc, întru moldoveni vrea hi fost moarte întii, că turcii, gonașii pre urma moldovenilor era.

241

De care vâdzîndu-să moscalii la o strîmptoare ca aceea, și de ar hi clătît dzua înapoi cu tocmală apărîndu-să mai la loc largu, nemică stricăciune n-ar hi avut ; ce s-au pornit noaptea, luni spre marți, de nu să știe unul cu alaltu cine de a cui este. Ce, păgînii, prîndzîndu de veste și au dat năvală după dînșii, puîndu la socoteală că fug ; și cu năvala aceea au apucat și pre un ghegeneral, cu tot ce-au / avut, și pre alții pre mulți din coadă i-au apucat într-acea noapte ; că da unul peste alaltu de-ș frîngea cară, învăluîndu-să, și așa le lăsa cu totul și fugiia la tabără unde era temeiu ; cari s-au tras mai la loc largu, la sat la Stănileşti, într-un cot despre Prut și acolea au legat tabăra cu părcane împregiur și s-au mai îndreptat oaste moschicească.

241 v

Inicerii la dzuoă s-au și apropiat de obuz și au apucat în loc de meteredzu, valea cea răioasă ; și acolea au tras și pușcile cele mari ; și mare năvală și războiu au dat despre parte apusului cu toată turcime și tătar fără număr, cît să întunecasă și soarele de prav ce era și de buhnete pușcilor și a flintelor și de chiotul păgînilor de mulțime ce era ; cît, spun, că un inicer la acea năvală ce era în frunte s-au apucat cu mînule și de părcane. Și rău începuse / a strica pe moscali inicerii din meteredze, că apucasă și vale Prutețului ; iară cu pușcile cele mari can covîrșie, până li-au luat sama moscalii inicerilor, de unde-i strica.

242

Ce, așa, au eșit însuș Petru împăratul de au dat poroncă, cu șpaga, la niște roate ofițeri și la granatari, carii poartă la sine bumarale de cele mici, cu feștilă de aruncă din mîni ; și așa, au purces într-aceala ceas roate după roate, vârsînd foc

nepărăsit vro [cîteva]¹ ciasuri și mai bine spre iniceri, la metere-
redze ; iară dacă s-au apropiat, au început [a]² arunca cu
granate asupra lor, și-n loc i-au împinsu pre turci, de i-au scos
și din meteredzeli lor afară și au apucat de la turci și 5 tunuri.
Spun, că s-au omorît într-aceea năvală 7000 de iniceri, în mete-
redz, de granate și de spăgile moscalilor ; alții dzic c-au perit
242 v mai mulți îndoit și întreit ; ce, dacă nu s-au număratu, / ade-
vărul nu să știe ; iară dintr-aceea papară au perit mulți, că
în loc i-au depărtat pre turci. Și așe, într-aceea dzi, marți,
toată dzua și peste noapte și a doa dzi miercuri, de îmbe păr-
țile s-au bătut războiul față ; ce, vădzindu și turcii că periră
fără samă au încetat a mai năvăli ; și alții spun, pe cum le
venise veste despre Brăila, pe cum o au dobînditu-o-i moscalii.
Și așea, întristindu-să să fie trimis ei înainte un turcu la mos-
cali de au strigat de a păcii, numai să le dea moscalii ce pof-
tește vezirul.

Moscalii să găta să mai dea un iuruș mare turcilor,
că acmu slăbisă o samă rău și de fome, iară mai virtos caii
lor ; că din părcane afară pre nime nu lăsa să iasă, nice la
iarbă ; nice la apă ; iară vin avea cîtva și le începusă a hămnesi
cailor ; că unde au fost obuzul pe lîngă Prut, belisă din luncă
243 v toți copacii de coje de-ș hrănie cai ; / și de s-ar hi mai bătut
vro 3, 4 dzile, acolo pe loc ar hi rămas toți, pedestri și la
mare cumpănă.

Miercuri, iulie 11, pre amiadzădzu au și strigat pace de
îmbe părțile, dîndu moscalii zălog pe ficiorul lui Șeremet anu-
mea Mihail Boris, la mâna turcilor și pe altu boerin credincios
împăratului, anumea Șufariul și să dea și cetatea Azapul și
să surpe și cetatea cea noao ce-i la hotar despre Crim : și pre-
cum au grăit, așe s-au ținut de cuvîntu.

Și lucrîndu-să aceste războaie, iară mainte cu cîteva dzile
au fost venit până la Brăila și Ion vodă tergimanul, fratele
lui Nicolae vodă trimis de vezirul în loc de domnu țării ; carile
243 v îndată au și scris la Ivan căpitanul și la Costandache aga / și
Tălăbăscul și la alți boeri cît era bejenii la mănăstire la Dum-
brăvița, dîndu-le a înțelege, ca să dea știre și altor boeri în
Țara de Gios pe la bejenii, ca să margă la dînsul că apoi,
nemărgîndu, va cădea țara în pradă. Și nici unii n-au vrut să mar-
gă, că toți trăgea nădejde de izbînda moscalilor ; și rău au greșit.

1 Completat după M. Kogălniceanu, *Cronicile Romaniei* II, p. 107.
București, 1872.

2 *Ibidem*.

Într-aceea dată, iată venie și Ren ghegenerariul ; și sosind la Focșeani cu Toma spatariul munteanul au rădicat și pe câțva munteni de la margine și au tras spre Brăilă. Ce, Ion vodă tergimanul, înțelegîndu dintr-un răvaș a lui Ivan căpitanul, cum, vin moscalii, au trecut de ceea parte de Dunăre.

Cîndu au luat moscalii cetate Brăila /

244

Tot într-acestaș an, fiindu cursul anilor 7219, în luna lui iulie 12 dzile, gioi sara au sosit și Ren ghegeneral la Brăila și a doa dzi, vineri, iulie 13, au tocmit oastea de războiu și mare năvală au dat iniceril la meteredzile lor. Ce, turcii deodată tare au stătut, iară pre urmă n-au mai putut suferi focul granadirilor și i-au scos moscalii din meteredze. Iară alții li-au luat apa despre Dunăre și așa lipindu-să de cetate, au aruncat granadirii cu grante peste zid în cetate și până în mueri și în copii au fost omorînd. Ce, vâdzind turcii că li-au luat și apa, numai ce le-au căutatu a să închina. Deci, simbătă, în răsăritul soarelui, iul în 14 dzile, s-au și închinat turcii toți din cetate ; și s-au găsit la număr turci uciși 743 și 100 prinși la robie vii ; iară moscali uciș s-au aflat / 53, și răniți 78.

244 v

Dumeneca, iulie 15 dzile, au dat moșcalii poroncă turcilor ca să iasă den cetate cu fămei cu copii cu tot și să ia asupra sa haine, argintu, aur, cine cît ari putea a rădica și să-i treacă slobodzi peste Dunăre. Iară după ce au făcut turcii așa, eșindu din cetate spre Dunăre încărcăți cu ce avea mai bun depăr-tîndu-să, ce moscalii încă așa i-au meștersugit de i-au lăsat afară până s-au depărtat de la cetate și numai cu cămeșile i-au lăsat ; iară altă ce-au găsit mai bun pe giur dinșii și mai scumpu tot li-au luat și i-au dat în vase peste Dunăre. Și de ciia au intrat moscalii în cetate de s-au umplut de avuție și acmu să gâta să treacă și peste Dunăre să margă să strice podul de la Obluciță, după poroncă, / pe cum s-au dzis și mai sus.

245

Iară luni sara, iulie 16 dzile, au și sosit un turcu mare de la vezirul și cu moscali, la Brăila, cu veste de pace, și au dat moscalii pre toți robi turci înapoi și au lăsat și cetate, fără cît vro 70 de copii și fete de turcu și mai bine i-au tănuitu de i-au luat cu sine. Care acestea toate pentru cite s-au lucrat la Brăila mi le-au arătatu Ivan căpitanul, carile au fost acolo cu moscalii ; deci, și eu Axintie așa le-am însămnatu. Iară miercuri, iulie 18, au purces de la Brăila și Ren ghegeneral, trecîndu Siretiul pe la Maxineni și au luat Siretiul în sus și au tre-

245 v cut Nistrul pe la Hotin în Țara Leșască, cu multă dobândă. Și mai bună izbândă au făcutu el cu oastea sa decit stăpînu-său. /

Iară după ce s-au făcut pace între oști, la Stănilești, pe cum s-au povestit mai sus, iară împăratul Moscului cită gheb-hana au avut și carăte cu stecle și cite heră de meșterșugul războiului, toate în Prut li-au aruncat de s-au cufundat; că avea cităva somă în cară cu flinte și de haine și de tot feliiul de măestrii; și de toate s-au ușurat. Vorovăscu unii cum să fie dat și o somă de bani veziru-i până la purces de acolo; ce, adevărul nu să știe de datul banilor.

246 Aice în Eși întii au lovit tătarii cu pradă, gioi pe amia-dzădzu, iulie 12 dzile, și mulți oameni au robît di pin casă pin Tătărăși, fiindu fără grije în nedejde moscalilor; și dobitoc cit au găsit pe șesul Bahluiului, tot l-au cules și lovisă vro doi tatar și în Broșteni, suptu zahareaoa moschicească, de care s-au pomenit mai / sus că era la 3000 de cară și era și moscali de oaste cîteva sute; și tatar puțini au fost. Și moscalii n-au vrut să sae după dînșii, nice donții, dzicîndu că n-au ocaz; fără cit din tîrgoveți au sărit vro 3-4 oameni și au prinsu doi tatar de i-au adus în curte la moscali. Ce, numai dumnedzău au ferit tîrgul Eșii, c-au fost ploi pe tot ceasul nepărăsite și dzua și noaptea; că, de ar hi venit numai vro 500 de tatar ar hi arsu toți Eșii de foc; că așa au mărturisit din tătarii cei prinși de limbă, că pentru ploi s-au întîrdziat de n-au venit.

246 v Iară și vezirul Ahmet Baltagi (spunea Maxut postelnicul, carile au fost capichiahe lui Dumitrașco vodă) pe cum au așteptatu 5 dzile după pace, ca să vie din boerii țării cineva să i s închine; ce n-au cutedzat nime. Nu era de șagă să-ș pue cineva capul atuncea în pripă, la mînie, / nesfetin-du-să nime la domnie. Ce, boerii după ce au eșitu din obuz, toți au fugit spre munte, alții pin codri pe unde ș-au știut casele în bejenii. Și într-acele dzile, spun unii că s-au tîmplat de au mersu niște cămilari de a vezirului, vro 20 de oameni și mai bine, dreptu iarba, spre sat spre Bârboș la ținutul Fălciului, și așa, au eșit la dînșii moldovenii carii erau bejenți acolo, neștiindu de pace, au dat asupra cămilarilor de i-au jecuit și pre unii să-i fie și rănitu.

247 Deci, vădzînd vezirul cum nu viniră din boerii țării să i să plece și înțelegîndu și dintru cămilarii săi, ce le-au făcut moldovenii, îndată de mînie au și dat tătariilor și turcilor să robască țara. Și așa luni, iulie 16 dzile, au și purces tătarii / în pradă în Țara de Gios peste tot locul.

Dumitrașco vodă îndată după ce s-au făcut pace, mainte până a nu purcede tătării în pradă, miercur noapte spre gioi au eșit din obuz can pe furiș cu moscalii carii era de aretu pe giur dinsul, de la Stănilești, că-l cerea turcii la făcutul păcii ; și așa au plecat-o înainte cu slujitorii săi și s-au întumpinat cu tătării dreptu Movilă Răbii, carii duce robii și duiumul ce apucasă din Eși ; și așa li-au dat moldovenii război tătarilor și au început pre o samă a-i și tăia ; deci, vădzindu tătării așa au lepădat robii și duiumul și au dat dos la fugă și cu aceea norocire au hălăduit săracii creștinii de robie. Iară Țara de Gios au cădzut toată la robie ; care povestescu bătrînii, că mai au covîrșitu prada care au fost la dzilile lui Vasilie vodă, / ce ci oamenii înțalesese de pace și fără de grije eșisă la secire și i-au luvit tătării fără veste de au robit și au dat foc de au arsu peste tot locul. (Să plătiască dumnedzău sfetnicilor carii au cîrmuit pe Dumitrașco vodă) că de la ținutul Vaslujuului începindu în gios și până la munți au istovit tot și încă și la ținutul Hirălului au robit. 247 v

Iară Dumitrașco vodă după ce s-au întorsu de la oaste au intrat în tirgu în Eși, iulie 14 dzile, sîmbătă la apusul soarelui ; și au ședzut în Eși și dumeneca până s-au gătit. Iară luni, iulie 16, viind din gios și împăratul Moscului, trecîndu pe Prut în sus, s-au rădicatu și Dumitrașco vodă cu toată casa lui și cu o samă de boeri sfetnici de ai săi anume Ion Neculce hatmanul și Savin Zmucilă, vel postelnicul și încă au luat și toia-gul cel de argint a țării / cu sine și Ștefan Luca vel visternic ; și Sandul Sturdzea vel stolnic și Rugină vel comis și Iorga Aristarho țarigrădian vel ușeriu și Ghiorghie vel spatar, și alții mai de gios boerinași cîți au fost de casa lui, și s-au dus cu moscalii în țara lor, trecînd Niprul pe la Chiov. Și i-au fost aședzat moscalii pe Dumitrașco vodă la un tirgu anume la Harcova, despre cetate Azapul, și de acolo l-au părăsit mai toți sfetnicii lui pe Dumitrașco vodă ; și de cie l-au mutat la stoliță cu toată casa lui. 248

Iară după eșitul lui Dumitrașco vodă din Eși, prădînd și ardzînd tătării Țara de Gios ; așijderea și după dusul lui Ren gheneariul de la Brăila iară diavolul neiubitoriul spre neamul creștinescu și spre sfintele lui dumnedzău besereci, îndemnat-au pe frații săi, pre o samă de lazi turci și / s-au învitat cu niște tătar, și, fără poronca vezirului, au lovit până în dzuă tirgul Gălații și au robit toți oamenii cîți era la mănăstire la sfetii Gheorghie bejeniți ; și au spartu și mănăstirea de au jecuit 248 v

tot ce-au găsit ; și cu multă dobindă au eșit cu robi cu tot din Galați. Deci, de pre la alte mănăstir ci-au mai rămas oameni neșrădați și nejecuiți, după eșitul tătarilor, n-au mai întîrziat cu șederea, temîndu-să să nu pățā asemenea ; au eșit de pin mănăstiri și s-au dus cine încātro le-au părut, unii la Reni, alții peste Dunāre. De cie înainte să vedzi stricāciunea Galaților, de turci ! Care, de cîndu-i Ţara Moldovei și cite rāscoale au fost pe țarā, n-au pățit Galații așea, de au rămas mănăstirile numai piatra ; iarā icoanele și toate podoabele și odoarāle / sfintelor mănăstir, pe unde au fost tainuite și supt puse, toate le-au găsit ; cā au sāpat turcii peste tot locul și pre toți morții i-au dezgropat, cercîndu pentru avere. Dezgropat-au și pe Mazepe hatmanul, fiind de curundu ingropatu la sfetii Gheorghe, spun, pe cum i-au agiunsu oasele în țermurile Dunării aruncate. Și, mai în scurtā voroavā să grāim, cā n-au rămas la sfintele mănăstiri, nice clopote, nice uși, nice un hier, și pānā în jilțuri, și sfintele icoane le-au fārīmat și le-au arsu de istov cu foc. Iarā tîrgul Birladul și mai rāu au pățit cā au rămas numai pajīste ; iarā oamenii n-au cādzut la robie, cā mai de timpuriu au fugit, de ș-au scutit viața la codrii și spre Focșeani ; cā într-acolo n-au lovit tātarii cu pradā, fiindu apele mari / și a doa, poate fi cā s-au ferit și pentru trecerea moscalilor pe Siret, carii veniia despre Brāila.

Acestu bine au agonesit țării Dumitrașco vodā cu socoteala lui cea grabnicā, de nu sā va îndrepta mai în veci. Și au dumnitu Dumitrașco vodā numai 6 luni și 6 dzile, și s-au dus cu toatā casa lui în Ţara Moscului, pe cum s-au dzis mai sus.

Și dupā un an i-au și murit doamna lui Dumitrașco vodā și au ingropat-o acolo la stolița Moscului în beserica cea grecească. /

Aicea scriem cîndu au venit Curtu Mehmet pașea în scaunul Ţării Moldovei pe urma lui Dumitrașco vodā

Acestu Curtu Mehmet pașea, fiind de neamul lui bosneanu și pentru limba ce știe sirbască l-au alesu de la ordie turciască de l-au trimis petrecătoriu dupā obuzul lui Șeremet, și ca să scoatā și turcii pe cari-i robisā Dumitrașco vodā în Eși, neguțitori ; cā rādicîndu-sā din Eși au fost luat pre cîțiva turci moscalii cu sine, cînd au purces Dumitrașco vodā din Eși.

Iarā aicea în tîrgu în Eși, era mănăstirile pline de oameni și la mare grije cādzusā, cā nice un cap de boer nu rămā-

sese / nime. Moscalii încă să strecurasă ; de la turci nime nu venie, nice de domnu țării cine ar hi nu să sftetia. Ce, rămăsesă un turcu ce-au fost beșleagă la Dumitrașco vodă, carile era de neamul lui liah, știe bine limba lui, și pe vremea moscalilor să botedzasă ; iară dacă s-au dus moscalii din Eși, iară s-au făcut păgîn ; și apucasă el monarhie în curtea cea domnească și cu vro doi turci lazi, ce scăpasă din robie în beciurile curții la purcesul din Eși moscalilor. Ce, începusă a face niște răutăți pin tîrgu și jacuri ; că o samă de siimeni ce era și cu arapul buliuc-bașea, asculta de dînsul la ce le poroncie ; și au jecuit pre cîțva cu pricini. Ce, vădzindu egumenii și cu neguțitorii că să îngroasă lucrul s-au sculat cu toții și au mersu la curte, și l-au scos din curte afară, dzicînd / că-l vor ucide ; și așa s-au potolit ; și de cie pusără pe Cîrstea vornicul cu toții să fie cap tîrgului până cîndu vor sosi de la turci cineva.

250 v

251

După aciasta vădzind întîrzierea că nu venie nime, scris-au o carte de s-au trimis doi călărași, că doar ari putea agiunge la ordie, unde era vezirul, sau la Lupul vornicul și au imblat 6 zile călărașii și n-au putut răzbi, că acmu cuprinsese tătării cu pradă în Țara de Gios peste tot locul ; și s-au întorsu înapoi călărașii fără nice o ispravă.

Iulie 21 dzile, sîmbătă, au venit și Curt Mehmet pașea, numai cu vro 20 de turci, că au fost un pașea mazil, după ce au petrecut tabăra lui Șeremet, și au scos și robii turcii, carii s-au fost robit din Eși. De a căruia venire, întălegînd neguțitorii, i-au eșit de laturea tîrgului / de i s-au închinat. Deci, aședzîndu-să în curtea cea domnească, s-au mai bucurat oamenii, că era cu blîndețe ; și oamenii tot nu să încrede, că tot să temea de vro pradă, să nu pață ca pe aiurea.

251 v

Ce, vădzindu și Curtu pașea cum este pe afară țara turbată și că nu-s boeri, aflîndu-să numai Grigorie Bozagiul vamășul, împreună cu Cîrstea vornicul și cu Anastasii vornicul li-au datu poroncă pentru tain să grijască ; ce, păția rău despre turci că nu să afla ordzu. Deci, începusă Curtu pașea a gîndi lucruri înalte și a să scrie la cărți socotitor Țării Moldovei ; și didesă poroncă oamenilor să nu iasă afară din tîrgu nime fără pecetluitu lui. Și pusese pe Ștefan Beiul de Orheiu sârdar, că avea el vro 10 slujitor pe lîngă sine ; deci îl trimitea cu turci de ai săi la straje, de păzie noapte la / drumuri de laturea tîrgului, și cine venia la tîrgu îi prinde și le lua cai și arme și altăi ce găsie bun ; și încă pre unii de la închisori de-i băniia, apoi îi slobodzia. Și trimisesă și cărți acmu la ordie la vezirul, cum

252

să află el la Eși în scaun și va strînge raiaoa di pin bejenii la loc, și precum a hi poronca vezirului așa va face.

De altă parte strîns-au mehterii și tabulhanagii a țării și-i punea de bătea chindie în toate dzile în curte ; și începuse a boeri boeri, pe Bozagioulu vel postelnicul, pe Darie Donici sârdariul hatman, pe Diiani vel comis, pe Iordachie medelnicer ușer mare, pe Vasilie Adam agă, și cămănar, pe Nicolai neguțitorii vameș mare. Iară până a doa dzi, i-au făcut de au și dat cite 60 ug din cifertu. Apoi atuncea au tăiat și capul unui
252 v ficior a Iancului căpitan, pîrîndu-l un turcu cum că l-au tăiat / el la grumadz ; și începuse a închide și pe egumeni, dzicîndu că este poronca vezirului ca să-i trimață acolo, și după ce-i da bani sau alte daruri îi slobodziia.

Lucrîndu-să acestea la Eși, iară Baltagi vezirul înțelegîndu de Lupul Costachie vornicul cum este la Bursuci cu bejenii tăbărit, îndată au făcut ferman la dînsul. Iar tătarii tot prăda țara pe la bejenii pe unde afla oameni tăbăriți pin codri ; și acolo la Bursuci încă în toate dzile nepărăsit să bătea cu tătarii. Ce, poate fi au mai avut noroc o samă de creștini să nu piară desăvîrșit : că acmu orînduisă vezirul niște iniceri și cu tatar, ca de n-ar veni Lupul vornicul, nice pe ferman, să margă să-i spargă tabăra și să-l dobîndească și pre dînsul. Deci, vestindu-să așa, iată au și agiunsu peste noapte un mîrzac prieten, / la Lupul vornicul, vineri spre sîmbătă, iulie 21 dzile și i-au dat veste în taină în ce cias va sosi fermanul de la vezirul să nu să îndoiască, ce îndată să purceag, că apoi vor peri de istov ; și iată că eu fiind în ceastă noapte de straje m-am furat despre alți tatar și am venitu de ț-am dat știre.

Deci, cîndu au fost sîmbătă pe aprîndzul cel mare, iată că au și sosit Bechir aga, talhășciu împărătescu ; căruia, prînzîndu de veste vornicul Lupul, dacă s-au apropiat de tabără i-au eșit înainte de l-au privitatu cu cădzută închinăciune. Și atuncea și tătarii de pe dialuri, carii îmbla cu pradă, vâdzînd pe Bechir aga venindu fugiia în laturi de la tabără, cuntenindu cu prada, vâdzînd om împărătescu ; carile dacă au arătat fermanul și poronca vezirului, incredințîndu-să, / au mârșu cu
253 v Lupul vornicul și Bechir aga și cu 50 de turci ce era veniți împreună cu dînsul, în tabără. Și a doa dzi, duminică, i-au făcut Lupul vornicul masă, de l-au ospătat, împreună, cu ofițerii moschicești, carii era cu oastea acolo și au mârșu toți de i-au sărutat mîna lui Bechir aga și ofițerii și Chigheci polcovnicul, și apoi s-au ospătat cu toți depreună.

Iară luni, dizdemineață, iulie 23, s-au gătit și Lupul vornicul, luîndu cu sine și pre Dabijea cel negru păharnicul și au purcesu cu Bechir aga ; iară cu mare frică mai să lăsa și de viață. Și sosindu la ordie, i-au numărat cîți oameni au fost pre toți, aședzîndu-i la cortul Chihai vezirului. A doa dzi au sosit și Ion vodă de peste Dunărea la ordie, fratele lui Nicolae vodă carile au fost socotit de vezirul caimacam țării mai de nainte vreme cînd la Brăila / și acmu era gata spre aceea socoteală ca să vie la scaun în Eși. Iară dacă l-au chemat vezirul pe Lupul vornicul la adunare la cortul său, el îndată au ingenunchiat și după multă muștrare ce l-au înfruntat pentru hainie, să-i fie pomenit vezirul și de domnie. Ce, atuncea au răspunsu și Lupul vornicul, cum el nu este vrednic de domnie ; iară și cine a fi domnu, nice lui nice altuia nu este țara bună de nemică că au robî-o tătarii mai de istov. Atuncea au dzis vezirul, făcîndu-să că nu știe nemică, dzicîndu cum să fie așa ? (Și el, bată-l Dumnedzău, singur au dat țara în pradă). Pentru care dzicîndu Lupul vornicul vezirului cum și ordie mării tale plină este de robi moldoveni, atuncea îndată l-au îmbrăcat cu caf-tanu puîndu-l caimacam răspundzîndu-i : iată că-ți dau țara în sama ta ; și până în de 3 ori i-au dzis : ișitu Lupul / ghiozun aci) ; adecă, foarte să-ți deschidz ochii și altele.

254

254 v

Și după toată voroava i-au și dat la mîn ferman ca să scoată robii, și cu ciauși, ori cîți ș-ari găsi în toată ordie, să-i ia pre toți ; și au fost trimis vezirul pe la toate vadurile oameni împărătești, de au scos robi de la tătar. Iară Lupul vornicul de la vezirul au mârșu și la cortul lui Dovlet Cheri han și iară ca mai multă muștrare i-au datu. Și cît au zăbovit Lupul vornicul acolo vro 5 dzile, scos-au la 2000 de robi. Și atuncea au fost sositu la vezirul și cărțile lui Curtu pașea din Eși de carile s-au pomenit mai sus. Iară de a cincea dzi, au purces și vornicul Lupul împreună cu Bechir aga și cu Mehmet efendi iazagiul și au sosit în Eși, iulie 31 de dzile. Iară Curt Mehmet pașea, după ce au ședzutu / în Eși 10 dzile, implutu-s-au de robi de moscali și el și turcii lui ce venisă cu dînsul, de cea ce rămăsesă în urma oștii flămîndzi și bolnavi și de cei fugiți ; și s-au dus la locul lui.

255

Aicea n-am putut lăsa cu cuvîntul și pentru rîndul muntenilor. Macar că au fost amestecat și Costantin Băsărabă vodă la socoteala moscalilor, pe cum s-au pomenit mai sus, iară încă-ș negraba și chivernisala cea bună trece primejdie cea rea, pe cum s-au vădzut și aicea. Căci Costantin Băsărabă vodă

nice cum din poronca veziriului nu s-au abătut în lături, ce și salahori și cară de cară de oaste și de altele au dat ; iară singur să afla spre Tirgoviște, așteptînd la ce de apoi cum va eși lucrul dacă să vor lovi oștile față de cine va hi biruitor. Iară nu ca Dumitrașco vodă Cantemir, dintăiaș dată a să numi domn vecinic cu feciorii săi și a număra conacele cu moscalii,

255 v cite / sintu până la Dunărea la pod ; și de Bugiacul cu tătarii nu-ș aducea aminte (ce, cum dzice prorocul David la psalomul 20 : „cugetară sfaturi, carile nu le putură scoate la cap“). Iară Băsărabă vodă, numai ce pîndiia la ce să va alege lucrul ; iară îndată ce simți că s-au lovit oștile și s-au împăcat, într-acela ceas și trimisă de sirgu 8 boeri la poarta vezirului de să aflară cu daruri, așijderea și la hanul, și-ș îndreptă lucrul despre toate părțile și nu i-au cădzut țara la robie ; macar c-au fost Toma Cantacuzino spatariul din partea lui trimis la moscali și au mârșu și la Brăila, pe cum s-au pomenit mai sus. Iară pe urmă au mutat vina asupra Tomei spatarul, cu mare meștersuguită pricină, cum, s-au sculat ca un vicleanu fără știre domnii și s-au dus la moscali de au venit cu dinșii și la Brăila ;

256 și așa Costantin vodă ș-au îndreptat lucrul despre turci. /

Iară Toma spatarul, după ce au eșit den Brăila luasă cale spre Țara Ruminească pentru îndreptăciune casăi lui ; ce, socotînd că va cădea în cursă, ș-au luat cale spre Țara Ungurească, unde, de acolo s-au tras iară la moscali, și l-au miluit cu diregătorie, graf general. Iară și Băsărabă vodă au cheltuitu pre urmă cîteva sute pungi de bani cu brăilenii turcii, până s-au

256 v mîntuit de gilceava lor. /

Aicea scriem precum au căimăcănit Lupul vornicul și cu Bechir aga vezirului și apoi cum au petrecut.

După ce au mârșu Lupul vornicul, chemat cu ferman, la vezirul prin Bechir aga talhășciu, pe cum s-au pomenit mai sus și, sosindu acolo și Ion vodă tergimanul, carile era gata să purceagă să vie la Eși să fie caimacan și spun unii cum Ion vodă, dacă au înțales de venire Lupului vornicul, l-au chemat la cortul său, și Lupul n-au vrut să margă ; și rău au greșit, că n-ar hi pățit pedeapsa care i s-au tîmplat atocma cu capul,

257 precum vei înțalege mai gios la rîndul său ; căci că de s-ar hi priceput Lupul vornicul încă el singur / să fie poftitu de la vezirul pentru Ion vodă să fie venit caimacam și i-ar fi fost mai cu ticneală, știindu-l că-i om mare de la ușa împărătiască și

frate de domnu și încă și tergiman și nu i-ar hi venit Lupului vornicul asupra nice o patimă despre nime.

Ce, Lupul vornicul după ce l-au îmbrăcat veziriul cu căftan și l-au făcut și caimacan țării, pe cum s-au dzis mai sus și vrînd să purciagă spre Eși, au lăsat la Poartă pe capichiaha lui Dumitrașco vodă Cantemir, anume Ianiuo Critianul, cu carile au fost soție și Maxut postelnicul, care și Maxut postelnicul, socotindu-să să nu încapă la vrîn greu despre vezirul, s-au fost lipit lîngă Ion vodă, la primăjdie de răscoală. Iară după ci-au vădzut pe Lupul vornicul la ordie, îndată au părăsit pe Ion vodă / și au mărșu la Lupul vornicul de au venit în țară la casa-ș. Iară Ion vodă, vădzind așea, cerșut-au de la Lupul vornicul ca să-i dea 4 pungi de ban din țară, dzicînd, ci-au cheltuit la Brăila și aiurile, viîndu la căimăcănie țării ; ce, Lupul s-au aședzat ca să trimață un om al său cu dînsul la Eși și-i va da din țară.

257 v

Deci, după aceste toate dacă ș-au luat Lupul vornicul dzua bună de la vezirul, viînd la tabără la Bursuci, împreună cu Bechir aga și cu Mehmet efendi iazagiul și cu Haidar aga a hanului, pre carile apoi l-au lăsat pentru restul taberii, că tot încă nu să potolisă tătarii bine cu prada, așijderea au trimis vornicul Lupul la Iordachie aga, feciorul lui Lascarachie, fiînd ginire lui Antiohie hatmanul Joara, de l-au adus de la bejenii și l-au trimis să fie / și el capichiaha la poarta vezirului cu celalaltu ce scriem mai sus și să poarte de grije pentru scosul robilor.

258

De la Bursuci au sosit Lupul vornicul în Eși iulie în 31 de dzile, cum s-au dzis mai sus ; iară Bechir aga s-au aședzat în curtea cea domnească. Ce, Lupul vornicul făcusă atîta cheltuală cu scosul robilor, și la Poartă, fiîndu țara bejenită, ce numai i-au căutat de au scos asupra bejenarilor la toate ținuturile cîte doi lei de car să ia, pe aiurea și mai gios. Apoi au venit poroncă de la vezirul de au dat țara și 100 de căruțe cîte cu 4 cai, scoțînd cuvîntu pentru pornitul craiului șvedzăscu den Tighinea spre țara lui ; și au fost trimis și din Țara Muntenască domnul Băsărabă vodă cîteva mii de chile zaharea, fâină și ordzu, de au ședzut carăle la Țuțora multă / vreme până începuse a putredzi sacii cu fâină și totuș nu s-au ales nemică de acea piine, descărcîndu-să la mănăstirea Birnova ; și apoi o au dat la niște căzaci zaporojeni de o au mîncat-o ; căci craiul șfedului îș batgiocoriia de turci și n-au vrut să margă.

258 v

Aicea în Eși, tîmplatu-s-au de au venit și un agă de la Poartă, de la ordie vezirului, de au cercat la cetatea Hotinului

cum este ; și începuse a suna cuvîntul, cum, era să vie un pașea la Moldova, că de domnie nu să svetii nime. Boerii țării încă nu vrea să vie la Eș, vădzindu că vezirul totu ședea cu oștile la Gura Sărății ; și cu adevărat nu era de a crede, de vreme că unii era fugiți în Țara Ungurească, alții la munți. Iară în tirgu în Eși s-au timplat tirgoveții toți acasă ; ce, fiind
259 Lupul vornicul / caimacam împreună cu Antiohie Joara hatmanul că așeș de la vezirul îi adusesse căftan ca să fie și altu boeriu caimacan pre carele a socoti Lupul vornicul ; și Maxut postelnicul încă să afla pre lingă dinșii pentru limba turciască pe la agi ce venie în Eși.

Fost-au să dea Lupul vornicul și vro 60 pungi de bani la vezirul, din venitul țării. ce eu domnii. din ocna și din vămi ; ce, alți bani nu pre era, făr cît copeice și dulce cite de patru bani și timfi de cei noi moschicești. Deci cu mare nevoință de abia s-au strinsu 12 pungi de acei bani și au trimis la ordie la vezirul și tot i-au luat cu scădere.

Iară Costantin Muslaimul, omul lui Ion vodă tergimanul, carile au fost venit pentru bani, au ședzut cîtăva vreme și
259 v cum / au venit, așea s-au dus din Eși fără bani înapoi și încă înfruntat. Ce, adăogîndu-să la neprietenșug una ca aciasta despre Ion vodă, a doa și despre vezirul că nu i-au trimis bani buni și mai mulți, a triia, nu să știe ce blăstămăție au făcut capichihăile carii s-au numit mai sus, nu știu ce meșterșuguri or hi făcut cu scosul robilor și întrindu aceste toate la urechile vezirului, îndată au poroncit de au prinsu pre Ianio Criteanul, dzicîndu-i : „Tu ești cel vicleanu capichihăe lui Dumitrașcu vodă Cantemiroulu hainul ; ai știut faptele stăpinului tău și n-ai vădit, și de acmu nu vei mai fi viu“. Și îndată au poroncit de i-au tăiat capul. Iar Iordachie aga, feciorul lui Lascarachie, s-au priceput mai curundu și au fugit de la ordie tocma pre
260 Tutova la satul socru-său lui Antiohie Jora / hatmanul, la Tomești, și avut-au mare noroc, că au lăsatu oameni de straje mai în urmă, că din loc ci-au fugit, au și purces gonașii după dînsul ca să-l prindză și l-au fost pripit acole în curte la Tomești. Ce, dîndu-i veste străjerii, au păzitu de au eșit cu fuga la deal, pedestru, de ș-au scutit viața cu pădurea. Iară cai lui cu totul cum era, așea i-au apucat turcii gonașii, și într-acesta chip au hălăduit și Iordachie aga de acea cumplită și de năprasnă primcjdie.

Dzic unii, cum și cu acel Bechir aga ș-au fost imputat Lupul Costachie vornicul și cu Mehmet efendi iazagiul, că turcilor cine le poate sătura lăcomie lor ? Deci, să-l fi adaos cu piră la vezirul și ei ; osebit de acestea foarte ucidea pre mulți săraci de omini, pre unii și după vina lor, iară / pre 260 v
mai mulți poate fi și fără cale cu asupreală pentru bani ca să plinească poruncile (sau și păcatul omului urmadză spre osîndă). Iară încăș dacă-ș înmulțește omul și la neprietini, nebăgînd în samă, și ales cei mai putîncioși, cînd nu te gîndești atuncea te surpă. Care, acestea toate cîte s-au scris mai sus, grămădindu-să una peste alta, mai vîrtos i-au scornit neprietinii cuvîntu, cum, au strînsu și strînge bani mulți din țară Lupul vornicul, și va să fugă și el, cum au fugit și alții din boeri.

Deci, cîndu au fost într-o dzi, sosit-au aicea în Eș de la vezirul un agă de-i dzic Delibaș, carile au petrecut până aicea pe un sol leșescu, mergător în sus. Ce, Lupul vornicul încă avea mare gilceavă au niște tătăr pentru niște epe tătărăști, ce s-au pomenit și mai sus, și acmu / le orînduia ca să ia din țară și 261
să dea tătărilor. Ce, cîndu au fost septembrie 9 dzile, așeș din curtea cia domnească i-au poprit, arătîndu-le fermanul vezirului, pe cum să-i ducă acolo. Și așea, îndată i-au pus în hieră pe 3 boeri ; pe Lupul Costache vornicul, pe Antiohie Jora hatmanul, pe Maxut postelnicul și cu mare pază i-au dus la ordie ; și nice i-au adunat cu vezirul ; unde de acolo i-au pornitu cu mare urgie și i-au trecut peste Dunărea de i-au dus la cetate la Varna, de i-au băgat înnontru cu obedzi în picioare și cu lanțuh de grumadză. Și aproape era să mîntuiască și de viață cute-trei ; ce, norocul lor ca să mai aibă dzile, de sirgu au trimis Constantin Basarabă vodă, domnul muntenescu milostenie de la sine 300 lei, de au dat la mai marele cetății și i-au mai slăbit de i-au mai scos afară la lumină de i-au aședzat ; / ce 261 v
acmu li să înflasă limbile în gurile lor, de lanțuh ce avea în grumadz ; cit vrea hi mai zăbovit nescoși, acolo ar hi perit. Și de cie înainte au mai ședzut la pază până s-au plinit la 8 luni.

Și au fostu Lupul Costachie vornicul caimacan în Iași numai 40 de dzile până au cădzut la închisoare, pe cum s-au dzis mai sus.

Iară cum au eșitu de la închisoare acești 3 boeri să va pomeni mai gios la a doa domnie a lui Nicolae vodă. / 262

Aicea scriem precum au venit la scaunul țării episcop Ion vodă, frate mai mic a lui Nicolae vodă vleato 7220, septembrie 26.

După ce au venit acel agă Delibaș și au rădicat pe boeri din Iași, pe cum s-au povestit mai sus, iară aicea în oraș au rămas de cîia caimacan însuș Bechir aga talhășciu. Ce, îndată s-au mîh-nitu orășenii : una, că au luat pre acei boeri mari în hieră ; a doa, că au rămas iară turcu în scaun și socotia să nu cadză cu acele amestecături vrun pașalic la Moldova, de care pre sfîntul dum-nedzău să ne ferească de aceea socotială, pre cum au ferit și până
262 v astădz. Însă Bechir aga, / a doa dzi după pornitul boerilor, netîm-plîndu-să dintr-alți boeri în Iași, fără cit, aflîndu-să într-aceea una dată Ghiorghie Apostol biv vel visternic, l-au chemat la curte și îndată l-au făcut caimacan, ca să poarte de grije pen-tru trebile țării, după obicei, iară banii de unde venia, tot la Bechir aga îi strîngea. Și au stăpînit și el vro 17 dzile scau-nul Eșilor, până au venit Ion vodă tergimanul, fiind cursul anilor 7220, septembrie 26, într-o miercuri.

Iară Bechir aga peste 3 dzile încă s-au rădicat, plin de robi ; și mîncasă și bani cîțva ; și s-au dus după vezirul. Dară nice el n-au pățit bine ; că, schimbîndu-să vezirul Baltagiul i s-au luat tot și cădzusă și la pediapsă cum li-i obiceiul tur-cilor după firea lor cea nestătătoare.
263

După ce au venit Ion vodă în scaun la Eși atuncea foarte s-au bucurat tîrgoveți și țara toată, trăgînd nedejde pentru domnia lui Nicolae vodă, vădzînd pe frate-său sosît cu stă-pînirea la scaunul Moldovei ; carile după ce s-au aședzat în curtea cea domnească, îndată au poroncitu la toți zlotașii pe la toate ținuturile să nu mai strîngă rămășițele și să dea ominilor pace să nu-i mai supere. Iară titulușul lui așe să scrie la cărți ; Ioan Mavrocordato marile tergiman a puternicii împărății și episcopul Țării Moldovei, iproaci. Și așea apoi cu blîndețe scris-au cărți pre la toți boerii, unde să afla prin bejenii, și
263 v la pribegi, ca să vie cineș la locul său fără de nici o sială. /

Cînd s-au cutremurat pămîntul

Tot într-acest an, fiind cursul anilor 7220, în luna lui octomvrie, spre numărul al șeptele, la 8 ceasuri noaptea spre dumeneca, foarte tare s-au cutremurat pămîntul, în slava lui
264 dumnedzău, până în di daori, și huetul venia despre răsărit. /

(Până aice am scris eu Axintie Uricariul)

